

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**III. MUSTAFA'NIN KIZI BEYHAN SULTAN VE
HAYATI (1766-1824)**

DOKTORA TEZİ

BURÇAK ERSÖZ

2502060046

DANIŞMAN: PROF. DR. ZEYNEP TARIM

İSTANBUL-2020

ÖZ

III. MUSTAFA'NIN KIZI BEYHAN SULTAN VE HAYATI (1766-1824)

Burçak ERSÖZ

Beyhan Sultan, Osmanlı padişahı III. Mustafa'nın kızı olup 13 Ocak 1766 tarihinde Topkapı Sarayı harem dairesinde dünyaya gelmiş, 7 Kasım 1824 tarihinde Arnavutköy'deki Sarayı'nda vefat etmiştir. Onun yaşam hikâyesi Osmanlı batılılaşmasının ilk evrelerini, beş padişah dönemini, İstanbul'u ve saray çevresini anlatmaktadır. 8 yaşına kadar haremde yaşayan, babasının ölümü ile annesi ve kız kardeşi Hatice Sultan ile Eski Saray'a taşınan Beyhan Sultan, 18 yaşına geldiğinde Halep Valisi Silahdar Mustafa Paşa ile evlendirilmiştir. Anadolu ve Rumeli'de geniş mukataalara sahip olan Beyhan Sultan, Eyüp, Çırağan ve Akıntıburnu'nda saraylar yaptırmış, hizmetli ve çalışanlarıyla ortalama 60-80 kişilik bir ekibi idare etmiştir. Bu tezde 18.yüzyılın ikinci yarısı ile 19.yüzyılın başlarında hanedan mensubu bir kadının yaşamı, gündelik hayatı, gelirleri ve harcamaları, çalışanları, sarayları, vakıfları, hanedan ailesi ve toplumla olan ilişkileri dönemin kaynakları ve arşiv belgeleri ışığında incelenmiştir. Beyhan Sultan'ın İstanbullu bir kadın olarak kendi yaşamında ne kadar özne olduğu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beyhan Sultan, Osmanlı Devleti, Hanedan, Kadın, 18.yüzyıl

ABSTRACT

MUSTAFA III'S DAUGHTER BEYHAN SULTAN AND HIS LIFE

(1766-1824)

Burçak ERSÖZ

As the daughter of Ottoman Sultan, Mustafa III, Beyhan Sultan was born on 13 January 1766 in the Topkapı Palace's harem section and died on 7 November 1824 at her palace in Arnavutköy. Her life story tells the early stages of Ottoman westernization, the five sultans' reigns, Istanbul and the palace circle. Beyhan Sultan, who lived in the harem until the age of 8, moved to the Old Palace upon her father's death together with her mother and sister and married the Governor of Aleppo, Silahdar Mustafa Pasha when reaching 18 years old. Beyhan Sultan, who owned big mukataas in Anatolia and Rumelia, built palaces in Eyüp, Çırağan and Akıntıburnu, and managed a team of 60-80 people with her servants and employees. Under the light of sources from the period and archival documents, in this thesis, a dynastic woman's life, from the second half of the 18th and early 19th centuries, her daily life, incomes, expenditures, servants, palaces, pious foundations, relations to the dynasty family and the society have been examined. Whether Beyhan Sultan was a subject in her own life as a woman from has been discussed.

Keywords: Beyhan Sultan, Ottoman Empire, dynasty, woman, 18. century

ÖNSÖZ

Biyografiler, kişilerin yaşam öykülerini anlatırken zamana yayılmış olan gelişimleri bir bütün olarak görmemizi ve olaylar arasındaki sebep- sonuç bağına hızlı kurmamızı sağlarlar. Sosyal, siyasi, ekonomik ve kültür tarihi hakkında bilgi vermeleri açısından bir dönemin aydınlatılmasında önem arz ederken farklı sosyal katmanlardaki kişilerin biyografileriyle tarihi anlamak daha fazla mümkün olmaktadır.

Bugün arşivlerde çok yüksek sayıda belge biyografi çalışacak araştırmacıları beklemekle ve Osmanlı Tarihi literatürü içinde gittikçe artan sayıda biyografiler yer almaktadır. Ancak konuya ya da kişiye karar verme aşaması çoğunlukla tezin çalışma ve tamamlanması üzerinde belirleyici birinci koşul olarak önem arz etmektedir. Ben doktora tezime ilk olarak Prof. Dr. İdris Bostan ile Tuna kaleleri üzerinden başladım. Belgrad kalesine yoğunlaşmakla birlikte malzemenin giderek askeri tarihe kayması istediğim çalışma alanını bana sunmamıştı. Bunun üzerine danışman hocamın tavsiyesi, benim isteğim ve Prof. Dr. Zeynep Tarım'ın kabulüyle danışmanım ve çalışma alanım değişti. Sosyal tarihe olan merakım ve yüksek lisans tez konum olan kölelik kurumunun devamı niteliğinde valide sultanlık ve Kösem Sultan üzerine yöneldim. Yaptığım tüm bu çalışmalar ile Osmanlı hanedan kadınları üzerine çalışmaya karar verdim. Böylece kölelik ile başlayan çalışmalarına elit sınıftan bir kadının hayatı ile devam ederken Osmanlı sosyal tabakalaşmasına dair ileride yapacağım çalışmalarına da zemin hazırlamış olacaktım. Bu arayış sürecinin içindeyken Beyhan Sultan'ın biyografisini çalışmayı değerli hocam Prof. Dr. Zeynep Tarım önerdi. Beyhan Sultan'ın biyografisinin çalışılmamış olması da teze başlamamda etkili oldu ve bana çok cazip geldi. Beyhan Sultan'ın yaşadığı dönemde geleneksel hayatın devam etmesi yanında bir kısım değişimlerin de gerçekleştiğine dair bilgilerimizle birlikte tüm bu süreci yaşamına dair belgelere ulaşabileceğimiz bir kadın, bir padişah kızı üzerinden görmenin dönemi anlamak açısından uygun bir çalışma olacağını ümid ettim. Böylece topluma, kadına ve biyografilere olan ilgim bu konu üzerinde birleşmiş oldu.

Beyhan Sultan konulu bu tez çalışmasına, Osmanlı Tarihi literatürünün hem biyografi çalışmaları hem de kadın araştırmaları açısından desteklenebilirliği

düşüncesiyle başlangıç yapıldı. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında bir padişah kızının, hanedan mensubu bir kadının nasıl bir hayat yaşadığını ortaya çıkarmak amaçlandı. Osmanlı Devleti'nin askeri, siyasi, ekonomik açılardan problemler ile değişimler yaşadığı bir dönemin hanedan ailesi üzerindeki yansımaları aile mensubu bir kadın üzerinden örneklendirilmeye çalışıldı.

Osmanlı Arşivi belgeleri konunun doktora tezi çalışılabilecek malzemeye sahip olduğunu göstermekle birlikte, bir biyografiyi inşa etmek için daha fazlası gerekiyordu. Konuya çeşitli sorularla başlangıç yapsam da, bulduğum her belge yeni soruları getirdi. Bazen kronolojik anlatımın içerisinde boşluklar kalabildiği gibi özel olarak anlatılması gereken mevzular oldu. Ancak tüm bu çalışmanın bana öğrettiği önemli bir konu, karşılaşılan problemler ile birlikte kendimizi ve bakış açımızı sorgulamanın gerekliliğiydi. Problem oluşturan ya da ilerlemeyi engelleyen noktada dönüp kendine bakmak ve çözümler üzerinden yeniden tezin üzerine gitmek dolayısıyla sanki bir masada kendimle ve metnimle pinpon topu oynamak gibiydi. Beyhan Sultan'ın biyografisini yazdığım uzun yılların benim biyografimin de bir parçası olacağını başlangıçta hiç tahmin edemezdim. Beyhan Sultan'ın yaşamına dair elde ettiğim verileri defalarca gözden geçirdikçe bakış açım değişti ve böylece tezimi inşa ederken tezim de beni inşa etmiş oldu.

Nihayetinde bu tez uzun bir çalışmanın, inat ve çabalarımın, bana inanan ve yol gösteren değerli hocalarım ile sevdiklerimin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ancak tezin tamamlanmasında en büyük gayret kıymetli hocam Prof. Dr. Zeynep Tarım'a aittir. Sadece doktora tez sürecimde değil, 1997 yılında çıktığım üniversite yolculuğumun ilk günlerinden bugüne tüm imkânlarıyla yol gösterdi, ufkumu açtı. Her durumda sevgi ve anlayışını esirgemedi, uzun çalışma dönemimde bana olan güvenini daima koruyup destekledi. Tüm bunların yanı sıra tezimi geliştirmem için yaptığı öneriler, bana ayırdığın vakitler ve burada sayamadığım daha birçok sebepten kendisine çok müteşekkirim.

Doktora tez sürecine kendisiyle başladığım halde değişim talebimi tüm anlayışıyla kabul eden hatta beni koşulsuzca destekleyen, yapabilirliğime inanan, yol gösteren, izleme jürimde yer alan kıymetli hocam Prof. Dr. İdris Bostan oldu.

Kendisine teşekkür ve minnet borçluyum. Kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Akyıldız'a hem jürimde yer alarak çalışmama yön verdiği ve zamanını esirgemediği hem de beni her durumda anlayışla karşılayıp verdiği tavsiyelerle desteklediği için çok teşekkür ediyorum. Akademik bir çalışma yapılırken uyulması gereken usul ve kaideleri, arşiv çalışmasının detaylarını ve özgün bir tez planı çıkarılmasının inceliklerini ise değerli hocam Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'ndan öğrendim. Kendisine iki yıl boyunca yaptığım asistanlık sürecimde ve yıllardır devam eden sohbetlerimiz sırasında zihin dünyam şekillendi. Doç. Dr. Nalan Turna gerek metin okumaları gerekse tenkitleri ile bakış açımı genişletti. Değerli vakitlerini benden esirgemediği gibi kaynaklara ulaşmam noktasında da çok destek oldu. Ayrıca burada ismini saymadığım Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi, İsam Kütüphanesi ve diğer kütüphanelerde görevli birçok kişi çalışmama yardımcı oldu. Herkese ayrı ayrı çok teşekkür ediyorum.

Tüm eğitim hayatım boyunca ve özellikle doktora sürecimde “*Kızım, Mimar Sinan Selimiye'yi bıraktı, biz ne bırakacağız bu memlekete!*” diyen annem her daim gücümü arttırdı. Kardeşim Başak tablo, grafik ve teknik konulardaki sorunlarımı titizlikle çözdü, Begüm, metinleri eleştirmekten çekinmedi. Tezin bitişini merakla bekleyen sevgili öğrencilerim azmimi ve ümidimi arttırdı. Tezimi inşa etme sürecimde yoluma çıkan ve yol gösteren herkese minnettarım.

04.12.2020

Beylikdüzü-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN DOĞUMU VE ÇOCUKLUK YILLARI

1.1. Beyhan Sultan'ın İçine Doğduğu Dünya (1766-1824).....	18
1.2. Beyhan Sultan'ın Doğumu	32
1.2.1. Doğum Hazırlıkları	32
1.2.2. Doğum Tarihi.....	35
1.2.3. Doğum Haberi.....	37
1.2.4. Doğumun İlanı, Kutlama ve Şenlik	38
1.2.5. Beşik Alayı	43
1.2.6. Tebrik ve Hediyeler	44
1.3. Beyhan Sultan'ın Çocukluk Yılları	45
1.3.1. Harem.....	45
1.3.2. Daye ve Dadılar	54
1.3.3. Kardeşlik.....	56
1.3.4. Eğitim.....	58
1.3.5. Kıyafet ve Eşyalar.....	63
1.3.6. Ödenekler.....	70
1.3.7. Eğlenceli Zamanlar	71
1.3.8. Topkapı Sarayı'nda Son Günler	74

İKİNCİ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN AİLESİ ve ÇEVRESİ

2.1. Saray ve Düğün	76
2.2. Beyhan Sultan'ın Eşi Silahdâr Mustafa Paşa	84

2.3. Beyhan Sultan ve Hanedan Üyeleri.....	88
2.3.1. Babası: Sultan III. Mustafa	88
2.3.2. Annesi: Adilşâh Kadın.....	91
2.3.3. Ağabeyi: Sultan III. Selim	93
2.3.4. Kız Kardeşi: Şah Sultan	110
2.3.5. Kız Kardeşi: Hatice Sultan	111
2.3.6. Sultan IV. Mustafa.....	113
2.3.7. Sultan II. Mahmud	115
2.4. Beyhan Sultan'ın Vefatı	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN GÜNDELİK HAYATI

3.1. Beyhan Sultan'ın Hane Halkı ve Çalışanları.....	122
3.2. Beyhan Sultan'ın Gündelik Yaşamı	143
3.3. Beyhan Sultan'ın Giyim, Kıyafet ve Mücevheratı	166

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN YAŞADIĞI MEKÂNLAR

4.1. Eyüp Sahilsarayı.....	177
4.2. Çırağan Sahilsarayı.....	180
4.3. Tersane Bagcesi Sarayı.....	186
4.4. Arnavudköy Akıntıburnu (Bebek) Sahilsarayı.....	188
4.5. Yeni Saray Arayışları	194
4.6. Saraylarının Mefruşat ve Döşemeleri.....	197
4.7. Mutfak Kültürü.....	202

BEŞİNCİ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN GELİRLERİ VE HARCAMALARI

5.1. Gelirleri: Tayinat ve Mukataaları	208
5.2. Harcamaları	227
5.3. Borçları.....	241

ALTINCI BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN VAKIFLARI VE HAYIR İŞLERİ

6.1. Beyhan Sultan'ın Vakıfları.....	248
6.2. Vakıfların Yönetimi ve Hayır İşleri	262
SONUÇ.....	267

KAYNAKÇA	272
I. ARŞİV KAYNAKLARI.....	272
II. KAYNAK ESERLER	274
III. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER	278
EKLER	300
ÖZGEÇMİŞ	355

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ocak 1766'da Beyhan Sultan'ın doğum odasına gönderilen döşemelikler.....	32
Tablo 2: Ocak 1766'da Beyhan Sultan'ın doğumunda Üçüncü Kadının (Adilşâh Kadın) odasına gönderilen eşyalar.....	33
Tablo 3: 1770 tarihli Harem-i Hümâyûn inamat listesi	48
Tablo 4: 1770 tarihli Harem görevlileri inamat listesi	50
Tablo 5: 1770 tarihli Haremdeki kiler görevlileri inamat listesi	51
Tablo 6: 1770 tarihli Haremdeki külhan görevlileri inamat listesi.....	52
Tablo 7: Beyhan Sultan'ın doğumu sonrası Mart 1766'da odasına verilen altın eşyalar.....	67
Tablo 8: Beyhan Sultan'ın doğumu sonrası Mart 1766'da odasına verilen gümüş eşyalar.....	68
Tablo 9: Beyhan Sultan'a nişanı vesilesiyle sunulan hediyeler.....	79
Tablo 10: Silahdar Mustafa Paşa'nın 1799 tarihli muhalefatı.....	86
Tablo 11: Tablo 11: Silahdâr Mustafa Paşa'nın 1799 yılında kızı Hatice'ye Bıraktığı Mirası.....	87
Tablo 12: 1784/85 yıllarında Beyhan Sultan Sarayı'ndaki görevliler.....	123
Tablo 13: 1784/85 yıllarında Beyhan Sultan Sarayı'nın harem dışındaki görevliler.....	123
Tablo 14: 1784/85 yıllarında Beyhan Sultan Sarayı'nın saray dışında görev yapan hizmetlileri.....	123
Tablo 15: Beyhan Sultan'ın 1807 tarihinde satın aldığı cariyeler.....	138
Tablo 16: Beyhan Sultan'ın 1824 tarihli terekesinde kayıtlı kitaplar.....	145
Tablo 17: 1234/ 1819 yılında Beyhan Sultan'a ait gelirlerin miktarlarına göre dağılımı (kuruş).....	210
Tablo 18: 1234/ 1819 yılında Beyhan Sultan gelirlerinin bölgelere göre dağılımı.....	211
Tablo 19: Beyhan Sultan'ın 1229-1239/1814-1824 yıllarına ait 10 yıllık gelir-gider tablosu (kuruş).....	228

Tablo 20: Beyhan Sultan'ın Ramazan 1237/ Mayıs-Haziran 1822 dönemine ait bir aylık harcama örneği.....	235
Tablo 21: Beyhan Sultan Saraylarının 1237/ 1821-22 yılına ait kira bedelleri.....	236
Tablo 22: Beyhan Sultan'ın 1817-1823 yıllarına ait mücevherat harcamaları.....	239
Tablo 23: Beyhan Sultan'ın 4 Şubat 1787 tarihli borç listesi.....	242

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: 18. yüzyıl sonuna ait çocuk kaftanı.....	65
Resim 2: Beyhan Sultan'ın 1824 tarihli sanduka pûşîdesi	120
Resim 3: Beyhan Sultan'a ait 1789-92 tarihli mühür örnekleri.....	134
Resim 4: 19. yüzyıla ait talika	153
Resim 5: 19. yüzyıl başlarında Haliç'te yerleşim.....	178
Resim 6: 19. yüzyıl başlarında Boğaziçinde yerleşim.....	190
Resim 7: Beyhan Sultan'ın Hz. Muhammed'in kabri için yaptırdığı kandil.....	201
Resim 8: Akıntıburnu Beyhan Sultan Çeşmesi.....	254
Resim 9: Akıntıburnu Beyhan Sultan Çeşmesi kitabesi.....	254
Resim 10: Fatih Mesih Paşa Çeşmesi.....	264

KISALTMALAR LİSTESİ

A.DVN. :	: Divan Kalemî Dosyaları
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
C. AS	: Cevdet Askeriye
C. MF	: Cevdet Maarif
C. SM	: Cevdet Saray
D.	: Defter
D.BŞM.d.	: Başmuhasebe Kalemî Defterleri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.TŞF	: Bab-1 Defteri Teşrifat Kalemî Belgeleri
D.TŞF.d	: Teşrifat Kalemî Defterleri
E.	: Evrak
HAT	: Hatt-1 Hümâyûn
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İE.	: İbnül Emin
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vr.	: Varak

GİRİŞ

“III. Mustafa’nın Kızı Beyhan Sultan ve Hayatı (1766-1824)” adlı bu doktora tezi, Sultan III. Mustafa’nın kızı olan Beyhan Sultan’ın yaşamı hakkındadır. Tezin çalışma dönemi, Beyhan Sultan’ın doğduğu 1 Şaban 1179/ 13 Ocak 1766 tarihinden, ölümü olan 15 Rebiülevvel 1240/ 7 Kasım 1824 tarihine kadar süreyi içine almaktadır.

Bu tezde 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın başlarında hem Osmanlı hanedanlığının önemli bir üyesi hem de İstanbullu bir kadın olarak Beyhan Sultan’ın hayatı arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmiştir. Hanedan mensubu bir kadının yaşamı, gündelik hayatı, alışkanlıkları ile gerek hanedan üyeleri gerekse toplumla ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tüm bu süreçte Beyhan Sultan’ın doğumu, yetişmesi, eğitimi, evliliği, gelir ve giderleri, vakıfları ile hayatında dönüm noktası olmuş olaylar üzerinde yoğunlaşmıştır. Sultan’ın deneyimleri, günlük yaşam alışkanlıkları, mukataaları, harcamaları, sarayları, hizmetlileri ve ilişkileri üzerinden tarihsel analizler yapılmıştır. Bu çalışma ile dönemin siyaseti, ekonomisi, kültürel ve sosyal yaşamını daha iyi analiz etmek mümkün olacaktır. Osmanlı hanedanı üyesi bir kadının, siyasette, yönetici sultanın özel hayatında, ekonomide vb. deki rolünün ne olduğunu ortaya koyma amacı taşıyarak aynı zamanda bir kadın çalışması örneği sunacaktır.

Bu çalışmada, padişah kızları ile ilgili literatürde bilinmeyen sorulara cevap verilmesi amaçlanmıştır. Bir padişah kızının yaşam koşulları ne idi? Kendisi saltanatın imkânlarından sadece maddi olarak mı besleniyordu? Yaşamı, beklentileri, ümitleri, gerçekleştirdikleri, yeterlilikleri ya da sınırlılıkları var mıydı? Onu var kılan, adını kalıcı hale getiren sadece yaptırdığı hayır eserleri miydi? Bir hanedan kadınının gündelik yaşamı nasıldı? Hayatının dönüm noktalarını ne kadar kendisi ne kadar hanedan gelenekleri belirliyordu? Bu portre tüm hanedan kızları için biçilmiş bir kaftan mıydı ya da özgürlük alanları var mıydı? Beyhan Sultan’ın hayatı tüm bu sorular eşliğinde, hanedana ait bir kadının hayat hikâyesi olarak ele alınmış, arşiv vesikalarının elverdiği ölçüde resmedilmeye çalışılmıştır. Beyhan Sultan’ın hayatı üzerinden bir padişah kızının nasıl bir hayat yaşadığını ortaya çıkarılarak, Osmanlı Devleti’nin askeri, siyasi, ekonomik açılardan problemler ve değişimler yaşadığı bir

dönemin hanedan ailesi üzerindeki yansımalarını örneklendirmektir. Dolayısıyla bu tez Osmanlı Tarihi literatürü içerisinde hem biyografi çalışmaları hem harem ve kadın araştırmaları hem de kültür tarihi çalışmaları içerisinde konumlanacaktır.

Bireyin tarihini ve toplumsal olayları esas alan sosyal tarih çalışmaları son yüz yıl içinde önem kazanmıştır. Özellikle kadının ekonomik hayata daha görünür olarak etkin katılması ve bu süreçte yaşanan sorunlar ve eğitim meseleleri toplumsal tarih içinde kadına yönelik çalışmaları da desteklemektedir. 1970'lerden itibaren kadının tarihteki yeri sorgulanmaya başlamış ve kadın çalışmaları artış göstermiştir¹. Kadın araştırmaları bugün toplumsal tarih çalışmaları içerisinde giderek daha fazla ilgi çeken bir alan olmaya başlamıştır. Kadınlar toplumsal kimliğin belirlenmesinde en önemli rolü üstlenen öznel olmakla birlikte tarihsel süreçte devlet kademelerinde istihdam imkânı bulamamış olmaları, kadınların birçok yerde ekonomik faaliyetler içinde erkeklere göre daha az yer almaları ve günlük/anı yazma alışkanlığının olmayışı vb. nedenlerden dolayı kadınların seslerini daha az duyar, tarihi belgelerde hayatlarına ve de adlarına daha nadir rastlarız. Kadına dair bilinmezlik arşiv malzemesinin kadın tarihi üzerinden değerlendirilmesiyle konunun aydınlanmasını sağlayacaktır.

Kadın araştırmaları içerisinde Osmanlı kadınına olan ilgi de artmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmında harem hayatı, cariyeler, padişahın kadınları ve haremin en yetkili kadınları valide sultanlar ön plana çıkartılmış, Harem'de yaşayan kadınlar arasındaki rekabet, sultan üzerindeki etkileri ve siyasete müdahaleleri anlatılmıştır. Bu anlatıların içinde padişah kızlarına; padişah anneleri ve eşlerinden daha az yer verilmektedir. Osmanlı geleneğinde hanedanlık padişah kızları üzerinden devam ettirilmiyordu. Padişah kızı olan sultanların sadrazam, vezir veya beylerbeyi paşalarla evlendirilmeleriyle birlikte devlet siyasetini doğrudan yönlendirme rolleri çok sınırlı idi. Ayrıca genellikle siyasi tarihi ön plana çıkararak ya da olaylara siyasi tarih ve bağlantıları üzerinden bakan çalışmalarda bu kadınlara yer verilmemişti.

¹ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Mayıs 1997, s. 115-116. Gülhan Balsoy, "Osmanlı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Üzerine", **Toplum ve Bilim**, Sayı 132, İstanbul 2015, s. 223.

Bu tezde Osmanlı hanedanı üyesi bir kadının ne kadar özne olabildiği tartışılacaktır. Beyhan Sultan, kendi sarayları, hizmetlileri, gelir-giderleri, vakıfları ile ekonominin bir parçası olarak ve bunlar arasında bir idareci, karar mercii olup aynı zamanda da kendi yaşamına hakim bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte tezin temel çıkış noktalarından biri; hayatının izlerini belgelerde bulabileceğimiz, kaynaklarını sunabileceğimiz bir kadın üzerinden Osmanlı tarihi çalışmalarına katkı sağlamaktır. Diğer yandan Osmanlı tarihi literatürü içerisinde örneğine az rastlanır bir tür olarak biyografi çalışmalarına katkı sağlayacaktır. Hem Beyhan Sultan'ın tarihsel bağlamdaki rolünün ne olduğunu anlaşılacak hem de onun deneyimleri üzerinden bir döneme ışık tutulacaktır. Konu, 18. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi, gelişmeler, başkent İstanbul ve harem genelinden, özelde hanedan ailesinin bir üyesi olarak Beyhan Sultan'ın hayatı üzerinden örneklendirilecektir. Netice olarak bu araştırma; hem bir biyografi hem de bu biyografi üzerinden saray hayatını anlamayı hedefleyen bir çalışma olup, Osmanlı kadın tarihine de katkı sağlayacaktır.

Osmanlı Biyografi Çalışmaları

Dönemleri birey perspektifinden görmemizi mümkün kılan biyografiler, çalışmaların tüm zorluklarına rağmen² araştırmacılar tarafından tercih edilen bir tür olarak izlenmektedir. Osmanlı Tarihi araştırmaları içinde yakın zamanda çalışılmış padişah, hanedan ailesi ve devlet adamlarının hayatlarına dair pek çok biyografi örneği bulunmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların başında Fikret Sarıcaoğlu'nun Sultan I. Abdülhamid³, Feridun M. Emecen'in Yavuz Sultan Selim⁴ ve Kemal Beydilli'nin III. Mustafa⁵ için hazırladıkları padişah biyografileri yer alır.

² Osmanlı Tarihi araştırmalarında biyografilerin yeri, biyografi çalışmanın zorlukları ve gereklilikleri üzerine bkz: Ali Akyıldız, "İnsanı Yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı 50, İsam, İstanbul 2017, s. 219-242.

³ Fikret Sarıcaoğlu, **Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)**, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.

⁴ Feridun M. Emecen, **Zamanın İskenderi Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.

⁵ Kemal Beydilli, "III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", **Ottoman Studies/ Osmanistische Studien**, Band 8, Herausgegeben von Stephan Conermann, Sevgi Ağcagül, Gül Şen, Bonn University Press, 2019, s. 189- 245.

Osmanlı biyografi çalışmaları kronolojik bir sıra izlerken, veriler üzerinden şekillenirler. Belgeler genellikle kişilerin hayatlarına dair temel bilgileri verirler ama kişilerin duygu ve düşünce dünyalarına nüfus edebilecek verilere sıklıkla rastlanmaz. Ancak her çalışmanın Osmanlı tarihine yeni bir ışık yaktığı tartışılmaz bir gerçektir. Örneğin; Cornell Fleischer Gelibolulu Mustafa Ali'nin hayatını ele aldığı biyografisinde, hem Ali'nin hayatını, mesleki ilerlemesini, Osmanlı tarih yazıcılığındaki yerini anlatırken hem de Osmanlı toplumunu analiz etmiştir⁶. Yüksel Çelik, II. Mahmud devrinin arka planında Hoca Hüsrev Paşa'nın yaşam öyküsünü yükseliş ve düşüşleriyle ayrıntılı olarak incelerken, diğer taraftan da merkezdeki gücünü ve II. Mahmud dönemi yeniliklerindeki etkisini anlatmıştır⁷. Neticede bugün literatürde çok iyi hazırlanmış pek çok biyografi çalışması vardır.

Osmanlı Saraylı Kadın Biyografileri

Osmanlı saray kadınlarına dair yapılan çalışmalar son yıllarda giderek artmaktadır. Bu çalışmaların başında Çağatay Uluçay'ın kaleme aldığı *Harem*⁸ ile *Padişahın Kadınları ve Kızları*⁹ adlı eserler gelir. Bu iki çalışma, hem harem hem de saray kadınları için en başta bakılan eserlerdendir. Bu eserler üzerinden harem hayatını ana hatlarıyla ve hanedanın kadın üyelerini isim isim ve kısa hikâyeleriyle toplu olarak görebilmek mümkün olmaktadır. Bu sebeple yapılan tüm çalışmalarda bu iki eser başucu kitabı olarak yer almaktadır.

Osmanlı saraylı kadınlar ile ilgili biyografilerin başında Ali Akyıldız'ın Sultan Abdülmecid'in kızı Refia Sultan'ın hayatını konu alan biyografi çalışması gelmektedir¹⁰. Bu çalışmada; Refia Sultan'ın, rahatsızlığı sebebiyle sahip olduğumuz, bir kısım mektupları üzerinden onun duygu dünyasını anlamak mümkün olmuştur. Lucienne Thys-Şenocak'ın, IV. Mehmed'in (1648-1687) annesi Hatice Turhan Sultan

⁶ Cornell H. Fleischer, **Tarihçi Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, Yayına hazırlayan: Ekrem Çakıroğlu, tercüme: Ayla Ortaç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996.

⁷ Yüksel Çelik, **Şeyhü'l-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa II. Mahmud Devrinin Perde Arkası**, TTK, Ankara 2013.

⁸ Çağatay Uluçay, **Harem II**, TTK, Ankara 2001.

⁹ Çağatay Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, TTK, Ankara 2001.

¹⁰ Ali Akyıldız, **Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

ve iktidar ilişkileri üzerine hazırladığı eseri *Hadice Turhan Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler* ise daha çok bir valide sultanın yaptırdığı mimari eserlerin kendisini toplumda ifadesinde nasıl etkili olduğu üzerinedir¹¹. Betül Argıt'ın, Sultan II. Mustafa (1695-1703) ve Sultan III. Ahmed (1703-1730)'in anneleri Rabia Gülnuş Emetullah Sultan için hazırladığı biyografi, valide sultanın siyasetteki etkilerini açıklayarak literatürdeki yerini almıştır¹². Murat Kocaaslan, Kösem Sultan'ın iktidarından bahsetmekle birlikte onun hayatını vakıfları hayır işleri ve Üsküdar'daki külliyesi üzerinden incelemiştir¹³. Özlem Kumrular; yine Kösem Sultan'ın hayatını eş, valide sultan ve valide-i muazzama olarak dönemin iktidarındaki etkisi üzerinden anlatmıştır¹⁴. Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan biyografisi de hareme gelişinden valide sultanlığına, vakıflarından özel hayatı ve zevklerine kadar Arzu Terzi tarafından incelenmiştir¹⁵.

Osmanlı hanedan kadınlarına yönelik biyografi çalışmaları yüksek lisans tezleri içinde de dikkat çekmektedir. Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'ın anlatıldığı çalışma; evliliği, gelirleri, sarayları, hane halkı ve ölümünü içermektedir¹⁶. Diğerleri de genelde aynı plana dayanarak yazılmıştır. Sultan Abdülmecid'in kızı Mediha Sultan'ın hayatı da; çocukluğu gelirleri, evlilikleri, sarayları yurtdışındaki yaşamı ve vefatı üzerinden anlatılmıştır¹⁷. II. Abdülhamid'in kızları Naime Sultan¹⁸ ve Zekiye Sultan¹⁹ için de biyografiler bulunmaktadır. Sultan Abdülmecid'in oğlu

¹¹ Lucienne Thys-Şenocak, *Hadice Turhan Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, Kitap Yayınları, İstanbul 2009.

¹² Betül İpşirli Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

¹³ Murat Kocaaslan, *Kösem Sultan: Hayatı, Vakıfları, Hayır İşleri ve Üsküdar'daki Külliyesi*, Okur Kitaplığı, İstanbul 2014.

¹⁴ Özlem Kumrular, *Kösem Sultan İktidar, Hırs, Entrika*, Doğan Kitap, İstanbul 2015.

¹⁵ Arzu Tozduman Terzi, *Bezmiâlem Valide Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

¹⁶ Türkan Duran, *I. Abdülhamid'in Kızı Esmâ Sultan'ın Hayatı (1778-1848)*, YL Tezi, Danışman: Ali Akyıldız, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2007.

¹⁷ Özge Kahya, *Sultan Abdülmecid'in Kızı Mediha Sultan'ın Hayatı (1856-1928)*, YL Tezi, Danışman: Ufuk Gülsoy, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2012.

¹⁸ Betül Kübra Bağçe, *II. Abdülhamid'in Kızı Naime Sultan'ın Hayatı*, YL Tezi, Danışman: İsmail Safa Üstün, Marmara Üniversitesi SBE İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008.

¹⁹ Cevriye Uru, *Sultan II. Abdülhamid'in Kızı Zekiye Sultan'ın Hayatı (1872-1950)*, YL Tezi, Danışman: Ali Akyıldız, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010.

Şehzade Selim Süleyman Efendi'nin kızı Naciye Sultan'ın hayatı da tez olarak çalışılmıştır. Bu tez; Naciye Sultan'ın doğumu ve evliliği dışında sosyal hayatı, ailenin sürgün edilmesi ve sonrasında yaşananları içine almıştır²⁰. Tüm bu çalışmalar arşiv kaynakları ve resmi malzeme üzerinden gerçekleşmiştir. Refia Sultan dışında diğer çalışmalarda mektup, hatırat gibi özel malzemenin az olması biyografisi çalışılan kişilerinin şahsi özelliklerinin açıklanmasında soru işaretleri bırakmaktadır. Bu sebepten ötürü; tüm biyografi çalışmalarının arşiv kaynaklı ciddi araştırmalar olarak eldeki kısıtlı veriler üzerinden hem kişilerin hayatı hem de döneme ışık tutan özel çalışmalar olduğu görülmektedir.

Saray kadınları dışında ilgi çekici bir biyografi çalışma ise Nazan Bekiroğlu'nun 1887'den sonra eser vermeye başlayan, Osmanlı son dönem şairi Nigar Hanım için hazırladığı biyografisidir. 19. yüzyıl hayatına ışık tutan bu eseri orijinal kılan en önemli unsur ise şairden geriye kalan yazı ve günlüklerdir. Şairin bu şekilde 56 yıllık hayatının 31 yılını kesintisiz şekilde belgelemesiyle yaşamı; çevresi, evliliği, ve yazma serüveni anlatılmıştır²¹. İpek Çalışlar da Halide Edib'in hayatını bir imparatorluğun bitiş sürecini yansıtan, çocukluğundan ölümüne, vekilliğinden yurt dışına gidip geri dönüşüne kadar geçen süreyi, dönemle içiçe anlatmıştır²². Fatma Barbarosoğlu'nun biyografik roman olarak el aldığı Fatma Aliye ise; farklı bir türde ancak bütünüyle bir Osmanlı kadın biyografisidir²³. Bu çalışmalar sadece birkaç örnek olarak alınmakla beraber literatürde daha birçok eser bulunmaktadır.

Literatüre Osmanlı harem ve kadın araştırmaları açısından bakıldığında, son zamanlarda giderek artan çalışmalardan bahsetmek mümkündür. Harem ve kadınların gücü üzerine odaklanan Leslie P. Peirce'in çalışması haremın 16. yüzyıldaki yapısına

²⁰ Neval Milanlıoğlu, **Emine Naciye Sultan'ın Hayatı (1896-1957)**, YL Tezi, Danışman: Yüksel Çelik, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011.

²¹ Nazan Bekiroğlu, **Şair Nigar Hanım**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

²² İpek Çalışlar, **Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın**, Everest Yayınları, İstanbul 2010.

²³ Fatma K. Barbarosoğlu, **Fatma Aliye: Uzak Ülke**, Profil Yayıncılık, İstanbul 2012.

ışık tutar²⁴. Sarayla ilgili bir diğere çalışmada; görüp duyulanlar üzerinden son dönem Osmanlı Őhzadeleri, kadın ve kızları anlatılmıřtır²⁵.

IV. Mehmet döneminde harem yapılanmasını, valide sultanların mücadelesini, hiyerarşiyi ve bu yapılanmanın harem mimarisine etkilerini Murat Kocaarslan incelemiřtir²⁶. Harem teşkilatı ve valide sultanın yeri ile ilgili yeni bir alışma Ali Akyıldız'ın *Haremin Padişahı Valide Sultan: Harem'de Hayat ve Teşkilat* adlı eseridir²⁷. Harem cariyelerinin hiyerarşisi, saraydan ayrılmaları, evlilikleri, sosyal ilişkileri, ekonomileri ve vakıfları üzerinden cariyelerin harem sonrasında sahip oldukları hayatlardan örnekler sunan ve haremden ayrıldıktan sonra oluşturdukları ilişkileri ise Betül İpşirli Argıt, *Hayatlarının eşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl* adlı eserinde incelemiřtir²⁸. Son döneme ait haremden yaşayanların anılarına dair çalışmalar da bulunmaktadır.

Sosyal ve ekonomik hayatın içinde kadını araştıran da birçok yeni çalışma bulunmaktadır. Leslie Peirce 1540-1541 yıllarına ait Antep sicilleri üzerinden hazırladığı *Ahlak Oyunları* adlı çalışmasında üç kadının hikyesi üzerinden Anadolu'yu anlatırken 16. yüzyıl Osmanlı kadınına ışık tutmuřtur²⁹. Cemal Kafadar, 17. yüzyılda bir Osmanlı kadınının rüya defterini yayınlamıştır. Halveti Tarikatı mensubu skpl Asiye Hatun'un başka bir Şehirdeki Őeyhine yazdığı mektuplardan oluşan defter üzerinden 17. yüzyılda bir kadının duygu ve dş dünyasını izlemek mümkün olmuřtur³⁰. Fanny Davis'in *Osmanlı Hanımı* adlı eseri 18. ve 19. yüzyılda

²⁴ Leslie P. Peirce, **Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

²⁵ Nahid Sırrı rik, **Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar**, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002.

²⁶ Murat Kocaarslan, **IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

²⁷ Ali Akyıldız, **Haremin Padişahı Valide Sultan: Harem'de Hayat ve Teşkilat**, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

²⁸ Betül İpşirli Argıt, **Hayatlarının eşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

²⁹ Leslie Peirce, **Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

³⁰ Cemal Kafadar, **Rüya Mektupları Asiye Hatun**, Oğlak Yayınları, İstanbul 1994.

hem saraydaki hem dışarıdaki Osmanlı kadınının yaşantısını konu almıştır³¹. Madeline C. Zilfi'nin editörlüğünde hazırlanan *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları* adlı eser ise özellikle siyasi, toplumsal ve ekonomik değişimin baş gösterdiği 18. ve 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinden kadınlara dair çalışmalara yer vermiştir³².

Kadın tarihi üzerine yapılan çalışmalarda 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına ait olanlar evvelki dönemlere göre yoğunluk göstermektedir. Serpil Çakır'ın *Kadınlar Dünyası Dergisi*'nin sayfalarından anlattığı *Osmanlı Kadın Hareketi* adlı çalışmasında Osmanlı kadın aydınlanmasının izleri takip edilirken, kadının kendini fark ediş süreci ile hukuktan aileye, eğitimden çalışma hayatına kadar yaşanan değişimin izleri gözlenir³³. Yavuz Selim Karakışla ise *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti* isimli çalışmasında; 20. yüzyıl başında, savaş yıllarının getirdiği zorluklar içinde kadınların çalışma hayatına girişi ile toplumsal statülerinin değişimini incelerken savaşın arka planında ekonomisini nasıl sağladığına değinmiştir³⁴.

Zafer Toprak 20. yüzyılın başından Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye'de kadının geleneksel söylemden ayrılmasını bir özgürleşme olarak anlatırken verdiği mücadele ve elde ettiği haklara odaklanmış, kadın emeğinden nüfus politikalarına, kadın derneklerinden kadının çalışma hakkına, Darülfunun'a kız öğrenci kabulünden kıyafetine kadar Osmanlı kadınının Cumhuriyet'e geçişini incelenmiştir³⁵. Şefika Kurnaz da, II. Meşrutiyet döneminde kadını, gelenekler, eğitim, sosyal ve çalışma hayatı ile bazı kadın dergileri ve kadın derneklerini incelemiştir³⁶ Elif Ekin Akşit ise kız enstitülerini anlattığı eserinde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadının eğitimi üzerinde durmuştur. 18. yüzyılın sonlarında kadınların kıyafetlerine dair yapılan

³¹ Fanny Davis, **Osmanlı Hanımı 1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih**, çeviren: Bahar Tırnakçı, YKY, İstanbul 2006.

³² **Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları**, editör: Madeline C. Zilfi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

³³ Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul 2010.

³⁴ Yavuz Selim Karakışla, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

³⁵ Zafer Toprak, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2015.

³⁶ Şefika Kurnaz, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

düzenlemeler ile başlayıp 19. yüzyılda kızların eğitimi, kız sanayi mekteplerinin kuruluşu, II. Meşrutiyette kadın ve çocuk dergilerini anlatmıştır³⁷.

Hanedan kadınları ile ilgili tüm bu çalışmalar arasında ve Osmanlı tarihi ile ilgili ikinci el kaynaklarda çok az sayıda kaynak Beyhan Sultan'dan bahsetmektedir. Bu çalışmaların başında; Çağatay Uluçay'ın *Padişahın Kadınları ve Kızları* adlı kitabında Beyhan Sultan'a dair verilen bilgiler gelir. Bu eser Beyhan Sultan ve Osmanlı ailesinin kadınları hakkında kısa ve temel bilgileri vermesi ile çalışmalara başlangıçlık etmesi bakımından oldukça önemli olmakla birlikte ayrıntılara inildiğinde bazı tarih ve bilgilerde hatalar bulunabilmektedir. Literatürde çok yararlanılan bu kaynağın içerisindeki her bilginin sorgulanmadan tekrar edilmesi ise bazı tarih yanlışlarının birçok eserde tekrarlanmasına sebep olmuştur. Bu eserden tez çalışmasında faydalanılmakla birlikte arşiv malzemesi ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Hanedan kadınları ile ilgili yapılan çalışmalardan hiçbirisi doğrudan Beyhan Sultan biyografisiyle ilgili değildir. Sadece Beyhan Sultan'ın yaptırdığı eserlerle ilgili küçük kısımlar vardır. Beyhan Sultan'ın adı literatürde öncelikle sarayları ve çeşmeleri ile alakalı olarak geçmektedir. Akıntıburnu Çeşmesi³⁸ ile Arnavutköy, Çırağan ve Eyüp Saraylarına dair bazı bilgiler ansiklopedi maddesi olarak ele alınmıştır³⁹. Ayrıca Akıntıburnu⁴⁰ ve Kuruçeşme⁴¹'de inşa ettirdiği çeşmelerinin fotoğraf ve kitabelerine *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı* içinde yer verilmiştir. Sadi Bayram ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Beyhan Sultan vakfiyelerinin içinde bulunduğu kutunun süslemeleri ve tarzı ile vakfiyelerin ilk sayfalarındaki tezhip ve süslemeler üzerine iki makale kaleme almıştır⁴². Beyhan Sultan'ın elbise defteri esas alınarak hazırlanan bir

³⁷ Elif Ekin Akşit, *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

³⁸ Semavi Eyice, "Beyhan Sultan Çeşmesi", *DİA*, c. 6, İstanbul 1992, s. 65.

³⁹ *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul 1994, s. 190-193.

⁴⁰ *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı*, Editör: Necdet Ertuğ, c. 1, İSKİ, s. 191.

⁴¹ *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı*, Editör: Necdet Ertuğ, c. 2, İSKİ, s. 72.

⁴² Sadi Bayram, "Beyhan Sultan Vakfiyeleri ve Süslemeleri", *Kültür ve Sanat*, Mart 1991, Yıl: 3, Sayı 9, s. 70-73, "Beyhan Sultan Vakfiyeleri, Tezyinatları ve Türk Tezhib San'atındaki Yeri", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, 5-9 Eylül 1990, c. III, TTK, Ankara 1994, s. 1127-1139.

çalışma da Selma Delibaş tarafından yayınlanmıştır⁴³. Bu çalışmaların başlangıç kısmında Çağatay Uluçay'ın çalışmalarında Beyhan Sultan için verdiği sınırlı bilgilerin tekrar ettiği görülür.

Osmanlı saray kadınları üzerine yapılan tüm bu çalışmalar hem hanedanı hem dönemi anlatması bakımından özel bir yere sahiptir. Ancak halen literatürde 17. ve 18. yüzyıllarda harem hayatına, gündelik yaşama ve toplumsal koşullara dair boşluklar bulunmaktadır. Ayrıca literatürdeki bu boşluklar, 19. yüzyıl saray hayatı ve gündelik yaşamla ilgili anlatılan detaylar ile doldurulmakta, sanki her durumda tüm dönemler için geçerli tek tip bir uygulama varmış gibi yanlış kanıya sebep olmaktadır. Bu yüzden sosyo-kültürel ve günlük hayata dair tarih çalışmalarında hem devamlılığı hem de zamanla ve şartlarla birlikte değişebilirliği izlemek daha fazla dönem ve biyografi çalışması ile mümkün olacaktır. Beyhan Sultan'ın biyografisini konu alan bu tez çalışması da tam bu noktada hem onun yaşam hikayesini aydınlatacak hem de saray hayatı, gündelik yaşam ve toplumsal tarihe dair veriler sunacaktır. 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyıl başlarında hanedan ailesine mensup bir kadının yaşamı, uygulamaları ve ilişkileri üzerinden hanedan adet ve uygulamalarını inceleyerek Osmanlı sosyal, kültürel ve özelde biyografi çalışmalarına katkı yapmayı ümid etmektedir.

Yöntem

Beyhan Sultan'ın yaşamına dair hazırlanan bu tezde biyografi çalışmanın çeşitli zorlukları ile karşılaşmıştır. En başta arşiv külliyyatının bir kişinin hayatının tüm sayfalarını aydınlatacak malzemeyi sunmaması gelir. Bu evrak hazinesi içinde her ne kadar halktan insanların tarihine dair belgelerden çok daha fazlası yönetici sınıfa ait insanlar için bulunsa da akla gelen soruları cevaplamak her zaman mümkün olmamaktadır. Yine de dönemindeki kadınlara oranla daha fazla belgeye Beyhan Sultan için ulaşılmış ve belgeler biyografi çalışmasında kullanılabilirliği üzerinden değerlendirilmiştir.

⁴³ Selma Delibaş, "İmparatorluk Haremde Alışveriş Yöntemleri III. Mustafa'nın Kızı Beyhan Sultan'ın Hesap Defteri", **Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han, Topkapı Sarayı Müzesi Has Ahırlar**, 24 Aralık 2008–24 Mart 2009, s. 83-91.

Beyhan Sultan'ın hayatını konu alan bu tez çalışmasına, 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl başlarına ait dönem kaynakları, tarihler, seyahatnameler ile bu dönem üzerine yapılan araştırmaların incelenerek, Beyhan Sultan'a dair verilerin derlenmesiyle başlanmıştır. Dönem kroniklerinden Beyhan Sultan'ın doğumu, evliliği, ölümü ve kethüdalarının görevlendirilmesi ile ilgili bazı bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle III. Selim dönemine ait yayınlanmış kaynaklar içerisinde bazı bilgiler tespit edilmiştir. Bu kaynakların içinde sıklıkla başvurulan ve en çok faydalanılanların başında *III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi tarafından Tutulan Ruznâme*⁴⁴ ve *Saray Günlüğü*⁴⁵ gelir. Ruznâmeler padişahın günlük faaliyetleri ve ziyaret ettiği yerler hakkında bilgiler sunmaktadır. Günlük faaliyetler detaylı bir şekilde anlatılmasa da dönemin olaylarını ve III. Selim'in sıklıkla yaptığı kardeş ziyaretleri üzerinden Beyhan Sultan'ı ve aile ilişkilerini görebilmek mümkün olmuştur. III. Selim dönemine ait çalışmaları içeren *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi* adlı eser⁴⁶ dönemi siyasi, askeri, iktisadi, sosyal ve sanatsal yönleriyle anlamak amacıyla kullanılmıştır.

18. yüzyıl İstanbulu, surlar, kapılar, saray, anıt, mahalleler, ticaret, evler ve Boğaz kıyıları hakkında III. Selim döneminin tanığı olarak İstanbullu müellif Cosimo Comidas de Carbognano (1749-1807)'nin *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul* adlı eseri ile bir diğer dönem yazarı, İstanbul'lu eğitimci Sarraf Sarkis Hovhannesyan'ın *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi* bilgi sunmuştur. *Bostancıbaşı Defterleri*⁴⁷ üzerinden yapılan çalışmalarda; Haliç ve İstanbul Boğazı kıyılarındaki yerleşimler sırasıyla sayılmaktadır. Bu defterler hanedana mensup haneleri ve komşularını tespit etmek amacıyla kullanılmıştır.

Topkapı Sarayı ve harem teşkilatı başta olmak üzere saray adetleri, doğum, nişan, nikâh törenleri, eğlence ve günlük yaşama dair birçok detayın anlaşılmasını Zeynep Tarım'ın Osmanlı Devleti'nde törenler, eğlence, kahve ve hırka-i şerif ile ilgili

⁴⁴ Sema V. Arıkan, *III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme*, TTK, Ankara 1993.

⁴⁵ Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü (1802-1809)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2007.

⁴⁶ *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, editör: Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

⁴⁷ Reşat Ekrem Koçu, "Bostancıbaşı Defterleri", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, IV, 1958, İstanbul 1958, s. 39-90. Cahit Kayra, Erol Üyepazarcı, *İkinci Mahmud'un İstanbul'u Bostancıbaşı Sicilleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

çalışmaları⁴⁸ kolaylaştırmış, Tayyârzâde Atâ'nın *Osmanlı Saray Tarihi, Tarih-i Enderun*⁴⁹ eserinden de istifade edilmiştir. Dönemin siyasi olaylarının anlatıldığı Ahmed Vâsıf Efendi'nin *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*⁵⁰ isimli eserinde Beyhan Sultan'ın evliliği hakkında bilgi vermiştir.

Beyhan Sultan'a ait tüm malzeme incelenirken bazı sorulara cevap aranmıştır. Hanedan ailesine mensup birinin doğduğu ortam ve şartlar nasıldı? Kimler tarafından ve nasıl büyütülmüştü? Eğitiminde etkili olan öğeler nelerdi? Bir hanedanın üyesi olmanın avantajları ve dezavantajları nelerdi? Hanedan kızlarının Osmanlı siyasetinde herhangi bir rolü var mıydı? Gelirleri nelerdi ve sınırsız mıydı? Kendilerini nasıl finanse ediyorlardı? Günlük hayat pratikleri nelerdi? Kimlerle ilişki ve iletişim içindeydi? En önemli sorulardan biri de bir sultanın toplumla olan ilişkisinin doğası nasıldı? Bir sultanın hayat sınırlarını ne kadar kendisi, ne kadarını hanedan mensubu olmasının şartları belirliyordu?

Döneme ait birçok tarih eseri, kronik ve seyahatname bulunmakla birlikte tüm bu eserler Beyhan Sultan hakkında bir biyografi çalışması için beklediğimiz ayrıntılara açıklık getirmemiştir. Arşiv malzemeleri olmasa bu eserlerden özgün bir biyografi çıkarmanın mümkün olmadığı bir gerçektir. Yine de 18.yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın ilk çeyreğini içine alan bir hayat öyküsünün tüm ayrıntılarına ulaşmanın mümkün olmadığını da söylemek gerekir.

Beyhan Sultan için faydalanılan asıl belgeler İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, İstanbul Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Ankara Vakıflar Genel

⁴⁸ Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul, 1998, Sayı 16, s. 37- 45. "Osmanlılar'da Teşrifat/Ceremony and Protocol at the Ottoman Court" **Türk Dünyası Kültür Atlası/ A Cultural Atlas of the Turkish World**, Osmanlı Dönemi I/ Ottoman Period I, İstanbul, 1999, s. 428-477. "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", **Osmanlı**, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.133-142. "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı'nda Bayram Törenleri", **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul 2006, s. 573- 594. "Osmanlı İstanbul'unda Gündelik Hayata Dair İzlenimler", **İstanbul, Kent ve Medeniyet**, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2009, s. 101- 121. "Topkapı Sarayı", **DİA**, c. 41, İstanbul 2012, s. 256-261. "Osmanlı Devlet Teşrifatında Kahve İkramı", **Bir Taşım Keyif: Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü**, Editör: Ersu Pekin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2015, s. 199-215.

⁴⁹ Tayyârzâde Atâ, **Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn**, c. I, Hazırlayan: Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

⁵⁰ Ahmed Vasıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr**, Yayınlayan: Mücteba İlgürel, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978.

Müdürlüğü Arşivi'nde yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Birinci el kaynak olarak bu arşivlerde ulaşılan belge, evrak, defter ve vakfiyeler tezin asıl malzemesini oluşturmuştur. Toplanan tüm arşiv kaynakları, dönem kroniklerinden ve seyahatnamelerden faydalanılan bilgilerle birlikte zaman ve konu tasnifleri yapılarak değerlendirilmiş ve tüm çalışmanın sonunda tez altı bölüm olarak tasarlanmıştır.

Beyhan Sultan üzerine Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde ulaşılan öncelikli kayıtlar daha çok haremden ayrıldıktan sonraki döneme aittir. Sultan III. Selim'e ait kaynaklarda Beyhan Sultan kethüdaları ve kethüdalarının değişimleri takip edilebilse de başlangıçta elde edilen bilgiler tahmin edilenin gerisinde kalmıştır. Bu nedenle arşiv çalışmasında; Beyhan Sultan'ın yaşadığı dönem kronolojik olarak ele alınırken daima dönemin padişahlarının icraatları da göz önünde tutuldu. Beyhan Sultan'ın çocukluğuna ait Sultan III. Mustafa dönemi kayıtları, gençlik dönemi ve evliliği için Sultan I. Abdülhamid dönemi belgeleri, sarayları ve yaşantısı için Sultan III. Selim dönemi evrakları ve son olarak Beyhan Sultan'ın şahsına ait evraklar incelendi.

Çocukluk ve haremden geçirdiği yıllar hakkında bilgi edinmek için babası Sultan III. Mustafa dönemine ait arşiv belgeleri ve harem defterleri değerlendirildi. Aylık olarak düzenli tutulan *Ceyb-i Hümayun ve Harcı Hassa Defterleri*'nde padişaha ait gelir ve giderler kaydedilmiştir. Hem padişahın aylık gelirleri hem de sultanın kendisine, görevlilerine, harem halkına, çocuklarına yaptığı harcamalar tespit edilmiştir. III. Mustafa dönemine ait 8 yıl için taranan bu defterlerdeki padişahın özel harcamaları üzerinde haremdenki çocuklar, dadılar, ödenekler, hediyeler, elbiseden ayakkabıya, seccadeden mutfak eşyalarına kadar çeşitli konular incelendi. Çocukların doğumları, doğum tarihleri, doğum hazırlıkları, yapılan şenlik ve kutlamalar ile çocuklar için ayrılan ödenekler, odaları için verilen eşyalar, dikilen kıyafetler, dağıtılan ayakkabılar ve mücevherler hakkında bilgi edinmek mümkün oldu.

Sultan I. Abdülhamid dönemi arşiv kayıtları Beyhan Sultan'ın evlendirilme süreci, düğünü, hediyeler ve uygulamalar hakkında bilgiler sundu. Evliliği ile birlikte başlayan dönem sonrası Beyhan Sultan'ın adı arşiv vesikalarında doğrudan ve sıklıkla yer almaktaydı. Böylece Beyhan Sultan ile ilgili belgelerin tamamının taranması

sonucunda ikamet ettiği saraylar, hizmetlileri, gelir ve giderleri, borçları, kullandığı eşyalar ve diktirdiği kıyafetleri, hediyeleri ile detaylandırabileceğimiz günlük yaşamı hakkında arşiv malzemesi toplandı. Bu malzemeler içinde masraf kayıtları detaylı bir şekilde incelenerek günlük hayata dair ayrıntılar tespit edildi.

Arşiv malzemesi içerisinde Beyhan Sultan'ın yaşamına dair daha yoğun ve çeşitli malzeme sunan belge ve defter serilerinin başında *Hesap Defterleri* dikkat çekmiştir. Bu defterlere Beyhan Sultan için yapılan çeşitli harcamalar kaydedilmiştir. Bunlar bir ev eşyası ya da kıyafet detayı olabildiği gibi teşrif-i hümayun vesilesiyle verilen ziyafet için satın alınan malzemeler olabilmekteydi. Örneğin; Beyhan Sultan Sarayı için yapılan bir tamirat kaydından buradaki bir odanın duvar rengine ya da satılan muhallefat üzerinden saray döşemelerine, hintonun tamir evrakından Beyhan Sultan'ın kayış renklerindeki zevkine kadar farklı bilgilere ulaşabilmek mümkün olmuştur. Bu belgelerden Beyhan Sultan'ın yıllık gelirlerini, yıllık ve aylık masraflarını, sarraflardan aldığı borçlarını, kethüdalarını, kethüdarları ile yazışmalarını, başkaları için yaptırdığı hediyeleri, hizmetlilerini, cariye ve kölelerini, saraylarına ait tamirat kayıtlarını, vakıflarına ait kayıtlarını, yazdırdığı dualarını, bindiği hintoyu, ev eşyalarını, kıyafetlerini içeren çok fazla bilgiye ulaşmak mümkün olmuştur.

Tüm araştırmalar ve vesikalar içinde Beyhan Sultan'a ait özel mektuplara ya da özel detay bilgi içeren metinlere ulaşılamadı. O zaman cevapsız sorular ve yoğun olarak bulunan ekonomik kayıtlar ve hesap defterleri, ekonomisi üzerinden bir kadının tarihi nasıl yazılır sorusunu gündeme getirdi ve tezim bu soruya verebildiğim cevap mahiyetinde gelişme gösterdi. Masraf kayıtları kalem kalem incelenerek elde edilen veriler kendi içinde konularına göre tasnif edildi ve böylece tezin bölümleri oluştu. Hanedan ailesi arasındaki görüşmeler, âdetler, eğlence anlayışı, mutfak kültürü, hediyeleşmeler ile Beyhan Sultan'ın günlük yaşamı ve ilişkileri şekillendi.

Beyhan Sultan'ın masraf evrakı genelde üç tip belgeden oluşmaktaydı. Birincisi yıllık gelir ve giderlerin listelendiği belgelerdir. Burada 12 ya da 13 aylık dönemler ve birbirini takip eden sıralar ile bu süreçte hangi mukataadan kaç taksitte ne kadar gelir geldiği detaylandırılırken, yine aynı dönemde ay ay ne kadar ve ne sebeple masraflar yapıldığı temel kalemler olarak gösterilmişti. İkinci tip belgeler çok

kısa bilgiler içeren genelde ilk belge tipindeki bilgiyi tekrar eden ay içindeki masrafların tek tek bazen ay olarak kayd edildiği masraf belgeleriydi. Bu belgelerde aylık mutfak masrafı, alınan büyük çaplı hediyeler, kumaşlar ve eşyalar takip edilebildi. Üçüncü tip belgeler bizzat Sultan'ın tuttuğu ya da yazdırttığı masraf defterlerinden oluşmaktaydı.

Yıllık dökümlerin yapıldığı defterlerde her ay için ilk kalem Beyhan Sultan'a verilen nakit ödemelerdi. Sultan'ın her ayın başında ve ay içinde gelirlerinden aldığı toplu miktarların nerelere harcandığı bilgisi ise Beyhan Sultan'ın özel defterinde kayıtlıydı. Dolayısıyla Beyhan Sultan'ın günlük alışkanlıkları ve ilişkileri hakkındaki bilgilere bu defterler üzerinden ulaşıldı. Bazen bir sayfada 30 küçük harcamanın not alındığı bu defterler üzerinden Beyhan Sultan'ın sağlık sorunları, şehirde yaptığı ziyaretler, bir ay içerisinde kaç kez nerelere gittiği, yediği özel yemeklerin neler olduğu, içtiği tütünler, yaptığı yardımlar ve alışveriş ilişkisi içinde olduğu kişiler gibi farklı konuları izlemek mümkün oldu.

Beyhan Sultan için diktirilen kıyafetler ve terzi ücretlerinin sıralandığı *Terzi Defterleri* üzerinden kıyafetlerinin cinsi, rengi, kumaşı, kumaş fiyatları, üzerindeki işleme ve süslemeler, başlıklar, dikilen ev eşyaları ile terzi ücretleri tespit edildi.

Beyhan Sultan'ın mukataaları, mukataalarını tasarruf eden kişiler, mukataalarında yaşanan sorunlar ile tüm bu süreçlerin Sultan'a iletilmesi, gelirleri ve gelirlerin tahsil edilmesi, vakıfları ve kethüdalarına dair bazı bilgilere *Cevdet Saray ve Cevdet Maliye* tasnifi belgelerinden ulaşıldı. *Hatt-ı Hümayûn* tasnifi verileri çok farklı konulara ait kısa ama dikkat çekici bilgiler sundu. Çoğunluğu Beyhan Sultan'ın mukataaları ile ilgili olmakla birlikte, mülkleri, görevlileri, eşi, annesi, kardeşi Hatice Sultan ve Sultan III. Selim'e dair bilgiler mevcuttu.

Sultan III. Selim'in kız kardeşleriyle olan yakın ilişkisi ile onlara sağladığı bazı maddi imkânların belgelere yansması da tezin zenginleşmesinde etkili oldu. III. Selim'in kardeşlerine Anadolu ve Rumeli'de birçok mukataa vermesi, onların seçkin ve zengin bir hanedan kadını olarak rahat yaşamalarını, İstanbul'da çeşitli saraylar yaptırmalarını sağlamıştı. Konuyla ilgili tespit edilen arşiv vesikaları da bu bilgileri destekler nitelikteydi.

Beyhan Sultan'ın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde tespit edilen vakfiyeleri sadece yaptırdığı vakıflarını ve vakıf şartlarını belgelemedi. Vakfiyeler üzerinden öncelikle Sultan'a verilen mülkleri, gelirleri ve arazileri detaylı bir şekilde görmek mümkün oldu. Beklenen dışında 18. yüzyıl sonu Anadolu'sunda yer alan bir çiftliğe ya da İstanbul'da bir konuta dair farklı detaylara ulaşıldı. Çiftlik arazisi, çiftlikte yer alan hayvanlar, ağaç çeşitleri, bağlar, yapı çeşitleri, bir evin içindeki bölümlerine kadar farklı ve değişik bilgiler mevcuttu. Diğer yandan Beyhan Sultan'ın hayatında değerli olduğu anlaşılan dadı ve cariyesinin isimlerinden, bir medresede ne tip harcamalar yapıldığına, ne amaçla hangi duaların okunduğundan kime ya da neye ne kadar harcama yapıldığına kadar birçok bilgiye yine vakfiyeler üzerinden ulaşıldı.

Tez çalışması sırasında ulaşılan belgelerde özellikle döneme ait kıyafet, kumaş ve eşya adları ile kimi renklerin okunması sırasında güçlük yaşandı. Beyhan Sultan'ın çocukluğundaki kıyafetlerinin renk, cins ve kumaşlarından, haremdeki eşyalarına, ilerleyen yıllar saraylarının eşya ve döşemeliklerinden kıyafetlerindeki süsleme detaylarına, harem cariyelerinin isimlerinden mutfak ve saraylarının tamirat malzemesine kadar alışverişlerinde ve muhalefatında kayıtlı yüzlerce detayda geçen isimler başka kaynaklarla mukayese edilmekle birlikte, özel isim olarak okunamayanlar oldu. Bunlar içinde okunmasından şüphe duyulanların yanına metin içinde soru işareti konuldu, bir kısmının yanına fotoğrafları verildi.

Beyhan Sultan için önemli olan doğumu, evliliği, vefatı gibi tarihlerde metin içinde hem hicri hem miladi tarih birlikte kullanıldı. Ayrıca ramazan ayı ile ilgili bir kısım âdetlerle ilgili olarak metin içinde ramazan ayı ve miladi yıl birlikte belirtildi, ayrıntısı dipnotta gösterildi.

Birinci bölüme; Beyhan Sultan'ın doğduğu 18. yüzyılın ikinci yarısından vefat ettiği 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi, askeri, sosyal ve kültürel durum ile başlandı. İmparatorluğun genel durumundan sonra İstanbul'un sosyal, ekonomik, kültürel durumu anlatılarak böylece Beyhan Sultan'ın yaşadığı dönemin genel özellikleri belirtilmeye çalışıldı.

Beyhan Sultan'ın Topkapı Sarayı harem dairesinde yaşadığı çocukluk dönemi olan yaşamının ilk sekiz yılı da birinci bölümde ele alındı. Beyhan Sultan'ın doğumu,

doğumu için yapılan hazırlıklar, doğum haberinin ilanı ve görevlendirilen kişiler, doğumla birlikte yapılan kutlama ve şenliğin özellikleri, beşik alayı ve doğum hediyelerinin anlatıldığı bölüm Beyhan Sultan örneği üzerinden padişahın yeni doğan çocukları için yapılan törenlerin şehir genelinde nasıl bir faaliyete sebep olduğunu ve bu konudaki saray âdetlerini anlattı. Bu bölümde 1766-1774 yılları arasında harem teşkilatı, Beyhan Sultan ve kardeşleri, kendisini büyüten daye ve dadıları, eğitiminin özellikleri, aldığı ödenekler, eşyaları ve kıyafetleri hakkında da bilgi verildi.

İkinci bölüm ise evliliği ile başlayan süreçten ölümüne kadar olan dönemde iletişimde olduğu kişileri konu aldı. Önce Silahdâr Mustafa Paşa ile evliliği ve töreni ardından kardeşleri, diğer hanedan üyeleri ile ilişkileri değerlendirildi. Sultan III. Selim'in kardeşini ziyaretleri de bu bölümün konusu oldu.

Üçüncü bölümde saraylarındaki görevliler ile iletişimde olduğu kişiler ile günlük hayatı ve yaşam alışkanlıkları detaylandırıldı. Kıyafetlerinden, hediyelerine kullandığı arabadan kayığına, mücevherlerinden eşyalarına kadar geniş bir çerçevede kişisel zevkleri anlatılmaya çalışıldı. Beyhan Sultan'ın hane halkları ve hane dışındaki işlerinden ve vakıflarının yönetiminden sorumlu olan kethüdaları üzerinden bir resim çizilmeye çalışıldı.

Dördüncü bölümde Beyhan Sultan'ın sarayları, saray ve mutfak kültürü anlatılırken beşinci bölümde gelir ve giderleri konu edildi. Kendisine verilen geniş mukataalar ve içerikleri, bu mukataalardan gelirlerin tahsili ve zaman zaman mukataa gelirlerinin toplanması konusunda yansıyan problemler üzerinden sultanın ekonomik gündemi anlatıldı. Geniş saraylarda kalabalık bir hane halkı ile yaşayan Beyhan Sultan'ın oldukça yüksek olan harcama kalemleri ile gelirlerinin harcamalarına yetmediği zamanlarda sarraflardan alınan borçlar da bu bölümün konusu oldu.

Tezin son bölümü olan altıncı bölümde Beyhan Sultan'ın vakıfları incelendi. Hem bir hayır kurumu hem de bir hanedan geleneği olarak Osmanlı hanedan kadınlarının toplumda görünür olmalarına vesile olan vakıflara Beyhan Sultan'ın katkıları açıklandı. Eğitim, ibadet ve şehrin su ihtiyacının karşılanması üzerine yoğunlaşan vakıflarının şartları ile Beyhan Sultan'ın gündeminde vakıflarının yeri sorgulandı.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN DOĞUMU VE ÇOCUKLUK YILLARI

1.1. Beyhan Sultan'ın İçine Doğduğu Dünya (1766-1824)

Beyhan Sultan, 1766 yılında padişah III. Mustafa'nın kızı olarak dünyaya gelmişti. Bu dönem toprakları üç kıtaya yayılmış, çok uluslu büyük devletin birçok sorunla yüzleştiği, çözümler aradığı, değişim ve yenileşme çabaları içinde geçen yıllardı. Beyhan Sultan yaşamı boyunca devletin içinde bulunduğu siyasi, askeri, sosyal, ekonomik ve kültürel durumlardan etkilenmiş ve tüm bu yaşananlar O'nun biyografisini şekillendirmişti.

Osmanlı Devleti, Beyhan Sultan doğduğunda, 1739 yılından beri devam eden barış politikası nedeniyle huzurlu bir dönem içindeydi⁵¹. Ancak iki yıl sonra 1768'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslar, 1770'de Çeşme'de demirli Osmanlı donanmasını yakmışlar, 1771 yılında Kırım'ı işgal etmişlerdi⁵². Savaş devam ederken padişah III. Mustafa 8 Zilkade 1187/ 21 Ocak 1774'de ölmüş⁵³ yerine kardeşi I. Abdülhamid (1774-1789) tahta oturmuştu. Aynı yıl imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti ilk kez üzerinde tamamen Türk ve Müslümanların yaşadığı bir toprağı kaybetmiş, Kırım bağımsız olmuştu. Ayrıca Rusya'ya Karadeniz'de ticaret yapma izni verilerek İstanbul'un fethinden itibaren şehrin korunması anlamında sürdürülen geleneksel "*Karadeniz'in kapalılığı ilkesi*" de son bulmuştu. Böylece imparatorluk başkenti her an Rus tehdidine açık hale geliyordu⁵⁴.

⁵¹ Sultan III. Mustafa döneminin geniş değerlendirmesi için bkz: Kemal Beydilli, "III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", **Ottoman Studies/ Osmanistische Studien**, Band 8, Herausgegeben von Stephan Conermann, Sevgi Ağcagül, Gül Şen, Bonn University Press, 2019, s. 189-245. Kemal Beydilli, "Mustafa III", **DİA**, c. 31, İstanbul 2006, s. 280.

⁵² Fulya Macun, **III. Mustafa ve Zamanı (1757-1774)**, Doktora Tezi, Danışman: Mahmut Şakiroğlu, Ankara Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Ankara 1996, s.52-58. A. B. Şirokorad, **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kıran Osmanlı- Rus Savaşları Kırım- Balkanlar- 93 Harbi ve Sarıkamış**, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s. 158-162, 180-184.

⁵³ K. Beydilli, "Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", s. 235.

⁵⁴ Osmanlı Devleti 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'nın Karadeniz'de ticaret yapmasını kabul etse de Karadeniz hâkimiyetini koruma mücadelesi vermişti. İdris Bostan, "İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz'de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları 1780-1846", **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, Yıl: 1990, İstanbul 1991, s. 21-44. İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-

Kırım'ın bağımsız bir bölge haline gelmesiyle birlikte, Ruslar tarafından ele geçirilme süreci de başlamıştı. Ruslar'ın 1783'te Kırım'ı ilhak etmeleri ve ardından Avusturya ile işbirliği yaparak geliştirdikleri “*Grek Projesi*”⁵⁵ 1787'de Rusya'ya karşı yeni bir savaş açılmasına neden olmuştu. Avusturya'nın Rusya yanında yer alması savaşı iki cepheye taşıırken 1789'da Özi kalesinin kaybedilmiş, ardından padişah I. Abdülhamid 7 Nisan 1789'da ölmüş⁵⁶, tahta Beyhan Sultan'ın da kardeşi olan Sultan III. Selim (1789-1807) oturmuştu. Osmanlı-Prusya ittifaki⁵⁷ karşısında arada kalan Avusturya ile Fransız İhtilali'nin getirdiği tedirgin ortamın da getirileriyle, 22 Ağustos 1791 Zıştovi Antlaşması imzalanmıştı⁵⁸. Böylece Avusturya ile barış ortamı sağlanırken 1792 Yaş Antlaşması ile de Kırım'ın bir Rus toprağı olduğu kabul edilmiş, Rusların Karadeniz'de daha serbest yayılma imkânı oluşmuştu⁵⁹.

Kaybedilen savaşlar ve topraklar 18. yüzyılda, devletin askeri alan başta olmak üzere ıslahat çabalarını artırmıştı. Sultan I. Abdülhamid döneminde askeri ıslahatlar, donanmanın yenilenmesi ile Avrupa'dan mimar, teknik eleman⁶⁰ ve askeri uzmanlar getirilmesi yanı sıra matbaa yeniden basım faaliyetlerine başlarken⁶¹, III. Selim döneminde askeri, siyasi, ekonomik, teknik konulardaki yenilikler *Nizâm-ı Cedîd*

1787)”, **Bellekten**, c. LIX, Sayı 225, Ankara 1995, s. 353-394. Osmanlı Devleti yabancı devletlerin Karadeniz'de ticaret yapmasına ahidnamelerde izin verse de uygulama olarak engellemeye çalışmıştı. Kemal Beydilli, “Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve “Mîrî Ticâret” Teşebbüsü”, **Bellekten**, c. LV, Sayı 214, TTK, Ankara 1991, s. 687-755.

⁵⁵ İstanbul merkezli eski Bizans İmparatorluğu'nun canlandırılması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması projesidir. Bu amaçla Rus çariçesi II. Katerina'nın doğan torununa, son Bizans imparatorunun adı olan Konstantin ismi verilmişti.

⁵⁶ F. Sarıcaoğlu, **Sultan I. Abdülhamid**, s. 34-36.

⁵⁷ Osmanlı- Prusya ittifakının gelişimi ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, **1790 Osmanlı- Prusya İttifâkı (Meydana geliş- Tahlili- Tatbiki)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981.

⁵⁸ Serhat Kuzucu, “XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıştovi Antlaşması (II. Josep ve II. Leopold Dönemi)”, **International Journal of History Studies: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi [Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı]**, Samsun 2012, s. 257-259.

⁵⁹ Zülfiye Koçak, “1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. XXXII, Sayı 2, İzmir, 2017, s. 483-484.

⁶⁰ İdris Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı 35 [Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı], İstanbul 1984-94, s. 178-182.

⁶¹ F. Sarıcaoğlu, **Sultan I. Abdülhamid**, s. 188-201.

hareketi ile devam ettirilmişti⁶². Meşveret meclisinin toplanması⁶³, devlet adamlarından *layihâ* ile yeniliklerle ilgili fikirlerinin istenmesi, Avrupa orduları tarzında *Nizâm-ı Cedîd* ordusunun oluşumu, ihtiyaçlar için *İrâd-ı Cedîd* hazinesi oluşturulması, askeri ve teknik düzenlemeler için Fransa ve İsveç'ten uzman ve mühendisler getirtilmesi⁶⁴, Kara Mühendishanesi'nin kurulmasıyla içine matbaa ve kütüphane açılması⁶⁵ bu dönemin önemli gelişmelerindendi. İlk kez Londra, Paris, Viyana, Berlin gibi Avrupa başkentlerinde açılan daimi elçilikler de hem Batı'daki fikir akımları ve gelişmelerin takibine hem bir aydın sınıfının yetişmesine hem de bu yolla Avrupa'ya gönderilip yetiştirilecek öğrencilere ortam hazırlamıştı⁶⁶.

Sultan III. Selim döneminde, devletin 1798 Mısır'ın Fransızlarca işgali sırasında Rusya ve İngiltere ile yaptığı ittifaklar, dış siyasette denge politikasını öne çıkarmıştı. Bu politika Mısır'ı kurtarıken⁶⁷ Rusya'nın Boğazlardan Akdeniz'e geçmesine imkân sağlaması nedeniyle İngiltere'nin Rusların Akdeniz'e inme ihtimaline karşı olaya müdahale etmesine ve ayrı bir *Boğazlar Meselesi* sorununun oluşmasına neden olmuştu⁶⁸.

19. yüzyıla girerken devlet, Fransa ile arasını düzeltmekle birlikte bu sefer de Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımları, ulus devlet düşüncesi ve bu fikirlerin

⁶² Osmanlı Devleti, III. Selim döneminde Avrupa'daki gelişmelerin dikkate alındığı ciddi bir modernleşme hareketi içine girmişti. Daha detaylı bilgi için bkz: Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hat-tı Hümayûnları -Nizam-ı Cedit- 1789-1807**, TTK, Ankara 1988, Stanford J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul 2008, **Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, editör: Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

⁶³ Sultan III. Selim döneminde ulemanın çoğunluklu olarak katıldığı meşveret meclisleri çok sık toplanmıştı. III. Selim'in ulema ile ilişkileri için bkz: Mehmet İpşirli, "Ulema ve III. Selim The Ulema and Selim III", **İki Asrın Dönemecinde İstanbul - İstanbul at a Turning Point Between Two Centuries**, İstanbul 2010, s. 155- 169.

⁶⁴ İ. Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)", s. 183-186.

⁶⁵ Kemal Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 99, 277.

⁶⁶ Avrupa'da kurulan ilk daimi elçilikler hakkında detaylı bilgi için bkz: Ercüment Kuran, **Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri(1793-1821)**, Ankara 1968.

⁶⁷ Enver Ziya Karal, **Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1938, s. 146-148.

⁶⁸ Boğazlar'da Türk egemenliği 19. yüzyılda önce İngiltere ve Rusya ile imzalanan tek taraflı anlaşmalarla, ardından çok taraflı anlaşmalarla sınırlandırmış ve Sevr antlaşması ile uluslararası bir konuma getirilmek istenmiştir. Cemal Tukin, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1947.

Balkan milletleri arasında yayılmasına neden olan Rusya'nın etkisiyle, ulusçuluk ayaklanmalarıyla karşı karşıya gelmişti. Milliyetçilik hareketleri Balkanlarda ilk kez 1804 yılında Sırp isyanı ile başladı. İsyân devam ederken 1806 Ekim'inde Rusya'nın Eflak-Boğdan'ı işgaliyle Osmanlı-Rus savaşı yeniden başlıyordu. Dış siyasetteki gelişmeler yanında Nizam-ı Cedîd ıslahatlarına duyulan tepkiyle başlayan ayaklanma da ıslahatların sonlanması ve 29 Mayıs 1807 tarihinde III. Selim'in tahttan indirilmesiyle neticelenmişti. İsyân sonunda tahta oturtulan IV. Mustafa (1807-1808) da padişahlıkta bir yıl geçirebildi. İç politikada ayaklanma, tahtta değişiklik ve yeniliklerin sonlandırılması karmaşasında Osmanlı- Rus savaşı da devam ediyordu⁶⁹.

Bütün gelişmeler III. Selim'in yeniliklerde ne kadar haklı olduğunu gösterirken yenilik taraftarlarının Rusçuk Âyânı Alemdar Mustafa Paşa'nın etrafında toplanmasına, III. Selim'in öldürülmesine ve arkasından II. Mahmud'un Ağustos 1808'de tahta oturtulmasına sebep olan yeni iç karışıklıklara zemin hazırlamıştı⁷⁰. IV. Mustafa'nın da öldürülmesiyle II. Mahmud hanedanın tek erkek üyesi olarak yapacağı yeniliklere başlıyordu. Bu iç karışıklıklar sırasında Rusya ile devam eden savaş da başarısızlıkla neticelenmiş, 1812 Bükreş Antlaşması ile Beserebya Ruslara bırakılırken Sırlara da özerklik verilmişti. Sırp isyanının ardından milliyetçilik akımları Rumlar üzerinde de etkili olmuştu. Önce Eflak'ta başlayan Rum isyanı uygun yayılma zemini bulamazken 1821'de Mora'da başlayan isyan yayılma göstermişti⁷¹.

İsyânlar, savaşlar ve kayıplar Sultan II. Mahmud'un kendinden öncekilerden çok daha sert, kesin ve çok yönlü bir ıslahat hareketine girişmesine yol açmıştı. Öyle ki klasik Osmanlı sistemini ciddi değişikliğe uğratan yenilikler, merkezileşmeyi yeniden ele alarak batılılaşmayı da getiriyordu. Beyhan Sultan, beş padişah döneminde Osmanlı Devleti'nin sancılı, acılı günlerine ve değişim döneminin başlangıcına tanıklık etse de II. Mahmud ile başlayan köklü değişim yıllarına ömrü yetmemiş, 1824 yılında hayata gözlerini kapatmıştı.

⁶⁹ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, **Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)**, c. 2, Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, s. 801.

⁷⁰ **Âsım Efendi Tarihi**, c. 2, s. 1175-1209.

⁷¹ Fahri Maden, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Gelişimi ve Mora İsyânı (1821)", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi= Journal of Social Sciences**, c. 7, sayı 39, Aralık 2007, 163-177.

18. yüzyılda yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler Osmanlı ekonomisinde de değişikliklere yol açmıştı. Yüzyılın başlangıcından 1760'a kadar devam eden süreçte savaflara rağmen hem ziraat hem sanayi alanlarında büyüme gözlenirken 1760-1770 yıllarından sonrası üretimde belirgin bir azalma ile birlikte, ihracatta ve dolayısıyla vergilerde bir düşüş ile ekonomik gerileme ve fiyat artışları dönemi olarak niteleniyordu. 1760'a kadar değerini koruyan Osmanlı kuruşu da bu tarihten sonra değerini büyük ölçüde kaybetmişti⁷². Sultan III. Mustafa'nın saltanatı ile kızı Beyhan Sultan'ın doğup, büyüdüğü yıllara denk gelen 1760'dan yüzyılın sonuna kadar fiyat artışları yüzde 200 olarak tespit edilmişti. Bu dönemde 1768-74 savaşının getirdiği mali kriz, Küçük Kaynarca Anlaşması ile Rusya'ya savaş tazminatı ödenmesi⁷³, yakılan donanmanın inşa süreci ve askeri ıslahat girişimleri ile hazinenin en büyük gider kalemini, çok farkla askeri harcamalar oluşturuyordu. Askeri bütçe konusunda devletin bir problemi de asker sayısının artması yanında hem askeri malzeme miktarının artması hem de daha kaliteli cephane ve silahlara olan ihtiyaçtı. Tüm bu sebepler tüketimin yüzde 100 artmasına, paranın değer kaybetmesiyle birlikte eşya fiyatlarında devam eden bir yükselmeye ve dönemin en büyük ekonomik problemi olarak bütçe açığına sebep olmuştu⁷⁴.

Oluşan mali açığın kapatılması amacıyla mukataa sisteminden malikâne sistemine geçiş, müsadere ve düşük ayardan para basılması gündeme gelmişti. 1775 yılında iç borçlanma yoluna giderek *esham sistemi* uygulanmıştı⁷⁵. 1788 yılında kullanımı yasaklanan altın ve gümüş eşyalar darphane tarafından alınarak yerine gümüş para basılmıştı. Acil çözüm olarak I. Abdülhamid, bedeli karşılığında halkın elindeki altın ve gümüş eşyaların devlete satılması için kanun çıkarmıştı⁷⁶. III. Selim

⁷² Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, c. 2 (1600-1914), editör: Halil İnalçık, Donald Quataert, Eren Yayınları, İstanbul 2004, s. 1082.

⁷³ F. Sarıcaoğlu, **Sultan I. Abdülhamid**, s. 163.

⁷⁴ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötügen Yayınları, İstanbul 2002, s. 211-219.

⁷⁵ Esham sistemi sayesinde; devlete ait mukataa adı verilen vergi gelirlerinin belirli kısmı bölümlere ayrılarak peşin bir miktar karşılığında hayatta kaldığı süre içinde Osmanlı vatandaşı olan kişilere satılıyordu. Bu şekilde halkın elindeki sıcak para toplanmış ve ekonomiye kazandırılmış oluyordu. Bu sistemle esham yani "*hazine bono*" larının rahatlıkla el değiştirmesi de halk tarafından benimsenmesine neden olmuştu. Bruce McGowan, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, c. 2 (1600-1914), s. 840. Mehmet Genç, "Esham", **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 376-380.

⁷⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 274.

de aynı uygulamayı devam ettirirken saraydaki eşyalardan para basımı hatta hanedan kadınlarının elindeki altın- gümüş eşyaların toplanmasına kadar bir dizi önlemi beraberinde getirmişti. Böylece piyasadaki para miktarı arttırılmaya çalışılmıştı⁷⁷.

Rusya'nın Karadeniz'de ticaret ve taşımacılığa başlaması, kapitülasyonlardan faydalanması ile İngiltere ve Fransa'ya verilen ticari imtiyazların genişletilmesi ekonomiyi daha da olumsuz etkilemiş, devletin ticari faaliyetleri önceki yüzyıllara göre düşüş göstermişti⁷⁸. Avrupa devletleri geniş ve verimli Osmanlı topraklarını, gelişen sanayileri için hammadde kaynağı ve pazar olarak görüyorlardı. Fransa başta olmak üzere İngiltere, Hollanda, Avusturya gibi devletlere verilen imtiyazlar⁷⁹ yoluyla Osmanlı limanlarından ucuza satılan hammadelere karşı, satın alınan sanayi malları Osmanlı bütçesini eksiye düşürürken diğer yandan Osmanlı pazarlarında yerli mallar yabancı mallar ile rekabet edemiyordu⁸⁰.

15. yüzyıldan beri hem Asya hem Avrupa'da beğenilen Bursa ipek ve kadifeleri yeni teknolojiyle hızla üretilen Avrupa kumaşlarıyla rekabet etmekte zorlanıyordu. Hâlbuki Osmanlılar yüzyıllardır fevkalade güzel kumaşlar üretiyorlardı. Başta Bursa ve İstanbul olmak üzere çok sayıda dokuma tezgâhı ile üretim yapıyorlardı⁸¹. 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı dokuma sektörünün sorununa çözüm amacıyla Sultan III. Mustafa tarafından, 1759'da Üsküdar Ayazma Camii Vakfı olarak Ayazma kumaş atölyeleri, oğlu III. Selim tarafından da yine Üsküdar Selimiye'de yaptırdığı caminin etrafına ipek kumaş dokuma atölyesi ve ayrıca ordunun kıyafet ihtiyacı için yün dokuma atölyesi kurulmuştu⁸². Bu atölyelerde kurulan tezgâhlar sadece Avrupa teknolojisinden uyarlanmakla kalmamış bu tezgâhlarda dokunan, yollu ve yol araları sarma işlemeli çiçek desenli "*Selimiye*" adı

⁷⁷ İsmail Baykal, "Selim III. Devrinde "İmdad-ı Sefer" için Para Basılmak Üzere Saraydan Verilen Altın ve Gümüş Avanî Hakkında", **Tarih Vesikaları**, c. III, Sayı 13, s. 36-50.

⁷⁸ F. Sarıcaoğlu, **Sultan I. Abdülhamid**, s. 165-172.

⁷⁹ Osmanlı Devleti'nde yabancı devletlere verilen ticari ayrıcalıkların tarihi gelişimi için bkz: Mübahat Kütükoğlu, "Ahidnâme", **DİA**, c. 1, İstanbul 1988, s. 536-540.

⁸⁰ M. Genç, **Devlet ve Ekonomi**, s. 99-126.

⁸¹ Osmanlı dünyasında dokuma ve tekstil imalatı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Nurhan Atasoy, Walter B. Denny, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, **İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı**, çeviren: Reyhan Alp, Ayşe Kardiçalı, TEB İletişim ve Yayıncılık, İstanbul 2001. Halil İnalçık, **Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

⁸² Tuncay Zorlu, "III. Selim Dönemi Osmanlı Teknolojisi", **Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi**, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 214.

verilen kumaş da Osmanlı tekniğinden farklı olarak Avrupanın kumaş dokuma tekniğinde üretilmişti⁸³.

Bu askeri, siyasi ve ekonomik gelişmeler toplumun fakirleşmesine de sebep olmuştu. Tarımda yeni metodların geliştirilememesi ve tımar sistemindeki bozulmalar ile köyden kente göçler ciddi bir üretim kaybını da beraberinde getirmişti⁸⁴. Diğer yandan kaybedilen topraklardan, Kırım başta olmak üzere, içeriye olan göçler⁸⁵, ülke içindeki göçler ve konargöçer Türkmenlerin iskânı, sosyal hareketliliğe sebep olurken ekonomik krizlerin getirdiği sosyal problemler yanında salgın ve yangınlar da toplumsal sorunları büyütüştü. Halkın hem aşırı vergiler hem de kadıların adaletsizlikleri ve rüşvet gibi sebeplerle oluşan güvensiz ortam yüzünden büyük şehirlere göç etmeleri de düzen ve ekonomi açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştu⁸⁶.

18. yüzyılda Osmanlı toplumunu etkileyen unsurlardan biri de özellikle yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'dan getirilen askeri uzman, teknisyen ve eğitimcilerdi. İlk başlarda toplumdan uzak durmaları istenmekle beraber Osmanlı kıyafeti giymeleri tercih edilen, işleriyle meşgul olmaları beklenen bu kimseler zamanla İstanbul hayatının bir parçası olmuşlar üstelik farklı kıyafet ve yaşam tarzlarıyla batılı bir yaşam tarzı için örnek olmuşlardı⁸⁷.

18. yüzyıl Osmanlı kültür dünyasında da değişimlerin başladığı bir yüzyıl olmuştu⁸⁸. Yüzyılın en büyük kültürel yeniliği, şüphesiz ilk Türk matbaası idi. Bu

⁸³ 1790-1820 arasında İstanbul'da satılan kumaşlar hakkında bilgi veren bir defterin Batılı araştırmacılar tarafından incelemesine göre de kumaş desenleri büyük oranda Fransız etkisiyle oluşturulmuştu. Hülya Tezcan, "18.Yüzyıl'da Kumaş Sanatı", **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 201-202.

⁸⁴ Nahed İbrahim Desouky, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunu", **Osmanlı**, c. 4, Ankara 1999, s:82-87.

⁸⁵ 18. yüzyılda Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden mülteciler ile ilgili çelişkili verilere rağmen sayının 200.000'e yakın olduğu tahmin edilmektedir. Safarov Rafik Firuzoğlu, "Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğuna Göçler", **Osmanlı**, c. 4, Ankara 1999, s. 687-688.

⁸⁶ Yücel Özkaya, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 159-161.

⁸⁷ S. J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında**, s. 244-247.

⁸⁸ 18. yüzyıl Avrupa'da Aydınlanma Çağı olarak adlandırılıp teknolojinin yükselmesi olarak karşımıza çıkarken Osmanlı Devleti'nde bazı kişiler askeri ve siyasi alanda yaşanan başarısızlıkların batının bilim ve teknolojik üstünlüğünden kaynaklandığını düşünmeye başlamıştı. Mustafa Cezar, "Osmanlılarda 18. Yüzyıl Kültür ve Sanat Ortamı", **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 47.

dönem Osmanlı sanatında da Avrupa etkisi izlenmiş, özellikle mimarlık ve süsleme sanatında barok ve rokoko üslubu olarak görülmüştü. Dönemin sanatı, çiçek ve bahçe motifleriyle bezeli çeşme ve sebilleri, kabartma ve kumaşları ile bazı araştırmacılara göre ince bir zevki yansıtmaktaydı⁸⁹. 18. yüzyılda Avrupa'ya giden Türk elçileri barok ve rokoko üsluplu saraylarda ağırlanmışlar ve başkente döndüklerinde bu ihtişamlı mekânları anlatarak özellikle saray çevresinin Avrupa yaşam ve kültürünü tanımlarına ve bu üslubun Osmanlı sanatında gelişmesine vesile olmuşlardı⁹⁰.

Sultan III. Mustafa'nın inşa ettirdiği Laleli Camii ve külliyesi, annesi adına yaptırdığı Üsküdar Ayazma Camii ve külliyesi ile 1766 depreminin sebep olduğu hasarların yenilenmesinde klasik Osmanlı üslubundan farklılaşma çabaları gözüküyordu.⁹¹ III. Selim döneminde de Nizam-ı Cedîd hareketinin bir yansıması olarak askerî mimari yükselirken bu yapıların büyük, gösterişli ve bezemeli olmasına özen göstermişti⁹², Avrupa'dan gelen birçok mimar ve mühendis de Osmanlı hizmetinde bulunmuştu. Bu dönemin ünlü ressam ve mimarı Melling tam 18 yıl İstanbul'da ikamet etmişti⁹³. Batı tarzı mimarinin etkisi Beyhan Sultan'ın kardeşi olan Hatice Sultan'ın Neşetabad Sarayı'nda gözlenmişti. Büyükdere'deki Baron de Hübsch'ün yalısının bahçe düzeninden esinlenilerek, Melling'in oluşturduğu ilginç

⁸⁹ Semra Germaner, "18.Yüzyıl Resminde Elçilerle İlgili Törenler", **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 131.

⁹⁰ S. Germaner, "Elçilerle İlgili Törenler", s. 143-144.

⁹¹ "Bu anlayışa devrin; Büyük Yeni Han (1761), Taş Han (1763), Ayvat Bendi (1765) gibi diğer büyük projelerinde de rastlanır. 1766 depremi sonrası yeniden inşa edilen Fatih Camii'nin yeniden yapımı sırasında caminin asıl mimari üslubu korunurken, Zeyneb Sultan Camii, Ragıp Paşa Kitaplığı gibi hasar gören onsekizinci yüzyıl yapılarında daha yeni ve farklı bir üslûp gözlenir." Ayşe Hilal Uğurlu, **III. Selim'in İstanbul'u: Siyasi ve Askeri Dönüşümler Işığında İmar Faaliyetleri**, Doktora Tezi, Danışman:

Filiz ÖZER, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı, Temmuz 2012, s. 20-21.

⁹² İstanbul Hasköy'de humbaracı ve lağımçı ocaklarının kışlası, bu kışlaların yakınında yaptırılan Kara Mühendishanesi, Tophane ve Taksim'de Topçu ve Top arabacı kışlaları, Küçükçekmece gölünün kuzeyinde Azadlu köyünde yeni bir baruthane, Levend Çiftliği, Üsküdar'da Selimiye Kışlası gibi pek çok büyük askerî yapı inşa ettirilmişti. Bu askerî yapılar ile padişahın validesi de yakından ilgilenmiş, Hasköy'deki kışlanın içine annesi tarafından Mihrîşah Valide Sultan Camii inşa ettirilmişti. A. H. Uğurlu, **III. Selim'in İstanbul'u**, s. 56-59, 73-78.

⁹³ Günsel Renda, "Sultan III. Selim ve Resim Sanatı", **Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 642-643.

bahçe düzeni ve Neşetabad Sarayı ile batılı bir düzen, Hatice Sultan ile de giderek farklılaşan bir kadın örneği izlenmekteydi⁹⁴.

Bu dönemde Osmanlı mimari yapıları içinde çeşmelerin sayısı artmış, daha önce sade süslemelerle klasik Türk mimarisine göre inşa edilenlerden farklılaşmıştı. Çeşme süslemeleri artarken süslemelerde tek renk yerine farklı renkler ile altın yıldızlar, meyveli ve çiçekli desenler ile Avrupa motifli barok üslup kullanılmaya başlamıştı. Yüzeylerinde taş işçilikleri ve ince bezemeler bulunan mermer çeşmeler abidevi olarak inşa edilerek şehrin süsü haline gelmişti. Çeşmelerin yapısıyla birlikte kitabelerinde de değişiklikler olmuştu. Daha önce çeşmeyi yaptıranın adı, yapım tarihi ile birlikte su ile ilgili ayetlerin yazılı olduğu kitabelere çeşmenin inşa sebebi ve yaptıran kişiye ve dönemin sultanına övgü içeren mısralar eklenmişti. Bu çeşme kitabeleri Nedim, Taib, Seyyid Vehbi ve Şeyh Galip gibi 18. yüzyılın sevilen şairleri yoluyla divan edebiyatının günlük hayattaki izleri olmuşlardı⁹⁵. Özellikle Beyhan Sultan ile padişah III. Selim, valide Mihrişah Sultan ile Hatice Sultanlara ait eserlerin kitabelerinde Şeyh Galip tarafından yazılan şiirler yer alıyordu⁹⁶.

18. yüzyılda Osmanlı süsleme sanatlarında sıklıkla rastlanan lale, gül, karanfil, sümbül gibi çiçek motifleri eskisinden daha büyük bir yer işgal etmişti. Yüzyılın başındaki lale çılgınlığının da etkisiyle tamamen çiçekten oluşan minyatürler, çiçek motifli tezhipler, suluboya çiçek resimleri yoğun olarak kullanılmıştı⁹⁷. 18. yüzyıl diğer sanat dallarında olduğu gibi betimleme anlayışında da değişimlerin görüldüğü bir dönemdi. Yüzyılın başında saray nakkaşı Levni tarafından yapılan padişah portreleri geleneksel tarza yakın görünse de pastel renk tonları, gerçeğe daha yakın olmaları ve daha yakın perspektiften betimlenmeleri ile eskilerinden ayrılıyordu. Özellikle Sultan III. Mustafa'nın saray ressamı Rafael klasik üslubunu terk etmemekle

⁹⁴ A. Sinan Güler, "Onsekizinci Yüzyılda Hassa Mimarlar Teşkilatı", **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 149.

⁹⁵ Hatice Aynur, "18.Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri", **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 33-36.

⁹⁶ "Şeyh Galib Divanı'nda Beyhan Sultan adına yazılmış 3 kaside ve 4 tarih vardır." Naci Okçu, **Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 14.

⁹⁷ Yıldız Demiriz, "18.Yüzyılda Çiçek Ressamlığı", **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 75-90.

birlikte uyguladığı boyama teknikleri ve belirgin yüz ifadeleri ile gerçekçi bir tarz oluşturmuştu. Yine bu dönemde görülen oval madalyon formu da Batı kökenliydi. İstanbul’da birçok ressamın ürün verdiği ve portrelerin ağırlıklı görüldüğü bu yıllarda resimler kitaptan tuvallere geçmişti. Betimlemeler de daha gerçekçi bir şekle bürünüp klasik unsurların dışına çıkarken Batılı tarza yaklaşan bir değişim göstermişti⁹⁸.

Resim sanatı da padişah III. Selim’e yerli ve yabancı ressamlarca çok çeşitli portreleri yapılmasıyla yeni bir boyut kazanmış, bu süreç selefleri tarafından albümler oluşturularak devam ettirilmişti. III. Selim’in Avrupa’da gravürletip çoğalttırdığı bu portreler, ülke içinde birçok eyalete gönderildiği gibi yabancı devletlere giden elçilere verilmek suretiyle Avrupalı hükümdarlara da hediye edilmişti. Böylece Sultan III. Selim, Avrupalı devletler sahnesinin bir üyesi olduğunu onların hediyeleşme alışkanlıklarına katılarak da ifade etmişti⁹⁹. III. Selim, İstanbullu Rum ressam Kapıdağlı Konstantin¹⁰⁰’e kendi portrelerini yaptırttığı gibi diğer tüm Osmanlı padişahlarının da portrelerini yaptırtmış ve Londra’da bastırtmıştı. Bu resimlerde padişahların saltanat sırasına göre dizildikleri ve resimlerin altındaki isimleri ile saltanat yılları dikkat çekmekteydi. Böylece Osmanlı hanedanı daha farklı bir şekilde görselleştirilmiş oluyordu. Ayrıca Kapıdağlı, Topkapı Sarayı Harem dairesi duvarlarındaki Batılı tarzda yapılan manzara resimlerine de imza atmıştı. Bu tip manzara içeren duvar resimleri zamanla imparatorluk geneline yayılmıştı. Hanedan üyelerinin küçük büstlerinden oluşan yağlı boya soyağaçları da yine III. Selim ile yaygınlaşmıştı¹⁰¹.

Beyhan Sultan’ın yaşadığı dönem İstanbul’una bakılırsa; yerleşimin iki kıtada Suriçi, Eyüp, Galata, Üsküdar ve giderek Boğaziçi kıyılarına yayıldığı şehirde nüfus, farklı din ve milletlerden oluşuyordu. 19. yüzyıl öncesine dair şehrin net sayımları olmamakla birlikte 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyıl başları için yapılan

⁹⁸ Gül İrepoğlu, “18.Yüzyıl Betimlemesine Bakış”, **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 161-172.

⁹⁹ G. Renda, “Sultan III. Selim ve Resim Sanatı”, s. 642-652.

¹⁰⁰ Kapıdağlı Kostantin, III. Selim döneminde padişah portreleri ile meşhur olan Rum ressamdır. Günsel Renda, “Kostantin (Kapıdağlı)”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, s. 76-77.

¹⁰¹ G. Renda, “Sultan III. Selim ve Resim Sanatı”, s. 646-649.

değerlendirmelere göre; şehrin nüfusu 440.000 ile 500.000 arasında değişiyordu¹⁰². Taşradan gelen göçler nüfusu arttırırken, savaşlar ve veba salgınları ile oluşan kayıplar şehrin nüfusunda dalgalanmalara neden oluyordu.

Şehrin konut mimarisinde başta hanedan ailesi ile devlet memurlarına ait saraylar, kasır ve köşkler vardı. Genellikle, yazlık, av köşkü ya da dinlenme mekânı olarak kullanılan yalı ve sahil saraylar, Haliç ve Boğaz sahillerinde sıralanıyordu. Halkın yaşam alanları ise bahçe içinde, etrafı duvarlarla çevrili büyük evler, ahşap ya da kerpiçten inşa edilmiş bir-iki katlı evler ile bekâr odalarından oluşuyordu¹⁰³. 18 yüzyıl sonlarında İstanbul'da bulunan D'ohsson'un¹⁰⁴ anlatımına göre; mimarağanın kontrolünde en fazla üç kat olarak, pencerelerinden birbirini görmeyecek şekilde inşa ettirilen evler, ahşap ve sade bir dış görünümüne sahip olup, çoğu ev bahçeleri olmaksızın yollar boyu sıralanıyordu¹⁰⁵. Evlerin arasındaki en büyük hareketlerden biri olarak nitelenen köpekler de dönemi anlatan birçok seyyahın eserine konu olmuşlardı¹⁰⁶.

İstanbul tarihi boyunca şehrin sıklıkla yenilenmesine sebep olan deprem ve yangınlar, 18. yüzyılda da görülmüştü. Beyhan Sultan'ın doğduğu yıl, 22 Mayıs 1766 Perşembe günü gerçekleşen ve dönemin belgelerinde “*zelzele-i azime*” ya da “*zelzele-i şedide*” olarak adlandırılan İstanbul depreminin şiddet ve hasarı oldukça büyük

¹⁰² Yunus Koç, “Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, c. 8, Sayı 16, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul 2010, s. 195. 1799-1801 yıllarında İstanbul'u ziyaret eden İngiliz Dr. William Wittman da seyahat notlarında şehrin nüfusunun dört yüz binden fazla olamayacağını yazıyordu. William Wittman, **Osmanlı'ya Yolculuk 1799-1800-1801 (Türk Ordusu ve İngiliz Askeri Heyeti ile Birlikte Küçük Asya, Suriye ve Çöl Yoluyla Mısır'a Yolculuk)**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011, s. 9.

¹⁰³ Halil İnalçık, “İstanbul (Tarih/ Türk Devri)”, **DİA**, c. 23, İstanbul 2001, s. 231.

¹⁰⁴ 1740 yılında İstanbul'da Katolik Ermeni bir aileden doğan D'Ohsson, İstanbul'daki İsveç konsolosluğunun tercümanlarından olup elçiliğe yükselmişti. Reformlarla ilgili görüşlerini yazıp ileten, Avrupa'dan teknik eleman getirilmesinde kendisinden faydalanılan D'Ohsson, *Tableau General de l'Empire Othoman* adlı eseri kaleme almıştı. Kemal Beydilli, “III. Selim Dönemi Reformlarına Mouradge d'Ohsson'un Katkıları”, **İmparatorluğun Meşalesi: XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea D'Ohsson The Torch of the Empire: Ignatius Mouradgea D'Ohsson and the Tableau General of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century**, Hazırlayanlar Sture Theolin, Carter Vaughn Findley, Günsel Renda, Philip Mansel, Veniamin Ciobanu, Kemal Beydilli, Abdeljelil Temimi, Rachida Tlili Secllaouti, Folke Ludwigs, Proje Koordinatörü: R. Hikmet Konuralp, Editör: Fatma Canpolat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 95-96.

¹⁰⁵ M. De M. D'ohsson, **XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf Ve Adetler**, Tercüman 1001 Temel Eser 3, s. 146-152.

¹⁰⁶ W. Wittman, **Osmanlı'ya Yolculuk**, s. 10, Antonie Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, Hazırlayan: Aloda Kaplan, Kesit Yayınları, İstanbul 2007, s. 140-141.

olmuş¹⁰⁷, 1509 depreminden daha şiddetli olduğu belirtilen depremde çok sayıda yaralının yanı sıra yaklaşık 4.000 kişi yıkıntılar altında hayatını kaybetmişti¹⁰⁸. Depremın yıkıcılığı yanında üzerinden az geçmeden 5 Ağustos 1766 Salı günü bir deprem daha yaşanmış ve özellikle Beşiktaş Sarayı, Bâyezid Camii, Sultan Ahmed Camii, Eyüp Sultan ve Fatih Camii gibi büyük yapılardaki hasarı artırdığı gözlenmişti. Depremın şiddetinden korkan şehir halkı bir müddet şehir dışındaki çadırlarda konaklamışlardı.¹⁰⁹ Büyük sarsıntı Topkapı Sarayı'nda da hasara neden olmuş ve Sultan III. Mustafa şehirden ayrılarak Edirne'ye gitmişti¹¹⁰. Padişahın ailesini de yanına alarak gitmiş olma ihtimali yüksekti. Bu sırada henüz dört aylık bebek olan Beyhan Sultan, olanlardan habersiz belki de ilk büyük seyahatini yapıyordu. Beyhan Sultan ilerleyen yaşamında İstanbul'da yeni depremlere şahit olacaksa da 1790 ve 1802 yıllarında gerçekleşen bu depremlerin etkileri 1766 depremi kadar büyük olmayacaktı¹¹¹.

Yaşanan bu felaketler bir yandan da şehrin sürekli yenilenmesine neden oluyordu. 18. yüzyıl sonu yapılanmaları, 19. yüzyılda şehrin çehresinin değişmesiyle neticelenmişti 1766 depremi sonrası Sultan III. Mustafa yıkılan Fatih Camii başta olmak üzere Eyüp Sultan Camii, Davut Paşa Kasrı, Kapalı Çarşı, şehir surları, Tophane, Kız kulesi tarihi yapıların bir bir onarımını sağlarken¹¹² Laleli semtinde Barok tarzının etkisiyle meşhur Laleli Camii ve külliyesini inşa ettirmişti¹¹³.

18. yüzyıl boyunca halkı kırıp geçiren veba salgınları ile arada kendini gösteren kolera ve kıtlıklar da şehre sıkıntı yaşıtmıştı. Yüzyılın ikinci yarısında otuz bir salgın

¹⁰⁷ 1766 depremi ve depremle ilgili yazılan dört destan için bkz: Kevork Pamukciyan, "1766 Büyük İstanbul Depremi", **İstanbul Yazıları Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-I**, Aras Yayınları, İstanbul 2002, s. 65-70.

¹⁰⁸ Erhan Afyoncu, Zekai Mete, "1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri", **Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2000**, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2001, s. 85, Orhan Sakin, **Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri**, Kitabevi, İstanbul 2002, s.116-118.

¹⁰⁹ P. G. İnciciyan, **XVIII. Asırda İstanbul**, çeviren: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956, s. 72.

¹¹⁰ E. Afyoncu, Z. Mete, "1766 İstanbul Depremi", s.86.

¹¹¹ K. Pamukciyan, "Osmanlı Döneminde İstanbul Depremleri", **İstanbul Yazıları Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-I**, Aras Yayınları, İstanbul 2002, s. 63.

¹¹² Hasar alan yapıların listesi için bkz: D. Mazlum, **1766 İstanbul Depremi**, s.23, 52-56.

¹¹³ Lâleli Camii ve külliyesinin yapım süreci hakkında detaylı bilgi için bkz: Aras Neftçi, **Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci**, Doktora Tezi, İTÜ SBE, Tez Danışmanı: İlknur Kolay, İstanbul 2002.

gerçekleşmişti.¹¹⁴. 1812 yılında gerçekleşen büyük veba salgınında ise yaklaşık 100.000 kişi ölmüştü.¹¹⁵. Bu veba salgınlarından Beyhan Sultan da korkmuş olmalıydı, vebaya karşı dualar yazdırmak suretiyle korunmaya çalışmıştı¹¹⁶.

Bu dönem İstanbul'da çıkan yangınlar esnaf başta olmak üzere halkı büyük zarara uğratmıştı. Bir ay arayla 24 Temmuz 1782 ve 22 Ağustos 1782 tarihlerinde çıkan yangınlar “*Harik-i Kebir*” diye adlandırılmış hatta adına risale dahi yazılmıştı. Binaların ahşap ve bitişik inşa edilmiş olmaları¹¹⁷ ile şiddetli rüzgârlar¹¹⁸ şehirde sık sık çıkan yangınların yayılmasını kolaylaştırıyordu¹¹⁹. İlerleyen yıllarda da sıklıkla çıkan yangınlara karşı humbaracı ve lağımcı gibi askerî ocak askerlerinin yangınlarda görev almaları kararlaştırılmıştı¹²⁰.

Osmanlı tarihi boyunca imparatorluk başkenti olarak, hanedan ailesi, saray, asker ile ülkenin en kalabalık nüfusunun yaşadığı şehir olan İstanbul'un yiyecek-içecek ihtiyacının rahatlıkla sağlanabilmesi de bu dönemin önemli meselelerindendi. Hem taşradan gelen göçler hem 1768-1774 Savaşı ile şehrin asıl zahire ihtiyacını

¹¹⁴ Sadece insanları değil sokak hayvanlarını da içine alacak kadar etkili olan bu salgınlardan 1192/1778 yılındaki veba salgını öncekilere göre çok şiddetli olup aylarca sürmüştü. İstanbul'un sadece bir kapısından 6 dakikada 29 cenaze çıktığı olmuştu. P. G. İnciciyan, **XVIII. Asırda İstanbul**, s. 67. Pamukciyan da bu büyük salgında İstanbul'da aynı gün içinde sadece Silivrikapı'dan bine yakın cenaze çıktığını yazmıştı. Kevork Pamukciyan, “18. Yüzyıl İstanbul Tarihi Kronolojisi”, **İstanbul Yazıları Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-I**, Aras Yayınları, İstanbul 2002, s. 27.

¹¹⁵ 1812 yılında İstanbul'da kimi gün 3.000 kişinin ölümüne varan, büyük veba salgınında hastalığa sebep olduğu düşünüldüğünden tüm bekâr odaları yerle bir edilmişti. R. E. Koçu, “Bostancıbaşı Defterleri”, s. 44-45. Veba devletin cizye gelirlerinde de önemli bir azalmaya neden olmuştu. Nalan Turna, “İstanbul'un Veba İle İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi”, **Studies of The Ottoman Domain**, c. 1, Sayı 1, Ağustos 2011, s. 15, 29-30.

¹¹⁶ TSM A E. 176/19.

¹¹⁷ D. Mazlum, **1766 İstanbul Depremi**, s. 21.

¹¹⁸ P. G. İnciciyan, **XVIII. Asırda İstanbul**, s. 70.

¹¹⁹ Felaketler yangın ile sınırlı kalmamıştı. 11 Ekim 1789 günü şafak vakti şehir yine gök gürültüsü ve yıldırımlarla inlemiş, sağanak şekilde yağın şiddetli yağmur sel halini almıştı. Öyleki Kasımpaşa mahkemesinin denize ulaşmasına, mezarlıkların, cesetlerin açılacak kadar bozulmasına neden olmuştu. P. G. İnciciyan, **XVIII. Asırda İstanbul**, s. 80. Sadece Çengelköy'de 20.000'den fazla ağaç ve birçok konak ile ev yıkılmış, insan ve hayvanlar sele kapılmış, şehir sokakları denize dönmüştü. Kevork Pamukciyan, “İstanbul'un En Büyük Sel Felaketi”, **İstanbul Yazıları Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-I**, Aras Yayınları, İstanbul 2002, s. 107-111.

¹²⁰ **Vak'anüvis Halil Nuri Bey Nûrî Tarihi**, Hazırlayan: Seydi Vakkas Toprak, TTK, Ankara 2015, s. 62-68. Bu yangınlar döneme tanıklık eden birçok yabancı yazar ve seyyahın eserlerine de dâhil olmuştu. D'ohsson eserinde; bu yangınlara rağmen gerekli tedbirlerin alınmaması, caddelerin genişletilmemesi ve binaları kâgir olması gibi nedenlerle devleti oldukça eleştirmektedir. M. de M. D'Ohsson, **18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler**, s. 235.

karşılıyan Tuna nehri ve Karadeniz kıyılarından zahire naklinin sorun olması, savaşta olan ordunun zahire ihtiyacıyla birleşince kriz büyümüş, köylünün yükü artmıştı¹²¹. Şehirde yaşanan sıkıntılar 19. yüzyıl başlarında artmıştı. 1807-1808 yıllarında açlıktan ve pahalılıktan yakınmalar ile sıkıntılı geçmiş¹²², 1810 yılı başlarında İstanbul'da yaşanan zahire kıtlığı ekmek fırınlarının yağmalanmasına sebep olmuştu¹²³.

Beyhan Sultan, yukarıda anlatıldığı gibi, devletin askeri, siyasi ve ekonomik problemlerle uğraştığı bir dönemde, Topkapı Sarayı'nda dünyaya gelmişti. Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi ve sultan ile ailesinin yaşam alanı olan Topkapı Sarayı, etrafı surlarla çevrili bahçeler ve yapılar topluluğu olarak devletin gücünün de göstergesiydi. Haliç, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'ne hâkim olarak *Sarayburnu*'nda konumlanan Topkapı Sarayı sur ile çevrili alan içinde bulunan dört avlu ve geçişleri sağlayan kapılar ile çevresindeki iç içe bahçeler, tek katlı yapılar ile daireler, çeşit çeşit ve rengârenk çinilerle süslenmiş kasır ve köşkler¹²⁴, divanhane, mutfak, kütüphane, çeşme gibi birçok yapı topluluğundan oluşmakta olup, tarihi boyunca ihtiyaca göre yeni yapıların eklenmesiyle genişleyerek bugünkü halini almıştı. Sarayda son kapı olan Bâbüssaâde'den geçişle birlikte padişahın özel hayatı başlardı. Devşirme sisteminden gelen ve ileride merkez ve taşra teşkilatlarında görev

¹²¹ Y. Özkaya, **Osmanlı Toplum Yaşantısı**, s. 318-359.

¹²² George Oğulokyan, **1806-1810 İsyancıları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa**, Tercüman: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s. 22-23.

¹²³ Hatta 21 Zilhicce 1224/ 27 Ocak 1810 tarihinde çıkan bir karmaşada bir ekmekçi ile kuyruktan bekleyen bir kişinin bıçaklandığı anlatılır. Birçok insanın da akşam eve ekmek götüremediğinden evlatlarının açlığından yakınılmakta, devletin bu kıtlığa son vermek için 29 Zilhicce 1224/ 4 Şubat 1810 tarihinde Tepedelenli Ali Paşa'ya zahire temini için gönderdiği ferman bahsedilmektedir. Cabi Ömer Efendi, **Câbî Târihi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlîl ve Tenkidli Metin**, C. I, Hazırlayan: Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003, s. 599.

¹²⁴ *Çinili Köşk, Hazine Köşkü, Sünnet Odası, Revan Köşkü, Bağdat Köşkü* başta olmak üzere tüm bu eserler Osmanlı çini ve süsleme sanatlarının sayısız örneğini üzerinde taşımaktadır. Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 292-295. Yapıların hem iç kısımları hem de kısmen dış kısımları mavi ve beyaz renk başta olmak üzere firuze, sarı, kırmızı, yeşil ve desenlerine göre farklılaşan renkleri ile çiçek desenleri, geometrik şekiller, hayvan figürleri, yazı ve ayetler içeren çinilerle bezenmiştir. Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Topkapı Sarayında Çini", **İstanbul'un Renkli Hazineleri Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2011, s.254-295.

alacak devlet adamlarının yetiştiği okul olan *Enderun* ile kadınlarının yaşadığı *Harem* bölümü ile de bu kısımda bulunuyordu ¹²⁵.

1.2. Beyhan Sultan'ın Doğumu

1.2.1. Doğum Hazırlıkları

Osmanlı sarayında padişahların doğacak çocukları için doğum öncesinde çeşitli hazırlıklar yapılır, doğum sonrasında ise kutlamalar, törenler ve çeşitli eğlenceler düzenlenirdi. Büyük ve ihtişamlı yapılan bu kutlamalar İstanbul'da büyük bir merasim ve bayram havası estirirdi.

Doğum hazırlıkları bebek ve anne için gerekli eşya ve elbiseler ile alınacak mücevherlerin hazırlanması ile başlardı. Doğacak sultan veya şehzadenin beşiği, örtüsü, yatağı ve annenin ihtiyaçları hazine kethüdası ya da vekilinin de yardımıyla temin edilir, hareme teslim edilirdi. Ardından doğumun yapılması için haremdaki büyük odalardan biri seçilir, odaya gerekli yatak, yastık, perde ve bebek takımları gönderilir, gönderilen eşyaların üzeri çeşitli mücevherler, sırma, inci ve tırtıllarla süslenirdi. Odanın süslenmesinin ardından doğumu yaptıracak ebe ve doğumdan sonrası için daye yani bebeği emzirecek sütanne belirlenirdi¹²⁶.

Tablo 1: Ocak 1766'da Beyhan Sultan'ın doğum odasına gönderilen döşemelikler

Döşemeliklerin Cinsi	Mikdarı	Fiyatı
Telli pesend kadife yasdık	22 adet	
Yasdıklara berây- 1 astâr güvez kutnî	6 top	60 kuruş
Kırmızı çûka mak'ad	5 adet 25,3 m	
Mak'adlara turuncu ibrişim saçak	1.200 m	69,5 kuruş 40 akçe
Mak'adlara kırmızı bez	11,5 top	27 kuruş 37 akçe
Penbe memlû hâssa şilte	5 adet	
Şiltelere hassa dülbend	3,5 top	
Şiltelere berây- 1 gılaf astâr	1,5 top	2 kuruş 12 akçe
Çâdirî çûka zâr ve pencere perdesi	5 adet	75 pare

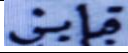
¹²⁵ Topkapı Sarayı, inşası, bölümleri ve yapıları ile detaylı bilgi için bkz: Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar**, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2007.

¹²⁶ Çağatay Uluçay, "İstanbul'da XVIII.–XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler ve Şenliklere Dair", **İstanbul Enstitüsü Mecmuası**, c. IV, İstanbul 1958, s. 201-202.

	24,4 m	70 kuruş 37 akçe
Perdelere berây- ı astâr kırmızı bez	11 top	24,5 kuruş 30 akçe
Perdelere gaytân ve şerit ve halka		6 kuruş 56 akçe
Harç ve üstâdiye- i derzi ve gazzâz		47 kuruş 10 akçe

Beyhan Sultan'ın doğumunda da önce Harem-i Hümâyûn'daki büyük odadaki eşyalar çıkartılarak boşaltılmış ardından yeni gelen eşyalarla doğuma hazırlanmış ve odaya bir cibinlik kurulmuştu. Yeni gelen döşemelikler içinde mak'ad ve perdelerde kırmızı renk, saçaklarında ise turuncu renk tercih edilmişti¹²⁷.

Tablo 2: Ocak 1766'da Beyhan Sultan'ın doğumunda Üçüncü Kadının (Adilşâh Kadın) odasına gönderilen eşyalar

Eşyalar	Mikdarı	Fiyatı
Çûka cibinlik (1 adet)	32 m	92 kuruş 39 akçe
Cibinlik için telli hatâyî	15 m	taraf-ı hümâyûn
Cibinlik için yeşil sandâl	63 m	60,5 kuruş 15 akçe
Cibinlik için kılâbdan bükme	834,5 gr	96 kuruş 30 akçe
Cibinlik için kırmızı gaytân	10 top	4 kuruş 30 akçe
Cibinlik için ibrişim şerit	36 m	7 kuruş 40 akçe
Çûka zâr perdesi (1 adet)	23,4 m	67,5 kuruş
Çûka zâr perdesi için telli hatâyî	15 m	taraf-ı hümâyûn
Çûka zâr perdesi için yeşil sandâl	53,3 m	61,5 kuruş 30 akçe
Çûka zâr perdesi için kırmızı gaytân	1 top	8 kuruş 40 akçe
Çûka zâr perdesi için ibrişim şerit ve halka behâsı	---	1,5 kuruş 40 akçe
Harc-ı üstâdiyeleri	---	40,5 kuruş 54 akçe
Telli kadife yasdık	14 adet	
Telli kadife mak'ad	3 adet	
Telli kadife minder mak'adı	2 adet	
Telli kadife yüz yasdığı	2 adet	
Al çûka kapû perdesi	1 adet	ez-mevcut
Penbe memlû minder	2 adet	
Penbe memlû yasdık gılaflı	14 adet	
Penbe memlû şilte	2 adet	
Minder ve şiltelere sarf olunan:		
Kabayeş? 	11 top	17,5 kuruş 45 akçe
Şiltelik bez astar	6 top	8 kuruş 48 akçe
Hâssa dülbend	2 top	---
Üstadiye	---	6,5 kuruş 57 akçe

¹²⁷ Beyhan Sultan'ın doğumunda Harem-i hümâyûnda bulunan büyük odaya emr-i hümâyûn üzere gönderilen döşemelikler: TSMA D. 2410/0049, vr. 3a (Şaban 1179/ Ocak 1766)

Doğum vesilesiyle Beyhan Sultan'ın annesi Adilşâh Kadın'ın odası da yeniden düzenlenmişti¹²⁸. Doğum yapılacak yatağın, ihtişamda bebeğin beşiğini geçmemekle birlikte, üstüne serilen cibinlikte hanedana has kırmızı renk kullanıldığı bazı çalışmalarda yer almaktadır Sirer; yatağın üstüne kırmızı cibinlik konduğunu ve bu rengin hanedana has olduğunu¹²⁹, Uluçay ise; yatak takımı ve yorganların kıpkırmızı olduğunu belirtmiştir¹³⁰. Beyhan Sultan için hazırlanan cibinliğinin rengi belgede açıkça belirtilmemekle birlikte cibinlik için telli hatayi, yeşil sandal ve kırmızı gaytanlar kullanıldığı kayıtlıdır. Kumaşlar miktarları ile değerlendirildiğinde odanın cibinlik ve perdelerinde yeşil rengin, üzerlerindeki süslemelerde kullanılan gaytan ve ibrişimlerde ve oda kapısının perdesinde kırmızı renklerin kullanılmış olması daha muhtemel gözükmektedir. Ayrıca sonraki dönemlerde doğum odasında başka gerekli eşyaların bulundurulduğuna dair kayıtlarda bulunmaktadır¹³¹.

Doğum hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte bebeğin doğumu beklenirdi. Enderun tarihinde; doğum vaktinin yaklaştığının annede belirtilerini göstermesi üzerine gelen ilk Cuma günü padişahın gittiği camide bir nevbetçinin viladet duasını yani doğum duasını okuduğunu ve duasına karşılık kendisine bir samur ya da kakum hilat giydirildiğini yazar¹³². III. Mustafa döneminin tanığı Baron de Tott da, Beyhan Sultan'dan 7 sene önce doğan Hibetullah Sultan'ın doğumunu anlatırken annenin doğum sancılarının başlaması üzerine sadrazam, şeyhülislam gibi üst düzey devlet ricâlinin saraya çağrıldığını ve doğumu beklediklerini nakleder¹³³. Dönem hakkında bilgi veren bu örnekler doğum öncesi yapılan saray adetlerini gösterdiği gibi buradan yola çıkarak Beyhan Sultan için de doğumun dualar eşliğinde beklenmiş olabileceğini düşündürür.

¹²⁸ *Beyhan Sultan'ın doğumunda saadetli üçüncü Kadın hazretleri için yaptırılıp harem-i hümayûna teslim edilen eşyalar*: TSMA D. 2410/0049, vr. 3a (Şaban 1179/ Ocak 1766)

¹²⁹ Münir Sirer, "Veladet-i Hümayûn ve Beşik Alayları", **Resimli Tarih Mecmuası**, c. IV, Sayı 43, Temmuz 1953, s. 2434.

¹³⁰ Ç. Uluçay, "Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler", **İstanbul Enstitüsü Mecmuası**, s.202.

¹³¹ Muharrem 1277/ Temmuz-Ağustos 1860 yılında şehzade Süleyman'ın doğumu için hazırlanan odada döşemeliklerden başka; birer tane gümüş hamam taşı, gümüş kaplı bağa, yaldızlı gümüş sübek, yaldızlı pirinç leğen ve yaldızlı pirinç ibrik bulunuyordu. Her biri saraydaki mevcutlarından verilmişti. TSMA. E. 666/27.

¹³² **Târîh-i Enderûn**, c. I, s. 349.

¹³³ B. de Tott, **Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar**, s. 84-85.

1.2.2. Doğum Tarihi

Beyhan Sultan'ın doğum tarihi ile ilgili birçok kayıt bulunmaktadır. Şem'dani-zâde Süleyman Efendi tarihinde "*gürre-i Şa'ban'da sülb-i şehinşâhîden Beyhân Sultân dünyaya teşrif buyurmağla...*" diyerek Şaban ayının ilk gününe (13 Ocak 1766) işaret eder¹³⁴. Yine Topkapı Sarayı'nda padişahın gelir ve giderlerinin kaydedildiği, 1179 senesinin Şaban ayına ait ceyb-i hümayûn defterinde, padişahın Beyhan Sultan'ın doğumu vesilesiyle yaptığı ihsanların üstünde "*İsmetlû Beyhân Sultân hazretleri şehr-i mezbûrun birinci günü yümn ve iclâl ile dünyaya teşrif buyurduklarında...*"¹³⁵ ifadesi ile aynı tarih verilir. Beyhan Sultan'ın doğumunda yapılan masrafları açıklayan belgenin üstüne de doğum tarihi ve saati açıkça yazılmıştır. Belgede doğum ile ilgili olarak "*Târih-i hicret-i nebeviyyenin 1179 senesi mâh-ı şa'ban-ı şerîfinin ikinci isneyn gecesı ki ya'ni pazarertesı gecesı saat 9'da şevketlû mehâbetlû kudretlû padişâh-ı âlem-penâh huld-Allahu-te'âlâ ilâ-ahired-devrân Sultân Mustafa Hân efendimiz hazretlerinin duhter-i pâkîze-i ahterlerinden Beyhân nâm sultân-ı ismetdarânları yümn-i sâ'adette dünyaya teşrif etmeleriyle...*" denilmek suretiyle yine hicri 1 Şa'ban 1179 Pazartesi gecesı¹³⁶ belirtilmiştir. Bu belgede şaban ayının birinci gününün gecesinin ikinci gece olarak ifade edilmesinin sebebi ise; eski söylemde günlerin ikindi vakti ile biterek yeni güne geçildiğine dair kabulle ilgilidir. Dolayısıyla belgede ikinci gece diye adlandırılan gün, ayın ilk gün ve gecesine karşılık gelmektedir. Nihayetinde; doğumun 1 Şaban 1179/ 13 Ocak 1766 Pazartesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca o günlerde İstanbul'da görev yapan İngiliz Maslahatgüzar William Kinloch da 13 Ocak tarihinde padişahın bir kızı olduğunu raporunda belirtmiştir¹³⁷.

Doğum tarihi ile ilgili açıklamanın dört kaynak üzerinden yapılması günümüz literatüründe görülen bir farklılıktan kaynaklanmaktadır. 18. yüzyılda padişahların doğan çocuklarının gün, ay, yıl olarak doğum tarihlerini belirten listeler tutulduğu ve

¹³⁴ Şem'dani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'î't-Tevarih II, Hazırlayan: Münir Aktepe, s. 79.

¹³⁵ TSMA D. 2410/0049, vr. 2a (Şaban 1179/ Ocak 1766)

¹³⁶ BOA D.BŞM. d. 3794 (Şaban 1179/Ocak 1766)

¹³⁷ British National Archives, SP 97/43, s. 18. Belgenin orijinali ve tercümesi ile ilgili bilgisini benimle paylaşan Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Fatih Gürcan'a teşekkür ederim.

bu listelere ilk kez III. Mustafa'nın kızlarında rastlandığı bilgisi, Çağatay Uluçay'da geçer¹³⁸. Ayrıca Uluçay'ın eserinde, Beyhan Sultan'ın doğum tarihi; Topkapı Sarayı'ndaki bir arşiv belgesine¹³⁹ dayanılarak 2 Receb 1179/ 15 Aralık 1765 olarak gösterilmekte¹⁴⁰ olup bu tarih doğumu 1 ay önceye alır ve böylece miladi takvime göre yıl da değişir. Bununla birlikte Uluçay'ı kaynak olarak kullanan birçok makalede de Beyhan Sultan'ın doğumu 15 Aralık 1765 olarak gösterilmiştir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi hem arşiv vesikaları hem kronik hem de elçi raporu 1 Şaban/ 13 Ocak 1766 tarihini verir.

Doğumundan itibaren Beyhan Sultan'ın ismi diğer padişah çocukları gibi belge ve defterlere çeşitli vesilelerle kaydedilmiştir. Belgelerde isimleriyle birlikte bazı ünvanlar da kullanılmıştır. Hanedan ailesine mensup olan padişah, kızları, oğulları, anneleri ve kardeşleri için en sık kullanılan ünvan "*sultân*"dır. Ancak bu ünvan erkeklerde isimden önce gelirken kızlarda isimlerinden sonra kullanılmıştır. Bu yüzden III. Mustafa'nın kızı da belgelerde istisnasız "*Beyhân Sultân*" ya da "*Beyhân Sultân Hazretleri*" olarak geçmektedir.

Sultan ünvanı ile birlikte başka ifadelerin de kullanıldığı izlenir. Kızlar için "*İsmetlû Beyhân Sultân hazretleri*" ya da "*İsmetlû sultânân hazretleri*" gibi isimden önce muhakkak ismetlû ifadesi kullanılmıştır. Bazende "*iffetlû ve ismetlû Beyhân ve Hatice Sultân hazretleri*" örneğinde olduğu gibi *iffetlû*, sonrasında ise yine *sultan hazretleri* kullanıldığı görülür. Şehzadeler için ise "*Necâbetlû Sultân Mehmed hazretleri*" gibi *necabethu* ve *sultan* ünvanları ismin önüne kullanılmakta olup erkek çocuklar için nadiren de olsa *ismetlû* ünvanının kullanıldığına dair kayıtlar vardır¹⁴¹.

¹³⁸ Ç. Uluçay, "Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler", s. 199.

¹³⁹ Uluçay'dan naklen; TSMA E. 6364. Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 102.

¹⁴⁰ Uluçay dipnotunda doğum yılının Alderson'a göre 1766 olduğunu da yazar. Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 102. Alderson da Beyhan Sultan'ın doğumunu 1179 yazmış ancak tarih miladi 1.2.1766 olarak çevrilmiştir. A. D. Alderson, **The Structure of the Ottoman Dynasty**, Oxford 1956, s. 174.

¹⁴¹ "*İsmetlû Sultan Mehmed Hazretleriçün yapıdırılıp harem-i muhtereme teslim olunan ...*" TSMA D. 2415/0007, vr. 5a (Receb 1184/ Ekim 1770).

1.2.3. Doğum Haberi

Haremde büyük odada doğumun gerçekleşmesi ile doğum haberi sırasıyla, harem rütbece en yüksek ağası olan Darüssaade Ağası ve onun oda lalası vasıtasıyla Silahdâr Ağa'ya bildirilir, Silahdâr Ağa da bu sevinçli haberi saraya duyururdu. Enderun'da doğan çocuk erkek ise beş, eğer kız ise üç kurban kesilirdi¹⁴². Doğum ayrıca bir hatt-ı hümayûn ile sadrazama bildirilirdi Bu bildirim Darüssaade Ağası ya da bir saray ağası tarafından gerçekleştirilirdi¹⁴³. Gelen hatt-ı hümayûn sadrazam tarafından reisülkütuba verilir, cevaben telhis yazılır ve mühürlenirdi. Bu sırada ikramlar yapılır, hil'atler giydirilir ve hediyeler verilir¹⁴⁴.

Beyhan Sultan'ın doğumunda da Sultan III. Mustafa, silahdâr ağa aracılığıyla sırasıyla babüssaade ağası, imam-ı evvel ve imam-ı saniye 500'er kuruş, çukadar ağa, rikabdar ağa, hasodabaşı ağa kullarına 200'er kuruş, yine üç kethüdasına 600 kuruş, enderun ağalarına 1.500 ve taşra ocaklarına da 1.500 kuruş olmak üzere toplamda 5.700 kuruş ihşanda bulunmuştu¹⁴⁵. Bahşiş kayıtlarını içeren bu belgeler bir yandan doğum haberinin gelişi üzerine yapılan adetleri diğer yandan da sarayda bulunan görevlileri hem de padişahın kimlere kürk giydirdiğini göstermektedir. 20 Mart 1779 tarihli belgeye göre de, Beyhan Sultan'ın doğumundan 14 yıl sonraki bir başka veladet-i hümayûn vesilesiyle¹⁴⁶, Vezir Tevkii Mustafa Paşa'ya, Vezir Kaptan Paşa'ya, Rumeli ve Anadolu kazaskerine, şeyhülislam, yeniçeri ağası ve nakibüleşraf'a birer samur kürk giydirilmişti¹⁴⁷.

¹⁴² *Târîh-i Enderûn*, c. I, s. 349.

¹⁴³ Beyhan Sultan'dan 7 yıl önce doğan ve doğumu büyük şenliğe vesile olan Hibetullah Sultan'ın doğumunda (17 Receb 1172/16 Mart 1759) doğum haberi sadrazama Başmusahib Ağa tarafından bildirilmişti. Haşmet, **Vilâdetname (Üçüncü Mustafa'nın Kızı Hibetullah Sultan'ın Doğum Donanması)**, Hazırlayan: Reşad Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul, s. 13-14. Beyhan Sultan'ın doğumundan 10 yıl sonra (20 Zilkade 1189/12 Ocak 1776) Sultan I. Abdülhamid'in ilk kızı Hatice Sultan'ın doğumu ise sadrazama Darüssaade Ağası Beşir Ağa vasıtasıyla bildirilmişti. Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, c. 6-7, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2011, s.89.

¹⁴⁴ Haşmet, **Vilâdetname (Üçüncü Mustafa'nın Kızı Hibetullah Sultan'ın Doğum Donanması)**, s. 13-14.

¹⁴⁵ TSMA D. 2410/0049, vr. 2a (Şaban 1179/ Ocak 1766).

¹⁴⁶ I. Abdülhamid'in çocuklarına ait çizelgeye göre bu çocuk, 28 Safer 1193/ 17 Mart 1779'da beşinci kadınından doğan şehzade Süleyman idi. F. Sarıcaoğlu, **Sultan I. Abdülhamid**, s. 16.

¹⁴⁷ BOA D.TŞF 13/13-15-16-17-18-20-21 (2 Rebiülevvel 1193/ 20 Mart 1779)

1.2.4. Doğumun İlanı, Kutlama ve Şenlik

Padişahın, kız ya da erkek, yeni çocuğunun doğumunun sarayda duyurulmasının ardından, Osmanlı Sarayı'nda oluşmuş teşrifat kuralları gereği, belli bir usulle şehirde hatta bazen imparatorluğun çeşitli şehirlerinde, top atışı ile halka duyurulurdu¹⁴⁸. Topkapı Sarayı'nda “*Beşinci yer*” olarak adlandırılan Gülhane'nin üstünde denize bakan kısımda, günde 5 kez ezan saatlerinde¹⁴⁹ çocuğun erkek olduğu beş ya da yedi kez¹⁵⁰, kız olduğu ise üç kez top atışı ile ifade edilirdi¹⁵¹. Enderun tarihine göre; bu atışlar günde beş kez olup erkek çocuklarda 7 gün, kız çocuklarında ise 3 gün devam ederdi¹⁵². Dönemin tanığı İstanbullu müellif Cosimo Comidas de Carbognano (ö.1807) da eserinde; Sarayburnu'na yerleştirilen topların ateşlenmesi suretiyle, şehre padişahın yeni doğan erkek ya da kız çocuklarının haberinin verildiğini bildirmektedir¹⁵³. Başkent dışında imparatorluk sancaklarına da doğumu bildiren fermanlar yazılır, burada kadı sicilleri kaydedilir ve doğum tellallar vasıtasıyla halka müjdelenir, bazen çocuğun ömür ve sıhhati için dualar edilirdi. Bu durumu fırsat bilerek doğum için tarih düşüren ya da güzel yazılar yazan olursa da padişah tarafından ödüllendirilirdi¹⁵⁴. Beyhan Sultan'ın doğumu da vakanüvis Hâkim Efendi tarafından kayda alınmıştı¹⁵⁵:

*“Târîh-i velâdet-i Beyhân Sultân
Hazret-i Şâhen-şeh-i milk-i tecellî-i ‘atâ
Mazhar-ı lutf ü ‘inâyât u şenûn-ı men-‘aref
Ya ‘nî Sultân Mustafâ Hân u Hidîv-i iktidâr
Nesl-i pâki ola dâ'im müstedâm u muthef
Şatr-ı cevher-dâr-ı târîhin bu gûne nazm edüp*

¹⁴⁸ Osmanlı Sarayı'nda yapılan törenler için bkz: Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, **Osmanlı**, c. 9, s. 133-142.

¹⁴⁹ M. Sirer, “Veladet-i Hümâyûn ve Beşik Alayları”, s. 2433, **Târîh-i Enderûn**, s. 349.

¹⁵⁰ M. Sirer, “Veladet-i Hümâyûn ve Beşik Alayları”, s. 2433, Ç. Uluçay, “Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler”, s. 205.

¹⁵¹ Z. Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler”, s. 141.

¹⁵² **Târîh-i Enderûn**, c. I, s. 349.

¹⁵³ C. C. Carbognano, **18. Yüzyılın Sonunda İstanbul**, Eren Yayınları, İstanbul 1993, s. 40.

¹⁵⁴ Ç. Uluçay, “Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler”, s. 205-206.

¹⁵⁵ Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766)**, C. 2, Hazırlayan: Tahir Güngör, Editör: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019, s. 1195-1196.

*Eyledim i'câz ü icâz ile cem'-i mütlef
Zer kalemlerle tâk-ı 'arşa yazsalar şâyestedir
Hüsniine tahsîn eder görse bu refâtârı selef
Geldi Hâkim tâc-ı dehrin dürre-i meknûnesi
Verdi enhây-ı vücûda Beyhân Sultân şeref"*

Beyhan Sultan'ın doğumunda diğer hanedan çocuklarında olduğu gibi, boğazda üç gün donanma seyrettirilmiş¹⁵⁶, bu sürede münadiler sokaklarda padişahın yeni doğan kızını halka müjdelemişler¹⁵⁷ ve adet üzere ulema padişahın huzuruna gelerek yeni doğan sultan için Fatiha süresini tefsir etmişlerdi¹⁵⁸.

Doğumun top atışları ile duyurulması yetmez, bayramlarda olduğu gibi mehter çalınır ve kutlamalar büyük bir merasime dönüşürdü. Enderun koğuşları avize ve aynalarla süslenir, ağalar tokmak, cirit ve mızrak oynar, bahşiş ve hediyeler verilirdi. Bu şenlikler halkın da katıldığı büyük eğlencelere dönüşürdü. Çocuklar için dönme dolap ve atlıkarıncaların getirtilir, ip cambazlığı, hayalcilik, hokkabazlık ve Karagöz gibi perde oyunları yapılırdı. Hanende ve sazandelerin müziği eşliğinde köçek ve rakkaselerin oynadığı eğlenceler de düzenlenirdi¹⁵⁹. Bu şekilde padişahların yeni doğan çocukları için yapılan eğlence, şenlik ve merasimlere “*Velâdet-i Hümayun*” adı verilirdi. Yapılan tüm bu şenlikler kimi zaman da kayıt altına alınarak “*Velâdetnâme*” adı verilen eserler oluşurdu.

¹⁵⁶ “İzzet-meâb şerî'at-nisâb hâlâ Adalar nâhiyesinde nâibimiz efendi kâm-yâb ba'de't-tahiyeti'l-vâfiye inhâ olunur ki hamdullâhi te'âlâ işbu mâh-ı Şa'bânî'l-mu'azzam'ın gurre-i isneyn günü ale's-seher şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyyi'n-ni'metimiz efendimiz pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin sulb-i pâk-i tâb-nâklerinden bir duhter-i pakize ahter-zîver-i nehd-i vücûd ve isimleri Beyhan Sultân ismiyle müsemma buyrulup kudûm-ı meymenet-lüzûmları için ibtidâsî bâ-fermân-ı âlî yarınki Çarşamba gününden olup üç gün ve üç gece donanma-i hümayûn ve şehriyân-ı mu'tâd-ı kadîm ve de'b-ı müstedim olduğuna binâen sâbıkda olduğu vech üzere dekâkîn ashâbını huzûrunuza da'vet ve herkes dükkânlarını tezyîn ve leyâlîde dahi karâr ve izhâr-ı âsâr-ı şâdumânîye ibtidâr eylemelerini nâhiye-i mezbûre ahâlîsine tenbîh ve tefhîm eylesiz ve's-selâm fî 2 Şa'bânî'l-mu'azzam sene [1]179”, İstanbul Şerîyye Sicilleri, **Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1178-1184 / M. 1764-1771)**, C. 75, s. 66, Hüküm No: 59, Orijinal metin no: [12a-1], İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2019.

¹⁵⁷ BOA D.BŞM. d. 3794 (Şaban 1179/ Ocak 1766)

¹⁵⁸ “gurre-i Şa'ban'da sûlb-i şehinşâhîden Beyhan Sultan dünyaya teşrif buyurmağla, şehir donanması olundu ve âdet-i hasene-i padişah-ı zamân üzre, sinîn-i sâbık misillû, huzur-ı hümayûnda ulemâ sûre-i Fâtiha-i şerîfeyi tefsir eylediler.” **Şem'dani-zâde**, s. 79.

¹⁵⁹ Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlı İstanbul'unda Gündelik Hayata Dair İzlenimler”, **İstanbul, Kent ve Medeniyet**, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2009, s. 110-113, Haşmet, **Vilâdetname**, s. 16. **Târîh-i Enderûn**, c. I, s. 349.

Beyhan Sultan'ın doğumu sebebiyle de şehirde büyük bir eğlence yapılmış, kutlamalar çarşamba gününden cumartesi günü seher vaktine kadar sürmüştü¹⁶⁰. Şehirde kutlama yapılması için ferman çıkarılmış ve sokaklarda Beyhan Sultan'ın doğumu duyurulmuştu. Sokak, pazar, dükkân ve binalar, devlet ricalinin konaklarının kapıları ile özellikle Topkapı Sarayı, yeniçeri kapısı ve odaları, cebehane, tophane gibi çeşitli askeri yapılar çeşit çeşit kandil, billur ve avizelerle süslenmiş, sazende ve bazendeler sanatlarını icra etmişlerdi¹⁶¹. Yapılan kutlamalar masrafların kayıtlı olduğu belgenin üzerine de “*sûr-ı hümâyûn-ı şevketmakrûn için yapılan masraflar*” olarak ifade edilmişti¹⁶². Bu kayıt aynı zamanda daha çok padişahların erkek çocuklarının sünnet düğünleri ile kızlarının evlilikleri münasebetiyle yapılan düğünler için kullanılan “*sûr-ı hümâyûn*” tabirinin doğum şenlikleri için de kullanıldığını göstermektedir.

Beyhan Sultan'ın doğumu sebebiyle İstanbul'da yapılan kutlamanın niteliği masraf kayıtları üzerinden de okunabilmektedir. Hazinedar ağaya, doğum vesilesiyle yapılan masraflar tek tek sayılmak suretiyle, yapılan sûr-ı hümâyûn için 10.912 kuruş ve amele ücretleri için ise 3.046 kuruş olmak üzere donanma masrafı olarak toplam 13.958 kuruşun vekilharç kullarına ödenmesi bildirilmişti. Bu ödemenin içinden 334 kuruş 30 pasesi zeytinyağı, pirinç, nohut, soğan, et, tavuk, kurban, bal, un, nişasta ve şeker masrafı olarak kaydedilmişti. Buna göre; günümüzde düğün, nişan ve mevlütlerde yaygın olduğu gibi, o gün de doğum vesilesiyle çeşitli yemek, tatlı hatta şerbetler ikram edildiğini söyleyebiliriz. Malzemeler bu yemeklerde kavurma, etli pilav, nohut ya da nohutlu pilav, helva, çeşitli hamur tatlıları, şerbetler ikram edildiğini düşündürmektedir. Ayrıca zahire masrafının yarısı kadar bir miktar ile de şekerleme yaptırılarak dağıtılmıştı¹⁶³. Sûr-ı hümâyûnda büyük bir aydınlatma yapılmıştı. Yapılan harcamaların bir kısmı kandillerin temizlenmesi için kağıt, sabun, kalay, sünger masrafı olarak temizlik yapan ustalara ve tamirata bir kısmı da oyunculara ve nakkaşlara ödenmişti. Bu vesileyle donanma kandilcileri için dağıtılan inamlar, donanmada verilen yevmiyeler, çeşitli boya ve nakkaşan ücretleri ile donanmaya

¹⁶⁰ BOA D.BŞM. d. 3794 (Şaban 1179/ Ocak 1766)

¹⁶¹ **Hâkim Efendi Tarihi**, s. 1195.

¹⁶² TSMA D. 3059/0001 (1 Şaban 1179/ 13 Ocak 1766)

¹⁶³ TSMA D. 3059/0001, TSMA D. 3059/0002 (20 Şaban 1179/ 1 Şubat 1766)

alınan eşyalar olmuştu. Donanma malzemeleri içinde frenkpest 2 billur avize, 432 adet büyük ve küçük fener, 55 adet büyük camlı avize, 52 adet kilise kandili, 9 billur kandil, 19 billurdan tepe camı, 160'ı yeni ve 50'si eski toplam 210 adet hotos tel, 8 pirinç fener, yine 20 adet fener, 1173 adet billur kandil kadeh, 450 kandil, 1 kesme avize, 4 kandil, 1 maşallah besmele, 74 makara ile urgan, halat, gaytan ve ipler yer almaktaydı. Donanmanın bitiminde sayılan bu avize, fener ve kandil gibi eşyalar şehirde yapılan aydınlatmanın büyüklüğü hakkında fikir vermektedir¹⁶⁴. 31 Ocak 1766 tarihli bir diğer kayda göre de; Beyhan Sultan'ın doğumu vesilesiyle donanma için 122 kuruş 46 parelik bir ödeme daha yapılmıştı¹⁶⁵.

Beyhan Sultan'ın doğumu ve doğum kutlamalarının masrafları ile ilgili birçok kayıt bulunmakla birlikte yapılan şenlik ve eğlencelerin içeriğini anlatan müstakil bir viladetnâmeye tesadüf edilememiştir. Ancak 18. yüzyılın ikinci yarısında doğan padişah çocukları için yapılan kutlama ve şenliklerin detaylarını anlatması bakımından III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumu vesilesiyle kaleme alınan viladetnâme önemlidir¹⁶⁶. Beyhan Sultan'ın doğumundan yedi sene önce gerçekleşen bu doğumda İstanbul'da büyük bir ışıklandırma yapılmış, birçok yere kandiller asılmış hatta içi rengârenk kandillerle aydınlatılan küçük bir cami maketi yaptırılarak sarayın önüne İstanbul halkının seyrine bırakılmıştı¹⁶⁷. Bâbühümâyûn önünde çadır kurulmuş, kapının iç ve dış kısımları kıymetli avize, kandil ve aynalarla süslenmiş, Bâbüsselâm ve Bâbüssâde kapıları ile Has Oda, Kilerli ve Seferli Koğuşları, Topkapı, İncili ve Ağabahçesi köşkleri aydınlatılmış, Bâbüssâde'den Bâbühümâyûn'a 400 kadar, saray meydanına kadar da 200 kadar meşale dikilmişti. Aydınlatma sarayın ardından sadrazam, şeyhülislam, vezir, kazasker ve ricâlin konaklarında da devam etmişti. Hatta çarşı ve pazarlarda devam eden aydınlatma işlemi İstanbul halkının evlerine yayılmış, hokkabaz, rakkas, ip cambazları, pehlivanlar ve hayalciler ile de şehir eğlence evine

¹⁶⁴ BOA D.BŞM. d. 3794 (Şaban 1179/ Ocak 1766)

¹⁶⁵ "122 guruş 46 pare viladet-i Beyhan Sultan donanma-yı hümâyûn için ba-defter-i müfredat fi 19 Şaban [1]179" TSMA D. 3406/0001, vr. 1b (19 Şaban 1179/31 Ocak 1766)

¹⁶⁶ Hibetullah Sultan dünyaya geldiğinde, hanedan uzun zaman sonra çocuk sahibi olduğundan Sadrazam Koca Ragıp Paşa tarafından dönemin şairlerinden Haşmet'e Hibetullah Sultan'ın doğumunu anlatan bir vilâdetnâme yazdırılmıştı. Haşmet, **Vilâdetname**.

¹⁶⁷ Ç. Uluçay, "Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler", s. 207.

dönüştürülmüş, esnafın maharetlerini sergilediği alay düzenlenmişti¹⁶⁸. Aslında Hibetullah Sultan'ın veladetnamesindeki bu ayrıntılar, Beyhan Sultan'ın doğumundaki kayıtlar ile büyük oranda örtüşmektedir. Dolayısıyla Beyhan Sultan'ın donanmasında kullanılan ve yukarıda sıralanan avize, fener ve diğer malzemelere de bakılırsa İstanbul'un, Beyhan Sultan'ın doğumunda da ablası Hibetullah Sultan'ın ki kadar uzun süre olmasa da benzer şekilde aydınlatıldığı düşünülebilir.

Beyhan Sultan'ın doğduğu günlerde İstanbul'da görev yapan İngiliz Maslahatgüzarı William Kinloch da 16 Ocak 1766 tarihinde yazdığı raporunda¹⁶⁹, *“Aydın 13'ünde Sultan'ın bir kızı dünyaya gelmiş olup, geçen gece bu tip hadiselerde alışlageldiği üzere kutlama amaçlı bazı aydınlatma ve gösteriler yapılmış olup, kutlamalar bugünlerde devam edecektir”* diyerek padişahın yeni doğan kızı dolayısıyla alışlageldiği üzere kutlama amaçlı bazı aydınlatma ve gösteriler yapıldığını ve bunların devam etmekte olduğunu belirtmişti. Yukarıda sıralanan tüm bu kayıtlar Beyhan Sultan'ın doğumu vesilesiyle şehirde yemekli ve eğlenceli kutlamalar yapıldığını ispat etmektedir.

Doğum ile yeni bir hayatın başlaması, kutlamaların sebebi iken, sultan ve şehzadeler için bu kadar büyük kutlamalar yapılmasının başka sebepleri olup olmadığı da düşünülebilir. Kutlama olarak başlayan âdetler, devletin büyümesi ve toplumun eğlence anlayışıyla birlikte gelişme göstermiştir. Sebep ne olursa olsun doğan her çocuk erkek ya da kız olsun, padişahın ve dolayısıyla hanedan soyunun devam ettiğini anlatıyordu. Ortaçağ'da yönetimlerin hükümdar ailesine ait olduğu dönemlerde ve sonrasında, hanedan ya da hanedan soyunun devam etmesi demek devletin devam etmesi demekti, diğer bir deyişle bu kutlamalar hanedanın sürekliliğini vurgulardı. O yüzden şehzade ve sultanların doğumları daima büyük kutlamalara yol açmıştır. Öyle ki 30 yıldan fazla bir aradan sonra ilk kez hanedan çocuğu olarak dünyaya gelen Hibetullah Sultan ve Şehzade Selim'in doğum törenleri bu yüzden daha büyük çaplı

¹⁶⁸ Haşmet, *Vilâdetname*, s. 6- 29.

¹⁶⁹ British National Archives, SP 97/43, s. 18.

olmuştu¹⁷⁰ ki Beyhan Sultan'ın doğumunda da adet üzere donanma ve kutlama yapılmıştı.

1.2.5. Beşik Alayı

Doğumun şehre ve ülkeye duyurulması sonrası yapılan “Beşik Alayı” da sarayda yerleşmiş adetlerden biriydi. Beşik Alayı, valide sultan ve sadrazam tarafından ayrı ayrı hazırlatılan iki beşiğin Topkapı Sarayı'na götürülmesi için oluşturulan törene verilen isimdi. Alay öncesi törene katılacak görevlilere davetiyeleri gönderilirdi. Doğumdan evvel hazırlanan beşikler, doğumla birlikte Eski Saray ve Sadrazam Konağı'ndan alayla alınarak Topkapı Sarayı haremine kadar getirilir ve darüssaâde ağasına teslim edilirdi¹⁷¹. Doğumun gerçekleşmesi ile darphanede yaptırılan gümüş, işlemeli beşik hazine-i hümayûn kethüdası önde olmak üzere baş efendi, baş kullukçu, nevbetçi başı, çantacı, kaftancı ve birkaç koğuş ağası ile birlikte harem-i hümayûnun divan kısmı yanındaki kapıya getirilirdi. Kapıda darüssaade ağası, hazinedar ağa, hazine vekili, baş kapı gulamı ve nevbetçi ağalarca karşılanan beşik hareme götürülür, beşiği getiren ağalara mertebelerine göre bahşişler dağıtılırdı¹⁷².

Beyhan Sultan için *Beşik Alayı* yapıldığına dair bir kayıt olmamakla birlikte padişah çocuğu olarak doğmuş olması saray adetlerine göre bu törenin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca aşağıda adı geçen görevliler de beşik vesilesiyle gelmiş olabilirdi. Çünkü Sultan III. Mustafa'ya ait ceyb-i hümayûn defterlerinde Beyhan Sultan'ın doğumu vesilesiyle padişahın ihsanda bulunduğu kişiler arasında çukadar ağa, rikabdar ağa, hasoda başı ağa kulları, ayrıca 3 kethüda kulu ve enderun ağaları sayılmaktadır¹⁷³. Enderun tarihine göre törene katılan ağalar getirdikleri beşik vesilesiyle bahşiş alırlardı. Tören icrasının ardından, bebeğin odasına ulaşan beşik, odada bulunan kadınlar tarafından ayakta karşılanır, etrafa altınlar saçılır, bebek beşikte biraz sallanırdı¹⁷⁴.

¹⁷⁰ K. Beydilli, “III. Mustafa”, s. 282.

¹⁷¹ Z. Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler”, s. 140-141.

¹⁷² *Târîh-i Enderûn*, c. I, s. 349-350.

¹⁷³ TSMA D. 2410/0049, vr. 2a. (Şaban 1179/ Ocak 1766)

¹⁷⁴ Z. Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler”, s. 140.

Beşikler, bir tören vesilesi olmalarıyla da doğum eşyaları içinde ihtişamına en çok önem verilen eşyalardandı¹⁷⁵. Haremden ya da darbhaneden temin edilen beşikler mücevherlerle süslenirdi¹⁷⁶. Beyhan Sultan'ın doğduğu ay 3 tane küçük araba yaptırılmış ve hareme teslim edilmişti. Yakınlarda doğan başka bebek olmadığından bu arabalar da muhtemelen Beyhan Sultan için hazırlanan beşik türü eşyalardandı. Bahsedilen bu bebek arabaları için altın ve gümüş işlemler yapılmış, içine düz beyaz dibadan, dışına ise kırmızı çûkadan örtü dikilmiş, püsküller ile de süslenmişti¹⁷⁷.

1.2.6. Tebrik ve Hediyeler

Bebeğin doğumuyla birlikte görülen kutlama, tebrik ve hediyeleşmeler toplumdaki saraya kadar izlenen adetlerden biriydi¹⁷⁸. Beyhan Sultan'ın doğum vesilesiyle hareme hediyeler gönderilmişti. Bu hediyeler bu tarihte padişahın annesi Mihrimah Sultan hayatta olmadığı için muhtemelen Sadrazam Muhsinzâde ve eşi Esmâ Sultan (Sultan III. Mustafa'nın kız kardeşi) tarafından hazırlanmıştı. Çünkü Beyhan Sultan'ın ablası Hibetullah Sultan'ın doğumunda da valide sultan olmadığından beşik, padişahın kız kardeşi Saliha Sultan tarafından hazırlanmıştı¹⁷⁹. Beyhan Sultan'ın doğumu için hazırlanan bu bohçalar Enderun-ı Hümâyûn'a teslim edilmişti. Bohçalar; Sultan III. Mustafa, Şehzade Selim, kız kardeşler Şah Sultan,

¹⁷⁵ Beyhan Sultan'dan 7 sene önce dünyaya gelen Hibetullah Sultan'ın doğumunda beşik altın kaplama üzerine elmaslar kakılarak, yorgan ise incilerle süslenmişti. Beşik doğumun yedinci günü sadrazam sarayından alınarak alayla padişahın sarayına getirilmişti. Alayın başında divân-ı ali çavuşları olup ardından sırasıyla vezir ağaları, sadrazam silahdârı, gedik ağaları, yüz adet atlı enderun ağaları, Saliha Sultan'ın helvacıları ve kethüdaları ağalar, muhızır ağa, bostancılar odabaşısı ağa, sadrazamın selam ağası, kapıcılar kethüdası ağalar, sadaret mektupçusu, birinci ve ikinci tezkireci efendiler, çavuşbaşı ağa, reisülküttap efendi, 200 tabla kadar meyva, çiçek, helva ve şekerlemeleri taşıyan hizmetliler, sonrasında ise teker teker telhis ağa, teşrifati efendi ve sultanın baş ağaları sıralanıyordu. Beşik, alayın en sonunda dört uzun boylu çuhadarın birer eli başlarında olmak üzere taşınıyordu. Bu sırada sağda ve solda kırk adet çuhadar, arkada sadaret kethüdası ve en sonda mehterhane takımı bulunuyordu. Haşmet, **Vilâdetname**, s. 22-24.

¹⁷⁶ Ç. Uluçay, "Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler", s. 203.

¹⁷⁷ TSM D. 2410/0049, vr. 5b. (Şaban 1179/ Ocak 1766). 19. yüzyılda beşiklerin içine farklı eşyalar da eklenmişti. II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan'ın doğumunda; Kuran-ı Kerim kesesi, beşikörtüsü, yorgan ve bohçası inci, sırma, pul ve tırtıl işlemeli olarak hazırlanmıştı. Uluçay, "Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler", s. 203-204.

¹⁷⁸ M. Sirer, "Veladet-i Hümâyûn ve Beşik Alayları", s. 2434. Hibetullah Sultan'ın doğumunda da, doğumun ertesi günü padişahın iradesi ile sadrazam, şeyhülislam, kazasker efendiler ve yeniçeri ağası sarayda padişahın huzuruna çıkıp, yeni doğan sultan için tebriklerini sunmuşlardı. Haşmet, **Vilâdetname**, s. 14.

¹⁷⁹ Saliha Sultan aynı zamanda Sadrazam Ragıp Paşa'nın eşi idi. Haşmet, **Vilâdetname**, s. 22.

Mihrişah Sultan ile yeni doğan Beyhan Sultan'a, ardından baş kadın, ikinci, üçüncü ve dördüncü kadınlara, hazinedar usta, kethüda kadın, ebe kadın, darüs-saade ağası, harem kadınları ve Enderun için hazırlanmıştı. Bohçaların içinde pesend işlemeli şallar, telli ve altınlı kumaşlar, diba, telli atlas ve telli üstüfeler bulunuyordu. Bohçalar ise taraklı atlastan dikilip sandal kumaşlar ile astarlanmıştı. Menahim ve Dimitri isimli bazerganlardan alınan tüm kumaş ve bohçalar için 10.522,5 kuruş ödenmiş ve bohçalar Enderun-ı Hümâyûn'a teslim edilmişti¹⁸⁰.

Hediyelik bohçalar içine konulacak en pahalı kumaşlar 1.080 kuruş maliyet ile padişah için hazırlanmıştı. Ardından 940 kuruş ile baş kadın ve dördüncü kadın, 840 kuruşluk kumaşlar ikinci ve üçüncü kadınlara, yeni doğan bebek Beyhan Sultan'a 760 kuruş, diğer kızların her birine 660 kuruş ve şehzade Selim'e ise 550 kuruşluk kumaş bohçası hazırlanmıştı. Hazinedar usta 324 kuruş, ebe kadın 180 kuruş, kethüda kadın 175 kuruş ve ardından Enderun için alınanlar sıralanıyordu¹⁸¹.

1.3. Beyhan Sultan'ın Çocukluk Yılları

1.3.1. Harem

Topkapı Sarayı'nda *Harem* padişah, ailesi ve aileye hizmet eden kadınların yaşadığı bölümdü. Sarayın ikinci ve üçüncü avlularının Haliç'e bakan kısmı boyunca konumlanmış olup, Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığından itibaren genişlemiş, I. Ahmed'in saltanatı ile birlikte şehzadelerin sancağa gönderilmesi yerine sarayda. *şimşirlik* adı verilen dairelerde yaşamalarıyla birlikte harem nüfusu artmış¹⁸² ve buna paralel ihtiyaca göre yapılan eklemelerle, Haliç yönünde kademeli olarak yüksek ayaklar üzerine katlı şekilde gelişme göstermişti¹⁸³.

Haremin; bir ev olmasının yanında en önemli işlevi hanedanın devamlılığını sağlamaktı. Hanedanın nüfus politikasının korunmasından, cariye teminine, cariyelerin eğitim ve idaresinden haremin her türü ihtiyacının karşılanmasına ve dışarı

¹⁸⁰ TSM D. 3151/0001 (28 Şevval 1179/ 9 Nisan 1766)

¹⁸¹ TSM D. 3151/0001 (28 Şevval 1179/ 9 Nisan 1766)

¹⁸² L. P. Peirce, *Harem-i Hümâyûn*, s. 163-165.

¹⁸³ Canan Cimilli, "Topkapı Sarayı Harem Dairesi", *Topkapı Sarayı Harem-i Hümâyûnu Harem: Padişahın Evi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Haziran 2012, s. 21.

ile ilişkilere kadar haremle ilgili her konuda, haremde hanedanı temsil eden en yetkili kadın olarak valide sultan söz sahibi idi¹⁸⁴. Haremde saray adabı almış cariyeler, Enderun'da yetiştirilen iç oğlanlar ve devlet ricâli ile evlendirilerek devletin iyi terbiye almış bir sınıfının oluşturulması amaçlanırdı¹⁸⁵.

Harem nüfusu valide sultan başta olmak üzere, padişahın kadınları, kızları, şehzadeler ile usta, kalfa ve cariyeler gibi harem hizmetinde bulunan kadınlardan oluşuyordu. Harem içerisindeki kadınlar ve teşkilatlanma kurumun mimarisi üzerinde de etkili olmuştu. Padişah, valide sultan, padişahın kadınları, kızları ve şehzadelere ait daire, oda, taşlıklar ve şehzade okulu ile harem hizmetinde bulunan kadınlar olan usta, şakird ve cariyelere ait oda, sofa ve koridorlar ile hamam, havuz, çeşme, kuyu ve sarnıçların bulunduğu sıkışık odalar topluluğu niteliğindedi¹⁸⁶. Kuzey ve güney yönlerinde yeterince ışık alamayan, aydınlanmasında çoğunlukla havalandırma pencereleri, fener ve şamdanların kullanıldığı harem bölümünde “yaklaşık 300 oda, 9 hamam, 2 cami¹⁸⁷, 1 hastahane ve koğuşlar ile 1 çamaşırılık” vardı¹⁸⁸.

Harem içerisindeki oda, sofa, daire ve taşlıklar Osmanlı mimarisinin birbirinden farklı renk ve desenlerden oluşan çini taşlarıyla donatılmıştı¹⁸⁹. 18. yüzyılda eskiyen çiniler Kütahya'da yaptırılan ya da başka yerlerden sökülen çinilerle yenilense de 18. yüzyıl Batılılaşmasının izleri saray duvarlarından da uzak kalmamıştı. Özellikle III. Osman, I. Abdülhamid, III. Selim odaları başta olmak üzere hünkâr sofası, valide sultan, başhaseki ve darüssaade ağalarının odalarında İtalya, Hollanda

¹⁸⁴ Ali Akyıldız, **Haremin Padişahı Valide Sultan: Harem'de Hayat ve Teşkilat**, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 39. L. P. Peirce, **Harem-i Hümayûn**, s. 21.

¹⁸⁵ B. İpşirli Argıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s. 136-172. Deniz Esemeli, “Osmanlılık ve Topkapı Sarayı”, **Milli Saraylar: Sanat-Tarih- Mimarlık Dergisi**, Sayı 4, Ankara 2008, s. 36. s. 36.

¹⁸⁶ Murat Kocaaslan, **IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 111. Deniz Esemeli, “Klasik Dönem Sonrası Osmanlı Saraylarında Harem Mimarisi”, **Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Padişahın Evi: Harem**, İstanbul 2010, s. 30-35.

¹⁸⁷ Sultan I. Abdülhamid tahta geçtiğinde hem haremdeki camiye 1 adet hem de hareme 5 adet seccade yaptırmıştı. Harem-i Hümayûn ismetmakrunda vakı cami-i şerife vaz' olunmak üzere harem-i şerife teslim olunan 1 adet Banalukakârî seccade ve Harem-i Hümayûn ismet-makruna teslim olunan 5 seccade için bkz: TSMA D. 2418/0041 (Zilhicce 1187/ Şubat 1774)

¹⁸⁸ C. Cimilli, “Topkapı Sarayı Harem Dairesi”, s. 23-24.

¹⁸⁹ Bu çiniler Bursa, İznik ve Kütahya ve 15. yüzyıldan itibaren de İstanbul'da hem serbest hem de saraya bağlı üretim yapan *Ehl-i Hiref* çini atölyelerine sipariş ediliyordu. **Osmanlı'da Çini Seramik Öyküsü**, editör: Ara Altun, danışman: Oktay Aslanapa, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul 1999, s. 148-161, 211-221.

ve İspanya'dan getirilen karo çiniler kullanılmıştı. Rengârenk ve çeşit çeşit desenlerden oluşan çiniler, belirli bir zevk ve estetikle diğer taş, ahşap, kalem işleri ve döşemeliklerle birlikte konumlandırılarak padişah, valide sultan, şehzade odaları ve harem mekânlarını süslemişlerdi¹⁹⁰

Haremde padişah ve hanedan kadınlarına ait oda ve bölümler duvarlarındaki çini ve süslemeler yanında özel ve zengin döşenir, çeşitli eşyalarla süslenirdi. Odalarda genellikle *ehl-i hiref*¹⁹¹ sanatkârlarınca imal edilen; yerlere serili hasırlar, halı, yolluk, sedirler, sedir örtüleri, minderler, duvar, köşe ve sedir yastıkları, pencere perdeleri, kapı perdeleri, zar perdeleri, duvar örtüsü, ocak yaşmağı, yer nihalisi(örtüsü), cibinlik, yorgan, şilte, seccade gibi eşyalar ile altın, gümüş ve madenden çeşitli mutfak eşyaları bulunuyordu¹⁹².

Beyhan Sultan'ın sarayda yaşadığı yıllarda haremdeki odalarda döşemelik eşyalar arasında Lehkârî basma ve frengi beyaz bezden pencere perdeleri. çûka kapı perdeleri, pamuklu minderler, beyaz Musul bezi ve kırmızı çûkadan şilteler, beyaz bezden puşideler, kırmızı çûka ve basma çûkalardan nihâleler, bulunuyordu. Yastık ve makadlarda çeşit çeşit ve kırmızı, beyaz renkli, çiçekli, telli kumaşlar ve ibrişim saçaklar kullanılmıştı. Makadlarda zemini gümüşî hindkârî çiçekli kermesud, kılâbdan işleme havlı ile yeşil ibrişim saçak, zemini al telli sakızı makad ile al ibrişim saçak, güvez zemin telli sakızı makad ile güvez ibrişim saçaklar tercih edilmişti. Yastıklarda

¹⁹⁰ Selda Kalfazade, "Harem'in Çinileri", **Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Harem: Padişahın Evi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Haziran 2012, s. 36-43.

¹⁹¹ Sarayın sanat ve zanaat üreticileri olan Ehl-i Hiref teşkilatı ile ilgili detaylı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Sarayı'nda Ehl-i Hiref (Sanatkârlar Defterleri)", **Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, c. XI, Sayı 15, Ankara 1981-1986, s. 23-76. Bahattin Yaman, **Osmanlı Saray Sanatkarları: 18. yüzyılda Ehl-i Hiref**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008. Bahattin Yaman, **Sarayın Terzileri**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018, Sakine Akcan Ekici, **III. Mehmed Döneminde 1596-1601 Tarihleri Arası Ehl-i Hiref Defterlerine Göre Sanatkarlar**, YL Tezi, Danışman: Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Bölümü, İstanbul 2013. Sakine Akcan Ekici, **17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri**, Doktora Tezi, Danışman: Zeynep Tarım, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Bölümü, İstanbul 2018.

¹⁹² TSMA D. 2410/0049, vr. 3a (Şaban 1179/ Ocak 1766), TSMA D. 3151/ 0002 (Şevval 1179/ Mart 1766), TSMA D. 6489/0001 (Cemaziyelahir 1180/ Kasım 1766), TSMA D. 2412/0050, vr. 7b (Receb 1181/ Kasım 1767), TSMA D. 2419/0002, vr. 1b-3b (Muharrem 1188/ Mart 1774), TSMA E. 122/37 (1179/ 1765-66), TSMA E. 123/29 (16 Muharrem 1180/ 24 Haziran 1766)

beyaz telli al çiçekli kadife, zemini al telli sakızı yasdık ve al kutniden astarı, güvez zemin telli sakızı ile çiçekli kemhadan sadr yasdıklarına rastlanmıştı¹⁹³.

Tablo 3: 1770 tarihli Harem-i Hümâyûn inamat listesi

Haremde inam verilen kişiler	Sayı	Tutarı
Sultan Bayezid	1	2.500 krş 5 kese
Sultan Abdülhamid	1	2.000 krş 4+1=5 kese
Sultan Selim	1	2.000 krş 4 kese
Sultan Mehmed	1	2.000 krş 4 kese
Beyhan Sultan	1	2.000 krş 4 kese
Hatice Sultan	1	2.000 krş 4 kese
Fatıma Sultan	1	2.000 krş 4 kese
Kethüda Kadın	1	2.500 krş 5 kese
Saray Ustası	1	500 krş 1 kese
Hazinedar Usta	1	500 krş 1 kese
Cameşuy Usta	1	500 krş 1 kese
Bimarhaneye giden hastalara		500 krş 1 kese
Haremdeki horendegan kullara		7.054 krş
Sultan Beyazid'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Sultan Abdülhamid'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Sultan Selim'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Sultan Mehmed'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Şah Sultan'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Beyhan Sultan'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Hatice Sultan'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Fatma Sultan'in dadı ve dayelerine	2	150 krş
Merhum Sultan Numan'in dadısına	1	75 krş
Saray-ı atik harem-i hümâyûnunda cümle horendegân kullarına		2.030 krş
Hazinedar Ağa	1	1.500 krş (çıkımı bağlanmamıştır)
Saray-ı atik Ağası	1	500 krş
Saray-ı cedîd baş kapı gulamı	1	300 krş
Musahib el-hac Cevher Ağa	1	300 krş
Musahib küçük Mehmed Ağa	1	300 krş
Musahib İdris Ağa	1	300 krş
Musahib Beşir Ağa	1	300 krş
Musahib İbrahim Ağa	1	300 krş
Musahib Beşir Ağa	1	300 krş

¹⁹³ TSMA D. 2412/0050, vr. 4b-5a (Recep 1181/ Kasım-Aralık 1767)

Musahib Mehmed Ağa	1	300 krş
Musahib Küçük Abdullah Ağa	1	300 krş (-118,5 kaftan behası = 181,5)
Musahib Bosnavi Ali Ağa	1	300 krş (-118,5 kaftan behası = 181,5)
Musahib Halil Ağa	1	300 krş (-118,5 kaftan behası = 181,5)
Saray-ı atik baş kapu gulamı	1	250 krş
Yaylabaşı kapu gulamı	1	100 krş
Oda lalası	1	100 krş
Saray-ı cedid ve atikte cümle kapu ağa kullarına	1	3.701 +33 ??
TOPLAM	45+	36.938 kuruş (73 kese 438 krş)

Haremde Beyhan Sultan'ın doğup büyüdüğü 1766-1774 yılları arasında; babası padişah III. Mustafa, annesi Adilşâh Kadın, padişahın baş kadını ve Şehzade Selim'in annesi olan Mihrişah Sultan, padişahın diğer iki kadını¹⁹⁴, padişahın erkek kardeşleri Şehzade Bayezid ve Şehzade Abdülhamid, padişahın oğulları Şehzade Selim ve Şehzade Mehmed, kızları Şah, Mihrişah, Beyhan, Hatice ve Fatma Sultanlar bulunmuştu. Haremdeki çocuklar anneleriyle birlikte kendilerine tahsis edilen oda ve bölümlerde yaşarlar, burada kendilerine saraydaki kadınlar arasından seçilen dadı, daye ve cariyeler hizmet ederdi. Dadı ve daye her çocuk için ayrı ayrı tahsis edilirken kethüda kadın, saray ustası, hazinekar usta ve cameşuy kadın da en başta gelen görevlilerdi. Harem kayıtlarına göre bunların ardından hazinekar ağa, kapı ağaları, musahib ağa ve horendegan kulları ile usta, kalfa ve cariyeye kadınlar bulunuyordu¹⁹⁵. Beyhan Sultan haremdeki büyük odada doğmuştu¹⁹⁶. Haremde kendisine oda tahsis edilmiş ve özel olarak döşenmişti. Burada annesi Adilşah Kadın'ın yanında büyümüşü. Kaynaklarda ulaşabildiğimiz isimlerden Hatice Usta dayeliğini, Ayşe Kadın da dadılığını yapmıştı.

¹⁹⁴ Beyhan Sultan'ın doğumu vesilesiyle hazırlanan hediyelere göre haremde padişahın dört kadını bulunuyordu. TSMA D. 3151/0001 (28 Şevval 1179/ 9 Nisan 1766) Padişahın baş kadını Mihrişah Sultan, üçüncü kadını Beyhan Sultan'ın annesi olan Adilşah Kadın olduğuna göre, padişahın iki kadını daha olmalıydı. Uluçay'a göre; padişahın dördüncü kadını Rif'at Kadın idi, ancak padişah kendisiyle dışarda görüşmüş sonrasında hareme getirtilmişti. Ç. Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, s. 99-100.

¹⁹⁵ TSMA D. 2414/0085, 2414/0086, 2415/0020 (29 Ramazan 1183/ 26 Ocak 1770)

¹⁹⁶ "Beyhan Sultan'ın doğumunda harem-i hümayûnda bulunan büyük odaya emr-i hümayûn üzere gönderilen döşemelikler..." TSMA D. 2410/0049, vr. 3a (Şaban 1179/ Ocak 1766)

Tablo 4: 1770 tarihli Harem görevlileri inamat listesi

	Harem Görevlisi	Miktarı		Harem Görevlisi	Miktarı
1-	Berber Usta	100 krş	2-	Çaşnigir Usta	160 krş
3-	İkinci Hazinedâr	120 krş	4-	İbrikdâr Usta	100 krş
5-	Kahveci Usta	100 krş	6-	Ayşe- dilsiz-	100 krş
7-	Pürsefâ	100 krş	8-	Alüfte?	80 krş
9-	Behzâd	80 krş	10-	Vekil Usta	100 krş
11-	Murâd	80 krş	12-	Ayşe	65 krş
13-	Nâzende	57 krş	14-	Ayşe	57 krş
15-	Gazâlî	50 krş	16-	Def-i gam	50 krş
17-	Esber?	50 krş	18-	Hadice	50 krş
19-	Zeyneb	50 krş	20-	Nefîse	50 krş
21-	Mahbûbe	50 krş	22-	Nâtık	50 krş
23-	Mehveş	50 krş	24-	Cilve (dilsiz)	50 krş
25-	Hümâşâh	45 krş	26-	Muhîbbe	43,5 krş
27-	Dürdâne	43,5 krş	28-	Server (dilsiz)	43,5 krş
29-	Güşâde	43,5 krş	30-	Dilbeste	43,5 krş
31-	Mükerrem	43,5 krş	32-	Edîb	43,5 krş
33-	Sa'îde	43,5 krş	34-	Müferreh	43,5 krş
35-	İstiğnâ	40 krş	36-	Nâzperver	40 krş
37-	Fâtma	40 krş	38-	Nakdi?	40 krş
39-	Beşâret	40 krş	40-	Mâhitâb	40 krş
41-	Ruhsâre	40 krş	42-	Hafîze	40 krş
43-	Ferîde	40 krş	44-	Ayşe	40 krş
45-	Fâtıma	40 krş	46-	Hüsnuşâh	40 krş
47-	Nevsafâ	40 krş	48-	Velûle	40 krş
49-	Mihrû	33,5 krş	50-	Hümerây	33,5 krş
51-	Hâtem	33,5 krş	52-	Atîke	33,5 krş
53-	Aynülhayât	33,5 krş	54-	Alüfte	33,5 krş
55-	Münevver	33,5 krş	56-	Nahlinâz	33,5 krş
57-	Zâhide	33,5 krş	58-	Hürrem	33,5 krş
59-	Müşerref	33,5 krş	60-	Mâhizâd?	33,5 krş
61-	Mihrû	33,5 krş	62-	Meftûne	33,5 krş
63-	Zîbâ?	33,5 krş	64-	Nefîse	33,5 krş
65-	Nâile	33,5 krş	66-	Sîmten	33,5 krş
67-	Safiye	33,5 krş	68-	Yektâ	33,5 krş
69-	Zîbâ	33,5 krş	70-	Tûğşâh	33,5 krş
71-	Rindâne?	33,5 krş	72-	Zevkî	33,5 krş
73-	Murgişâh	33,5 krş	74-	Rızây	33,5 krş
75-	Mâhitâb	33,5 krş	76-	Âtîf	33,5 krş
77-	Servikâmet	33,5 krş	78-	Dildâde	33,5 krş
79-	Edâyî	33,5 krş	80-	Đilhayât	30 krş
81-	Şerefnâz	30 krş	82-	Cilve	30 krş
83-	Mehpâre	30 krş	84-	Mahbûbe	30 krş
85-	Nâzende	30 krş	86-	Rûy-ı dil	30 krş
87-	Neemiseher	30 krş	88-	Şânî	30 krş
89-	Zübeyde-sehv şüd-	30 krş	90-	Mâhişeb	30 krş

91-	Zübeyde	30 krş	92-	Esmâ	30 krş
93-	Râbia	30 krş	94-	Rûhiefzâ	30 krş
95-	Niyâbi?	30 krş	96-	Dilşâd	30 krş
97-	Lebâbe	30 krş	98-	İzâre	30 krş
99-	Mihrinigâr	30 krş	100-	Hâtem	30 krş
101-	Edâyî	30 krş	102-	Nâmesâz	30 krş
103-	Mehpâre	30 krş	104-	Şehnâz	30 krş
105-	Nezâket	30 krş	106-	Müstesnâ	30 krş
107-	Serviseher	30 krş	108-	Tûbâ	30 krş
109-	Hôşhîrâm	30 krş	110-	Âlicenâb	30 krş
111-	Tûbâ	30 krş	112-	Lebâbe	30 krş
113-	Gülpesend	30 krş	114-	Şâhpesend	30 krş
115-	Leylâ	30 krş	116-	Münîf	30 krş
117-	Neşe	30 krş	118-	Nâzperver	30 krş
119-	Hümâyûn	30 krş	120-	Şâkire	30 krş
121-	Sezâyî	30 krş	122-	İltifât	30 krş
123-	Mergûbe	30 krş	124-	Lebâbe	30 krş
125-	Tayyibe	30 krş	126-	Zübeyde	30 krş
127-	Sîneperver	30 krş	128-	Devrihayât	30 krş
129-	Rûyinâz	30 krş	130-	Letafet	30 krş
131-	Zekiyye	30 krş	132-	Âfitâb	30 krş
133-	Şâhsîne	30 krş	134-	Gülzibâ	30 krş
135-	Şâhbâz	30 krş	136-	Şâhsîne	30 krş
137-	Tûğşâh	30 krş	138-	Gülşâd	30 krş
139-	Nazîm	30 krş	140-	Şâhmevâz	30 krş
141-	Nedîm	30 krş	142-	Müştâkî	30 krş
143-	Mihrîvefâ	30 krş	144-	Nâzende	30 krş
145-	Dilhayât	30 krş	146-	Penbeveş	30 krş
147-	Mînşâh	30 krş	148-	Hicâb	30 krş
149-	Vâhide	30 krş			

Tablo 5: 1770 tarihli Haremdeki kiler görevlileri inamat listesi

	Kiler Görevlisi	Mikdarı		Kiler Görevlisi	Mikdarı
1-	Kılarıcı Usta- Safiye	170 krş	2-	Hüsnüşâh	50 krş
3-	Ayşe	40 krş	4-	Hadîce	30 krş
5-	Zeyneb	30 krş	6-	Hâtem	30 krş
7-	Fatma	30 krş	8-	Ayşe	30 krş
9-	Râmî	30 krş	10-	Ümmügülsüm	30 krş
11-	Şevkî	30 krş	12-	Servinâz	30 krş
13-	Penbe	30 krş	14-	Hürrem	30 krş
15-	Mâhir	30 krş	15-	Hadîce	30 krş

Tablo 6: 1770 tarihli Haremdeki külhan görevlileri inamat listesi

	Külhan Görevlisi	Mikdarı		Külhan Görevlisi	Mikdarı
1-	Çeşmisiyâh	60 krş	2-	Hadice	40 krş
3-	Rüstem	30 krş	4-	Mahbûbe	30 krş
5-	Sâdık	30 krş	6-	Dilsiz kadın	50 krş
7-	Küçük Emine	30 krş	8-	Fatnî?	30 krş
9-	Âyşe	30 krş	10-	Gevher	50 krş
11-	Hanîfe	40 krş	12-	Fatma	40 krş

Beyhan Sultan'ın çocukluğunda haremde 160 görevlinin hizmet ettiğini 1770 tarihli bir inamat defterinden tespit edebiliyoruz¹⁹⁷. Bu görevlilerin başında; berber, çarşnigir, ikinci hazinedar, ibrikdar, kahveci ve vekil usta sıralanırken, baş hizmetlilerin altında usta ve cariye olarak 143 kadın hizmetli daha bulunuyordu. Bu kadınlar listelerde isimleriyle tek tek sayılmıştı. Harem listelerini incelediğimizde, bu kadınlara ödenen inamların 100 kuruştan 30 kuruşa kadar 12 basamakta farklılaştığı ve böylece aralarında bir görev hiyerarşisi olduğunu da söyleyebiliriz¹⁹⁸. Bu kadınların içlerinden iki tanesi dilsizdi. Bunun dışında kiler kısmında 15 kişi, külhan da 10 kişi görevliydi. Bu durumda, Beyhan Sultan'ın çocukluğunda haremde çalışanlarla birlikte 236 kişi yaşadığı sonucunu çıkarabiliriz.

1772 yılına ait bir diğer inamat defterine göre de; padişah III. Mustafa'nın 1 erkek kardeşi, 2 oğlu, 2 kızı, kethüda kadın, saray ustası, hazinedar usta, çamaşırcı usta, hazinedar ağa, baş kapı gulamı, 9 adet musahib ağa, yine 1 baş kapı gulamı, 1 oda lalası, çocukların 6 dayesi, berber usta, çarşnigir usta, 2. hazinedar, ibrikdar usta, kahveci usta, vekil usta, 138 nefer görevli, kilerde usta ve görevli olarak 19 kişi, külhanda biri usta olmak üzere 9 kişi olarak haremde toplam 206 kişi yaşıyordu¹⁹⁹. 1773 yılı kayıtlarına göre de padişah, ailesi ve hizmetlileri ile birlikte harem nüfusu 197 kişi olarak sayılıyordu²⁰⁰. Böylelikle eldeki kaynaklar Beyhan Sultan'ın çocukluk yıllarını geçirdiği 18. yüzyılın ikinci yarısında haremde ortalama 200 kişinin

¹⁹⁷ TSMA D. 2415/0021 (Receb 1184/ Ekim-Kasım 1770)

¹⁹⁸ 1770 yılında kilerde görev yapan 15 cariyenin en rütbelisi olan Safiye bir öncesinde 70 kuruş inam alırken, kılarcı usta olunca inamı 170 kuruşa çıkmıştı. Kilerdeki diğer cariyelerin her biri ise 30 kuruş almışlardı. TSMA D. 2415/0021 (Receb 1184/ Ekim-Kasım 1770). Harem kadınları arasında 17. yüzyıl ortalarında da 12 farklı maaş seviyesi olduğu tespit edilmiştir. L. P. Peirce, **Harem-i Hümâyûn**, s. 180.

¹⁹⁹ TSMA D. 2417/0042 (Receb 1186/ Eylül 1772)

²⁰⁰ TSMA D. 2418/0003 (Muharrem 1187/ Mart 1773)

yaşadığına işaret etmektedir. Bu yaşantı ileriki yıllarda Beyhan Sultan Sarayı'nda da varlığını devam ettirmiştir.

Harem hiyerarşisinde tüm görevli kalfa ve ustaların üstünde, haremın idare ve korumasından sorumlu olan ağalar bulunurdu. Bu ağalar içinde Darüssade ağasının özel bir konumu vardı. *Kızlar Ağası* diye de adlandırılan bu ağalar, saraydaki diğer ağaların üstünde bir konuma sahiptiler. Asıl görevleri haremdeki kadınların harem dışındaki her türlü işlerine nezaret etmek olmakla birlikte, hanedan ailesine ait Haremeyn vakıflarının defterlerini tutmak, surre-i hümâyûnların gönderilmesini sağlamak gibi çeşitli işlerden sorumluydular²⁰¹. Bir anlamda harem kadınlarının dış dünya ile kurdukları bağlantı kısmen harem ağaları üzerinden yürüyordu. Beyhan Sultan doğumunda, haremde darüssaade ağalığı görevinde 1757 yılından beri görevde olan Musahib Beşir Ağa bulunuyordu. Onun ölümü ile 9 Haziran 1768'de Hazinekar Mercan Ağa görevi devr almıştı, Sultan III. Mustafa döneminde, 5 Ağustos 1772'de ölümüne kadar görev yapmış, ondan sonra görevi 8 Şubat 1774'e kadar Cevher Mehmed Ağa devam ettirmişti²⁰².

Sarayda yeni doğan çocukların veladet tören ve şenlikleri, şehzadelerin sünnet düğünleri, kızların evlilikleri, Ramazan ve Kurban Bayramı kutlamaları, kandil geceleri, nevrüz şenlikleri ve surre alayları çeşitli kutlamaların yapılmasına olanak sağlardı²⁰³. Bu şenlikler halkın da katıldığı büyük eğlencelere dönüşürdü. Bunun dışında harem kadınlarının harem içinde ve dışında, bahçede ve mesire yerlerinde çeşitli eğlenceler yaptıkları, oyun, müzik ve dans üçgeninde geçen bu eğlencelerde etrafı da perdelerle çevirdikleri belirtilir. Bu durumun bazı minyatür²⁰⁴ ve albümlerde²⁰⁵ de resm edildiği görülür. Ancak bu bilgilerin haremın yüksek duvarlarla

²⁰¹ Ahmed Resmi Efendi, *Hâmiletü'l-Küberâ*, Hazırlayan: Ahmet Nezihi Turan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 155-157.

²⁰² *Hâmiletü'l-Küberâ*, s. 171.

²⁰³ Z. Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler", s.133-142.

²⁰⁴ 18. yüzyıla ait olduğu düşünülen beş minyatürde kırsal alanda def ve zurna çalıp, alkışlayarak eğlenen kadınlar, piknik yapan kadınlar, dereden balık avlayan kadınlar ile saz çalan bir kız resmedilmiştir. Nurhan Atasoy, "Türk Minyatürlerinden Üç Günlük Hayat Sahnesi", **Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri**, Sandoz Yayınları, İstanbul 1989, s. 19-22.

²⁰⁵ Levni'nin kıyafet albümünde resmettiği dört kadından oluşan saz heyeti ile rakkase minyatürü 18 yüzyıl başında harem eğlencesi hakkında fikir verir. Burada saz heyetindeki kadınlar zurna, miskal,

çevrili olduğu gerçeği ile birlikte değerlendirilmesi gereği unutulmamalıdır. Hareme ancak 18. yüzyılın son kısmında tamirat ve yapım faaliyetleri vesilesiyle bir iki yabancı girebilmişti²⁰⁶.

1.3.2. Daye ve Dadılar

Padişah kızları olan sultanlar, temel eğitim öncesinde anneleri, doğumlarından itibaren yanlarında bulunan, dayesi yani süt ninesi ve saraydaki cariyeler içinden tayin edilen dadı üçgeninde büyürlerdi. Böylece çocukların her türlü bakım ve hizmetleri görülürken ahlak ve terbiyeyi, sarayın kurallarını öğrenirler, saraylı bir kızın davranış üslubunu yaşayarak benimserlerdi. İlerleyen yıllarda kendi saraylarında da bu düzen ve adabı devam ettirirken, saray kültürünün de devamlılığını sağlardı.

Dayeler haremın nüfuz sahibi kadınlarındandı²⁰⁷. Padişahların kızları olan sultanlara ve şehzadelere doğumlarıyla birlikte ayrı ayrı dadı ve daye tahsis ediliyordu²⁰⁸. Dadı ve dayelerin nasıl seçildiklerini bilemesek de yaptıkları iş onların harem kadınları içinden daha becerikli ve güvenilir olanlardan seçilmiş olmalarını gerektirmektedir. Dayelerin saraydan çırağ edildikten sonra devlet kademesinden yüksek statülü erkeklerle evlendirilmiş olmaları da haremdeki konularının yüksekliğine işaret etmektedir²⁰⁹. Dayeler harem içindeki cariyelerden olduğu gibi saray dışından da seçilebiliyordu. Örneğin Sultan I. Abdülhamid'in cariyelerinden biri hamile olduğunda, padişahın yeni doğacak çocuğu için saraya süt nine olarak almak üzere, İstanbul'da Çerkez veya Gürcü hamile kadın aranmıştı²¹⁰.

Şehzade ve sultanların yetişmesi ve eğitimine çok önem verildiğinden onların dadılarına da çok hürmet edilirdi. Hareme ait ödenek listeleri bu hürmeti ifade etmektedir. Temmuz 1769 tarihli harem defteri, her sultan ya da şehzadenin ayrı ayrı

tambur ve def çalarken, rakkase ise ellerinde çalpara çalarken oynarken resmedilmiştir. Gül İrepoğlu, **Levnî Nakış Şiir Renk**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 198-200.

²⁰⁶ Sultan III. Selim'e ait daire, meşk odası ve valide sultan dairelerinin süsleme ve tamiratları için harem kadınlarının içeride olmadığı bir vakitte saraya mimar ve ressamlar alınması hakkında: C. Cimilli, "Topkapı Sarayı Harem Dairesi", s. 23-29.

²⁰⁷ B. İpşirli Arğıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s. 60-61.

²⁰⁸ TSMA D. 2415/0020 (20 Receb 1184/ 9 Kasım 1770)

²⁰⁹ B. İpşirli Arğıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s. 61.

²¹⁰ B. İpşirli Arğıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s. 74.

dadı ve dayeye sahip olduğunu ve hangi sultan ya da şehzadenin dadı ve dayesine ne kadar inam verildiğini belgelemektedir. Belgelerde dayelerin isimleri zikredilmemiş olsa da dadı ve dayeler listede hanedan çocuklarından sonra sıralanmaktadır. Hatta inamat kayıtlarında çocukların ardından dadı ve dayelerin ödemelerinin yapıldığı ve bu dayeler içinde ölen şehzadenin ya da evlenip saraydan ayrılmış olan sultanın da dayesi bulunduğu izlenmiştir²¹¹.

Harem ödeme defterlerinde dadı ve daye isimleri kayıtlı değildir. Ancak Beyhan Sultan'ın dayesinin Hatice isimli bir kadın olduğu, Beyhan Sultan'ın vakfiyesinde Hatice Usta'nın ruhu için ayırdığı bağış vesilesiyle tespit edilmiştir²¹². Beyhan Sultan, Mihaliç Sağırlık Çiftliği'ndeki hisselerini bağışlarken, buradan elde edilen gelirin 750 kuruşunun kendi dayesi Hatice Usta'nın ruhu için ayrılmasını şart koşmuştu. Daye Hatice Usta'nın ruhuna ayrılan bu meblağ ile İstanbul Mahmutpaşa'da Servi Baba Mescit'i görevlilerinin maaşları ödenecek, mescidin temizlik, tulumbacı ve aydınlanma masrafları karşılanacaktı. Vakfiyenin bir diğer zeyline²¹³ göre de her sene rebiülevvel ayında, 150 kuruş ile Servi mescidinde bir kimseye mevlid okutturularak sevabı daye Hatice Usta'nın ruhuna bağışlanacaktı. Beyhan Sultan'ın hatıralarında dayesi ile iletişimi hoş ve güzel çağrışımlar yapıyor olmalıydı ki ileride dayesinin ve kız kardeşinin adı olan Hatice ismini kızına verecekti.

Haremde Beyhan Sultan'ın dadılığını yapan cariyenin de Ayşe Kadın olduğunu Osmanlı Arşivi'nde rastladığımız bir dilekçesi ve üzerine padişahın yazdığı hattından öğreniyoruz. Kendisini Beyhan Sultan'ın dadısı olarak tanımlayan Ayşe Kadın, uzun zaman önce görevinden ayrıldığı halde hasta ve yaşlı olduğundan padişahın bir maaş ricasında bulunmuş, bunun üzerine kendisine İstanbul gümrüğünden günlük 120 akçe ödenek çıkarılmıştı²¹⁴. Belgelere bakılırsa Ayşe Kadın ölene kadar maaşını almıştı.

²¹¹ TSMA D. 2415/0020 (20 Receb 1184/ 9 Kasım 1770)

²¹² Beyhan Sultan'ın 1. vakfiyesinin 15 Temmuz 1815 tarihli zeylinden: *"müşârun-ileyhâ hazretlerinin dâyeleri olan merhûme Hatice Usta'nın rûhiçün icâre-i mezkûrenin 750 gurûşu ifrâz olunub..."* Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 166.

²¹³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 181-231.

²¹⁴ *"Gümrükden pâre üçden 120 akçe ihsân-ı hümâyûnum olmuşdur*

Şerefyâfta-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn hakk-ı hamiyet makrûn mûcibince düşük mahlûlden naks şartıyla İstanbul gümrüğünden pâre ücre yevmi 120 akçe tevcih olacak 11 S sene [1]212

Hakk-ı sübhâne ve te'âlî hazretleri şevketlû kerâmetlû mehâbetlû azimetlû pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz hazretlerinin mübârek ve mes'ûd arz-ı hâl câriyeleri hemşîre-i muhteremeleri olan devletlû

Belgede adı dadı hace olarak geçen Ayşe Kadın, saraydan ayrıldıktan sonra²¹⁵ Üsküdar'a yerleşmiş ve 1799 yılında çocuksuz olarak vefat etmişti²¹⁶. Beyhan Sultan'ın hizmetinde bulunanlardan, hizmetlerinin sonlanmasından sonra da haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı belgeye göre; Beyhan Sultan dadısı Ayşe Kadın'ın ölümü üzerine onun maaşının bir diğer hizmetlisine verilmesi için padişah'tan talepte bulunmuştu.

1.3.3. Kardeşlik

Çocukların sosyalleşmesi ve gelişmelerinin bir parçası olarak hayatlarını güzel ve eğlenceli kılan, paylaşmanın zevkini ve arkadaşlığı öğreten unsurların başında kardeşleri ve onlarla geçirdikleri zamanlar gelir. Osmanlı haremünde çocukların ayrı odalarda anneleri ve hizmetlileri eşliğinde büyüdüğü bilinmektedir. Kardeşlerin haremdeki iletişimleri hakkında bilinmezliğe karşın haremden ayrılıp kendi saraylarını kurduktan sonra bir saray geleneği olarak görüşüp, birbirlerine ziyarette bulduklarına dair pek çok örnek mevcuttur. Beyhan Sultan'ın kardeşi Hatice Sultan ile daima iletişim içinde olduğu, III. Selim'i hem sarayında ağırladığı hem de onu şehirde çeşitli mekânlarda ziyarete gittiğine dair birçok veri bulunmaktadır.

Beyhan Sultan'ın babası Sultan III. Mustafa, 2'si erkek, 8'i kız olmak üzere 10 çocuk sahibi olmuştu. İlk çocuğu Hibetullah Sultan, sarayda 30 sene sonra dünyaya gelen ilk hanedan çocuğu olarak sevinçle karşılanmış, kutlama büyük bir şenliğe dönüşmüştü²¹⁷. Ancak 3 yaşında iken vefat etmişti. Hibetullah'ın ardından doğan, padişahın ikinci kızı Mihrimah Sultan da bir yaşında ölmüştü²¹⁸. Beyhan Sultan

ismetlû Beyhân Sultân aliyetü'ş-şân hazretlerinin dâdısı olub müddet-i vâfireden beru çerâğ olub alîle ve ihtiyâre olduğundan başka bir mahalden bir akçe ve bir habbe medâd-ı ma'âşım olmadığı ma'lûm-ı hümayûnları buyuruldukda merâhim-ı aliyye-i mülûkânelerinden mutazarrı'dır ki hâl-i âcizâneme merhamet buyurulub bu câriyelerine kadr-ı kifâye ulûfe ihsân-ı hümayûn buyurulmak bâbında emr u fermân şevketlû kerâmetlû mehâbetlu azimetlu pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerindir. Bende Ayşe dâdı kulları" BOA HAT 1467/25 (11 Safer 1212/ 5 Ağustos 1797).

²¹⁵ Haremde hizmeti sonlanan cariyelerin çerağ sonrası sarayla bağları hakkında detaylı bilgi için bkz: B. İpşirli Argıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s. 103-136.

²¹⁶ BOA HAT 1474/13 (3 Cemaziyelevvel 1214/ 3 Ekim 1799)

²¹⁷ Haşmet, **Vilâdetname**, s. 6. Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 100.

²¹⁸ Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 100-102.

doğduğunda Şah Sultan, Mihrişah Sultan, Şehzade Selim ve Şehzade Mehmed isimli dört kardeşi vardı.

Beyhan Sultan ve kardeşlerinin haremdeki varlıklarını en iyi padişaha ait ceybi hümayûn ve harc-ı hassa defterlerinden takip edebilmek mümkün olmaktadır. Bu defterlerde çeşitli vesilelerle sultanın haremdeki çocuklarına yaptığı ödemelerle ilgili olarak başta şehzadeler ve ardından sultanlar olmak üzere isimleriyle ve büyükten küçüğe yaş sırasına göre sıralandıkları izlenir. Buna göre defterlerde erkek çocuklar Şehzade Selim, Şehzade Mehmed, kızlar ise ayrı bir sütunda Şah Sultan, Mihrişah Sultan ve Beyhan Sultan olarak kayıt edilmişti. Beyhan Sultan'dan sonra da listelere Hatice Sultan ve Fatma Sultan eklenmişti.

Beyhan Sultan'ın kardeşlerinden anne ve baba bir olan tek kardeşi Hatice Sultan idi. Beyhan Sultan 3. yaşını tamamlarken 13 Haziran 1768²¹⁹ pazartesi günü dünyaya gelmişti. Hatice Sultan'ın doğumu da sarayda bir merasim yapılmasına vesile olmuş, birkaç gün içinde haremde ve sarayda padişahın yaptığı harcamalar 21.950,5 kuruşu bulmuştu²²⁰. Bu tarihten sonra da iki kız kardeşin kayıtlarda hep arka arkaya yer aldıkları, kimi zaman birbirinin aynı kıyafetleri giyip aynı tip eşyaları kullandıkları izlenmektedir.

Hatice Sultan'ın doğumunun üstünden çok geçmeden Şubat 1769'da Mihrişah Sultan ölmüş²²¹, ertesi yıl 9 Ocak 1770'te Fatma Sultan doğmuştu²²². Bu tarihten sonra kardeşler belgelerde; Selim, Mehmed, Şah, Beyhan, Hatice ve Fatma olarak altılı sıralanıyordu. Ancak 3 yıl sonra Mayıs 1772'de Fatma Sultan²²³, beş ay sonra da 11 Ekim 1772'de şehzade Mehmed ölmüştü²²⁴. Böylece Beyhan Sultan 7 yaşına

²¹⁹ 27 Muharrem 1182

²²⁰ 21.950,5 kuruş= 43 kese 450,5 kuruş, TSMA D. 2413/0050, vr. 2b (27 Muharrem 1182/ 4 Mayıs 1772)

²²¹ Mihrişah Sultan'ın ölümünde yapılan harcamalar için bkz: TSMA D. 2413/0058, vr. 2b-3a (Şevval 1182/ Şubat 1769)

²²² TSMA D. 2414/0081, vr. 2a (12 Ramazan 1183/ 9 Ocak 1770)

²²³ TSMA D. 2417/0002, vr. 3b (Safer 1186/ Mayıs 1772)

²²⁴ 14 Recep 1186/ 11 Ekim 1772, Süleyman Göksu, **Osmanlı –Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)**, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007, s. 35.

geldiğinde haremde III. Mustafa'nın dört çocuğu Selim, Şah, Beyhan ve Hatice kalmıştı.

Sultan ve şehzadelere yazılı kayıtlar üzerinden ulaşabilmektedir. Ancak 18. yüzyıl resim sanatının örneklerinin görülmeye başladığı ve yüzyıl sonunda gelişme gösterdiği yıllar olarak bilinse de, dönemin eserlerinde kimi hanedan üyelerinin resimleri bulunmakla birlikte Beyhan Sultan'ı tasvir eden bir çizime rastlanamamıştır. Kız kardeşi Hatice Sultan'a ait olabileceği düşünülen Antoine-Ignace Melling tarafından yapılan karakalem bir portre resim²²⁵ olmakla birlikte bu çizim de çok net bir görüntü değildir. Sadece ileriki yıllarda padişah olarak III. Selim'i portrelerinden görmek mümkün olmaktadır.

1.3.4. Eğitim

Çocukların yetişmesi ve eğitiminde ilk ve en önemli araçlardan birinin oyun²²⁶ ve oyuncaklardır. Beyhan Sultan'ın doğduğu 18.yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da Eyüp Defterdar Camii'nden itibaren oyuncakçı dükkânlarının bulunduğunu ve çocuk oyuncakları sattıkları bilinmekteyse²²⁷ de saray halkının bu oyuncakçılardan alışveriş yapıp yapmadığına dair bilgilerimiz bulunmamaktadır. Ancak Beyhan Sultan'ın annesi Adilşâh Kadın'ın eşya defterlerine bakarak, O'nun çocuklar için gümüşten oyuncak balıklar yaptırdığını söyleyebiliriz²²⁸.

Sarayda sultanlar ve şehzadelere düzenli eğitim verildiği bilinmektedir. Bu temel eğitim dört, beş ya da altı yaşlarına eriştiklerinde törenle başlardı²²⁹. Kız çocukları sultanların eğitimine dair bilgilerimiz sınırlı olmakla birlikte şehzadelerin eğitimi ile ilgili bilgilere daha fazla rastlanmaktadır. Bir şehzadenin, ileride tahta oturabilecek bir padişah olabilme ihtimali, onun eğitimini gereklilik yanında

²²⁵ Jacques Perot, Fredesic Hitzel, Robert Anhegger, **Hatice Sultan ile Melling Kalfa Mektuplar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 19.

²²⁶ Arkeolojik bulgular, çocuk oyunlarının geçmişini M.Ö. 2000'li yıllara kadar götürmektedir. Nebi Bozkurt, "Oyun", **DİA**, c. 34, İstanbul 2007, s. 15-16.

²²⁷ Sarkis Sarraf Hovhannesyanyan, **Payitaht İstanbul'un Tarihçesi**, çeviren: Elmon Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 32.

²²⁸ TSMA D. 859, vr. 11b (1 Zilkade 1176/ 14 Mayıs 1763)

²²⁹ Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat/ Ceremony and Protocol at the Ottoman Court", **Türk Dünyası Kültür Atlası/ A Cultural Atlas of the Turkish World**, Osmanlı Dönemi I/ Ottoman Period I, İstanbul, 1999, s. 449. Z. Tarım Ertuğ, Törenler, s. 141.

zorunluluğa dönüştürmekte ve bu durumu disipline ederek belgelere aksettirmektedir. Sultanlarınki ise şehzadelere göre biraz daha rahat ve kolay bir tarz almış olmalıdır ki bir de buna harem hayatının bilinmezliği eklenince kızların eğitim şeklini belgelerde doğrudan okumaktan çok, eğitimlerini ölçebileceğimiz bazı kıstaslara başvurabiliriz. Bu konuda çoğunlukla sultanların mektupları, oluşturdukları kütüphaneler ya da muhallematları bilgi verici olabilmektedir.

Beyhan Sultan'ın eğitimi açısından ikinci yaşı önemli olmuştu. Bu yaş bebeklikten çocukluğa geçildiği ve birçok kız çocuk için konuşmanın da başladığı zamanlardı. Sultan'a da aynı yıl içinde iki yüzük ve bir hatem yaptırılmış, seccade diktirilmiş ve okunması için odasına kitaplar gönderilmişti. Eylül 1767 tarihli bir belgeye göre; Beyhan Sultan, Şah Sultan, Mihrişah Sultan ile şehzadeler Selim ve Mehmed için ihsan-ı hümâyûn olarak mevcut hazineden mâbeyn-i hümâyûna 5 cilt musavver *Hamse-i Nizâmî* ve 5 cildi musavver *Şâhnâme* olarak toplam 10 cilt kitap teslim edilmişti²³⁰.

*Hamse-i Nizâmî*²³¹, kişiyi düşünmeye ve ahlaki açıdan olgunlaştırmaya yönelik hikâye, nasihat ve hikmetli sözlerden oluşan 5 mesneviden oluşmaktaydı Birbirinden farklı konuları içeren eser, yazarın düşünce ve geniş hayalleriyle beslenen akıcı üslubuyla da ilgi çekmişti²³². Bu sebeple hem üslup hem de eğitim açısından uygun görülmüş olmalıydı ki padişah çocuklarının odalarına gönderilmişti²³³.

Çocuklara gönderilen kitapların diğeri olan *Şâhnâme* ise İran tarihine ait destansı olayları anlatan ve diğeryandan Türk kültürü ile ilgili de bilgiler aktaran Fars

²³⁰ TSMA D. 2412/0048, vr. 5b (Cemaziyelevvel 1181/ Eylül 1767)

²³¹ Nizami, 12. Yüzyıl İran edebiyatında hamse türünün kurucusu ve destani mesnevi türünün önde gelen isimlerindedir. Farklı konularda yazdığı beş mesneviden oluşan hamsesi ile kendinden sonraki İranlı ve Türk şairler için esin kaynağı olmuştur. Eserlerinin eğitici ve öğreticiliği yanında ahlaki yönü de ağır basar. Mehmet Kanar, "Nizâmî-i Gencevî", *DİA*, c. 33, İstanbul 2007, s. 183-185.

²³² 35.000 beyitten oluşan eser; daha çok dini, ahlaki ve felsefi bilgi ve öğütler sunup, topluma faydalı bir birey yetiştirmenin önemi, kişinin kendisini tanıması, iyi arkadaşlar seçmek, ilim ve bilginin önemi gibi konular ile hayata dair hikmetli ve yol gösterici sözlerden oluşmaktadır. Abdüsselam Bilgen, "Nizami'nin Hamsesindeki Eğitici ve Öğretici Nitelikteki Öğütler", *A.Ü. D.T.C.F. Dergisi*, Sayı 35, 1-1991 (1992), s. 15-33.

²³³ Osmanlılar Asya Medeniyetinin bir uzantısı olarak özellikle hem Batı ve Güneybatı Asya kültüründen beslenmiş hem de bu kültürü İstanbul'a taşımışlardır. Bağdatlı Fuzulî'nin ya da Heratlı Molla Camî'nin İstanbul'da, İstanbul'lu Bakî'nin Bağdat'ta okunması ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Z. Tarım Ertuğ, "Osmanlı İstanbul'unda Gündelik Hayat", s. 115-116.

edebiyatının önemli eserlerindendi. Türkçeye de tercüme edilen bu eserden yola çıkan Osmanlı sultanları da kendilerine farklı isimlerde şahnameler yazdırmışlardı²³⁴. Saray atölyesinde nakkaş, hattat ve müzehhiplerce padişah için hazırlanan bu eserler minyatürlerle süslenirdi. Padişahların başarılarının konu edildiği eserlerde padişah portreleri, saray çevresine ait giyim-kuşamlar ve düğünler konu edilirdi²³⁵. Beyhan Sultan ve diğer çocuklara verilen bu tasvirli kitaplar saraydaki mevcutlar içinden seçilmişti²³⁶.

Kitaplar padişahın çocuklarına dağıtıldığında Beyhan Sultan 2 yaşında olup henüz okuma yazma bilemeyecek kadar küçüktü. Ancak çocuklar arasında yaş farkı gözetilmeden kitaplar dağıtılmış olmalıydı. Resimli olduğu bahsedilen eserler okumaya geçmeden önce alışkanlık kazandırmak niyetiyle verilmiş olabileceği gibi hikâyeler dadılar tarafından çocuklara okunuyor da olabilirdi.

Beyhan Sultan'ın eğitimine dair başka verilerimiz bulunmamakla birlikte kendisinin masraf kayıtlarını içerir defteri²³⁷ ile muhallefatı²³⁸ içinde yer alan edebiyat, tarih ve din içerikli kitapların yoğunluğu hangi konulara ve eserlere ilgisi olduğu hakkında fikir vermektedir. Ayrıca babası Sultan III. Mustafa'nın reformist kişiliği, şehzadesi III. Selim'in yetişmesine verdiği önem, kız kardeşi Hatice Sultan'ın Melling ile mektuplaşmaları²³⁹ ve yine Hatice Sultan'ın Unkapanı Şazeli Tekkesi'ne kurduğu kütüphanesi²⁴⁰ ile Sultan III. Selim'in faaliyetleri Osmanlı hanedanının bu yıllardaki kültürel konulara bakış açılarını göstermektedir. Şah Sultan da Süleymaniye şeyhi İskilibi Yusuf Efendi silsilesinden eş-şeyh el-Hac Hasan Efendi'den ders almış²⁴¹ ve Sünbili Şeyhi Merkezzade Ahmed Efendi'ye intisab etmişti²⁴². Ayrıca Hatice

²³⁴ Mehmet Kanar, "Şâhnâme", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 289-290.

²³⁵ Filiz Çağman, "Minyatür", *Osmanlı Uygarlığı*, c. 2, Hazırlayan: Halil İnalçık, Günsel Renda, Ankara 2003, s. 892-931.

²³⁶ Üretim yerleri ve kısaltılma sebepleri bilinmemekle birlikte Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde metni kısaltılmış Şahnâme nüshası örnekleri bulunmaktadır. Filiz Çağman, Zerrin Tanındı, "Firdevsi'nin *Şahnâmesi*'nde Geleneğin Değişimi", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, c. 32/1, In Memoriam Şinasi Tekin III (Şinasi Tekin Özel Sayısı III), Harvard University 2008, s. 154-155.

²³⁷ TSMA D. 860 (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

²³⁸ TSMA D. 2646 (18 Ramazan 1240/ 6 Mayıs 1825)

²³⁹ Bu mektuplar için bkz: J. Perot, *Hatice Sultan ile Melling Kalfa Mektupları*, s. 18-62.

²⁴⁰ H. Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları*, s. 210.

²⁴¹ *Taylesanizâde*, s. 65 (8 Cemaziyelahir 1199/ 18 Nisan 1785)

²⁴² *Taylesanizâde*, s. 97 (3 Zilkade 1199/ 7 Eylül 1785)

Sultan'ın Melling'e yazdığı mektuplarda Türkçeyi Latin harfleriyle yazması dile hâkimiyeti, Avrupa dilleri hakkındaki bilgisi ve aldıkları eğitime dair ipuçları verebilir²⁴³.

Sultan ve şehzadelerin eğitiminde okuma-yazma yanında dini terbiye ve ibadet ile ilgiye göre nakış ve musiki eğitimi de yer alıyordu. Bunların içinde dini bilgilerin öğretilmesi ve ibadet alışkanlığının kazandırılmasına özel önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumu haremden çocuklara verilen eşyalar üzerinden görme imkânı yakalayabiliyoruz. Çocuklara verilen elbise, ayakkabı ya da ihvanların arasında bazen farklı eşyalara rastlamakta mümkün olmaktadır. Örneğin; Haziran 1766 yılına ait harem defteri kaydına göre, hareme alınan 1 adet “*sagîr abdest iskemlesi*”ne kırmızı kadife kumaş kaplanarak hareme teslim edilmişti²⁴⁴. Bu bilgi haremden çocukların, şehzade ya da sultanların küçük yaşlardan itibaren, doğrudan namaz kıldıklarını olmasa da abdest ve namaz alışkanlığı kazanmalarına ortam hazırlandığını düşündürmektedir. Bu konu ile ilgili değerlendirilebilecek bir diğer belge de Kasım 1767 tarihine aittir. Bu tarihte henüz 1,5 yaşında olan Beyhan Sultan ile 5 yaşındaki Mihrişah Sultan için yaptırılacak seccadeler için saray mevcudundan verilen delikli zümrüt, inci, yakut ve lallere aittir²⁴⁵. Seccadeler hem haremden küçük yaştan itibaren dini eğitim verildiğini hem de seccadelerde kullanılan lal, zümrüt ve inciler bakımından dönemin ve hanedanın zevk ve inceliğini anlatmaktadır. Beyhan Sultan ile Mihrişah Sultan için yaptırılacak seccadeler için kullanılacak olan ve hepsi hazine-i hümayundaki mevcutlardan verilen delikli zümrüt ve laller ise şöyle sıralanıyordu²⁴⁶:

1- 500 gr (156 dirhem)²⁴⁷ delikli lâl ve zümrüt ve incû işleme kôlândan, 10 adet delikli lâl, 45 adet delikli zümrüt

2- 234 gr delikli zümrüt ve incû işleme kôlândan, 55 adet delikli zümrüt

²⁴³ Ayrıca, Beyhan Sultan'ın yaşadığı dönemde, Sultan II. Mahmud'un hem oğlu Abdülmecid hem de kızı Adile Sultan'ın eğitimine verdiği önem ve bundan sonra geleneksel eğitim yanında batı tarzı eğitimin de verilmesi dönemin anlayışını anlamak açısından önemlidir. II. Mahmud ve dönemin anlayışı için bkz: Kemal Beydilli, “Mahmud II”, **DiA**, c. 27, Ankara 2003, s. 352-357.

²⁴⁴ TSMA D. 2411/0086, vr. 3a (Muharrem 1180/ Haziran 1766)

²⁴⁵ TSMA D. 2412/0050, vr. 7b (Receb 1181/ Kasım 1767)

²⁴⁶ TSMA D. 2412/0050, vr. 7b (Receb 1181/ Kasım 1767)

²⁴⁷ 1 dirhem= 3;207 g. H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I**, s. 463, M. Sertoğlu, “Dirhem”, **Osmanlı Tarih Lugatı**, s. 86. Bu hesaba göre 156 dirhem 500 grama denk gelir.

3- 625 gr delikli lâl ve delikli zümrüdlü incû işleme kōlândan, 23 adet delikli lâl, 75 adet delikli zümrüd

4- 702 gr ortası 1 büyük zümrüd 14 elmaslı suye? kuşağın ve kōlânın delikli zümrüd ve delikli lâlleri, 46 adet delikli lâl, 82 adet delikli zümrüd

5- 417 gr siyah güderi üzre delikli zümrüd ve incû işleme kōlânın toplam zümrüdü, 10 adet delikli zümrüd

6- Ortası 1 zümrüdlü incûlu kōlânlı bir paftalı incûlu kuşağın ortasından ayrıca delikli zümrüdlü, 20 adet delikli zümrüd

7- Mor çûka üzre incû ve zümrüd ve lâlî seccadenin toplam delikli zümrüd ve lâlleri, 26 adet delikli lâl, 126 adet delikli zümrüd

8- Mevcûddan teslim olunan 1080 adet delikli zümrüd

9- Bu ziynetler ile birlikte teslim olunan; 24 delikli zümrüd, 12 lâl ile müzeyyen incûlu 1 adet gömlek yakası, 9 adet delikli kırmızı yakût, bir kutu içinde orta büyüklükte 6 adet delikli lâl, 36 adet delikli zümrüd.

Haremde küçük yaşlardan itibaren başlayan dini eğitimin içinde Kur'an eğitimi de veriliyor, çocuklara hatim yaptırılıyor, hatim vesilesiyle hediyeler dağıtılıyordu²⁴⁸. Beyhan Sultan'ın ablası Şah Sultan, 9 yaşında iken Kuran-ı Kerim'i hatm edince babası Sultan III. Mustafa tarafından 1 adet pesend işleme yeşil dibaye kumaşla kaplanmış sırt samur kürk giydirilmiş, 1 adet yeşil işleme yeşil diba entari ile 1 adet güvezi telli tepin? şalvar hediye edilmişti. Bu hediyeler yeni alınmaktan ziyade haremde bulunanlardan, hatta kürk o tarihte vefat etmiş olan Mihrişah Sultan'ınkinin bozulması suretiyle dikilmişti²⁴⁹. 1784 senesinde ise Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan 7 yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiş ve bu vesileyle padişahın ceyb-i hümayûn hazinesinden, *taamiye* adıyla 220 kuruşluk yemek parası da Beyhan Sultan'a gönderilmişti²⁵⁰. Hatimler vesilesiyle sadece hatmi gerçekleştiren çocuğa

²⁴⁸ Sultan Abdülmecid'in kızı olan Refia Sultan 5 yaşındayken kardeşleriyle birlikte, törenle Kur'an-Kerim eğitimine başlamıştı. Eğitime başlaması sebebiyle kendisine içinde Elifba, Amme cüzü, mücevherlerle işlenmiş kumaşdan cüz kesesi, rahle, minder, iki hilal, rahle örtüsü, minder örtüsü, süslü iğne, şal entari, ayakkabı ve telli bohçada oluşan bir takım verilmişti. A. Akyıldız, **Refia Sultan**, s. 11-12.

²⁴⁹ TSMA D. 2414/0083, vr. 3b (Zilkade 1183/ Şubat 1770)

²⁵⁰ "İsmetlu Esmâ Sultan hazretlerinin hatm-i şeriflerinde iffetlû Beyhan Sultan hazretleri tarafına verilen etame beha olmak üzere Kuşcu Ali kulları defteri mucibince teslim olundu. Taam sofrası 220 kuruş", TSMA D. 2430/0014 (Safer 1199/ Aralık 1784)

hediyeler verilmiyor aynı zamanda hanedanın diğer kız ya da kızlarına da hediyeler gönderiliyordu. Bu bilgilere bakılırsa Beyhan Sultan da Kur'an-ı Kerim'i okumak üzerine bir eğitim almış olmalıydı. Kayıtlarda Beyhan Sultan'ın hatmine dair bir veri bulunamamakla birlikte eğitimin çocukların taleplerine bırakılmadığı düşünülürse babası öldüğünde 8 yaşında olması üzerinden saraydayken hatmini tamamlayamamış olma ihtimali yüksek görünmektedir.

Saray eğitiminin olmazsa olmazlarında biri de musiki idi. Osmanlı Sarayı'nda hanende ve sazandeler vardı. Haremdeki kadın ve kızlar için yapılan eğlenceler yanında sünnet ve evliliklerde kadınlara özel kına gecesi ve paça günleri gibi eğlenciler yapılmaktaydı. Kasır ve köşklerin bahçelerinde de müzikli eğlenceler düzenleniyor ve haremde musiki eğitimi veriliyordu²⁵¹. İleriki yıllarda Beyhan Sultan ile III. Selim'in görüşmeleri de kimi zaman eğlencelere vesile olacak, bu eğlencelerin içinde sık sık tavşan gösterileri de yer alacaktı²⁵².

1.3.5. Kıyafet ve Eşyalar

Sultanların doğumlarıyla birlikte ihtiyaçları olan kıyafet ve eşyalar odalarına gönderilirdi. Harem kayıtlarında çocukların isimleri en fazla onlara diktirilen elbise ve ayakkabıların dağıtımı ile birlikte geçmektedir. Sultan III. Mustafa'nın gereksiz harem masraflarını kısıtlığı bilinmekle beraber, çocuk kıyafetlerine dair pek çok kayıt bulunmaktadır. Ancak çocuklar için hazırlanan bu kıyafet ve eşyalar bizzat padişah tarafından gönderilen yeni alınan kumaşlardan çok saraydaki mevcut kıyafetlerin yeniden tasarlanmasıyla dikilen elbise ve kıyafetler olarak görülmektedir.

²⁵¹ Beyhan Sultan'dan çok kısa bir müddet sonra Sultan Abdülmecid çocuklarının iyi bir müzik eğitimi almalarını sağlamıştı. Çocuklarına İtalya ve Fransa'dan müzik öğretmenleri ile şehzadelerine Avrupa'dan piyano getirtmişti. Refia Sultan İtalyan Thérèse Romana'dan piyano dersi, Şehzade Abdülhamid ise Fransız Alexandre Efendi'den müzik dersi almıştı. Ayrıca padişahın sarayında maaşlı olarak görev yapan iki tane daha müzik aleti çalmayı öğreten hoca bulunuyordu. A. Akyıldız, **Refia Sultan**, s. 15-16. Bu bilgiler dikkate alındığında sarayda 19. yüzyıl öncesinde de hanedan kızlarına nasıl bir musiki eğitimi verildiğini gösterebilir.

²⁵² Bu konuda ayrıntılı bilgi III. Bölümde verilecektir. Ayrıca Beyhan Sultan'dan sonra haremdeki bir diğer hanedan kızı Esmâ Sultan'ın dairesinde "*çengi, köçek ve tavşan ustalarından oluşan bir saz ve oyun takımı*" bulunuyordu. Babası Sultan I. Abdülhamid de odasında karagöz oynatıyordu. T. Duran, **I. Abdülhamid'in Kızı Esmâ Sultan**, s. 11.

Beyhan Sultan'ın doğumunu haber veren deftere göre; doğumunda kendisine haremden gelen parçalardan renkli şal kumaştan 2 elbise, 2 şalvar, 3 libade ve 12 adet takke-başlık, yine çiçekli ve çitari kumaştan 5 elbise, 3 adet çiçekli ve sade şalvar, 6 adet telli beldar dikilmiştir²⁵³. Diğer bir kayda göre de doğduğu ay sultana pembe, kırmızı ve mor renklerinde telli ve çiçekli kermesuddan 3 elbise²⁵⁴ ile bürüncük kumaş üzerine bir kürk dikilmiştir²⁵⁵.

Beyhan Sultan'ın doğumundan sonra da hareme kendisi için 1 adet işleme güvez donluk şâl, 2 adet kırmızı şâl üzerine ve 4 adet te bürüncük üzerine işleme berber peşkeri teslim edilmiştir²⁵⁶. 6 aylık olduğunda kıyafetlerinin yanına ilk maaşı da eklenmişti. Hareme gönderilen parçalardan Beyhan Sultan ile birlikte Mihrişah Sultan ve Şah Sultan'a 8 entari dikilmiştir²⁵⁷. İlerleyen aylarda tanesi 300 kuruştan iki tane alaca çubuklu sade bükmeli entari 600 kuruş, 10 adet şalvar 1.000 kuruş ve mor telli, nohudi telli, al telli saçaklı olmak üzere 300 kuruştan 3 adet entari 900 kuruşa diktirilmiştir²⁵⁸.

Beyhan Sultan'ın Topkapı Sarayı hareminde geçirdiği 8 yıllık çocukluk dönemine ait çok fazla kıyafet, ayakkabı ve eşya kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlardan Beyhan Sultan ve kardeşlerinin küçüklükten itibaren kırmızı, beyaz, mor, yeşil, nefli, pembe, sarı, fındıki, nohudi renklerden çiçekli ve telli kumaşlardan, süslü rengârenk elbiselerle donatıldığı altlarına şalvar, başlarına başlık ve üstlerine kürk giydirildiğini söyleyebiliriz. Bu giysiler bazen hepsi bire bir aynı bazen de farklı olabilmekteydi. Ayrıca 3 ayda bir düzenli olarak çocuklara dikilen çizme, pabuç, terlik ve mestler dağıtılıyor, Beyhan Sultan da bunlardan payını alıyordu²⁵⁹.

²⁵³ TSMA D. 2410/0049, vr. 4a (Ramazan 1179/ Şubat 1766)

²⁵⁴ TSMA D. 2410/0021, vr. 1b (Ramazan 1179/ Şubat 1766)

²⁵⁵ TSMA D. 2410/0031 (Şaban 1179/ Ocak 1766)

²⁵⁶ TSMA D. 3151/0002 (14 Şevval 1179/ 26 Mart 1766)

²⁵⁷ "Harem-i muhteremden gelen parçalardan ismetlû Beyhan Sultan hazretleriçün kat' ve teslim olunan: mütenevvi'a 8 entari, bükme 24 miskal, 16,5 guruş 36 akçe, üstadiye, derzi 20 guruş, gazaz: 6,5 guruş 20 akçe = 26,5 guruş 20 akçe" TSMA D. 2411/0086, vr. 2b (Muharrem 1180/ Haziran 1766)

²⁵⁸ TSMA D. 2410/0032 (3 Rebiülevvel 1180/ 9 Ağustos 1766)

²⁵⁹ TSMA D. 9326/0001, 9326/0002, 9326/0003, 2415/0040, 2415/0041, 2412/0055, 2413/0052, 2413/0054, 2413/0057, 2414/0073, 2414/0075, 2414/0081, 2415/0001, 2415/0003, 2415/0006, 2415/0012, 2416/0003, 2416/0009, 2417/0003, 2417/0006, 2417/0009, 2417/0012, 2417/0026, 2419/0001, 2418/0020, 2418/0023, 2418/0026.

Resim 1: 18. yüzyıl sonuna ait çocuk kaftanı

(*Splendors of the Ottoman Sultans*, s.260)

Saraydaki kıyafetler içerisinde bebek kaftanları da yer almaktadır. Yukarıda resmi verilen, üzeri pembe, mavi, lacivert, yeşil çiçekler ve kahverengi dallarla işlenmiş seraser kumaştan dikilmiş çocuk kaftanının Beyhan Sultan'ın kardeşi Fatma Sultan'a ait olduğu kayıtlıdır. Ancak Fatma Sultan 2 yaşında vefat etmiştir. Dolayısıyla bu kaftanın 95 cm olan uzunluğu ve boyutları üzerinden Fatma Sultan'a dikilmiş olsa bile onun değil ama Beyhan Sultan, Hatice Sultan ya da kardeşlerden bir diğeri tarafından giyilmiş olma ihtimali daha yüksektir. Böylece dönemin çocuk kıyafetleri için örnek teşkil etmektedir²⁶⁰. Saraydaki çocuk kıyafetlerinde çoğunlukla kermesud,

²⁶⁰ Nurhan Atasoy, *Splendors of the Ottoman Sultans*, translated by Tulay Artan, Tennessee Wonders, 1992, s.260.

çitari, diba ve bürüncük gibi yerli kumaşlar tercih edilmekle birlikte nadiren “*frengi bez üzre işleme entari*” gibi yabancı kumaşlara da rastlanıyordu²⁶¹.

Çocuk kıyafetleri padişah tarafından gönderilen yeni bir top kumaştan dikilebildiği gibi kimi zaman önceden yapılmış bir eşyanın tadil edilmesi, eski bir entarinin bozulup yeniden dikilmesi şeklinde ve çoğunlukla da haremde kalan parça kumaşlardan²⁶² bir ya da birkaç çocuk entarisi dikilmesi şeklinde gerçekleşiyordu. Bir elbisenin bozulmasından dikilen 3 hatta 5 yeni çocuk kıyafeti kardeşler arasında paylaştırılabilirdi. Bu elbiselerin defterlere kayıt sebebi ise bu sökülüp dikilme sırasında oluşan ufak masraflar ile terzi dikim ücretleriydi²⁶³. Bir seferinde padişah tarafından gönderilen üç top çitariden önce padişahın kıyafetliği kesilmiş, geriye kalan kısmı padişahın kızlarına ayrılmıştı. Kalan bu parçalara hazinedeki mevcutlardan bir top çitari daha eklenerek 6 elbise dikilmiş ve 6 kardeşe birer tane dağıtılmıştı²⁶⁴. Çocuklara dağıtılan papuç, çizme, mest, terlikler ise genellikle üç aylık aralıklarla düzenli devam eden bir seyir izliyordu²⁶⁵.

Haremde yeni eşyalar çoğu kez mevcuttaki malzemelerin değerlendirilmesi ile imal ediliyordu. Kimi zaman eski bir yüzüğün²⁶⁶ ya da eski bir hatemin²⁶⁷ üzerindeki isim sildirilerek bir sultanın ismi yazdırılırken eski bir seccadeden sökülen taşlar yeni bir seccadeye dikiliyordu²⁶⁸. Bazen de yeni satın alınan değerli bir mücevher ve ev eşyası çocukların eşyasına dâhil ediliyordu²⁶⁹.

Haremde sultanlara verilen eşyalar içinde mücevherler de bulunuyordu. Beyhan Sultan için iki yaşındayken iki adet yüzük yaptırılmıştı. Yüzüklerin imalatında altın kullanılmış, birinin üstüne kırmızı yakut diğerine ise zümrüt taşlar hak

²⁶¹ Harem-i Hümayûndan gelip kesilen ve diktirilerek teslim edilen frenk bez üzre işleme entariler için; TSMA D. 2417/0002, vr. 5b (Safer 1186/ Mayıs 1772)

²⁶² TSMA D. 2412/0045, vr. 4b (Safer 1181/ Haziran 1767), TSMA D. 2412/0046, vr. 4a (Rebiülevvel 1181/ Temmuz 1767)

²⁶³ “*Mabeyn-i Hümayûndan gelen 2 aded yeşil telli çitarilerden kat’ ve dikilip teslim olunan 5 aded telli çitari entari: Selim, Mehmed, Şâh, Mihrişâh, Beyhân kenar bükmeleri 25 kuruş, terzi 24,5 guruş, gazzaziye 3,5 guruş, toplam 28 guruş*” TSMA D. 2412/0048, vr. 4b (Cemaziyelevvel 1181/ Eylül 1767)

²⁶⁴ TSMA D. 2413/0053, vr. 2b (Rebiülahir 1182/ Ağustos 1768)

²⁶⁵ TSMA D. 2415/0041 (Rebiülahir 1185/ Temmuz 1771)

²⁶⁶ TSMA D. 2412/0048, vr. 4b (Cemaziyelevvel 1181/ Eylül-Ekim 1767)

²⁶⁷ TSMA D. 2412/0049, vr. 4b (Cemaziyelahir 1181/ Ekim 1767)

²⁶⁸ TSMA D. 2412/0050, vr. 7b (Receb 1181/ Kasım 1767)

²⁶⁹ TSMA D. 2412/0047, vr. 4b (Rebiülahir 1181/ Ağustos 1767)

edilmişti²⁷⁰. Aynı yıl içinde Beyhan Sultan'a yaptırılan seccade de saray mevcudundan delikli zümrüt, inci, yakut ve laller kullanılmıştı²⁷¹. Üç yaşına geldiğinde ise her birinin üzerinde 7'şer elmaslı habbe bulunan zümrüt küpeler yaptırılmıştı²⁷².

Beyhan Sultan'ın mücevherli eşyalarından biri de hatemiydi. Sultan iki yaşında iken, hazineden üzerinde İbrahim ismi yazılı 1 aded zümrüt hatem çıkartılıp bozulmuştu. Eski yazısı silinerek üzerine isimleri "*İsmetlû Beyhân Sultân binti Sultân Mustafa Hân*" şeklinde hak olunarak teslim olunmuştu²⁷³.

Tablo 7: Beyhan Sultan'ın doğumu sonrası Mart 1766'da odasına verilen altın eşyalar

	Eşyanın cinsi	Adedi	Mikdarı (Gram)
1	Altûn buhûrdân	1	1.148,1
2	Altûn gülabdân	1	495,5
3	Altûn kahve askısı	1	1.847,2
4	Altûn kahve ıbrığı	1	763,2
5	Altûn kahve tepsisi	1	680
6	Altûn yumurta tabesi maa kapak	1	1.170,5
7	Altûn sabunluk	1	125
8	Altûn leğen maa kafes	1	2.161,5
9	Altûn el ıbrığı	1	1849
10	Altûn şemi'dân	1	2.331,5
		1	1.003,8
11	Altûn kahve altı tepsisi	1	7.196,5
12	Altûn ta'am tepsisi	1	9.114,3
13	Altûn sahan maa kapak	6	9.310
14	Altûn tas maa kapak	1	1.008,6
15	Altûn çakşırlık kutu	3	854,7
16	Altûn nalebgi?	12	2.613,7
17	Altûn kaplama iskemle	1	4.214
18	Altûn fincan zarfı	15	452,2
19	Mücevher altûn fincan zarfı	12	-

²⁷⁰ TSMA D. 2412/ 0048, vr.4b (Cemaziyelevvel 1181/ Eylül 1767)

²⁷¹ TSMA D. 2412/ 0050, vr.7b (Receb 1181/ Kasım 1767)

²⁷² Tamiratı yapılan küpenin altını ve işçiliğine 14 kuruş ödenmişti. TSMAD. 2413/ 0060, vr.5a (Zilhicce 1182/ Nisan 1769)

²⁷³ Bu işlem için 11 kuruş işçilik masrafı yapılmıştı. TSMAD. 2412/ 0049, vr.4b (Cemaziyelahir 1181/ Ekim 1767)

Tablo 8: Beyhan Sultan'ın doğumu sonrası Mart 1766'da odasına verilen gümüş eşyalar

	Eşyanın cinsi	Adedi	Mikdarı (Gram)
1	Şiḡhâne? sîm sahan maa kapak	10	10.076,4
	Tas ve kapak	496	11.667
2	Sîm sahan maa kapak	10	8.206,7
	Tas ve kapak	252	9.014,9
3	Sîm keflibgi?	24	4.044
4	Sîm maşrûba (1'i kebir)	3	10.230,3
5	Sîm kuzu lengeri maa kapak	5	10.451,6
6	Sîm ŧemi'dân	9	18.392,1
7	Sîm mum mikrazı?	8	1.308,4
8	Sîm kaplama iskemle	8	23.289,2
9	Sîm cameşûy leğeni	1	7.462,7
10	Sîm abdest leğeni maa ıbrık	1	6.612,8
	Ibrık	720	8.921,9
11	Sîm hamam tası	2	1.003,8
12	Sîm kil kutusu	2	1.273,2
13	Sîm kahve tepsisi	10	6.417,2
14	Sîm buhurdân maa gülabdân	5	3.514,9
	Gülabdân	489	5.083
15	Sîm sabunluk	9	2.224
16	Sîm kahve askısı maa ıbrık	9	13.315,5
	Ibrık		5.637,9-18.953,4
17	Sîm leğen maa ıbrık	9	13.825,4
	Ibrık		10.012,3- 23.837,6
18	Sîm ŧerbet ıbrığı	2	1.608,3
19	Sîm kâse kapağı	9	2.317
20	Sîm birun? tası	1	785,7
21	Sîm karaŧhane?	1	1.372,6
22	Sîm kebir ta'am tepsisi	1	57.822,2?
23	Sîm kebirce tepsi	1	19.755,1
24	Sîm vasati tepsi	1	5.750,2
25	Sîm çubuk iskemle	2	4.845,8
26	Sîm febre/fibreli? mum sofrası	8	8.658,9
27	Sîm ŧerbet kâsesi maa kapak	5	705,5
28	Sîm mastura? ıbrığı	1	1.347
29	Sîm baklava ve börek tepsisi	4	10.131
30	Sîm beldavâtı?	1	882
31	Yeşil kadife kaplı sîmli sanduka	1	-
32	Sîm sahan maa kapak	10	7.273,5
33	Sîm tas maa kapak	1	1.003,8
34	Sîm kandil	1	737,6
35	Sîm mum mikrazı	1	304,7
36	Sîm ŧerbet sürgüsü	1	101
37	Sîm ferrâŧ	1	1.459,2
38	Çiftkârî sîm buhurdân maa gülabdân taşlıcadır	1	1.568,2

39	Çiftkârî sîm buhûrdân maa gülabdân	1	1.315
		1	987,8
40	Sîm fincan zarfı -95 adet-	10	320,7
		10	304,7
		12	346,4
		10	253,4
		10	304,7
		11	340
		10	215
		12	420
		10	234
41	Yaldızlı sîm fincan zarfı-41 adet	11	340
		10	352,8
		10	324
		10	375,2
42	Taşhaneleri altûn 191 zümrüd ve 275 kırmızı yakut ile murassa yaldızlı sîm kaplama iskemle	1	sîm 4.878 altûn 337
43	Sîm karlık	1	5.853
44	Sîm kîos?	1	1.729
45	Sîm çaşnigirlik kutu	45	10.654
46	Sîm febre/fibreli? mum sofrası	1	-

Haremde sultanların yaşamları için tahsis edilen odalarında kullanmaları için padişahın hazinesinden ve haremdeki mevcutlardan, özel eşyalar da veriliyordu. Beyhan Sultan doğduğunda Topkapı Sarayı haremde odası hazırlanmış, döşenmiş ve odaya altın ile gümüşten birçok aydınlatma, mutfak ve banyoya ait eşyalar gönderilmiş²⁷⁴, eşyaların cinsleri, adet ve ağırlıkları belgelere kaydedilmişti²⁷⁵.

Beyhan Sultan'ın Topkapı Sarayı haremdeki odasına ilerleyen yıllarda da birçok yeni eşya verilmişti. Bu eşyaların içinde çeşitli perde, sofraya, mak'ad, yasdık, yorgan, seccade, bohça gibi ev eşyaları ile yine çeşitli tabak, sahan, kâse, ibrik gibi mutfak eşyaları bulunuyordu. Perdelerde telli kumaşlar dikkat çekerken, yemek sofralarında sarı ve mavi, mak'adlarda lacivert ve beyaz, yorganlarda mavi ve güvez, bohçalarda yeşil, seccade de ise nefli renkler tercih edilmişti. Böylece eşyalar üzerinde,

²⁷⁴ TSMA D. 2412/0050, vr. 3b (Receb 1181/ Kasım 1767)

²⁷⁵ Beyhan Sultan'a ait altın ve gümüş takımlar için TSMA D. 3151/ 0002 (Şevval 1179/ Mart 1766) ve TSMA D. 6489/0001 (Cemaziyelahir 1180/ Kasım 1766) numaralarda kayıtlı iki ayrı belgede, bire bir ağırlıkları ile de aynı olan, eşyalar sıralanmıştır. Arşiv kayıtlarındaki özetlerden anlaşılana, ilk belgede eşyaların teslim edilişi vesilesiyle, ikinci de ise sultanın elinde bulunuşu sebebiyle müfredat kaydı olarak yazılmış olabileceğidir. Bu yüzden evrakların altı ay ara ile aynı eşyaların iki farklı kaydı olduğu düşünüldüğünden burada sadece bir tanesi üzerindeki bilgi verilmiştir.

beyaz, mavi, lacivert, yeşil ve sarı renkler yoğunlaşırken kumaşların üzerinde sarma ve işlemler de süslemeler olarak izleniyordu. Örneğin; suzeni işleme mak'ad, nefi şal üzerine suzeni işleme seccade, atlas üzerine sarma işleme yorgan, yeşil atlas üzerine sarma işlemeli boğca bu eşyalardan bir kısmı idi. Mutfak eşyaları da fagfûrî, saksonyakâri, beçkâri, yıldızlı bakır ve pirinç olarak çeşitleniyordu. Mesela bunların içinde; 17 parça fagfûri küçük ve büyük tabak, 9 adet saksonyakâri tabak, 122 adet beçkâri tabak, 13 adet billur tabak, 1 adet yıldızlı nühas kahve ibriği, 6 adet yıldızlı nühas kapaklı sahan, 2 el leğeni, iç kısımları pirinçten 8 adet kapaklı sahan, 6 adet kapaklı tas bulunuyordu²⁷⁶.

1.3.6. Ödenekler

Padişah çocuklarının ihtiyaçları için, haremden verilen eşyalar dışında, padişahın ceyb-i hümâyûn hazinesinden belirli bir ödenek ayrılır ve bu ödenek sultan ya da şehzadenin adına hareme teslim edilirdi. Beyhan Sultan'a 500 kuruşluk ilk ödeneği tahsis edildiği Haziran 1766 tarihinde henüz 6 aylık bebektir²⁷⁷.

Sultan III. Mustafa dönemine ait defterler düzenli olarak incelendiğinde bu ödeneklerin her çocuğa tahsis edilmediği de izlenir. Bu ödemelerde, Beyhan Sultan'dan önce doğan Şehzade Selim ve Mehmed ile Şah Sultan'ın ya da 2 yıl sonra doğan Hatice ve Fatma Sultanların isimleri bulunmamaktadır. Ceyb-i hümâyûn defterlerine göre; Haziran 1766'dan Kasım 1769'a kadar geçen üç yıl içinde sadece Beyhan Sultan için 500 kuruşluk aylık ödeme yapılmıştı. Ancak ödeme listesinde Şehzade Mehmed için, Kasım 1769 tarihinden itibaren 500 kuruş tahsisat ayrılmıştı. Böylece, aylık ödeme Kasım 1769'a kadar sadece Beyhan Sultan'a, bu tarihten itibaren de Beyhan Sultan ile birlikte Şehzade Mehmed'e her ay 500'er kuruştan 1.000 kuruş olarak yapılmıştı. Bu ödemeler iki kardeş için her ay düzenli olarak, ayın ilk günlerinde yapılmış ve Nisan 1771 tarihine kadar bir yıldan fazla süreyle devam

²⁷⁶ TSMA D. 2056, vr. 3a (13 Cemaziyelevvel 1180/ 17 Ekim 1766)

²⁷⁷ "Beray-ı şehriyye ismetlû Beyhan Sultan hazretleri harem-i muhtereme tesellüm olunan zer mahbûb nisfiyye35, 363, 500 guruş", TSMA D. 2411/0086, vr. 2a (Muharrem 1180/ Haziran 1766)

etmişti. Bu tarihten sonra ödeme yapılmamıştı. Dolayısıyla Beyhan Sultan'ın 6 yaşını doldurana kadar düzenli maaş aldığı söylenebilir.

Şehzade ve sultanlara verilen bu 500 kuruşluk aylık ödeme Sultan I. Abdülhamid'in saltanatında da aynı tutar üzerinden devam etmişti. Sultan I. Abdülhamid'in cülûsu ile kızı Esmâ Sultan'a da tıpkı Beyhan Sultan gibi aylık 500 kuruş tahsisat ayrılmıştı. Bu anlamda çocuklar için ayrılan aylık ödenek miktarlarının belirli olduğunu, miktarın kişilere bağlı olarak değişmediğini ancak bu ödemenin belki de ekonomik koşullar gereği her zaman aynı anda haremdeki tüm çocuklara yapılmadığını da ifade edebiliriz.

Çocuklara yapılan aylık düzenli ödemeler dışında hareme verilen inamlar da bulunmaktadır. Beyhan Sultan'a ceyb-i hümayûn hazinesinden verilen aylık ödeneği dışında, her yılın genellikle Recep ayında "*Harem-i Hümayûn ismet-makrûnun inamât tâmmi olmak üzere*" padişahdan ödenek gelirdi. Tutarı 1.000 ile 2.000 kuruş arasında değişen bu ek ödenekler diğer şehzade ve sultanlar ile dayeler ve haremde görevli ustalara da veriliyordu²⁷⁸. Bu ödenekler tüm çocuklar için aynı miktarda olmayabiliyordu²⁷⁹.

1.3.7. Eğlenceli Zamanlar

Harem hayatında değişikliğe sebep olan olaylardan biri göç-i hümayûnlardı. Göç-i hümayûnlarda padişah, ailesi ve harem halkıyla birlikte devlete ait kasır, köşklere gider böylece hem bir hava değişimi olur hem de çeşitli eğlenceler yapılırdı. Bu geziler hane halkına çeşitli ihsanların yapılmasına da vesile olurdu. Sultan III. Mustafa döneminin önemli kasırlarından biri, Südlüce İskelesi yakınında konumlanan Karaağaç Kasrı idi. Kasır çevresinde Südlüce ve Halıoğlu iskelesine kadar Müslüman ailelere ait yalı ve kayıkhaneler, Halıoğlu İskelesi'nden itibaren ise

²⁷⁸ TSMA D. 2414/0085, 2414/0086, 2415/0020, 2415/0023, 2417/0007, 2418/0002, 2418/0004, 2419/0033, 2421/0112.

²⁷⁹ Ödenek kayıtları içinde 1769 tarihli olanlar, haremdeki şehzade ve sultanların ödeneklerini kıyaslama imkânı vermektedir. 1769 Ağustos'una ait defterde Şehzade Bayezid'in ismi en başta zikredilerek 1.250 kuruş tahsisata karşı diğer çocuklara Şehzade Abdülhamid, Şehzade Selim, Şehzade Mehmed ile Beyhan ve Hatice Sultanlara 1.000'er kuruş tahsisat verilmişti. Ramazan ayında ise muhtemelen mübarek ay olması ve bayram münasebetiyle iki katı tahsisat ayrılmıştı.

müslüman ve Yahudilere ait yapılar arasında yer almaktaydı²⁸⁰. Sahilsaray, bahçe ve üst tarafında Kırkağaç adı verilen bahçeli kısımdan oluşuyordu. Kasır dönemin İstanbul'una tanık olan Melling tarafından da resmedilmişti. IV. Mehmed döneminde inşa edilen kasr-ı hümayûn özellikle III. Ahmed döneminde önem kazanmış olup padişah ve harem halkı için gerekli mekânlardan oluşan bir sahil sarayı²⁸¹ ve padişah III. Mustafa döneminde de kullanılmıştı.

16 Haziran 1767 Pazartesi günü Topkapı Sarayı'ndan Karaağaç Kasrı'na bir göç-i hümayûn gerçekleşmiş ve bu vesile ile şehzadelere, padişahın kadınlarına, harem kethüda ve kalfalarına toplam 2.830 kuruş bahşiş dağıtılmıştı. Padişah göç günü Karaağaç'a varıldığında da çardakta karhaneli kullarına 500 kuruş ihşanda bulunmuştu²⁸². 22 Ağustos 1767 Cuma günü ise sahil sarayı Karaağaç'dan saraya dönülmüş, dönüş vesilesiyle yine şehzade ve padişahın kadınları ile harem görevlilerine, Karaağaç bostancı neferatına ve halvetçi bostancılar kullarına (baş çavuş, altı bölük başılar, 171 neferine) bahşişler dağıtılmıştı²⁸³. Beyhan Sultan da harem halkı ile bu göçe katılmış olmalıydı.

Osmanlı kültür dünyası ve haremi için önemli günlerden biri de Ramazan ve Kurban Bayramları idi. Bayramlar sarayda bir gelenek olarak bayramlaşma, tören ve hediyeleşmeler şeklinde gerçekleşirdi. Beyhan Sultan'ın Ramazan Bayramı vesilesiyle babası Sultan III. Mustafa'dan aldığı bayramlığa dair rastlayabildiğimiz ilk kayıt sultanın 2 yaşına aittir. Bayram vesilediyle padişahın tüm çocukları için çeşitli entari ve şalvarlar diktirildiği izlenir. Beyhan Sultan'a diktirilen birbirinden farklı 5 entari ve 5 şalvar orta boy bir atlas bohça içinde hediye edilmişti. Elbiseler çiçekli yeşil rumi dibadan bir tane, bir güvez, bir altın renkli, bir yeşil pesend işleme yeşil rumi şal ve bir telli çiçekli buldardan oluşuyordu²⁸⁴. 3 ay sonra Kurban Bayramı vesilesiyle tekrar

²⁸⁰ R. E. Koçu, "Bostancıbaşı Defterleri", s. 63.

²⁸¹ Tülay Artan, "Karaağaç Sahilsarayı ve Bahçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1994, s. 439-440.

²⁸² "Şehr-i meburun 18. Pazartesi günü Asitane-i saadetden Kara Ağaca nakl-i Hümayûn buyurulmağın göç bahşişi olmak üzere harem-i muhtereme teslim olunan..." TSMAD. 2412/0044, vr. 2b (18 Muharrem 1181/ 16 Haziran 1767)

²⁸³ "Şehr-i mezburun 26. Cuma günü Sahilsaray-ı Karaağaç'dan asitane-i aliyyeye teşrif-i Hümayûn buyuruldukda göç bahşişi olmak üzere harem-i muhtereme teslim olunan..." TSMAD. 2412/0046, vr. 2b- 3a (26 Rebiülevvel 1181/ 22 Ağustos 1767)

²⁸⁴ TSMAD. 2412/0052, vr. 4a (Ramazan 1181/Ocak 1768)

bayramlıklar dağıtılmış, bu sefer de kendisine 4 elbise ve 3 şalvar diktirilmişti²⁸⁵. Bir yıl sonra yine Ramazan bayramı vesilesiyle hazırlanan bohçalarda hem Beyhan hem de Hatice Sultan için hazırlanan 6 adet elbise Silahdâr Ağa vesilesiyle gelirken 3 şalvar mevcut kumaşlardan diktirilmiş, bohça ise padişah tarafından gönderilmişti²⁸⁶. Padişahın bayram hediyeleri dağıtırken önce haremdeki kardeşleri Sultan Bâyezid ve Abdülhamid arkadan Şehzade Sultan Selim ve Şehzade Sultan Mehmed, sonrasında kızlara Şah Sultan, Mihrişah Sultan, Beyhan Sultan, Hatice Sultan ve Fatma Sultan yer alıyordu. Bu liste padişahın kardeşleri, şehzadeleri ve devamında kızları şeklinde sıralanırken kendi içinde de yaş sırası esas alınarak belirleniyordu. Sırayı değiştiren kardeşlerden birinin ölümü ya da evlilik yoluyla haremde çıkması ile yeni doğan çocuğun listeye eklenmesiydi.

Harem'in eğlenceli zamanlarından biri de nişan ve düğün merasimleriydi. Bu sebeple yapılan eğlencelerin yanında aile üyelerine çeşitli hediyeler gönderilirdi. Beyhan Sultan da çocukluğunda böyle özel bir güne şahitlik etmişti. Şah Sultan ile Tevkii el-Hac Mehmed Emin Paşa'nın evlilikleri için ilk hazırlıklar 1 Ocak 1768 Cuma günü başlamıştı²⁸⁷. Beyhan Sultan bu tarihte daha 2 yaşında bir çocuktur. Şah Sultan'ın nişan hediyeleri önce sadrazam sarayına oradan da alayla Topkapı Sarayı'nın harem kapısına kadar götürülmüştü. Alayda tabla, şekerleme, çiçek ve hediyeler yer alıyordu²⁸⁸.

Nişan vesilesiyle sadece Şah Sultan'a değil padişaha, şehzadelere, sultanlara da hediyeler gönderilmişti. Padişaha gönderilen hediyeler 3 adet şeker bahçesi, 6 tabla şekerleme ile doldurulmuş 18 adet fagfûrî kâse, 22 tabla şekerleme ile doldurulmuş 66 adet billur tabak, şekerleme ile dolu 20 adet İngiltere işi billur badiye, 24 adet billur kâse, içi balmumundan yapılmış çeşitli çiçekler ile bezenmiş 2 tane billur fanus, 24 tablada 120 sepet dökme meyve, 40 tabla çiçek, 4 sepet frengî çiçek ve 1 adet donatılmış attan oluşuyordu. Beyhan Sultan'ın da içlerinde olduğu hanedanın kız ve erkek çocukları Şehzade Selim, Şehzade Mehmed, Mihrişah Sultan ile Valide-i Şah

²⁸⁵ TSMAD. 2412/0055, vr. 5b (Zilhicce 1181/ Nisan 1768)

²⁸⁶ TSMAD. 2413/0057, vr. 4a-4b (Ramazan 1182/ Ocak 1769)

²⁸⁷ **Şem'dani-zâde**, s. 107-108 (10 Şaban 1181/ 1 Ocak 1768)

²⁸⁸ Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, **Çeşmî-zâde Tarihi**, Hazırlayan: Bekir Kütükoğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1993, s. 71-73.

Sultan hazretlerine gönderilenler ise birer şekerleme bahçesi, on beşer adet şekerleme, on beşer adet kuruyemiş kâseleri, kırkar sepet dökme taze meyve ve onar tabla çiçekti²⁸⁹.

1.3.8. Topkapı Sarayı'nda Son Günler

Padişah III. Mustafa'nın çocuklarının Topkapı Sarayı'nda birlikte geçirdikleri son güzel zamanlar 1773 yılı Aralık ayı ve Ramazan Bayramı olmalıydı. Her zamanki gibi Ramazan bayramı vesilesiyle Selim, Şah, Beyhan ve Hatice kardeşler bayramlıklarını almışlardı. Sultanların bayramlıkları altışar elbise, üçer şalvar, 3 içlik, 3 fes, 3 kellepüş ve 1 sandal kaftandan oluşuyordu. Aynı bayram haremdeki diğer 5 sultan, Saliha, Zeynep, Esma, Ayişe ve Safiye Sultanlara da frengî dibadan 2, telli hatayiden 2 toplamda 4'er donluk diktirilmişti²⁹⁰. Bu bayram Topkapı Sarayı'ndaki son Ramazan bayramları idi.

Beyhan Sultan'ın hayatındaki önemli dönüm noktalarından biri 8 yaşında iken, 21 Ocak 1774'te, babasını kaybetmiş olmasıdır. Babası Sultan III. Mustafa'nın ölümüyle yerine I. Abdülhamid tahta oturmuştu ve Beyhan Sultan artık sabık padişahın kızı idi. Usul gereği tahtan inen padişahın kadınları ve çocukları ile hane halkı, Bayezid'da bulunan Eski Saray'a gönderilirdi. Ancak Sultan Abdülhamid'in tahta geçişinden sonra padişahın hesap defterlerinden izleyebildiğimiz kadarıyla sultanların kısa bir müddet daha haremde kaldığı anlaşılmaktadır. Şubat 1774 tarihli defterlerde Selim, Şah, Beyhan ve Hatice Sultanların haremde olduklarını onlara dikilen elbiselerin masraf kayıtlarından²⁹¹ ve haremde gelen eşyalarının tamirlerinden²⁹² anlaşılmaktadır. Şah, Beyhan ve Hatice Sultanlar muhtemelen Eski Saray'a geçmeden önce son bayramlıklarını Şubat 1774'de kurban bayramı nedeniyle ikişer entari ve şalvar olarak almışlardı²⁹³.

²⁸⁹ Çeşmî-zâde Tarihi, s. 71-73.

²⁹⁰ TSMA D. 2418/0033, vr. 4b (Ramazan 1187/ Kasım-Aralık 1773)

²⁹¹ Beyhan ve Hatice Sultanlara dikilen kıyafetler için bkz: TSMA D. 2418/0040 (Zilhicce 1187/Şubat 1774)

²⁹² "İsmetlu Şah Sultan hazretlerinin olmak üzere harem-i hümayûndan gelen bir çift mücevher kuşağın bir taşı naks olmağla iştiradan taş ve vaz' olunub harem-i hümayûna teslim olundu, 1 aded elmas taş 28 gurus" TSMA D. 2418/0040, TSMA D. 2418/0026 (Zilhicce 1187/ Şubat 1774)

²⁹³ TSMA D. 2418/0026, vr. 4a (Zilhicce 1187/ Şubat 1774)

21 Eylül 1774 tarihinde hareme verilen inamlara göre Beyhan ve Hatice Sultanlara eskisi gibi 2.000 kuruşluk ödeme yapılmıştı. Hatta yine eskisi gibi üç kız kardeşin dayelerine de padişahın kendi çocuklarının dayelerine olduğu gibi 150'şer kuruş ödenmişti²⁹⁴. Burada babalarının ölümünden sonra ne kadar sarayda kaldılar ya da ne zaman Eski Saray'a taşındılar sorusuna tam bir tarih veremesek de Eylül 1774 tarihli inamat kaydı, babalarının vefatından sonra en az 6 ay daha haremden kalmış olabileceklerini düşündürmektedir. İlerleyen yıllara ait ceyb-i hümâyûn defterleri incelendiğinde ise sabık padişah III. Mustafa'nın çocuklarının değil padişah I. Abdülhamid'in çocuklarının isimleri izlenmektedir²⁹⁵.

²⁹⁴ Şah Sultan'a ödenek ayrılmaya da dayesine verilmişti. TSMA D. 2419/0033 (15 Receb 1188/ 21 Eylül 1774)

²⁹⁵ TSMA D. 2430/0016 (Rebiülahir 1199/ Şubat 1785)

İKİNCİ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN AİLESİ ve ÇEVRESİ

Beyhan Sultan'ın babası Sultan III. Mustafa'nın 1774 yılında ölümünden itibaren annesi Adilşâh Kadın ve kız kardeşi Hatice Sultan ile birlikte Bâyezid'da bulunan Eski Saray'da yaşadığı ve burada yaklaşık olarak 10 yılını geçirdiği bilinmektedir. On yılın sonunda, Beyhan Sultan 18 yaşına geldiğinde, annesi Adilşâh Kadın, padişah I. Abdülhamid'e müracaat ederek, kızının bir hastalık içinde bulunduğunu, sürekli baygınlıklar geçirdiğini, panik halinde anlatmıştı. Bu duruma çözüm olarak padişahın kızlarının evlendirilmesini talep etmişti²⁹⁶. Böylece Beyhan Sultan için yeni bir dönem başlamış oluyordu.

2.1. Saray ve Düğün

Adilşâh Kadın'ın Sultan I. Abdülhamid'e kızlarının evlilikleri için talepte bulunması üzerine padişah sadrazama bir hatt-ı hümayûn yazmıştı. Hatt-ı Hümayûn'da; kardeşi III. Mustafa'nın Eski Saray'da bulunan kızları Beyhan Sultan ve Hatice Sultan'ın evlilik vakitlerinin geldiği, annelerinin "*feryat figan*" ederek özellikle Beyhan Sultan'ın evlendirilmesini talep ettiği, çünkü ona bir hastalığın müptela olduğu, baygınlıklar geçirdiği belirtilmekteydi. Sultan I. Abdülhamid de bu durum karşısında çaresiz kalmış²⁹⁷, durumu sadrazama iletmış ve sorun kısa zamanda Beyhan Sultan ile Hatice Sultan'ın sarayca uygun görülen paşalarla nikâhlanmalarıyla neticelenmişti²⁹⁸.

Padişah kızlarının yaklaşık kaç yaşlarında evlendirildikleri, evliliklerinde belirlenmiş bir usul olup olmadığı, şahsî ve kalbî tercihlerinin dikkate alınıp alınmadığı konuları cevabı daima merak edilen sorulardır. Uygulamalara bakıldığında, padişah kızlarının evlilikleri yolu ile siyasi bağlantıların kurulduğu olgusu öne çıkmaktadır.

²⁹⁶ TSMA E. 807/90 (29 Zilhicce 1198/ 13 Kasım 1784), Ç. Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, s. 102-103.

²⁹⁷ TSMA E 807/90 (Tahmini Tarih 29 Zilhicce 1198/ 13 Kasım 1784), Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 102-103.

²⁹⁸ Beyhan Sultan ve Hatice Sultan'ın hangi paşalarla nikâhlanacaklarına dair sadrazam arzı ve hatt-ı hümayûn: TSMA E. 803/52 (1198/ 1784)

Sultanlar özellikle veziriazam, vezir, beylerbeyi, paşa ya da bu görevlere getirilmesi düşünülen önemli devlet adamları ile evlendirilirler, böylelikle paşanın hanedana ya da devlete bağlanması sağlanmış olurdu. Bu yolla sadakatlerinin sağlanması amaçlanmış olabileceği gibi saraya damat olacak kişilerin belli bir makamdan seçilmesi de dikkate alınmış olabilirdi. 17. ve 18. yüzyılda bir kısım padişah kızı sultanın nişan veya nikâh sırasında çocuk yaşta olduğu dikkate alınırsa siyasi gerekliliklerin öncelendiği görülmüyordu. Ancak uygulama olarak, böyle bir durumda nikâh yapılırsa bile zifaf için sultanın ergenliğe geçişi beklenirdi²⁹⁹.

Sultanların evliliklerinde genellikle paşalardan eş olarak uygun görülen adaylar padişah tarafından sadrazama bildirilirdi. Evlilik için uygun olan eşe karar verildiğinde ise düğünün en kısa zamanda, hatta kimi zaman nişan ve nikâhın birlikte yapılması tercih edilirdi. Annelerinin talebi üzerine Beyhan Sultan'ın Vezir Silahdâr Mustafa Paşa ile evliliğine, kardeşi Hatice Sultan'ın ise Vezir es-seyyid Ahmed Paşa'yla evlenmesine karar verilmişti³⁰⁰. Padişah I. Abdülhamid, muhtemelen damat adaylarının yapacakları masrafları da hesaba katarak kendilerini birkaç ay için geliri yüksek bir sancakta görevlendiriyordu³⁰¹. Cevdet Tarihi'ne göre, Halep Valisi Vezir Mustafa Paşa'ya evliliğinden hemen önce, İstanbul'da oturması için Karasi ve Sultanönü sancaklarının idaresi verilmişti³⁰².

Beyhan Sultan 8 Cemaziyelahir 1198/ 29 Nisan 1784 Perşembe günü³⁰³, 18 yaşında iken, annesi Adilşâh Kadın'ın girişimleri ve usul gereği Sultan I. Abdülhamid'in teklifiyle, dönemin devlet adamlarından biri olan Halep Valisi eski Silahdâr Mustafa Paşa ile evlendirilmişti³⁰⁴. Evlilik öncesi damat tarafından adetlere uygun olarak nişan takımları hazırlanır, vezir kethüdası da sağdıç olarak belirlenirdi. Nişan şeyhülislamın belirlediği saatte Topkapı Sarayı'nda Darüssaade Ağası'nın

²⁹⁹ A. Akyıldız, **Refia Sultan**, s. 24-26. Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, TTK, Ankara 2018, s. 117.

³⁰⁰ TSMA E. 803/52 (1198/ 1784). Ahmed Vasıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr**, Yayınlayan: Mücteba İlgürel, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 138. Ahmed Cevdet Paşa, **Târîh-i Cevdet**, c. III, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 2018, s. 129.

³⁰¹ F. Sarıcaoğlu, **Sultan I. Abdülhamid**, s. 160.

³⁰² **Tarih-i Cevdet**, c. III, s. 129.

³⁰³ **Mehâsinü'l-Âsâr**, s. 138-139, **Tarih-i Cevdet**, c. III, s. 129 (8 Cemaziyelahir 1198/ 29 Nisan 1784)

³⁰⁴ Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 103.

odasının önünde enderuna teslim edilirdi. Nişanın tesliminden bir gün önce de sadrazam tarafından kisedar efendi vasıtasıyla davet ve saat pusulası verilirdi. Nişan takımları, nişanın gideceği gün seher vakti damat paşanın sarayından sadrazam sarayına getirilir, oradan da şeyhülislamın saraya geçtiği haberi gelince alay ile Topkapı Sarayı'na götürülürdü. Beyhan Sultan'ın nişan alayı da bu şekilde gerçekleşmişti. Nişan alayı sadrazam kapısından çıkıp, Soğukçeşme yoluyla Cebehane önünden geçerek Babühümâyün kapısından giriş yapmış, orta kapıda indirilmişti. Sonrasında darüssaade ağası odası önünden geçirilerek Harem-i Hümâyün kapısına gelinmiş³⁰⁵, bu sırada vezir kethüdası Es-Seyyid Mehmed Hayri Efendi darüssaade ağasının odasına girmiş, tören yapıldıktan sonra nişan takımları teberdarlar ile enderuna iletilmişti³⁰⁶.

Beyhan Sultan'ın nişan alayı şöyle sıralanmıştı³⁰⁷:

- 1-) Kulâguz Çavuş
- 2-) Yemişçibaşı ağa süvâren
- 3-) Halîfe ve kisedâr-ı teşrifât mücevveze ve sof ferâce ile
- 4-) Meyve ve şukûfe tablaları meyve-keşânlar ile
- 5-) Sagîr nahıllar ve frengî şukûfeler ve dâl-fes harbeci neferâtları ile
- 6-) Vâlide kadın hazretlerine olan boğca kürklü vezîr ağası ile
- 7-) Billûr bağçeler dâl-fes harbecîler dolamalarıyla
- 8-) Şeker kutuları vaz' olunan tablalar orta kûşâk vezir ağalarıyla
- 9-) Akçe kîseleri orta kûşâk ağayân ile
- 10-) Sîm nahıl kebîr ve dâl-fes dolamalı harbecî neferâtıyla
- 11-) Nişân hâtemi vaz' olunan tepsi ve mücevveze ve kürklü ağa ile
- 12-) Mücevher ayineler ve mücevherât tepsileri mücevvezeli ve kürklü ağayân ile ve yanlarında orta kûşâk ve mücevvezeli ikişer nefer muhafız ağayân ile

³⁰⁵ BOA Sadaret Defterleri A.}d 351, vr.36b.

³⁰⁶ Beyhan Sultan'ın evliliği, dönemin kaynaklarından Ahmed Vâsîf Efendi'de; şeyhülislam ve müftünün saraya davet edilerek darüssaade ağasının odada misafir oldukları, bu esnada damat olan vezir tarafından hazırlatılan nişan takımlarının, adet olduğu üzere, sağdıç olarak görevlendirilen vezir kethüdası tarafından alay ile Enderun-ı Hümâyûna gönderildiği şeklinde ifade edilmişti. **Mehâsinü'l-Âsâr**, s. 138-139. **Tarih-i Cevdet**, c. III, s. 129.

³⁰⁷ BOA Sadaret Defterleri A.}d 351, vr.38b.

- 13-) Rikâb-1 hümâyûn-1 şâhâneye olan donanmış esb yedekçi ile
14-) Dört nefer kâpû kethüdâları
15-) Alây çâvuşları kadife şalvâr ve kaftân ve sîm çevgânlarıyla ikişer ikişer
16-) Alây bâşçâvuşu mücevveze ve erkân ile
17-) Teşrifâtî Efendi mücevveze ve erkân ve telhîsî ağa destâr-1 âdî ile
18-) Sa'âdetlû kethüdâ bey hazretleri selimî ve erkân ve esb-i divân ile
19-) Damâd Pâşâ hazretlerinin vekîli olan kâpû kethüdâsı ağa destâr-1 âdî ve erkân kürk ile
20-) İki nefer şâhid ağalar destâr-1 âdî ile
21-) Beş on nefer ağayân-1 âsâfî mücevveze ve erkân ile süvarân

Tablo 9: Beyhan Sultan'a nişânı vesilesiyle sunulan hediyeler

1-	Ber mu'tâd-1 kadîm mübârek rikâb-1 müstetâb hazret-i cihândârîye donanmış esb 1 re's
2-	Elmâs habbeli ve incû püsküllü safî elmâs şemse 1 çift, çaprâs tabir olunur
3-	6.000 guruş-12 kese mehr-i mu'accel
4-	1 kıt'a elmâs hatem maa mücevher kutu
5-	1 kıt'a elmâs sorguç
6-	1 çift elmâs bilâzik
7-	1 çift zümrüd habbe küpe
8-	1 adet Kelime-i Tevhîd resm olunmuş serbend
9-	1 adet mücevher nikâb
10-	1 çift mücevher ayine maa gılâf
11-	1 çift elmâs kûşâk maa sârâykârî kolân
12-	1 çift incû ve lâl ve zümrüd ile masnû' filâr ve pabûç
13-	1 çift incû ve lâl ve zümrüd ile murassa' zerrîn na'leyn
14-	1 top berây-1 pây-endâz dibâ
15-	5 adet mücevherât vaz' olunmak için sîm tepsi
16-	1 kıt'a 20 vûkiyye (25,6 kg) sîm-i halîsden masnû' kebîr nahıl
17-	4 kıt'a kebîr ve sagîr billûrdan masnû' şeker bağçeleri, derûnları şeker ile memlû
18-	4 adet nahıl-1 âdî sagîr
19-	4 kıt'a frengî şukûfeden serv resminde ... ve derûnları şeker ile memlû
20-	3 kebîr 100 sagîr sîm kaplama şeker kutuları kadife
21-	33 adet zikr olunan kutular için münakkaş ve mahli? tabla
22-	44 adet gerek mücevherât ve gerek şeker kutuları için al boyama
23-	35 tabla meyve ve şukûfe

Nişan vesilesiyle Beyhan Sultan'a Halep Valisi Vezir Mustafa Paşa tarafından hediyeler sunulmuştu³⁰⁸. Beyhan Sultan'ın sunulan hediyeler yanında nişan sebebiyle annesi Adilşâh Kadın'a da hediyeler gönderilmişti. Annesine; 1 tâk çiçekli donluk şâl, 2 tâk zirli savâyî, 2 tâk sade savâyî, 1 nevzuhûr dibâ donluk, 1 ağır telli hatâyî donluk, 1 çiçekli atlas donluk, 1 adet billûrdan masnû' şeker bağçesi, 15 adet şekerleme ile dolu 3 tabla billûr sahan, 5 tabla 15 sepet meyve-i hûşk, 40 sepet 8 tabla dökme meyve ve 10 tabla şukûfe hediye edilmişti. Adet olduğu üzere bu hediyeler sultanın baş ağası vasıtasıyla kendisine iletilmişti. Bu sırada Paşa tarafından baş ağaya bir sevb ferace samur kürk giydirilmiş gelen baltacıya ve hademesine 50 kuruş verilmişti.

Beyhan Sultan'a nişanın tesliminden sonra harem önünde Darüssaâde Ağası'nın huzurunda görevlilere hilatler giydirilmiş ve atiyeler dağıtılmıştı: Hilat ve atiyeler şöyle sıralanıyordu³⁰⁹:

- 1-) Sâ'adettü kethüdâ bey hazretlerine erkân samûr kürk ve boyama ve yağlık
- 2-) Teşrifâtî efendiye hilat ve boyama yağlık ve 300 kuruş atiyeye
- 3-) Halife-i teşrifâtî efendiye hilat boyama ve yağlık ve 100 kuruş atiyeye
- 4-) Kisedâr-ı teşrifâtî efendiye hilat boyama ve yağlık ve 100 kuruş atiyeye
- 5-) Telhisî ağaya hilat boyama yağlık
- 6-) Karakulak-ı bostanî ağaya hilat ve boyama yağlık
- 7-) Karakulak-ı kethüda bey hilat boyama yağlık
- 8-) Mirahur-ı damâd pâşaya hilat boyama yağlık
- 9-) Silahdâr-ı damâd pâşaya hilat boyama yağlık
- 10-) Mîr-sarac-ı damâd pâşaya hilat
- 11-) Börekcibaş-ı damâd pâşaya hilat
- 12-) Yemişçi pâşâ ağaya hilat
- 13-) Ağayân-ı asafinin cümlesine 350 kuruş
- 14-) Neferât-ı harbeciyâna 200 kuruş
- 15-) Çavuşân-ı alay 30 kuruş ve baş çavuş 10 kuruş
- 16-) Kapu kethüdalarına 30 kuruş

³⁰⁸ BOA Sadaret Defterleri A.}d 351, vr.37b-38b.

³⁰⁹ Nişan teslimi akabinde harem-i hümâyûn önünde sadetlu darüssaade ağası huzurunda ber mutad ita ve ilbas buyurulanlar: TSMA E. 1282/11 (17 Cemaziyelahir 1198/ 8 Mayıs 1784)

17-) Tablakeşâna 50 kuruş

Nişan sonunda sadrazam, şeyhülislam, damat paşa ve vekili ile teşrifâtî efendiye verilenler ise şöyle sıralanıyordu³¹⁰:

1-) Sadrazam hazretlerine ağır yağlık ve yemeni ve boyama (Kethüda Bey eliyle gönderildi.)

2-) Şeyhülislam hazretlerine sade çûkaya kaplı ferace samur kürk ve boyama ve yağlık

3-) Damad paşa vekili ağaya samur ferace kürk ve boyama ve yağlık

4-) Vekil-i şahneleri ağalara 2 sof ferace ve 2 boyama ve yağlık

5-) Teşrifâtî efendiye sof ferace ve boyama ve yağlık

6-) Halife ve kisedâr-ı teşrifâtî efendiye 2 sof ferace ve boyama ve yağlık

7-) Mevcud olan bendegâne boyama.

Beyhan Sultan'ın evliliği ile ilgili belgelere ve Ahmet Vasıf Efendi'nin anlatımına bakıldığında Beyhan Sultan'ın nişan ve nikâhı birlikte yapılmıştı. Nişan takımlarının enderuna getirilmesinden sonra iki tarafın vekilleri hazır olduğunda Beyhan Sultan ile Vezir Mustafa Paşa'nın nikâhı kıyılmıştı. Nikâh üzerine dua okunmuş, devlet ricâline samur kürk ve hilatler giydirilmişti. Bazı kişilere de surreler verilmişti³¹¹. Beyhan Sultan'ın nikâhı vesilesiyle şeyhülislam'a beyaz çûka kaplı 1 samur kürk, vezir kethüdasına şali çûka kaplı bir samur kürk ve kapı kethüdasına da çûka kaplı bir samur kürk giydirilmişti³¹². Beyhan Sultan tarafından da İstanbul'da bulunan Mustafa Paşa'ya bohçalar gönderilmişti. Beyhan Sultan'ın baş ağası ile gönderilen bohçaları alan Vezir Paşa, baş ağaya bir ferace samur kürk giydirmiş, yanında gelen baltacıya ve hademesine de 50 kuruş vermişti³¹³.

Beyhan Sultan'ın yeni sarayına gidişi vesilesiyle yapılacak tören için de hazırlıklar yapılmıştı. Nikâh'ın önemli bir konusu da gelinlik idi. Osmanlı toplumunda, düğünlerde kırmızı, mavi, mor renkli gelinlikler tercih edilmekle birlikte hanedan kızları için kırmızı renk tercih edildiği bazı araştırmalarda ifade edilmektedir.

³¹⁰ TSMA E. 1282/11 (17 Cemaziyelahir 1198/ 8 Mayıs 1784)

³¹¹ **Mehâsinü'l-Âsâr**, s. 138-139. **Tarih-i Cevdet**, c. III, s. 129.

³¹² TSMA D. 2429, vr. 3a, (Cemaziyelahir 1198/ Nisan 1784)

³¹³ BOA Sadaret Defterleri A.}d 351, vr.38a.

Beyhan Sultan'ın hem çeyiz hem de gelin alayı için çiçekli sakız, sade hatâyî, dibâ ve telli hatâyî kumaşlar alınmış, bu kumaşlar darüssaade ağasına verilmişti³¹⁴. Bu kumaşların bir kısmı gelinlik için de kullanılmış olabilirdi. Ancak belge renk ve ayrıntı içermediğinden gelinlik rengi ve şekli tespit edilememektedir. Ancak Beyhan Sultan'dan sonra; Sultan Abdülmecid ile Perustu Kadının 1844 tarihindeki evliliğini anlatan Ayşe Sultan'ın anıları döneme örnek teşkil edebilir. Burada gelinin inci işlemeli kırmızı elbisesi, tacı ve duvağı ile evlendiği anlatılır³¹⁵. Ancak gelinliğin kırmızı renkli olmasının da bir kural olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü 19. yüzyıl için farklı örnekler bulunmaktadır³¹⁶.

Beyhan Sultan'ın çeyizi nikâhtan bir hafta sonra, perşembe günü alay ile saray-ı hümâyûndan alınarak kendi sarayına götürülmüştü. Çeyizin naklinden sonra alay geri dönerken sadrazam, şeyhülislam ve kaptan-ı derya Beyhan Sultan'ın sarayında kalmıştı. Bu esnada erkekler hem sohbet etmişler hem de hanende ve sazandeler eşliğinde eğlenmişler, bu arada darüssaade ağası da kendilerine katılmıştı. Akşamla birlikte damat Mustafa Paşa haremine çekilirken, ricâl de hanelerine dönmüştü. Ertesi sabah Mustafa Paşa, Bâb-ı Ali'ye gittiğinde kendisine sadrazam tarafından bir samur kürk giydirildi. Paşa'nın evine geri dönüşü üzerine Cuma namazı sonrası, Sultan I. Abdülhamid, Beyhan Sultan'ın sarayına konuk olmuş ve bu ziyaret akşama kadar sürmüştü. Osmanlı sarayında padişahın "*teşrif-i hümâyûn*" ile evliliklerinin ertesi günü hanedan kızı sultanları saraylarında ziyaret etmesi bir âdetti³¹⁷. Bu ziyarette

³¹⁴ TSMA D. 2427/0001 (Cemaziyelahir 1198/ Nisan 1784), TSMA D. 2429, vr. 3b-4a, (Cemaziyelahir 1198/ Nisan 1784)

³¹⁵ Ayşe Osmanoğlu, **Babam Sultan Abdülhamid (Hâtıralarım)**, Selçuk Yayınları, İstanbul 1986, s.18-19.

³¹⁶ Kırmızı renk gelinliğin en azından 19 yüzyıl için bir kural olmadığı söylenebilir. Çünkü Leyla Saz'ın hatıralarına göre; Sultan Abdülmecid'in kızı Refia Sultan, 1857 yılında, Edhem Paşa ile nikâhlandığında üzerinde, koyu mavi üzerine inci ve pırlanta işlenmiş gelinlik olup ayakkabıları ve duvağı da aynı renkteydi. Eldivenleri ise beyazdı. A. Akyıldız, **Refia Sultan**, s. 28. 19 yüzyıl sonlarında; V. Murat'ın kızlarından Hatice Sultan'ın gelinliği üzeri inci, pırlanta ve sırmalarla süslenmiş kırmızı bir elbise iken, diğer kızı Fehime Sultan'ın gelinliği krem rengi idi. Fehime Sultan'ın ikinci günkü elbisesi mavi, üçüncü günkü ise menekşe renkliydi. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Osmanlı Sarayının Bir Muhteşem Düğünü", **Resimli Tarih Mecmuası**, c. II, Sayı 16, Nisan 1951, İstanbul, s. 674.

³¹⁷ Padişahın bu ziyareti "*Teşrif-i hümâyûn*" Beyhan Sultan'dan 6 yıl önce evlenen ablası Şah Sultan ile Beyhan Sultan'dan 3 yıl sonra evlenen kardeşi Hatice Sultan'ın düğünleri ertesinde de gerçekleşmişti. Padişah I. Abdülhamid, Şah Sultan'ı Şevval 1192/ Ekim-Kasım 1778'de ziyaretinde 1.500 kuruş, damadın gedik ağasına 1.000 kuruş ve 2 nefer buhurdana 100 kuruş bahşiş dağıtmış, Muharrem 1201/ Ekim-Kasım 1786'da Hatice Sultan'ı ziyaretinde ise 1.200 kuruş ihşanda bulunmuştu. TSMA D. 2432/0001 (29 Zilhicce 1201/12 Ekim 1787)

padişah tarafından ihsanlar dağıtılır, damat paşaya kürk giydirirdi. Sultan I. Abdülhamid, Beyhan Sultan'ı sarayında bu ilk ziyaretinde, dairesine 1.500 kuruş ihsanda bulunmuştu³¹⁸. Belgelere göre damat gidildiğinde giydirilmesi için, Silahdâr Mustafa Paşa'ya mücella sof kaplı sırt samur kürk hazırlanmıştı³¹⁹. Bu esnada hizmetinden ötürü, Silahdâr Mustafa Paşa'nın kapı kethüdası olan Mustafa Ağa'ya kapıcıbaşılık görevi tevcih edilmişti³²⁰.

Saray âdetlerinden bir diğeri de nikâh sonrasında bohça hazırlanarak devlet ricâline gönderilmesi idi. Beyhan Sultan da bu âdete uygun olarak hazırlattığı bohçaları devlet ricâline göndermişti. 8 Mayıs 1784 Cumartesi günü sadrazam başta olmak üzere sırasıyla şeyhülislam efendi, Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskeri, nakibüleşraf, İstanbul kadısı, darüssaade ağası, silahdâr ağa, kethüday-ı sadr-ı âli, valide sultan kethüdası, yeniçeri ağası, defterdar efendi, reisülküttab efendi, çavuşbaşı ağa, tersane emini ağa ve bostancı başı ağanın her birine birer çamaşır bohçası gitmişti³²¹.

Padişah kızlarının evlilikleri nikâh ve hediyeleşmelerle sınırlı kalmaz, kutlamalar halkın da katıldığı büyük gösteri ve şenliklere dönüşebilirdi. Bu şenlikli düğünler “*sûr-ı hümayûn*” adı verilen eserlerde detaylı şekilde anlatılırken, düğünleri anlatan bir eser serisinin vücuda gelmesine de vesile oluyordu³²². Beyhan Sultan'ın evliliği yukarıda belirtildiği gibi amcasının padişahlığı döneminde gerçekleşmişti. Belki de bu yüzden düğününe dair sûrnâme yazılmamıştı ya da varsa da şu ana kadar ulaşılamadı. Ancak sûrnâmelerden kolaylıkla ve detaylıca öğrenebileceğimiz bilgilerin hepsini içermese de arşiv kayıtlarına göre Beyhan Sultan'ın “*sûr-ı*

³¹⁸ T SMA D. 2432/0001 (Cemaziyelahir 1198/ Nisan 1784)

³¹⁹ T SMA D. 2427/0001 (Cemaziyelahir 1198/ Nisan 1784), T SMA D. 2429, vr. 3b-4a, (Cemaziyelahir 1198/ Nisan 1784)

³²⁰ **Mehâsinü'l-Âsâr**, s. 138-139. **Tarih-i Cevdet**, c. III, s. 129.

³²¹ T SMA E. 1282/11 (17 Cemaziyelahir 1198/ 8 Mayıs 1784)

³²² Sûrnâmelerle ilgili detaylı bilgi için: Mehmet Arslan, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler: Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1999. Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri: Manzum Surnameler**, c. I- V, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009.

sa 'âdet"lerinde bir ziyafet verilmiş, ziyafet için aşçı ve kuşçulara toplamda 1.348 kuruş ödeme yapılmıştı³²³.

2.2. Beyhan Sultan'ın Eşi Silahdâr Mustafa Paşa

Beyhan Sultan'ın Vezir Silahdâr Mustafa Paşa ile 29 Nisan 1784 günü başlayan evliliği, Silahdâr Mustafa Paşa'nın Bosna valiliği sırasında Mart 1799 tarihinde vefatına kadar on beş sene devam etmişti³²⁴. Bu sürede Paşa, Rumeli'de çeşitli sancaklarda idarecilikle görevlendirilmişti.

Kaynaklarda "Çelik" ve "Perişan" lakabları ile zikr edilen Halep Valisi Vezir Mustafa Paşa³²⁵ Ekim 1783'de yanına 600 adam verilerek, çıkan isyanı bastırması için Şam'da gönderilmişti³²⁶. Beyhan Sultan ile evliliklerinden hemen önce, 8 Şubat 1784 günü ise Karesi ve Sultanönü Sancakları ile görevlendirilerek İstanbul'a gelmesine izin verilmişti³²⁷. Beyhan Sultan ile evliliğinden sonra da, 14 Mayıs 1784 Cuma günü yapılan tayin ile Karasi Sancağı'na ilaveten Selanik Sancağı kendisine arpalık olarak verilmişti³²⁸. Geleneğe göre sultanlarla evlenen paşalar, hanedana damat olduklarından, rütbeleri yükseltildi³²⁹.

Silahdâr Mustafa Paşa, evliliği sonrasında birçok farklı yerde görevlendirilmişti. Vezir Silahdâr Mustafa Paşa, 8 Haziran 1784 günü Şeyhülislamın konağında yapılan meşveret meclisinde Selanik Mutasarrıfı olarak bulunurken³³⁰, kısa zaman sonra 25 Temmuz 1784'de, Paşa'nın Karasi Sancağı'ndaki görevi Kocaeli Mutasarrıfı İsmail Paşa'ya devredilmiş ve Mustafa Paşa Yanya Mutasarrıflığı ile görevlendirilmişti³³¹. 23 Mayıs 1785'te ise Selanik Sancağı Mutasarrıflığı yerine

³²³ "Harc-ı Hassa-i Hümayûn fi B 98, Mâhiyye olmak üzere ihsân-ı mülükâne buyurulan İsmetlû Beyhân Sûltân hazretlerinin sûr-ı sa'âdetlerinde aşçıbaşı ve kuşçu ve karakulak kullarının defterleri mûcibince ziyâfet behâ için teslim olunan aşçıbaşı kullarına 325 gurûş kuşcu Ali kullarına 960 gurûş, karakulak kullarına 63 gurûş." TSMA D. 2428/0004, vr. 19b (Recep 1198/ Mayıs 1784)

³²⁴ Sirkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 301.

³²⁵ A. D. Alderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, s. 174.

³²⁶ *Mehâsinü'l-Âsâr*, s. 44 (Zilkade 1197/ Ekim 1783)

³²⁷ *Mehâsinü'l-Âsâr*, s. 115 (16 Rebiülevvel 1198/ 8 Şubat 1784)

³²⁸ *Mehâsinü'l-Âsâr*, s. 141 (23 Cemaziyelahir 1198/ 14 Mayıs 1784)

³²⁹ Z. Tarım Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat", s. 457. A. Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 25.

³³⁰ *Mehâsinü'l-Âsâr*, .s. 167 (19 Recep 1198/ 8 Haziran 1784)

³³¹ *Mehâsinü'l-Âsâr*, s. 179 (7 Ramazan 1198/ 25 Temmuz 1784)

Eğriboz Sancağı³³² verilirken, 2 Mart 1786 tarihinde ise Eğriboz'daki görevi Kandiye Muhafızlığı ile değiştirilmiştir³³³. Paşa'nın Kandiye görevinin de fazla uzun sürmediği anlaşılmaktadır. Aynı ay içinde Paşa'nın şikâyeti üzerine tekrar Eğriboz ile görevlendirilirken³³⁴, dört ay sonra, 31 Temmuz 1786 günü yapılan tevcihatta ise Eğriboz Muhafızlığı yerine tekrar Selanik Sancağı kendisine verilmişti³³⁵. Mustafa Paşa 1788 yılında da İstanbul Boğazı'nı Ruslardan korumak amacıyla yeni kale ve tabyalar inşa etmek ve bölgeyi teşkilatlandırmakla görevli Boğaz Nazırlığı'nda Boğaz Muhafızlığı'na atanmış, ancak görevin gereklerini yerine getirmede yetersiz olduğu gerekçesiyle Mart 1789'da görevden alınmıştır³³⁶. 23 Nisan 1795 tarihli tevcihata göre ise; Eğriboz Sancağı tekrardan Mustafa Paşa'ya verilmişti³³⁷. Üzerinden bir yıl geçmeden 22 Şubat 1796'da Silahdâr Mustafa Paşa'ya Selanik Sancağı tevcih edilmişti³³⁸. Paşa'nın sonrasında Bosna valiliğine atandığı anlaşılmaktadır ki 20 Aralık 1797 tarihli kayıtlarda Paşa, Bosna Valisi olarak görülmektedir³³⁹. Tevcihat kayıtlarına bakılırsa paşanın görev yerleri genellikle bir yılı doldurmadan değiştirilmiştir. Evraklar bu görev değişimlerinin sebebini bildirmiyor olsa da Boğaz Muhafızlığı görevindeki başarısızlığının kayıtlara geçmiş olması diğer görev yerleri için de benzer durumların oluşmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Mustafa Paşa'nın, bu süreçte sadece aldığı görevlerle ilgili sorun yaşamadığı ekonomik açıdan da sıkıntılı günler geçirdiği anlaşılmaktadır. Sultan I. Abdülhamid 30 Eylül 1788 tarihli hatt-ı hümayûnunda³⁴⁰ “*Beyhân Sultân zevci Silahdâr Mustafa Pâşâ beş gurûşa mâlik değıldir mansıbı dahi galiba bi hâsıldır deyu mesmû'um idi*”

³³² Mehâsinü'l-Âsâr, s. 258 (14 Receb 1199/ 23 Mayıs 1785)

³³³ Mehâsinü'l-Âsâr, s. 320 (1 Cemaziyelevvel 1200/ 2 Mart 1786)

³³⁴ “Eğriboz Muhâfızı Vezir Silâhdâr Mustafa Paşa'ya bundan akdem Kandiye Eyâleti tevcih olunmuş idi; gaile-i hareket ile mübtelâ-yi masârif olacağını bu def'a ĩrmâ ve ibkâsını bi-vâsıtâtü'ş-şufa'â inhâ eylediğine binâen hakkında merhamet-i mülûkâne bedîdâr ve şehri-i mezkûrda kemâfi'l-evvel Eğriboz Sancağı ile karîn-i istibşâr olup” Mehâsinü'l-Âsâr, s. 328 (22 Cemaziyelevvel 1200/ 23 Mart 1786)

³³⁵ Mehâsinü'l-Âsâr, s. 353 (4 Şevval 1200/ 31 Temmuz 1786)

³³⁶ Hümeýra Bostan, **Defending The Ottoman Capital Against The Russian Threat: Late Eighteenth Century Fortifications of İstanbul**, PhD., Thesis Advisor: Engin Deniz Akarlı, Nicolas Vatin, İstanbul Şehir University, Graduate School of Humanities and Social Sciences, Philosophy in History, January 2020, s. 241.

³³⁷ Nûrî Tarihi, s. 209-211 (4 Şevval 1209 / 23 Nisan 1795)

³³⁸ Nûrî Tarihi, s. 326-327 (13 Şaban 1210/ 22 Şubat 1796)

³³⁹ Nûrî Tarihi, s. 710.

³⁴⁰ BOA HAT 22/1080 (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

diye yazarak, paşanın zor durumda olduğunu belirtmiş ve meseleyi veziriazama aktarmıştı. Aynı tarihlerde Mustafa Paşa'ya verilen yeni görevi Boğaz Muhafızlığı ekonomik problemine çözüm olarak verilmiş ya da bu yeni görev Beyhan Sultan tarafından talep edilmişti.

Beyhan Sultan'ın Mustafa Paşa ile evli kaldığı bu on beş yıl içinde Paşa sıklıkla İstanbul dışında görevlendirilmekle birlikte âdetlere göre Beyhan Sultan İstanbul dışına çıkmamıştı. Beyhan Sultan'ın eşi ile ilişkisine dair yorum yapabilmeye belgelerde izin vermemektedir. Ancak Çırağan Sarayı'na konuk olan Dallaway'in anlatımına göre; Çırağan Sarayın'da Silahdâr Mustafa Paşa'nın dairesi Beyhan Sultan'ın dairesi yanında çok daha sade ve mütevazi idi. Dallaway'in ziyareti öncesi Mora'da görevlendirilen ve muhtemelen ziyaret sırasında İstanbul'da bulunmayan Silahdâr Mustafa Paşa için yazar, pek çok gözlemci gibi, Sultan ile evlenen paşanın görgü kuralı olarak Sultan'ın egemenliğini kabul ettiğini, Sultan'ın çok güzel bir kadın olduğunu kocasının onun gölgesinde kaldığını yazmıştı³⁴¹.

Silahdâr Mustafa Paşa, Mart 1799'da Bosna valiliği görevinde iken ölmüş³⁴², kaynaklarda ölüm sebebi belirtilmeyerek, dinine devletine bağlı, iyiliksever bir vezir olarak nitelendirilmişti³⁴³.

Tablo 10: Silahdâr Mustafa Paşa'nın 1799 Tarihli Muhallefatı

İstanbul'a getirilip satılan eşya ücreti	18.270 kuruş
İstanbul'a getirilen eşya ve mücevherât ücreti	67.011 kuruş
Muhallefatın taşıma ücreti	4.000 kuruş

³⁴¹ James Dallaway, **Constantinople Ancient and Modern, with Excursions to the Shores and Archipelago and to the Troad**, London 1797, s. 140-141.

³⁴² Nûrî Tarihi vefatı 1 Şevval 1213/ 8 Mart 1799 olarak belirtir. **Nûrî Tarihi**, s. 850-851. Rûznâmede ise Ramazan 1213 olarak geçmektedir. Sultan III. Selim'in Beyhan Sultan'a taziye ziyareti ise 10 Şevval 1213/ 17 Mart 1799 cumartesi günü gerçekleşmiştir. **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 301. Alderson da 1213/ 1798 olarak yazar. A. D. Alderson, **The Structure of the Ottoman Dynasty**, s.174. Ahmed Vasıf Efendi ise gayet-i Şevval der ki 29 Şevval 1213/5 Nisan 1799 Cuma gününe denk gelir. Ahmed Vasıf Efendi, **Mehâsinül Asâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr [Osmanlı tarihi (1209-1219/ 1794-1805)]**, Neşre Hazırlayan: Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2017, s. 359.

³⁴³ "Bir müddetden berü Bosna Vâlîsi olan Silahdâr Mustafa Paşa'nın hulûl-ı vakt-i mev'ûduyla vefâtı haberi gur-re-i şevvâlde der-i devlete vârid olmağla, üzerinde olan Bosna Eyâleti işbu tavcihât-ı humâyûnda Gürcü Osmân Paşa'ya tevcih olundu. Merhûmı müşârûn-ileyh fi'l-asl Enderûn-ı humâyûnda perveriş-yâfte olmuş, zâtında mütedeyyin ve mutî'-i Devlet-i aliyye ve hayır-hâh-ı saltanat bir vezîr-i gayret-semîr idi. Rahmetu'llâhi ta'âlâ aleyh. Tahrîren fî evâil-i Rebî'ü'l-evvel, sene erba'a aşer ve mieteyn ve elf.", **Nûrî Tarihi**, s. 850-851.

Nakit (yaldız altını)	27.594 kuruş
Toplam	116.875 kuruş

Tablo 11: Silahdâr Mustafa Paşa'nın 1799 Yılında Kızı Hatice'ye Bıraktığı Mirası

Çeyiz ücreti olarak emaneten Ohannes'e teslim edilen	27.594 kuruş
1 adet mücevher kutusu	250 kuruş
1 adet sarı yakut hatem	80 kuruş
1 adet ağır mücevher macun hokkası	1.400 kuruş
Tarak kesesi	45 kuruş
1 çift mücevher kuşak	6.500 kuruş
1 adet mücevher bıçak	2.750 kuruş
Toplam	38.619 kuruş

Mustafa Paşa öldüğünde 116.875 kuruşluk bir muhalefat bırakmış, bunun ortalama 1/3' ü olan 38.619 kuruşluk kısmı kızı Hatice Hanım Sultan için ayrılmıştı. Bu miktarın nakit altın olarak getirilen 27.594 kuruşu çeyiz için sarrafa teslim edilmişti³⁴⁴.

Paşa'nın mirasından eşi Beyhan Sultan için ayrılan bir meblağ olmadığı ve borçları bulunduğu anlaşılmaktadır. Hatta padişah III. Selim'in hatt-ı hümayûnlarına göre Beyhan Sultan paşadan miras olarak kalan ancak devlete verilmesi gereken miktarı teslim etmeyince³⁴⁵, padişah da paşanın kalan malını kardeşinden istemişti³⁴⁶.

Beyhan Sultan ve Mustafa Paşa'nın kızları Hatice Hanım Sultan Çağatay Uluçay'a göre; 1799 yılında evlendirilmişti³⁴⁷. Arşiv belgelerinde bu konuda açık bir tarih olmamakla birlikte 1799'da Hatice'nin en fazla 14 yaşında olması gerekiyordu ve yine arşivdeki bir diğer deftere göre 1800 yılında Beyhan Sultan kızına çeyizlik eşyalar satın almıştı³⁴⁸. Beyhan Sultan'a ait diğer evraklara göre de; 1823 yılında

³⁴⁴ "Bosna Valisi sâbık müteveffâ Silahdâr Mustafa Pâşâ merhumûn der-aliyyeye gelup furuht ve tahmin olunan muhalefâtı icmâli, Bosna Valisi sabık müteveffâ Silahdâr Mustafa Pâşâ merhûmun kerîmesi iffetlû Hatice Hanım'a sarf olunacak cihâz ve sâire defteri" TSMA E. 176/18 (tarihsiz)

³⁴⁵ BOA HAT 238/13250 (29 Zilhicce 1214/ 24 Mayıs 1800), BOA HAT 271/15828 (29 Zilhicce 1214/ 24 Mayıs 1800)

³⁴⁶ BOA HAT 238/13250 (29 Zilhicce 1214/ 24 Mayıs 1800)

³⁴⁷ Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 104 (1214/1799)

³⁴⁸ TSMA D. 3033/0001 (9 Rebiülevvel 1215/ 31 Temmuz 1800)

evlenecek olan kızının düğün yemeği merasiminin Safaîzade Yalısı'nda yapılması uygun görülmüş ve evlenen çiftlerin sonrasında da burada oturması kararlaştırılmıştı³⁴⁹. Beyhan Sultan'ın şayet tek bir kızı varsa ve Ç. Uluçay'ın tespiti doğru ise belgeler arasındaki 23 yıl gibi oldukça büyük bir fark olması üzerinden kızı Hatice Hanım Sultan'ın ikinci bir evlilik yaptığı tahmin edilebilir.

2.3. Beyhan Sultan ve Hanedan Üyeleri

2.3.1. Babası: Sultan III. Mustafa

Beyhan Sultan'ın babası Sultan III. Mustafa, Sultan III. Osman'ın ölümü üzerine, Sultan III. Ahmed'in büyük şehzadesi ve 26. Osmanlı padişahı olarak, 16 Safer 1171/ 30 Ekim 1757 tarihinde tahta oturmuştu. Şehzadelik dönemi sıkıntılı geçmiş, zehirlenme tehlikesi geçirmiş ve 28 yıllık kafes hayatı sonunda tahta çıkmıştı. İnceleme ve öğrenmeye hevesli, güzel konuşan, çalışkan bir padişah olması yanında, iyi bir hattat olduğu bilinen III. Mustafa, "*Cihangir*" mahlasıyla da şiirler yazmıştı. İlm-i nücum, günümüz deyimiyle astrolojiyle ilgiliydi. Savaş ve barış kararları, önemli görevlerin tayini ve donanmanın seyri gibi konularda saatin yıldızlar açısından hayırlı olmasına dikkat etmişti. Kaynaklarda *iyi kalpli, merhametli, hayırsever, hatta cömert, geleneklere bağlı, düzenli, tutumlu ve adil* bir kişi olarak tanımlanan padişah, tahta geçtiği gibi devlet hazinesini olumlu yönde etkileyecek icraatlarda bulunmuş, saray masraflarını kesmesi yanında bazı haslara el koymuş. İstanbul'un iâşe ihtiyacına karşılamak için üç anbar, su ihtiyacı için de havuz ve bendler yaptırmıştı³⁵⁰. İstanbul'da 1766 depremi sebebiyle yıkılan başta Fatih Camii olmak üzere Eyüp Sultan Camii, Davut Paşa Kasrı, Kapalı Çarşı, şehir surları, Tophane, Kız kulesi gibi birçok yapıyı yenilenmek zorunda kalmış³⁵¹, ayrıca Laleli Camii ve külliyesini inşa ettirmişti³⁵².

³⁴⁹ TSMA E. 154/15 (1239/1823)

³⁵⁰ K. Beydilli, "III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", s.214-233. K. Beydilli, "Mustafa III", s. 280-283.

³⁵¹ D. Mazlum, **1766 İstanbul Depremi**, s. 23-56.

³⁵² Aras Neftçi, **Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci**, Doktora Tezi, Danışman: İlnur Kolay, İTÜ SBE, İstanbul 2002.

Bu dönemde imparatorluğun yaşadığı süreçler, özellikle savaş yılları ve maliyenin durumu hanedan üyeleri dâhil toplumun her kesimine yansıtılmıştı. 1768-1774 Osmanlı -Rus savaşı başlarında hazinenin sıkıntıda olduğu dönemin kayıtlarında da dikkati çekiyordu. Örneğin; Mart 1769 tarihli ceyb-i hümâyûn defteri, içindeki malzeme ve kayıt bakımından kendinden öncekilerin iki katı olmasına rağmen, her defterde sıklıkla rastladığımız şehzade ve sultanlara yapılan kıyafet ve eşya masrafları ya da çeşitli vesilelerle dağıtılan bahşişler yoktu. Aksine enderun hazinesinden ve bazı paşalardan gelen mücevherli, altın ve simli eşyaların bozduklararak darphaneye teslim edildiği bilgisini içeriyordu³⁵³. Savaşın devam ettiği Temmuz 1771 tarihli bir diğer deftere göre de aylık gelir her zamanki gibi darphaneden gelmiyordu. Padişah tarafından gönderilen eşyalar hazine-i hümâyûna gelir kaydedilmişti. Bu eşyalar içinde kürkler, kumaşlar, çeşitli saatler, elmaslı, mücevherli eşyalar, hançer, yakut ve zümrüd gibi mücevherler bulunuyordu³⁵⁴. Ağustos 1771’de harem-i hümâyûndan gelen ortasında 1 adet büyük elmas ile etrafında 102 adet orta ve 1102 adet küçük elmaslı üç paftalı altın kuşak da hazine-i hümâyûna gelir kaydedilmişti³⁵⁵.

Sultan III. Mustafa’nın özel harcamalarını içeren Ceyb-i Hümâyûn ve Harc-ı Hassa Defterleri incelendiğinde yapılan masrafların hep resmi ve mutad durumlara, çocukları için elbise, ayakkabı çeşitli eşyalar ile inamat kayıtlarına ait olduğu izlenmektedir. Doğum gibi özel durumlar dışında saray kadınları için yapılan harcamalara rastlanmamıştır. Genellikle çocuklara ait harcamaları içeren kayıtlardaki elbiseler ve eşyalar incelendiğinde de çoğunlukla haremden çıkarılan elbiselerden bozularak yenilerinin dikildiği, haremden çıkarılan mücevherlerin bozularak yeniden yaptırıldığı, eski kürklerin yeniden kaplandığı sadece dikiş masrafı yapıldığı okunur³⁵⁶. Sultan III. Mustafa döneminde İstanbul’da bulunan ve Osmanlı ordusunun

³⁵³ TSMA D. 2413/0059 (Zilkade 1182/ Mart 1769)

³⁵⁴ TSMA D. 2416/0004, vr. 1b (Rebiülahir 1185/ Temmuz 1771)

³⁵⁵ “*Harem-i Hümâyûndan gelub hazine-i hümâyûna irad kayd olunan orta kublu 1 kebir elmâs ve 2 yan paftaları ile 102 vasat ve sair sagîr ve hirde? 1102 şark elmâsla murassa 3 paftalı altûn kuşâk, 1 kıta, 139, fi Ca 1185*” TSMA D. 2416/0005 (Cemaziyelevvel 1185/ Ağustos 1771)

³⁵⁶ Aylık masraf dökümlerini gösteren defterler için bkz: TSMA D. 2410-2418.

Sultan III. Mustafa ile I. Abdülhamid dönemlerine mukayeseli olarak bakıldığında III. Mustafa döneminde hareme verilen inamatlarda padişahın kadınlarına verdiği görülmez iken I. Abdülhamid’in tahta geçmesiyle birlikte baş kadın, ikinci, üçüncü ve dördüncü kadınlara yapılan masraf ve diktirilen kıyafetlerin sıralanması dikkat çeker. TSMA D. 2418/0041 (Zilhicce 1187/ Şubat 1774) Aynı şekilde Sultan I. Abdülhamid’in şehzade ve sultanların devamında kadınlarına da inamlarda bulunduğu izlenir.

modernleştirilme çabalarında emeği geçen Baron de Tott da, padişahın maliye ile yakından ilgilendiğini, hazineyi doldurduğunu, mali işlerle ilgili memurları daima kontrol altında tutup, görevini suistimal edenleri cezalandırdığını nakletmiştir³⁵⁷. Ordunun Batı tarzında yenilenmesine taraftar olan padişah, şehzadesi III. Selim'in bu bilinçle yetişmesine gayret göstermişti. Bu süreçte, Akdeniz ticaretinde artışlar görülmüş ve padişah bizzat Avrupa mallarının Osmanlı piyasasına hızlı girişine karşı yerli malı imalatını önemsemiş, Üsküdar Ayazma Camii Vakfı'nda dokuma atölyelerinin açılmasını teşvik etmişti³⁵⁸.

Sultan III. Mustafa ve dönemine dair belgelerimiz olmakla birlikte bu belgeler padişahın baba yönüne, Beyhan Sultan ya da diğer çocukları ile ilgili iletişimine dair değerlendirebileceğimiz veriler sunmazlar. Beyhan Sultan'ın çocukluğunun ilk 8 yılına ait padişahın hazine defterleri incelendiğinde çocukların isimleri sıklıkla geçmektedir. Ancak bunlar kendilerine verilen ödenek, kıyafet ve çeşitli eşyalara dair kayıtlardır ve bunların hepsi devletin klasik uygulamaları olarak izlenir. Beyhan Sultan'ın babasından aldığı bir kısım özellikleri de olabilir. III. Mustafa'nın ilm-i nücuma verdiği önem yanında Beyhan Sultan'ın sarayına yaptıracığı tamirat için uygun saati bildiren bir zayıçe hazırlatması³⁵⁹ ya da padişahın saray masraflarını kısması ve hesaplı biri olması ile Beyhan Sultan'ın hesaplı ve tutumlu kişiliği arasında benzerlikler görülebilir. Hesap konusunda kız kardeşi Hatice Sultan ya da amcasının kızı Esmâ Sultan'a göre bireysel farklılıkları, babasında ağır basan aynı özellikleri düşündürse de Beyhan Sultan'ın büyüdüğü ortam vesilesiyle aldığı geleneği devam ettirmiş olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak görülmelidir.

Babası III. Mustafa 21 Ocak 1774 tarihinde öldüğünde Beyhan Sultan 8 yaşındadır. Bundan sonra hem padişah kızı olarak konumu hem de Topkapı Sarayı'ndan taşınmaları vesilesiyle yaşamı mekânsal değişime uğrayan Beyhan Sultan'ın duygu dünyası da etkilenmiş olmalıdır.

İnamat miktarları baş kadından altıncıya kadar sıralanır. En fazla inamı alan Şehzade Selim kadar 2500 kuruş kızlarına ise 2000'er kuruş olarak görülür. Hatta şehzade Selim'in validesine de 1500 kuruş verilmiştir. TSMA D. 2421/0112 (29 Zilhicce 1190/ 8 Şubat 1777)

³⁵⁷ B. de Tott, **Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar**, s. 92-93.

³⁵⁸ K. Beydilli, "Mustafa III", s. 280-282.

³⁵⁹ TSMA E. 173/27 (8 Zilhicce 1238/ 16 Ağustos 1823)

2.3.2. Annesi: Adilşâh Kadın

Beyhan Sultan'ın annesinin adı, Adilşâh'tır. Mezar taşı üzerindeki yazı ile Beyhan Sultan'ın 10 Haziran 1804 tarihli ilk vakfiyesindeki “*bundan akdem vedâ'-ı âlem-i fânî ve azm-i gülşen-sarây câvidânî eden vâlide-i mâcidem merhûme ve magfûrun-lehâ Adilşâh Kādın*” kaydı, ismini şüpheye yer bırakmayacak şekilde netleştirmektedir³⁶⁰.

Dönem belgelerinde padişahların eşlerinin isimleri genelde geçmez, isim yerine birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kadın şeklinde sıralanan kayıtlar bulunur. Sultan III. Mustafa'ya ait harcama kayıtlarında Beyhan Sultan'ın doğum haberini veren bilgilerin hemen altında doğum için yapılan cibinliğin ardından büyük odanın döşenmesi ve akabinde isim belirtilmeden “*Üçüncü Kadın Hazretleri için yeniden yaptırılanlar*” denilerek sıralanan kayıtlar sultanın doğumunda Adilşâh Kadın'ın padişahın üçüncü kadını olduğuna işaret etmektedir³⁶¹. Beyhan Sultan'ın doğumundan 2 yıl sonra dünyaya gelen Hatice Sultan ile ilgili kayıtlardan yola çıkarak da bu durumun bir süre daha devam ettiği söylenebilir.

Adilşâh Kadın'ın³⁶² harem hayatı ve sonrası hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kızları Beyhan Sultan ve Hatice Sultan üzerinden bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Sultan III. Mustafa döneminde harem halkından olan Adilşâh Kadın 1774'te padişahın ölümüyle birlikte, daha öncesinde ölen padişahların hane halkları gibi, o sırada 8 ve 6 yaşlarında olan kızları Beyhan ve Hatice ile Beyazıt'taki Eski Saray'a taşınmıştır.

Adilşâh Kadın hakkındaki bazı bilgilere, o dönemde padişah olan Sultan I. Abdülhamid'e kızları ile ilgili danışması konusunda rastlarız. Padişahın sadrazama gönderdiği hatt-ı hümayundan; özellikle Beyhan Sultan'ın bir hastalık halinde olduğu, sürekli baygınlıklar geçirdiği, bu yüzden annesinin de kaygılandığı anlaşılmaktadır.

³⁶⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 1-40 (1 Rebiülevvel 1219/ 10 Haziran 1804)

³⁶¹ TSMA D. 2410/0049, vr. 3a (Şaban 1179/ Ocak 1766)

³⁶² Adilşâh Kadın'a ait eşya defteri ve dönemi üzerine hazırlanan yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünde Prof. Dr. Zeynep Tarım danışmanlığında, Yazgül Öner tarafından çalışılmaktadır.

Bu vesileyle Adilşâh Kadın, padişahın özellikle Beyhan Sultan'ın evlendirilmesini talep etmiştir³⁶³.

Elimizdeki kaynaklara göre, Eski Saray³⁶⁴'da yaşadığı dönemde, Adilşâh Kadın'ın bir kısım masrafları Sultan III. Mustafa'ya ait vakıftan karşılanıyordu³⁶⁵. İhtiyaç halinde padişaha dilekçe yazarak da talepte bulunuyordu³⁶⁶.

Adilşâh Kadın'a İstanbul civarında çeşitli fırın, değirmen, atölye ve karhanelerden gelirleri vardı ve bu gelirler Laleli Camii Şerifi Vakfı'na bağlı olmak üzere aylık 3.845 akçe idi. Ancak Adilşâh Kadın bu gelirlerini düzenli alamıyordu ki durumu padişaha bir dilekçe ile iletildiğinde tutarın vakıftan ödenmesi kararlaştırılmıştı³⁶⁷. Adilşâh Kadın tülbentçi esnafından da aylık 250 kuruş almaktaydı ve bu miktar ölümüyle birlikte Haremeyn Hazinesine devr edilmişti³⁶⁸. Adilşâh Kadın kendine ait gelirlerinden İstanbul Tekfur Sarayı yakınlarında bir de cami inşa ettirmişti. Caminin masrafları için ise İstanbul'da üç çiftliğin gelirlerini bağışlamıştı³⁶⁹.

Mezar taşındaki yazıya göre de; Adilşâh Kadın, 1218/ 1803 yılında vefat etmiş olup Laleli Camii'nde Sultan III. Mustafa türbesinin haziresine gömülmüştü. Adilşâh kadının ölümünden sonra kızları Beyhan ve Hatice Sultanlar, kendilerine annelerinden kalan meblağ ile bir mektep inşa ettirmişlerdi. Beyhan Sultan'a ait 10 Haziran 1804 tarihli vakfiyeye göre İstanbul Mahmud Paşa Camii yakınlarında Hoca Kasım Mahallesi'nde bulunan, 200 metre genişliğindeki arsa vakfa hayrat olmuştu. Bu arsa

³⁶³ Ç. Uluçay, **Padişahların Kadınları Ve Kızları**, s. 102-103.

³⁶⁴ Eski Saray ile ilgili bir tebliğ Prof. Dr. Zeynep Tarım tarafından sunulmuş olup, bu konudaki çalışmaları halen devam etmektedir. Zeynep Tarım Ertuğ, "İstanbul'un Eski Sarayı (İlk Osmanlı Sarayına Dair Bazı Tespitler)", **İmparatorluklar Başkentinden Kültür Başkentine: İstanbul Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 25- 26 Mayıs 2009, İstanbul.

³⁶⁵ Belgede sadece Beyhan Sultan'ın annesi olarak geçmekte ise de biz adının Adilşâh olduğunu diğer kayıtlardan biliyoruz. BOA İE. HAT 5/443 (29 Zilhicce 1190/ 8 Şubat 1777)

³⁶⁶ BOA HAT 1466/26 (24 Şevval 1211/ 22 Nisan 1797)

³⁶⁷ BOA HAT 1469/78 (29 Zilhicce 1212/ 14 Haziran 1798)

³⁶⁸ BOA HAT 1502/68 (29 Zilhicce 1222/ 27 Şubat 1808)

³⁶⁹ **Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar, Hanım Sultan Vakfiyeleri**, editör: Tülay Duran, İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul 1990, s.277-311.

üzerine annelerinden kalan diğer gelirlerle birlikte, 1 mektep³⁷⁰, 1 hoca odası, dehliz, 2 adet kenîf, su hazinesi, kömürlükten oluşan bir mektep yaptırmışlardı³⁷¹. Mektebin vakfiyesine göre; İstanbul Yeşillioğlu Sarayı yakınında ve Hatice Sultan Sarayı'nın karşısında konumlanan bu mektebin idaresinden Beyhan Sultan sorumlu idi. Belgelere göre Sultan mektebin ihtiyaçları ile yakından ilgilenmiş, mektebe hangi hoca ve görevlilerin atanacağı konusunda taleplerini iletmişti³⁷². Ayrıca Hatice Sultan tarafından da Adilşâh Kadın Mescidi inşa ettirildiği Çağatay Uluçay'ın eserinde geçmektedir³⁷³.

Adilşâh Kadın'ın vasiyeti ise ölümünden 11 yıl sonra kızları tarafından yerine getirilmişti. Beyhan Sultan'ın kethüdası İbrahim Nesim Efendi'nin vekâletiyle kadı huzurunda Mes'ud Süleyman Efendi ibn Osman Efendi adlı şahsa 3.500 kuruş verilerek Adilşâh Kadın'ın ruhu için hacca gönderilmişti³⁷⁴.

2.3.3. Ağabeyi: Sultan III. Selim

Beyhan Sultan, padişahlığı döneminde ağabeyi olan Sultan III. Selim ile iyi ilişkiler içinde olmuştu. Padişahı sıklıkla saraylarında ağırlamış, kendisini Topkapı Sarayı'nda ziyaret etmiş, İstanbul'daki bazı binişlerine katılmıştı. Beyhan Sultan bu süreçte yüksek gelirlere ve rahat bir yaşama sahip olmuş, Çırağan ve Akıntıburnu Sahilsaraylarını yaptırmıştı.

III. Selim düzenlediği yeni ordu, yeni bir hazine ile bir dizi ıslahat hareketlerinden oluşan "*Nizâm-ı Cedîd*" hareketi ve reformist kimliğiyle öne çıkan padişahlardandı. Ordunun modernleştirilmesi için Osmanlı hizmetine giren Fransız mühendisler bir yana Sultan III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın sarayı için

³⁷⁰ Beyhan Sultan'ın annesi Adilşâh Kadın'ın ruhu için Yeşillioğlu Sarayı yakınlarında ve Hatice Sultan Sarayı karşısında yaptırılan sıbyan mektebine günlük 40 akçe vazife ile Hafız Seyyid Mehmed ibn Seyyid Ali Efendi'nin muallim, günlük 10 akçe vazife ile hoca-i meşk atanması hakkında; BOA C. MF 108/5373 (29 Rebiülevvel 1219/ 8 Temmuz 1804)

³⁷¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi D. 1444, s. 1-40.

³⁷² BOA C. MF 108/5373 (2 Cemaziyelevvel 1219/ 8 Ağustos 1804), C. MF 106/5259, C. MF 106/5260, (5 Cemaziyelevvel 1219/ 12 Ağustos 1804)

³⁷³ Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 98.

³⁷⁴ TSMA E. 173/23 (4 Receb 1229/ 22 Haziran 1814)

Fransız mimar Antoine Melling'i görevlendirmesi Osmanlı düşüncesindeki Avrupa imajının değişimini göstermesi bakımından da önemliydi³⁷⁵.

Beyhan Sultan kimi zaman padişahın Boğaz'daki mehtap gezintilerine katılıyordu. III. Selim musiki ile yakından ilgili padişahlardandı. Padişahlığı döneminde musiki onun desteğiyle daha da gelişmişti³⁷⁶. Bestekâr, neyzen ve icracı olarak ilgilendiği müzik yanında şiir ve diğer güzel sanatlarla da ilgilenmişti. Beyhan Sultan ağabeyi ile katıldığı bir kısım ziyafete tavşanlar çapırtarak eğlence ortamları oluşturuyordu. Beyhan Sultan genellikle çarşamba günleri ağabeyi olan padişahı sarayında misafir eder ve padişah buradan mevlevihaneye geçirdi. Şiir meclislerinde bulunan ve *Mevlevi muhibbi* olarak bilinen padişah³⁷⁷ hemen hemen her hafta Mevlevihane'yi ziyaret ederek, ayinleri dinlerdi³⁷⁸.

Padişah III. Selim ve dönemini anlatan birçok eserde, III. Selim'in annesine ve kız kardeşlerine olan düşkünlüğü ifade edilmiştir. Tahta çıkışının ikinci günü annesini saraya aldığı, lalası ve hocasını görevlendirdiği şeklinde kaynaklarda göze çarpan anlatımlar vardır. Aslında valide sultanın Eski Saray'dan Topkapı Sarayı'na getirilmesi ya da padişahın kız kardeşleri ile kuzenlerine yaptığı ev ziyaretleri bir saray geleneği olmakla birlikte III. Selim için daha vurgulu şekilde dile getirildiği söylenebilir. Padişahın rûznâmesi takip edildiğinde de hanedan ailesi içindeki görüşmelerin sıklığı dikkati çeker.

Beyhan Sultan'ın III. Selim ile olan iletişimine dikkat çekecek kaynaklarda bulunmaktadır. III. Selim 1792 tarihli bir hatt-ı hümayûnda "*Geçende sana söyleyecek idim hatırımdan çıktı ve sana söyleyecek idi Beyhân Sultân hemşîrem onun nizâmı nasıl olur mülâhaza edesin*" diye yazarken bizzat kendi kalemıyla kız kardeşine olan

³⁷⁵ Melling uzun yıllar Hatice Sultan Sarayı'nda kalmış ve hizmetini görmüştü. III. Selim dönemi her ne kadar bir isyanla sonlanmış olsa da yenilikçi zihniyet Sultan II. Mahmud ile birlikte daha keskin çizgiler ve uygulamalarla devam etmişti.

³⁷⁶ Tuğrul Özer, **III. Selim Dönemi İstanbul Kültür Ortamlarında Müziğin Yeri**, YL Tezi, İÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, Danışman: Zeynep Tarım, İstanbul 2016.

³⁷⁷ M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", **DİA**, c. 5, İstanbul 1992, s. 553-554.

³⁷⁸ III. Selim, mevlevihaneyi yeniletmesi yanında çok sevdiği Şeyhi Galip Efendi'ye ihsanlarda bulunmuştu "*Bâ emr-i hümayûn Galata Mevlevîhânesi şeyhi Galib Efendi kullarına ser-kâtibî efendi kulları yediyle ihsân buyurulan 500 gurûş*", TSMA D. 2912/0001, vr. 8a. (Muharrem 1207/ Ağustos 1792)

ilgisini ifade etmekteydi³⁷⁹. Padişahın darphane emini Yusuf Ağa'ya yazdığı bir diğer hatt-ı hümayûn da kız kardeşine olan şefkat ve ilgisini ispatlıyordu. III. Selim, sefer masrafları dolayısıyla darphanenin para sıkıntısı içinde olduğu sırada, kız kardeşi Beyhan Sultan'ın da maddi sıkıntı içinde bulunduğunu açıklıyordu. Devletin içinde bulunduğu şartlara rağmen kardeşine o anda yardım etmesi gerektiğini belirterek, kimsenin haberi olmaksızın kethüdası Abdullah Berri Efendi'ye 50.000 kuruş verilmesini bildirirken, yazıdaki üslup padişahın da arada kaldığını, sıkıldığını ama kardeşini memnun etme çabasını gösteriyordu³⁸⁰. Padişahın kız kardeşlerine olan tavırlarının bir tanığı da Melling idi. Antoine-Ignace Melling Hatice Sultan için "*III. Selim'in kız kardeşi olan bu prensese ağabeyi her zaman büyük bir sevgi ve şefkat göstermişti*" diyerek padişahın kardeşlerine olan ilgisine şahitlik etmekteydi³⁸¹.

Beyhan Sultan'ın, III. Selim'in sarayda bulunduğu şehzadelik yıllarında, ağabeyi ile iletişimi hakkında bilginiz bulunmamakla birlikte padişahın cülûs kutlamaları ve hediyeleşmeler içinde diğer hanedan üyeleri gibi Beyhan Sultan'ın yer aldığını biliyoruz. Beyhan Sultan, III. Selim'in tahta oturduğu haberini getiren ağaya hediyeler vermiş, kürk giydirmiş, cülûs vesilesiyle harcamalar yapmıştı. Cülûs-ı hümayûn müjdesiyle gelen ağaya raht, kesme ve at için 1.950 kuruş, ağaya giydirilen kürk için 1.400 kuruş ödemişti. Cülûs vesilesiyle 500 kuruş ve cülûs-ı hümayûn alâymında 35.192 kuruş, enderûn-ı hümayûna gittiğinde ise 3.000 kuruş böylece bu kutlama için toplamda 42.042 kuruş gibi yüksek bir meblağ harcamıştı³⁸².

Sultan III. Selim de tahta çıkışını takiben öncelikle kız kardeşlerinin kethüdaları ile ilgili atamaları gerçekleştirmişti. Beyhan Sultan kethüdalığına Matbah Emni Küçük İbrahim Efendi'nin mühürdarı Ahmed Efendi atanmıştı³⁸³. Padişah 1789 yılı mayıs ayı içerisinde kız kardeşi Beyhan Sultan ile Hatice ve Şah Sultanları, cuma

³⁷⁹ BOA HAT 1432/58734 (29 Zilhicce 1206/ 18 Ağustos 1792)

³⁸⁰ TSMA E. 1366/54092-A (29 Zilhicce 1205/ 29 Ağustos 1791), İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricâlinden Valide Sultan Kethüdası Meşhur Yusuf Ağa ve Kethüdazâde Arif Efendi", **Bellekten**, c. XX, Sayı 79, Temmuz 1956, TTK, Ankara 1956, s. 487.

³⁸¹ J. Perot, **Hatice Sultan ile Melling Kalfa Mektuplar**, s. 9.

³⁸² TSMA E. 175/25 (Receb 1203/ Nisan 1789)

³⁸³ Ali Osman Çınar, **Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîhi**, Doktora Tezi, Danışman: Özcan Mert, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ Türk Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1999, s. 125.

selamlığından sonra her hafta birini olmak üzere, saraylarında ziyaret etmişti³⁸⁴. Hanedan ailesi içinde gerçekleşen bu ziyaretler törenle icra ediliyordu. Ziyaret sırasında padişahın geçeceği yerlere kıymetli kumaşlar seriliyor, ziyaret vesilesiyle padişaha mücevherlerle bezenmiş eşyalar hediye ediliyor ve padişah da etrafındakilere bahşişler dağıtıyordu.

Beyhan Sultan'ın Sultan III. Selim için ilk daveti 22 Mayıs 1789 Cuma günü gerçekleşmişti. Padişah Mahmud Paşa Camii'nde cuma namazını kıldıktan sonra caminin binek taşından Beyhan Sultan Sarayı'na kadar padişahın atının geçeceği yola diba kumaşlar döşenmiş ve padişah bu döşemelikler üzerinden kız kardeşinin sarayına gelmişti. Bu sırada yanında gelen rikab-ı hümâyûn ağaları, enderun-ı hümâyûn ağaları ve diğer hizmetlilere kozalar, şallar, işlemeler ile III. Selim'e mücevher ve elmaslarla işlenmiş, murassa rahatlı, elmaslı kesme ve çeşitli eşyalar hediye edilmişti³⁸⁵. Beyhan Sultan bu ziyaret için çok özel hazırlanmıştı. Sadece davet için yapılacak hazırlıklar için hazinesinden 15.000, 5.000 ve 434 kuruş olmak üzere toplamda 20.434 kuruş almıştı. Ayrıca hazırlanacak ziyafet için yapılan alışveriş için vekilharca 7.635,5 kuruş verilmişti³⁸⁶.

Beyhan Sultan'dan sonra diğer kardeşleri de birbiri ardınca ağabeyleri olan padişahı misafir etmişlerdi³⁸⁷. Bu ziyaretler karşılıklı devam etmişti. Beyhan Sultan 27 Ağustos 1789' da Sultan III. Selim'e elmas ile işlenmiş bir tirkeş ve elmaslı siper ve zehgir hediye etmişti³⁸⁸.

Beyhan Sultan'ın, ağabeyini sarayında misafir etmesi birçok zaman padişahın tebdil-i kıyafet olarak ya da biniş için çıktığı geziler sırasında ve genellikle bir sıra ile kız kardeşlerine ve amcakızlarına yaptığı ziyaretlerin içerisinde dikkati çekiyordu³⁸⁹. Beyhan Sultan, Şah Sultan, Hatice Sultan ve Esmâ Sultanlara yapılan bu ziyaretleri hem padişahın rûznâmesinden hem de arşiv evrakları içinde padişah adına yapılan

³⁸⁴ Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîhi, s. 141.

³⁸⁵ Feridun M. Emecen, İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785- 1789) Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, TATAV, İstanbul 2003, s. 379 (26 Şaban 1203/ 22 Mayıs 1789)

³⁸⁶ TSMA E. 175/26

³⁸⁷ Taylesanizâde, s. 379.

³⁸⁸ Taylesanizâde, s. 412 (5 Zilhicce 1203/ 27 Ağustos 1789)

³⁸⁹ M. A. Beyhan, Saray Günlüğü, s. 22.

harcamaların kayıtlı olduğu harc-ı hassa defterlerinden takip etmek mümkün olmaktadır. Bu ziyaretlerde Beyhan Sultan'ın özel bir yeri vardı. Padişahın rûznâmesinden kız kardeşi Beyhan'ı ziyaret günlerini takip edebilmemiz mümkün olmakla birlikte ziyaretlerin içeriği hakkında çoğu zaman malumat sahibi olamıyoruz. Yine de bu ziyaretler çoğu kez akşama kadar sürüyordu. Hatta Beyhan Sultan'ı sadece ziyaretle bırakmayan padişah kimi akşamlar onun sarayında kalıyordu. Bu ziyaretler sırasında padişah çeşitli masraflar yapıyor ve görevlilere inamlar dağıtıyordu³⁹⁰. Beyhan Sultan'ı ziyaretlerinde yapılan masraflar 125, 250, 275 ile 375 kuruş arasında değişmekteydi³⁹¹.

III. Selim'in rûznâmesine göre padişah; 29 Ocak 1803-29 Haziran 1806 tarihleri arasındaki üç buçuk yıl içerisinde on yedi kez ailedeki sultan efendi ve hanım sultanları ziyaret etmişti. Bu ziyaretler kendisinden yaş olarak büyük olan kız kardeşi Şah Sultan ile başlayan, bir kez I. Abdülhamid'in kızı Hibetullah Sultan'a, gerisi yedişer kez Beyhan Sultan ve Hatice Sultan'a olup çoğunluğu oluşturuyordu³⁹².

Beyhan Sultan'ın taleplerini yerine getirme konusunda III. Selim oldukça hassastı. Bir keresinde *“Hemşîrem Beyhân Sultân hazretleri bana niyâz eylemiş ânın kethüdâsının kâtibi Ahmed nâmında kimseye hâcegânlık istemiş şimdi götürüp hâcegân edesin”* diye kaimakam paşaya ileterek kardeşinin isteğini gerçekleştirmişti³⁹³.

Beyhan Sultan'ın istekleri padişah tarafından genellikle kabul edilse de ahaliye olumsuz örnek oluşturacağı düşünülen durumlarda geri çevrilebiliyordu. Devlet, asker, kürekçi ve kalyoncu ihtiyaçlarını, özellikle uzun süren savaşlarda ihtiyaç fazlalığı nedeniyle halktan avarız vergisi olarak karşılamaktaydı. Halkın bu duruma cevabı her zaman olumlu olmuyor ya da bölge halkı istenen askeri göndermemek için çareler arıyordu. 1791 yılında Beyhan Sultan'a ait Mihaliç mukataası halkından kış için 200 asker, bahar ayında donanmada görevlendirilmek için 100 asker talep edilmişti. Ancak

³⁹⁰ TSMA D. 2912 (Muharrem 1207/ Ağustos 1792)

³⁹¹ Kahvecibaşı tarafından iletilen masraf bedelleri için: TSMA D. 2912, vr. 12a, 16a, 18b, 19a, 22a, 29a (Muharrem 1207/ Ağustos 1792), TSMA D. 2439/0038 (29 Receb 1208/2 Mart 1794)

³⁹² M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 28-29 (5 Şevval 1217-12 Rebiülahir 1221/ 29 Ocak 1803-29 Haziran 1806)

³⁹³ BOA HAT 193/9473 (29 Zilhicce 1203/ 20 Eylül 1789)

bölge halkı, önceki yıl sefere gidenlerden kimsenin dönmediği gibi donanmaya gönderilen 50 neferin de Karadeniz’de yanan gemide şehit olduğunu söyleyerek hemen istenen 100 nefer askeri göndermeye kudretleri olmadığını ifade etmiş, bu sene muaf olmalarını talep ederken dileklerini Beyhan Sultan aracılığıyla ulaştırmak istemişlerdi. Mihaliç halkının talebi Beyhan Sultan kethüdası Ahmed Efendi tarafından bir yazıyla padişaha iletilmiş ancak diğer bölgelere örnek olacağı için karar geri alınmamıştı³⁹⁴.

Beyhan Sultan’ın eşi Silahdâr Mustafa Paşa’nın ölümü üzerine, paşanın terekesinin hazineye tesliminde gecikme olduğu için, III. Selim oldukça hiddetlenmişti. Ancak yine de problemin kaynağının kız kardeşi değil de kapı kethüdasının olabileceği düşüncesiyle hareket etmişti. Sultan III. Selim hatt-ı hümayûnunda; *“Böyle şey olmaz cevâb verilsun sultân böyle maddeyi nereden bilecek kâpû kethüdâsının mel’ûnetidir be canım Mustafa Paşa merhûmun terekesi niçün gelemedi tiz gelub mahalline teslim olunsun kıyl u kâli kesilsun”* diyerek paşanın kalan malını istemişti³⁹⁵.

Mustafa Paşa’nın vefatından önce kendisine miri akçeden gönderilen miktar paşa öldüğünde muhalledat içinde Beyhan Sultan’a geçmişti. Ancak miri malı olduğu için bu miktarın devlete verilmesi, kalanının ise Beyhan Sultan’a intikal etmesi gerekiyordu. Bu yüzden padişah bir diğer bir hatt-ı hümayûnunda; *“Mîrî akçesi mîrîye gelur sa’ir kendu terekesi sultâna gelsun lâkin şimdiye dek niçün gelmiyor kethüdâsı yerine vezir oldu ve Bosna’yı zabt eyledi de niçün böyle ide yüz akçe ve eşya gelsun bu lakırdılar bundan olur elbette tiz göndersun kapu kethüdâsının alacağını bu taraftan sultan versun”* diyerek kanunun yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmişti³⁹⁶.

Beyhan Sultan Sultan III. Selim’i sıklıkla kendi saraylarında ağırlamakla birlikte saray dışında da davet verdiği oluyordu. Bu davetler yemekli olup, eğlenceler ve gösteriler içinde gerçekleşiyordu. Örneğin; 21 Ağustos 1793 Çarşamba günü

³⁹⁴ BOA HAT 211/11419 (29 Zilhicce 1205/ 29 Ağustos 1791)

³⁹⁵ BOA HAT 238/13250 (29 Zilhicce 1214/ 24 Mayıs 1800)

³⁹⁶ BOA HAT 271/15828 (29 Zilhicce 1214/ 24 Mayıs 1800)

ziyafet kardeşlerin iletişim ve zevklerini göstermesi bakımından diğerlerinden farklıydı. Beyhan Sultan Kâğıthane’de bir ziyafet düzenlemiş, bu ziyafete padişah ve valide sultan birlikte katılmıştı. Ziyafet sırasında eğlence düzenlenmiş, tavşan gösterisi yapılmış, akşam kayığa binilerek şarkılar eşliğinde gece 3’e kadar süren mehtap sefasından sonra ancak sabaha karşı beşte saraya dönülmüştü³⁹⁷.

Hanedan üyeleri arasındaki bu görüşmeler Beyhan Sultan Sarayı ve Topkapı Sarayı dışındaki mekânlarda olabildiği gibi, hanedan kadınları kimi zaman da padişahın binişlerine katılıyorlardı. Örneğin; Beyhan Sultan 8 Ekim 1793 Salı günü padişahın Sadabad’daki biniş ve askerlerin talim gösterilerine valide sultan ile birlikte katılmıştı³⁹⁸. Sultan III. Selim’in eğlenmesi için 20 Eylül 1802 Pazartesi günü Mehmed Paşa kasrına³⁹⁹, 24 Temmuz 1803 Cumartesi günü İzzetabad Kasrı’na⁴⁰⁰ tavşanlar göndermişti. 14 Haziran 1806 Pazar günü ise Beyhan Sultan hazırlattığı yemekler ile Bağ Kasrı’na gitmişti. Sultan III. Selim burada ata binmiş, sazandeleriyle fasıl yapmış sonrasında ise Beyhan Sultan’ın hazırlattığı yemekleri yemişlerdi⁴⁰¹.

Beyhan Sultan Sultan III. Selim’i birçok vesile ile sarayında misafir ediyordu. Padişah günlük İstanbul gezileri arasında ya da sonrasında sıklıkla kardeşine gidiyordu. Mevlevihane ziyaretine gitmeden, Eyüp ziyareti ya da tersane ziyareti sonrası, İstanbul’da çıkan yangın sebebiyle şehri daha yakından izlemek, şehir ziyaretleri sonrası bir dinlenme ya da biniş sırasında hava koşulları gibi nedenlerden birçoğu bu ziyaretlere vesile olabiliyordu. Ramazan aylarında iftar davetleri, iftardan sonra sahura kadar süren misafirlikler, akşama kadar eğlenilen ve sebebi belirtilmeyen daha birçok ziyaret ile kayıtlarda geçen “*mûtad ziyâret*” ifadeleri iki kardeş arasında iyi ve sık bir iletişim olduğunu gösteriyordu.

³⁹⁷ “...onüçüncü salı günü Kağıdhâne’de Beyhân Sultân hazretleri ziyâfet eylemekle teşrif ve tebdilen vâlide sultân efendimiz ve sultân-ı müşârün-ileyhâ dahi anda olduğundan tavşanlar temâşası ile eğlenilüp ahşâmı mehtâbda kayığa süvâr ve başka kayığa dahi birkaç çâvuş irkâb buyurulup saat üçe değin şarkı agâzesiyle rûy-ı âbda mehtâb iderek geşt ü güzâr ve Sâhilsarây-ı Beşiktaş’a saat beş’de teşrif buyuruldu...” **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 139 (13 Muharrem 1208/ 21 Ağustos 1793)

³⁹⁸ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 144 (2 Rebiülevvel 1208/ 8 Ekim 1793)

³⁹⁹ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 384 (22 Cemaziyelevvel 1217/ 20 Eylül 1802)

⁴⁰⁰ M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 125 (4 Rebiülahir 1218/ 24 Temmuz 1803)

⁴⁰¹ M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 198-199 (27 Rebiülevvel 1221/ 14 Haziran 1806)

Padişah dönem dönem şehri yakından izlemek için kız kardeşinin evini kullanıyordu. Yangınlar bu sebeplerden biriydi. İstanbul'un en korkulu rüyası, şehrin sürekli yenilenmesine sebep olan yangınlardan biri 18 Ağustos 1803 Çarşamba gecesini Sirkeci'de başlayarak şehre yayılmıştı. Bu sırada Beşiktaş'ta bulunan Sultan III. Selim, yangını izlemek için önce deniz yoluyla Kazasker Mollacık Arapzade'nin evine gelmiş, ancak yangının bu yapıyı da tehdit etmesi üzerine kardeşi Beyhan Sultan'ın sarayına⁴⁰² gelerek yangını takip etmişti. Ertesi gün öğlen vakti yangının söndürüldüğü haberi üzerine sarayına geri dönmüştü⁴⁰³.

Beyhan Sultan, Sultan III. Selim'i çoğunlukla çarşamba günleri görmekteydi. Padişahın kız kardeşine genellikle çarşamba günü yaptığı bu ziyaretlerin sebebi Çırağan Sarayı ile Beşiktaş Mevlevihanesi'nin yakınlığı olabilirdi. Beşiktaş Mevlevihane'sinde mukabele günü çarşamba idi ve dervişler her çarşamba ayın yapardı⁴⁰⁴. Padişah da çarşamba günleri olan bu Mevlevi ayinlerine iştirak ederken anlaşılan kız kardeşini görmeyi ihmal etmiyordu⁴⁰⁵. 12 Temmuz 1791, 4 Temmuz 1792, 25 Temmuz 1792, 12 Haziran 1793 tarihli ziyaretleri bu duruma örnek olanlardan sadece birkaçıydı⁴⁰⁶. Hatta padişahın Mevlevihane'den önce dinlenmek için Çırağan Sarayı'na uğrayıp kız kardeşini sarayında bulamadığı zamanlar da oluyordu.⁴⁰⁷

Padişah kız kardeşini zor günlerinde de yalnız bırakmıyordu. 29 Ekim 1792 Pazartesi günü Beyhan Sultan sarayındaki odunluğun yanması üzerine ertesi sabah kardeşini ziyaret etmiş ve Beyhan Sultan tüm gün padişahı ağırlamıştı⁴⁰⁸. 14 Kasım

⁴⁰² Sözkonusu saray Beyhan Sultan'ın Eyüp Sahilsaray'ı olmalıdır.

⁴⁰³ M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 75, 127 (29 Rebiülahir 1218/18 Ağustos 1803)

⁴⁰⁴ M. B. Tanman, "Beşiktaş Mevlevihânesi", **DİA**, c. 5, İstanbul 1992, s. 553. 18.yüzyılın ikinci yarısı İstanbul'unu anlatan Sarkis Sarraf Hovhannesyan da Beşiktaş Mevlevihanesi'nde dervişlerin her çarşamba ayın yaptıklarını belirtir. S. S. Hovhannesyan, **Payitaht İstanbul'un Tarihçesi**, s. 46.

⁴⁰⁵ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 26, 80, 84, 130, 140, 167, 195, 198, 201, 216, 231, 285.

⁴⁰⁶ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 26, 80, 84, 130 (11 Zilkade 1205/ 12 Temmuz 1791, 14 Zilkade 1206/ 4 Temmuz 1792, 5 Zilhicce 1206/ 25 Temmuz 1792, 3 Zilkade 1207/ 12 Haziran 1793)

⁴⁰⁷ *Padişah* 22 Eylül 1795 Çarşamba günü tebdilen, Beyhan Sultan'ın Çırağan'daki sahil sarayına gelmiş ancak Sultan'ın Eyüb'te olduğu anlaşılınca buradan Mevlevihane'yi ziyarete geçmişti **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 201 (8 Rebiülevvel 1210/ 22 Eylül 1795)

⁴⁰⁸ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 103 (13 Rebiülevvel 1207/ 29 Ekim 1792)

1795 Cumartesi günü Beyhan Sultan hasta olduğu için III. Selim onu ziyaret etmişti⁴⁰⁹. 17 Mart 1799 Cumartesi günü Beyhan Sultan'ın eşi Silahdâr Paşa'nın⁴¹⁰, 27 Aralık 1803 Pazartesi günü ise annesi Adilşâh kadının ölümü üzerine⁴¹¹ tâziye ziyaretinde bulunmuştu.

Beyhan Sultan'ın Çırağan Sarayı ile Hatice Sultan'ın Defterdarburnu'ndaki sarayı inşa edilirken III. Selim bizzat giderek inşaatı gezmiş ve gözlemlerde bulunmuştu. 24 Mart 1794 Pazar⁴¹² ve 15 gün sonra 9 Nisan 1794 Salı⁴¹³ günü Beyhan Sultan Sarayı'nı ziyarete gitmişti⁴¹⁴. Beyhan Sultan Çırağan Sarayı'nın inşası tamamlandığında Sultan III. Selim'i, kız kardeşi Hatice Sultan'ı ve mâbeyncileri sarayında ağırlamıştı. 7 Eylül 1794 Cumartesi günü bu ziyaretin ardından padişah geceyi kardeşinin sarayında geçirmişti. Pazar günü de sarayda dinlenmiş, o geceyi de geçirdikten sonra pazartesi sabahı Beyhan Sultan Sarayı'ndan ayrılmıştı. Ancak salı akşamı tekrar Beyhan Sultan Çırağan Sahilsarayı'na gelerek geceyi burada geçirmiş, Çarşamba günü Mevlevihane'yi ziyaretle yine burada gecelemişti⁴¹⁵. 6 Şubat 1796 Pazar günü tekrar Beyhan Sultan Sarayı'nı ziyaret etmişti. Bu ziyaret aile içinde bir dizi görüşmenin sonuncusu idi. Padişah 15 gün içinde önce Şah Sultan'ı, bir hafta sonra Hatice Sultan'ı, ardından tekrar Şah Sultan'ı ve en son Beyhan Sultan'ı ziyaret etmişti⁴¹⁶.

8 Mayıs 1797 Pazartesi günü Beyhan Sultan'ı Eyüp sarayında ziyaret eden III. Selim⁴¹⁷ ertesi gün içerisinde kendisine ait mâbeyn kısmı olan Beyhan Sultan'ın Çırağan Sarayı'na gelmiş ve akşama kadar burada bulunmuş, gece de mehtaba

⁴⁰⁹ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 203 (2 Cemaziyevvel 1210/ 14 Kasım 1795)

⁴¹⁰ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 301 (10 Şevval 1213/ 17 Mart 1799)

⁴¹¹ M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 29,135 (13 Ramazan 1218/ 27 Aralık 1803)

⁴¹² **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 161 (21 Şaban 1208/ 24 Mart 1794)

⁴¹³ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 162-163 (8 Ramazan 1208/ 9 Nisan 1794)

⁴¹⁴ Ancak rûznâmede iki mevzu karıştırılmış gibidir. İlk ziyarete Beyhan Sultan'ın yeni yaptırdığı Çırağan Sarayı ziyareti, ikinci ziyarete ise Beyhan Sultan'ın Kılıç Ali, Hatice Sultan'ın Akıntı Burnu mevkiî şeklinde bahsedilerek yerleri karıştırılmıştır. Sonrasında tekrar Çırağan inşaatı tamamlandı kaydından Hatice Sultan Sarayı inşa ettirilirken Çırağan'ın da tamir ettirildiği düşünülebilir.

⁴¹⁵ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 176 (11 Safer 1209/ 7 Eylül 1794)

⁴¹⁶ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 209 (27 Receb 1210/ 6 Şubat 1796)

⁴¹⁷ "halvet-i Hümâyûnlarına Mâbeyn ittihâz buyurulduğundan serhengân ile eğlenilüp ahşâma derûn-i halvet-i mülûkâneleri olan Sa'dâbâd'a geçildi" **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 248 (11 Zilkade 1211/ 8 Mayıs 1797)

çıkılmıştı⁴¹⁸. Padişah mayıs ayının ilerleyen günlerinde Beyhan Sultan Sarayı'nda on gün halvette kalmış 18 Mayıs 1797 Perşembe günü Beşiktaş'taki sahil saraylarına dönmüştü⁴¹⁹. Aynı durum iki yıl sonrada tekrarlanmıştı. III. Selim, Beyhan Sultan sarayında olmadığı sırada Çırağan'a gelip buradan ayın için Mevlevihane'ye geçmişti. Sonrasında Beyhan Sultan Eyüp Sahilsarayın'da olduğu halde kendisi 10 gün kadar Çırağan'da kalmıştı. III. Selim 12 Eylül 1798 Çarşamba günü kız kardeşine ait olan Çırağan Sarayı'na valide sultan ile birlikte gitmiş ve ayın yirmi beşine kadar burada kalmıştı⁴²⁰. Rûznâme'ye göre padişah zaman zaman farklı yerleri ve sarayları mâbeyn⁴²¹ olarak kullanıyordu. Bunlardan biri Kasr-ı Gülşen⁴²² bir diğeri Beyhan Sultan'ın Çırağan Sarayı idi. Çırağan Sarayı'nda mâbeyn kısmı olması padişaha ait bir kısım olduğunu ve gerekirse devlet adamlarını kabul edeceğini göstermektedir.

Beyhan Sultan'ın davetlerine çeşitli konular bahane olabiliyordu. Bir keresinde sarayının bahçesindeki Bağ Kasrı'nı yeniden inşa ettirmesi vesilesiyle padişaha davet vermişti. 14 Haziran 1806 Pazar günü Bağ Kasrı'na davetli olan III. Selim, burada ata binmiş, kethüdaları ve Vezir İbrahim Efendi'nin sazandeleriyle fasıl yapılmış ve Beyhan Sultan'ın hazırladığı yemekler yenildikten sonra sarayına dönmüştü⁴²³. Beyhan Sultan'ın padişah III. Selim'i sarayında misafir ettiği kimi günlerde ziyaretlere

⁴¹⁸ "Mâbeyn-i Hümayûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif ve ahşâma dek ârâm buyurulup ahşâma tebdil piyâdesiyle derûn halvete teveccüh ve gice cedvel-i sîm'depiyâde ile geşt ü güzâr ve sâz ile mehtâb buyuruldu" **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 249 (12 Zilkade 1211/ 9 Mayıs 1797)

⁴¹⁹ "Şevketlû Efendimiz Hazretleri on gün bu resm-i tenezzüh ü safa birle halvet-i mülûkâne ile Sa'dâbâd'da ârâm ve inbisâtdan sonra..." Sultan III. Selim Zilkade ayının 13, 15, 17, 18 ve 20. günlerinde Beyhan Sultan Sarayı'nda halvette kalmıştı. **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 249-250 (21 Zilkade 1211/ 18 Mayıs 1797)

⁴²⁰ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 287-289 (1 Rebiülahir 1213/ 12 Eylül 1798)

⁴²¹ Mâbeyn-i Hümayûn; sarayda padişahın hem resmi hem özel amaçlı kullandığı mekânlardı. Bu kısımda yazışmalar yapılır, padişahın özel hizmetindeki ve korumasındaki görevliler bulunur ve padişahın kabulleri gerçekleştirilirdi. Ayrıca, padişah için bir dinlenme mekânıydı. Ali Akyıldız, "Mâbeyn-i Hümayûn", **DİA**, c. 27, Ankara 2003, s. 283-286. Cengiz Göncü, **Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilat**, Doktora Tezi, Danışmanı: Zeynep Tarım, İÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bilim Dalı, İstanbul 2014, s. 52-54.

⁴²² **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 264.

⁴²³ "Yirmiyedinci pazar günü Beyhan Sultan Hazretlerinin verâ-yı sâhil-sarâylarında müceddeden binâ buyurdıkları bağ kasrına tebdil binışı tarikiyle med'uvven bângîr-süvâr-ı teveccüh buyurulup, kasr-ı merkumda kethüdâları ve VezîrKethudâsı İbrahim Efendi'nin sâzendegânına fasıl ettirilüp ârâm ve müşârun-ileyhânın ta'âmını tenâvül birle..." M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 198-199 (27 Rebiülevvel 1221/ 14 Haziran 1806)

valide sultan da katılıyordu⁴²⁴. 25 Ağustos 1793 Cumartesi günü valide sultan önce Beyhan Sultan'ı ziyaret etmiş, ardından Kağıdhane'de bulunan oğlunun yanına gitmişti⁴²⁵. 8 Ekim 1793 tarihinde Sadabad'da yapılan eğlencelerde Beyhan Sultan, valide sultan ile birlikteydi⁴²⁶. 16 Şubat 1795 Pazar günü valide sultanın Eyüp'te düzenlediği imarette yapılan dua ve yemekten sonra, padişah Topkapı Sarayı'na dönerken, valide sultan imaretin yakınında bulunan Beyhan Sultan'ı Eyüp Sarayı'nda ziyaret etmişti⁴²⁷. 7 Nisan 1795 Pazartesi gecesi iftar, padişah ve valide sultan eşliğinde Bahariye'de yapılırken, buradan Beyhan Sultan'ın Eyüp Sarayı'na geçilmiş, gece sahur ile devam etmişti⁴²⁸.

28 Mayıs 1804 Pazar günü Beyhan Sultan Sahilsarayı'nın misafiri valide sultan idi, padişah da annesinin orada olduğunu bildiğinden gününü burada geçirmişti⁴²⁹. 17 Haziran 1804 Cumartesi günü yine valide sultan Beyhan Sultan'ı sahil sarayında ziyaret ettiği sırada padişah da mâbeynden sonra kayıkla kardeşine gelmişti⁴³⁰. Valide sultanın ziyaretleri karşılıksız kalmıyor, Beyhan Sultan da onu görmeye gidiyordu⁴³¹. Bu ziyaretler Beyhan Sultan'ın hem III. Selim ile hem de Valide Mihrişah Sultan ile iyi ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir.

Beyhan Sultan padişahı kendi sarayında ağırladığı gibi kimi zaman da Topkapı Sarayı'nda ziyaret ediyordu. Örneğin; 2 Mayıs 1795 Cuma günü Beyhan Sultan, Topkapı Sarayı'na misafir olmuştu⁴³². Masraf defterlerinde de bu ziyaretlere dair kayıtlar bulunmaktadır. Beyhan Sultan enderun-i hümâyûna teşrihi için hazinesinden 11 Temmuz 1789'da 6.000 kuruş, 12 Kasım 1790'da ise aynı sebepten 2.500 kuruş almıştı. Belli ki bu ziyaretlerinde hediye ya da bahşiş olarak harcama yapıyordu. Hatta

⁴²⁴ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 198-199.

⁴²⁵ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 139 (17 Muharrem 1208/ 25 Ağustos 1793)

⁴²⁶ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 144 (2 Rebiülevvel 1208/ 8 Ekim 1793)

⁴²⁷ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 185 (26 Recep 1209/ 16 Şubat 1795)

⁴²⁸ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 189 (17 Ramazan 1209/ 7 Nisan 1795)

⁴²⁹ M. A. Beyhan, *Saray Günlüğü*, s. 147 (17 Safer 1219/ 28 Mayıs 1804)

⁴³⁰ M. A. Beyhan, *Saray Günlüğü*, s. 149 (8 Rebiülevvel 1219/ 17 Haziran 1804)

⁴³¹ "Devletlû vâlide sultân efendimize istifsar-ı hatr için devletlû veliyyetü'l-nimet efendimizin teşriplerinde nakden hâk-pây-ı devletlerine takdîm olunan zer-i mahbûb altûni 5000 gurûş", TSMA E. 112/19 (29 Cemaziyelevvel 1220/ 25 Ağustos 1805)

⁴³² Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 190 (12 Şevval 1209/ 2 Mayıs 1795)

hazinesinde olmadığından bu miktarlar sarraftan temin edilmiş ve kayda geçirilmişti⁴³³.

Padişah kız kardeşini ziyarete geldiğinde maiyetinde birçok ağa bulunuyordu. Bunlar kahvecibaşı, hazine vekili, baş tebdil ağa, iki nefer tebdil hasekisi, has ahır eskisi, yeniçeri ağa tebdili, has ahurlu, meydan ustası, kahvecibaşının uşakları ve hazine vekilinin uşaklarından oluşuyordu⁴³⁴. Beyhan Sultan padişahın maiyyetinde gelen bu görevlilere bahşişler dağıtıyordu⁴³⁵.

Beyhan Sultan'ın padişahın göç-i hümâyûnlarına katıldığı da oluyordu. Göçe saltanat kayığı ile katılması sırasında dağıttığı bahşişlerden kimlerin bu gezilere katıldığı da anlaşılmaktadır. Buna göre saltanat kayığında dümenci, hamlacı, kayıkçılar, altı nefer haski ve bostancibaşı bulunuyordu. Ayrıca etrafta sultan kethüdası kayığı, baş ağa kayığı, baltacılar kethüdası kayığı, bölükbaşı kayığı ve horedegân kayığı yer alıyordu⁴³⁶.

Hanedan ailesi içinde gerçekleşen bu ziyaretler için hediyelik bohçalar da hazırlanıyordu. Örneğin padişahın Beyhan Sultan ile Şah Sultan'ın saraylarına yapacağı bir teşrif-i hümâyûn ziyareti için valide sultanın emriyle şal, akmişe ve mücevherler alınmıştı. Beyhan Sultan'a sarayında yapılacak teşrif-i hümâyûn ziyaretine hediyelik olarak alınan 2 top orta buldan, 2 top buldan, 2 top savayi, tekrar 2 top savayi için 1.030 kuruş, mücevher çiçek için 2.000 kuruş olmak üzere 3.030 kuruş ödenmişti. Aynı alışveriş listesine göre; Şah Sultan Sarayı'nın ziyareti için alınan şal, buldan ve savayi kumaşlara da 6.710 kuruş verilmişti⁴³⁷.

Beyhan Sultan, padişah III. Selim'in padişahlığı sürecinde imparatorluğun karanlık günlerine de şahitlik etmişti. Yaşanan savaş ve ekonomik krizler hem halkı hem de hanedan mensuplarını etkilemişti. Rusya ile devam eden savaş bunun en

⁴³³ TSMA E. 175/26 (17 Şevval 1203/11 Temmuz 1789, 5 Rebiülevvel 1205/ 12 Kasım 1790)

⁴³⁴ TSMA D. 870, vr. 5b (1209/1794-1795)

⁴³⁵ Köşke teşrif-i hümâyûn günü dağıtılan bahşişler 2110 kuruş, TSMA D. 858, vr. 18b (1 Rebiülahir 1221/ 18 Haziran 1806)

⁴³⁶ TSMA D. 870, vr. 10b. (1209/1794-1795)

⁴³⁷ Belgenin orjinalinde tarih olmamakla birlikte arşiv kayıtlarında 29 Zilhicce 1222/ 27 Şubat 1808 olarak tarihlendirilmiştir. Ancak Şah Sultan'ın bu tarihten beş yıl önce vefat etmiş olduğu dikkate alınırsa belgenin 1803 yılı öncesine, III. Selim dönemine ait olması gerekmektedir. BOA HAT 1504/7.

önemli sebebi idi. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile başlayan gerginlikler, 1787 yılında savaşa dönüşmüş, 1792 yılına kadar sürmüş ve siyasi ve ekonomik anlamda büyük bir yıkıma sebep olmuştu. Osmanlı Devleti, sefer masraflarının karşılanamayacak düzeye gelmesiyle halktan “avarız” adı verilen ve genellikle savaş ihtiyaçlarından oluşan aynı bir vergi almaktaydı. Bu vergi savaşların uzun sürdüğü ya da yoğun olduğu dönemlerde daimi hale geliyordu. Ancak Sultan III. Selim'in saltanatının ilk yıllarında Rus savaşı nedeniyle yaşanan sıkıntılar öyle büyük boyutlara ulaşmıştı ki savaş masraflarının karşılanması için dış borç arayışına gidilmişti. Ancak dış borç arayışlarının olumsuz neticelenmesi ile oluşan maddi açığı kapatma zorunluluğu devleti yeni bir çözüm arayışına itmişti. Bu aşamada Beyhan Sultan da valide sultanla birlikte orduya destek olmaya çalışmıştı. Ahmed Cavid Bey'in *Hadika-i Vekâyi* adlı eserine göre, savaş için asker toplama sıkıntısı yaşandığında hem Beyhan Sultan hem de valide sultan ihtiyaçlarını kendi gelirlerinden karşıladıkları askerleri orduya göndermişlerdi. 31 Mayıs 1790 tarihinde Beyhan Sultan kendi malından 80'er kuruş bağışladığı 50 askeri, 2 başbuğ önderliğinde cepheye gönderirken, valide sultan da kendi malından 500 bostancının her birine 80 kuruş, birer çûka nimten, birer potur ve birer filar bağışlamıştı⁴³⁸.

Savaş masraflarının artışı devletin her zamankinden farklı yeni çözümler üretmesine de sebep oluyordu. Bu sefer çözüm olarak çıkarılan bir fetva⁴³⁹ ile lüzumsuz harcamalara son verilerek gerek padişah ve ailesi gerekse devlet ricâli, ulema ve halktan altın ve gümüş eşyalarını darbhaneye getirmeleri istenmişti. Bunun üzerine sarayda başta padişah III. Selim ve ardından valide sultan olmak üzere şehzade, hanım sultan, cariyeye, usta ve kalfalara ait altın ve gümüş eşyalar darbhane-i amireye teslim edilmişti. 21 Ekim 1790'da “*İmdâd-ı sefer-i nusretmokrûn*” için bağış yapanların arasında Beyhan Sultan da vardı. Beyhan Sultan 100 kg gümüş eşyasını darbhaneye teslim etmişti⁴⁴⁰. Yapılan bağışlar sultanın kardeşleri arasında sıralamaya tutulursa Beyhan Sultan dördüncü sırada yer alıyordu. Birinci sırada 275 kg gümüş

⁴³⁸ Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekâyi*, Hazırlayan: Adnan Baycar, TTK, Ankara 1998, s. 20 (17 Ramazan 1204/ 31 Mayıs 1790)

⁴³⁹ Altın ve gümüş evani kullanılmasının men'ine dair Reisülküttab'a gönderilen hüküm için bkz: Ahmed Refik, *Hicri On Üçüncü Asırda İstanbul Hayatı (1200-1255)*, İstanbul 1932, s. 5-6.

⁴⁴⁰ Padişah, valide sultan, kadınları, şehzadeler ve kardeşlerindeki sim ve altın eşya miktarları için: TSMA D. 9960/0001 (12 Safer 1204/ 21 Ekim 1790)

eşya ile Esmâ Sultan vardı ve bu miktar Beyhan'ın neredeyse 3 katıydı. Bu bağışa Hatice Sultan 60 kg, Beyhan Sultan'ın annesi Adilşâh Kadın ise 12,6 kg gümüş eşya ile katılmıştı⁴⁴¹. Yapılan bağışlar masrafların bir kısmını karşılamışsa da neticeyi Osmanlı ordusu lehine çevirememiş ve imzalanan 1792 Yaş Antlaşması ile Kırım'ın Rus toprağı olduğu kabul edilmişti. Bu durum devlet hazinesinin boşaldığı durumlarda, ihtiyacın karşılanması için hanedan üyelerinin de orduya katkı yaptıklarını örnekliyordu ki bu savaş sırasındaki katkı ferman gereği bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştı.

1802 yılında da ordunun ihtiyacı için Rumeli bölgesinden zahire toplanırken Beyhan Sultan'ın Uzunköprü mukataasından da 256 ton arpa ve 128 ton un istenmişti. Hatta sultanın kethüdası yoluyla voyvodasına bir çuhadar gönderilmesi için hatt-ı hümâyûn çıkarılmıştı⁴⁴².

Savaş ve ekonomik zorlukların enflasyonu oluşturduğunun izleri de görülmekteydi. Çünkü dönem dönem mukataa gelirlerine zam yapılmaktaydı. 1806 tarihli hatt-ı hümâyûna göre⁴⁴³ mukataalara yapılacak zamlar için, sultanların kethüdarları tarafından hazırlanan mukataa kayıtlarının döküm defterleri istenmekte ve padişaha teslim edilmekteydi. Belgeye göre; en başta Beyhan Sultan'a ait mukataa defterleri teslim edilmiş, ardından da Hatice ve Esmâ Sultanlar ile Şeyhülislam'ın mukataa dökümleri verilmişti.

Padişah III. Selim'in bu dönemde iletişimde olduğu ve sevip, değer verdiği kişilerden biri de Galata Mevlevihanesi şeyhi Galip Dede idi. Şeyh Galip, şiir ve musikiyi sevmenin ötesinde Mevlevilikle de yakından ilgilenen III. Selim'in padişah olmasından kısa bir zaman sonra padişahın dikkatini çekmişti. Şeyh Galip, Mevlana'nın türbesi için hazırlanan örtü için yazdığı terci-i bend ile padişahın takdirini kazanmış, Galata Mevlevihanesi şeyhi olmasıyla da iletişimleri artmıştı. Sultan III. Selim'in mevlevihaneye gidip ayinlere katıldığı çarşamba günleri muhtemeldir ki aralarındaki muhabbeti daha da geliştirmişti. Şeyh Galip, aralarında oluşan bu sevgi bağı

⁴⁴¹ İsmail Baykal, "Selim III. Devrinde "İmdad-ı Sefer" için Para Basılmak Üzere Saraydan Verilen Altın ve Gümüş Avanî Hakkında", **Tarih Vesikaları**, c. III, Sayı 13, s. 36-39.

⁴⁴² BOA HAT 49/2345 (29 Zilhicce 1217/ 22 Nisan 1803)

⁴⁴³ BOA HAT 112/4459 (29 Zilhicce 1220/ 20 Mart 1806)

vesilesiyle gerek III. Selim'in gerekse validesi Mihrişah Sultan ve kardeşleri Beyhan ve Hatice Sultan'ların yaptırdıkları birçok eser için ayrı ayrı şiirler yazmış ve tarih düşürmüştü⁴⁴⁴.

Şeyh Galib ile III. Selim ve aile üyeleri arasındaki bu ilişkiler ve yazılanlardan yola çıkarak; Şeyh Galib'in Beyhan Sultan'a özel bir ilgisi olduğunu ileri sürenler de olmuştur. Günümüzde yazılan çeşitli romanlarda⁴⁴⁵, Beyhan Sultan ile dönemin Mevlevi şeyhi Şeyh Galib'in⁴⁴⁶ birbirlerine âşık oldukları, ancak kavuşamadıkları ve bu acıyı yüreklerinde yaşadıkları şeklinde bir hikâye resmedilmektedir. Bazı edebiyat araştırmaları da⁴⁴⁷ dönemi anlatırken böyle bir söylentiden bahsetmektedirler.

Şeyh Galib'in şiirlerine bakıldığında Beyhan Sultan ile aralarındaki samimiyet açıkça görülmektedir. Naci Okçu'nun Şeyh Galib'i ve eserlerini tanıttığı eserinde; Şeyh Galib'in Beyhan Sultan'a dile getirdiği muhabbetin, kendisine gösterilen ilginin bir dışa vurumu olduğunu ifade etmiştir. Galib'in bu rivayetlere kanıt olarak gösterilen dizelerine de şöyle işaret etmiştir⁴⁴⁸:

*“Ah kim düşdü gönül bir şeh-i âli-câha
Rehniümâ her keremi bin elem-i cângâha”,
“Kim ceyb-i lutfu kıldı zer-i nâb-ı selsebîl
Sultan vasfı Hazret-i Beyhana yaraşır” ve
“Bir suhanla dil-i vîrânımı ma'mur etdi
Ede mesrur anı Hak gönlümü mesrur etdi”⁴⁴⁹*

⁴⁴⁴ Naci Okçu, **Şeyh Galib I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 136-292.

⁴⁴⁵ Mine Sultan Ünver, **Nar-ı Aşk**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

⁴⁴⁶ Uzun yıllar Galata Mevlevihanesi şeyhi olan Mehmed Es'ad ya da bilinen ismiyle Şeyh Galib, 1171/1757-58 yılında İstanbul'da doğmuş olup 18. yüzyılın yetiştirdiği önemli divan şairlerindedir. *Hüsn ü Aşk* adlı büyük mesnevisi ile tanınan ünlü şair, ilk divanını 24 yaşında oluştururken ardından 2 yıl içerisinde, meşhur mesnevisini 1782-83 yılında kaleme almıştır. Hem Türk hem dünya edebiyatının önemli eserlerinden sayılan *Hüsn-ü Aşk*, Fuzulî'nin *Leyla ve Mecnun* adlı eserinden sonra klasik Türk edebiyatının en büyük ikinci mesnevisi olarak kabul edilmiştir. Şeyh Galip 6 Recep 1213/ 3 Ocak 1799 tarihinde, genç yaşında ölmüştür. Naci Okçu, **Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 11, Şeyh Galib, **Hüsn ü Aşk**, Hazırlayan: Muhammed Nur Doğan, Yelkenli Yayınları, İstanbul 2008, s. 10.

⁴⁴⁷ Beşir Ayvazoğlu, **Kuğunun Son Şarkısı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.64-69.

⁴⁴⁸ N. Okçu, **Şeyh Galib I**, s. 7, 312, 314.

⁴⁴⁹ Ahmed Hikmet, İlave-i Hak, No: 12'den naklen N. Okçu, **Şeyh Galib I**, s. 7.

Şeyh Galib, Beyhan Sultan adına 3 kaside yazmış, 4 tane de tarih düşürmüştü. Şairin beyitlerinde Beyhan Sultan için dile getirdiği muhabbetin belki de Sultan'ın diğer kardeşi Hatice Sultan'a bu denli gösterilmeyişi böyle bir aşk hikâyesinin anlatılmasına sebep olmuştu⁴⁵⁰.

Resmi kaynaklara olmasa da Mevleviler arasında dilden dile anlatılan rivayetler ile Asaf Halet Çelebi'nin bu rivayetleri kaynak olarak kullanarak yazdığı Şeyh Galib'i anlatan makale serisinde, Şeyh Galib'in Beyhan Sultan'ı aşk ile sevdiği ifade edilmiştir. Makalede; resmî kaynaklarda buna dair bir bilgi bulunmadığı, zaten hanedan üyesi bir kadın için böylesi bir söylentinin adaba da uymayacağı belirtilmiştir. Ancak bu rivayetin Ahmed Hikmet tarafından yazıldığı, Veled Çelebi'nin de onu tasdiklediğinin altı çizilmiştir. Makaleye göre; Sultan III. Selim ile Şeyh Galib arasındaki muhabbet vesilesiyle şairin saraya rahat bir şekilde girdiği dönemde, Beyhan Sultan genç ve güzel bir kadındı. Şair ise onun zarafet ve güzelliğine hayrandı. Şair, padişahтан gördüğü ilgiyi valide sultan ile Beyhan Sultan ve Hatice Sultan'dan da görüyordu. Hatta makalede; Beyhan Sultan'ın kendisine "*Pamuk Şeyhim!*" lakabını taktığı, valide sultan ile ikisinin şeyhe bu kadar samimi bir şekilde hitab ettiği ifade edilmiştir⁴⁵¹.

Beyhan Sultan'ın Şeyh Galib'in yazdığı küçük bir kaside için 10.000 altın bağışladığı gibi şairin Divan'ına tezhîp yaptırtıp ciltlettiği de rivayetler arasındadır⁴⁵². Ancak bir diğer kaynakta ise; Beyhan Sultan'ın Şeyh Galib'in hâmesi olduğu, hatta Sultan'ın şairin tezhiplenip, ciltlenerek hazırlanan divanı için 300 altın ödediği ifade edilmiştir⁴⁵³. Dolayısıyla iki kaynak arasındaki miktar farkı bile meselelerin dilden dile aktarılırken geçirebileceği değişim üzerine daha fazla düşünmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Makalede; şairin Beyhan Sultan'a karşı hissettiklerini saklamakla birlikte sultandan bir teşvik de görmüş olacağı ve bu duyguların karşılıklı olduğu üzerinde durulur.

⁴⁵⁰ N. Okçu, **Şeyh Galib Divanı**, s. 14.

⁴⁵¹ Asaf Halet Çelebi, "Gaalib Dede (1751-1799)", **Türk Yurdu**, Sayı 266, Mart 1957, s. 669.

⁴⁵² A. H. Çelebi, "Gaalib Dede", s. 670.

⁴⁵³ Hatice Aynur, "Osmanlı Edebiyatı", **Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, c. 3, editör: Suraiya Faroqhi, çeviri: Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 586.

*“Takrir-i mahabbet be tu nenu iŝtem u gŭftem
Nâ gŭfte bedânî tu vu nenviŝte bekhânî ”*

Ŗeyh Galib’in, Beyhan Sultan’a gŏnderdiđi kasidelerden birinin altına Farsça kaleme aldığı *“Sana olan aŝkıyı yazıp sŏyleyemiyorum; fakat sen sŏylenmeyi biliyor ve yazılmayı da okuyabiliyorsun!”* anlamına gelen beyti de bu gŏrŭŝe dayanak olarak gŏsterilmiŝtir. Ancak yine makalede ūzerinde durulan Beyhan Sultan’ın; cariyesi Mihriban ile tanbur hocası Sadullah Ađa arasında geçtiği sŏylenen gŏnŭl iliŝkisi ile yapılan dedikodular karŝısında hiddetlenmesi dikkate değerdir. Beyhan Sultan’ın kardeŝi Sultan III. Selim’e giderek ağanın ūlŭmle cezalandırılmasını isteyecek kadar sert bir tavır gŏstermesi onun ne kadar kuralcı ve saray terbiyesini ne kadar gŏz ūnŭnde bulunduran birisi olduğunu ortaya koyar. Mizacının bu sertliği ūzerinden kendisine duyulan bir aŝkı da reddedeceği yŏnŭnde çıkarımlar yapılmıŝtır. Hatta makalede Ŗeyh Galib’in Beyhan Sultan ya da padiŝah tarafından muhtemel sŏylentileri engellemek için bir saraylı kadın ile evlendirildiği ifade edilir. Ancak Mevlevi rivayetlerinde ŝairin eŝinden bahsedilmeyerek aslında onu etkileyen tek kadının Beyhan Sultan olduğu vurgulanırken, tŭm bu yorumlamaların bazı ipuçları ūzerinden yapıldığı tekrardan ifade edilmektedir⁴⁵⁴. Dolayısıyla Mevleviler arasında dolaŝan rivayetleri ve bunları gŭnŭmŭze taŝıyan kurgusal metinlerde, yukarıda değindiğimiz romanlarda, dile getirilen bu aŝk hikâyesinin gerçekliğini resmi kaynaklar ile delillendirmek pek mŭmkŭn gŏrŭnmemektedir. Elimizdeki arŝiv vesikalarının da bu tip ūzel, kalbî ve hissî konuları açıklayacak bilgi içermediğini sŏyleyebiliriz⁴⁵⁵.

⁴⁵⁴ A. H. Çelebi, “Gaalib Dede”, s. 670-675.

⁴⁵⁵ Bugŭn Tŭrkiye’de belgelere dayanıp dayanmadığına bakılmaksızın, tarihi karakterlere ait aŝk hikâyeleri ūzerine inŝa edilen popŭler tarih romanları oldukça ilgi çekici bulunmakta ve merakla okunmaktadır. Bu tip eserlerin genelde tarihe ūzelde romana ait dŏnem ve ŝahıslara ilgi ve rağbeti arttırdığı ve sonrasında baŝka tarih kitaplarının yazılmasına da vesile olduğu tespit edilmektedir. Bu konuya Mimar Sinan ile Mihrimah Sultan arasında geçtiği var sayılan bir aŝkı anlatan roman da ūrnek gŏsterilebilir (Mŭrvet Sarıyıldız, **İki Cami Arasında Aŝk- Mihrimah ile Sinan**, Mola Kitap, İstanbul 2011) ki roman oldukça yŭksek bir okuyucu kitlesi yakalamıŝtır. Ūyle ki romanın satıŝ sayısı bir mŭddet sonra konunun devamı mahiyetinde aynı isimle bir diğer romanın yazılmasına da sebep olmuŝtur. (Mŭrvet Sarıyıldız, **İki Cami Arasında Aŝk 2-Kayıp Kafatası**, Sayfa 6 Yayınevi, İstanbul 2013) Bŏylece gŭnŭmŭz okuyucu kitlesinin beğenisinin de son dŏnem yazılan tarih romanlarının içeriğinin ŝekillenmesinde etkili olduğu sŏylenebilir. Dolayısıyla Beyhan Sultan ve Ŗeyh Galip arasında yaŝandıđı dŭŝŭnŭlen aŝkı konu alan eserleri de popŭler kŭltŭr ūrnekleri olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

2.3.4. Kız Kardeşi: Şah Sultan

Beyhan Sultan'ın kendisinden beş yaş büyük ablası olan Şah Sultan, 15 Ramazan 1174/ 20 Nisan 1761 tarihinde Sultan III. Mustafa'nın baş kadını Mihrişah Sultan'dan doğan kızı olup, III. Selim'in de ana baba bir kız kardeşi idi. Şah Sultan küçük yaşından itibaren devlet adamları ile nişanlandırılmıştı. Üç yaşında iken veziriazam Bahir Mustafa Paşa ile nişanlanmış, paşa ertesi yıl görevden alınarak idam edilmişti. Yedi yaşına gelince Nişancı Mehmed Paşa ile nişanlanmış, ardından sadrazam yapılan paşa da bir yıl sonra görevden alınarak öldürülmüştü. Son olarak Şah Sultan da kız kardeşleri Beyhan ve Hatice gibi amcaları Sultan I. Abdülhamid döneminde, 17 yaşına geldiği 1778 yılında, Nişancı Seyyid Mustafa Paşa ile nikâhlanmıştı. Bu evlilikten doğan tek kızı Şerife Havva Hanım Sultan da bir yaşına varmadan ölmüştü⁴⁵⁶.

Şah Sultan, Süleymaniye şeyhi İskilibi Yusuf Efendi silsilesinden eş-şeyh el-Hac Hasan Efendi'den ders almış⁴⁵⁷ ve Sünbili Şeyhi Merkezzade Ahmed Efendi'ye intisab etmişti⁴⁵⁸. Kaynaklarda Şah Sultan ve Beyhan Sultan hakkında ayrı ayrı bir çok belge olmakla birlikte, Beyhan Sultan'ın ablası olan Şah Sultan ile aralarındaki iletişime dair veriler bulunmamaktadır. Bu durum Şah Sultan'ın daha erken vefat etmesi sebebiyle olabileceği gibi, Beyhan Sultan'ın Hatice Sultan ile olduğu gibi, ablası Şah Sultan ile ortak mukataa ya da tasarruflarının olmamasından da kaynaklanmış olabilir. Zira belgeler daha çok ekonomik veriler ya da sorunlar üzerinden düzenlemiştir.

III. Selim döneminde birçok mülk sahibi olan Şah Sultan'ın, İstanbul Eyüp'te inşa ettirdiği vakfında sıbyan mektebi, çeşme, sebil ve türbeden oluşan bir külliyesi mevcuttur. 1800 yılında İbrahim Kami Ağa'nın mimarlığında yaptırılan türbede barok ve ampir üslubu, sıbyan mektebinde yine ampir, sebilde ise rokoko tarzı izler

⁴⁵⁶ **Tarih-i Cevdet**, c. VII, s. 220-221. Ç. Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, s. 101-102.

⁴⁵⁷ **Taylesanizâde**, s. 65 (8 Cemaziyelahir 1199/ 18 Nisan 1785)

⁴⁵⁸ **Taylesanizâde**, s. 97 (3 Zilkade 1199/ 7 Eylül 1785)

görülür⁴⁵⁹. Şah Sultan 11 Mart 1803 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp'te kendi yaptırdığı türbesine gömülmüştür⁴⁶⁰.

2.3.5. Kız Kardeşi: Hatice Sultan

Beyhan Sultan'ın hayatında en çok yer eden kimselerin başında kardeşi Hatice Sultan gelmekteydi. Kendisinden iki yıl sonra 27 Muharrem 1182/13 Haziran 1768 günü doğan kız kardeşi ile tam 54 yıl geçirmişti. Doğup büyüdükleri mekânlar aynı olmakla birlikte evlilikleri ile yerleştikleri saraylar da konum olarak birbirine çok yakındı. Belgeler üzerinde bakıldığında kardeşler daima iletişim içinde bulunmuşlar, birbirlerine destek olmuşlardı.

Evlenmeleri konusunda da anneleri iki kardeş için birlikte saraydan talepte bulunmuştu. Ancak Beyhan Sultan'ın durumu vesilesiyle onun nikâhı acil yapılırken Hatice Sultan'ın nikâhı 4 sene sonra gerçekleşmişti. 4 yıldır nişanlı olan Hatice Sultan ile Anadolu Valisi Seyyid Ahmed Paşa'nın nikâhları, 22 Ekim 1787'de kıyılmış⁴⁶¹, 6 gün sonra da çeyiz alayları düzenlenmişti. Bir hafta sonra 29 Ekim 1787'de Hatice Sultan kendi evine, sarayına yerleşmişti⁴⁶². Kendinden önceki hanedan kızlarının evliliğinde olduğu gibi, ertesi gün amcaları olan padişah I. Abdülhamid yeni evlileri evinde ziyaret etmişti.

18. yüzyılda hanedana mensup sultanların ya kendilerine verilen bir saraya ya da varsa damat sarayına taşındıkları ve burada kendilerine daha serbest bir yaşam oluşturdukları anlaşılmaktadır. Seyyid Ahmed Paşa ile evli olan Hatice Sultan da Melling'i sarayının mimarı ve dekoratörü olarak belirlemişti. Melling Usta, bazı yazarlara göre⁴⁶³, sarayda kendine ait odasında kalıyor, özgürce dolaşabiliyor, kadınların bulunduğu bahçe ve avlulara girebiliyordu. Melling geldikten bir müddet sonra saraydan ayrılmak istemiş ancak Hatice Sultan'ın girişimiyle vazgeçmişti.

⁴⁵⁹ Hale Tokay, "Şah Sultan Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 7, İstanbul 1994, s. 127 (1215/1800), Sevgi Parlak, "Şah Sultan Külliyesi", **DiA**, c. 38, İstanbul 2010, s. 258-260.

⁴⁶⁰ **Tarih-i Cevdet**, c. VII, s. 220 (17 Zilkade 1217/ 11 Mart 1803)

⁴⁶¹ 10 Muharrem 1202/ 22 Ekim 1787

⁴⁶² **Taylesanizâde**, s. 174 (17 Muharrem 1202/ 29 Ekim 1787)

⁴⁶³ J. Perot, **Hatice Sultan ile Melling Kalfa Mektupları**, s. 10-11.

Arşiv belgeleri hanedan üyelerinin iletişimleri hakkında padişah dışında açıkça bilgi vermemekle birlikte Beyhan Sultan ile Hatice Sultan arasındaki ilişkiyi değerlendirebileceğimiz bazı belgeler bulunmaktadır. Bu belgeler iletişim içinde olduklarını, birbirlerine ziyarette bulduklarını, yardımlaştıklarını, özellikle Hatice Sultan'ın ablasının sözüne itimat ettiğini ve ortak tasarruflarda bulduklarını göstermektedir.

Kız kardeşlerin mali konularda zaman zaman birbirlerine destek oldukları da görülür: Örneğin; dörtte bir hissesi Hatice Sultan'ın olmak üzere, iki kardeşin birlikte tasarruf ettikleri Mora mukataasında Musa Ağa çiftliğinin 1785 senesi iltizamı için gerekli temessük iki kardeş adına Beyhan Sultan tarafından yazılmıştı⁴⁶⁴. Kardeşlerin aynı mukataayı tasarruf etmeleri sebebiyle zorunlu oldukça maddi konularda ortak karar aldıkları ve bu tip gerekliliklerde işlerin yürütülmesinde Beyhan Sultan'ın ön planda olduğu görülmüyordu.

Beyhan Sultan'ın günlük masraf kayıtlarına göre, Sultan 1785 senesinde kardeşinden 1.000 kuruşluk borç almış ve borcuna karşılık bir senet vermişti. Sonrasında borcuna karşılık 200 kuruşluk bir altın, 1 cariye ve elbise ücreti ödeyerek borcun yarısını kapatmıştı⁴⁶⁵. Ancak evrakta borcun geri kalan yarısının ödemesine dair bilgi verilmemişti. Aralık 1786 tarihine ait üzeri çizilmiş bir diğer evrağa da Beyhan Sultan'ın Hatice Sultan'a 770 kuruş borcu olduğu kaydedilmişti⁴⁶⁶. Burada borcun nakit ödendiği ya da mal karşılığı mahsup edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktaydı. Borç bilgisi başka bir yere aktarılarak da buradan silinmiş olabilirdi. Ancak her durumda sultanların aralarında bir para alışverişinin varlığını ispatlıyordu. 1816 yılına ait bir belgeye göre de durum tersine dönmüştü. Hatice Sultan'ın sarayına yaptırdığı kapı ve abdesthanenin inşa masrafı olan 1.440 kuruş Beyhan Sultan tarafından ödenerek kayıt altına alınmıştı⁴⁶⁷. Sultan bu ödemeyi daha evvelki bir borcuna karşılık olarak yaptırmış olabileceği gibi bedelini sonradan almış

⁴⁶⁴ T SMA D. 2174, vr. 4b (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

⁴⁶⁵ T SMA D. 2174, vr. 1b (1200/ 1785-86)

⁴⁶⁶ T SMA D. 2174, vr. 43b (Rebiülevvel 1201/ Aralık1786)

⁴⁶⁷ Beyhan Sultan'ın emriyle kardeşi Hatice Sultan'ın sahilhânelerinde kapı ve memşâ (hela, abdesthane) inşa ücreti için es-Seyyid Ali tarafından sarf olunan 1442 kuruşun ödendiğine dair senet: T SMA E. 174/19 (27 Rebiülevvel 1232/ 14 Şubat 1817)

da olabilirdi. Ancak her durumda maddi sıkıntı yaşadıkları zamanlarda birbirlerine destek oldukları ortaya çıkıyordu. Beyhan Sultan'ın bahşış ödemesine dair kaydedilmiş bir pusulaya göre de Hatice Sultan 18 Ocak 1788'de ablasını ziyaret etmişti⁴⁶⁸.

İki kardeş, anneleri Adilşâh Kadın'ın ölümünden sonra kendilerine intikal eden malların tasarrufu konusunda da birlikte hareket etmişlerdi. Beyhan Sultan'a ait 10 Haziran 1804 tarihli ilk vakfiyesine göre annelerinden intikal eden malların tümünü annelerinin hayrına bağışlama kararını birlikte vermişlerdi ancak vakfın oluşturulmasında sorumluluk Beyhan Sultan'a bırakılmıştı⁴⁶⁹

Hatice Sultan 17 Temmuz 1822 tarihinde vefat ettiğinde, Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan Türbesine gömüldü. Öldüğü sırada çok borcu olduğundan muhalefatı zapt edilmiş ve borçları padişah II. Mahmud tarafından ödenmişti⁴⁷⁰.

2.3.6. Sultan IV. Mustafa

Padişah IV. Mustafa, III. Selim'in tahttan indirilmesi ile 21 Rebiülevvel 1222/ 29 Mayıs 1807 tarihinde padişah olmuştu. Böylece III. Selim'in sabık hükümdar olarak sarayda tutulması ve geleceği ile ilgili belirsizlik kız kardeşi Beyhan Sultan için de endişe verici olmalıydı. Ancak yeni padişahın cülûsu kutlama ve hediyeleşmeleri zorunlu kılıyordu. Beyhan Sultan da saray adetlerini yerine getirmiş, cülûs-ı hümâyûn için fiyatları 3.300 ile 6.000 kuruş arasında değişen 6 cariye satın almış⁴⁷¹, kuyumcu İstefan'a 25.000 kuruşa mücevherli hançer yaptırmış, ardından yine padişaha hediye olarak 6.000 kuruşa bir at satın almıştı⁴⁷². Hediyelek bohçalar hazırlanmış ve içine şal, akmişe, zirli savayi, pullu işleme, çitari, diba kumaşlar konulmuştu. Beyhan Sultan,

⁴⁶⁸ TSMA D. 2174, vr. 54a (9 Rebiülahir 1202/ 18 Ocak 1788)

⁴⁶⁹ "Sultân-ı müşârun-ileyhâ hazretlerinin hemşîre-i muhteremeleri iffetlû ismetlû Hatice Sultân Efendimiz hazretleri vâlideleri merhûme müşârun-ileyhâ hazretlerinden müvekkilem müşârun-ileyhâ Beyhan Sultân efendimize ve gerek müşârun-ileyhâ Hatice Sultân efendimize mevrûs olan bi'l-cümle mâllarını vâlideleri müşârun-ileyhâ rûh-ı şerîfleri için vücûh-ı hayrata harc ve sarf etmek üzere hemşîre-i cellieleri ile ittîfak birle müşârun-ileyhâ Hatice Sultân hissesini müvekkilem müşârun-ileyhâ Beyhan Sultân efendimiz hazretlerine teberru' ve zikrî-atî vakf-ı şerîfin tertibâtını irâde-i aliyyelerine ta'lîk buyurdıklarından sonra". Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 18-19.

⁴⁷⁰ Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 104-105 (27 Şevval 1237/ 17 Temmuz 1822)

⁴⁷¹ TSMA D. 858, vr. 25a (Rebiülahir 1222/ Haziran 1807)

⁴⁷² TSMA D. 858, vr. 25b (Cemaziyelevvel 1222/ Temmuz 1807)

yeni padişahın teşrif-i hümâyûnu için de hazırlıklar yaptırmıştı⁴⁷³. IV. Mustafa kısa süren saltanatı müddetinde, sıklıkla şehir içi gezilere çıkmış ve hanedan üyesi kadınları ziyaret etmişti. Amcasının kızı Beyhan Sultan'ın daveti üzerine de 1 Ekim 1807 günü onu sarayında ziyaret ile ziyafetine iştirak etmişti⁴⁷⁴.

Hesap defterlerine bakılırsa Beyhan Sultan padişahın bu ziyaretinde büyük bir ziyafet vermiş, oldukça özenle hazırlanmıştı. Ziyafette ikram edilen yemekler için yapılan masraflardan başka sadece vekilharca ödenen bedel 4.753 kuruş⁴⁷⁵ olup bu tutar Beyhan Sultan Sarayı'nın ortalama iki aylık mutfak masrafına denk geliyordu. Davet yemeğinin hazırlanması için Beyhan Sultan'ın kendi aşçıları yeterli olmamış, dışarıdan aşçılar da getirilmiş; yapılacak yemeklerin pişirilmesi için bakırlar kiralanmıştı ve bunlar için de 1.007,5 kuruş ödenmişti⁴⁷⁶. Bu ziyafet için gelen ağaların uşaklarına da bahşişler dağıtılmıştı. Saraydan gelen hazine vekili ağanın uşaklarına, musahib ağanın uşaklarına ve hassa ve kilar-ı enderun ağalarına toplam 668 kuruş bahşiş verilmişti⁴⁷⁷. Ziyafet sonrasında da birçok bohça hazırlanarak ağalara ve birtakım kimselere hediye gönderilmişti. Bohçalara konması için alınan şal ve akmişelere 21.507 kuruş ödenmişti⁴⁷⁸. Böylece ziyafet yemek, bahşiş ve hediyeler ile birlikte toplamda 27.935,5 kuruşa mal olmuştu. Rûznâmede ziyaretin hangi sarayda yapıldığı bildirilmemekle birlikte Beyhan Sultan'ın o dönem en çok kullandığı sarayı olan Akıntıburnu'nda gerçekleşmiş olmalıydı. Ancak Beyhan Sultan'ın daha kardeşinin tahttan indirilmesinin ikinci ayında böyle büyük bir davette bulunması, yeni padişahın saltanatını kutlamakla birlikte, iyi ilişkiler içinde bulunduğu ağabeyi III.

⁴⁷³ TSMA D. 858, vr. 26b (Şaban 1222/ Ekim 1807)

⁴⁷⁴ Fahri Ç. Derin, "Tüfengçi-Başı Ârif Efendi Tarihçesi", **Bellekten**, Sayı 151, Temmuz 1974, Ankara, s. 441 (28 Receb 1222/ 1 Ekim 1807)

⁴⁷⁵ "4753 fi 23 Ş Teşrif-i Hümâyûnda ziyâfet masârîfı an bedel-i vekilharca" TSMA E. 112/20 (23 Şaban 1222/ 26 Ekim 1807)

⁴⁷⁶ "1007,5 gurûş ziyâfette haricden gelen aşçılar ücerâtı 865 gurûş ve bakır kirâsı 142,5 gurûş" TSMA E. 112/20 (30 Receb 1222/ 3 Ekim 1807)

⁴⁷⁷ "668 gurûş, 150 gurûş hazîne vekili ağanın uşâklarına, 200 gurûş musâhib ağanın uşâklarına, 318 gurûş hassa ve kilâr-ı enderûn ağalarına verilen bahşişler" TSMA E. 112/20 (30 Receb 1222/ 3 Ekim 1807)

⁴⁷⁸ "Bir kıt'a tahvil-i seniyye mûcibince masârîf-ı şehr-i şaban vacib sene [1]222

700 fi 15 Ş Mîrahûr ağa boğçasına vaz' olunmak için Hacı Ali'den alınan şâl behâsı

11420 fi 15 Ş Boğçalara vaz' için muferredden? alınan şâl ve akmişe-i sâ'ire behâsı

5290 fi 15 Ş Enestebden? alınan şal ve zirlî savâyî ve pullu işleme ve telli çetâri behâsı

4097 fi 15 Ş Üç kardaşlardan alınan üstûfe ve dibâ ve pûl işleme behâsı"

TSMA E. 112/20 (15 Şaban 1222/ 18 Ekim 1807)

Selim'in o sırada tahttan indirilmiş halde sarayda tutulmasından kaynaklanmış olabildi. İleriki aylarda III. Selim'in sarayda öldürülmesi üzerinden geriye doğru bakarsak Beyhan Sultan'ın saray ağalarına ve uşaklarına kadar uzanan bu özenli daveti sarayda değişen siyasi dengelere ayak uydurmak ve III. Selim'in emniyetinin sağlanmasına yönelik bir amaç ve tedbir taşıyabilirdi.

Padişah IV. Mustafa'ya ait diğer bir rûznâme kaydına göre de rûznâmede kayıtlı beş ay içinde, padişahın yaptığı on bir ziyaretten biri Beyhan Sultan'ın Arnavutköy'deki sarayına olmuştu⁴⁷⁹. Sultan IV. Mustafa, 15 Haziran 1808 Salı günü tebdil-i kıyafet ile çıktığı gezide önce Arnavutköy'de bulunan İzzet Paşa Köşkü'ne gitmiş, ikinci saatlerinde bu köşke yakın olan Beyhan Sultan Yalısı'na geçmiş, yemek yiyip dinlendikten sonra saat on bir sularında tekrar sarayına dönmüştü⁴⁸⁰.

2.3.7. Sultan II. Mahmud

Topkapı Sarayı'nda Sultan III. Selim'in öldürülmesi ile neticelenen gelişmeler Beyhan Sultan için de oldukça üzücü ve zor olmalıydı. Olaylar neticesinde 4 Cemaziyelahir 1223/ 28 Temmuz 1808 günü tahta Sultan II. Mahmud oturmuştu. Beyhan Sultan her zamanki gibi saray adetlerini yerine getirmişti. Cülûs-ı hümâyûn müjdesiyle gelen musahib Ali Ağa'ya kürk behası 12.500 kuruş vermiş⁴⁸¹, cülûs-ı hümâyûn için nakden 10.000 kuruş harcamış, iki adet hediyelik alınan cariyyeye 7.550 kuruş, mücevher zarf için de 8.500 kuruş ödemişti⁴⁸². Cülûs ve teşrif-i hümâyûn için kethüdası vesilesiyle aldırıldığı mücevher ve eşyalara da 43.643 kuruş ödemişti. Hediyeler içinde sandal bedesteninden alınan işlemeler, şal ve savayiler, diba kumaşlar ile 16.750 kuruşluk bir mücevher muhafazası, 2.800 kuruşluk mücevherli bir saat, yine

⁴⁷⁹ M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 29-30.

⁴⁸⁰ "Vakti asra karîb mahall-i mezbûr ittisâlinde karîb Beyhan Sultan Sâhil-sarayı'na azîmet buyurulup, zîr ü bâlâsını temâşâ ve gâyet ile rûh-bahşâ idüğünden, bir mahall-i ferah-fezâsında ikâmet ve tenâvül-i ta'âm ve sâ'at onbire kadar ârâm buyurulup", M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 219-220 (20 Rebiülahir 1223/ 15 Haziran 1808)

⁴⁸¹ Konu ile ilgili defterde cülûs vesilesiyle önce musahib Ali Ağa'ya kürk behası olarak 12.500 kuruş verdiği (TSMA D. 858, vr. 29b (Cemaziyelahir 1223/ Ağustos 1808), defterin bir arka sayfasında ise bir ay sonra Ali Ağa'ya kürk giydirdiği (TSMA D. 858, vr. 30a (Recep 1223/ Ağustos-Eylül 1808) şeklinde iki ayrı kayıt bulunmaktadır. TSMA D. 858.

⁴⁸² TSMA D. 858, vr. 29b (Cemaziyelahir 1223/ Ağustos 1808)

2.500 kuruşluk mücevherli bir saat ile teşrif-i hümâyûn için 12.500 kuruşa alınan bir mücevher zarf fincan bulunuyordu⁴⁸³.

Beyhan Sultan'ın, Sultan II. Mahmud'un saltanatı sürecince padişah ile ilişkilerine dair dönemin tarihlerinde açık bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bu dönemde de padişahın hanedan kızlarını saraylarında ziyaret etmesi âdetinin devam ettiği görülmektedir. Beyhan Sultan'ın masraf kayıtlarına göre teşrif-i hümâyûn için Kuyumcu Hacadur'dan aldığı pırlantaya 25.000 kuruş, şal ve çitarilere ise 8.955 kuruş ödemişti⁴⁸⁴.

Beyhan Sultan sarayında 1820 yılının eylül ayında, II. Mahmud'u misafir etmiş ve büyük bir ziyafet vermişti. Kayıtlara bakılırsa padişah ziyafete geniş maiyetiyle katılmış, dört gün içinde yapılan masraflar 3.891 kuruş 27 pareyi bulmuştu. Yapılan yemekler için yaklaşık 146,8 kg pirinç, 164 kg revgan-ı sade, 3,2 kg revgan-ı zeyt, 18 kg badem, 5,8 kg fıstık üzüm, 3,8 kg nemçe arpası, 12,8 kg fındık, 12,8 kg nohut, 2,6 kg çekirdeksiz üzüm, 115 kg soğan, 400 adet yumurta, 450 adet limon, 12,8 kg peynir, 148,7 kg lahm-ı ganem, 7 adet kuzu, 120 adet palaz?, 80 adet parfa?, 5 adet keklik, 95 adet piliç, 100 adet paça, mumbar, ekmek kadayıfı, dakik-i has, 6,4 kg irmik, 12,8 kg pirinç unu, 2,6 kg güllaç, 23 kg mermer nişastası, 6,4 kg kırlangıç balığı, 3,2 kg kalkan balığı, 12,8 kg tekir balığı, 12 kg mercan balığı, 40 kg süt, 20 kaymak, yoğurt, 17 kg kelle şekeri, 5 kg şerbet şekeri, balık tutkalı, Şam fıstığı, kakule, darçın, karanfil, fülful, kırmız?, ma-i gül ve çiçek, kitre, anber, sakız, tuz kullanılmıştı. Alışveriş listesine bakılırsa sofrada hem kuzu hem tavuk hem keklik eti ikram edilmiş, balıklar kırlangıç, kalkan, tekir ve mercan balıkları olarak çeşitlendirilmişti. Tatlı ikramında güllaç, ekmek kadayıfı yanında sütlü ve hamur tatlıları tercih edilmiş olmalıydı. Meyve olarak 32 kg ayva, 32 kg armut, 30 kg şeftali, 32 kg kızılıcık, 27 kg üzüm, 7,7 kg incir, 10 adet portakal, elma ile 230 adet kavun ve karpuz ikram edilmişti. Sunum için hazırlanan tablalarda kırmızı örtü ve peştemaller ile 10 adet kaba hasır kullanılmıştı. Ayrıca francala ve nan-ı aziz alınmıştı.

⁴⁸³ TSMA D. 858, vr. 31b.

⁴⁸⁴ TSMA D. 858, vr. 39b (Şevval-Zilkade 1226/ Ekim-Kasım 1811)

Yemekte eğlenmek için Galata'dan da tavşanlar getirtilmişti. Onları Yeniköy'e getiren kayıkçının ücreti ödenirken, tavşanlar için hazırlanacak sofraya zeytin, havyar, üzüm, francala ile ayrıca kılarcı tarafından erik ve çeşitli sebzeler alınmıştı. Yapılan masrafların içinde işçi ücretleri, kahve, kırılan karlık şişesi, kağıt, sicim, nan-ı aziz sepeti, bakır sepeti, hıyar ve hıyar turşusu, çömlek ve desti ücreti, sabun, 9 adet işçi ücreti, kebab çeviren hizmetçinin ücreti, bakırların ücreti, tabak ve kase ücreti, kırılan tabaklar, dış kiler hizmetçilerine, bakırcılarla gelen sarı leğen, ibrik tamiri ve çeşitli zahire, vekilharç, kayık ücreti ve hammaliye ücretleri vardı⁴⁸⁵.

Beyhan Sultan 1820 yılı Eylül'ünde padişahın ziyareti sebebiyle çeşitli eşya ve mücevherler de almış, atıyyeler dağıtmıştı. Yine aynı kayıtların devamındaki dökümlerde 15 Aralık 1820 tarihinde "*Bebek sahilsarây-ı alilerinde teşrif-i hümayûndan mukaddemce tamir olunan mahallerin tekmil masârîfi Nikoli kalfa marifetiyle*"⁴⁸⁶ denilerek yapılan 9.696 kuruşluk ödeme de Beyhan Sultan'ın padişahın ziyareti öncesi sarayında hazırlıklar yaptığını belirtmektedir.

Masraf kayıtlarına bakılırsa padişahın ziyareti için büyük ve masraflı bir hazırlık yapılmıştı. Mühürdar Ali tarafından alınan mücevher ve çeşitli eşyalara 79.949 kuruş, Hacadur'un bilgisiyle alınan mücevherat ve eşyalara 48.056 kuruş, çiftler için 4.550 kuruş, vekilharç eliyle kilerci, yamağı ve uşağına 115 kuruş, Okmeydanı için 6.000 kuruş toplamda 138.670 kuruş ödeme yapılmıştı Ayrıca bir ay sonrasında Ok Meydanı'na ziyaret sırasında Beyhan Sultan kethüdası tarafından alınan eşyalara 9.185 kuruş ödendiği belirtilmişti. Aynı belge içinde geçen bu kayıtlar Beyhan Sultan'ın padişahı hem sarayında misafir ettiğini hem de padişahın şehirdeki bazı binişlerine katıldığını göstermektedir⁴⁸⁷.

Sultan II. Mahmud dönemi yaşanan savaşların getirdiği ekonomik krizler, siyasi sorun ve problemler olarak da Beyhan Sultan'ın sarayına yansiyordu. 1822-23 yıllarında sefer sebebiyle Beyhan Sultan'ın hangi mukataası olduğu ve miktarı belirtilmeden, mukataa bedeli muaccesininin yarısı seferiye olarak istenmiş, bunun

⁴⁸⁵ TSMA E. 172/10 (1 Zilhicce 1235/ 9 Eylül 1820)

⁴⁸⁶ TSMA E. 113/8 (9 Rebiülevvel 1236/ 15 Aralık 1820)

⁴⁸⁷ TSMA E. 113/8 (Zilkade 1235/ Ağustos 1820- Gurre-i Zilhicce 1235/9 Eylül 1820)

için kethüdasına pusula yazılmıştı⁴⁸⁸. Aynı dönemde, Boğaz'da Rusların baskınları ciddi tehdit oluşturmuş, sahilsaraylarda baskın korkusu yayılmıştı. Aslında Ruslar 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması sonrası İstanbul'un güvenliğini tehdit eder duruma gelmişlerdi. Devlet İstanbul'un güvenliğinin sağlanması için bir dizi tedbir almak durumunda kalmış, 18. yüzyıl sonunda *Boğaz Nazırlığı* teşkilatı kurularak, Boğaz'ın Karadeniz sahillerinde yeni kaleler yapılmıştı⁴⁸⁹. Ama ilerleyen süreçte tehdidin büyüdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Beyhan Sultan, 1823 yılında, durumu sordurduğunda kethüdasından; Rus elçisinin “*sizinle bir kavgamız yok*” demesine karşılık yine de temkinli olunması gerektiği cevabını almıştı. Anlaşılan Boğaz'daki yalılara yapılacak olası bir baskın endişesi, Boğaz'daki diğer yalılarda da hissediliyordu. Çünkü kethüda cevabının devamında, böyle bir baskın olursa yalıda 20 ya da 50 adam ile karşılık vermenin yetersiz olacağını ifade ederek, herkes gibi hareket etmeleri gerektiğini tavsiye etmiş ve Esmâ Sultan yalısının durumunu örnek göstermişti. Esmâ Sultan sarayındaki adamların bir kısmı silahlı dolaşıyorlardı. Bu yüzden kethüdanın tavsiye ettiği çözüm de herkesin dairesinde 5-10 silahlı adam bulunması şeklindeydi⁴⁹⁰.

2.4. Beyhan Sultan'ın Vefatı

Beyhan Sultan vefatından 10 yıl önce, 15 Şaban 1230/ 23 Temmuz 1815 tarihinde vasiyetini hazırlamıştı⁴⁹¹. Vasiyetinde doğumundan ölümüne kadar olan

⁴⁸⁸ TSMA E. 173/34 (1238/ 1822-23)

⁴⁸⁹ H. Bostan, **Defending The Ottoman Capital**, s. 225.

⁴⁹⁰ TSMA E. 154/10 (29 Zilhicce 1238/ 7 Ağustos 1823)

⁴⁹¹ “*Elhamdülillahi'l-mutalla' alâ küll-i hâlü'l-münezzed ani'l-t... ve'l-intikâli ve's-salavat ve's-selâm alâ resûle Muhammedü'l-mevsûf bi-mekârimü'l-ihlâk ve muhâsinü'l-hisâl ve alâllah ve ashâb nemîka-i enîka oldur ki çün bu dünyânın esâsı nâ-pâyidâr ve küll-i men aleyhâ fân kerîmesi mantûkunca cây-ı karâr olmadığı aşikâr olmakdan nâsî ve mâtakaddema li-enfisiküm min hayr-ı tecdeve indallah mazmûn-ı şerîfine imtisâl ile tezevvüd-i ahiret ricâsıyla şöyle vasiyyet eyledim ki atîb mâlımdan 20.000 gurûş ifrâz ve târih-i velâdetim 1172 senesi olmağla vakt-i mukadderde bi's-selâfe ve hüsnü'l-hâtîme emr-i hakk vâkı' oldukda iskât-ı salavat ve kefârât-ı savm ve yemîn-i kadîmeler için devr ahvâlini âlem-i fukarâ ve sülehâdan bir kaç nefer kimesne senem hesâb edüb vech-i şer'î üzre meblağ-ı müferrez-i mezkûrdan münâsibi mikdâr devr ve fukarâya tasadduk ve meblağ-ı mezkûrdan fazla kalur ise vasî-i muhtârem re'yiyle sâ'ir hayrât ve hasenâta sarf oluna ve vasiyetim tenfiz ve icrâsına hâlâ kethüdâlık hizmetimde olan Ahmed Azmi Efendi'yi vâsî-i muhtâr ta'yîn edüb ol dahî vesâyet-i merkûmeyi kabûl ve merâsimini kemâ-yenbagi îfâ ve icrâya ta'ahhüd ve iltizâm eylediği ma'lûm olmak için işbû refîme? Tahrîr olundu ve min Allah el-tevfik ve kafî billah şühedâ fî 15 Şaban sene 1230 Veliyyetü'l-ni'met bî mentem Efendim*

sürede namazları için ıskat ile oruç kefaretları ve yeminlerine karşılık gelecek miktarın hesaplanarak fukara ve sülehaya dağıtılmasını, kalan miktar olursa yine hayır ve hasenata sarf edilmesini şart koşmuştu. Vasiyeti için 20.000 kuruş ayıran Sultan, o dönemde kethüdası olan Ahmed Azmi Efendi'yi de vasisi tayin etmişti.

Onun sağlık durumu ile ilgili yeterli bilğimiz olmamakla birlikte hayatının son 10 yılında dizlerindeki ağrılardan şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır. 9 Kasım 1815 Çarşamba gününe ait kayıta şifa beklediğine dair “*Mâh-ı Zilhiccenin altıncı çahârşenbe günü ... suhûfuna bed' eyledim. Hazret-i Rabbü'l-âlemîn şifâ verülmesini kerem eyleye*” diyerek dileğini belirttikten sonra aynı ay içinde okuyamadığında “*bir gün terk eyledim*” diyerek sonradan okuması için kendine not ediyordu. Hemen sonrasında “*Dizim ağrısı için şifâ bulursam Eyüb Sultan Halid hazretleri türbesine 10 kıyye balmumu 10 kıyye yağ zeyt yağı nezîrimdir 8 Z 1230*”⁴⁹² gibi aldığı notlara bakılırsa dizlerinden şikâyeti artmış olmalıydı. Sağlığına kavuşmak için düzenli dualar okumuş, bağışlar yapmıştı. 7 yıl sonraki kayıtlar incelendiğinde şikâyetlerinin devam ettiği izleniyordu. “*Uzunçarşu Katır hânı karşısında olan sabuncuya mersin yağı sual oluna*” dedikten sonra “*mersin yağı diz ağrısına mücerreb biberiyye yağı karabaş yağı başa saç aralarına sürmeli baş soğukluğuna mücerrebdır bu her güne yağlar Giridlilerin hânında olur Giridlilerin oturdukları hân deyu sual oluna*”⁴⁹³ diyerek diz ağrısına iyi geldiği düşünülen mersin yağı İstanbul esnafından soruşturulmuştu. Bu kayıtların yanına üç hekim ismi de yazılmıştı. Ancak bu otların hekimler tarafından tavsiye edilip edilmediği açıklanmamıştı. 1821 yılı kayıtlarına göre de karabaş yağı satın aldırılmış ve genelde her ay içinde bir kez dizlik imali için Hoşyar Kadın'a para göndermişti⁴⁹⁴. Beyhan Sultan'ın hangi yağı ne amaçlı aldırıldığını bilemesek de belgelerdeki ifadeler son yıllarında diz ağrılarının ötesinde rahatsızlıklara sahip olduğunu düşündürmektedir.

... tahsîsi iktizâ etmeyub çâkerlerine emr-i hakk vâkı' olub vasiyetnâmenin tebdîli iktizâ etdikde ol vakt idâre buyurulduğı vechle fazladan bir mikdâr şey ta'yîn buyurulur”. T SMA E. 173/25 (15 Şaban 1230/ 23 Temmuz 1815)

⁴⁹² 10 kıyye=12,8 kg. T SMA D. 882, vr. 0b (6-8 Zilhicce 1230/ 9-11 Kasım 1815)

⁴⁹³ T SMA D. 860, vr. 1a (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁴⁹⁴ T SMA D. 883 (29 Şaban 1236/1 Haziran 1821)

Beyhan Sultan Akıntıburnu Sahilsarayı'nda uzun süren bir hastalık döneminin sonunda 7 Kasım 1824 Pazar günü 58 yaşında ölmüştü⁴⁹⁵. Ölümünün ertesi günü ömrünü geçirdiği Eyüp'e getirilip son vazifeleri yapılmış, Eyüp'te bulunan Mihrişah Valide Sultan Türbesi⁴⁹⁶, ne kardeşi Hatice Sultan'ın yanına defnedilmişti⁴⁹⁷. Çuhadar İlyas Ağa, Beyhan Sultan'ın ölümünü “*Cihân Sultânı'nın hâlitesi terk-i sarây-ı nâsut ve azm-i bekâ-yı lâhut*” mısrasıyla ifade etmişti⁴⁹⁸

Resim 2: Beyhan Sultan'ın 1824 tarihli sanduka puşidesi

(Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han Sergisi Kataloğu, s. 224-225)

Beyhan Sultan'ın vefatından günümüze bir sandık puşidesi kalmış olup Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenmektedir. Siyah kadife dokumadan olup üstü sim ile işlenen örtünün boyutları 125 x 110 cm'dir. Puşidenin alınlık kısmına sim işleme ile “*Hüve'l-bâkî cennet-mekân mağfîret-nişân Beyhân Sultân tâbe serâha veceale'l cennete mesvâhâ hazretlerinin irtihâli rahmet iştimâlleri sene 1240*” yazılmıştır.

⁴⁹⁵ Ç. Uluçay, **Padîşahın Kadınları ve Kızları**, s. 103 (15 Rebiülevvel 1240/ 7 Kasım 1824)

⁴⁹⁶ 1793-1796 yılları arasında barok sanatının etkisiyle inşa edilen Mihrişah Sultan Türbesi için bkz: Kasım İnce, “III. Selim- IV. Mustafa ve II. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında”, **Osmanlı**, c. 10, s. 279, Hakkı Önkal, “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, **Osmanlı**, c. 10, s. 337-338, Hakkı Önkal, **Osmanlı Hanedan Türbeleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 408-416.

⁴⁹⁷ “*Rıdvân-mekân Sultân Mustafa Hân-ı sâlis hazretlerinin selâtîn-i 'iffet-âyînlerinden Beyhân Sultân bir müddetten berü Bebek'te vâki' sâhil-hânelerinde ser-bâlîn-i haste-gî ve cevher-i vücudu rahne-pezîr-i şikestegî olup, 'âkıbet rebîulevvelin on beşinci gicesi irtihâl ve dâru'l-ins-i na'îme intikal edüp, irtesi günü na'ş-ı rahmet-nakşını koçılı sandal ile Dâru's-sa'âdeti'ş-şerîfe Ağası Kasaba-i şerîfe Ebî Eyyûb radiye 'anhu gâfirü'z-zünûb'a getürüp, nemâzını sadr-ı a'zam ve şeyhülislâm ve müctema' olan kibâr-ı 'ulemâ ve meşâyih ve sâ'ir huddâm ba'de'l-edâ Mihrişâh Vâlide Sultân Türbesi'nde mestur-i sanduka-i iğtiyâb ü hafâ kıldılar; 'aleyhime'r-rahmetu'l-mine'l-mevlâ*”, **Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi**, s. 354. Uluçay, **Padîşahın Kadınları ve Kızları**, s. 103.

⁴⁹⁸ C. Kayra, **Bebek Mekânlar ve Zamanlar**, s. 54.

Sandık örtüsünün, saray kataloğunda bulunan Sultan III. Selim'in validesi Mihrişah Sultan ve kız kardeşi Hatice Sultan'a ait örtülerle aynı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Beyhan Sultan'ın ölümü ile kendisine tahsis edilmiş olan gelir ve mülkler, diğer hanedan üyelerinde olduğu gibi, devlet hazinesine intikal etmiş ve hazineye gelir kaydedilmişti⁴⁹⁹. Sultan'ın borçları da aynı şekilde devlete intikal etmişti. Bu yüzden ölümünün ardından muhalefatı sayıldı ve satıldı. Beyhan Sultan'ın satılan muhalefatına göre eşyalarının değeri 10.189.000 kuruşu bulmuştu⁵⁰⁰. Muhalefatınla kıyaslandığında oldukça az borcu vardı. Çeşitli esnafın talep ettiği toplamda 130.115,5 kuruşluk borcun, yarıya yakın kısmı, 61.005,5 kuruşu devlet hazinesince ödenmişti⁵⁰¹.

⁴⁹⁹ Sultanların ölümlerinden sonra eşyalarının hazineye intikali için bir örnek: Muharrem 1188/ Mart 1774'de Zeynep Sultan'ın ölümüyle gelen muhalefatı tek tek sayılmış, yıpranmış eşyalar tamir edilmiş ve sorguçlar, kürkler, kuşaklar, puşide, seccade, top top kumaşlar, elbise ve ev eşyaları hazineye gelir olarak geçirilmişti. TSMA D. 2419/0002, vr. 1b-3b (Muharrem 1188/ Mart 1774)

⁵⁰⁰ TSMA D. 2290 (29 Rebiülevvel 1240/ 21 Kasım 1824)

⁵⁰¹ TSMA D. 5226/0002.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN GÜNDELİK HAYATI

Beyhan Sultan'ın günlük yaşamı, çevresi, hizmetindeki kişiler, gündelik alışkanlıkları, zevkleri ile tercihleriyle ilgili kayıtlar 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında hanedan üyesi bir kadının yaşam tarzını anlatmaktadır.

3.1. Beyhan Sultan'ın Hane Halkı ve Çalışanları

Sultanların doğumlarıyla birlikte haremde kendilerine tahsis edilen odalarında, evlendirildikten sonra ise saraylarında birçok hizmetlileri bulunur hane, köşk ve bahçe kısımlarından oluşan bu geniş saraylarının her türlü iş ve hizmetlerini de onlar karşılardı.

Bu hizmetlilerden bir kısmı sultanların hanelerinin bakım, temizlik, çamaşır, mutfak, alışveriş vs. ve bahçe, araba, ahır işleri ile ilgilenirdi. Kethüdarları ise sultanın sarayı dışındaki, mukataaların idaresi, gelirlerin toplanması, sorunların giderilmesi, sarraflarla ilişkiler, sarayla iletişimin sağlanması, vakıf kurulması ve yönetilmesi gibi meselelerle ilgilenirdi. Böylece sultanların hane içinde ve dışındaki kolları olarak işlev görürlerdi. Beyhan Sultan'ın hanesi saraya ve bürokrasiye mensup birçok kişinin merkezde ve taşrada bulunan hanesi gibi, Osmanlı hane yapılanmasının bir örneğini oluşturuyordu. Beyhan Sultan üzerinden hanedanı destekleyen, besleyen, hem vakıflar hem günlük ilişkiler içinde sarayı, saray yaşantı ve adabını topluma yansıtan, sarayla toplum arasında iletişimi sağlayan, bünyesinde hizmet veren kişileri içeren ve çeşitli sorunları ile ilgilenen himaye ilişkilerinin şekillendiği geniş bir hane idi⁵⁰².

Beyhan Sultan'ın hane dışındaki işleri, diğer sultanların olduğu gibi, en başta kethüdarları tarafından idare ediliyordu. Sarayındaki hizmetlilerin çoğunluğu hür kişiler olmakla birlikte ev hizmetlerinde cariyeler de yer alıyordu. Böylece Beyhan

⁵⁰² Osmanlı hane yapılandırılmasının çırağ edilen cariyeler üzerinden geniş bir değerlendirmesi için bkz: Betül İpşirli Arğıt, **Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. yüzyıl**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

Sultan'ın yaşadığı mekânlar görüntü, içerik ve çalışanları açısından bakıldığında adına yaraşır şekilde saraylar idi.

Tablo 12: 1784/85 yıllarında Beyhan Sultan Sarayı'ndaki görevliler

	Haremdeki Görevliler	Bayram Harçlıkları
1	Kethüda karısı	60 kuruş
2	Hazinedâr Usta	50 kuruş
3	Cameşur Usta	30 kuruş
4	Kahveci Usta	30 kuruş
5	İbrikdar Usta	30 kuruş
6	Kılarcı Usta	30 kuruş
7	Kutucu Usta	30 kuruş
8	Çaşnigir Usta	30 kuruş
9	Hazret-i ..lima? Usta	30 kuruş

Tablo 13: 1784/85 yıllarında Beyhan Sultan Sarayı'nın harem dışındaki görevlileri

	Harem Dışındaki Görevliler	Bayram Harçlıkları
1	Baş Ağa	40 kuruş
2	Ser- gulam başı	30 kuruş
3	Ağa-yı salis	15 kuruş
4	Kethüdây-ı teberderân	20 kuruş
5	Vekilharc Ağa	20 kuruş
6	Kâtib-i masarîf	25 kuruş

Tablo 14: 1784/85 yıllarında Beyhan Sultan Sarayı'nın saray dışında görev yapan hizmetlileri

	Taşra Hizmetlileri	Yıllık Ücretleri
1	Baş Ağa	250 kuruş
2	Baş Kapu Gulamı	200 kuruş
3	Üçüncü Ağa	100 kuruş
4	Dördüncü Ağa	90 kuruş
5	Beşinci Ağa	60 kuruş
6	Bir nefer Ağa	55 kuruş
7	Kethüda Ağa	150 kuruş
8	Kethüda Kâtibi	11 kuruş
9	Kethüda Baş Çukadarı	11 kuruş
10	Kapu Çukadarı	25 kuruş
11	İmam Efendi	40 kuruş
12	Ağalar Hocası	20 kuruş

13	Baltacılar Kethüdası	110 kuruş
14	Bölükbaşı	90 kuruş
15	Odabaşı	75 kuruş
16	Baş eskiye	55 kuruş
17	Baş nöbetçi	55 kuruş
18	İkinci Nöbetçi	55 kuruş
19	Üçüncü Nöbetçi	55 kuruş
20	Beher nefer teberderan -8-	50 kuruş
21	Vekilharç	55 kuruş
22	Masraf katibi	45 kuruş
23	Kılarıcı	35 kuruş
24	Hoşabacı	30 kuruş
25	Aşçı başı	40 kuruş
26	Beher nefer aşçılara -12-	20 kuruş
27	Pazara giden	30 kuruş
28	Arabacıbaşı	45 kuruş
29	İkinci Arabacı	40 kuruş
30	Şatıra	30 kuruş
31	Beher nefer sayise	17+17 =34 kuruş
32	Mirahur	25 kuruş
33	Ağa yedekçisi	11 kuruş
34	Kapucu	30 kuruş
35	Harem kapucusu	35 kuruş
36	Saray bekçisi	30 kuruş
37	Yalı bekçisi	30 kuruş
38	Saray su yolcusu	15 kuruş
39	Yalı su yolcusu	11 kuruş
40	Saray bağçevanları	20 + 20 = 40 kuruş
41	Yalı bağcivanı	15 kuruş
42	Saraydar-Serabdar? 	7 kuruş
43	Hekim	22 kuruş
44	Terzi başı	10 kuruş
45	Kürkçü başı	8 kuruş
46	Meremmatçı	12,5 kuruş
47		6 kuruş
48	Çilingir	7 kuruş
49	Yogurtcu	6 kuruş
50	Bazergan uşakları	25 kuruş
51	Kandilci	22 kuruş
52	Kömürcü	22 kuruş
53	Bazergan başı	20 kuruş
54	Yorgancı	25 kuruş
55	İhtiyar Halil	10 kuruş
56	Selamlığın İkinci Kapucusu	---
57	Paşanın iki nefer adamları	---
58	Paşanın bir nefer adamı	35 kuruş
59	Hizmetkârı	20 kuruş
60	Hamal	15 kuruş

Beyhan Sultan'ın, Silahdâr Mustafa Paşa ile evliliğinin hemen ertesi 1784-1785 yılına ait yıllık ödeme kayıtlarına göre, yukarıdaki tablolarda izlendiği gibi, sarayın içinde ve dışında 50 kişinin üstünde hizmetlisi bulunuyordu⁵⁰³.

1786 yılı kayıtlarında görevleri belirtilen hizmetlileri ise şunlardı⁵⁰⁴: Hazinesdar usta, cameşuy usta, çaşnigir, kutucu, ibrikdar, kılarcı, kahveci, kethüda ağa ve hizmetkârları, baş ağa, baş kapu gulamı, üçüncü ağa, 2 tane orta ağa, imam efendi, hoca efendi, baltacılar kethüdası, bölükbaşı, odabaşı, baş eski kulu, 11 tane teberdaran, vekilharç, masraf kâtibi, aşçılar, ama kulları, arabacı kulları, ikinci kulları, şatır, iki tane araba seyisleri, harem kapucusu, selamlık kapucusu, serabdar, hoşabcı, kılarcı, pazara giden ve kandilci.

Yukarıda sıralanan listelere göre; Beyhan Sultan'ın haremi, sarayı ve bahçesinde çok sayıda hizmetli grubu ve cariyeleri vardı. Sarayın içinde, bahçesinde ve dışında çalışanlara bakılırsa Beyhan Sultan hayatı boyunca ortalama 60-80 kişinin idarecisi konumunda olmuştu. Bu görevliler zaman zaman değişiyordu. Ayrıca bu kişiler haricinde dışarıdan hizmet alması, çeşitli tamirat, alışveriş ve vakıfları sebebiyle iletişimde olduğu esnaf ya da reayadan kişiler olabiliyordu. Beyhan Sultan'ın bu kadar insanla muhatap olması hem onların hayatlarında yer alması hem de kimi zaman onların sorunlarının dinlenmesi ve çözüm bulunması demektir. Dolayısıyla Beyhan Sultan orta büyüklükte bir kurumun idarecisi olarak düşünülebilirken sarayları da, konumları ve işlevleri gibi bazı bakımlardan Topkapı Sarayı'nın ufak bir örneği olarak nitelendirilebilir.

Beyhan Sultan'ın saraylarında görev alan hizmetlileriyle ilişkileri hakkında doğrudan bilgi veren kaynaklarımız bulunmamaktadır. Birbirleriyle kurdukları iletişimi yansıtacak hatırat ya da günlük geleneğinin olmayışı da bu konudaki sorularımızın cevapsız kalmasına neden olmaktadır. Ancak ekonomik kaynaklar üzerinden yani yaptıkları bağışlar ya da vakıflar yoluyla bazı isimleri ve ilişkileri öğrenme fırsatı oluşmuştur.

⁵⁰³ Bayram vesilesiyle dağıtılan harçlıklara göre haremdeki görevliler: TSMA D. 2174, vr. 3b- 4a. (1199/ 1784-1785)

⁵⁰⁴ TSMA D. 879 (Muharrem 1201/ Ekim-Kasım 1786)

Beyhan Sultan çalışanlarına yaptıkları hizmet ve görevlerine göre belirlenmiş miktarlarda mahiyye, harçlık ve bahşiş adı altında ödemeler yapıyordu. Ayrıca yazlık-kışlık adıyla ya da bayram vesilesiyle başka miktar da veriyordu. Örneğin 1794-95 yılına ait ödeneklere göre görevlilerin başında en yüksek miktar ile hazinedar usta geliyordu. İkinci sırada çameşuy usta ardından çaşnigir, kutucu usta, kahveci, ibrikdar ve kılarcı aynı miktarlar ile ilk yedili grubu oluşturuyorlardı. 7 kişi olan ikinciler, 7 kişi üçüncüler ve gerisi olarak sıralanıyordu. Ödenek miktarları farklılaşmakla birlikte sıralamada da farklılık olabiliyordu⁵⁰⁵. Dolayısıyla Beyhan Sultan'ın sarayındaki hizmetliler arasında tıpkı harem-i hümayûnda olduğu gibi görevlerine göre bir hiyerarşi bulunduğu izlenmektedir⁵⁰⁶.

Sultan'ın yukarıda sayılan hizmetlileri içinde ve diğer Osmanlı hanedan kadınları ile ilgili belgelerde de adlarına sıklıkla rastladığımız kişiler kethüdalarıdır. Sultanların kethüdaları ile her zaman sözlü iletişim kurmayıp, karşılıklı talep, istek ve bilgilendirmelerini yazarak ve saraydaki diğer hizmetliler eliyle birbirlerine iletmeleri ilişkiler ağı ile ilgili yorum yapma fırsatı sağlamaktadır. Bu şekilde Beyhan Sultan evrakı içinde çok fazla belge yer almaktadır. Belgelerin çoğu Beyhan Sultan'ın istekleri karşısında kethüdanın aldıklarını ve yaptıklarını bildirmesi amacıyla Sultan'a yazılmıştır. Bunların bir kısmında kethüdanın meselenin evveli hakkında kısa bilgi verip üstüne konu ile ilgili durumu özetleyip nasıl bir yön verilmesi gerektiğine dair soruları, kendisinden istenilen görevi tamamlayamadıysa sebeplerini açık bir şekilde izah etmesi kimi zaman da kethüdanın tavsiyelerini içermektedir.

Devlet geleneği olarak Beyhan Sultan'ın ve tüm hanedan kızlarının hizmetinde bir kethüda daima görevlendirilmişti. Kethüdaların ataması padişah emri ile gerçekleşiyordu. Sultan kethüdalığı; bürokraside görev alan ve genellikle deftardarlığa bağlı çeşitli hizmetlerde bulunan, hesap bilen ve güvenilir kişilere verilen ikincil bir görevdi. Kethüdaların görevi ölümleriyle sona erebildiği gibi çoğunlukla sabit

⁵⁰⁵ Bir seferinde çameşuy usta bir diğerinde kutucu usta ikinci sırada yer almıştı. TSMA D. 870, vr. 1b-2b (1209/1794-1795)

⁵⁰⁶ Topkapı Sarayı'ndaki haremde verilen maaşların 1612 yılına kadar üç, 1620 yılında altı, 17. yüzyıl ortalarında ise on iki farklı kategoride olduğu tespit edilmiş, zamanla görevliler aralarındaki hiyerarşinin arttığı izlenmiştir. L. Peirce, **Harem-i Hümayun**, s.179-183.

kalmıyordu. Zaman zaman birçok devlet memurunun görevi ve yeri değiştirilirken sultan kethüdaları da değiştiriliyordu:

Beyhan Sultan'ın kethüdaları da zaman içinde ölüm, tayin ya da görevi kötüye kullanma gibi çeşitli sebeplerle değiştirilmişti. Kimi zaman da kethüdalığı yanında başka görevler verilmişti. Beyhan Sultan kethüdaları, Sultan III. Selim'in yakın ıslahatçılarından olabildiği gibi, matbah-ı amire emini, başmukataacı, ruznamçeci, çavuşbaşı, sadaret kethüdası, kethüda kâtibi, tezkireci, Anadolu muhasebecisi, rikab-ı hümayun kethüdası, şıkk-ı sani defterdarlığı gibi görevlerde bulunmuş kişiler arasından seçilmişti.

Beyhan Sultan'ın bildiğimiz ilk kethüdası eski Galata voyvodası ve gümrük emini olan dergâh-ı ali kapucubaşlarından ve matbah-ı amire emini Argıdoğlu El-Hac Mehmed Ağa idi. Onun ölümü ile yerine matbah-ı amire emaneti hizmetlisi Kara Vezir'in hazinedarı dergâh-ı ali kapucubaşlarından olan El-Hac Salih Ağa geçmişti⁵⁰⁷. 7 ay sonra Salih Ağa'ya da matbah emaneti görevi verilmişti⁵⁰⁸. Bir diğer kethüdası Ahmed Efendi de sultan kethüdalığı yanında başmukataacılık görevinde bulunmuştu⁵⁰⁹.

Sultan III. Selim'in gözde ıslahatçı zümresinin üyelerinden ve padişahın annesi Mihrişah Sultan'ın yaveri olan Yusuf Ağa da Beyhan Sultan'ın hizmetinde bulunmuş ve Sultan'dan desteğini eksik etmemişti⁵¹⁰. Kethüdalığında bulunan diğer kişiler; Başmukataacı Ahmed Efendi⁵¹¹, Sipah ağası Arabgirizade Berber Mustafa Ağa⁵¹², Küçük Ruznamçeci Ahmed Efendi idi. Küçük Ruznamçeci Ahmed Efendi için yeni görev de istenmiş ancak padişahın onay alınamamıştı⁵¹³. Kocabaşzade Ahmed Paşa

⁵⁰⁷ **Taylesanizâde**, s. 140 (28 Cemaziyevvel 1200/ 29 Mart 1786). **Mehâsinü'l-Âsâr**, s. 329.

⁵⁰⁸ **Taylesanizâde**, s. 226 (23 Zilhicce 1201/ 6 Ekim 1787)

⁵⁰⁹ Bu sırada Şah Sultan kethüdası Yusuf Efendi'ye Haslar mukataacılığı ve Hatice Sultan kethüdası Ahmed Rifat Efendi'ye de İstanbul mukataacılığı görevi verilmişti. **Taylesanizâde**, s.396-397 (4 Şevval 1203/ 28 Haziran 1789).

⁵¹⁰ S. J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında**, s.117.

⁵¹¹ **Taylesanizâde**, s. 396 (4 Şevval 1203/ 28 Haziran 1789). Beyhan Sultan kethüdalığının ne zaman Yusuf Ağa'dan Ahmed Efendi'ye geçtiğinin kaydı yoktur. Ancak bilginin verildiği yerde Yusuf Efendi Şah Sultan'ın kethüdası olarak görülmektedir ve o da Haslar mukataacılığı ile görevlendirilmiştir. Hatta Hatice Sultan kethüdası Ahmed Rifat Efendi'de İstanbul mukataacılığı görevine getirilmiştir.

⁵¹² Ü. Filiz Bayram, **Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)**, Doktora Tezi, Danışmanı: Mahmut Ak, İstanbul Üniversitesi SBE, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2014, s. 577, 1036 (11 Şevval 1203/ 5 Temmuz 1789)

⁵¹³ BOA HAT 238/13224 (29 Zilhicce 1205/ 29 Ağustos 1791)

da matbah eminliği ve Beyhan Sultan kethüdalığı yanında çavuşbaşıllığı⁵¹⁴ görevlerinde bulunmuş, sonrasında Köstendil Mutasarrıflığına tayin olmuştu⁵¹⁵.

Mektubi kaleminden yetişen Abdullah Birri Efendi de sadaret kethüdalığı yaptığı 1792-1796 yılları arasında Beyhan Sultan kethüdalığı hizmetinde bulunmuş ancak görevlerini layığı ile yapamadığı gerekçesiyle vazifelerine son verilmişti⁵¹⁶. *Nuri Tarihi*'nde geçtiğine göre; Sultan'ın rızasına uygun davranmamış, hatta Beyhan Sultan'ın gelirlerinden bir miktarını kendi zimmetine geçirmiş, iade etmesi için de ferman çıkarılmıştı⁵¹⁷.

Sultanlara ait mukataa gelirlerinin toplanması ve bu konudaki engellerin aşılması kethüdaların görevi olmakla birlikte bazen de yetkilerini kötüye kullanıyorlardı. Böylece topladıkları gelirleri zimmetlerine geçirmeleri yeni sorunlara sebep olabilmekteydi. Bu durumda sorun padişaha iletiliyordu. 20 Eylül 1796 tarihli padişah hattına göre; Beyhan Sultan'ın eski kethüdası Seyyid Abdullah Efendi, Sultan'a ait 34.500 kuruşluk geliri zimmetine geçirmiş ancak Beyhan Sultan'ın padişahattan talebi üzerine para Abdullah Efendi'den alınarak Beyhan Sultan'ın yeni kethüdası Tezkire-i evvel Arif Efendi aracılığıyla, tahvil karşılığında sarrafına teslim edilmişti. Ayrıca Abdullah Efendi bu kadarla da kalmamış, Cısır-i Ergene'de bulunan Beğendik Çiftliğini de üzerine almıştı. Ancak çiftlik bedel karşılığında geri alınarak Beyhan Sultan gelirlerine yeniden ilave edilmişti. Kethüdanın yaptıkları karşılıksız kalmamış, görevini kötüye kullanması karşılığında Bursa'ya sürgün edilerek cezalandırılmıştı⁵¹⁸.

Hacegân-ı divân-ı hümâyûndan olup serdarlar kâtibi ve kethüda kâtipliği görevlerinde bulunmuş olan Za'imzade Sadık Mehmed Efendi de 1795 yılında Beyhan Sultan Kethüdalığına getirilmiş, aynı yıl da görevden alınmıştı⁵¹⁹.

⁵¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Rûznâmesinden 1206/1791 ve 1207/ 1792 Senelerine Ait Vekayi", *Bellekten*, S. 148, s. 648.

⁵¹⁵ *Nûrî Tarihi*, s.523. *Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme*, s. 97 (1 Safer 1207/ 18 Eylül 1792)

⁵¹⁶ *Nûrî Tarihi*, s. 57-58, 154.

⁵¹⁷ *Nûrî Tarihi*, s. 431, 735.

⁵¹⁸ BOA HAT 199/10098 (17 Rebiülevvel 1211/20 Eylül 1796)

⁵¹⁹ *Nûrî Tarihi*, s. 209-210.

Beyhan Sultan'ın kethüdalığını yapmak kethüdaların çok zamanını alıyor olmalıydı. Çünkü 1797 yılında Beyhan Sultan kethüdası olan eski reisülküttaplardan⁵²⁰ Büyük Tezkireci Mehmed Arif Efendi⁵²¹, kethüdalık işlerinin yoğunluğundan ötürü 8 Ocak 1799 tarihinde, diğer görevi olan tezkirecilikten alınmıştı⁵²². Sonrasında kendisine tezkirecilik yerine daha küçük bir görev olan çavuşbaşılık verilmiş⁵²³ olsa da Beyhan Sultan kethüdalığı görevine de son verilmişti. Onun yerine Sultan III. Selim'in islahatçılarından olan bir diğer isim Arabacızade İbrahim Efendi Beyhan Sultan kethüdalığı ile görevlendirilmişti. Ancak Arabacızade İbrahim Efendi de aynı zamanda sadrazam kethüdasıydı⁵²⁴.

Beyhan Sultan'ın kethüdalığı görevinde bulunan kişilerden biri de İbrahim Nesim Efendi idi. İsmine sultana ait vakfiyelerde rastladığımız⁵²⁵, sadaret kethüdalığı ve rikab-ı hümâyûn kethüdalığı görevlerine bulunmuş olan İbrahim Nesim Efendi idam edilmişti⁵²⁶. Beyhan Sultan'ın kethüdası olduğu sırada İbrahim Nesim Efendi'yle ilgili sorun yaşandığı ve bu sebeple onun ortadan kaybolduğuna dair belgeler mevcuttur. Hatta İbrahim Nesim Efendi'yi bulunamayınca Beyhan Sultan'a sordurtulmuştu. Beyhan Sultan'ın cevabına bakılırsa bu konuda çok ısrarcı olunmuştu ki sonunda Sultan, hâlâ inanmıyorsanız güvenilir bir adam göndererek her yere baktırın, demiş ve üzerine yeminler etmişti⁵²⁷.

III. Selim döneminde padişaha yakın bir diğer isim, Kütüphane-i Cedîd-i Sultânî'nin kaimmakamlığı, mevkufatçılık, şehreminliği ve Anadolu muhasebeciliği görevlerinde bulunan, incelediği Osmanlı-Rus İlişkilerini iki ciltlik

⁵²⁰ "Demirkapu'da sâbık Beyhân Sultân Kethüdâsı ve Re'îsü'l-küttâb Arif Efendi fevt şü'd. Fî 11 Safer 1228 [13 Şubat 1813]" Kemal Beydilli, **Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü**, TATAV, İstanbul 2001, s. 227.

⁵²¹ BOA HAT 187/8815 (29 Zilhicce 1211/25 Haziran 1797)

⁵²² **Nûrî Tarihi**, s. 13, 844-845 (1 Şaban 1213/ 8 Ocak 1799)

⁵²³ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 369 (3 Şevval 1216/6 Şubat 1802)

⁵²⁴ S. J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında**, s. 121 (1217/ 4 Mayıs 1802)

⁵²⁵ Vakflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 12.

⁵²⁶ **Nûrî Tarihi**, s. 155.

⁵²⁷ "Sâ'adetlû mükerrermetlû pâşâ hazretleri İbrahim Nesim Efendi'yi bizden sual eylemişsin alimallâh şehdullâh İbrahim Nesim Efendi burada değildir dün ve bugün bize gelmedi eğer itimâd olunmaz ise mutemed adamınızı gönderesiz burada her mahalle bakılsın vallâhilazîm evladım olsa saklamam birkaç def'a adam gönderdiğinizize binâen keyfiyet tâhrîren ifâde olundu Beyhan Sultan" BOA HAT 174/7521 (29 Zilhicce 1222/ 20 Şubat 1808)

“Müntehabât”ında, Enderunda şahit olduğu olayları ise “Hadîka-i Vekâyi”inde anlatan Ahmed Cavid Bey de Beyhan Sultan’ın kethüdalığı hizmetinde bulunmuştu⁵²⁸. Sayılan kethüdaların önceki görevlerine bakılırsa Sultan III. Selim’in kardeşinin işlerinde en güvendiği kişileri görevlendirmişti.

Beyhan Sultan’ın bir diğer kethüdası Şikk-ı Sani defterdarlığı görevinde bulunan Azmi Ahmed Efendi idi⁵²⁹. Azmi Efendi, Beyhan Sultan’ın mülkleriyle ilgili birçok sorun⁵³⁰ ve talebi⁵³¹ padişaha iletmişti.

1820’de kethüdası Ahmed Arif Efendi⁵³², 1823-24 yıllarında Birrî damadı Sâdık Efendi idi⁵³³. Sadık Efendi’nin ölümüyle 17 Mart 1824’te yerine Beyhan Sultan’ın isteğiyle masraf kâtibi Enverî’nin damadı olan hâcegândan Lâz Mahmud Efendi tayin edilmişti⁵³⁴. Lâz Mahmud Efendi kethüdalığı yanında Suvârî Mukâbeleciliği görevinde de bulunuyordu ve Sultan’ın ölümünden sonra dahi kayıtlarda, merhume Beyhan Sultan kethüdası Süvari Mukabelecisi olarak geçmekteydi⁵³⁵.

⁵²⁸ Adnan BAYCAR, **Ahmed Cavid Bey’in Müntehabatı (Tahlil ve Tenkitli Metin)**, Doktora Tezi, Danışman: Kemal Beydilli, İstanbul Üniversitesi SBE, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1999, s. XXIX-XXX.

⁵²⁹ BOA HAT 1357/53209 (29 Zilhicce 1222/27 Şubat 1808). **Nûrî Tarihi**, s. 154 (3 Cemaziyelevvel 1222/ 9 Temmuz 1807). Fahri Ç. Derin, “Tüfengçi-Başı Ârif Efendi Tarihçesi”, **Bellekten**, Sayı 151, Temmuz 1974, Ankara, s. 425.

⁵³⁰ Beyhan Sultan mülklerinden olan Tokat kazası Tozaklı nahiyesinde, Sivas Valisi tarafından ayan tayin edilen Cinci oğlu Ömer’in halktan harç talep ettiği ve halka zulmettiği gerekçesiyle cezalandırılması için yazılan hatt-ı Hümayûnda Azmi Efendi’nin ismi geçmekteydi. BOA HAT 504/24854 (29 Zilhicce 1224/4 Şubat 1810)

⁵³¹ Beyhan Sultan’ın gelirlerinden olup kapatılan, Tekfursarayındaki 1 adet francalacı fırınının tekrar açılması için yazılan tahrir Azmi Efendi vasıtasıyla padişaha iletilmişti. BOA HAT 617/30436 (29 Zilhicce 1225/ 25 Ocak 1811)

⁵³² TSMA E. 113/8 (7 Muharrem 1236/ 15 Ekim 1820)

⁵³³ “Vefât-ı Kethudâ-yı Beyhân Sultân Birrî dâmâdı Sâdık Efendi: Mûmâileyh evâ’il-i mâh-ı merkurda hisse-i hayâtdan bî-nasîb ve mücîb-i da’vet-i dergâh-ı Rabb-i mücîb olmağla, bi-iltimâsihâ zikr olunan kethudâlık, Sultân-ı ‘aliyyetü’ş-şân-ı müşârunileyhâ hazretlerinin iltimaslarıyla Kâtib-i Masrafları Enverî dâmâdı hâcegândan Lâz Mahmûd Efendî’ye, şehri-i mezkûrun on altıncı günü ihâle vü tefvîz ve bir jaj-hây kimesne olmağla, vazifesi üzere hareketi tenbîhâtı vâreste-i ta’rîz kılını” **Vak’anüvis Es’ad Efendi Tarihi 1237-1241/1821-1826**, Hazırlayan: Ziya Yılmaz, s. 288 (1239/ 1823-24)

⁵³⁴ **Vak’anüvis Es’ad Efendi**, s. 319 (16 Receb 1239/ 17 Mart 1824)

⁵³⁵ **Vak’anüvis Es’ad Efendi**, s. 319, 386, 387.

Beyhan Sultan sarayında kethüdasına ait bir oda bulunuyor kethüda gerekli yazışma ve işlemleri bu odada yürütüyordu⁵³⁶. Beyhan Sultan'ın kethüdası ile çoğunlukla yazılı iletişim kurduğu izlense de kimi zaman kethüdasını odasında ziyaret ettiğine dair kayıtlar da mevcuttur. Beyhan Sultan bir seferinde hava güzel olursa ziyarette bulunacağını belirtmiş ancak gitmeyince kethüdası mahzun olduğunu bildirerek bir tezkire yazmış; mani bir durum mu olduğunu, Sultan'ın sağlığını merak ettiğini ifade ederken kendisinin vesvese duyduğunu bildirmişti⁵³⁷. Sahilsaray'ındaki bu oda zaman zaman Sultan tarafından yenileniyordu. Mesela 1791 yılında Akıntıburnu Sahilsarayın'daki kethüda odası için bir adet orta keçesi, minder bezi ve 18 adet pencere perdesi alınmıştı. Ustalık masrafı ile birlikte 230,5 kuruş ödenmişti⁵³⁸.

Arşiv belgelerine göre kethüdaların oldukça fazla işleri vardı. Bu sebeple işlerini yürütmeleri için kâtipleri de bulunuyordu. 20 Eylül 1789'da Beyhan Sultan kethüdasının kâtibi Ahmed isimli kişi için bir haccanlık istenmiş ve padişahın olumlu yanıt alınmıştı⁵³⁹. Beyhan Sultan Kethüdası olan Büyük Tezkireci Mehmed Arif Efendi de kethüdalık işlerinin yoğunluğundan ötürü 8 Ocak 1799 tarihinde, kethüdalık ile birlikte yürüttüğü tezkirecilik görevi sonlandırılmıştı⁵⁴⁰.

Sultan kethüdalarına ek görevler verilmesi gelirlerinin artması anlamına geliyordu. Yeni görev verilmesi için karar padişaha aitti ve bu konudaki talepler her zaman kabul edilmiyordu. Taleplerin geri çevrilmesinde padişahın önemli ve haklı gerekçeleri oluyordu. Örneğin; 29 Ağustos 1791 tarihinde Beyhan Sultan Kethüdası Küçük Ruznamçeci Ahmed Efendi ile Şah Sultan Kethüdası Cizye Muhasebecisi Yusuf Efendi ve Hatice Sultan Kethüdası Küçük Evkaf Muhasebecisi Ahmed Efendi için görev talebinde bulunulmuş ancak reddedilmişti. Padişah, seferde görev bekleyen

⁵³⁶ "...mahrûsa-i Galata'ya muzâfe Arnabud karyesi kurbunda Akındı Burnu [120] nâm mahalde kâ'in müşârun-ileyhâ Beyhan Sultân hazretlerinin hâlâ şeref-endâz temekkün ve istikrâr buyurdıkları sahilсарây-ı hüld âşiyânelerinde kethüdây-ı âlf-kadrlerine mahsûs odaya varub zeyl-i kitâbda" Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 120.

⁵³⁷ TSMA E. 154/29 (1239/ 1822-23)

⁵³⁸ TSMA E. 174/1 (24 Cemaziyevvel 1205/ 29 Ocak 1791)

⁵³⁹ BOA HAT 193/9473 (29 Zilhicce 1203/ 20 Eylül 1789)

⁵⁴⁰ Nûrî Tarihi, s. 13 (1 Şaban 1213/ 8 Ocak 1799)

birçok adam varken sultan kethüdalarına her sene mansıb verilmesinin uygun olmayacağını belirterek, hiçbirine yeni görev verilmemesini bildirmişti⁵⁴¹.

Sultan kethüdaları bürokrasiden seçilmekle birlikte, kethüdalıkları sırasında bürokrasideki görevleri değiştirilebiliyordu. Beyhan Sultan'ın bir diğer kethüdası Mehmed Sadık Efendi'nin de kethüdalığı sırasında bürokrasideki görevi Humbara ve Lağımçı Ocaklarının idaresi ile değiştirilmişti. Bu yeni görevi Beyhan Sultan'ın talebi ile verilmiş olmalıydı ki Mehmed Sadık Efendi hem bu yüzden⁵⁴² hem de bayram vesilesi ile sultan tarafından kendisine verilen 6.000 kuruş atıyye için Beyhan Sultan'a teşekkürlerini iletmiş, şukufe, şeker ve meyve sunmuştu⁵⁴³.

Sultanların saray dışındaki iş, alışveriş, vakıf işleri ile gizli-aleni meselelerinin yürütülmesinden kethüdaları sorumluydu⁵⁴⁴ Aralarındaki iletişim genellikle yazışmalar üzerinden gerçekleşiyordu. Beyhan Sultan'ın ulufe kâğıdıyla kethüdasına iletmiş not, talep ve istekleri, kethüdası tezkire⁵⁴⁵ yazarak cevaplıyor, bu yazışmalar karşılıklı olarak devam ediyordu. Bir tezkirede kethüdası Sultan'a "*Efendim ulûfe kağıdlarını mühürlü kâğıdınız ile irsâl buyurasız*⁵⁴⁶", "*Ulûfe kağıdlarını bir kağıd mühürleyub beraber irsâl buyurasız efendim*⁵⁴⁷" diye ricada bulunmuştu. Yazışmalara göre; Beyhan Sultan kethüdası ile her zaman yüz yüze görüşmüyordu, isteklerini ulufe kâğıtlarına yazarak sarayındaki diğer görevlilerden biri ile kethüdasına gönderiyordu. Bu durumda kethüda kendisine getirilen mühürsüz evrağın zaman zaman Sultan'dan gelip gelmediği konusunda şüpheye düşüyordu. Sultanın masraf defterlerinde karşılaştığımız "*kırmızı mühür mumu*" alışverişlerinin sebebi de muhtemelen bu

⁵⁴¹ BOA HAT 238/13224 (29 Zilhicce 1205/ 29 Ağustos 1791)

⁵⁴² TSMA E. 154/6 (1237/ 1821-22)

⁵⁴³ TSMA E. 154/5 (1237/ 1821-22)

⁵⁴⁴ "...Beyhan Sultân dâmet ismetuhâ ve zâdet iffetuhâ hazretlerinin kethüdây-ı 'âlî-kadrleri ve taraf-ı bâhirü'-ş-şereflerinden cemî' umûr ve husûslarını idâre ve rü'yete ve zikrî atî vakf-ı şeriflerini takrîre ve ba'dehu da'vây-ı rucû' ve istirdâda iktisâb kesb şeref vekâletleriyle [51] müftehir ve mübâhî olub hâlâ devlet-i aliyye-i ebediyyetü'l-istimrârda kethüdây-ı hazret-i âsafî olan cenâb-ı mekârim nisâb mehmedet iktisâb muzahher iltâf yezdânî ve musadder tevfiik fuyûzât-ı sübhânî umdetü'l-e'âzîm ve'l-e'âlî müstecmi' cemî'ü'l-mehâmed ve'l-me'âlî zül-kadrü'r-refî' ve'l-câhü'l-menî' sa'âdetlu semâhatlu atûfetlu İbrahim Nesim Efendi hazretleri..." Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 50-51.

⁵⁴⁵ Beyhan Sultan'a sunulan tezkire örnekleri için; TSMA E. 154/33, TSMA E. 154/42.

⁵⁴⁶ TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

⁵⁴⁷ TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

evrakların Beyhan Sultan tarafından gönderildiğini netleştirmek ve güvenilirliğini sağlamaktı⁵⁴⁸.

Beyhan Sultan'a kethüdaları tarafından sunulmuş birçok tezkire örneği bulunmaktadır. Bu tezkireler uzun ya da kısa metinler olabildiği gibi sırasıyla hitap, dua ve maruzat cümlelerinden oluşuyordu. Genellikle “*devletlû inâyetlû ismetlû merhâmetlû mürüvvetlû velinimetim efendim hazretleri*” ya da daha kısa olarak “*inâyetlû mürüvvetlû velinimetim efendim hazretleri*”, “*inâyetlû velinimetim efendim hazretleri*” hitabı ile başlayıp ardından bir dua cümlesi ile devam ediyordu. Bu dua “*her hâlde hüdâya emânet olasız amin*” gibi kısa bir cümle olduğu gibi, “*her hâlde hüdâya emânet olasız sene-i cedîdeleri mübârek olsun, cenâb-ı zülcelâl nice nice sene-i cedîde mülakât mîr eyliye amin*⁵⁴⁹” ya da “*her hâlde hüdânın birliğine emânet olub cenâb-ı zülcelâl hazretleri vücûd-ı devletlerin cemi' hatalardan emin eyleyub ömr-i sâ'adetlerine berû gün ihsân ve sâye-i devletlerin üzerinde dâim eyleye amin*⁵⁵⁰”, gibi daha uzun dua ve temenni ifadeleriyle devam ediyordu. Böylece padişaha ait belgelerde kullanılan dua cümlelerinin de kısa örneği olarak görünüyordu.

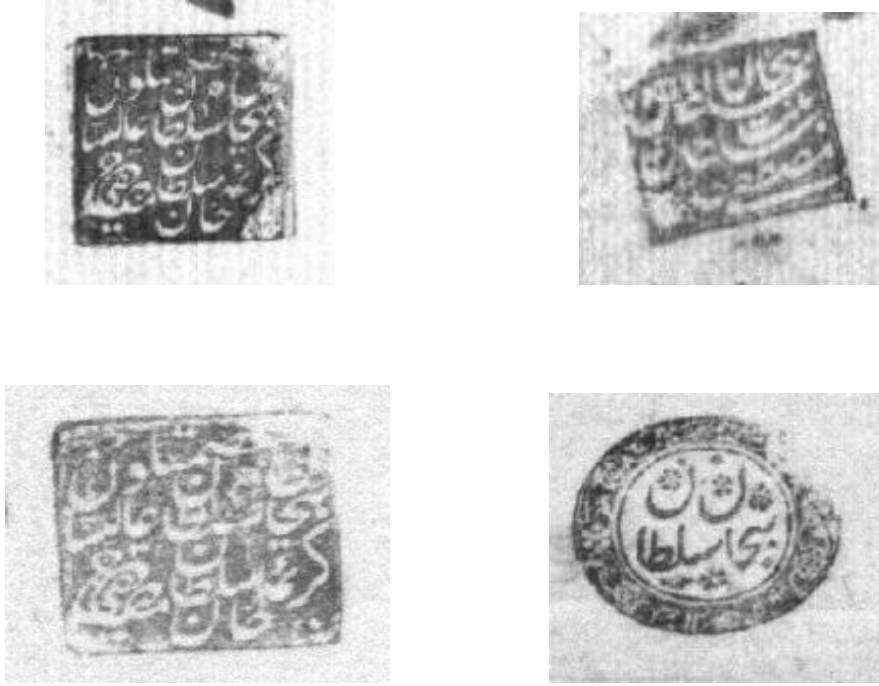
Tezkirelerde dua kısmının ardından çeşitli konularla ilgili durum hakkında genelde tek cümlelik kısa açıklamalarla Beyhan Sultan bilgilendiriliyor, kimi zaman bir konu ile ilgili fikri soruluyor ya da daha önceki talebine dair bir mesele detaylı şekilde izah ediliyor, her durumda konular Sultan'ın kararlarına uygun olarak neticelendiriliyordu⁵⁵¹.

⁵⁴⁸ “Kırmızı mühür mumu 60 guruş”, TSMA E.113/10 (15 Şaban 1237/ 7 Mayıs 1822)

⁵⁴⁹ TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

⁵⁵⁰ TSMA E. 154/34 (1237/ 1821-22)

⁵⁵¹ “Devletlû efendim şimdi acele ile sökülen taşlar kebîr kapûların taşlarıdır yalnız kapû tâşlarını celb edeceğiz aşâğı sârâyın kâbûsuna uydurub müheyyâ etmek için deniz tarafına girecek hafta içinde sıvâsı bed' olunacaktır odâ-i kebîrin nukûş ve boyâsı dahî resm olunmak üzredir ve hemâm kabûllerine münâsib olan tâşları dahî üç beş günden sonra celb edeceğiz bu tâşlar aşâğı yâîlûnun sokâk kâbûsu içundur temûrları ve dâşeme tâşlarını ve sâir lâzım olan eşyayı 3-5 günden sonra celb olunacağı ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda emr fermân efendimiz hazretlerindir” TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

Resim 3: Beyhan Sultan'a ait 1789-92 tarihli mühür örnekleri

(T SMA E. 171/6, 174/1)

Bu evraklar içerisinde özellikle senet niteliği taşıyan, sarraflarından alınan borçları ve bu borçların ne sebeple alındığını bildiren kâğıtların altına Beyhan Sultan'ın mührü vuruluyordu. Mühür tüm belgelerde kullanılmasa da Sultan'ın birbirinden farklı mühürleri vardı. Kimisi sadece “*Beyhân Sultân*” isminin değişik biçimlerde yazımı şeklindeki⁵⁵², kimisinde babasının adıyla “*İsmetlû Beyhân Sûltân aliyetüŝ-şân kerîme-i Sultân Mustafa Hân*”⁵⁵³ birlikte yazılmıştı. Yukarıda arşiv belgeleri üzerindeki mühürlere göre örnekler verilmiştir.⁵⁵⁴

Beyhan Sultan ile kethüdası arasındaki yazışmaların en önemli konularından birini Sultan'ın tasarrufundaki mukataalara ait gelirlerin toplanması oluşturuyordu. 30 Eylül 1788 tarihli belgeye göre; gelirlerinin dörtte bir hissesi Hatice Sultan'a, gerisi Beyhan Sultan'a ait olup iki kardeşin birlikte tasarruf ettikleri Mora mukataasında Musa Ağa çiftliğinin 1785-86 senesi iltizamı için gerekli temessükü iki kardeş adına

⁵⁵² T SMA E. 174/1

⁵⁵³ T SMA E. 171/6, T SMAE 174/1

⁵⁵⁴ T SMA E. 171/6 (1 Muharrem 1204/ 21 Eylül 1789), 171/ 6 (1 Recep 1204/ 17 Mart 1790), 174/1 (1 Cemaziyelevvel 1206/ 27 Aralık 1791), 174/1 (1 Recep 1206/ 24 Şubat 1792)

Beyhan Sultan yazmıştı. İltizam bedelinin kethüdası Azmi Efendi'ye teslimini isterken de bunu ispatlaması için Azmi Efendi'ye zabıtname vererek imzalamıştı⁵⁵⁵. Bu durum mukataa gelirlerin toplanmasının sultan kethüdası eliyle olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Sultanların mal varlıkları ile ilgili detayları kendilerine bildirmek kethüdaların başta gelen görevlerindendi. Beyhan Sultan'a kethüdaları tarafından gönderilen kağıtlar da bu durumu örneklendirmektedir. Sultan, kethüdaları tarafından toplanan gelirler ve yapılan masraflar hakkında detaylı bir şekilde, her kuruşu izah edilerek bilgilendirilirken miktarın geri kalan kısmı da kendisine gönderiliyordu. Ayrıca kethüdaları da kendileri tarafından gönderilen tutarın Sultan'ın eline geçtiğinden haberdar olmak istiyorlardı. Örneğin; kethüdası han kirasını tahsil ettiğinde, o ayki tahsilatın tutarını ve eğer tutar düşükse nedenini veya kaç odanın o ay boş kaldığını bildirir, Sultan'ın isteği üzerine aldığı eşyaları kimin vesilesiyle kendisine gönderdiğini⁵⁵⁶ ya da gönderdiği paranın miktarını⁵⁵⁷ yazılı olarak iletirdi. Bir başka örnekte Beyhan Sultan vakıflarına ait bir bostanın kirası ve masrafları⁵⁵⁸, bir diğerinde kethüdaya kuyu açılması için gönderilen tutar ve kuyunun açılması ile İzmir voyvodalığı gelirinden tahsil edilen miktar ve yapılan masraflar ilgili açıklama yapılarak⁵⁵⁹ Beyhan Sultan bilgilendirmişti. Kethüdası Beyhan Sultan'a gönderdiği tutarları belirten her tezkirenin sonuna da tutarın kendisine ulaştığı konusunda bilgilendirilmesini istediğini "*Vusûlünü iş'âr buyurasız*" ifadesiyle belirtiliyordu. Dolayısıyla bu yazışma şekli kethüdaların saraydaki diğer hizmetliler eliyle gönderdiği paranın ulaşması konusundaki endişesini ya da kethüdaların kimi zaman görevlerini kötüye kullanabilir olmalarından ötürü oluşan çekinmeyi ifade eder. Durumun

⁵⁵⁵ TSMA D. 2174, vr. 4b (29 Zilhicce 1202/30 Eylül 1788)

⁵⁵⁶ "*Cenâb-ı zü'l-celâl hazretlerine emânet olasız amin. Hân icâresi olmak üzre 347 gurûş hâkipâyeye irsâl olundu bir oda boş olmağla 15 gurûş noksân olmuşdur bu ay kirâcı gene girmiştir efendim. Şâl ve eşyâlar Amine Tuti Kadın ile irsâl olunmuştur vusûlünü iş'âr buyurasız efendim*" TSMA E. 154/34 (1237/1821-22)

⁵⁵⁷ "*Mübârek olsun 130 gurûş ulûfe akçesi kağıdlarıyla irsâl olundu vusûlünü iş'âr buyurasız efendim*" TSMA E. 154/35 (1237/1821-22)

⁵⁵⁸ TSMA E. 154/35 (1237/1821-22)

⁵⁵⁹ TSMA E. 154/35 (1237/1821-22)

suistimale açık olmasından ötürü yazılı şekilde güvence altına alınması ihtiyacı doğmuş olmalıdır.

Sultanların mukataa gelirlerinin toplanması yanında bu hususta ortaya çıkan sorunları çözmek de kethüdalarının görevlerindendi. Beyhan Sultan kethüdasının yazdığı bir tahrirata göre; Beyhan Sultan'ın malikânelerinden olan Seferihisar mukataasına ait Eğridere ve Kilisalu köyleri kısa zaman önce Tire kazasına geçmişti. Ancak tekrar Seferihisar mukataasına geçmesi için emir çıktığı ve bu bilgi sicillerde ve emirlerde kayıtlı olduğu halde, Tire ahalsinin ileri gelenlerinden Hacı Mustafa Efendi ve sipahilerden Karayazıcıoğlu Hacı İbrahim duruma itiraz etmişlerdi. Bu durum, sultanın kethüdası tarafından şikâyet konusu olmuştu. Tire kadısına yazılan hükümle ahalden itirazda bulunan kişilerin bir daha emre karşı gelirlere başka yere gönderilmesine karar verilmişti⁵⁶⁰.

Beyhan Sultan'ın çeşitli ihtiyaçları kethüdası tarafından alınıyor ya da ödemeleri yapılıyordu⁵⁶¹. Bu ihtiyaç kimi zaman vebaya karşı ya da arabasına inip binerken korunmak maksadıyla dua yazdırılması, altından bir veft yaptırılması⁵⁶², sarayın ihtiyaçları, padişahın teşrifleri için gerekli eşyaların alımı⁵⁶³ ya da sarraflarla iletişimden vakıfların yönetimine kadar farklı konularda çeşitlilik gösterebiliyordu. Kethüda bir anlamda Sultan'ın saray dışındaki koluydu.

Beyhan Sultan ile kethüdası arasındaki bazı bilgiler kimi zaman gizli kalabiliyordu. Örneğin; Ocak 1818 tarihinde 3.164,5 kuruşluk bir masraf “*Bâ emr-i veliyyetü'l-nime kethüdâ efendi hazretleri ma'rifetiyle bir mahalle sarf olunan*” denilerek sebebi açıklanmamıştı⁵⁶⁴.

Beyhan Sultan'ın vakıflarına ait işlerin yürütülmesi kethüdasının sorumluluğunda idi. Beyhan Sultan'a ait iki vakfiye ve zeylleri Beyhan Sultan

⁵⁶⁰ BOA ADVN 2206/30 (10 Muharrem 1208/ 18 Ağustos 1793)

⁵⁶¹ *Françala masarifiçün kethüday-ı aliyyeleri efendi hazretleri taraflarına teslim 700 guruş*” TSMA E. 113/6 (selh-i Receb 1233/ 5 Haziran 1818)

⁵⁶² TSMA E. 113/6 (selh-i Şaban 1233/ 4 Temmuz 1818)

⁵⁶³ TSMA E. 113/8 (gurre-i Zilhicce 1235/ 9 Eylül 1820), TSMA E. 113/8 (7 Muharrem 1236/15 Ekim 1820)

⁵⁶⁴ TSMA E. 113/5 (Rebiülevvel 1233/ Ocak 1818)

kethüdası tarafından düzenlenmişti⁵⁶⁵. Sultan'ın saray ve padişah ile her türlü iletişimi de kethüdası tarafından hazırlanan mektup ya da tezkireler ile gerçekleşiyordu. Bu kayıtların büyük bir kısmı, mukataalarındaki gelirlerin toplanması ile mukataa halklarından gelen istek ve şikâyetlerin padişaha iletilmesinden oluşuyordu.

Kethüdaların sadece Beyhan Sultan Sarayı dışındaki değil saray içinde bazı ihtiyaçları karşıladığı da oluyordu. Örneğin, Beyhan Sultan dairesi için günlük ekmeğin üretimine nezaret etmek kethüdası Azmi Efendi'nin görevi idi ve ölümüyle bu görev yeni kethüda Mehmed Sadık Efendi'ye devredilmişti⁵⁶⁶.

Beyhan Sultan'ın saraydaki günlük işlerinden sorumlu vekilharç, teberdar, usta, kalfa gibi daha birçok çalışanı bulunuyordu. Örneğin alışveriş kayıtları üzerinden izlerini takip edebildiğimiz Gülsün kadın, teberdar Ali, Fatma kadın, Vecihi kalfa, ibriktar usta, teberdar Salih, Leyla kalfa bunlardan bir kısmı idi⁵⁶⁷. Farklı görevlerdeki kadın ve erkek hizmetlilerin yanı sıra Beyhan Sultan saraylarında köle ve cariyeler de hizmette bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nde 18. ve 19. yüzyılda birçok saray, konak ve köşkte ev hizmetleri için köle ve cariyelerin emeğinden faydalanılıyordu⁵⁶⁸.

Beyhan Sultan dönemin anlayış ve uygulamaları çerçevesinde, sarayının ihtiyacına göre cariye ve köle satın alıyordu. Cariye ve kölelerin satın alınırken ihtiyaca uygun olup olmadığının test edilmesi de bu uygulamalardan biriydi. Beyhan Sultan da çalıştıracığı kişilerin seçimini yapıyordu. Gümrük eminine yazdığı kısa mektubuna göre satın almak istediği cariyelerini bizzat yakından görüp inceleyerek seçmek istiyordu. Mektupta İstanbul'a bir gün önce gelen cariye gemisindeki 200 cariyenin tamamını tüccardan önce görmek istediğini belirtirken nasıl göreceğini de açıklıyordu⁵⁶⁹. Cariyelerin hepsini birden kabul edemeyeceğinden, gelen adamı aracılığıyla otuzarlı gruplar halinde gönderilmelerini talep etmişti. Şüphe yok ki bu

⁵⁶⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444-1445.

⁵⁶⁶ TSMA E. 154/25 (1237/1821-22)

⁵⁶⁷ TSMA D. 842, vr. 5a-8b (29 Zilkade 1214/ 24 Mayıs 1800)

⁵⁶⁸ 19.yüzyılın özellikle ilk yarısında Osmanlı sosyal hayatında kölelere sıklıkla rastlandığı, ev hizmetlerinde köle ve cariyelerin kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Burçak Ersöz, **19.Yy. Osmanlı Sosyal ve İktisadi Hayatında Kölelik**, YL Tezi, Danışman: Erol Özvar, Marmara Üniversitesi SBE, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2005.

⁵⁶⁹ BOA HAT 1653/14 (29 Zilhicce 1220/ 20 Mart 1806)

tarzda yazılmış bir mektup Beyhan Sultan'ın adamları ya da kethüdası vasıtasıyla şehirdeki gelişmelerden hızlıca haberdar olduğunu göstermekle beraber hanedan kızlarının güçlerini anlamak açısından da önemlidir. Sultan'ın doğrudan bir devlet memuruna, gümrük eminine, söz söyleme ve ondan talepte bulunma hakkı, hanedan mensubu bir kadının önceliğini, iltimas hakkını ve saygınlığını ifade etmektedir.

Hanesindeki cariyelerin varlığına ve sayıca fazlalığına dair bir diğer kanıt ise Eyüp sahilsarayında cariyelere ait bir hamam ya da hamamın cariyelere ait bölümüdür. 14 Aralık 1817 tarihli masraf kayıtlarına göre cariyeler hamamı tamir edilmiş ve tamirata 221 kuruş ödenmişti⁵⁷⁰.

Tablo 15: Beyhan Sultan'ın 1807 tarihinde satın aldığı cariyeler

Cariye/Gulam	Adı	Fiyatı	Satıcı	Ödeme
1 adet cârîye	Nurzat	3.500 krş	el-Hac Süleyman	Sarra Evannes
1 adet cârîye	Müzeyyen	3.500 krş	Seyyid Ahmed	Sarra Evannes
1 adet cârîye	Penbedeş	4.000 krş	Ayişe Hanım	Sarra Evannes
1 adet cârîye	Raşıde	6.000 krş		Sarra Evannes
1 adet cârîye	Cerbehoş	3.300 krş	Fatıma Hanım	Sarra Evannes
1 adet cârîye	Afitab	4.000 krş	Amine Hanım	Sarra Evannes

Beyhan Sultan'a ait masraf kayıtlarında birçok kez satın alınan cariyelere rastlanmaktadır. Bunların içinden cariyeye adlarının kaydedildiği 1807 yılı içinde yapılan alışverişe göre, cariyeye fiyatları 3.300 ile 6.000 kuruş arasında değişiyordu. İsimleri cariyelere dair başka kaynaklarda da sıklıkla rastladığımız gibi anlamı güzellik ifade eden kelimeler arasından seçilmişti. Cariyeler birbirinden farklı kişilerden satın alınmıştı ve bu satıcılar içinde hem erkek hem de kadın esir tüccarları vardı⁵⁷¹.

Satın alınan kölelerin fiyatları yıllara ve kölelerin menşei, yaşı, zekâsı, sağlığı, sesi, güzelliği gibi özelliklerine ya da saz çalma gibi çeşitli becerilerine göre değişiyordu. Örneğin; Temmuz 1821 yılında alınan bir cariyeye için 9.500 kuruş

⁵⁷⁰ TSMA E. 113/5 (4 Safer 1233/ 14 Aralık 1817)

⁵⁷¹ 6 adet cârîye ücreti 24.300 kuruş, TSMA E. 112/20 (7 Rebiülahir 1222/ 14 Haziran 1807), TSMA E. 174/8 (7 Rebiülahir 1222/ 14 Haziran 1807)

ödenirken⁵⁷² ertesı sene bir nefer tavaşı gulama 1.500 kuruş ödenmişti⁵⁷³. Kölelerin içinde Çerkez olanlar ile küçük yaşta olanlar da bulunuyordu⁵⁷⁴.

Sarayda çalışan tüm görevlilere olduğu gibi cariyelere de aylık verilmesi adettendi. Beyhan Sultan da cariyelerine de aylık maaş veriyor, arada zam da yapıyordu. Örneğin 1821 senesinde aylık 150 kuruş maaş verirken sonrasında 50 kuruş daha zam yaparak maaş miktarını 200 kuruşa çıkarmıştı⁵⁷⁵. Masraf defterlerinde aylık ödemeler içinde cariyeye aylıkları sıklıkla mevcuttur. Ayrıca halayığın hocasına yapılan ödeme gibi masraf kayıtları hizmetlilerine çeşitli dersler aldırıldığını da düşündürmektedir⁵⁷⁶.

Beyhan Sultan'ın cariyeleri içinde iyi ilişkiler geliştirdikleri vardı. Örneğin, vakfiyelerinde yaptığı bağışlar arasında cariyesi Dilber Kalfa da bulunuyordu⁵⁷⁷. Bir kısım cariyelerinin hizmetlerinin sonlanmasından sonra da iyi yaşadıklarına dair kayıtlar mevcuttur. Örneğin, cariyesi Şerife'nin Sultan'a yazdığı arzuhale bakılırsa bir sahilhaneye sahip olacak kadar maddi gücü bulunmaktaydı⁵⁷⁸.

Beyhan Sultan sadece kadın köle değil erkek köle de satın alıyordu⁵⁷⁹. Kölelerin seçiminde de tıpkı cariyelerde olduğu gibi ihtiyaca ve kölenin özelliklerine göre seçim yapılırdı. Böylece alınabilecek köleler hakkında öğrenilen tüm bilgi, alışveriş öncesi Sultan'a iletiliyordu. Örneğin; bir alışverişte kethüdası Mehmed Sadık Efendi alınacak köleler hakkında oldukça detaylı bilgilere ulaşmıştı. Kölelerin sahipleri, ne sebeple satıldıkları, daha önce ne kadar fiyatla alındıkları, sağlık

⁵⁷² TSMA E. 113/9 (26 Şevval 1236/ 27 Temmuz 1821)

⁵⁷³ TSMA E. 113/10 (5 Safer 1238/ 22 Ekim 1822)

⁵⁷⁴ "Alınan Çerkez câriye behâsı 2750 gurûş, 2 küçük halâyığa 2 entari behâsı 22 gurûş" TSMA D. 876, vr. 5b (Cemaziyelahir 1229/ Mayıs 1814)

⁵⁷⁵ TSMA D. 860, vr. 8a,10b (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁵⁷⁶ TSMA D. 876, vr. 5b (Cemaziyelahir 1229/ Mayıs 1814)

⁵⁷⁷ "yine icâre-i mezkûreden 450 gurûşu ifrâz olunub sultân-ı müşârun-ileyhâ hazretlerinin câriyelerinden Dilber kalfanın rûhiçün kasaba-i Kasım Pâşâ'da Sirkeci Muslihiddîn [170] mahallesinde Pişmâniye mescidi ittisâlinde Arablar zukâği karşusunda vâkı' müceddeden binâ buyurdıkları. mâ-i lezîz çeşmesiyle kendulerinin dârında emn u selâmetleriçün Boğaziçi'nde Kuruçeşme nâm mahalde kezalik müceddeden binâ buyurdıkları mâ-i lezîz çeşmelerinin râh-ı âbîlerinin beher sene yevmî 12'şer akçe vazîfe ta'yîn buyurub senede 36'şar gurûş râh-ı âbî vazîfesi verile", Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 169-170.

⁵⁷⁸ TSMA E. 173/30 (1238/ 1822-23)

⁵⁷⁹ "Tavâşî gulâm behâsı 2500 guruş", TSMA E. 113/6, (25 Şaban 1233/ 30 Haziran 1818)

durumları ve özelliklerini Beyhan Sultan'a iletirken, istenilen fiyatlar için pazarlık yaptığını bildirmiş ve fikrini sormuştu⁵⁸⁰.

Alınan cariye ve kölelerin ihtiyaca uygunluğu hem görüntüleri üzerinden hem de bir iki günlük bir deneme ile test ediliyordu. Uygun görülürse satın alınıyordu. Buna karşılık hizmette olanlardan geçimsizlik, uyumsuzluk yapanlar ya da hizmette kusur edebilecek problemleri olanlar elden çıkarılıyordu. Beyhan Sultan sarayındaki bazı cariyeler aranan şartları sağlayamamış olmalıydı ki satılmışlardı. Örneğin, Mayıs 1814'te bir adet cariyesini 3.000 kuruşa satmış, yerine 2.750 kuruşa yeni bir cariye satın almıştı⁵⁸¹. 1822 senesinde 2.000 kuruşa bir gulam alınmış, bir diğeri satın alınmak maksadı ile 2 gün sarayda tutularak durumu incelenmişti. Bu sırada Hurşid Paşa haremine satılan bir gulamın hasta olduğu tedavi edilmesi gerektiği bildirilmişti⁵⁸². Bir seferinde kethüdası; hem tavaşilerin 12-13 yaşlarında olduğundan yaşlarının uygunsuz ve dillerinin iyi olmadığını hem de 1824 yılı için Mısır'dan pek gemi gelmediğini ifade ederken, bu yüzden siz hangisini istersiniz, diyerek seçimi Sultan'ın tercihine bırakmıştı⁵⁸³. Bu kölelerden biri sultanın vakfiyesinde adı geçen baş kapu gulamı Bilal Ağa bin Abdurrahman idi⁵⁸⁴.

Gulamlar kendilerine tahsis edilen odalarda kalıyor, ihtiyaçları olan kıyafet ve eşyalar veriliyordu. Örneğin; Gulam Mesud için gündüz ve gece kullanım için ayrı birer kavuk, fes, don, gömlek, yemeni, entari, yelek, uçkur, destar, kuşak, papuç, çizme bohça, yatak takımı, yorgan, çarşaf, şilte, yastık ve ihram satın alınmıştı⁵⁸⁵.

⁵⁸⁰ "Tavâşîler ne kadar size uygun değilse de ücretlerinin bildirilmesi gerekmektedir büyücek tavâşî Kadir Efendi merhûmun kerimesinin, küçük tavâşî dahi hacdan gelmiş bir hâtûnun olup dünkü gün büyük tavâşînin topal Mahmud çerâğî nâmında esircisi tarafımıza celb ile nihâyet 2000 gurûşa kat' cevâb eylemiş ise de ben 1500 gurûş verdim râzı olmadı alınıb alınmayacağı belli değil bir kaç yüz gurûş dâhi verse dâhi olur zannederim bir illeti ve kusûru yok bilirsiniz ki bu cinsin zâhiriyle amel olunur diğer küçük arabın sâhibesi hâtûn hacda 2500 gurûşa aldığını söyler ve 3000 gurûş ister ben de olmaz derim şîrîn görünür ama fiyâtı pahalıdır kadının eşi ölüb gulâmı kalmış bundan satarmış esirci elinde olmadığı dahî hikmeti bundanmış indirmeye çalışırım karar sizindir aslında ikiside ehven gözükür bunların huyları meçhuldür nasıl isterseniz" TSMA E. 154/ 26 (1237/ 1822)

⁵⁸¹ TSMA D. 876, vr. 6a (Cemaziyelahir 1229/ Mayıs 1814)

⁵⁸² TSMA E. 154/27 (1237/ 1822)

⁵⁸³ TSMA E. 154/15 (1239/ 1823-24)

⁵⁸⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 13.

⁵⁸⁵ "2 kavuk (1'i gecelik), 2 destâr, 2 fes, don-gömlek 2 kat, 2 kat uçkur, 2 yemenî, 1 entâri, 1 yelek, 1 çuka cebe?, 1 çuka bâş, 1 çuka çâkşır, 1 kuşâk, 1 çift mest papûç, 1 çift çizme, 2 bohça, yatak takımı: 1

Beyhan Sultan maiyetinde çalışanların çeşitli sorunlarıyla alakadar oluyordu. Sultan'a yazılan arzuhallere bakılırsa genellikle maddi kaynaklı birçok sorun ve talep kendisine iletiliyor, Sultan da bu sorunlar ile ilgileniyor ve çözmeye gayret ediyordu. Bu sorunların bir kısmını da saraya iletiyordu.

1822-23 yılına ait bir vesikada sarayındaki hizmetlilerden Mehmed Emin, Beyhan Sultan'a yazdığı arzuhalinde durumunu uzunca açıklamıştı. Arzuhaline Beyhan Sultan, padişah ve çocuklarına dualar ile başlayan Mehmed Emin hep iyi hizmetlerde bulunduğunu, hata etmediğini hatırlatıyordu. 3.000 kuruşu aşkın bir borcu olduğunu ifade ederken dostlarının ona vefakârlık etmediğinden yakınarak Beyhan Sultan'ın merhametine sığınıyor ve ondan parça parça da olsa borcunun ödenmesini talep ediyordu⁵⁸⁶. Darüssaade ağası tarafından Sultan'a yazılmış olan bir diğer arzuhale göre de; Beyhan Sultan'ın hizmetinde bulunan Server Ağa, tutarı belli edilmeyen ancak fazlaca olduğu anlaşılan borcundan ötürü mahkeme huzuruna çıkmıştı. 300 kuruştan fazla harçlığı olmadığından Beyhan Sultan'dan bir miktar daha harçlık istemişti⁵⁸⁷.

Beyhan Sultan hizmetlileri ile ilgili bazı durumları padişaha iletebiliyordu. Bu talepleri genellikle maddi istekler oluşturuyordu. Beyhan Sultan hazinedarı Vecihi Kalfa ölünce onun İstanbul gümrüğü mukataası malından aldığı günlük 200 akçenin boşa çıkması üzerine Beyhan Sultan bu miktarın yarısının cariyesi Şebnem'e ödenmesi için talepte bulunmuş, padişah da Beyhan Sultan'ın hatırı için günlük 80 akçe ödenmesini kabul etmişti⁵⁸⁸.

Bazen de padişahattan talepte bulunan bir hizmetlisi, talebi sırasında Beyhan Sultan'ın hizmetinde bulunduğunu ifade ediyordu. Aslında bir hanedan mensubunun hizmetinde bulunması sebebiyle devlete yakınlığıyla yardım bekliyordu. Beyhan Sultan'ın hizmetkârlarından Mustafa, Beyhan Sultan'ın önceden beri hizmetlisi ve emektarı olup kendisine 20 akçe günlük verilerek çerağ edilmesini doğrudan

yorgan maa çarşeb, 1 şilte, 1 döşek, 2 çarşeb, 1 baş yasdığı, 2 yüz yasdığı, 1 ihrâm, 1 yatak bağı" TSMA E. 173/42 (7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823)

⁵⁸⁶ TSMA E. 173/31 (1238/ 1822-23)

⁵⁸⁷ TSMA E. 173/33 (1238/ 1822-23)

⁵⁸⁸ BOA HAT 671/32803 (29 Zilhicce 1240/ 14 Ağustos 1825)

padişahın talep eden bir arzuhal yazmıştı ve padişah tarafından kendisine İstanbul gümrüğü mukataasından günlük 20 akçe tahsisi uygun görülmüştü⁵⁸⁹. Hemen 5 gün sonraki bir diğer talep, yine Beyhan Sultan'ın bir diğer hizmetlisi Ömer'den gelmişti. Aynı şekilde ve aynı istekle bir dilekçe kaleme alan Ömer'e de İstanbul gümrüğünden günlük 20 akçe tahsis edilmişti⁵⁹⁰. Muhtemelen Mustafa ve Ömer birbirinden haberdardı ve birinin talebi kabul edilince diğeri de aynı davranışta bulunmuştu.

Beyhan Sultan'ın teberdarı Ali bin İsa'nın yazdığı arzuhale bakılırsa, Beyhan Sultan'ın dadısı hâce Ayşe Hatun çocuksuz olarak vefat etmiş ve İstanbul emtia gümrüğünden aldığı günlük 120 akçelik maaşı hazineye devrolmuştu. Teberdar bu maaşın kendisine devredilmesi talebi ile dilekçe vermiş ve kabul edilmişti⁵⁹¹.

Beyhan Sultan'ın hizmetlileri kimi zaman işledikleri suçlar sebebiyle cezalandırılırken muhtemelen ufak suçlarda Sultan'ın izniyle affedilebiliyorlardı. Örneğin; eski teberdarı Mehmet Emin bazı kusurları sebebiyle 15 Ocak 1817 tarihli divan kararıyla *ıslah-ı nefis* edinceye kadar Bursa'ya sürgün edilmişti. Kararın üzerinden on ay kadar geçtikten sonra 20 Kasım 1817 tarihinde Beyhan Sultan kethüdası aracılığıyla teberdarın affi için dilekte bulunmuştu⁵⁹².

Beyhan Sultan'ın saray hizmetlileri dışında ihtiyacına göre dışarıdan hizmet aldığı kişi ve esnaf da vardı. Örneğin; bargirci Saadeddin Bey, baltacı Ali, saçakçı Yahudi, Nikoli Kalfa⁵⁹³, dülger kalfa Manyel⁵⁹⁴, tamirat işlerinde Agob Kalfa, mücevher, altın ve yakut aldığı minacı David, avize ve kandilci Duroğlu, şalcı Frenk⁵⁹⁵ bu kişilerden bir kısmıydı. Özellikle saraylarının tamir işlerinde birçok usta, kalfa ve ameleden hizmet alıyordu. Bu ustaların çoğunluğu Yahudi ve Hristiyan tebadan kişilerdi. Çalıştırılan kişilere zamanında yapılan ödemeler sonrasında toplu ihsan ve bahşişler de veriyordu.

⁵⁸⁹ BOA HAT 1456/38 (9 Rebiülahir 1209/ 3 Kasım 1794)

⁵⁹⁰ BOA HAT 1456/41 (14 Rebiülahir 1209/ 8 Kasım 1794)

⁵⁹¹ BOA HAT 1474/13 (3 Cemaziyelevvel 1214/ 3 Ekim 1799)

⁵⁹² BOA C. SM 67/3364 (10 Muharrem 1233/20 Kasım 1817)

⁵⁹³ TSMA E. 113/4

⁵⁹⁴ TSMA E. 113/10

⁵⁹⁵ TSMA E. 171/6 (1 Muharrem 1204/ 21 Eylül 1789)

Beyhan Sultan'ın günlük saray alışverişi yaptırdığı kişiler içerisinde de birçok gayrimüslim esnaf yer alıyordu. Kuyumcu Hacadur'dan sucuk ve kiraz, İstefan'dan elma şurubu, menekşe şurubu ve şerbeti, dolma, naneli şeker, kutu, francala, mektup mumu, Anton'dan vişne ve incir, Narlıoğlu'ndan basma, Kaplan Kartallı'dan perdelik ve havlu, bir Yahudi'den tabak ve çay ibriği, Teberaki'den gül sirkesi alıyordu. Sarraf Hacadur, sarraf Evannes, terzi Aslanoğlu, terzi Manol, seccade işleyen Ermeni kadın, Hekim Taşo, Hekim Manol ve Hekim Aleksî hizmet aldığı kişilerden bazılarıydı⁵⁹⁶.

Beyhan Sultan'ın ailesi, kardeşleri ve diğer hanedan üyeleri başta olmak üzere kendi saraylarında hizmetli olan, sarayındaki hizmetlerinden ayrılan, Topkapı Sarayı'nda ve Harem dairesinde görev yapan, şehirde çeşitli sebeplerle hizmet aldığı kişiler ve görevle İstanbul'a gelen yabancılar ile birlikte saray ve İstanbul'da çok geniş bir sosyal çevresi olduğu anlaşılmaktadır.

3.2. Beyhan Sultan'ın Gündelik Yaşamı

Osmanlı hanedanına mensup sultan ve sultan efendilerin gündemini aileleri, sarayları, hizmetlileri, misafirleri başta olmak üzere şehirde çeşitli vesilelerle gerçekleşen kutlamalar, tören ve gezintiler, hanedan ailesi içindeki görüşme ve ziyaretler, vakıflar ve yönetimi ile ilgili meseleler oluştururdu.

Osmanlı hanedan ailesinin üyeleri birbirlerini ziyaret ederlerdi. Beyhan Sultan saraylarında sıklıkla Sultan III. Selim'i ve hanedan üyesi kadınları misafir etmişti. Zaman zaman da kendisi Topkapı Sarayı ya da hanedana ait diğer köşklere aile üyelerini ziyarete gitmiş, padişaha hediyeler sunmuş, eğlenmesi için tavşanlar⁵⁹⁷ göndermişti. Bu misafirlikler gün içinde olabildiği gibi akşama kadar uzayan eğlenceler, Ramazan ayında iftar ve sahur, gece sandallarla çıkılan Boğaz'da mehtap sefaları ve eğlenceler olarak çeşitleniyordu. III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan, kardeşi Hatice Sultan, amcasının kızı Esmâ Sultan⁵⁹⁸, II. Mahmut'un kadınlarından Hoşyar Kadın sıklıkla görüştüğü ve sarayında ağırladığı kimselerdendi.

⁵⁹⁶ TSMA D. 876 (29 Zilhicce 1229/ 12 Aralık 1814)

⁵⁹⁷ 17. yüzyılda erkek oyuncular içinde "köçek" ve "tavşan" lar da vardı. Feza Çakmut, "Topkapı Sarayı Müzesi Silâhtar Hazinesi'ndeki Oyuncu Giysileri", *İlgi*, Sayı 83, Kış 1995, s. 26.

⁵⁹⁸ TSMA E. 139/23 (29 Rebiülevvel 1216/ 9 Ağustos 1801)

Beyhan Sultan'ın kardeşleri ve kuzenleri ile ilgili gündeminde sadece ziyaretler yoktu. Beyhan Sultan onlara ait meselelerle de ilgileniyordu. 12 Nisan 1815'te emanet akçeden 4.000 kuruş alınarak Hibetullah Sultan'a verilmiş ve Beyhan Sultan tarafından unutulmaması için hesap defterine kaydedilmişti⁵⁹⁹. Kasım 1820'de Mihrişah Sultan'ın arabası hesabının kapatılması için 500 kuruş vermiş ardından arabanın yaldızlarına da 250 kuruş ödemişti⁶⁰⁰. Masraf defterleri içindeki bazı notlarda Mihrişah Sultan'ın arabasına, Mihrimah Sultan'a üç entarilik sandal, Esmâ Sultan'ın dadısına ve baltacısına gibi küçük ödemeler de hanedanın bu iletişim ve ilişkilerini göstermektedir⁶⁰¹.

Beyhan Sultan'ın, II. Mahmut'un ikinci kadını olan, Hoşyar Kadın ile muhabbetleri de kaynaklarda geçmektedir. Hatta Uluçay, Hoşyar Kadın'ın, bir yaşındaki kızı Zeynep Sultan'ın 1816 yılında ölümünden sonra, Beyhan Sultan'ı manevi evladı olarak kabul ettiğini ifade etmektedir. Öyle ki Hoşyar Kadın, 1844 yılında Burgaz'da ölen kızları için yaptırttığı medresede Beyhan Sultan'ın adını unutmamış ve kitabesine "*Ahkim Beyhan Sultan nûş edîp cam-ı ecel, Mânevî evlâdı ikinci Kadın oldu hasretan ... 1260*" şeklinde yazdırtmıştı⁶⁰². Belgelere göre bu mahabbet karşılıklı idi. Beyhan Sultan, Hoşyar Kadın bir kez hastalandığında, iyileşmesi için kurbanlar kestirmişti⁶⁰³.

Beyhan Sultan'ın kethüdaları ile yazışmalarına bakılırsa Sultan kendi işlerini aktif bir şekilde yürütüyordu. Gerekli oldukça çeşitli memurlara halini arz eden mektuplar yazıp dileğini talep ediyordu. Mesela İstanbul limanına gelen bir gemideki köleleri göndermesi için gümrükçü ağaya⁶⁰⁴ ya da mukataası halklarından bir köylünün affi için sadaret kethüdasına⁶⁰⁵ bizzat kendi adıyla mektup yazmış ya da yazdırmıştı. Satın alacağı köleleri seçmek için yazdığı mektubunda çalıştıracağı

⁵⁹⁹ TSMA D. 882, vr.0b (2 Cemaziyelevvel 1230/ 12 Nisan 1815)

⁶⁰⁰ TSMA D. 860, vr. 4a (Safer 1236/ Kasım 1820)

⁶⁰¹ TSMA D. 880, vr. 3a (Safer 1234/ Aralık 1818), TSMA D. 883, vr. 3a (Safer 1236/ Kasım 1820), TSMA D. 860 (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁶⁰² M. Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 121-122.

⁶⁰³ TSMA D. 876, vr. 3b (Rebiülahir 1229/ Mart-Nisan 1814)

⁶⁰⁴ BOA HAT 1653/14 (29 Zilhicce 1220/ 20 Mart 1806)

⁶⁰⁵ BOA HAT 1653/23 (29 Zilhicce 1230/ 2 Aralık 1815)

kişileri seçme konusunda oldukça titiz olduğu ve bu konuyu başkasına bırakmadığı anlaşılmaktadır.

Beyhan Sultan'ın yaşamı müddetince satın aldığı ve muhallefati içinde kayıtlı bulunan kitapları ile bu kitapların çeşitliliği ve sayıca çokluğu, kültürlü bir kadın olduğuna işaret etmektedir. Masraf kayıtlarının arasındaki “*yazı takımı aldım*” gibi kısa ifadelerle birlikte deste ile alınan ve kestirilen kağıtlar ile kalemler yer almaktaydı⁶⁰⁶. Alışverişleri içindeki çeşitlerden birini de kitaplar oluşturuyordu. Örneğin; 1 hekim kitabına 45 kuruş vermiş⁶⁰⁷, 1 evrâd-ı şerif yazdırmış ve cildi ile beraber 850 kuruş ödemişti⁶⁰⁸. Bir seferinde 8 cilt lisan kitabı yazdırtmış, her cildi dörder kuruştan 32 kuruşa mal olmuştu. Kayıtlarda lisan kitabı olarak geçen, adı ve hangi lisana dair olduğu belirtilmeyen kitap birbirinden bağımsız 8 ayrı cilt olabileceği gibi, kaydın başlangıcındaki “*müceddeden*” ifadesine bakılırsa daha önce de yazdırılmış olan bir cildin aynısının 8 tane çoğaltılmışı da olabilirdi.⁶⁰⁹ Bir diğer sefer vekilharcına 25 kuruşa basma kitap aldırılmış, aynı ay içinde bir diğer kitap için de 60 kuruş ödemişti. Bir ay sonra 55 kuruşa mercan suhuf, 11 kuruşa sarı suhuf⁶¹⁰, Hacı Efendi diye adı geçen kişiden de 10 adet mushaf-ı şerif alınmıştı⁶¹¹. Alınan Kuran'ı Kerim'lerin sayıca çokluğuna bakılırsa sadece kendisi için değil sarayındaki cariye ve hizmetlilerin okuması için de alınmış olabilirdi. Ayrıca masrafları içinde yer alan talim odasına alınan 3 adet muşamma kaydı da sarayında bir ders odası olduğunu göstermektedir⁶¹². Topkapı Sarayı haremde bulunan cariyelerin hizmetleriyle birlikte eğitim aldıkları düşünülürse Beyhan Sultan Sarayı'nda hizmet eden cariyelerin de benzer bir eğitim- hizmet sürecinden geçmiş olabileceği düşünülebilir.

Tablo 16: Beyhan Sultan'ın 1824 tarihli terekesinde kayıtlı kitaplar

Kitaplar	Cilt
Zümrüd ve yakud telli sîm cildli mushaf-ı şerîf	1
Mushaf-ı şerîf	2

⁶⁰⁶ TSMA D. 842, vr. 8b, 14a (29 Zilkade 1214/ 24 Mayıs 1800)

⁶⁰⁷ TSMA D. 857, vr. 3a (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

⁶⁰⁸ TSMA D. 857, vr. 4b (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

⁶⁰⁹ TSMA D. 842, vr. 12a (29 Zilkade 1214/ 24 Mayıs 1800)

⁶¹⁰ TSMA D. 876, vr. 3a (Safer 1229/ Ocak-Şubat 1814)

⁶¹¹ 10 tane mushaf için 4475 kuruş ödenmişti. TSMA D. 883, vr. 7b (Receb 1236/ Nisan 1821)

⁶¹² TSMA D. 857, vr. 4m (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

Şifâ-i şerîf	4
Câmi'üs-sagîr	1
Delâ'il-i şerîf	1
Tefsîr-i şerîf	1
En'âm-ı şerîf	3
Ed'iyye	5
Hızbu'l azâm	1
Hızbü'l-bahr	1
Lafzatullah	1
Câmiü'l-hikâyât	1
Sahih-i Buhârî	1
Buhari-i şerîf	2
Kaside-i Bürde	1
Mevlid-i şerif	1
Kırk sual	1
Sırr-ı şerîf şerhi	1
Kitabü'l-mülhakî?	1
Menakıb-ı Şeyh Ebü'l-Vefâ	1
Menâkıbü'l-Ensâr?	1
Şevâhidü'n-nübüvve	1
Tercüme-i Sıhâh	1
Musavver Şâhnâme	1
Yusuf ile Züleyhâ	1
Divân-ı Nâbî	1
Divân-ı Gâlib	1
Mecmua-i Zaîfi	1
Tezkire-i Şu'erâ	1
Külliyât-ı Sadî	1
Divân	3
Mecmû'a ve Divân	15
Musavver kitâp	5
Tarih-i Vâsıf	2
Tarih-i Enverî	3
Tarih-i Hâkim	3
Tarih-i Edîb	1
Hoca Sadeddin Efendi Tarihi	1
Tarih-i Câvid	1
Müntehabât-ı Câvid Bey	1
Tercüme-i Nevâdir	1
Falname	1

Tabirnâme	2
Şakayık-ı Numaniyye tercümesi	1
Şâhidî şerhi	2
Musavver frengi basma kitap	1
Risale	10
Musavver ta‘lik kitap	2
Vasiyetname şerhi	1
Sair kütüb-i mütenevvi‘a	55
TOPLAM	152

Beyhan Sultan vefat ettiğinde kitap açısından zengin bir muhallefat bırakmıştı. Terekesinde toplam 145 cilt kitap yazılmış⁶¹³, bu kitaplar muhallefat satılırken de 152 cilt olarak sayılmış, bazı kitapların ismi açık yazılırken bir kısmı da *mütenevvi‘a kitab* yazılarak toplu olarak kaydedilmişti⁶¹⁴. Bu sayı dönem terekeleri içinde rastlanmadığı kadar yüksek bir rakamdı⁶¹⁵. Kütüphanesi tarih, edebiyat, şiir kitapları ve divânlar ile Kur’an-ı Kerim, hadis, tefsir, dua gibi din kitaplarından oluşuyordu. İsimleri açıkça yazılan kitaplarından 12 tanesi tarih eseri olup, içerisinde dönem eserleri mevcuttu. Bu eserler içinde Osmanlı tarihini başlangıcından 1520 tarihinde Yavuz Sultan Selim döneminin sonuna kadar anlatan *Hoca Saadeddin Efendi Tarihi* ile Beyhan Sultan’ın yaşadığı dönemi anlatan ve dönemin vakanüvislerince kaleme alınan Osmanlı tarihleri

⁶¹³ TSM D. 2646 (18 Rebiülevvel 1240/ 10 Kasım 1824)

⁶¹⁴ TSM D. 2290 (29 Rebiülevvel 1240/ 21 Kasım 1824)

⁶¹⁵ 17. yüzyıl askeri kassâmına ait terekeler üzerinde yapılan bir çalışmaya göre; terekesinde kitap tespit edilen 240 kişiden sadece % 13’e denk gelen 31’i kadındı. Bu 31 kadın, terekesi sayılan kadınların sadece % 3.1’lik kısmını oluştururken; kitaplarının, sahip oldukları servet içindeki değeri % 1.15 idi. Said Öztürk, **Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo- Ekonomik Tahlil)**, OSAV, İstanbul 1995, s. 174-176. 18. Yüzyılda saraylı kadınlara ait terekeler üzerinden yapılan bir çalışmada; yüzyılın ilk yarısında 186 saraylı kadından 17’sinin (% 9), yüzyılın ikinci yarısında ise 114 saraylı kadından 39’unun (% 34) terekesinde kitap tespit edilmiştir. Bu kitaplar din kitapları başta olmak üzere tarih, edebiyat ve inşa kitapları olarak çeşitleniyordu. B. İpşirli Argıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s. 212-220. 18. yüzyıl’da Osmanlı kadınları üzerine yapılan bir diğer çalışmaya göre de kadın terekelerinde en sık rastlanan kitap Kuran’ı Kerim’di ve muhallefatında en çok kitap tespit edilen kadın olan Emetullah Hanım’ın 13 kitabı vardı. Esra Baş, **Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın**, YL Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2006, s. 80-81. 19. yüzyıl’ın ilk yarısı için yapılan bir çalışma da ise sadece iki kadının terekesinde kitaba rastlanmıştı. Bu kadınlardan biri Ermeni olup 4 kitabı bulunurken, diğerinin ise biri Kuran’ı Kerim diğer ikisi tecvid ve ilmihal konularında toplam 3 kitabı vardı. Zeynep Altuntaş, **19. YY’ın İlk Yarısında Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisâdî ve İçtimâî Hayatı**, YL Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2004, s. 46.

olan *Tarih-i Hâkim*, *Tarih-i Enverî*, *Tarih-i Edîb* ve *Tarih-i Vâsîf* ile yine bizzat kendi kethüdalığını da yapmış olan Cavid Bey'in yazdığı *Tarih-i Câvid* ile *Müntehabât-ı Câvid Bey* bulunuyordu. Sahip olduğu bu eserlere bakılırsa hem devletin tarihini hem de kendi dönemi ile siyasetini takip ediyordu. Kütüphanesindeki 25 eser ise çeşitli edebiyat kitaplarıydı. Bunlardan biri musavver *Şâhnâme* idi. Bu eser Beyhan Sultan'a çocukluğunda haremde verilen *Şâhnâme* olabilirdi. Diğer edebi eserler ise musavver *Yusuf ile Züleyhâ*, *Divân-ı Nâbî*⁶¹⁶, *Divân-ı Gâlib*, *Mecmua-i Zaiîf*⁶¹⁷, *Tezkire-i Şuerâ* ve *Külliyât-ı Sadî* idi. Ayrıca sadece *Divân* ya da *Mecmû'a* ve *Divân* olarak kaydedilenler bulunuyordu. Edebi eserlerin ikisinin tasvirli olmasına bakılırsa, ismi yazılmayan tasvirli kitaplar da çeşitli şairlere ait divanlar olabilirdi. Beyhan Sultan'ın kütüphanesindeki mesneviler, haremde çocuklara verilen ve Topkapı Sarayı kütüphanesinde bulunan eserlerdendi. Osmanlı padişahlarının çoğunun ve Beyhan Sultan'ın ağabeyi olan III. Selim'in şair ve divan sahibi olduğu düşünülürse; Beyhan Sultan'ın edebiyata olan ilgisi ya da kütüphanesinde bu eserlere yer vermesi harem ve saray eğitiminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Beyhan Sultan'ın muhalefatında dini literatüre dair toplamı 30 cildi aşkın eser bulunuyordu. Bu eserlerin üçü Kuran-ı Kerim olmak üzere bu mushaflardan bir tanesi zümrüd ve yakud telli sim ciltli idi. Kütüphanesindeki *Şifâ-i şerîf*⁶¹⁸ dönemin camilerinde sıklıkla okunan ve şerhleri yapılan bir hadis kitabı iken, *Câmiü's-sağîr*⁶¹⁹

⁶¹⁶ 17. Yüzyıl Türk şiirinin önemli isimlerinden ve *hikemî* tarzın temsilcilerinden olan Nâbî (1642-1712). şiirlerinde dönemin siyaset ve toplum düzenini eleştirmiştir. Nâbî ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Abdülkadir Karahan, "Nâbî", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 258-260. Meserret Diriöz, **Eserlerine Göre Nâbî**, Fey Vakfı, İstanbul 1994. **Şair Nabi**, Editör: Ali Fuat Bilkan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012. Mehmet Kurtoğlu, **Urfalı Nabi (Şair Nabi)**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2008.

⁶¹⁷ 1494-95 yıllarında Kosova'da doğan ve gerçek adı Mehmed olan Za'îfî'nin genelde mesnevi türünde on sekiz eseri mevcuttur. Bu eserlerinden 13 tanesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan yazmaları içinde bulunmaktadır. Vildan S. Coşkun, "Za'îfî", *DİA*, c. 44, İstanbul 2013, s.103-104. Abdülhakim Koçin, **Za'îfî, Gülşen-i Mülûk**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

⁶¹⁸ Eser, Hz. Muhammed'i tanıtmak, büyüklüğünü anlatmak ve sevdirmek amacıyla, Maliki mezhebi imamlarından Endülüslü Kadî İyaz (Ö.544/1149) tarafından 535/1140-41 yılında kaleme alınmıştır. M. Yaşar Kandemir, "Kâdî İyâz", *DİA*, c. 24, İstanbul 2001, s. 116-118. M. Yaşar Kandemir, "eş-Şifâ", *DİA*, c. 39, İstanbul 2010, s.134-138. Eser Osmanlı döneminde Türkçe'ye tercüme edilen esere hem devlet hem toplumun rağbeti fazla olmuş, camilerde okutulup hatimler yapılmış ve üzerine çok sayıda şerh yazılmıştı. Ebu'l-Fazl İyaz b. Musa b. Kadî El-Yahsubî Kadî İyaz, **Şifâ-i Şerif Tercümesi**, neşreden: M. Cemal, Mahmutbey Matbaası, İstanbul 1314.

⁶¹⁹ İslam alimlerinden Celaleddin Suyutî tarafından hadislerin derlemesi olan yazılan **Câmiü's-Sağîr**'in şerhlerinden biri olan Feyzü'l-Kadîr esas alınarak yazılan eser için bkz: İsmail Mutlu, Şaban Döğen,

ile *Delâ'il-i şerîf*⁶²⁰ birer hadis derlemesi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*⁶²¹ ise peygamberlik müjdeleri anlatan bir eserdir. Dini ve efsanevi kişilerin hikâyeleri üzerinden islâmî bilgileri anlatan *Câmiü'l-Hikâyât*⁶²² da masalsı niteliğe sahip bir hikâyeler mecmuasıydı. Dini kitaplar içinde birçok dua, tefsir, hadis, tecvit ve menakıbnâme türü eserler de bulunuyordu. Fal ve rüya tabirleri ile ilgili kitapları, dönemin anlayışına ve Beyhan Sultan'ın yetiştiği ortamın meraklarına dair eserler olarak dikkat çekiyordu⁶²³.

Beyhan Sultan mirasında kayıtlı olan bu kitapların hepsini değilse bile bir kısmını okumuş olmalıydı. Ayrıca hayatı boyunca eline aldığı, incelediği, okuduğu başka kitaplarda olabilirdi. Her durumda bu kitapların sayısı ve türü onun ilgi alanları hakkında fikir vermekte birlikte diğer arşiv belgeleri ile düşünüldüğünde edebiyat, tarih ve dini konulara meraklı, matematik bilen okuyan düşünen ve yazan bir kadın portresi çizmektedir.

Beyhan Sultan'ın kitapları içinde sağlığa dair olanlar da olabilirdi. Çünkü kendi ya da çevresi için ihtiyaç durumunda kullanmak üzere tedavi amaçlı okuduğu,

Abdülaziz Hatip, *Câmiü's-Sağır, Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, C. 1-2-3, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1996.

⁶²⁰ Allah ve Peygamberi anmak maksadıyla ayet ve hadislerin derlenmesi şeklinde yazılan ve genellikle bir dilek için günlük ve düzenli bir şekilde okunması planlanan delâil-i şerif kitaplarına örnek olarak bkz: *Delâil-i Şerif Mecmuası*, neşreden: M. Ertuğrul Düzdağ, Gonca Yayınları, İstanbul 1992.

⁶²¹ Ali Şîr Nevâî'nin isteği ile 885/1480 yılında Nakşibendi tarikatı imamlarından İranlı şair Abdurrahman Cami (ö. 898/ 1492) tarafından Farsça yazılan eser, peygamberlerin özellikleri, mucizeleri, Hz. Muhammed'den önceki peygamberler ile Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi alametleri, peygamberlik ve sonraki dönemlerin mucizelerini anlatır. Eser Osmanlı döneminde Türkçe'ye tercüme edilmiş olup, günümüzde de yeni baskıları yapılmıştır. Mustafa Öz, "Şevâhidü'n-Nübüvve", *DiA*, c. 39, İstanbul 2010, s. 19-20. Ebu'l-Berekat Nureddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed Cami, *Peygamberlik Müjdeleri, Şevahidü'n-Nübüvve*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1976.

⁶²² 16. Yüzyıl sonlarında yazılmış olduğu düşünülen eser, dini ve efsanevi kişilerin hikâyeleri üzerinden islâmî bilgileri anlatmakla birlikte masalsı niteliğe de sahip bir hikâyeler mecmuasıdır. "*Menâkıb-ı Fâtimatü'z-Zehrâ*" ve "*Fasl*" adlı iki anlatı ile 173 kısa hikâyeden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Tuncay Bülbül, *İsmail b. Ali, Câmiü'l-Hikâyât İnceleme- Metin*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011.

⁶²³ Tarih boyunca birçok devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de ay, güneş, yıldız ve gezegenlerin konum ve hareketlerinin insanların talihi üzerinde etkisi olduğuna inanılır, bir işe başlamadan önce uygun ve hayırlı saati müneccimbaşılara sorulurdu. Salim Aydın, **Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar**, YL Tezi, Danışman: Ekmelettin İhsanoğlu, İÜ SBE Bilim Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul 1993, s.103. Özellikle Beyhan Sultan'ın babası padişah III. Mustafa'nın da ilm-i nücumla özel ilgisi olduğu bilinmektedir. Öyle ki bu merakı Prusya'ya kadar uzanmış, gönderdiği elçi Ahmed Resmi Efendi ile kraldan güvendiği üç müneccimini istemişti. İyi bir tarih bilgisi, güçlü bir ordu ve dolu bir hazine olarak kendisine dönen cevap dahi onu tatmin etmemiş, savaş ve barış kararı ile önemli konularda saatin yıldızlar açısından hayırlı olmasına dikkat etmişti K. Beydilli, "III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi", s.231-232

duyduğu, öğrendiği ya da bir hekimden aldığı tavsiyeleri defterine not alıyordu. Çeşitli ağrılara iyi gelen otlar, cilt için kullanılacak yağlar, yanık durumunda kullanılacak bitkiler, baş tutmasında içilecek limonlu karışımlar gibi çeşitli ilaç tariflerini detaylıca yazmıştı⁶²⁴. Bu tip bilgilerin farklı defterlerin etrafına not alınmış olması da bu durumun bir kereye mahsus olmadığını sultanın ilgi ve alışkanlıklarına delalet edebileceğini düşündürmektedir.

Beyhan Sultan'ın kendisine ait tuttuğu masraf kayıtlarını içerir defterler⁶²⁵ de onun hakkında bazı ipuçları vermektedir. Ayrıca kethüdalarının Sultan'a yazdığı tezkirelerden anladığımız kadarıyla bugün elimizde olmasa bile Sultan'ın kethüdalarına yazdığı not pusulaları vardır. Beyhan Sultan'a ait defterin kayıtlarının da gayet düzgün ve anlaşılır bir Türkçe ile yazıldığı görülür. Ayrıca defterlerde birinci şahıs kipinde ifadeler dikkat çeker. Defter içinde çoğunluğu masraf kayıtları oluşturmakla birlikte verdiği borçlara, okuduğu dualara dair kısa bilgiler de yer almaktadır. Hesaplarda harcamaların ufak ve büyük düzenli olarak yazıldığı, her harcamanın kimin eliyle ne için, ne kadar yapıldığına dair açıklamaları mevcuttur⁶²⁶. Örneğin; “*Mavi gözlü işçiye hünkâr için bir abdest sofrası laciverd çûka üzerine sâft pul ile işletdim pullu behâ ve işçiliği sekiz yüz gurûş sevâyilerin pâresi sekiz yüz gurûş zikr olunan sofrâ behâsı sekiz yüz gurûş mavi gözlü işçiye verilub pul makara behâsı tamamen teslîm olunub kat' olundu fi 26 S 1230*”⁶²⁷ derken bir diğer defterde dizinin ağrısı için okuduğu suhufu not alırken hemen altına bir gün okumadığını kayd etmişti. Aynı belgede “*Zilhiccenin yedi güne değin francala her gün geldi mâh-ı mezbûrun yedinci pencşenbe gününden sonra francala gün aşırı geldi*” ve ardından “*Mihâliç'den gelen Hind tavukları 35 aded otuz senesinin mâh-ı zilhicce'nin yirminci çahârşenbe günü geldi yevm-i mezkûrdan bed' olunub mezkûr Hind tavuklar gün aşırı tabh olunuyor otuzbeş tavuk ne vakit tekmîl olur bu hesâbdan ma'lûm olur*” diye not almıştı. Bu belgeler üzerinden dönemin diğer saray kadınlarında görüldüğü gibi,

⁶²⁴ TSMA. D 880, vr. 1b-2a (29 Zilhicce 1234/19 Ekim 1819), TSMA D. 860, vr. 1a (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁶²⁵ TSMA D. 860 (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822), TSMA D. 883 (29 Şaban 1236/ 1 Haziran 1821)

⁶²⁶ TSMA D. 882 (29 Zilhicce 1230/ 2 Aralık 1815), TSMA D. 860 (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁶²⁷ TSMA D. 876, vr. 2a (26 Safer 1230/ 7 Şubat 1815)

Beyhan Sultan'ın da harcamalarını düzenli olarak kaydettiği, bu konuda titiz ve dikkatli olduğu anlaşılmaktadır⁶²⁸.

Beyhan Sultan hesaplarının düzenli kayıt altına alınmasına dair başka örneklerde bulunmaktadır. Hesap defterlerinde her masrafı ayrı bir kalem olarak düzenli yazması dışında kimi zaman arada “ay içinde zâyi olan”, “sokağa gittiğim de harcanan”, “müteferrika masraf”, “her ne mahale sarf olunduğu ma'lûm olmamağ la masârif-i müteferrikâ”, gibi eksik tutarları belirterek ay sonu hesapların tutması için gerekli açıklamaları önceden yapıyor ya da eksik kalan tutar olursa onu hesabın sonunda “ramazân hâlî ile ne mahale sarf olunduğu ma'lûm olmamağ la masârif-i müteferrika yazıldı 419 gurûş” gibi açıklıyordu⁶²⁹.

Beyhan Sultan aile içinde de özellikle mali konuların işleyişinde söz sahibiydi. Bunda iki kız kardeşin büyüğü olması da etkili olmuş olabilirdi. Örneğin annesinin vakfına mütevellî tayin eden Beyhan Sultan idi. Annesinin ölümünden sonra kalan mallardan vakıf oluşturulması konusunda kardeşi Hatice Sultan'ın tüm malları ve tasarrufunu ablası Beyhan'a bırakması da onun mali işleri yürütme potansiyelinin olduğuna işaret etmekteydi. Yine annesinin vasiyeti üzerine Mes'ud Süleyman Efendi ibn Osman Efendi'ye, hacca gitmesi için 3.500 guruş verilmesi, kadı huzurunda, Beyhan Sultan'ın kethüdası İbrahim Nesim Efendi'nin vekâletiyle gerçekleşmişti⁶³⁰.

Kardeşi Hatice Sultan ile birlikte yaptıkları tasarruflarda da üçüncü şahıslara karşı Beyhan Sultan muhatap olup yazışmaları yürütüyordu. Mora'da Musa çiftliğinin çeyrek hissesi kız kardeşi Hatice Sultan'a, gerisi de kendisine ait olduğu halde vergi gelirinin toplanması ve teslimiyle ilgili söz sahibi olan kişi yine Beyhan Sultan idi⁶³¹.

18. yüzyılda saray kadınları arasında yapımına en çok rastlanan çeşmelerin banilileri arasında Beyhan Sultan da yer alır. Kendi adına yaptırdığı iki çeşme dışında, İstanbul Fatih'te tamir ettirdiği Mesih Paşa Camii, çeşmesi, suyolları ve mektebi ile yine annesi adına yaptırdığı mektep bulunmaktadır. Beyhan Sultan'ın şehirdeki eski

⁶²⁸ TSMA D. 882, vr 0a, (20 Zilhicce 1230/ 23 Kasım 1815)

⁶²⁹ TSMA D. 876 (29 Zilhicce 1229/ 12 Aralık 1814)

⁶³⁰ TSMA E. 173/23 (4 Receb 1229/ 22 Haziran 1814)

⁶³¹ TSMA D. 2174, vr. 46a (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

ve yıpranmış yapıları tamir ettirmesi şehri gözlemlediği ve şehirden haberdar olduğunu düşündürmektedir.

Beyhan Sultan zaman zaman şehirde geziye çıkıyor, şehri gözlemliyor ve tanıyordu. Bu geziler sırasında yaptığı masrafları sokakta ya da çarşıda sarf edilenler, diyerek bizzat kendi kalemiyle masraf defterine kaydediyordu. Hatta kethüdası vasıtasıyla Sultan'ın hintoya binış ve iniş sırasında okuması için ayrı ayrı dualar bile yazdırılmıştı⁶³².

Beyhan Sultan şehir içinde diğer sarayına, çarşılarına ya da farklı yerlere gidiyor, bu esnada çeşitli harcamalarda bulunuyordu. Gittiği yerler bazen açıkça belirtilmekle birlikte bir kısmında sadece çarşıya, İstanbul'a gittiğinde ya da sokakta yapılan masraflar olarak kayıt altına alınmıştı⁶³³. Örneğin; 1814 yılı ocak ayında sokağa, çarşıya, Eyüb ve Davutpaşa'ya gitmiş, ayrıca Emir Buhari⁶³⁴ türbesine ziyarette bulunmuştu⁶³⁵. Şubat ayının başında ve sonunda iki kez Davutpaşa'ya gitmiş, bir kere de Gülhiz ile çarşıya çıkmıştı⁶³⁶. Mart ayında iki kez sokağa çıkması dışında Bahariye'ye ve Kâğıthane'ye, bir başka gün ise Bahariye'ye ve Rami çiftliğine gitmişti⁶³⁷.

İlerleyen aylarda surre bağlanma seyrine, Kâğıthane'ye, Yahya Efendi'ye, Emir Buhari Hazretleri'ne, Dolmabahçe'ye, bir düğüne, Mehmed Paşa Köşkü'ne, koçi ile Dolmabahçe'ye, mektebe, mevlid-i şerife gitmiş ayrıca pek çok defa mekânı

⁶³² TSMA E. 176/19.

⁶³³ TSMA D. 880 (29 Zilhicce 1234/ 19 Ekim 1819)

⁶³⁴ Emîr Ahmed Buhârî (ö. 1516), Nakşibendi takikatını İstanbul'da ilk yayan mutasavvıf olarak tanınır. Nakşibendilerin önemli şahsiyetlerinden olan Mahmud Fağnevî'nin torunu olan Emir Buhârî, Buhara ve Semerkant'ta eğitim aldıktan sonra Anadolu'ya gelerek önce Kütahya'ya sonra İstanbul'a yerleşmiştir. Müridlerinin fazlalığı önce Fatih sonra Ayvansaray ve Eyüp'te tekkelerin açılmasına sebep olmuştur. Ölüncü Fatih'teki tekkenin bahçesine gömülmüştür. Mustafa Kara, "Emîr Buhârî", **DiA**, c. 11, İstanbul 1995, s.125-126. Ancak Emir Ahmed Buhari'nin ölümü ile ilgili M. Baha Tanman farklı bir tarih verir. Buhara'dan gelen ve tekkeye adını veren Emîr Ahmed Buhârî'nin 1586'da İstanbul Unkapanı Üsküplü caddesinde bulunan evinde ölmüştür. Buradaki kabrinin üstüne Sultan III. Murad tarafından türbe yaptırılmış ancak zamanla buralara evler yapılarak türbe kaybolmuştur. 19 yüzyılda şeyhin Sultan II. Mahmud'un rüyasına girmesiyle, mezarı aranmış ve keşif yolu ile bulunan mezarın yerindeki evler yıktırılarak yerine türbe ve tekke yaptırılmıştır. Tekkenin üzerindeki kitabede 1817 tarihi kayıtlıdır. M. Baha Tanman, "Emîr Buhârî Tekkesi", **DiA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 128-129.

⁶³⁵ TSMA D. 876, vr. 2b (Muharrem 1229/ Ocak 1814)

⁶³⁶ TSMA D. 876, vr. 3a (Safer 1229/ Ocak-Şubat 1814)

⁶³⁷ TSMA D. 876, vr. 3b (Rebiülevvel 1229/ Şubat-Mart 1814)

belirtilmeden sokağa çıktığı kaydedilmişti. Bu gezilerinin bir kısmında yanında Vecihi Kalfa gibi sarayındaki hizmetlilerinden biri, kölesi Gülhiz ya da bir yakını bulunuyordu. Bazen de hizmetlilerini araba ile alışverişe gönderiyordu. Bir keresinde 2 halayığı hinto ile Beyoğlu'na göndermişti⁶³⁸.

Resim 4: 19. yüzyıla ait talika

(Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Harem: Padişahın Evi, s. 395)

Beyhan Sultan dört tekerlekli, beygirle çekilen bir yük arabası olan *talika*⁶³⁹, yine dört tekerlekli yaylı araba olan *hinto*⁶⁴⁰, *koçi* ya da *kayığımı*⁶⁴¹ kullanarak şehir içinde gezilere çıkıyordu. Beyhan Sultan'ın bir talikası Üsküdar Karacaahmed'te bulunan Talikacı Emin Usta'ya sipariş edilmişti⁶⁴². Beyhan Sultan'a ait bu taşıtların fotoğrafları elimizde olmamakla birlikte Topkapı Sarayı'nda 19. yüzyıla ait bir kıyafet albümünün içinde kâğıt üzerine suluboya çizim olarak yapılmış talika resmi fikir verebilir. Ön tekerlekleri daha ufak, arkadakileri büyük olup, atla çekilen, üstü kapalı, çevresi perdeli bir araba özelliği gösteren talikanın içinde iki kadın resmedilmiştir ve

⁶³⁸ TSMA D. 876, vr.4b (Cemaziyelevvel 1229/ Nisan-Mayıs 1814)

⁶³⁹ İ. Ayverdi, **Kubbealtı Lugatı 3**, s. 3016.

⁶⁴⁰ İ. Ayverdi, **Kubbealtı Lugatı 2**, s. 1275.

⁶⁴¹ Kayık takımı için atlas; TSMA D. 857, vr. 4b (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

⁶⁴² "Talika behâsı 2200 gurûş" TSMA E. 174/19 (1 Rebiülevvel 1232/ 19 Ocak 1817)

araç çayırda önde seyisi eşliğinde gider pozisyonundadır. Çizim 18. ve 19. yüzyılda Osmanlı kadınlarının kullandıkları gezi arabalarının özelliklerini göstermektedir.⁶⁴³

Beyhan Sultan hinto adı verilen dört tekerlekli yaylı arabasını sıklıkla kullanıyordu. Beyhan Sultan arabası ile oldukça ilgiliydi. Arabada kullanılan renk ve işlemler ile tamiratı hakkında kethüdası tarafından sürekli bilgilendiriliyor ve verdiği talimata göre tamirat yapıyordu. Kayıtlara göre Beyhan Sultan kıyafetlerindeki süslemelerin benzerini arabanın üstündeki kumaş ve perdelerde de kullanıyordu. Bir tamiratta üzeri şerit, pullu hüseyni, kılardan bükme ve kılardan kaytanlar ile işlenen 10 metre çûka kumaş hinto perdesi olarak kullanılmıştı⁶⁴⁴. Bir diğer harcama kaydına göre de hinto kayışları sarı ve siyah renklerdeydi⁶⁴⁵. Kayışların her birinde başlıklar, her başlıkta 2 püskül, demir paftalar ve gümüş kısımlar bulunuyordu. Sarı kayışlar çok eskince yenisini almak pahalı olacağından siyaha boyanarak yenilenmesi uygun görülmüştü. 3 başlığı ile satılmak istenen ancak alıcısı çıkmayan kayışlar da kırmızı çûka üzre işlemeli ve sırmalıydı⁶⁴⁶. Beyhan Sultan öldüğünde Arnavutköy Sarayı'nın bahçesinde 5 adet hinto arabası ile bir sandığı ve 2 adet koçi arabası bulunuyordu⁶⁴⁷.

Beyhan Sultan çeşitli vesilelerle İstanbul'u gezdiği gibi İstanbul'a gelen misafirleri, İstanbul'da bulunan elçilik görevlilerini sarayında ağırlıyordu⁶⁴⁸. 1794 yılında İngiltere'nin İstanbul elçiliğine papaz ve hekim olarak görevlendirilerek üç yıl İstanbul'da kalmış olan Dallaway bu ziyaretçilerden biriydi. Beyhan Sultan'ı ekselans Vinston ile birlikte Çırağan Sarayı'nda ziyaret etmişti. Beyhan Sultan, bu sırada 28 yaşında, güzel ve hekime göre biraz şişman bir kadındı. Misafirlerine kahve ve buhur eşliğinde, içeriğinde birçok zengin malzeme olmasının yanısıra bir de dövülmüş yakut

⁶⁴³ **Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Harem: Padişahın Evi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Haziran 2012, s. 395.

⁶⁴⁴ TSMa E. 174/13 (25 Cemaziyelahir 1226/ 17 Temmuz 1811)

⁶⁴⁵ TSMa E. 113/10 (5 Rebiülevvel 1239/ 9 Kasım 1823)

⁶⁴⁶ TSMa E. 154/32 (1237/ 1821-22)

⁶⁴⁷ TSMa E. 1172/25 (tahmini tarih 29 Zilhicce 1240/ 14 Ağustos 1825)

⁶⁴⁸ İstanbul'a gelen yabancıların sultanlar tarafından ağırlandığına dair bir diğer örnek de 1835 yılında İngiliz kraliyet ordusunda görevli babası Thomas Pardoe ile İstanbul'a gelen Julia Pardoe'nin Esmâ Sultan'ı ziyaretidir. Pardoe eserinde; Padişahın ablası Esmâ Sultan'ı ondan aldığı davet üzerine Boğaziçi'ndeki büyük sarayında ziyaret ettiğini yazar ve bu sırada gördüğü sarayı, eşyaları, kıyafetleri, hizmetlileri, yapılan ikramları anlatır. Julia Pardoe, **Sultanlar Şehri İstanbul**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 209-219.

bulunan ve *yakut konservesi* adı verilen oldukça lezzetli bir şekerleme ikram etmişti. Dallaway bu tatlıyı çok beğendiğini defterine kaydetmişti. Beyhan Sultan'ın bu sunum için kullanılmasını tercih ettiği kahve fincan ve kaşıkları da altından ve elmas kakmalıydı⁶⁴⁹.

Beyhan Sultan'ın günlük hayatına dair kayıtlardan farklı alışkanlıkları olduğu da anlaşılmaktadır. Sultan'ın masraf defterlerinde duhan satın aldığına yani tütün kullandığına dair birçok kayıt bulunmaktadır. Hatta satın alınan duhan miktarının 8 kıyye yani 10 kg civarını bulduğu zamanlar olmuştur⁶⁵⁰. Alınan tütünün bir kısmı sarayındaki misafirlerine ikram ediliyor olmalıydı. Kendisine 1822 yılı ramazaniyelikleri içinde 2 kavanoz duhan gönderilmiş ve sonunda “*Safây-ı hatr ile içesiz efendim*” temennisinde bulunulmuştu⁶⁵¹. 1823-24 yılında yine kethüdası tezkiresinde Sultan'a “*Duhân hâk pâya irsâl olundu safây-ı hatr ile içesiz*” yazmıştı⁶⁵².

Beyhan Sultan'ın günlük yaşamı içinde ibadet, dua ve dini uygulamalar da yer alıyordu. Muhallefatının içinde yer alan dini kitaplar yanı sıra belgeleri içinde kendisi için yazılmış ancak tarihlendirilmemiş 18 adet dua kâğıdı bulunmaktadır. İçlerinde birbirini tekrar eden dualar olmakla birlikte özellikle bir kısmının dönemin korkulu rüyası veba⁶⁵³ salgınına karşı bir önlem olarak yazdırıldığı anlaşılmaktadır. Duaların üzerindeki “*Dûa-i Tâ'un*” ibaresi açıkça göze çarpar: “*Yazılmış vefk tâ'un için yanında taşınmalı imiş bi-inâyetullâhî te'âlâ tâ'undan hıfz olur imiş bu vefk Divân Yolu'nda Esmâ Sultân Sarâyı karşusunda Köprülüoğlu'nun Kütübhânesinde hafız-ı kütüb eyledi Mustafa Efendi berâdım verir imiş teberrüken Mustafa Efendi veriyor Ebu*

⁶⁴⁹ J. Dallaway, **Constantinople Ancient and Modern, with Excursions to the Shores and Archipelago and to the Troad**, London 1797, s. 138-140.

⁶⁵⁰ Duhân alması için Hüseyin Baltacıya verilen 17,5 kuruş: TSMA D. 876, vr. 2b (Muharrem 1229/ Ocak 1814), ardiç tohumu, katran ve duhân için 22 kuruş ve 22 kağıt suhûf için 22 kuruş, Aslanoğlu Terzi'ye verilen 8 kıyye duhân behası 33 kuruş (8 kıyye= 3200 dirhem= 10.240 gr=10,2 kg): TSMA D. 876, vr. 4b, 7a (Şaban 1229/ Temmuz 1814)

⁶⁵¹ TSMA E. 154/28 (1237/ 1822)

⁶⁵² TSMA E. 154/29 (1239/ 1823-24)

⁶⁵³ Genellikle “*veba*” bulaşıcı hastalıkları, “*taun*” ise veba ve hiyarçıklı veba hastalığını ifade etmek için kullanılan tabirlerdir. Gülden Sarıyıldız, **Hicaz Karantina Teşkilatı (1865-1914)**, TTK, Ankara 1996, s.1.

Ali nesanın? vefki imiş iş'arı çok müşâhade olunmuş"⁶⁵⁴, "*Tâ'un için yazılmış ayetler bunlardır*".⁶⁵⁵

Veba, Beyhan Sultan'ın yaşadığı dönemde İstanbul'u tehdit eden en büyük sorunlardan biri olmuştur. 1795 yılının son günlerinde Beyhan Sultan'ın kardeşi Hatice Sultan veba hastalığına yakalanmaktan korktuğu için Tersane Bahçesi Sarayı'nda kalmaktaydı⁶⁵⁶. Beyhan Sultan için yazılan dualar da bu korkunun tezahürüydü ki 1812 ve 1813 yıllarında, İstanbul'da büyük bir veba salgını olmuş hem devrin kroniklerinde⁶⁵⁷ hem de seyahatnamelerde⁶⁵⁸ yer almıştı. İleriki yıllarda da şehirde etkisini sürdürdüğü anlaşılmaktaydı. 1814 yılı Ağustos'unda İstanbul'a gelen Polonyalı Kont Edward Raczynski de şehre ilk geldiğinde günlerini veba korkusu ile geçirdiğini ama sonradan Osmanlılar gibi tehlikeye aldirmeden dolaştığını notlarına kaydetmişti⁶⁵⁹.

Beyhan Sultan'a ait dualar sadece vebaya dair değildi. "*Hinto yahûd arabaya süvâr olunurken bu dûa okuna*", "*inilecek oldukda bu dûa okuna*", "*Selef-i sâlihîn hazerâtları bir mahalden bir mahale nakl buyuracaklarında adet-i hasenelerinden bu dûalara müdâvemet buyururlar idi süvâr olduklarında ve nüzûl buyurdıklarında böyle ederler idi*"⁶⁶⁰ gibi farklı niyetlerde yazılanları da vardı. Bazılarında sadece Arapça harf ve işaretlerden oluşan simgeler⁶⁶¹, diğerlerinde bitki karışımı, ilaç ya da tütsü olabilecek, çeşitli ot isimlerinden oluşan bir liste bulunmaktaydı⁶⁶².

Beyhan Sultan'a ait belgeler dönemin âdetleri hakkında da bilgi vermektedir. Müslümanlar için mübarek sayılan gün, ay ve geceler Osmanlı Sarayı'nda önemli kutlama günlerini oluştururdu. Hicri takvimin başlangıcı ve Müslümanlar için yılbaşı kabul edilen Muharrem ayının ilk 10 günü içinde aşure dağıtılması bu adetlerden biri

⁶⁵⁴ TSMA E. 176/19

⁶⁵⁵ TSMA E. 176/19

⁶⁵⁶ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 205 (2 Cemaziyelahir 1210/ 14 Aralık 1795)

⁶⁵⁷ K. Beydilli, **Bir İmamın Günlüğü**, s. 231.

⁶⁵⁸ Edward Raczynski, **1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s. 24-25.

⁶⁵⁹ E. Raczynski, **1814'te İstanbul**, s. 25.

⁶⁶⁰ TSMA E. 176/19

⁶⁶¹ TSMA E. 176/19

⁶⁶² TSMA E. 176/19

olup aşure pişirmek hanedeki bolluk ve bereketin ifadesi olarak değerlendirilirdi⁶⁶³. Sarayda belirlenmiş teşrifat kuralları gereğince aşure pişirilir ve dağıtılır, bu uygulama saraydan halka devam ederdi⁶⁶⁴. Sarayda aşure âdetinin yeri sultanlara ve devlet ricaline aşure dağıtımına dair tutulan defterler kanıtlamaktadır. Bu defterlere padişah kızları, yeğenleri ve sonrasında sadrazam, şeyhülislam, kapudan paşadan başlayarak sırasıyla devlet görevlilerine aşure gönderildiği ve kimler vesilesiyle gönderildiği kaydedilmiştir. Teşrifat dosya ve defterlerinde bu tarz evrakın düzenli tutulduğu anlaşılmaktadır. Genellikle bir ya da iki sayfadan oluşan bu defterlerde sultanların isimleri ve sıralamalarının da zamana göre farklılaştığı izlenir. Beyhan Sultan'ın yaşadığı dönemde bu defterlerde ismi genellikle Esmâ Sultan, Şah Sultan, Hibetullah Hanım Sultan, arasında üçüncü sırada yer almaktaydı. Ancak bu defterlerde Esmâ, Şah ve Hibetullah Sultanların adı düzenli yer almaktaysa da Beyhan Sultan ile kardeşi Hatice Sultan'ın adı her zaman izlenmiyordu. 1817 yılı defterinde ise Beyhan Sultan'ın adı en başta olmak üzere ardından Hatice Sultan, Esmâ Sultan ve Hibetullah Sultan, sadrazam ve ardından devlet ricâli ile devam etmekteydi⁶⁶⁵. Beyhan Sultan'ın özel kayıtlarına göre de hem Muharrem ayında hem de her ay padişah tarafından kendisine aşure gönderiliyor, aşure gönderilen görevli de bahşişsiz geri çevrilmiyordu⁶⁶⁶. Aşure saraydan bir kez gelmiyor, hem ricâl hem de aile üyelerince ayrı ayrı aşure gönderiliyordu. Mesela; 1814 yılının Muharrem ayında padişah, valide sultan, Mihrimah Sultan, hazinedar usta, hazinedar ağa, Sultan Abdülhamid Efendi ayrı ayrı Beyhan Sultan'a aşure göndermişlerdi⁶⁶⁷.

Aşure, toplumun her katmanında olduğu gibi Beyhan Sultan sarayında da pişirilen geleneksel tatlılardandı⁶⁶⁸. İnsanların beslenme alışkanlıkları zaman, mekân, ekonomi ve dini inanışlara göre tarih boyunca değişiklik göstermekle birlikte aşure gibi toplumun birlik ve beraberliğini sağlamaya yönelik bazı yiyecek ve içeceklerin

⁶⁶³ Fatma Ünyay Açıkgöz, "Osmanlı Sarayında Aşure Yapımı ve Dağıtımı (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar)", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi**, Sayı 90, Ankara 2019, s.102.

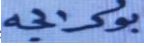
⁶⁶⁴ Zeynel Özlü, "Osmanlı Sarayında Aşure Geleneği Uygulamasına Dair", **Milli Folklor**, Yıl 26, Sayı 101, s.209-224.

⁶⁶⁵ BOA DTŞF d. 26097 (1233/ 1817)

⁶⁶⁶ TSMA D. 883 (29 Şaban 1236/1 Haziran 1821)

⁶⁶⁷ TSMA D. 876, vr. 2b (Muharrem 1229/ Aralık 1813-Ocak 1814)

⁶⁶⁸ TSMA D. 876, vr. 2b (Muharrem 1229/ Ocak 1814)

varlığını devam ettirdiği izlenmektedir. Aşure genellikle buğday, nohut, kurufasulye, pirinç ve şeker kullanılarak yapılmış, aşureyi süsleme amacı ile ceviz, çam fıstığı, badem, nar, susam ve tarçın gibi kuruyemiş, meyve ve baharatlar kullanılmış, damak tadına göre de içine konan malzemeler farklılıklar göstermiştir. Beyhan Sultan Sarayı'nda pişirilen aşure de adet olduğu gibi muharrem ayının 10. gününe denk getirilir ve içine bal, fındık, hurma, kuş üzümü, razaki üzümü, siyah üzüm, badem, çekirdeksiz üzüm, gül suyu, bakla, fasulye ve böğürölce ile pişirilirdi⁶⁶⁹. Aşurenin miktarı hem kendi sarayında dağıttığı hem de adet olarak gelen aşurelere karşılık gönderildiği için oldukça fazla olmalıydı Mesela 1823 yılı Muharem ayı vesilesiyle pişirilen aşure masrafı 564 kuruş tutmuştu ki bu miktar Sultan'ın aynı aya ait aşure dışındaki 2.478 kuruşluk mutfak masrafının ¼'ü kadardı⁶⁷⁰.

Beyhan Sultan Sarayı'nın hareketli zamanlarından biri de müslümanlar için kutsal sayılan Ramazan ayı idi. Ramazan ayı ve bayramını içine alan süreç saraydan halka kadar hem oruç ve iftar hem ibadet hem de yardımlaşma ve dayanışma ile çevresinde oluşmuş birçok yerleşik âdetle şekilleniyordu⁶⁷¹. Bu etki Beyhan Sultan Sarayı'nda, Şaban ayı sonlarında müneccimbaşı tarafından hazırlanan imsakiyenin kendisine gönderilmesiyle başlardı. Büyük ağa ve hazinedar ağa ayrı ayrı şerbet gönderirler, kethüdası ve sarrafı ise hazırladıkları ramazaniyyelikleri sunarlardı. Beyhan Sultan kendisine gönderilen bu hediyeleri kabul eder, sonrasında bir kısmını başkalarına gönderdiği de olurdu. Mesela 1814 yılının Ramazan ayında sarrafından gelen ramazaniyyelikleri dördüncü kadına göndermişti. Ramazan ayında saray ağası da Beyhan Sultan'a bohça getirmişti. Bu yüzden kendisine 110 kuruş, binişlik behası 40 kuruş, çakşırılık behası 15 kuruş olarak toplam 165 kuruş vermişti. Baltacının eliyle de saray ağasına kaftan alınmıştı. Saray ağası bohça getirdiğinde yanında iki ağa daha vardı ve onlara da 15'ten 30 kuruş verilmişti. Beyhan Sultan'a Ramazan vesilesiyle Eski Saray'dan da bohça gelmişti. Bu vesileyle gelen arabalara ve görevlilere 400 kuruş gibi yüksek bir bahşiş verilmişti. Beyhan Sultan'a büyük ağa bohça, vezir ise

⁶⁶⁹ Kayık ile getirilen zahire için taşıma bedeli ile birlikte 365,5 kuruş ödenmişti. TSMA E. 176/12 (10 Muharrem 1240/ 4 Eylül 1824)

⁶⁷⁰ TSMA E. 113/10 (9 Safer 1239/ 15 Ekim 1823)

⁶⁷¹ Zeynep Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı'nda Bayram Törenleri", s. 576- 578.

bayramlık yemiş göndermişlerdi. Beyhan Sultan da bayram vesilesiyle kethüdası Azmi Efendiye bayram gecesini 6.000 kuruş göndermişti. Bunun 3.000 kuruşu bayramlık kürk, 3.000 kuruşu ise ıydiyye içindi. Hatta bu 6.000 kuruş sarrafdan alınmıştı ⁶⁷².

Ramazan ayının ve Osmanlı sarayının önemli âdetlerinden biri de Hırka-i Şerif ziyareti ve töreniydi. Her yıl Ramazan ayının on beşinci günü başta padişah, sadrazam ve şeyhülislam olmak üzere devlet erkânının katıldığı tören Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet dairesinde gerçekleşirdi. Hz. Muhammed'e ait olan hırka-i saadet sandığından çıkarılarak, törene katılanlar tarafından sıra ile yüz sürülüp öpülürdü. Ziyaretin sonunda ise hırkanın yüz sürülen kısmı altın bir kap içinde yıkanır, öd ve anber yakılır ve hırka kurutulurdu. Sonrasında bu altın kabın içindeki su yeni su ile çoğaltılarak Hırka-i Şerif suyu adı verilir ve bu su şişelenerek saray kadınlarına ve çeşitli kimselere dağıtırdı ⁶⁷³. Bu dağıtımda valide sultan, padişah kızları ve yeğenleri başta olmak üzere devlet görevlileri olurdu ve bu dağıtımlar listelenirdi.

Hırka-i Şerif suyundan Beyhan Sultan'a da gönderiliyordu. Beyhan Sultan'ın adı genellikle Esmâ Sultan ve Şah Sultan'ın ardından üçüncü sırada yer alıyor ve kendisine 5 şişe su gönderiliyordu. Kendisinden sonra da ailenin diğer kızları Hibetullah Hanım Sultan, Zahide Hanım Sultan, Fatıma Hanım Sultanlar sıralanıyor ve onlara dörder şişe su gönderiliyordu. Listelerde sultanlardan sonra sadrazam ve şeyhülislam ile devlet ricâli sıralanıyordu. Bu sular sultanlara saraydaki farklı görevlilerce gönderiliyordu ⁶⁷⁴. Beyhan Sultan'a kılarcı-ı teberderân tarafından getirilmişti ⁶⁷⁵. Padişah III. Selim'in saltanat yıllarında ise Beyhan Sultan'ın ismi valide sultandan sonra geliyor ardından Hatice Sultan, Esmâ Sultan, Hibetullah Sultan ve sadrazam ile devam ediyordu. ⁶⁷⁶. Böylece hırka-i şerif sularının dağıtılmasında bir

⁶⁷² TSMâ D. 876, vr. 8a-8b (Ramazan 1229/ Ağustos-Eylül 1814)

⁶⁷³ Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, İstanbul 1998, s. 40-44.

⁶⁷⁴ Bölükbaşı-ı teberderân, odabaşı-ı teberderân, kılarcı-ı teberderân, baş eski-ı teberderân, ikinci eski-ı teberderân, üçüncü eski-ı teberderân, teberderân-ı saray-ı atik kethüdası kulları, yazıcı efendi kulları. BOA D.TŞF.d 26064, vr. 2b (1198/ 1783-84)

⁶⁷⁵ BOA DTŞF 12/4 (9 Recep 1190/ 24 Ağustos 1776), Beyhan Sultan'a 4 şişe, Kethüdâ-i Teberderân ile: BOA D.TŞF.d. 26064 (1198/ 1783-84)

⁶⁷⁶ Beyhan Sultan'a 5 şişe, Bölükbaşı-ı Teberderan ile BOA DTŞF d. 26092 (1229/ 1813-14)

meratib izlendiği görülüyordu. Hırka-i saadet sularını getiren görevlilere bahşiş verilmesi de adettendi. Miktarları yıllara göre değişiyordu. Beyhan Sultan; 1814 yılı ramazan ayında padişah, hazinedar ağa, diğer ağa, valide sultan, Sultan Osman, Mihrimah Sultan, hazinedar usta ve ikinci kadından gelen hırka-i şerif suları için getirenlere toplam 295 kuruş⁶⁷⁷, 1820 senesinde ise 440 kuruş bahşiş dağıtmıştı. Padişah'tan gelene 100 kuruş, hazinedar ustadan gelene 90, Mihrişah Sultan'dan gelene 90, Fatma Sultan'dan gelene 40, ikinci kadından gelene 30, büyük ağadan gelene 20, hazinedar ağadan gelene 15, hazine vekilinden gelene 20, şeyaretden? gelene 20, muhteremden gelene 15 kuruş verilmişti⁶⁷⁸. Dağıtılan bahşişlerin suyu gönderen kişinin rütbesine göre değiştiği gözleniyordu.

Bu hediyeleşmeye bahşişler üzerinden bakıldığında hırka-i şerif suyu gönderme âdetinin sadece saray ya da padişaha has olmayıp aile üyeleri arasında da devam ettiği anlaşılmaktadır. Kayıtlara göre Beyhan Sultan'a da hırka-i şerif suyu gönderilmiş, Sultan da kendisine verilen sulardan aile üyelerine göndermişti.

Ramazan aylarının bir diğer önemli anı iftarlardı. Beyhan Sultan da hanedan üyesi bir kadın olarak fakir fukaraya iftar vermekteydi. Mesela; Sultan'ın emriyle 1809 yılının Ramazan ayında 28 günü boyunca iftarda misafirlere, yemek ve yanında bal, sebze, zeytin, ekmek ikram edilmişti. Ay sonunda vekilharıcı tarafından yapılan hesap, detaylı bir şekilde Beyhan Sultan'a gönderilmiş ve tüm yemek 514 kuruşa mal olmuştu⁶⁷⁹. 1810 yılının Ramazan ayında verilen iftar yemeğinde kullanılan et, yağ, pirinç, sebze, tuz ile ikram edilen börek, ekmek ve kahve 490 kuruş tutmuştu. Ancak yemek için yapılan tüm masraf Sarraf Evannes'den alınarak ödemesi yapılmıştı⁶⁸⁰. 1824 yılı Ramazan ayında verilen iftar yemeği için ise 444 kuruş masraf yapılmıştı⁶⁸¹.

Beyhan Sultan sarayının önemli günlerinde biri de bayramlardı. Beyhan Sultan sarayındaki kalabalık hizmetli gurubu bayram kutlamalarını büyütmüş ve özelleştirmiş

⁶⁷⁷ TSMA D. 876, vr. 8a (Ramazan 1229/ Ağustos 1814)

⁶⁷⁸ TSMA D. 860, vr. 12b (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁶⁷⁹ TSMA E. 174/11 (15 Zilkade 1224/ 22 Aralık 1809)

⁶⁸⁰ TSMA E 172/10 (Ramazan 1225/ Ekim 1810)

⁶⁸¹ TSMA E. 174/26 (Ramazan 1239/ Mayıs 1824)

olmalıydı. Beyhan Sultan'ın bayramlarda kethüdasına kürk giydirip bu vesileyle diğer hizmetlilere de *avaid* adıyla bir anlamda bayram harçlığı vermesi adettendi⁶⁸².

Ramazan ayı ve bayramı vesilesiyle Topkapı sarayındaki bazı görevlilerin Beyhan Sultan'a hediyeler göndermesi de saray geleneklerindendi. Sadrazam ve kethüda ramazaniyelik, bayramlık bohça ve bayramlık meyve gönderiyorlardı. Bayramlarda saray ağası kaftan getirir ve bu sırada görevlilere ihsan verilir, hediyeler dağıtılırdı. Beyhan Sultan 1788 yılı Eylül ayına denk gelen Kurban Bayramı'nda saray ağasının kaftan getirmesi üzerine 3 metre binişlik çûka ve 1,6 metre çakşırılık çûka hediye etmişti. Kendisine ihsanda bulunulanlar arasında ise bölükbaşı, odabaşı, kilârcı, ağa kalfası, ağa kâtibi, dolab hasekisi, ağa yâyâsı, sarâcbâşı, neferât-ı bevvâb, ağa yedekçisi ve çûkadârlar vardı⁶⁸³.

Beyhan Sultan'a bayram vesilesiyle sadrazamdan, valide sultandan, kethüdasından, büyük ağadan bohçalar gönderiliyordu. 1814 yılı ramazan bayramı vesilesiyle kethüdası Azmi Efendi tarafından sunulan bohçada 2 adet fermayış şal, 1 top tepe başı siyah pullu şal, 1 top patiska üzerine pesend işleme, 8 tak' zirli âlâ sevâyî, 2 top beyaz kılabledanlı çitari gibi çeşitli kumaşlar bulunuyordu. Valide sultandan gelen hediyeler fermayış şal, pullu şal gibi kumaşlar ile 1 tulum kakım kürkten oluşuyordu. Diğer bohçalarda da şal, çitari, diba hatayı, çûka, atlas ve patiska kumaşlar vardı⁶⁸⁴.

Saraydan hediye ya da haber getiren görevli de bahşişsiz gönderilmezdi. Padişah'tan bayramlık bohça gönderildiğinde Beyhan Sultan, saray ağası başta olmak üzere gelen görevlilere bahşişler dağıtıyordu. Beyhan Sultan'ın 1795 yılı bayramlık bohçasını getiren görevlilere verdiği hediyeler şöyle sıralanıyordu: Saray ağasına 1 binişlik çûka, 1 çakşırılık çûka, 100 kuruş ve 1 boyama yağlık, ağa yayasına 25 kuruş, ağa çûkadarına 15 kuruş, ağa katibine 8 kuruş, kilerci katip kalfasına 6 kuruş, ağa yedekçisine 8 kuruş, sarrracbaşına 8 kuruş, 4 ocaklıya 32 kuruş, oda lalasına 15 kuruş,

⁶⁸² 1199/ 1785 senesinde ıyd-ı şerîf vesilesiyle Sultan kethüdâlarına kürk giydirildiğinde taşra etbâ'ına verilen avâ'id mikdârı 1457,5 gurûş, TSMA D. 2174, vr. 3b (1199/ 1785)

⁶⁸³ TSMA D. 2174, vr. 5a (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

⁶⁸⁴ TSMA D. 876, vr. 1b (Şevval 1229/ Eylül 1814)

beraber gelen diğler ağaların hepsine 50 kuruş, baltacılar 15 kuruş, kapuculara 15 kuruş, bağçevana 6 kuruş ve saray ağasına 25 kuruşluk bir kaftan idi⁶⁸⁵.

Beyhan Sultan Sarayı'nda bayramlarda sultan kethüdasına kürk giydirilmesi ve bu vesileyle diğler hizmetlilere *avaid* adıyla bayram harçlığı verilmesi adettendi. 1785 senesinde bayram vesilesiyle Sultan kethüdalarına kürk giydirildiğinde diğler görevlilerine 1.457,5 kuruşluk bir *avaid* dağıtılmıştı⁶⁸⁶.

1795 yılı Kurban Bayramı'nda çalışanlarına *kurban akçesi* adıyla harçlık dağıtmıştı. Liste baş ağa ile başlıyor, sıra baş kapu gulamı, üçüncü ağa, diğler ağalar, baltacılar kethüdası, bölükbaşı, odabaşı, diğler baltacılar, imam, ağalar hocası, arabacıbaşı, ikinci arabacı, şatır, sair kişiler, kapucular, vekilharc, masraf kâtibi, ahçıbaşı, diğler ahçılar, kılarcı, bazara giden, hoşabcı, eski nefer serdarlar, alil ama kişi ile devam ediyordu⁶⁸⁷.

1822 yılının Ramazan Bayramı'nda *ıydıyye* olarak kethüdasına 4.000 kuruş, bayram günü kethüda hazinedarına 500 kuruş, kethüda hizmetlisine 500 kuruş vermişti. Ayrıca ıydıyye olarak yine kethüdaya 3.000 kuruş vermişti. Kethüdasından kendisine ıydıyye olarak meyve getiren iki kişiden birine 75 birine diğlerine 25, toplamda 100 kuruş ve büyük ağadan bohça getirene de 65 kuruş vermişti⁶⁸⁸. Kethüdası Mehmed Sadık Efendi de bayram hediyelerinden dolayı Sultan'a teşekkürlerini iletmişti⁶⁸⁹.

Beyhan Sultan kendisine bayramlık ve hediye olarak gönderilen kumaşların çoğunu bayram ve doğum sebebiyle hazırladığı hediyelik bohçalara koyardı. Örneğin Ramazan bayramı vesilesiyle Kethüdası Azmi Efendi'den gelen bir top pullu şal kumaşı Kurban Bayramı'nda Mihrimah Sultan'a, bir fermayış şalı hazinedar ustaya, işleme patiskayı ise doğum sebebiyle baş kadına göndermişti. Valide sultandan gelen fermayış şal ve kakım kürkü baş kadına, kethüdadan gelen iki top sade çitariden birini

⁶⁸⁵ TSMA D. 870, vr. 6a (1209/1794-1795)

⁶⁸⁶ TSMA D. 2174, vr. 3b (1199/ 1785)

⁶⁸⁷ TSMA D. 870, vr. 8b (1209/1794-1795)

⁶⁸⁸ TSMA D. 860, vr. 1a, 13a (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁶⁸⁹ TSMA E. 154/25 (1237/1822)

ise Sadullah Ağa'ya yollamıştı⁶⁹⁰. Gelen hediyelikler içinden sattıkları da oluyor, bunları detaylı bir şekilde masraf defterine işliyordu. Mesela 1815 yılında bayramlık olarak kethüdası tarafından gönderilen bohça içinden iki savayi 800 kuruşa satılmıştı⁶⁹¹.

Saraydaki adetlerden birisi de mevlid okutularak ardından yemek verilmesiydi⁶⁹². Peygamberin ruhu için her yıl düzenli olarak, doğum gününe denk gelen Nisan ayında, mevlid okutuluyor, sonrasında misafirlere ikramlar yapılıyordu. 6 Nisan 1815 günü okutulan mevlidde misafirlere 19 kg şeker ikram edilirken⁶⁹³, ertesi yıl okutulan mevlidde 40 kese renkli şeker ile birlikte şerbet ikram edilmişti⁶⁹⁴. Mevlid sonrası aile üyelerinin birbirine şeker ve şerbet göndermesi adettendi. Şeker ve şerbeti getiren görevliye de bahşiş verilir. Mesela; Beyhan Sultan bir mevlid-i şerife gittiğinde 230 kuruş; mevlid şekeri getirene 25 kuruş, mevlid şerbeti getirene 10 kuruş, Şah Sultan vakfından mevlid şekeri getirene 15 kuruş bahşiş vermişti⁶⁹⁵.

Bu tarihlerde saraydaki âdetlerden bir diğeri de *cuma yemişi* idi. Beyhan Sultan'a, tespit edebildiğimiz bazı aylarda, genellikle hicri ayın ilk cumasına denk gelen günde cuma yemişi gönderilmişti. Sultan yemişi getiren görevliye 100 ya da 110 kuruş gibi büyük bir bahşiş vermişti. Bahşişin büyüklüğüne bakılırsa yemiş padişah tarafından gönderilmiş olmalıydı. Çünkü 1814 yılının ramazan ayında cuma yemişi getirene 100 kuruş bahşiş verirken aynı ay vezirden bayram yemişi getiren görevliye 55 kuruş bahşiş vermişti⁶⁹⁶.

Velâdet-i Hümâyûn yani sarayda yeni bir çocuğun dünyaya gelmesi de hediyeleşmelere vesile oluyordu. Sarayda gerçekleşen doğumlar hanedan üyelerine bildirilirdi. Doğum haberini getiren görevliye de bahşiş verilir, hatta bazılarına kürk

⁶⁹⁰ TSMA D. 876, vr. 1b (Şevval 1229/ Eylül 1814)

⁶⁹¹ "Sene [12]29 bayramında kethüdâmızdan gelen boğcânın 2 aded zirflî savâyi mavi gözlü işçi kadının yediyle satdım 800 gurûş ahz olundu 29 Safer 1230" TSMA D. 876, vr. 2a (29 Safer 1230/ 10 Şubat 1815)

⁶⁹² TSMA E. 174/18 (3 Rebiülevvel 1231/ 2 Şubat 1816)

⁶⁹³ Mevlid için 145 kuruş masraf yapılmış ayrıca 15 kıyye şeker için de 75 kuruş ödenmişti. TSMA E. 174/18 (25 Rebülahir 1230/ 6 Nisan 1815)

⁶⁹⁴ Mevlid şekeri, kağıd, tabla ve kayık ücreti için 306, 5 kuruş ödenmişti. TSMA E. 174/18 (3 Rebiülahir 1231/ 3 Mart 1816)

⁶⁹⁵ TSMA D. 876 (1229/ 1813-1814)

⁶⁹⁶ TSMA D. 876, vr. 6b-9a (1229/ 1813-1814)

giydirilir, sonrasında hazırlanan hediyeler saraya gönderilirdi. Mesela; bir veladet-i hümâyûn için alınan yakutlu zarfa 5.500 kuruş, bir diğer yakutlu zarfa 14.000 kuruş ödenmiş, veladet müjdesiyle gelen ağaya 1.100 kuruşluk bir kürk giydirilmişti. Ertesi yıl başka bir doğum vesilesiyle padişaha 9.000 kuruşluk bir mücevher muhafaza hediye alınmıştı. Aynı yıl Şah Sultan'ın doğumunda annesine 622 kuruş verilmiş, Sultan Bâyezid'in doğum müjdesiyle gelen ağaya 1.200 kuruşluk samur kürk giydirilmiş, annesine de mücevher zarf hediye edilmişti. Mihrişah Sultan'ın doğumunda annesine 4.500 kuruşluk mineli mücevher zarf ve hazinedar ustaya da aynı şekilde 4.500 kuruşluk bir mücevher mineli zarf gönderilmişti⁶⁹⁷. Beyhan Sultan'ın saraydan doğum haberini getiren ağalara verdiği bahşişlerin miktarları da zamana göre değişebiliyordu. 1817 senesinde veladet-i hümâyûn vesilesiyle gelen başkapu gulamı Mahmud Ağa'ya 3.000 kuruş bahşiş verirken⁶⁹⁸, iki yıl sonra aynı haberle gelen Yusuf Ağa'ya 2.500 kuruş vermişti⁶⁹⁹.

Bayramlar ve doğumlar yanında mübarek gün ve geceler, evlilikler ile cülûs ve teşrif-i hümâyûnlar gibi birçok vesile ile yapılan kutlamalar da hediyeleşmelere sebep oluyordu. Hediyeleşmeler Osmanlı Sarayı'nın en önemli protokol ve uygulamalarından biri olup, günün anlam ve önemi yanında tarafların makam ve mevkileri de hediye'nin değerini belirler, böylece büyüklük, zenginlik ve zevki ifade ederdi. Beyhan Sultan giydirdiği kürkleri ve verdiği bahşişler dışında da bu özel günler için çeşitli hediyeler satın alır ya da özel olarak imal ettirirdi. Masraf kayıtları ve ödeme senetleri Beyhan Sultan'ın hediyelerine birçok örnek sunmakla birlikte kendisine gelen hediyeler nadiren izlenebilmektedir.

Beyhan Sultan bir padişah kızı olarak bu hediyeleşme geleneği içinde doğumundan itibaren yer almıştı. Doğumu vesilesiyle sadrazam ve eşi tarafından enderuna gönderilen hediyelerden 12 adet pesend işleme şal, 2 adet altın evlek tefe ve 1 adet telli derme tefe kendisine gelmişti⁷⁰⁰. 2 yaşına geldiğinde ablası Şah Sultan'ın nişanı vesilesiyle gelen hediyeler içinde diğer kardeşleri birlikte her birine birer

⁶⁹⁷ TSMA D. 858 vr. 40a-43a (Zilhicce 1226/ Aralık 1811- Şaban 1227/Ağustos 1812)

⁶⁹⁸ TSMA E. 113/5 (25 Zilhicce 1232/ 5 Kasım 1817)

⁶⁹⁹ TSMA E. 113/7 (25 Zilhicce 1234/ 15 Ekim 1819)

⁷⁰⁰ TSMA D. 3151/0001 (28 Şevval 1179/ 9 Nisan 1766)

şekerleme bahçesi, 15 adet şekerleme, 15 adet kuruyemiş kâsesi, 40 sepet taze meyve ve 10 tabla çiçek ayrılmıştı⁷⁰¹.

Osmanlı Sarayı'nda sultanların faaliyet ve başarıları da hediyeleşmeye vesile idi. Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'ın hatm-i şerifi vesilesiyle Aralık 1784'te padişahın ceyb-i hümâyûn hazinesinden hediye dağıtılmış ve *taam sofrası* adıyla 220 kuruşluk bir miktarda Beyhan Sultan'a gönderilmişti⁷⁰².

Beyhan Sultan'a, daha önce detayları verildiği gibi, evliliği sebebiyle de birçok hediye gelmiş, kendisi de buna karşılık hediyeler göndermişti⁷⁰³.

Beyhan Sultan'ın yaptırdığı en büyük hediyelere cülûs-ı hümâyûnlar sebep olmuştu. Bu hediyeler içinde ise en dikkati çeken 10 Haziran 1789 tarihinde kardeşi Sultan III. Selim'e tahta çıkışı vesilesiyle hediye ettiği sorguçtu⁷⁰⁴. Elmas, pırlanta, yakut ve zümrütlerle kaplanmış olan bu altın sorguç Yeni Han'da mücevherci Tatyos'a yaptırılmış ve 24.202 kuruşa mal olmuştu⁷⁰⁵. Bu vesile ile aynı tipte bir sorguç da kardeşi Hatice Sultan tarafından padişaha hediye edilmişti.

Sultan III. Selim, saltanatı süresince sıklıkla kardeşi Beyhan Sultan'ı ziyaret etmişti. Teşrif-i hümâyûn adı verilen bu ziyaretler de özel harcamalara ve hediyeleşmelere vesile olmuştu. Mesela; Beyhan Sultan, padişahın kendisini bir ziyaretinde 3.500 kuruş değerinde mücevherli bir saat hediye etmişti⁷⁰⁶.

Beyhan Sultan'ın çalışanları ve mukatalarını idare eden voyvodalar ile ilişkileri de hediyeleşmelere vesile olabiliyordu. Sultan, 6 Ocak 1790 tarihinde, Mora mukataalarından olan Kartene voyvodasına kürk giydirmişti⁷⁰⁷. Hediyeleşmeler içinde birbirinden farklı eşyalar olabiliyordu. Örneğin; Beyhan Sultan 5 Kasım 1817'de

⁷⁰¹ **Çeşmî-zâde Tarihi**, s. 71-73.

⁷⁰² "İsmetlû Esmâ Sultan hazretlerinin hatm-i şeriflerinde iffetlû Beyhan Sultan hazretleri tarafına verilen etame behâ olmak üzere Kuşcu Ali kulları defteri mucibince teslim olundu taam sofrası 220 kuruş", TSMA D. 2430/0014 (Safer 1199/ Aralık 1784)

⁷⁰³ Bu konuda hakkında II. Bölümde detaylı bilgi verilmiştir. BOA Sadaret Defterleri A.}d 351, vr. 37b-38b.

⁷⁰⁴ TSMA D. 5664, v.15a (16 Ramazan 1203/10 Haziran 1789)

⁷⁰⁵ TSMA E. 174/1 (12 Ramazan 1203/ 6 Haziran 1789)

⁷⁰⁶ TSMA E. 171/6 (Rebiülevvel 1204/ Kasım 1789)

⁷⁰⁷ "Kartene voyvodası Haseki Ali Ağa kullarına ilbas olunan kürk behası 250 gurus" TSMA E. 171/6 (19 Rebiülahir 1204/ 6 Ocak 1790)

Topkapı Sarayı'nda yapılan binanın tebriği için hediye olarak altın bir ayna yaptırtmıştı. Ayna mücevheratlı ve tezyinatlı özel bir tasarım olmalıydı ki tam 81.619 kuruşa mal olmuştu⁷⁰⁸. Böylece Beyhan Sultan'ın hanedan ailesinin zengin ve ihtişamlı zamanlarıyla yarışır şekilde değerli ve özel hediyeler yaptırttığı ve ücretinden kaçınmadığı görülüyordu. Beyhan Sultan, Ravza-i Mutahhara olarak anılan Hz. Muhammed'in Medine'deki kabrine üç kilogram altından bir kandil askısı hediye etmişti⁷⁰⁹.

3.3. Beyhan Sultan'ın Giyim, Kıyafet ve Mücevheratı

Tarih boyunca kıyafet, takı, saç bakımı ve mücevherat kişinin bakımlı ve güzel görünerek kendini daha güçlü ve güvenli ifade etmesini sağlarken diğer yandan zenginliğin ve ihtişamın sergilenme yollarından da biri olmuştur. Bu anlamda günümüzden geçmişe baktığımızda bu alanda kullanılan tüm malzeme ve eşya ile yansıyan tarz, zevk ve estetik dönemin harcama alışkanlıklarını göstermesi bakımından da önemlidir. Diğer yandan giyinen ve süslenenin kadın olması kendi inceliği ve üretkenliği ile birlikte ayrıntılarda farklılığı ve çeşitliliği beraberinde getirir. Bu kadının sarayda yetişmesi ve hanedana mensup olmasıyla daha da özelleşir.

Beyhan Sultan, büyürken kardeşleri ile birlikte rengârenk ve çeşitli kıyafetlerle giydirilmişti. Kırmızı, beyaz, mor, yeşil, nefsi, pembe, sarı, fındıki ve nohudi renklerden, çiçekli, telli, çubuk desenlerden, gezi⁷¹⁰, çitari⁷¹¹, kermesud ve bürüncük⁷¹² kumaşlardan, süslü süslü elbiselerle donatılmış, elbise altına düz ve çiçekli ya da telli şalvar ile başına başlık ve üstüne kürk dikilmişti. Bazen kardeşleri ile bire bir aynı

⁷⁰⁸ TSMA E. 113/5 (25 Zilhicce 1232/ 5 Kasım 1817)

⁷⁰⁹ **Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Harem: Padişahın Evi**, s. 262-263.

⁷¹⁰ Gezi: Genellikle entari dikiminde kullanılan eni dar, ipek ve iplikle karışık harelî dokunan bir kumaş cinsidir. En makbulü Hind gezisi olmak üzere Şam, Halep ve Bağdat gezisi çeşitleri mevcuttu. Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara 1967, s. 124-125.

⁷¹¹ Çitari: Çoğunlukla Şam'da imal edilen ve İstanbul halkı tarafından çok tercih edilen, ipekle karışık pamuk ipliğiyle dokunmuş sarı ve kırmızı çubuklu bir kumaş türüdür. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 77.

⁷¹² Bürüncük: Bürüncük olarak da söylenen, ham ipeğe az keten ipliği katılarak dokunan genellikle yazları tercih edilen ince bir kumaş türüdür. Kendi tabii açık krem renginde boyanmadan kullanılır. İç gömleği ve çamaşır kumaşı olarak kullanımı yaygındır. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 48.

bazen de farklı olabilen bu kıyafetlerin altına mekâna ve mevsimine göre değişen, çizme, pabuç, terlik ve mestler giymişti.

Bu kıyafetler çok renkli ve süslü idi. Rengârenk şaldan libadeler⁷¹³, yeşil, mor, turuncu, sarı tülbentlerden şalvarlar, telli çubuklu kutniden⁷¹⁴ entariler sarayda dikiliyor, renkli şalvarlarının dikişleri ve etekleri bükme hüseyiniler ile süsleniyordu⁷¹⁵. Saraydaki çocuk kıyafetleri ya saraydaki eski kıyafetler bozularak ya haremde kalan parçalardan ya da padişah tarafından gönderilen yeni bir top kumaşlardan dikiliyordu. Kumaş olarak kermesud, çitari, diba⁷¹⁶ ve bürüncük gibi yerli kumaşlar yoğunlukta olmakla birlikte nadiren *frengî bez üzre işleme entari* gibi yabancı kumaşlar tercih ediliyordu⁷¹⁷. 18. yüzyıla ait çalışmalarda elbiselerde işlemeli kumaşların tercih edildiği de tespit edilmişti⁷¹⁸.

Tüm bu kıyafetler süs, renk, çeşitlilik, sayıca fazlalık ve güzellik yanında Osmanlı hanedanının zenginliğini ile kültürünü ifade ediyordu. Beyhan Sultan'ın da bu renklilik ve çeşitliliği ömrü müddetince üzerinde taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu kıyafet çeşitliliği aynı tarihlerde tutulan terzi defterleri üzerinden izlenmektedir.

Osmanlı Sarayı'ndaki kadınların kıyafetleri, bu kıyafetlerin kumaşları, süslemeleri, diktirilen terziler ve terzi ücretleri bilgilerini içeren terzi defterleri bulunmaktadır. Bu defterlerin içinde Beyhan Sultan'a ait olan terzi defterleri de

⁷¹³ "Libade: Kısa, dik yakalı, eteği bel hizasında kısa ve kolları bol, kol yeri bileğin üç- dört parmak üstünde kalan, yaka, boy, etek ve kol kenarları harçlarla süslenen, düğmesiz, önü açık hırka." R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 168.

⁷¹⁴ "Kutni: Pamuklu dokuma kumaş. (Pamuk ipliği karışık atlas taklidi ipekli kumaş için de kullanılır.)" R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 161-162.

⁷¹⁵ TSMA D. 2411/0095 (Şevval 1180/ Mart 1767)

⁷¹⁶ Diba: Çiçek nakışları dokunmuş, lüks bir ipekli kumaş cinsi. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 89.

⁷¹⁷ Harem-i Hümayûndan getirilip diktirilen frenk bez üzre işleme entariler için: TSMA D. 2417/0002, vr. 5b (Safer 1186/ Mayıs 1772)

⁷¹⁸ "İşlemeli kumaşlardan dikilen elbiselerin 18. Yüzyıl'da oldukça yer ettiği anlaşılmaktadır. Bu işlemler sık dokunmuş ince pamuklulardan, seraser, kadife, atlas, gibi ağır ipekliler, canfes, tafta, bürüncük gibi hafif ipekliler ile şakaki, lahuraki diye adlandırılan yünlülere kadar pek çeşitli kumaşlar üzerinde görülmüştür. Desenler kasnaklar yardımıyla renkli ipek ipliklerle işlenmiştir. Ayrıca 18 yy başlarında ortaya çıktığı anlaşılan ve "Hüseyini" adı verilen bu işlemeli elbiselikler, ipekliler üzerine değişik şekillerde bükülmüş altın gümüş alaşımli tel iplik, düz tel kesme ve bükme tel, pul ve boncuklarla ağır işlenmiş kumaşlar olarak görülmektedir." Hülya Tezcan, "18.Yüzyıl'da Kumaş Sanatı", **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 197.

vardır⁷¹⁹. Terzi defterleri; sultan için dikilen elbise, ferace, şalvar, kürk, çamaşır gibi kıyafetler yanında ev eşyası için kullanılan çeşitli örtü ve döşemelikler ile hediye edilmek amacıyla diktirilmiş olan eşyalara kadar farklı bilgiler içermektedir. Sultan'a ait terzi defterlerinde kayıtlı kıyafetler içinde sıklıkla entari, ferace⁷²⁰, kaftan, şalvar, hırka, içlik, donluk, ihram, zar ve kürk kapları bulunmaktadır.

Beyhan Sultan için dikilen kıyafetler için seçilen kumaş cinsleri incelendiğinde kumaş ve şallarda öncelikle yerli üretim ve düz renkler tercih edilmekle birlikte çiçekli ve çubuklu dokumalara da rastlanır. Beyhan Sultan'a ait 1783 yılından itibaren rastladığımız ilk defterlerde İstanbul ve Enguri şalisi, kermesud kumaşlar yoğunlukta görülürken, zamanla canfes⁷²¹, çitari, çûka, sandal⁷²², şalı⁷²³, dülbent, pazen⁷²⁴, basma⁷²⁵ başta olmak üzere frenk çuhası, merinos şalı, taraklı şalı ve selimiye kumaşlar ile çeşitlenmiştir. Sultanın satın aldığı kumaşlar içinde ipekli bir cins olan hakir⁷²⁶ ve diba⁷²⁷ ya da rastlanmıştır.

18. yüzyıl sonlarında Avrupa tüccarına ait sanayi malları da Osmanlı pazarlarında yerini almıştı. İngiltere 1770'li yıllarda İstanbul'a gönderdiği pamuklu dokumada diğer Avrupa ülkelerinin önünde gidiyordu⁷²⁸. Kayıtlarda geçen *takildi*

⁷¹⁹ Beyhan Sultan'a ait TSMA D. 842 nolu terzi defteri hakkında; S. Delibaş, "Beyhan Sultan'ın Hesap Defteri", s. 83-91.

⁷²⁰ Ferace: Kadınların dışarı çıkarken yaşmakla beraber giydikleri çuha, sof ve çeşitli kumaşlardan imal edilen, daha çok koyu renk tercih edilen uzun bir üst elbisesidir. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 108-109.

⁷²¹ Canfes: Çoğunlukla yazlık ferace, şalvar ve mintan yapımında tercih edilen ince, mat ve düz renk olarak dokunan eski bir ipekli kumaş cinsi. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 50.

⁷²² Sandal: İpek ve pamuk ipliğinden yollu olarak dokunan eski bir kumaş cinsi. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 202.

⁷²³ "Şâlî: Şal gibi Keşmir keçisi yününden dokunmuş ince ve makbul bir yünlü kumaşın adı; çiçeklerinde, çiçek motifleri arasına atılmış ve şalın hususiyetini teşkil eden çubuklar bulunmazdı." R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 214-215.

⁷²⁴ Pazan: Üzerinde baskı desenler bulunan tüylü, pamuklu bir kumaş cinsi. Fikri Salman, **Türk Kumaş Sanatı**, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011, s. 221.

⁷²⁵ Basma: Üzerinde şekillendirilmiş renkli çiçek motifleri ve desenler bulunan pamuklu kumaş. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 25-26.

⁷²⁶ "Hakir: Eskiden şalvar ve üç etek entari yapmakta kullanılan, işlemeli hissini verecek şekilde dokunmuş, sağlam ve kalın bir ipekli kumaş çeşidi.", İ. Ayverdi, **Kubbealtı Lugatı 2**, s. 1149.

2 top hakir behası 72 guruş, TSMA E. 113/10 (11 Cemaziyelahir 1239/ 12 Şubat 1824)

⁷²⁷ "Diba, eskiden çok makbul tutulan, genellikle desenli, ağır dokuma ipekli kumaş, bir nevi canfes [Hem memleketimizde dokunmuş hem de ithal edilmiştir]". İ. Ayverdi, **Kubbealtı Lugatı 1**, s. 697.

"Penbe ve yeşil diba behası 24,5 zira, 25 guruş'dan= 612,5 guruş" TSMA E. 113/6 (13 Rebiülevvel 1234/ 10 Ocak 1819)

⁷²⁸ Halil İnalçık, **Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar**, s. 136.

İngiliz şalları ifadesinden⁷²⁹ de taklitlerinin çıkacak kadar bu malların biliniyor olduğu düşünülebilir. Beyhan Sultan'a ait kıyafetlerde de yerli kumaşlar yanında buna örnek olacak istisnalar vardı. Örneğin; 1822 yılı harcama kayıtlarına göre; içinde çeşitli renklerde ve kimi işlemeli olarak top top İngiliz şalları alınmıştı⁷³⁰. 1820-1824 yıllarına ait verilere göre de; telli selimiye⁷³¹, telsiz selimiye, kalemkârî, İngiliz şali, mor ve siyah canfes, patiska üzerine altın renk işlemeli kumaş, patiska üzerine beyaz renk işlemeli kumaş, siyah şal üzre yekpare pul işleme top, kırmızı şal üzerine yekpare pul işleme top, beyazlı İngiliz şali, mavi çiçekli İngiliz şali, çiçekli şali, beyaz-siyah çubuklu şali, bürüncük, kermesud kaplı Anadolu nafesi kürk, sade çitari, kırmızı şal üzerine yekpare pullu işleme, patiska üzerine kılabledan işleme, kılabledan selimiye, buldar? şal, fermayış şal, taklidi İngiliz şali, kakum kürk, sade çitari, İstanbul şalisi, patiska üzerine yekpare pul işleme, siyah basma, katlı dülbend üzerine basma, yapağı çiçekli siyah şal, patiska üzerine pullu işleme ile bir kez de Hind sade çitari kumaşlar genellikle toplar halinde satın alınmışlardı⁷³².

Kumaşlar sade, çiçekli, çubuklu, pullu olmak üzere çeşitli renklerden oluşuyordu. Bunlar içinde elbiselik kumaşları izlediğimiz terzi kayıtları içinde yoğun olarak koyu renkler ve siyah tercih edilmişti⁷³³. Örneğin; Beyhan Sultan 1821-1824 yıllarına rastlayan iki yılı aşkın dönemde diktirdiği 65 elbisede siyah rengin belirgin üstünlüğünün ardından lacivert, mavi ve sarı renklerini tercih etmişti. Kimyoni, beyaz ve pembe renklere ikişer kez rastlanırken, yeşil, yakuti, kırmızı, pembe, mor ve gümüşü renklerde birer dikiş vardı. Sade renkler dışında tek tek siyahlı pembe laleli, lacivert sarı çubuklu, mavi çubuklu, sarı çiçekli, sarı çubuklu, mavi turuncu çubuklu gibi çift renkli olanlar da bulunuyordu. Kırmızı renk eşyaları arasında rastlanan bir renk olmasa da al merinos şaldan bir elbise diktirmişti ve süslemeleri diğerlerinden farklı idi.

⁷²⁹ "5 aded taklidi İngiliz şalları 275 guruş" TSMA E. 113/9 (22 Rebiülevvel 1237/ 17 Aralık 1821)

⁷³⁰ TSMA E. 113/10 (1238/ 1822)

⁷³¹ "Selimiye: III. Selim devrinde Üsküdar Ayazma Camii civarındaki dokuma tezgâhlarında dokunmaya başladığı için bu isimle anılan bir kumaş türüdür. Atkı ve çözgüsü ipek, boyuna yollu, küçük ipekli bir kumaştır. Çiçekler bazen klapatanla dokunurdu. Bu kumaştan kadın elbiseleri ve çocuk kaftanları da yapılmıştır. Sağlam ve kalın bir kumaş olduğu için döşemelik olarak da kullanılmıştır." F. Salman, **Türk Kumaş Sanatı**, s. 222.

⁷³² TSMA E. 113/08, 113/09, 113/10 (1236-1239/ 1820-1824)

⁷³³ TSMA D. 844 (1239/ 1823-24)

Etraflarına kılabledan bükmeler ile rumiler⁷³⁴, altı köşesine ve iki koluna çiçekler, çevresine harbi oymaların içine kılabledanlı kalın kaytanlar dikilmiş, tülbent kumaş ile astarlanmıştı. Bir miktar bükmesi ile kaytanı Beyhan Sultan tarafından verilen elbise 135 kuruşa mal olmuştu⁷³⁵. Diğer elbiselerine göre daha yüksek maliyetli ve işlemeli olarak diktirilen bu elbise özel günler ya da bir kutlama sebebiyle diktirilmiş olabilirdi. Güncel kaynaklarda hanedana has olarak belirtilen kırmızı renkte bir elbiseye ise Beyhan Sultan'a ait incelenen kıyafetler içerisinde yalnızca bir adet rastlanmıştır. Bu elbise de bir düğün, kutlama ya da özel bir misafirlilik için diktirilmiş olabilir. Buradan yola çıkarak kırmızı rengin hanedana has kullanımının özel günler ve kutlamalar için geçerli olabileceği düşünülmeyle birlikte bunun zaman içinde değişebileceğini göz ardı etmemek gerekir. Zira II. Bölümde belirtildiği gibi, 19. yüzyıl saray düğünlerinin gelinliklerinde kırmızı yanısıra mavi ve krem rengi görmek mümkün olmuştur.

Beyhan Sultan farklı renklerde tercih ettiği kıyafetlerinde siyah şeritler ya da bükmeler kullanılıyordu. Örneğin; mavi şaliden dikilen bir entarinin etraflarına ufak harbi⁷³⁶ oymaların içine üç kat bükmeler ile bükmelerin çevresine de siyah kalın kaytan, yine mor pazenden bir hırkanın etraflarına harbi oymalar ile siyah kaytanları tercih etmişti⁷³⁷. Pembe ufak telli basmadan bir entarinin etraflarına harbi oymalar içine altı kat siyah bükme dikilip etraflarına dahi dört kat kalın kaytandan pirpiriler dikilmiş, içine de dülbend astar kullanılmıştı⁷³⁸. Turuncu mavi çubuklu şaliden entarinin etraflarına ufak harbi oymaların içine 3 bükme bir yerde dikilirken etraflarına siyah kalın kaytanlar geçirilmişti⁷³⁹. Sarı ufak çubuklu şali elbisenin etraflarına ufak harbi oymaların içine beş kat siyah bükme dikilmişti⁷⁴⁰. Siyah renkli elbiselerin üstüne de çoğunlukla siyah şerit kullanılıyordu. Siyah pazenden bir hırkanın dikişli etraflarına

⁷³⁴ Rumi: Selçuklulara özgü bir motif olup, Osmanlı'nın son dönemine kadar kullanılmıştır. Kuş kanatları, kuş gagası ya da bezelye çiçeği ve yaprağından benzetilerek tasarlandığı düşünülen motif farklı kompozisyonlar şeklinde kimi zaman çiçek motifleri ile birlikte kumaş deseni olarak kullanılmıştır. F. Salman, **Türk Kumaş Sanatı**, s. 186-187.

⁷³⁵ TSMA D. 844, vr. 18a (25 Rebiülahir 1239/ 29 Aralık 1823)

⁷³⁶ Harpi: Hun, Çin, Uygur, Karahanlı ve Selçuklu sanatında yer alan ve Türk kumaş motifi olarak kullanılan insan başlı, kuş gövdeli efsanevi bir yaratık olup, kişiye iyilik ve mutluluk getirdiğine inanılır. F. Salman, **Türk Kumaş Sanatı**, s. 188.

⁷³⁷ TSMA D. 844, vr. 17b (25 Rebiülahir 1239/ 29 Aralık 1823)

⁷³⁸ TSMA D. 844, vr. 17a (3 Safer 1239/ 9 Ekim 1823)

⁷³⁹ TSMA D. 844, vr. 18a (1 Rebiülevvel 1239/ 5 Kasım 1823)

⁷⁴⁰ TSMA D. 844, vr. 19a (9 Rebiülahir 1239/ 13 Aralık 1823)

ufak harbi oymalar siyah kalın kaytanlar ile yakasına rumi dikilmişti⁷⁴¹. Çeşitli renklerde dikilen 65 elbisenin üzerine de 38 tane hırka diktirmişti. Renklerini tespit edebildiğimiz hırkalarda yine siyah renk ağırlıkta idi. 14 siyah, 9 mor, 3 lacivert, 2 sarı, 2 akşam güneşi⁷⁴², 1 mavi, 1 gümüşü, 1 kahverengi ile koyu renklerin öncelikli tercih edildiği görülmüyordu. Diktirilen elbiseler arasında şalvarlar da vardı. Diktirilen 22 şalvarda 4 sarı, 4 beyaz, 2 güvez⁷⁴³, 2 kahverengi, 2 gümüşü, 2 kimyoni, 2 mavi, 1 mor renk seçilmişti. Tüm bu kıyafetlerin üstüne dikilen 7 feracenin hepsi çûka kumaştan olup 2'si siyah, biri lacivert, biri açık gümüşü, biri de pembe tercih edilmişti. Elbise ve feracelerinde koyu renkleri yoğunluklu tercih etmesine rağmen nadiren de olsa tam tersi pembe renkli işlemeli bir feraceyi de dolabında bulunduruyordu⁷⁴⁴.

Beyhan Sultan'ın çeşitli kumaşlardan dikilen birbirinden farklı kıyafet elbise, hırka ve feracelerin ortak özelliği etek, kenar ve yakalarına kat kat bükmeler yapılması, tenef ve hüseyinlerle süslenmesi idi. Kumaş ve kıyafet cinsi değişse bile muhakkak süslemesi vardı. Özellikle dikiş yerlerinin üstü olarak belirtilen kısımlara iki bazen üç kat bükmeler yapılmakta, kimi zaman göğüs kimi zaman etek kısımları ya da yırtmaçları rumi ve oymalı, saçaklı hüseyinler ile süslenmekteydi. Dikiş kayıtlarının hemen ardından verilen süsleme detayları olmayan tek kıyafet şalvar idi. Bunun dışında tüm kıyafetlerin işleme ve süslemesi vardı. Ayrıca tüm kıyafetlerde dülbent astar kullanılmıştı.

Beyhan Sultan'ın kıyafetlerindeki süslemeler için defterlerde sayısız örnek bulunmaktadır. Bunların içinden örnekler sunarsak; tenef⁷⁴⁵ oymalı sandal hırka, çitari ve basmadan tenef oymalı entari, göğüslerinde rumi harçlı ferace, yeşil dokuma dülbenden dikilen entarinin dikiş yerlerine ve etraflarına çifte bükmeler ile rumi,

⁷⁴¹ TSMA D. 844, vr. 19a (9 Rebiülahir 1239/ 13 Aralık 1823)

⁷⁴² Akşam güneşi: Turuncu kızıl renk, Hatice Eminoğlu, **Türkçede Renkler Sözlüğü**, Gazi Kitabevi, Ankara 2014, s. 41.

⁷⁴³ Güvez: Ferfir, mora bakan kırmızı, erguvanî renk, H. Eminoğlu, **Türkçede Renkler Sözlüğü**, s. 159.

⁷⁴⁴ "Penbe çûkadan bir ferace dikildi etraflarına on kat bükmeden pipiri dikildi ve göğüslerine dahi büyük harçlar yabuldu ve sermeden dökmeler incular ile ve siyah canfez ile cümle harici üstadiyesi 386 gurus eder 386 gurus" TSMA D. 844, vr. 16a (25 Muharrem 1239/ 1 Ekim 1823)

⁷⁴⁵ *Tenef: Kurulmuş çadır eteği*, **Derleme Sözlüğü**, c. X, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s.3877. *Tenef: taneb, kinnab, ahiyet, funis*, Mertol Tulum, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 1749, 1696, *Kinnab: Kenevir, kendir*, Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, Çağrı yayınları, İstanbul 1978, s.1084, *Kinnab: Kinnab, ince sicim*. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, s. 515.

etraflarına oyma saçak hüseyiniler⁷⁴⁶, İstanbul şaliden dikilen bir entarinin dikiş yerlerine ve etraflarına çifte bükmelerden ikişer kat sarma direk ve etraflarına oyma gaytan ile dülbend astar, sarı taraklı basmadan bir entarinin etraflarına oymalar gaytan ile ve oymalar içlerine çifte çifte bükmeler⁷⁴⁷, çitariden bir entarinin dikiş yerlerine ve etraflarına üçer kat bükmeler ile etraflarına ve yırtmaçlarına fıstık rengi hüseyiniler⁷⁴⁸, İstanbul şaliden entarinin etraflarına oymalar ikişer kat kalın gaytan ile ikişer kat çifte bükmeler, sarı bezden hırkanın etraflarına çifte gaytan ve bükmeler, beyaz selimiyeden bir entari, çiçekli basmadan entarinin etraflarına dörder kat gaytan ile işlenip, bir yelek etraflarına şeritler, İngiliz şaliden entarinin dikiş yerlerine ve etraflarına sarma direk sık yollu ve çifte bükmeler ile etraflarına oymalar saçak hüseyiniler, dokuma dülbendden dikilen iki elbiseden birinin dikiş yerlerine ve etraflarına çifte bükmeler ile sık yollu ve etraflarına oymalar hüseyini ile diğerinin dikiş yerlerine ve etraflarına altışar kat kemer kemer çifte bükmeler ve etraflarına oymalar hüseyini, beyaz patiskadan entarinin etraflarına oymalar kılabledan gaytanla ve oymaların içlerine dörder kat kılabledan bükmeler, bir feracenin boylarına nev zuhur gaytandan harçlar, İstanbul şalisinden entari iki etrafı oymalı dikişleri rumi, siyah canfesten bir entarinin dikiş yerlerine ve etraflarına çifte bükmeler ile civankase ile etraflarına oymalar çifte kat rumi hüseyini, basma dülbendden iki entarinin etraflarına kuş konmaz oymaları üçer kat bükmeler ve çifte bükmeler, mor bazden bir hırkanın etraflarına bağırıskaytan ile oymalar, basma dülbendden entari ile bir kaftanın dikiş yerlerine ve etraflarına üçer kat çifte kemir bükmeler ile etraflarına fare dişi oymalar, yeşil çubuklu basmadan bir entarinin etraflarına suri ve yuvarlak oymalar altışar kat bükmeler, örneklerin bir kısmını oluşturmaktadır⁷⁴⁹. Kadifeden dikilen bir entarinin etrafına bir kat kollarına ikişer kat sırma hüseyini ve şeritlerin iki tarafına rumiler, canfesden iki entari etrafına ve dikişlerine kurdaleden rumiler ve hüseyiniler, siyah kemhadan bir entarinin etrafına bir kat, kollarına ikişer kat nevezuhur kılabledan hüseyini ile dikişlerine

⁷⁴⁶ TSMA D. 843, vr. 2a. (8 Rebiülahir 1234/ 4 Şubat 1819)

⁷⁴⁷ TSMA D. 843, vr. 2b (8 Rebiülahir 1234/ 4 Şubat 1819)

⁷⁴⁸ TSMA D. 843, vr. 2b (25 Rebiülahir 1234/21 Şubat 1819)

⁷⁴⁹ TSMA D. 843, vr. 3a- 9a (2 Cemaziyelahir 1234/ 29 Mart 1819- 29 Zilhicce 1237/ 17 Ağustos 1822)

onbeşer kat kılabledan bükme, çûka feracenin kurdele ve rumiler ile göğsüne sırma şerit etrafına kaytan ve tırtır işlenmesi gibi çok fazla ve çeşitli örnekler bulunmaktadır⁷⁵⁰.

Entarilerin etrafları ve dikişleri hüseyini, tırtıl, rumi, kurdele, sırma, şerit, pul ya da bükme ile süsleniyordu. Sarma bükme üç kat, beş kat dokuz kat kadar oluyordu. 1803 tarihli bir terzi defterine göre; iki entarinin etrafına hüseyinler ile dikişlerine üçer kat bükme, pullu işleme dülbent bir entari etrafına bozmalar, dikişlerine dokuzar kat sarma bükme tırtır, canfes ve kemhadan üç entari etraflarına bozma, dikişlerine üçer kat bükme, beyaz ve havayi canfesden iki entarinin etraflarına bozmalar, dikişlerine beşer kat kadifeden kemkem, canfesden iki entarinin dikişlerine kurdeleden sarma, penbe canfes bir entarinin etrafına bozmalar ile dikişlerine ikişer kat balıksırtı kurdeleden kemkemler dikilmiştir. Dikilen yeşil bir yelek ise pulla işlenmiştir⁷⁵¹. İşleme kermesuddan bir entarinin dikişlerine beşer kat kılabledan bükme, siyah canfes entarinin dikişlerine üçer kat bükme ile etraflarına hüseyinler yapılmıştır⁷⁵². Kıyafet süslemelerinde zincir motifi⁷⁵³ de sıklıkla görülüyordu. Bir defasında laciverdi bir canfes hırkanın dikişli etraflarına tenef oymaların içine çifte bükme ile ufak ufak zincirler ve etraflarına kalın kaytandan frenk bağları dikilmiştir⁷⁵⁴.

Beyhan Sultan sıklıkla diktirdiği dolamalarında ise yeşil, turuncu, kırmızı, mor, siyah gibi çeşitli renkleri tercih etmişti. Kumaş olarak telli ve çubuklu çitari, beldar, alaca, kutni, atlas kumaşlar kullanılırken dikişlerine muhakkak sırma bükme ya da hüseyinler dikiliyordu⁷⁵⁵.

Kıyafetlerindeki süsleme ve işlemler sultanın başında da devam ediyordu. 1804 senesinde yaptırılan bir hotoz için 5.000 kuruş⁷⁵⁶, bir diğeri için Mineci frenge

⁷⁵⁰ TSMA D. 867 (11 Muharrem 1218/ 3 Mayıs 1803), TSMA D. 849 (29 Zilhicce 1219/ 31 Mart 1805), TSMA D. 851 (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁷⁵¹ TSMA D. 867 (11 Muharrem 1218/ 3 Mayıs 1803)

⁷⁵² TSMA D. 848, vr. 3a (27 Rebiülevvel 1214/ 29 Ağustos 1799)

⁷⁵³ Zincir: Sarayda ve halk arasında yorgan, bohça, mendil, seccade ve örtülerde çok kullanılan, kasağa geçirilen kumaşa ibrişim, sırma, iplik ve iğne ile işlenen desendir. F. Salman, **Türk Kumaş Sanatı**, s. 180.

⁷⁵⁴ TSMA D. 844 (1239/ 1823-24)

⁷⁵⁵ TSMA D. 841 (12 Şaban 1209/ 4 Mart 1795)

⁷⁵⁶ TSMA E. 112/17 (27 Şevval 1218/ 9 Şubat 1804)

5.500 kuruş⁷⁵⁷ ödenmişti. Fiyatının yüksekliğine bakılırsa hotozun üzerine kumaş ve işlemlerin arasına değerli taşlar serpiştirilmiş olmalıydı.

Beyhan Sultan, kış aylarında dış kıyafet olarak kürk kullanıyordu. Osmanlı toplumunda saraydan halka kadar kadınlar ve erkekler arasında en yaygın kullanılan dış kıyafetlerden biri kürktü. Soğuğa karşı korunma ve ısınma ihtiyacı kürk kullanımını teşvik ediyordu. Padişahlar tarafından kullanılan siyah tilki, merasimlerde kullanılan vaşak, zengin çevrelerin rağbet ettiği samur ve sincap kürkleri yaygındı. Erkeklerde kürkten kaftan olduğu gibi kadınlarda kıyafetin eteği, cebi ya da bir kısmı da kürklü olabiliyordu⁷⁵⁸. Beyhan Sultan da hanedan mensubu zengin bir kadın olarak kıymetli kürk giyiyordu. Satın aldığı kürkleri arasında vaşak ve samur olanlar vardı. 1818 ve 1824 tarihli iki belgeye göre; vaşak kürk⁷⁵⁹ için 1.700 kuruş, samur kürk⁷⁶⁰ için 1.800 kuruş gibi yüksek bir meblağ ödemiş idi. Alışveriş kayıtları içinde de sıklıkla kürk ve kürk kabı masrafları yer alıyordu. Kürk kaplarında genellikle siyah başta olmak üzere mor, nadiren de sarı, kırmızı, gümüşü renklerden tercih ediyordu.

Beyhan Sultan'a ait eşyalar arasında önemli bir kısmı da yüksek değere sahip olan mücevherler ile mücevher işlenmiş eşyalar oluşturmaktaydı. İlk çağlara ait arkeolojik buluntulardan bugüne binlerce yıllık tarihi malzeme çeşitli ve değerli maden, metal ve taşlardan yapılmış kemer, toka, broş, iğne, bilezik, kolye, yüzük, küpe gibi takı ve mücevher çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Osmanlı hanedan ailesine ait mücevher ve eşyalarda bu eşsiz malzemeye katkı sağlamışlardır.

Bu malzemenin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında kadınların rolleri de büyük olmuş, bu zevk zenginlikle birleşince çok daha gösterişli bir hal almıştır. Osmanlı Devleti'ne ait arşiv kayıtları da saraylı kadınların mücevher çeşitliliğine kaynaklık etmektedir. Altından yapılan mücevherler genellikle zümrüt, elmas, inci, lal gibi değerli taşlarla bezenmiştir. Bu işlemler hem takıların hem de eşyaların üzerinde kullanılmışlardır. Özellikle padişah ve ailesine ait eşyalar içinde mücevherlerle

⁷⁵⁷ TSMA D. 858 (1217/ 1802-3)

⁷⁵⁸ M. De M. D'Ohsson, **18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler**, s. 90-93.

⁷⁵⁹ "1 tahta vaşak nafe kürk behası 1700 gurus", TSMA E. 113/6 (5 Cemaziyevvel 1233/ 13 Mart 1818)

⁷⁶⁰ "Erkan samur kürk behası 1800 gurus", TSMA E. 113/10 (13 Cemaziyelahir 1239/ 14 Şubat 1824)

bezenmiş silah, kabza, kılıç, sorguç, kandil, seccade, su kabı vb. önemli hediyelerin üzerinde gözlenir. Ayrıca altın ve gümüşten yemek ve kahve takımları, tepsi, leğen, güğüm, ibrik gibi eşyalar da dönem kayıtlarında hanedan eşyaları içinde yer alır. Bunun örnekleri Beyhan Sultan'a ait eşyalarda daha çocukluk yaşlarından itibaren görülür. Örneğin; kendisi için yaklaşık 5 kg gümüş üzerine, 337 gr altın ile imal edilen ilk sandalyesinin yaldızlı süslemelerinde 191 adet zümrüt ve 275 adet kırmızı yakut kullanılmıştı⁷⁶¹. 2 yaşındayken biri kırmızı yakut diğeri zümrüt taşlı 2 altın yüzük yaptırılmıştı⁷⁶². Aynı yıl yaptırılan seccadesinde zümrüt, inci, yakut ve laller kullanılmıştı⁷⁶³. 3 yaşındayken her birinin üzerinde 7'şer elmaslı habbe bulunan zümrüt küpeleri vardı.⁷⁶⁴ Mücevherli eşyalarından biri de zümrüt hatemiydi⁷⁶⁵.

Beyhan Sultan ilerleyen yıllarda birçok mücevherli ziynet ile altın ve değerli taşlarla işlenmiş eşyalar yaptırmıştı. 1788 yılında yaptırdığı pırlantadan yasemin resmindeki şukufe üzerinde 81 kıratlık 2.199 adet pırlanta kullanılmıştı. Bu sipariş yanında 2 tane de elmas yüzük yaptırmıştı⁷⁶⁶. Mücevherli ziynetleri içinde zümrüt ve elmas küpeleri, zümrüt yüzüğü, elmas top, pırlanta çiçek olduğu gibi, çilek örneği pırlanta top, Van gölü resmi pırlanta top, maşallah yazılı mücevher gibi özel tasarımlar da bulunuyordu. Pırlanta, elmas ve zümrütten ayrı ayrı hatemleri mevcuttu. Mücevherli olan sadece takıları değildi. Pırlanta muhafaza ile minekari altın muhafazası en değerli mücevherleriydi. Eşyalarının içinde mücevherli olanlar da yüksek değerliydi. Mücevherli hançer, mücevher kutu, mücevherli elmaslı ayna, zümrütlü mineli elmaslı bıçak, minekârî altın dürbün, minalı mücevher zarf, yakutlu mücevher zarf, inci nişanlı tesbih, mücevher, altın ve gümüş olarak çeşitlenen saatlerden oluşuyordu. Mücevherleri içindeki 20 fındık altını ise parasının saklama ya da değerlendirme maksadı taşıyabilirdi⁷⁶⁷.

⁷⁶¹ TSMA D. 3151/ 0002 (Şevval 1179/ Mart 1766), TSMAD. 6489/0001 (Cemaziyelahir 1180/ Kasım 1766)

⁷⁶² TSMA D. 2412/ 0048, vr.4b (Cemaziyelevvel 1181/ Eylül 1767)

⁷⁶³ TSMA D. 2412/ 0050, vr.7b (Receb 1181/ Kasım 1767)

⁷⁶⁴ Tamiratı yapılan küpenin altını ve işçiliğine 14 kuruş ödenmişti. TSMAD. 2413/ 0060, vr.5a (Zilhicce 1182/ Nisan 1769)

⁷⁶⁵ Bu işlem için 11 kuruş işçilik masrafı yapılmıştı. TSMAD. 2412/ 0049, vr.4b (Cemaziyelahir 1181/ Ekim 1767)

⁷⁶⁶ TSMAD. 2174, vr. 37b (Gurre-i Şevval 1202/ Temmuz 1788)

⁷⁶⁷ TSMA E. 112/20, 113/4, 113/5, 113/6, 113/7, 113/8, 113/9, 113/10, 154/29 (1222-39/ 1807-23)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN YAŞADIĞI MEKÂNLAR

İnsanoğlu hayatını çeşitli mekânlar içinde sürdürür. Yaşanılan bu mekânların taşıdığı özellikler, zihin ve bedenimizde izler bırakır, duygu ve düşüncelerimizi şekillendirir ve yaşamımıza yön verirler. Hümanist coğrafyacıların ifadesiyle “*duygularımızla ufkumuz arasında uzanan beşeri yapı*” olan görüntü ve manzara bir yandan geleceğe açılan kapılarımızdır⁷⁶⁸. Bu noktada her yandan mavinin kuşattığı İstanbul gibi bir şehirde yaşamak, tabiatın eşsiz manzaralarından istifade etmek için özel bir fırsattır.

Topkapı Sarayı, Haliç ve Boğaziçi kıyılarında padişah ve hanedan üyeleri için yaptırılan kasr, köşk ve saraylar bunun en güzel örneklerini sunarlar. Boğaz kıyısında sahil boyunca inşa edilen bu sahilsaraylar geniş ve çok sayıda pencereleri ile hem güneşi hem manzarayı içeri alacak şekilde uzanmışlardı. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Boğaz sahilindeki bu saray ve köşk yapılanmaları artmıştı⁷⁶⁹. Beyhan Sultan Sahilsarayları da Boğaziçi’ndeki bu yapılanmaların birer örneği idi ve Sultan’ın yaşadığı tüm saraylar deniz kenarında konumlanmıştı.

Beyhan Sultan’ın Eyüp, Beşiktaş ve Arnavutköy’deki sarayları, kız kardeşi Hatice Sultan’ın Zeyrek, Eyüp ve Arnavutköy’de, I.Abdülhamid’in kızı Esmâ Sultan’ın Boğaziçi’nde yaptırdığı yalılar ve sahil saraylar dönemin güzel örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Turgut Cansever’in dediği gibi, herhangi bir yere yapılan yapı, kendinden önce yapılanlarla bilinçli bir uyumluluğu gerekli kılar⁷⁷⁰. Böylelikle bir bölgede inşa edilen ilk yapılar o bölgenin mimari stilinin belirleyicisi olarak sonrakilerin de şeklini belirlerler. Bu anlamda hanedan kadınlarına ait saraylar Boğaz’da yeni yerleşimlere yol açarken aynı zamanda Boğaz’ın mimarisini belirleyen temel yapılar olmuşlardır.

⁷⁶⁸ Erol Tümertekin, **İstanbul İnsan ve Mekân**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 9.

⁷⁶⁹ Shirine Hamadeh, **Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.85, 300, 301.

⁷⁷⁰ Turgut Cansever, **Osmanlı Şehri**, Timaş, İstanbul 2010, s. 50.

Beyhan Sultan evlenmeden önce kendisine bir saray tahsis edilmişti. Bu saray kendisine babasının sağlığında 2 Ekim 1769 tarihinde henüz 3,5 yaşında iken ayrılmıştı. İstanbul Cigālazāde Sarayı karşısında 11.753 m büyüklüğündeki arsanın üzerine kurulmuş olan bu saray, bir taraftan Şah Sultan Sarayı ile komşu olup diğer taraftan çeşitli haneler, hamam ve sokak ile çevrelenmişti. Arsa üzerinde fevkānî ve tahtānî odalar, harem ağaları ve hizmetlilere ait daireler, 1 kargir oda, mahzen ve hamamlar, ahır, mutfak, su hazinesi, çeşitli ağaçlar bahçeler, havuzlar, kasırlar ile 4 dükkân bulunuyordu. Beyhan Sultan'a tahsis edilen bu sarayın yıllık kirası ise 9.600 akçe olup sarayda gereken tüm küçük ve büyük masraflar sultan tarafından kendi gelirlerinden karşılanacaktı⁷⁷¹.

Beyhan Sultan muhtemeldir ki evlendiğinde ilk olarak bu sarayda oturmuş, sonrasında diğer saraylarını inşa ettirmişti. Masraf kayıtları içerisinde bu sarayda bulunan halayıklara ödenilen aylıklar gibi masraflar⁷⁷² ve çeşitli tamirat kayıtları göze çarpmakla birlikte⁷⁷³ sultanın bu sarayda oturmadığı, mülkün kendisine tahsisine rağmen başka görevlilerce tasarruf edildiği anlaşılmaktadır⁷⁷⁴.

4.1. Eyüp Sahilsarayı

Beyhan Sultan'ın kullanımında olan saraylar içerisinde en başta, Eyüp Defterdar iskelesinde konumlanmış olan Eyüp Sâhilsarâyı gelir. Eyüp'te Beyhan Sultan Sarayı yanında hanedanın diğer kızları, Hatice, Hibetullah ve Esmâ Sultanlara ait sarayların da olduğu bilinmektedir. Beyhan Sultan, daha sonraları başka saraylar inşa ettirmiş olsa da, ömrünün sonuna kadar bu sarayını kullanmıştır. Beyhan Sultan'a ait arşiv kayıtları, masraf defterleri, kendisine yapılan ziyaretler ve Sultan III. Selim'e ait olan rûznâmeden bu durum kolaylıkla takip edilebilmektedir.

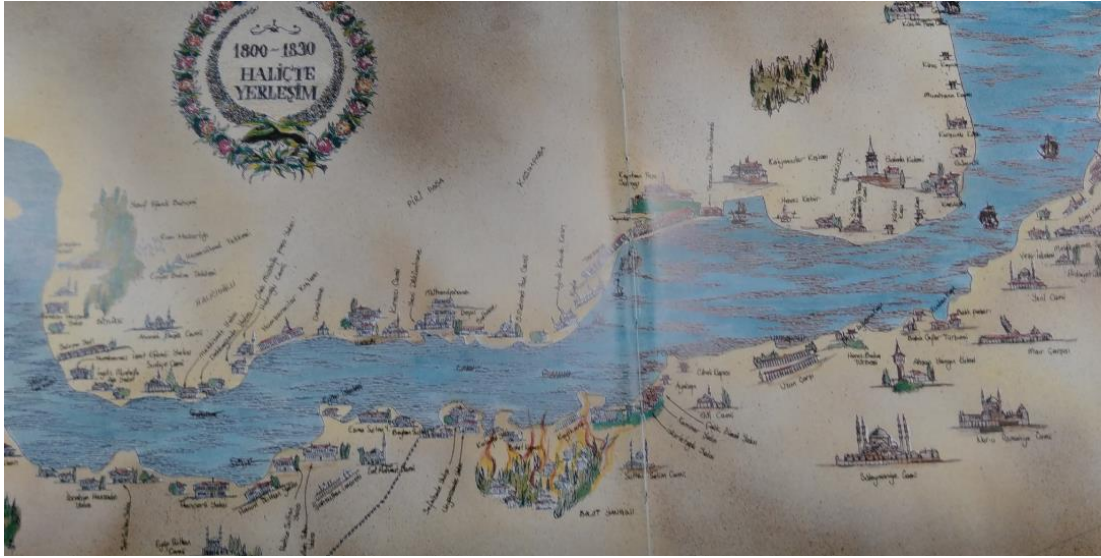
⁷⁷¹ TSMA E. 395/72 (1 Cemaziyelahir 1183/ 2 Ekim 1769)

⁷⁷² "Çifte saray'daki üç halayığa mahiyye verilen 22,5 gurûş fi 7 N 1229, 22,5 gurûş fi 7 L 1229, 22,5 gurûş fi 7 Za 1229," TSMA D. 876, vr.8a, 9a (7 Ramazan 1229/ 23 Ağustos 1814)

⁷⁷³ Beyhan Sultan'ın Cağaloğlu Sarayı'nda yapılan çeşitli tamirat masrafları: TSMA E. 172/11 (1233/ 1817-18)

⁷⁷⁴ Kethüda Mehmed Sadık'ın tezkiresine göre; Baltacı Mahmud Ağa Çiftesaray'da ikamet etmek istemiş, kethüdası da durumu uygun bularak Beyhan Sultan'a iletmışti. TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

Beyhan Sultan'ın hayatının büyük bir kısmını geçirdiği Eyüp, İstanbullular için mübarek bir beldeydi. Bu dönemin tanığı da olarak 18.yüzyılın ikinci yarısı İstanbul'unu anlatan Sarkis Sarraf Hovhannesyan Eyüp'ü; sahil çevresinde pek çok bostan ve bahçeleri bulunan, sahilinde ise şehzade ve sultanlar için yaptırılan saray ve konaklar olduğu bir yerleşim yeri olarak tanımlamaktaydı⁷⁷⁵. Türbe ve mezarlıkları, hafif ve lezzetli suyu ile meyve bahçeleri bulunuyordu⁷⁷⁶.

Resim 5: 19. yüzyıl başlarında Haliç'te yerleşim

(II. Mahmud'un İstanbul'u Bostancıbaşı Sicilleri, s. 88-89)

1791-1792 yıllarına ait Bostancıbaşı Abdullah Ağa tarafından tutulan defterde; Defterdar İskelesi ile Eyüp İskelesi arasındaki yapılar içinde Beyhan Sultan ve Esmâ Sultan'a ait saraylar sayılıyordu. Defterdeki hanelerin sırası konumlarına göre belirlendiyse; Beyhan Sultan Sarayı, Defterdar İskelesi'nin hemen yanındaki iki göz kayıkhanesi ile Balçık İskelesi arasında konumlanmış bulunuyordu. Balçık İskelesi'nin hemen yanında ise I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan Sarayı vardı. Bundan sonra Eyüp İskelesi'ne kadar yirmi adet yapı daha mevcuttu ki bu yapılar züemadan ve çoğunluğu esnaftan Müslümanlara ait hanelerdi. Eyüp İskelesi'nden Bahariye Kasrı'na kadar olan kısımda ise Hibetullah Sultan Sarayı ile Hatice Sultan Sarayları yan yana olmak üzere 35 yapı sıralanıyordu. Bu sırada Ayvansaray İskelesi'nden

⁷⁷⁵ S. S. Hovhannesyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, s. 33.

⁷⁷⁶ P.G.İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul*, s. 77.

Defterdar İskelesi'ne, Defterdar İskelesi'nden Eyüp İskelesi'ne ve Eyüp İskelesi'nden Bahariye Kasrı Hümâyûnu'na kadar olan Haliç Sahili'nde müslüman haneleri mevcuttu⁷⁷⁷. Haliç Sahili'ndeki bu görüntü 1815 yılı Bostancıbaşı defterine göre de varlığını devam ettiriyordu. Beyhan Sultan'ın komşuları içinde Hamide Usta Kadın Yalısı, Saraylı Rana Hatun cariyelerinin hanesi gibi saraylı kadınlara ait haneler yanında teberderan, hacegan, züema, ahçıbaşı, debbağ, peştemalcı, attar gibi memur ve esnaftan kimseler mevcuttu⁷⁷⁸.

Beyhan Sultan Eyüp Sarayı ile birlikte Çırağan, Tersane Bahçesi ve en son olarak Arnavutköy saraylarını ikamet için kullanmıştı. Söz konusu sarayların tamirat kayıtları ve padişah III. Selim'in kız kardeşine yaptığı ziyaretlerde bu durum gözlemlenmektedir. Padişahın aynı hafta içinde Eyüp'e ve Çırağan'a ya da Eyüp'e ve Tersane Bahçesi Sarayı'na kız kardeşine gittiği olmuştur.

Eldeki kayıtlara bakılırsa odaların düzenleme, döşeme ve süslemeleri ile Beyhan Sultan bizzat ilgileniyordu. Aldığı kararları tekrar tekrar kendisine soruluyor, değişiklikler onayı alınarak yapılıyordu. Örneğin; 1822 senesinde kethüdasının yazdığı tezkireye göre; Beyhan Sultan'ın isteğiyle Eyüp Sarayı'nda sözü geçen oda pembe, üzerindeki nakışları ise siyah boyanacaktı. Kethüda boyaya başlanmadan bir gün evvel sultana isteğini hatırlatarak bir kez daha son kararını soruyordu⁷⁷⁹. Sarayın tamirat kayıtlarına göre de sarayda Beyhan Sultan'a ait hamam kısmının tepesinde beyaz cam, duvarlarında ise yeşil ve siyah renk boyalar kullanılmıştı⁷⁸⁰.

Eyüp Sarayı'nda bir bağ kasrı mevcuttu ve Beyhan Sultan bu kasrı yenilediğinde padişahı davet etmişti⁷⁸¹. 1806 yılında saray yenilenmiş ve Eyüp Sarayı'nın tamir masrafı için Agop kalfaya 5.000 kuruş ödenmişti⁷⁸².

Eyüp Sahilsarayı Beyhan Sultan'ın ölümünden sonra hazineye devredilmiş ve padişah II. Mahmud tarafından devletin ihtiyacına göre tasarruf edilmişti. Beyhan

⁷⁷⁷ R. E. Koçu, "Bostancıbaşı Defterleri", s. 58-59.

⁷⁷⁸ C. Kayra, E. Üyepazarcı, **Bostancıbaşı Sicilleri**, s. 104-105.

⁷⁷⁹ TSMA E. 154/32 (1237/ 1821-22)

⁷⁸⁰ TSMA E. 172/14 (1236/ 1820-21)

⁷⁸¹ M. A. Beyhan, **Saray Günlüğü**, s. 198-199.

⁷⁸² TSMA E. 174/5 (25 Receb 1221/ 8 Ekim 1806)

Sultan'ın ölümünden dört yıl sonra, 1828 tarihli Eyüp Sahilsarayı hakkındaki bir belgeye göre⁷⁸³; tersane personelinin hastaları için tahsis edilmiş olan yapının geniş olmaması ve havasının hastalara uygun olmaması sebebiyle yeni hastaneye ihtiyaç duyulmuştu. Ancak ihtiyacın karşılanması için Rami Çiftliği ve Maltepe'de yapılmakta olan hastahanelerin tamamlanmasına kadar geçici bir yer bulunması sorun olmuştu. Bu soruna getirilen çözüm hastaların geçici kaydıyla Eyüp'te Defterdar İskelesi civarında bulunan ve havası güzel olan merhûme Beyhan Sultan Sarayı'na nakl edilmeleriydi. Sultan II. Mahmud da hatt-ı hümayûnda, kendisinin bu sarayı kimi zaman ziyaret ettiğini, ziyaretlerinde iskele tarafındaki büyük odada kaldığını belirterek bu odaya hasta konulmamasını özellikle tembih etmekteydi. Böylece sarayın beğenilen ve rağbet gören bir yapı olduğu, hem bizzat padişah tarafından hem de çeşitli ihtiyaçlar vesilesiyle kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4.2. Çırağan Sahilsarayı

18. yüzyıl sonunda Beşiktaş'tan itibaren sahil boyunca hanedana ve hanedanın kadınlarına ait saraylar sıralanmaktaydı. Bir kısmı Mimar Melling tarafından onarılan yapılar, Beşiktaş Sarayı, Beyhan Sultan'a ait olan Çırağan Sarayı, Ortaköy'de Sultan III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan Sarayı ve Defterdar Burnu'nda Hatice Sultan'a ait saraylardı⁷⁸⁴.

Bu saraylar içinde, bugün Boğaz'ın en gözde tarihi mekânlarından olan ve öncesinde padişahların sıklıkla binişe gittiği Çırağan Sarayı bulunuyordu⁷⁸⁵. Boğazın önemli bahçelerinden olan saray arsasına 17. yüzyılda Sultan IV. Murad'ın kızı Kaya Sultan için, 18. yüzyıl başlarında ise Sultan III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ile eşi Nevşehirli Damad İbrahim Paşa için bir yalı yaptırılmıştı. Yalı, *Lale Devri* ile birlikte İstanbul'un eğlenceli mekânlarından olmuş, buradaki eğlence ve gecelerin "*Çerağan Safaları*" olarak adlandırılmasıyla da yalının adı "*Çerağan Yalısı*" adını almıştı⁷⁸⁶.

⁷⁸³ BOA HAT 594/29105 (29 Zilhicce 1243/ 12 Temmuz 1828)

⁷⁸⁴ Antoine Ignace Melling, **A Picturesque Voyage to Constantinople and the Shores of the Bosphorus, İstanbul ve Boğaz Kıyılarına Pitoresk Seyahat, Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore**, Yayına Hazırlayan: Rezan Benatar, çev: İrvin Cemil Schick, Ece Zerman, Denizler Kitabevi, İstanbul 2012, s. 29.

⁷⁸⁵ *Şem'dani-zâde*, s. 31.

⁷⁸⁶ Selman Can, **Belgelerle Çırağan Sarayı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 4-5.

Sultan III. Ahmed'in saltanatından sonra Fatma Sultan'ın oturduğu saray hakkında Lady Montague, sarayın Boğaz'ın en güzel alanlarından ağaçlık bir tepeye hâkim olarak, ihtişamlı ve ağaçlıklı bir bahçe içinde deniz kenarında konumlandığını anlatmıştı. Kapıcısından duyduğuna göre 800 odası bulunuyordu. Odaları büyük olup, mermerler, yaldızlı süsler, meyve ve çiçek resimleriyle donatılmıştı. Karşılıklı olarak konumlanan iki hamam ile salonun dört köşesinde yer alan fiskiyelerden beslenen büyük bir havuz bulunurken, duvarları kafesli ve çini idi. Montague'ye göre; saray imparatorluğun zenginliğini ifade eden bir zevkle yapılmıştı⁷⁸⁷.

Çırağan Yalısı, harem dairesi, iki hamam, iki mâbeyn dairesi, hasoda, divanhane, sultan odası, başkadın odası ile darüssaade, silahdâr, mehterler ve harem ağaları gibi görevlilere ait odaların bulunduğu büyük kasır ile bahçesindeki küçük köşklere oluşan ufak bir saray niteliğindedir. Çınar ağaçları ile kaplı bahçedeki şadırvanlı köşklere birinin adı *Çerağan Köşkü* olarak kaydedilmiş, muhtemelen sonrasında da bu isim tüm yalı için kullanılmıştır. I. Mahmud döneminde bazı ziyafetlerin verildiği elçilerin ağırlandığı bir mekân olarak görülen yalıda 1741 yılında yapılan tamirinden sonra Sultan III. Mustafa devrinde kısa süre Şeyhülislam İbrahim Efendi oturmuş, 1774 tarihinde de yalı satışa çıkarılmıştır⁷⁸⁸.

1791-1792 yıllarına ait bostancıbaşı defterlerinde Eyüp'teki saray, Beyhan Sultan Sarayı şeklinde tanımlanmıştır. Buna karşılık Beşiktaş ve Ortaköy İskelesi arasındaki 51 adet yapı Müslümanlara ait hane, sahilhane yalı ve kayıkhaneler olarak sayılırken, bu sırada Mevlevihane'nin yanında konumlanan saray için "*Çırağan Sahilsaray-ı Hümayûnu*" ifadesi kullanılmıştır⁷⁸⁹. Muhtemel bu tarih Çırağan Sarayı'nın Beyhan Sultan'ın kullanımına verilmesinden az önceydi.

⁷⁸⁷ Lady Montague, **Doğu Mektupları**, Türkçesi: Murat Aykaç Erginöz, Yalçın Yayınları, İstanbul 1996, s. 134-135.

⁷⁸⁸ S. Can, **Çırağan Sarayı**, s. 4-8.

⁷⁸⁹ R. E. Koçu, "Bostancıbaşı Defterleri", s. 69.

Çırağan Sarayı, Beyhan Sultan'a III. Selim döneminde verilmişti⁷⁹⁰. Beyhan Sultan, Çırağan Sarayı'nı yenileyerek hazırlatmış ve Eyüp Sahilsarayı ile birlikte kullanmıştı.

Beşiktaş yakınında Eski Çırağan Sarayı'nın yerine yenisinin inşasına Yorgi Kalfa'nın mimarlığında başlanmış ve inşaat 413.196 kuruş 88 akçe (4 yük 10.050 kuruş) maliyetle tamamlanmıştı. İnşaat bedeli olan miktar 1794 yılından itibaren üç yıl içinde parça parça ödenmişti. En son ödeme 1 Mart 1796 tarihinde yapılarak, hesap kapatılmıştı. İnşaat bedeli kereste, mismar, kapı aletleri, çeşitli renklerde boyalar, tuğla, tomruk, moloz taş, mermer, kireç, alçı, horosan, suyolları inşası, kurşun, kafes, parmaklık, bezir yağı, altın varaklar, musluklar, neccar, oyma, nakkaş, perde, ağaç, çakıcı, taşçı, sıvacı, oymacı, doğramacı, camcı, çilingir, kilit, demir, ustalık ücretleri ile çakıl, taş, kum, tuğla, kiremit nakliye ücretlerinden oluşuyordu. Çırağan ahşap bir saraydı ki bunu 73. 820 kuruş ile tüm inşaat masrafı içinde en yüksek kalemi oluşturan çeşitli kereste ücretleri de göstermekteydi. Binada mermer, çakıl ve horosani taşlar kullanılmıştı. Çeşitli yerlerde kafesler ve parmaklıklar vardı. Duvarlara oyma ve nakışlar yapılmış, çiçekler ve aynalarla, Beyhan Sultan'ın odası ve sarayın çeşitli mahalleri de altın varaklarla süslenmişti. Beyhan Sultan'ın odası için oldukça özenilmiş olmalıydı ki oda ve kapısı için kuyumculara ustalık bedeli olarak 1.142 kuruş ve ayrıca saraydaki altın varaklar ve bunların ustalığına da 32.666 kuruş ödenmişti ki bu miktar masraflar arasında büyüklük açısından keresteden sonra ikinci sırada yer alıyordu. Sarayın bahçesine de limon ağacı başta olmak üzere çeşitli ağaçlar alınmış 2.579 kuruş ödenmişti. İnşaat sırasında sarayın ihtiyacı olan suyu getirecek suyolları da yapılmıştı. Suyolları için iki seferde 11.330 ve 3.939 kuruş ödenmişti⁷⁹¹. Masraf kalemlerini belirten kayıtlarda saray inşaatının bitiş tarihi belirtilmese de Uluçay; sarayın inşasının bitiş tarihini 1795 yılı olarak göstermektedir⁷⁹².

⁷⁹⁰ Çırağan Sarayı'nın Sultan III. Selim tarafından kardeşi Beyhan Sultan'a verildiğine dair temliknâme için: TSMA E. 329/1 (1205/ 1790-91) (Ancak belgenin fotoğrafı rulo haliyle şekildiği için belgeyi okumak mümkün olmamıştır.)

⁷⁹¹ TSMA D. 2917, vr. 3b-4a (21 Şaban 1210/ 1 Mart 1796)

⁷⁹² Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 103.

Beyhan Sultan'ın Çırağan Sarayı yabancı ziyaretçilerin anlatılarına da konu olmuştu⁷⁹³. 1794 yılında İngiltere'nin İstanbul elçiliğinde papaz ve hekim olarak görevlendirilen Dallaway Beyhan Sultan'ı sarayında ziyaret etmişti. Dallaway'e göre; Beyhan Sultan'ın İstanbul Boğazı'nın kenarında boğazın bir parçası olarak nitelendirilebilecek Çırağan Sarayı, Türk mimarisinin şahane örneklerindendi. Tamamen ahşaptan, en güzel süslemelerle bezenerek 90- 100 metre uzunluğunda inşa edilen sarayın dış dekorasyonu en şatafatlı renklerle, muhteşem pirinç ve yıldızlarla zenginleştirilmişti. Çeşme ve hamamlardaki mermer oymaların tasarımı da çok özeldi ve sarayın diğer kısımlarından gösterişsiz değildi. Sarayda günlük yaşamda kullanılan odalar, diğer Türk evlerinde olduğu gibi birinci katta bulunuyordu. Yukarı çıktuktan sonra girilen ilk salon, boyut olarak evin tümünü ihtiva etmemekle birlikte 55 metre genişliğindeydi ve saraydaki odaların çoğunun kullanıcıların tercihlerine göre birbirleriyle geçişleri vardı⁷⁹⁴.

Dallaway'a göre basitlik ya da süsleme Türkler tarafından anlaşılmış değildi. Sarayın tamamı bir miktar renk ve yıldızla görkemli bir şekilde bir düzen içinde yapılmış olsa da acemice tasarlanmıştı. Ancak fantastik rozetlerle süslenmiş tavanlar Dallaway'da hayranlık uyandırmıştı. Odalardan birinde (muhtemelen odanın duvarlarında) çok büyük bir alanda merak uyandırıcı şekilde eğlence temsil edilmişti. Bu muhteşem teşhir ile beraber odalarda sıklıkla büyük altın harflerle yazılmış, övgü dizeleri (kaside) ve tamamı Kuran-ı Kerim'den alıntı olmayan sözler bulunuyordu. Sarayda boğaz sularının üstüne denk gelen kısımda yer ızgaralarından kadınların kendilerini eğlendirmek için balık tuttuğu ve duvarlarında odayı öven yazılı süslemelerin bulunduğu bir bölüm yer alıyordu. Sarayın arkasındaki alan ise tamamen mermer çeşmeler ile bezeli bir çiçek bahçesi olarak düzenlenmişti⁷⁹⁵.

Çırağan Sarayı'nın Beyhan Sultan için yapıldığı ve aynı zamanda Sultan III. Selim'in en sevdiği istirahat mekânlarından biri olduğu, Hobhouse'ın anlatısında da

⁷⁹³ İstanbul'u anlatan makalesinde Dallaway seyahatnamesinden faydalanan Feridun Dirimtekin, bu sarayın Akıntıburnu Sarayı olduğunu ifade etsede Dallaway'in görev tarihlerini dikkate alırsak seyahatnamede anlatılan saray Çırağan olmalıdır. Feridun Dirimtekin, "Ecnebi Seyyahlara Göre Onsekizinci Asrın İkinci Yarısında İstanbul", **İstanbul Enstitüsü Mecmuası**, c. 4, İstanbul 1958, s. 133-134.

⁷⁹⁴ J. Dallaway, **Constantinople Ancient and Modern**, s. 138-140.

⁷⁹⁵ J. Dallaway, **Constantinople Ancient and Modern**, s. 139- 140.

geçmektedir. 1810 yılında İstanbul'a gelen yazar, sarayın iç mekânlarının döşemesinin Melling tarafından yapıldığını, dış kısımlarının ise yaldızlı kafesli beyaz panelleri ve renkli panjurlarıyla ihtişamdandan uzak olduğunu belirtmiştir⁷⁹⁶.

Beyhan Sultan, Çırağan Sarayı'nda yaşadığı günlerde, II. bölümde anlatıldığı gibi, padişah III. Selim'i çok defa sarayında konuk etmişti. Kimi zaman Tophane ziyareti⁷⁹⁷ ya da şehir turu yaptıktan sonra⁷⁹⁸ kardeşinin sarayına da ziyarette bulunan padişah, özellikle çarşamba gününe rastlayan ziyaretlerinde buradan mevlevîhaneye⁷⁹⁹ geçiyor⁸⁰⁰ ve Çırağan'daki bu ziyaretler sıklıkla gerçekleşiyordu. Hatta zaman zaman Eyüp'te kardeşini ziyaret ettikten sonra Çırağan Sarayı'na uğradığı, saray boş olunca

⁷⁹⁶ J. C. Hobhause, **A Journey Through Albania and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople, During the Years 1809 and 1810**, Philadelphia, published by M. Carey and Son, 8 Mart 1817, s. 262-263.

⁷⁹⁷ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 184 (10 Receb 1209/ 31 Ocak 1795 Cumartesi)

⁷⁹⁸ 21 Şaban 1208/ 24 Mart 1794 Pazar günü Sultan III. Selim tebdilen çıktığı şehir gezisinin dönüşünde Beyhan Sultan'ın yaptırdığı Çırağan Sarayı'nı birlikte görmeye gitmişlerdi. Tahsin ÖZ, "Selim III'ün Sırkatibi Tarafından Tutulan Rûznâme", **Tarih Vesikalari**, c. III, Sayı 15, Mayıs 1949, s. 196. **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s.161.

⁷⁹⁹ Osmanlı toplumunun manevi ve kültür hayatında önemli yeri olan tarikatların önde gelenlerinden biri de Mevlevî tarikatıdır. Mevlevî tarikatına ait yapılar olan Mevlevîhaneler toplumun ibadet başta olmak üzere eğitim, sohbet, sosyalleşme, barınma ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olmuşlardır. İstanbul'da Beşiktaş, Galata, Yenikapı, Kasımpaşa ve Üsküdar semtlerinde Mevlevîhane inşa ettirilmiştir. M. Baha Tanman, "Mevlevîhanelerin ve Özellikle İstanbul Mevlevîhanelerinin Mimari özellikleri", **Mevlevî Dünyasında Bahariye Mevlevîhanesi**, İstev, İstanbul 2013, s.51-73. Bu mevlevîhanelerden Beşiktaş'ta bulunanı 1622 yılında bugünkü Çırağan Sarayı'nın yerinde kurulmuştur. Muhtemelen Beyhan Sultan'ın Çırağan Sarayı'nın yanında konumlanan Mevlevîhane 1804 yılında Sultan III. Selim tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Sultan II. Mahmud döneminde arsası saraya dâhil edilen Mevlevîhane yanındaki Musahib Abdi Bey Yalı'sına taşınmıştır. Ancak bu yeni yer de 1867-68 yıllarında Çırağan Sarayı'nın yeniden inşası sebebiyle yıkılmıştır. Böylece Beşiktaş Mevlevîhanesi önce Fındıklı'da Karacehennem İbrahim Paşa Konağı'na, ardından 1870'te Maçka'ya ve en son 1874-77 yılları arasında Eyüp'te Haliç kıyısında yaptırılan yeni yerine taşınmış ve bundan sonra "Bahariye Mevlevîhanesi" olarak adlandırılmıştır. M. Baha Tanman, "Bahariye Mevlevîhânesi", **DİA**, c. 4, İstanbul 1991, s. 471-473. M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", **DİA**, c. 5, İstanbul 1992, s. 553-554.

⁸⁰⁰ 14 Zilka'de 1206/ 4 Temmuz 1792 Çarşamba günü Sultan III. Selim Çırağan Sarayı'na kız kardeşine gitmiş, ardından da Mevlevîhane'ye ziyarette bulunmuştu. Rûznâmede kız kardeşinin ismi geçmemekle birlikte Çırağan'da bu sırada Beyhan Sultan'ın oturuyor olması gerekmektedir. "...Çırağan Sarayı'nda ikamet üzere olan hemşîreleri Sultân Hazretlerine tebdilen teşrîf ve Mevlevî-hâne-i ziyâret buyurup ahşâma avdet buyurdular..." **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 80, 3 Zilka'de 1207/ 12 Haziran 1793 Çarşamba günü, "...tebdilen Beyhan Sultan yalısı olan Sâhilsarây -ı Çırâgana teveccüh ü ikbâl ..." **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 130.

ziyaretine farklı yerlerden devam ettiği de görülmüştü⁸⁰¹. 4 Eylül 1798 Salı günü padişahın ziyaretinin; “*Beyhân Sûltân Sahilsarâyı olan Çırağan’a*” şeklinde kaydedilmiş olması 1798 yılı sonlarında sarayın halen Beyhan Sultan’a ait olduğunu göstermektedir⁸⁰². Ancak bir müddet sonra Beyhan Sultan’ın Çırağan’da olmadığı vakitlerde de, büyük ihtimalle mevlevihaneye olan yakınlığı sebebiyle, padişah Çırağan Sarayı’na gelip kalmış ve saray zamanla padişahın sıklıkla gidip dinlendiği bir mekân olmuştur. Hatta bu sırada valide sultan da birçok zaman yanında kalmıştı.

Beyhan Sultan Eyüp’teki sahil sarayında olmasına rağmen, Sultan III. Selim, 12 Eylül 1798 Çarşamba günü, kız kardeşine ait olan Çırağan Sarayı’na valide sultan ile birlikte gitmiş ve bundan sonra yirmi beş gün boyunca Çırağan Sahilsarayı’nda kalmıştı⁸⁰³. III. Selim’in Çırağan’a bir dahaki ziyareti, 12 Eylül 1799 Çarşamba günü olup kısa sürmüş, buradan Mevlevihane’ye geçmişti. Ama bu sırada sarayın kime ait olduğu ya da Beyhan Sultan’ın hangi sarayda olduğuna dair bir kayıt mevcut değildir⁸⁰⁴. Aynı şekilde bir sonraki ziyaret 26 Haziran 1800 tarihinde gerçekleşmişti. Tebdil binişi vesilesiyle Çırağan Sarayı’na gelen padişah buradan mevlevihane mukabelesine gitmiş⁸⁰⁵, 10 gün sonra da valide sultan, kadınlar ve harem Çırağan Sahilsarayı’na nakl edilmiş, ardından da padişah Çırağan’a geçmişti. Sahilsarayın bu tarihten sonra mâbeyn olarak da kullanıldığı açıktır⁸⁰⁶. 11 Ağustos 1800 günü de “*Çırağan’da halvette olan Harem-i Hümayûn*” Beşiktaş’a taşınmıştı⁸⁰⁷. Sonrasında Sultan III. Selim’in Çırağan’ı sıklıkla kullandığı, kayıkla kolaylıkla gidip geldiği anlaşılmaktadır.

⁸⁰¹ 8 Rebiülevvel 1210/ 22 Eylül 1795 Çarşamba günü tebdilen, Beyhan Sultan’ın Çırağan’da ki sahil sarayına gelmiş ancak Sultan’ın Eyüp’te olduğu anlaşılınca buradan mevlevihaneyi ziyarete gitmiştir. **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 201.

⁸⁰² **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 287 (23 Rebiülevvel 1213/ 4 Eylül 1798)

⁸⁰³ “*mâh-ı Rebiyü’l-ahırın gurre sin çahâr-ı şenbih günü Vâlide Sultan Hazretleri Efendileri alup Beyhân Sultân Çırâğân Sâhilsarâyı’nda olmayub Eyyüb’de olmağla Sâhilsarây-ı Çırâğânı teşrif ve mukâbele-i ziyâret birle birkaç gün Sâhilsarây-ı mezkûrda hafice dâire-i muhtasarı ile ikamet buyurulmak tasmim buyurulup beytütet olunmağla...*” **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 287-289 (1 Rebiülahir 1213/ 12 Eylül 1798)

⁸⁰⁴ **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 313 (11 Rebiülahir 1214/ 12 Eylül 1799)

⁸⁰⁵ **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 331 (3 Safer 1215/ 26 Haziran 1800)

⁸⁰⁶ **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 331-332 (13 Safer 1215/ 6 Temmuz 1800)

⁸⁰⁷ **Sırkاتبی Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 334 (20 Rebiülevvel 1215/ 11 Ağustos 1800)

Rûznâmede önceleri yer alan “*Beyhan Sultan Sahilsarâyı olan Çırağan*” ifadesi yerine artık sadece “*Sahilsarây-ı Çırağan*” ifadesi kullanılmaktaydı. Beyhan Sultan sarayı muhtemelen 4-5 yıl kadar kullanmış, sonrasında ise padişaha geçmişti. Sarayın padişaha geçmesi nedeniyle Beyhan Sultan için Boğaziçi sahilinde yeni bir saray yapılma girişimleri başlatılmıştı.

Cevdet Paşa Tarihi de 14 Ekim 1802 günü padişahın Beşiktaş Sarayı’ndan Topkapı’ya dönüşünü anlattığı sırada Çırağan Yalısı’nın Beyhan Sultan’a ait iken bedel karşılığında Sultan III. Selim’e bırakıldığı bilgisini verir⁸⁰⁸. *Vâsıf Tarihi*’nde de, Çırağan Sarayı’nın malum bir bedelle Beyhan Sultan tarafından padişaha bırakıldığı ve özellikle yaz aylarında kullanıldığı ifade edilmiştir⁸⁰⁹.

Çırağan Sahilsarayı’nın Beyhan Sultan tarafından kullanıldığı dönemde çeşitli ihtiyaçları devlet tarafından karşılanıyordu. 25 Haziran 1797 tarihinde Beyhan Sultan’a ait Beşiktaş’taki Çırağan Sahilsarayına iki masura su yeterli gelmediğinden, padişahın izni ile Galata Sarây-ı Hümâyûnu suyundan iki masura su ilave edilmiş ancak senedine ihtiyaç duyulduğundan bu konuda hatt-ı hümâyûn çıkarılması için Beyhan Sultan’ın kethüdası Arif Efendi tarafından bir kıt’a takrirle talep edilmiş ve padişah da gerekli izni vermişti⁸¹⁰.

4.3. Tersane Bagesi Sarayı

İstanbul Haliç sahilinin en büyük sahil sarayı olarak kurulan yapı, burada bulunan tersane dolayısıyla “*Tersâne Sarâyı*” ismini almıştı⁸¹¹. Fatih Sultan Mehmed’in burada bir tersane ve etrafında kasırlar, köşkler ve daireler inşa ettirmesiyle Haliç’te deniz kıyısında yazlık saray olarak zamanla yapılar topluluğu şeklinde gelişmiş, “*Ayna Sarâyı*” ve 17. yüzyıldan itibaren de “*Aynalıkavak*” adı ile

⁸⁰⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. VII, Matbaa-i Osmaniye, 2. bs. , Dersâdet 1309, s. 268. (16 Cemaziyelahir 1217/ 14 Ekim 1802)

⁸⁰⁹ Hüseyin Sarıkaya, *Ahmed Vasıf Efendi Ve Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakâikü’l-Ahbâr’ı 1209-1219/1794-1805 (İnceleme ve Metin)*, Doktora Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2013, s. 698.

⁸¹⁰ BOA HAT 187/8815 (29 Zilhicce 1211/ 25 Haziran 1797)

⁸¹¹ Burcu Alarşlan, *Tersane (Aynalıkavak) Sarayı’nın Yerleşim Planı ve Mimari Özellikleri*, Doktora Tezi, Danışman: M. Baha Tanman, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1999, s. 59.

anılmıştı⁸¹². Topkapı Sarayı ile arasında deniz yolu ile sağlanan iletişimin kolaylığı da sarayın gelişiminde rol oynayan unsurlardan olmuştu⁸¹³.

Aynalıkavak Sarayı, 18. yüzyılda Lale Devri'nde düğün ve şenliklerin izlendiği bir mekân olarak kullanılırken sonrasında sıklıkla kullanılmamıştı. Sultan III. Mustafa döneminde bekçilerin gözetiminde kalan saray, Sultan I. Abdülhamid döneminde detaylı bir tamir geçirmişti. Saray 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aralıklı da olsa İngiliz ve Rus elçileri ile siyasi görüşmelerin yapıldığı, 1779 Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin hazırlandığı bir mekân olarak görülür. Sultan III. Selim döneminde ise padişahın yazlık saray olarak da kullandığı ve zaman zaman tersanedeki faaliyetleri izlediği bir merkez olmuştu⁸¹⁴. Üç sofalı, tavan ve duvarlarında gözlemlenen barok ve rokoko karışımı süslemeler ile 18. yüzyıl sonu Batı etkisinin Osmanlı saraylarındaki izlerini ifade eden örneklerinden olan⁸¹⁵ bu iki katlı saray, Sultan III. Selim döneminde sıklıkla kullanılmıştı. Minyatür ve gravürlerde kazıklar üzerinde yükseldiği görülen⁸¹⁶ ve orta sofa kısmının denize çıkıntılı olduğu sarayın, 1805-1806 tarihli keşif defterine göre içerisinde; *“harem, daire-i hümayûn, namazgâh köşkü, kızlarağası dairesi, hazinedar ağa ve maiyetinin dairesi, acemioğlanları koğuşları, hademe odaları, enderun ağalarının odaları, silahdâr ağa, hazine ve seferli daireleri, balıkxane, köşkler, hamamlar, havuzlar, kapılar ve camiler”* bulunuyordu⁸¹⁷.

Beyhan Sultan Çırağan Sarayı'ndan sonra geçici bir müddet, devlete ait mülklerden olan Tersâne Bağçesi Sarayı'nı kullanmıştı. 1 Temmuz 1800 tarihinde, padişah III. Selim'in tersane'yi ziyareti sonrasında, *“Tersâne Bağçesi Sahilsarâyı'nda mûkime”* kız kardeşini ziyaret etmesi ile ilgili kayıttan⁸¹⁸ Beyhan Sultan'ın burada kaldığı anlaşılmaktadır. 15 Ağustos 1800 Cuma günü padişahın Beyhan Sultan'ı

⁸¹² Şule Yum (M.A.), “Aynalıkavak Kasrı”, **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul 1998, s. 207-209.

⁸¹³ B. Alarşlan, **Tersane (Aynalıkavak) Sarayı**, s. 61.

⁸¹⁴ Belgelerden Sultan III. Selim döneminde tamirat geçirdiği de bilinen sarayın, 1805-06 tarihlerinde yıkıldığı anlaşılmaktadır. Yıkılan yapılardan ayakta kalan tek yerleşim ise Aynalıkavak Kasrı olmuştur. B. Alarşlan, **Tersane (Aynalıkavak) Sarayı**, s. 64-71.

⁸¹⁵ Şule Yum, “Aynalıkavak Kasrı”, s. 213-214.

⁸¹⁶ B. Alarşlan, **Tersane (Aynalıkavak) Sarayı**, s. 111.

⁸¹⁷ Tülay Artan, “Aynalıkavak Kasrı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993, s. 485-486.

⁸¹⁸ **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 331 (8 Safer 1215/ 1 Temmuz 1800)

ziyaretinde yine “*Tersâne Bagcesinde mûkime*” ifadesi geçmektedir⁸¹⁹. Rûznâme’de “*Eyüp’te Beyhan Sultan Sahilsarâyı*” ya da “*Beyhan Sultan Sahilsarâyı olan Çırağan*” ifadelerine karşı “*Tersâne Bagcesi Sahilsarâyı’nda mûkime*” ifadesi Beyhan Sultan’ın, Akıntıburnu Sarayı’nın inşası sırasında bir müddet için Tersâne Bagcesi Sarayı’nı kullandığına işaret etmektedir.

Beyhan Sultan’ın aynı zamanda hem Tersane Bagcesi hem de Eyüp Sarayı’nı kullandığını, III. Selim’in binişlerini kaydeden rûznâmede padişahın 3 Ocak 1801 Cumartesi günü Beyhan Sultan Sarayı’nı ziyaretine dair kayıttan⁸²⁰ anlaşılmaktadır. Eyüp’ten sonra Beyhan Sultan’ın tekrar Tersane Sarayı’na geçtiği 10 Ekim 1801 Cumartesi günü padişahın tersane ve sonrasında kız kardeşine yaptığı ziyaret üzerinden görülür⁸²¹. Ancak iki yıl sonra yapılan bir diğer ziyaret Hatice Sultan’ın Tersane Bağcesi Sarayı’nda ikamet ettiği bilgisini verir⁸²². Bu belgeler üzerinden, hanedan kızlarının kendi sarayları yanı sıra ihtiyaçlarına göre gerektiği zamanlarda hanedana ve padişaha ait köşk ve sarayları kullandıkları söylenebilir.

4.4. Arnavudköy Akıntıburnu (Bebek) Sahilsarayı

Arnavudköy Sarayı, Boğaziçi’nin XVIII. yüzyılda yerleşime açılan, sahil saray, yalı ve köşklerle süslenen bölgesi Arnavudköy⁸²³’den Bebek’e doğru uzanan sahilinde, Akıntı Burnu⁸²⁴ diye adlandırılan mevkide konumlanmaktaydı. Beyhan Sultan’ ait belgelerde ismi sıklıkla Akıntıburnu Sahilsarayı olarak ve bazen Arnavudköy ya da Bebek Sahilsarayı olarak geçmektedir. Sırasıyla Köçeoğlu, Yusuf

⁸¹⁹ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 335 (24 Rebiülevvel 1215/ 15 Ağustos 1800)

⁸²⁰ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 343 (17 Şaban 1215/3 Ocak 1801)

⁸²¹ Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme, s. 360 (2 Cemaziyelahir 1216/10 Ekim 1801)

⁸²² M. A. Beyhan, *Saray Günlüğü*, s. 140 (7 Zilkade 1218/ 18 Şubat 1804)

⁸²³ “Boğaziçi akıntılarının, şeytan akıntısı olarak isimlendirildiği yerde ve sultanın varislerinin sarayı civarında bulunan bir Arnavud köyü olan Arnavutköy, güçlü bir su değirmeni ile çalışmaktadır. Önceden limandan gelen tatlı suyla şekillenen debinin takibini yapan biri tarafından destek alan sandalcılar, yaklaşık olarak çeyrek mil kadar, gemilere, çekerek eşlik etmek zorundaydılar. Kıyı civarında su derinliği çoğu yerde makul düzeydedir ki bazen Türk savaş gemileri ahşap iskelelere sürtmekte ve evler ile kanalın uçlarına doğru sürüklenmektedir.” J. C. Hobhouse, *A Journey Through Albania and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople, During the Years 1809 and 1810*, s. 263.

⁸²⁴ İstanbul Boğazı’nın Rumeli yakasındaki en kuvvetli akıntı bölgesi olarak, Akıntı burnu ile ilgili dönemin tanığından bir şiirsel anlatım için bakınız: G. V. İnciciyan, *Boğaziçi Sayfiyeleri*, s. 110-112.

Kamil Paşa ve Ali Paşa yalılarının başında boğazı süslediği anlaşılmalı birlikte⁸²⁵ belirtilenin aksine saraya 18. yüzyıl fotoğraflarında rastlanamamıştır⁸²⁶.

1814-1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Abdullah Ağa tarafından tutulan defterde⁸²⁷ hem Eyüp hem Akıntıburnu Sarayı'nın Beyhan Sultan'a ait olduğu kaydedilmişti. Saray, Arnavutköy iskelesinden Bebek Kasrı'na devam eden yol üzerinde sayılan 51 hane arasında müslüman ve gayrimüslüm halka ait yalıların arasında yer alıyordu. “Akıntıburnu nâm mahal” olarak adlandırılan mevkide çeşmesi, ardından kahvehane, 5 adet dükkân, berber, bakkal dükkânı, 2 tane yalının ardından, biniş-i hümâyûn yeri ve Mehmedpaşa Kasrı'nın ardında konumlanıyordu. Beyhan Sultan Sarayı'ndan Bebek Kasrı'na kadar devam eden güzergâhta ise Bedestânî Ahmed Ağa, Hazinedarbaşı Şakir Ağa, Küthüda İbrahim Efendi yalıları, arada bir peksimet fırını ile Hekimbâşı, Himmetzâde, şeyhülislam Dürriyâde, müderristen Elmasizâde ve Yesarizâde yalıları yer alıyor yol Bebek Bostaniyan Ocağı, Bebek Kasrı ve İskelesi ile devam ediyordu⁸²⁸.

Beşiktaş'tan Bebek'e doğru sahil yolu üzerinde hanedan kızlarına ait başka saraylar da bulunuyordu. Hatice Sultan'ın Neşetabad Sarayı, Esmâ Sultan'ın Kuruçeşme'deki Tırnakçı Yalısı ve 19. yüzyılda Sultan Abdülmecid'in kız kardeşi Adile Sultan ile kızları Cemile ve Münire Sultanlara ait yalılar Tophane'den Arnavutköy'e kadar boğaz kıyısında gelişen hanedan yapılanmasını gösteriyordu⁸²⁹. Bu yalılar Boğaz'ın Ortaköy ve Kuruçeşme iskeleleri arasında birbirlerine çok yakın konumlanmışlardı. Öncelikle kardeşi Hatice Sultan'ın Neşetabad Sarayı vardı. Hibetullah Sultan Sarayı ile Esmâ Sultan'a ait Tırnakçı Yalısı da çok uzakta değildi⁸³⁰.

⁸²⁵ **Konstantiniyye'den İstanbul'a XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi'nin Rumeli Yakası Fotoğrafları**, Pera Müzesi, İstanbul 2006, s. 87.

⁸²⁶ 1890 tarihinde Abdullah kardeşlere ait olduğu anlaşılan Defterdarburnu fotoğrafında kıyı boyunca uzanan yalılardan biri olmalıdır. **Konstantiniyye'den İstanbul'a**, s. 83.

⁸²⁷ R. E. Koçu, “Bostancıbaşı Defterleri”, s. 71.

⁸²⁸ R. E. Koçu, “Bostancıbaşı Defterleri”, s. 71. C. Kayra, E. Üyepazarcı, **Bostancıbaşı Sicilleri**, s. 122-123.

⁸²⁹ Deniz Esemeli, “Klasik Dönem Sonrası Osmanlı Saraylarında Harem Mimarisi”, **Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Padişahın Evi: Harem**, İstanbul 2010, s. 30-32.

⁸³⁰ R. E. Koçu, “Bostancıbaşı Defterleri”, s. 69-70.

Ayrıca, Esmâ Sultan'a ait yalıdan 4 hane sonra, Beyhan Sultan'a intikal etmiş olan bir yalı arsası da vardı⁸³¹.

Resim 6: 19. yüzyıl başlarında Boğaziçinde yerleşim
(II. Mahmud'un İstanbul'u Bostancıbaşı Sicilleri, s.90-91.)

⁸³¹ C. Kayra, E. Üyepazarcı, **Bostancıbaşı Sicilleri**, s. 119-120.

Beyhan Sultan'ın Bebek Sarayı'nın mahallinde öncesinde Hasan Kalfa'ya ait bir arazi vardı ve 1802 yılına gelindiğinde saray inşası için gerekli setlerin oluşturulmasına başlanmıştı⁸³². 1802-1803 yıllarında İstanbul'a gelen Alman Ulrich Jasper Seetzen, Akıntıburnu Sarayı'nı Türk mimarisine uygun bir biçimde, içerisinin aydınlık olmasına ve hava girmesine imkân verecek şekilde çok fazla cumba içeren, pencereci, renkli süslü, bahçesi teraslarla süslenmiş, büyük ve zarif bir bina olarak tarif etmekte ve yapının imarının tamamlanmadığını ifade etmekteydi⁸³³. Cahit Kayra da, *Bebek Mekânlar ve Zamanlar* eserinde; Beyhan Sultan'a ait Akıntıburnu Sarayı'nın arsasında öncesinde başka bir saray olduğunu, yeni sarayın inşasının 1804 yılında Mimar Todori Kalfa tarafından tamamlandığını, kesin olmasa da iç süslemelerinin Melling tarafından yapılmış olabileceğini söyler. Buna ilaveten kargir olup, Batı stilinde inşa edilen yapının tam 100 odadan oluştuğu bilgisini verir. Saray'ın bahçesinde bir de eşi Mustafa Paşa için bir yalı yaptırıldığını ve sarayın 1960'lı yıllara kadar Bebek sahilinin değişmeyen yapılarından biri olduğunu da eklemiştir⁸³⁴. Uluçay'a göre de çağlayan ve havuzlu güzel bir bahçe içine konumlanan sarayın inşası 1804 yılında tamamlanmıştı⁸³⁵.

Beyhan Sultan'ın Arnavutköy'de inşa ettirdiği saray dönemin şairi Sürûrî'nin dizelerinde de yer almış ve şair saraya verilen emeği;

“Hesâb-ı hendese ile vâr kıyâs et kim ne mikdârı

Tekellüf etmiş ehl-i sanat ol zîbende bünyâne” dizeleriyle övmüştü⁸³⁶

Arnavudköy Sarayı'nın inşası 1805 yılı başlarında Beyhan Sultan ve padişahın beğenilerine uygun olarak tamamlanmıştı. Beyhan Sultan 16 Şubat 1805 Pazar günü

⁸³² Setlerin yapımında taşları kırmak gerektiğinden barut ihtiyacı doğmuş, ihtiyacın baruthaneden alınması için durum defterdara iletilmişti. BOA C. SM 25/1262 (12 Zilhicce 1216/ 15 Nisan 1802)

⁸³³ Ulrich Jasper Seetzen, *İstanbul Günlükleri 12 Aralık 1802- 22 Haziran 1803*, c. 1, çeviren: Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 346.

⁸³⁴ Cahit Kayra, *Bebek Mekânlar ve Zamanlar*, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul 1993, s. 53-54.

⁸³⁵ Ç. Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, s. 103-104 (1218/1804)

⁸³⁶ Osman Sürûrî, *Divân-ı Sürûrî*, Bulak, Matbaatü's-Saade 1255, Bölüm 1, s. 49, 5. Beyit “*Tarih-i Kasr-ı Beyhân Sultân*”(1215/ 1800).

padişah III. Selim'e yeni yapılan sarayını gezdirmişti⁸³⁷. Bu ziyaretin ardından padişah kız kardeşinin sarayının inşası sırasında sadakatle çalışmalarından ötürü dülger kalfalarından Todori Kalfa ile oğlu ve iki hizmetkârını ödüllendirmiş, cizyeden muaf tutulmalarına karar vermişti⁸³⁸. İnşaatın ardından Levend çiftliğinden sahilsarayaya kadar olan su yolları tamir edilerek sarayın su ihtiyacı karşılanmış ve gerekli zamanlarda da tamiratları yapılarak devamlılığı sağlanmıştı⁸³⁹.

Arnavudköy Sarayı bahçesinin üç tarafıda oymalı güllüklerle süslenmişti. Deniz tarafında bir köşk inşa edilmiş, etrafına perde konulmayacak şekilde cam çerçeve ile çevrelenmiş böylece boğaz manzarasını daima seyre açık kılmıştı. Köşkün duvarlarını süsleyen üç adet su resmi özel olarak ressama yaptırılmıştı⁸⁴⁰. Sarayın bir odasında aynalı fanus ve karşısında tavşankari çekmeceli nişimen vardı ve kapısının bir tarafı yüklük ve bir tarafı dolap idi. Odanın pencereleri kurşun sürmeli çifte cam olup tavanı macundan yeni tarz olarak dizayn edilmişti. Odanın önünde küçük sofa, bir abdesthane, bir memşa ile odadan ayrı hamam da bulunuyordu⁸⁴¹. Sahilsarayda yerleri hasırla kaplanmış bir divanhane bölümü ile *Şemsiyeli* adı verilen bir köşk bulunmaktaydı. Saraya dönem dönem yapılan tamiratlar ile yeni oda, hamam ve camekânlar ilave edilmişti⁸⁴². Sarayında hizmetlilerine ve kethüdasına ait odalar da bulunuyordu⁸⁴³. Beyhan Sultan'ın inşa ettirdiği Akıntıburnu çeşmesi için de sarayına yakın bir konum belirlemişti⁸⁴⁴.

Boğaziçi kıyısında Beyhan Sultan sahilsarayını gibi geniş bahçeleri bulunan birçok sahilsaray bulunuyordu. Bu bahçeler setler şeklinde yapılandırılırken setlerde

⁸³⁷ "...hevâ lâtif olmağla Hasan halifede Beyhân Sultân der-dest-i binâ ü inşâ olan Sahilsarây'ını teşrîf ve müşârûnileyhâ dahî anda olmağla ahşâma dek eğlenilüb..." **Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, s. 371 (16 Zilkade 1219/ 16 Şubat 1805)

⁸³⁸ BOA HAT 1490/32 (22 Zilhicce 1219/ 24 Mart 1805)

⁸³⁹ *Levend çiftliğinden saraya kadar olan su yollarının tamirat bedeli 7.000 guruş*, TSMA E. 113/4 (1231/1815-16)

⁸⁴⁰ TSMA E. 173/40 (11 Zilkade 1238/ 20 Temmuz 1823)

⁸⁴¹ Bu tamirat yaklaşık 12.750 kuruşa mal olmuştu. TSMA E. 173/40 (11 Zilkade 1238/ 20 Temmuz 1823)

⁸⁴² TSMA E. 113/4 (1231/1815-16)

⁸⁴³ "*mahrûsa-i Galata'ya muzâfe Arnabud karyesi kurbunda Akındı Burnu [120] nâm mahalde kâ'in müşârûn-ileyhâ Beyhan Sultân hazretlerinin hâlâ şeref-endâz temekkün ve istikrâr buyurdıkları sahilsarây-ı hüld âşiyânelerinde kethüdây-ı âlî-kadrlerine mahsûs odaya varub zeyl-i kitâbda ...*" Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 120.

⁸⁴⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444.

asmalar, sarmaşıklar, incir, limon ve portakal gibi meyve ağaçları ve kameriyeler ile ortada fiskiyeli havuz, çevrede çeşit çeşit kestane, sedir, mimoza gibi ağaç ve çiçekler bulunuyordu⁸⁴⁵. Beyhan Sultan'ın Akıntıburnu Sarayı'nın arka tarafındaki bahçe de bir rampa üzerinde setler şeklinde düzenlenmişti⁸⁴⁶. Bahçesi büyüklü küçüklü ağaçlar ve çiçekler ile kaplanmıştı. Sultan öldüğünde bahçede 8'i büyük 45 tanesi orta boy olmak üzere toplamda 73 adet turunç, limon ve portakal ağacı mevcuttu. Ayrıca 50 tane karanfil saksısı, 35 tane de mermer çiçek saksısı sayılmıştı⁸⁴⁷.

Beyhan Sultan'ın Akıntı Burnu Sahilsarayı daha sonra Mihrimah Sultan ve Feride Sultan Sarayı olarak el değiştirmiş, Cumhuriyetle birlikte 1924 yılında hazineye devredilmişti. 1930 yılına gelindiğinde saray Boğaziçi Lisesi binası olarak işlev görüyordu⁸⁴⁸. Ancak 1956-1957 yılları arasında, İstanbul'da artan trafiğe çözüm olarak başlatılan yol genişletme çalışmaları sebebiyle Mimar Sinan'ın yapmış olduğu Beşiktaş Hamamı ve daha birçok eser gibi ortadan kaldırılmıştı. O dönemde Feyz-i Ati Lisesi olarak kullanılan Beyhan Sultan Sahilsarayı da Beşiktaş'tan Bebek'e giden sahil yolunun genişletme çalışmalarının kurbanı olarak yıkıldı⁸⁴⁹. Böylece sarayın bulunduğu arazi bugün sahil yolu olarak işlev görmektedir.

Hayatının son günlerine kadar Eyüp⁸⁵⁰ ve Arnavudköy saraylarını kullanan Beyhan Sultan'ın gelirleriyle saraylar inşa ettirmesi, saraylarında ortalama yüze yakın kişiyi istihdam etmesi, onları idare etmesi ve problemleriyle meşgul olması hanedan üyesi kızların sahip olduğu zenginlik ve gücün göstergesi olmakla birlikte Osmanlı hane yapılanmalarının da bir örneği olarak değerlendirilebilir⁸⁵¹.

⁸⁴⁵ Gönül Aslanoğlu Evyapan, **Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri**, ODTÜ, Ankara 1972, s.22-23.

⁸⁴⁶ Sedat Hakkı Eldem, **Türk Bahçeleri**, Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri: 1, İstanbul 1976, s. 50-51.

⁸⁴⁷ TSMA E. 1172/25 (29 Zilhicce 1240/ 14 Ağustos 1825). Aynı dönem Esmâ Sultan'ın da bahçesinde de limon ağaçları ve saksıları vardı. T. Duran, **I. Abdülhamid'in Kızı Esmâ Sultan**, s. 117.

⁸⁴⁸ C. Kayra, **İstanbul Mekânlar**, s. 126.

⁸⁴⁹ Burak Çetintaş, "İstanbul Şehri Yıkarak Tarihe Geçenler", **NTV Tarih**, Sayı 47, Aralık 2012, İstanbul, s. 68.

⁸⁵⁰ TSMA E. 113/10 (Recep 1239/ Mart 1824)

⁸⁵¹ Beyhan Sultan'ın, Silahdâr Mustafa Paşa ile evliliğinin hemen ertesine 1784-1785 yılına ait yıllık ödeme kayıtlarına göre sarayında 60-80 kişi hizmetinde bulunuyordu. Bayram vesilesiyle dağıtılan harçlıklara göre haremdeki görevliler: TSMA D. 2174, vr. 4a. (1199/ 1784-1785)

4.5. Yeni Saray Arayışları

Beyhan Sultan'ın yaşamının son yıllarında hem kendisi için hem de evlenmekte olan kızı Hatice Hanım Sultan için yeni saraylar aradığı anlaşılmaktadır. Kethüdası Mehmed Sadık Efendi ile yazışmaları sahip olduğu bir konağı satma ve yerine yeni bir konak alma çabası içinde olduğunu gösterir. Hatta Sultan, kethüdası tarafından elindeki konağı satma konusunda aceleci davranmasıyla eleştirilmiştir⁸⁵². Diğer yandan da Sultan'a yeni bir mekân arandığı izlenmektedir⁸⁵³. Kethüdası Mehmed Sadık Efendi'nin Beyhan Sultan'a yazdığı notta Sultan'ın sarayını taşımak istediği, bu yüzden Kabataş'ta merhum Çelebi Efendi'nin sahilhanesinin sordurulduğu ancak daimi oturacakları haberi gelmesi üzerine yine Kabataş'ta merhum kadıaskerin yalısının kızından sordurulduğu, ferah olan bu yalı için cevap beklendiği, gelen cevabı hemen iletceği ifade edilmişti⁸⁵⁴.

İhtiyaca uygun bir yalının acilen bulunması için Sultan'ın talepleri kethüdasının ona yazdığı notlarda sıklıkla izlenmektedir. Beyhan Sultan bu niyetle 1823 yılı içerisinde Safaîzade Yalısı'nı görmeye gitmeyi planlamıştı. Beyhan Sultan'ın yalısına teşrif edeceğini öğrenen yalı sahibi Safaîzade Ahmed Latif, çok memnun olmuş, hem memnuniyetini bildirmek hem de yalının sofa kısmında bulunan tahta perdenin istenirse yenilenebileceğini belirterek, ziyareti beklediklerini bildirmişti⁸⁵⁵. Ancak evraklara göre; Safaîzade Yalısı Beyhan Sultan'ın 1823-24 yılında evlenecek olan kızının düğün yemeği merasiminin yapılması için uygun görülmüş, evlenen çiftin sonrasında da burada oturması kararlaştırılmıştı⁸⁵⁶. Dolayısıyla Sultan'ın yalı arayışında bu kadar telaşlı olmasının nedeni muhtemelen düğün hazırlıklarından kaynaklanıyordu.

Aramalar sonucunda 1823 yılı içerisinde Lebibe Hanım'dan bir yalı satın almıştı⁸⁵⁷. 86.000 kuruşa satın alınan yalının ödemesi iki taksitte yapılmıştı. 50.000

⁸⁵² TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

⁸⁵³ TSMA E. 154/14.

⁸⁵⁴ TSMA E. 154/25 (1237/ 1821-22)

⁸⁵⁵ TSMA E. 173/32 (Tahmini tarih 1238/ 1822-23)

⁸⁵⁶ TSMA E. 154/15 (1239/ 1823-24)

⁸⁵⁷ TSMA E. 113/10 (17 Şevval 1238/ 27 Haziran 1823), TSMA E. 174/25 (26 Zilhicce 1238/ 3 Eylül 1823)

kuruşu 27 Haziran 1823 tarihinde, geriye kalan 36.000 kuruşunu da iki ay sonra 5 Eylül 1823'te ödenmişti⁸⁵⁸. Ancak yalı için yapılan ödeme bu kadarla kalmamıştı. Yalının satın alınmasını takip eden sekiz ay içerisinde tam 9 seferde 10.000'er kuruşdan toplam 90.000 kuruş yalı tamiri için harcanmıştı⁸⁵⁹. Böylece bu yeni yalı Beyhan Sultan'a tamirleriyle birlikte fiyatının iki katına tam 176.000 kuruşa mal olmuştu.

Beyhan Sultan aynı tarihlerde Eyüp Sarayı'ndaki ev eşyalarından bir kısmını başka bir yere taşıttırmıştı. İçerisinde çeşitli minder, şilte, yastık ve makadlar, sahan, ibrik, mangal, leğen, tabak, tas, desti, tepsi gibi ev ve mutfak gereçleri gibi eşyaların⁸⁶⁰. nereye götürüldüğü evrakta açıkça belirtilmese de yeni yalıya götürülmüş olabilirdi.

Yeni yalının nerede olduğuna dair açık bir kayıt da bulunmamaktadır. Ancak bir belgedeki⁸⁶¹ “*Devletlû ismetlû veliyyül-nimet efendimiz hazretlerinin Beşiktaş'da olan sarây-ı hümayûnlarının ebniyesi husûsuna bed olunduğu gündün hitâmına kadar sarf olan mebâliğin cümle yekûnu beyân fi 15 Ra sene 1239*” ifadesi ve ardından geçen Çırağan Yalısı'nın yeniden inşası kaydı, Beyhan Sultan'ın ölümünden önce yeniden Beşiktaş'taki Çırağan Sarayı'na döndüğünü ya da kızı için bu sarayı hazırlattığını düşündürmektedir. Beyhan Sultan'ın 1824 yılında ölümü ile yazılan muhalefatında Beşiktaş Sarayı'nda tespit edilen bir kısım eşyası yanında odun ve kömürünün bulunması sarayın Beyhan Sultan tarafından kullanıldığına işaret etmektedir⁸⁶².

Çırağan Sarayı'nda yapılan tamir kayıtlarında geçen yerlere göre sarayın bazı bölümleri şöyle idi⁸⁶³: Beyhan Sultan'a mahsus harem binası ve fevkani hamam, talimhane binası, aşağıda kalfalar hamamı, mâbeyn yanında bulunan fevkani bahçe, ağalar ve kethüda efendi yerleri binası, baltacılar dairesi binası, Beyhan Sultan'ın

⁸⁵⁸ Yapılan ödeme karşılığında senet alınmıştı. TSMA E. 174/25 (26 Zilhicce 1238/ 3 Eylül 1823)

⁸⁵⁹ Yalı tamiri için 6 Zilkade 1238/ 15 Temmuz 1823, 27 Zilkade 1238/ 5 Ağustos 1823, 20 Zilhicce 1238/ 28 Ağustos 1823, 9 Muharrem 1239/ 15 Eylül 1823, 22 Muharrem 1239/ 28 Eylül 1823, 19 Safer 1239/ 25 Ekim 1823, 5 Rebiülevvel 1239/ 9 Kasım 1823, 7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823, 1 Cemaziyelahir 1239/ 2 Şubat 1824 tarihlerinde 10.000'er kuruşdan toplam 90.000 kuruş ödeme için bkz: TSMA E. 113/10.

⁸⁶⁰ TSMA E. 173/42 (7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823)

⁸⁶¹ TSMA E. 173/44 (15 Rebiülevvel 1239/ 19 Kasım 1823)

⁸⁶² TSMA D. 2646 (18 Rebiülevvel 1240/ 10 Kasım 1824)

⁸⁶³ TSMA E. 173/44 (15 Rebiülevvel 1239/ 19 Kasım 1823)

araba ahır ve ağalar ahır, araba anbarları, büyük mutfak, harem mutfuğı, haremdede iki adet setli bahçe ve içinde köşk, aşçılar yeri binası, büyük hazine, yalının önünde büyük taş iskele, cami, mevlevihaneye bakan bir bina. Bunun dışında sarayın suyolları ve çevresindeki kaldırım taşları da tamir edilmişti.

Belgede Beşiktaş Sarayı'nın tamiri için alınan malzemeler de sayılmaktadır. Malzemeler içinde çeşitli keresteler, kireç, mermer kireç, hamamlar için alçı, kiremit, horosan, teneke boru, oluk, künk, bezir yağı, hamam ve yerler için taş, cam, doğrama, kafes, şişe, moloz taş, tahta rende, tuğla, çilingir taşı, kurşun, demir, parmaklık ve kafes, hamamlara yıldızlı musluk ve çeşitli yerlere musluk ve bakır, malta taşı, altın varak, yağlı kireç yer almaktaydı. Beyhan Sultan hamamının kapıları için de siyah çûka alınarak saray tamirden geçirilmişti. Bazı küçük masraflarla 131.149 kuruş tutmuştu. Ayrıca Tarlabası'ndan saraya kadar olan suyolları, büyük köşk perdelerinin tamiri, yeni perdeler, bahçe tanzimi ve bahçıvan ücretleri eklenince toplamda 140.681 kuruş harcanmıştı. Masrafların 90.000 kuruşu sarraftan temin edilmiş, buna 6.569 kuruş serdab ücreti eklenmiş ve çeşitli esnaf ve amelelere de 44.112 kuruşluk borç kalmıştı. Aynı belgeye göre masraflara ait ödeme ücretlerin vekilharç Salih eliyle yapıldığı izlenir. Ebniye masrafı için kendisine 10 seferde 100.000 kuruş verilmişti. Ancak aynı numaralı belgenin bir sonraki sayfasında masrafın 141.500 kuruş olduğu, 106.500 kuruşunun teslim edildiği ve esnafa 35.000 kuruş borç kaldığı ifade edilmektedir. Kendisine gelen şikâyetler üzerine Beyhan Sultan ücretleri vekilharca verdiğini söylerken vekilharç ise ben ne yapıyım şaşırđım, aldığım 106.500 kuruş verdim ama borç kaldı diyerek maruzatını iletmişti. Ayrıca Çırağan Sarayı'nın tamiratının bitiminde ustalara 7.000 kuruş da bahşış dağıtılmıştı⁸⁶⁴.

Sultanların sarayları ölümlerinden sonra hazineye intikal ediyor, bundan sonraki masrafları ve tasarrufları devlet tarafından gerçekleştiriliyordu. Beyhan Sultan ve Hatice Sultan'ın ölümünden sonra da sarayları hazineye devr edildi ve kira bedelleri de toplamda 375 kuruş olarak padişah hazinesinden ödenmişti⁸⁶⁵. Ödeme; saray ve

⁸⁶⁴ TSMA E. 173/44.

⁸⁶⁵ TSMA D. 2111/0028, vr. 1b (1 Safer 1242/ 4 Eylül 1826)

sahilsarayların aylık bekçilik ücretleri, su yolcu aylıkları, su yolu tamiri ve bahçıvan ücretlerinden oluşuyordu⁸⁶⁶.

4.6. Saraylarının Mefruşat ve Döşemeleri

Beyhan Sultan'ın saray odalarındaki eşya ve süslemeleri doğrudan anlatan kaynaklar olmamakla beraber başta masraf defterleri olmak üzere tamirat defterleri ve terzi defterleri parça parça da olsa kullanılan eşyalar hakkında bilgi vermektedir. Belgelere göre sarayının odaları, camlarda büyük perdelerin süslediği, tavanda avizelerin aydınlattığı, yerlerde hasır üzerinde şilte, minder, makad ve bolca yastığın serili olduğu mekânlardı. Özellikle minder ve yastıkların üstü saçak, püskül, kirpi ve şeritlerle süsleniyordu. Sarayda kullanılan sandalyeler yaldızlı iskemle, frenk iskemle, sandalye olarak çeşitlenirken⁸⁶⁷ üzerlerine kılıf geçirilerek kullanılıyordu⁸⁶⁸.

Beyhan Sultan'ın alışveriş detaylarına girildiğinde ise eşyalar çeşitleniyordu. Perde, pencere perdesi, zar perdesi, kapı perdesi, bahçe perdesi, yastık, yastık yüzü, pamuk dolu yastık, yüz yastığı, baş yastığı, minder, makad, şilte, boğca, puşide, yorgan, döşek, çarşeb, yorgan çarşebi, yorgan yüzü, oda takımı ve yatak takımı olarak kullanılan eşyalar arasında sıralanıyordu. Kalemkari basmadan, beyaz işlemeli atlastan, mavi çiçekli kumaştan, beyaz taklidi şaliden diktirilen yastıklar sayı bakımından saraylarının en çok kullanılan eşyalarındandı⁸⁶⁹.

Evde çeşitli renklerde perdeler ile perde aksesuar ve süslemeleri de kullanılıyordu. Bunların içinde mavi, lacivert, beyaz, siyah, yeşil, gümüşü ve elvan renklerde pencere perdeleri ayrıca siyah kadife kurdeleli, mavi gaytanlı oymalı, saçaklı kurdeleli olanlar da vardı⁸⁷⁰. Bazı perdeler sırma püsküller ile süsleniyordu⁸⁷¹. Beyhan Sultan'ın Terzi Manol'e sipariş ettiği 12 kanat perde için kullanılan 637 metre⁸⁷²

⁸⁶⁶ TSMAD. 2111/0013-14-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-48-49-50 (1240-47/1825-32)

⁸⁶⁷ TSMAD 857 (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

⁸⁶⁸ TSMAD. 841, vr. 1b (16 Zilhicce 1197/ 12 Kasım 1783)

⁸⁶⁹ TSMAD. 844 (29 Zilhicce 1239/ 25 Ağustos 1824)

⁸⁷⁰ TSMAD E. 173/42 (Rebiülevvel 1239/ Kasım 1823)

⁸⁷¹ "Bir perdeye pencereler açıldı, harçlar kondu, diba parçalar alındı sırma püsküller kondu 17 Ra 1200" TSMAD. 841, vr. 8a (17 Rebiülevvel 1200/ 18 Ocak 1786)

⁸⁷² Halil İnalçık zira' karşılığı olarak kumaşlarda endazeyi kabul etmiş ve 1 endaze= 0,650 m olarak belirtmiştir. H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I**, s, 461, 463, 470.

kadifeye bakılırsa perdenin tek kanadında 56 metre kumaş kullanılacak kadar büyüktü⁸⁷³.

Yerlerde serili döşemelikler ise hasır, kilim, seccade, ihram, taraklı ihram, keçe, muşamma olarak sıralanıyordu. Seccadeler sade ya da pullu kumaşlardan olabiliyordu⁸⁷⁴. Çeşitli ev eşyası olarak sandık, iskemle, kutu ve çekmecelere rastlanıyordu. Ağaçtan imal edilen mabilyaların üstünde mücevherat ve süslemeler bulunuyordu. Sim kaplama iskemle, ağaç iskemle, taam iskemlesi, yaldızlı ağaç sandalye, yaldızlı sandalye, büyük ağaç çekmece, sim hokkalı tavşankari çekmece, ağaç çekmece, altın habbeli ağaç çekmece dolabı gibi çeşitleniyordu⁸⁷⁵. Çekmece, muşamma, çiçeklik ve tahta sandıklar sarayda baştan beri kullanılan eşyalardandı⁸⁷⁶.

Beyhan Sultan saraylarında kullanılan eşyalar için örnekleyebileceğimiz birçok alışveriş kaydı bulunmaktadır. Örneğin; 1795 senesinde Çırağan Sarayı için yastık ve minderlere çit, yapağı ve penbe ve sair eşyalar alınmıştı. 2.444,5 kuruş tutan alışveriş listesine bakılırsa döşemeliklerde ipekli ve çeşitli saçak püskül ve şeritler kullanılmış olmalıydı. Saçaklarda beyaz, pembe ve sarı gibi açık renkler tercih edilmekle birlikte karışık renkler de mevcuttu. Liste; kılabdandan körpe, ipek, beyazlı, sarılı, sarılı beyazlı, beyazlı penbeli, beyazlı yeşilli, penbeli kılabdanlı, penbeli mavili beyazlı kirpi, beyazlı sarılı penbeli kirpi, koyu sarı, mavi, sarılı beyazlı penbeli yeşilli kirpi ve alaca kirpi saçaklardan oluşuyordu. Ayrıca beyaz, sarı ve sarı kara şeritler kullanılmıştı⁸⁷⁷.

Eyüp sarayına alınan eşyalara göre saray odalarında; üstufe yasdık, üstufe koltuk yasdığı, büyük penbe şilte ve yüz, penbe erkân minderi ve yüz, penbe küçük koltuk ve yüz minder, köhne yük minder, üstufe makad, köhne yüz yasdığı, renkli köhne çûka makad bulunuyordu⁸⁷⁸. Sultan ayrıca beyaz üzerine yeşil pul ipekli oda takımları diktirilmişti⁸⁷⁹. Alışverişlere bakılırsa odalar çeşitli renk, kumaş ve işlemeli

⁸⁷³ TSMA D. 844, vr. 10b (15 Rebiülevvel 1238/ 30 Kasım 1822)

⁸⁷⁴ TSMA D. 852 (29 Zilhicce 1198/ 13 Kasım 1784)

⁸⁷⁵ TSMA D. 2646 (18 Rebiülevvel 1240/ 10 Kasım 1824)

⁸⁷⁶ TSMA D 857, (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

⁸⁷⁷ TSMA D. 863 (29 Zilhicce 1209/ 17 Temmuz 1795)

⁸⁷⁸ TSMA E. 173/42 (7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823)

⁸⁷⁹ TSMA E. 922/27 (3 Şaban 1214/ 31 Aralık 1799)

eşyalarla süsleniyor ve kullanılıyordu. Eyüp sarayına yapılan sadece bir alışverişte⁸⁸⁰; 26 adet penbe kılıf oda minderi, 172 adet penbe yasdık, 22 adet penbe baş yasdığı, 31 adet penbe koltuk minderi, 3 adet penbe siyah kadife üzerine kılıbdan işleme yasdık, 1 adet penbe siyah kadife üzerine kılıbdan işleme koltuk minderi, 1 adet kılıbdan işleme koltuk minderi, 16 adet penbe basma yüzlü yasdık, 2 adet penbe mai yüzlü döşek, 15 adet penbe basma yüzlü döşek, 3 adet penbe kılıf döşek, 1 adet çûka erkân minderi, 6 adet çuka perde, 7 adet güvez atlas yasdık, 1 atlas makad, 12 adet penbe kebir minder, 120 adet penbe şilte, 80 adet penbe yasdık diktirilmişti.

Ev perdelerinde siyah ve beyaz renkler tercih edilmekle birlikte üzerlerinde renkli işlemler olabiliyordu. Terzi Manol'e sipariş edilen 12 kanat siyah çûka perdenin, dikiş yerlerine ve başlarına mavi kadifelerden karşılıklı civankeşler dikilmişti⁸⁸¹. Perdeliklerin kapı olarak kullanıldığı da oluyordu ve bu şekilde kullanımda da siyah⁸⁸² ya da beyaz⁸⁸³ tercih edilebiliyordu. Beyhan Sultan Sarayı'nda kullanılan eşyalar, döşemelikler, oda takımları, mutfak eşyaları dönem içindeki tereke kayıtları ile karşılaştırıldığında cinsleri açısından İstanbul halkının ve devlet kademesinde görevli kimselerin eşyalarından farklı değildi⁸⁸⁴.

Beyhan Sultan'ın saraylarında aydınlanmak için ise büyük avizeler yanında fener, kandil, şamdan, mum ve fanus kullanılıyordu. Sarayın ısıtılmasında içerisinde odun ve kömür yakılan mangallardan faydalanılıyordu⁸⁸⁵.

Arnavutköy Sarayı'nın her katı ayrı ayrı büyük avizelerle aydınlatılmıştı. Orta katta büyük, renkli, boyalı bir avize ile üst katta haremde büyük bir avize, haremdeki hünkâr dairesinin büyük köşk kısmında yine büyük bir avize mevcuttu⁸⁸⁶.

⁸⁸⁰ TSMA E. 173/42 (7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823)

⁸⁸¹ TSMA D. 844, vr. 10b (15 Rebiülevvel 1238/ 30 Kasım 1822)

⁸⁸² "Siyah çûkadan bir dane büyük kapu perdesi dikildi içine penbe kanadı etraflarına şerit dikildi harici üstadiyesi 22 guruş eder" TSMA D. 844, vr. 11b (25 Cemaziyelevvel 1238/ 7 Şubat 1823)

⁸⁸³ "Def'a beyaz taklit şaldan bir dane büyük kapu perdesi dikildi halkalarıyla harici üstadiyesi 8 guruş eder" TSMA D. 844, vr. 13a (1 Şaban 1238/ 13 Nisan 1823)

⁸⁸⁴ Fatih Bozkurt, **Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)**, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Arif Bilgin, Sakarya Üniversitesi SBE, Ağustos 2011.

⁸⁸⁵ TSMA E. 174/18 (1231/ 1815-16)

⁸⁸⁶ TSMA E. 1172/25 (Tahmini tarih 29 Zilhicce 1240/ 14 Ağustos 1825)

Beyhan Sultan 1805 yılında sarayına tam 9.612 kuruşa mal olan altın yaldızlı, sim askılı ve kakma süslemeli bir âvîze yaptırmıştı. Özel bir tasarım olduğu anlaşılan avizenin ücretinin 5.220 kuruşluk büyük kısmını işçilik ücreti oluşturmuştu. Ancak avize yaptırıldıktan sonra her nedense gereği kalmadığı anlaşılmış ve avizeciye emeğine ve cayılmasına karşılık 1.500 kuruşluk bir inam verilerek, avize iade edilmişti⁸⁸⁷. Sultan avizeyi iade etmiş ancak hemen aynı gün aynı esnaftan tam 12.000 kuruşa bir kandil satın almıştı. Muhtemelen bu kandil diğerinden daha ihtişamlı idi. 22 kıratlık tam 3 kg⁸⁸⁸ altınla süslenen kandile 7.036,5 kuruşluk altın masrafı yapılırken işçiliği de pek aşağıda kalmamıştı. İşçilik bedeli tam 6.000 kuruş olan kandil böylece 13.036,5 kuruşa mal olmuş ancak üreticisi Duroğlu tarafından 1.036,5 kuruşluk yapılan tenzilatla 12.000 kuruşa, fiyatı peşin ödenerek satın alınmıştı⁸⁸⁹. Üzerinde yaklaşık 3 kg altın bulunan bu kandil ya da bir benzeri ileriki yıllarda Beyhan Sultan tarafından Medine'ye hediye olarak gönderilmişti.

Bugün Beyhan Sultan'ın kullandığı eşyalara ulaşmak mümkün olmamakla birlikte Beyhan Sultan tarafından Medine'ye hediye olarak gönderilen bir kandil Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır⁸⁹⁰. Kandil, hem Beyhan Sultan'ın hem de dönemin zevk ve beğenilerini anlamak açısından değerlendirilebilir. III. Selim dönemine ait eserlerin yayınlandığı saray kataloğu içerisinde fotoğrafı yer alan ve Beyhan Sultan'a ait olduğu anlaşılan bu kandil askısı yine katalogda Mihrişah Valide Sultan'a ait askı ile benzerlik gösterip çok ince ve zarif bir zevkin ürünü olarak görünmektedir. 3 kg altından yaptırılmış olup kandil askısının yüzeyi eflatun, mavi ve beyaz minelerle kaplı olup üzerinde kazıma tekniği ile rokoko tarzı bitki ve güneş motifi bulunmaktadır. 27 x 20 cm boyutlarında, uzunluğu 49 cm olan askının iç kenarında, nesih hat ile “*Ya Muhammed kıl şefaât, ümmetindir Beyhan 1228*” yazısından kandilin 1813 tarihinde yaptırılıp gönderildiği anlaşılmaktadır.

⁸⁸⁷ TSMA E. 174/4 (1 Rebiülevvel 1220/ 30 Mayıs 1805)

⁸⁸⁸ 1 dirhem=3,207gr. M. Sertoğlu, “Dirhem”, **Osmanlı Tarih Lugatı**, s. 86. Buna göre; 959,5 dirhem= 3.077 gr= 3 kg

⁸⁸⁹ TSMA E. 174/4 (1 Rebiülevvel 1220/ 30 Mayıs 1805)

⁸⁹⁰ Kandil, I. Dünya Savaşı sırasında, Medine Muhafızı Fahreddin Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmiş olup bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunmaktadır. **Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han, Topkapı Sarayı Müzesi Has Ahırlar, 24 Aralık 2008–24 Mart 2009**, s. 238-239.

Resim 7: Beyhan Sultan'ın Hz. Muhammed'in kabri için yaptırdığı kandil

(Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han, s. 238-239)

Beyhan Sultan saraylarını süsleyen eşyalar içinde aynalar ve birbirinden farklı çeşitli saatler de bulunuyordu. Masraf defterleri içinde saat alımı ve tamiratına ait sıklıkla izlenen kayıtlar saatlerin sarayda önemli bir aksesuar oluşturduğunu ifade etmektedir. Ay günlü saat, çalar saat, Paris'e tamire gönderilen saat⁸⁹¹, İngilizkârî çekmece saat, İngilizkârî sim kaplama çekmece saat⁸⁹² bunlardan birkaçıdır.

⁸⁹¹ TSMA E. 113/6, 113/7, 113/8.

⁸⁹² TSMA D. 2646 (18 Rebiülevvel 1240/ 10 Kasım 1824)

Eşya listelerinde yukarıda sayılanlar dışında; dürbün, ayaklı dürbün, minekârî altın dürbün, tirkeş takımı⁸⁹³, kuşlu kutu⁸⁹⁴, gümüş çiçekli, yıldız, şerit ve püsküllü cüzdan⁸⁹⁵, çiçekli muşamma⁸⁹⁶, tavşankari ağaç çekmeceli ayine, sim kaplama ayine, yıldızlı ayine, elvan habbeli avize⁸⁹⁷ gibi farklı eşyalara da rastlanıyordu. Ayrıca Beyhan Sultan'a ait eşya defterlerine, kıyafetleri için alınan kumaş, astar, sırma, şerit ve bükmeler dışında ev içinde çeşitli mahallerde kullanılacak örtü ve perdeler için gerekli kumaşlar, dülbent, destmal gibi malzemeler de kaydediliyordu⁸⁹⁸. Ayrıca bu eşyalar içinde şemsiye, muşammalı şemsiye, yelpaze, altın kuşak, çalgı sandığı, altın kutu gibi özel eşyaları da yer alıyordu⁸⁹⁹. Bu eşyaları arasında Eyüp Sarayı'nda tel bir papağan kafesi de bulunuyordu⁹⁰⁰.

4.7. Mutfak Kültürü

Beyhan Sultan Sarayı'nın mutfağı ile ilgili en önemli verileri masraf defterleri ve alışveriş kayıtları ile Beyhan Sultan'ın muhallefatında sayılan eşyalar sunmakta ancak bu malzeme mutfağın düzeni, pişirilen yemekler, yemek tarifleri ya da hazırlanan sofraya ve sunumlar hakkında birçok soruyu açıkta bırakmaktadır.

Osmanlı Sarayı'ndan topluma günlük yaşam⁹⁰¹ ve misafirliklerde içeceklerin başında gelen kahve, Beyhan Sultan saraylarının da vazgeçilmezlerindendi⁹⁰². Beyhan

⁸⁹³ "2.877,5 guruş tirkeş takımı" TSMA E. 171/6.

⁸⁹⁴ "3.500 guruş 1 aded kuşlu kutu behası" TSMA E. 113/6 (16 Cemaziyevvel 1234/ 13 Mart 1819)

⁸⁹⁵ "170 guruş mukaddem tanzim olunan cüzdanın çiçeklerine yıldız ve şerit ve püskül masarifi" TSMA E. 113/10 (27 Zilkade 1237/ 15 Ağustos 1822)

⁸⁹⁶ "Çiçekli muşamma 7 top, kıyye 45 – 315 guruş", TSMA E. 113/10 (17 Receb 1239/ 18 Mart 1824)

⁸⁹⁷ TSMA D. 2646 (18 Rebiülevvel 1240/ 10 Kasım 1824)

⁸⁹⁸ TSMA D. 847 (29 Zilhicce 1204/ 9 Eylül 1790), TSMA D. 841 (12 Şaban 1209/ 4 Mart 1795)

⁸⁹⁹ TSMA D. 857 (9 Zilkade 1211/ 6 Mayıs 1797)

⁹⁰⁰ TSMA D. 2646 (18 Rebiülevvel 1240/ 10 Kasım 1824)

⁹⁰¹ Beyhan Sultan'ın ölümünden 6 yıl sonra, 1830'da, İstanbul'dan geçen J.F. Michaud'un seyahat notlarında kahvenin tüm Doğu'da ve Osmanlı'da sevilmesi dolayısıyla yaygın bir içecek olduğundan hem misafirperverliğin ifadesi olduğundan hem de sohbet, dostluk ve dayanışmayı güçlendirdiğinden söz etmiştir. Öyle ki yazar kimi günlerde 20 bardak kahve içtiğini söylemesi ve onu sevmesinden kaynaklanan bir abartı ile kahvenin olmayışını kadınlar için boşanma sebebi olarak nitelemişti. J. F. Michaud, J. J. F. Poujoulat, **İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830**, Say Yayınları, İstanbul 2014, s. 52.

⁹⁰² Türk mutfağının eşsiz içeceklerinden biri olan kahve 17. yüzyıldan itibaren saray ikramları içinde yerini almış ve bu özelliğini 18. yüzyıl ve sonrasında da devam ettirmişti. Padişah dairesinde, memurların birbirini ziyaretinde, elçi kabullerinde kahve ikram edilirdi ki bu yüzden sarayda kahvecibaşılık görevi oluşturulmuştu. Zeynep Tarım, "Osmanlı Devlet Teşrifatında Kahve İkramı", **Bir Taşım Keyif: Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü**, Editör Ersu Pekin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2015, s.199-215.

Sultan'ın doğumuyla birlikte kendisine tahsis edilen eşyalar içinde, sayı bakımından diğer eşyalardan fazla olarak altın ve gümüşten imal edilmiş kahve tepsisi, kahve ibriği, kahve askısı, fincan zarfları gibi kahve takımları bulunuyordu⁹⁰³. Yeni doğan bir çocuğun odasına ikram amaçlı gönderilen eşyaların sayıca üstünlüğü kahvenin saray geleneğindeki yerini ve bu özenli hazırlık, Osmanlı kültüründe kahvenin ikramın yanı sıra ihtişam ve zenginliğin ifadesi olarak kullanıldığını ifade ediyordu. Beyhan Sultan'ın saraylarında mutfak eşyaları içinde birçok kahve takımı bulunuyor ve mutfağında Yemen kahvesi⁹⁰⁴ pişiriliyordu.

Kahveden sonra Osmanlı sarayının bir diğer önemli ikramı şerbetlerdi. Saraydaki şerbet geleneğine 1819 yılına ait bir defterde kadınlara dağıtılan şerbet kayıtları şahitlik etmektedir. Şerbet listesinde Beyhan Sultan'ın ardından Hatice Sultan, Esmâ Sultan, Hibetullah Sultan sıralanıyor, sonrasında sadrazam ve diğer devlet adamları ile devam ediyordu⁹⁰⁵. Bu şerbetler saray mutfağında yapılabildiği gibi kimi zaman çeşitli esnaftan limon şerbeti, vişne şerbeti, menekşe şerbeti, menekşe şurubu ve elma şurubu gibi farklı şerbetler satın alınıyordu. Mutfak takımları içindeki çay ibriğine bakılırsa, Beyhan Sultan Sarayı'nda çay da içiliyordu⁹⁰⁶.

Beyhan Sultan'ın mutfağında pişen yemekler açısından da belgeler bilgi vermemekle birlikte mutfak alışverişleri içinde yer alan et, zahire, kahvaltılık, meyve, su ve içecek kayıtları ile mutfak eşyalarının isimlendirilmeleri üzerinden bazı çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır.

Yapılan alışveriş listelerine göre kahvaltılık sofralarında francala, peynir, dil peyniri, balkan peyniri, kaymak, tereyağ, sucuk bulunuyor, mutfakta pişirilen etler; tavuk, balık, kırmızı et, koyun eti, kelle, koyun başı olarak çeşitleniyordu. Mutfaktan sirke ve turşu eksik olmuyordu Sirke, gül sirkesi, turşu, hıyar turşusu, pirinç, nohut, şeker, nişasta, baharat, soğan, tuz, yağ, süt, yumurta, şehriye, yoğurd, irmik, sarmaşık,

⁹⁰³ TSMA D. 3151/0002 (Şevval 1179/ Mart 1766), TSMA D. 6489/0001 (Cemaziyelahir 1180/ Kasım 1766)

⁹⁰⁴ TSMA E. 113/10 (7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823)

⁹⁰⁵ BOA DTŞF d. 26103 (1235/ 1819)

⁹⁰⁶ TSMA D. 2174, vr. 72a (Ramazan 1200/ Haziran-Temmuz 1786), TSMA D. 876, vr. 3a (1229/1814)

kuş üzümü, çekirdeksiz üzüm, limon, patlıcan, sebze ve kahve alışveriş listelerinde sıklıkla yer alan temel mutfak maddeleriydi.

Ramazan ayında yapılan bir alışveriş listesine göre de; Beyhan Sultan'ın sofrasında; limon şerbeti, vişne şerbeti, kuş üzümü, mumbar, pastırma, peynir, erik, zeytin, zeytinyağı, kadayıf, baklava ve çeşitli meyveler bulunuyordu⁹⁰⁷. Ramazan ayı için yapılan genel ödenek dışında kimi zaman kendi özel masrafları içindeki kayıtlarda bu konuda bilgi sunmaktadır. Örneğin; Sultan 1818 yılı ve 1821 yılı ramazan aylarında 30 günlük havyar ve sardalya aldırması⁹⁰⁸. Yine özel harcama kayıtlarına göre balık, balık paçası, ıstakoz, kelle, bildircin, hardal, peynir, yoğurt, siyah zeytin, portakal, salatalık turşusu ve çikolata aldırıyor bunların içinden balık gibi bazı yemekleri bahçıvan ya da arap kadına pişirtmesi karşılığı ücret ödüyordu⁹⁰⁹.

Eşya defterlerinde geçen kuzu sahanı ve kuzu lengeri, ızgara, kebab şişi, kebab ayağı, piliç kebabı şişi, saç, hamur sacı, bamya tenceresi, mücver tabesi, kadaif ve baklava tepsileri gibi eşyalar da kuzu ve piliç eti yendiğini, ızgara yapıldığını, bamya ve mücver pişirildiğini, hamur işleri, kadayıf ve baklava açıldığını ifade etmektedir⁹¹⁰. Ayrıca yemeklerde tavuk eti de sıklıkla kullanılıyordu. 1808 yılına ait ödeme senedine göre; mutfağa, 1805 yılından itibaren 3 yıl boyunca düzenli olarak her gün için 5 tavuk alınmıştı⁹¹¹. Bir diğer kayda göre de Mihaliç'den gelen 35 Hind tavuğu gün aşırı olarak pişirilecekti⁹¹².

Yemeklerde yağ olarak tereyağı ve zeytinyağı tercih ediliyordu. Bunu hem Beyhan Sultan'ın doğum şenliğinde yapılan pilav ve etin yanındaki zeytinyağı tüketiminden hem de yine Beyhan Sultan'ın çeşitli notlarının kaydedildiği defterde⁹¹³ geçen "*Bakkala geçen revgân-ı zeyt destisini doldurttuk 5 Zilhicce 1201, 11 kıyye 300*

⁹⁰⁷ TSMA D. 2174, vr. 72a (Ramazan 1200/ Haziran-Temmuz 1786)

⁹⁰⁸ TSMA D. 880, vr. 2a (1 Muharrem 1234/31 Ekim 1818), TSMA D. 860, vr. 12a (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁹⁰⁹ TSMA D. 883 (29 Şaban 1236/ 1 Haziran 1821)

⁹¹⁰ TSMA E. 173/42 (22 Şevval 1237/ 12 Temmuz 1822)

⁹¹¹ BOA C. SM 55/2764 (4 Rebiülevvel 1219/ 13 Haziran 1804), TSMA E. 174/10 (25 Zilkade 1222/ 24 Ocak 1808)

⁹¹² TSMA D. 882, vr. 0a (20 Zilhicce 1230/ 23 Kasım 1815)

⁹¹³ TSMA D. 2174 (5 Zilhicce 1201/ 18 Eylül 1787)

dirhemdir. Parası tamamen verilmiştir.” kayıtlardan ve defterlerinde sıklıkla geçen zeytinyağı alışverişi üzerinden söyleyebiliriz.

Beyhan Sultan’ın içme suyu da şehirden getirilen Kayışpınarı suyu, Kâğıthane’den varille gelen bir kaynak suyu ya da Beykoz’dan alınan Karakulak suyu oluyordu⁹¹⁴.

Mutfağın vazgeçilmezleri arasında meyveler de bulunuyordu. Sarayına satın alınan çeşitli meyveler öncelikle Beyhan Sultan’ın beğenisine sunuluyordu. Bir keresinde Üsküdar’dan getirtilen 31 sepet kiraz ve hediye olduğu belirtilen karpuz ayrı ayrı sultana takdim edilmişti⁹¹⁵. Sofrasında portakal, şeftali, armut, üzüm, erik, çilek, karpuz, kavun, ayva, incir gibi meyveler yer alıyordu⁹¹⁶. Alışveriş kayıtlarında sıklıkla yer alan portakal, Çırağan’dan ve çeşitli yerlerden gönderildiği gibi satın da alınıyordu⁹¹⁷. Ayrıca Arnavudköy Sarayı’nın bahçesinde yer alan portakal ve narenciye ağaçlarının meyveleri de sarayda ve mutfakta tüketiliyor olmalıydı.

Mutfak kültürünü oluşturan unsurlardan biri de mutfakta yemeğin hazırlanması, pişirilmesi ve sunulması için kullanılan gereçlerdi. Beyhan Sultan’ın mutfak gereçlerinin içinde altın, gümüş ve mücevherli eşyalar olmakla birlikte çoğunlukla bakır, maden, cam ve porselenden imal edilmişlerdi. Altın ve gümüş takımların bir kısmı doğumuyla birlikte kendisine verilmişti⁹¹⁸. Ancak 21 Ekim 1790 tarihinde sefer sebebiyle diğer hanedan üyeleri gibi Beyhan Sultan da bu eşyalarını darphaneye teslim etmişti⁹¹⁹. Beyhan Sultan, bu kayıtlara göre tüm altın ve gümüş eşyasını bağışladıysa 31.360 dirhem⁹²⁰ yani 100 kg kadar gümüş eşyası vardı⁹²¹. Ancak sonrasında da pek çok mutfak gereci satın almıştı. Farklı zamanlarda alınan bu eşyaların bir kısmı mücevherlerle süslenmişti. Örneğin; mücevherli eşyaları içinde 2

⁹¹⁴ TSMA D. 879 (Muharrem 1201/ Ekim-Kasım 1786), TSMA D. 876 (1229/1814)

⁹¹⁵ TSMA E. 154/26 (1237/ 1821-22)

⁹¹⁶ TSMA D. 879 (Muharrem 1201/ Ekim-Kasım 1786), TSMA D. 876 (1229/1814)

⁹¹⁷ TSMA D. 876 (1229/1814)

⁹¹⁸ Beyhan Sultan’a ait altın ve gümüş takımlar için TSMA D. 3151/0002 (Şevval 1179/ Mart 1766), TSMA D. 6489/0001 (Cemaziyelahir 1180/ Kasım 1766)

⁹¹⁹ TSMA D. 9960/0001 (12 Safer 1204/ 21 Ekim 1790)

⁹²⁰ 1 dirhem=3,207gr, 31.360 dirhem= 100.571 gr= 100 kg.

⁹²¹ İ. Baykal, “İmdad-ı Sefer” için Verilen Altın ve Gümüş Avânî Hakkında”, s. 36-39.

adet minekârî altın su tası⁹²², gümüş şamdan, gümüş sofrâ, gümüş leğen, gümüş ibrik, 1 adet elmaslı bıçak, 1 adet mineli elmaslı bıçak⁹²³ bulunuyordu.

Mutfakta kullanılan yemek takımları; tencere, bamya tenceresi, sahan, kapaklı sahan, kuzu sahanı, kuzu lengeri, saç, hamur saçı, tabe, saplı tabe, yumurta tabesi, mücver tabesi, süt tabesi, şorba tabesi, ibrik, kahve ibriği, fincan, fincan zarfı, çay ibriği, tabak, balık tabağı, bardak, zarf, çatal, bıçak, kaşık, çanak, kâse, billur kâse, hoşab kâsesi, bal kâsesi, şişe, kavanoz, sürahi, desti, tepsi, kadaif tepsisi, baklava tepsisi, iki, üç ve beşer gözlü sefer tasları, süzgi, kevgir, kepçe, ibrik, güğüm, maşraba, şerbet maşrabası, buhurdan, gülabdan, leğen, bakraç, sini, meydan sinisi, kıyma satırı, tunç havan, teymur ızgara, kebab şişi, kebab ayağı, piliç kebabı şişi, küçük ve büyük kantarlar, dirhem ve terazi, revgan keskisi olarak çeşitleniyordu⁹²⁴.

Listelerde isimlendirildiği şekliyle, mutfak gereçlerinin pişirilecek yemeklere göre ayrılmış olması Beyhan Sultan'ın mutfağındaki düzen ve ciddiyeti ifade etmektedir. Hatta bu ayrımın saraydaki kişiler için de geçerli olduğu görülür. Bazı listelerde bizzat Beyhan Sultan için kullanılan eşyalar “*efendimize mahsus sarı tepeli 35 adet sahan ve kapak ile 3 adet şorba tası*” gibi ayrıca belirtilmişti. Misafirler için kullanılacak sahanlar ile mutfakta görevli olanlar için kullanılacak mutfak tencere ve sahanları da ayrı ayrı listeleniyordu⁹²⁵.

Beyhan Sultan'ın mutfağındaki eşyalar içinde Bosna-Hersek, Saksonya ve Çin'den gelenler ya da bunlar örnek alınarak yapılanlar vardı. Bu eşyaların tarzı kayıtlarda, eşya isminden önce belirtiliyordu. Tabak, çanak ve kâselerin Banalukakârî, Saksonyakârî ve fagfûrî çeşitleri çokça kullanılıyordu. Bunların içinde nadiren İngilizkârî olduğu belirtilen balık tabağı ve tarator kâsesi gibi mutfak eşyalarına da rastlanıyordu⁹²⁶.

⁹²² 2 adet minekârî altın su tası 4.000 kuruş TSMA E. 113/6 (27 Zilhicce 1233/ 28 Ekim 1818)

⁹²³ Gümüş şamdan, sofrâ, leğen, ibrik 10.667,5 kuruş, 1 adet elmaslı bıçak 1.650 kuruş, 1 adet mineli elmaslı bıçak 3.073 kuruş TSMA E. 113/10 (1237-1238/ 1821-1822)

⁹²⁴ TSMA D. 876 (1229/1813-1814)

⁹²⁵ TSMA E. 173/42 (22 Şevval 1237/12 Temmuz 1822)

⁹²⁶ TSMA E. 173/42 (22 Şevval 1237/12 Temmuz 1822)

Mutfak takımlarından bir kısmının renkleri ve desenleri belli olup, hepsinin düz porselen olmadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin içlerinde; sarı ve kırmızı Saksonyakârî tabak ve kapak, çoğu koyu mavi İngilizkârî bakır tabak, tabak ve hoşab kâseleri, beyaz İngilizkârî tarator kâsesi ve kapağı, çiçekli beyaz tabaklar, billur hoşab kâsesi ve tabakları, lahana yaprağı resimli dökme sahan bulunuyordu⁹²⁷.

İsimleri mutfak gereçleri arasında sayılmakla birlikte bu eşyaların bir kısmı temizlik maksadıyla kullanılıyordu. El leğeni, çamaşır leğeni, abdest leğeni, güğüm, ibrik, tas, hamam taşı, sabunluk bunlardandı. Bu eşyalar Beyhan Sultan'ın hanedana mensubiyeti ile zenginliği yanında saraylarının büyüklüğü ve aynı anda iki sarayını kullanması sebebiyle de özellik, çeşitlilik, sayıca fazlalık yanında kişisel zevkini de ifade ediyordu.

⁹²⁷ TSMA E. 173/42 (22 Şevval 1237/12 Temmuz 1822)

BEŞİNCİ BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN GELİRLERİ VE HARCAMALARI

5.1. Gelirleri: Tayinat ve Mukataaları

Osmanlı geleneğinde hanedan üyelerine ve saray kadınlarına aylık, bayramlık ve belirli aylarda tayinat ve tahsisatlar verilirdi⁹²⁸. Sultan ve şehzadelerin de doğumlarıyla birlikte kendilerine ödenen “*tayinat*”ları vardı. Sultanlara ödenen bu tayinatlar sultan evlenene kadar devam eder, evlendiğinde ise kendisine saray ya da konak yaptırılarak, oturmasına tahsis edilir⁹²⁹ ayrıca *mukataa* denen büyük arazilerin gelirleri de tahsis edilirdi.

Beyhan Sultan, birinci bölümde detaylı belirtildiği gibi 5 yaşını doldurana kadar babası olan Sultan III. Mustafa'ya ait *ceyb-i hümâyûn* hazinesinden düzenli olarak aylık 500 kuruşluk bir tahsisat almıştı⁹³⁰. Yine babası Sultan III. Mustafa'nın padişahlığı döneminde; harem halkı gibi tayinatı dışında Ramazan ve Kurban bayramlarında *ıydiyye* adı verilen bayram ödeneği ve her yıl recep ayında *inam* almıştı. Ayrıca ihtiyacı olan her türlü giyecek, kıyafet, elbise, ayakkabı, terlik, kürk ile odası için gerekli eşyalar hem Beyhan Sultan'a hem de kardeşleri olan sultan ve şehzadelere padişah hazinesinden gönderilmişti⁹³¹.

Padişah kızlarının müreffeh bir hayat sürmesi için, saraydaki valide sultan ve padişahın kadınları ve şehzadelere olduğu gibi, babaları, amcaları ya da kardeşleri tarafından kendilerine *mukataa* adı verilen gelirler tahsis ediliyordu⁹³². Mukataalar

⁹²⁸ Haremdeki en büyük tahsisat valide sultana aitti. Usta, kalfa ve cariyelerin de haremdeki statülerine göre farklılaşan gelirleri vardı. A. Akyıldız, **Valide Sultan**, s. 305-306. Saraydaki cariyelere hem haremdeki görevleri hem de çırağ sonrasında maddi imkânlar sağlanıyordu. Bu durum aynı zamanda sarayın himaye biçiminin bir ifadesiydi. B. İ. Arğıt, **Harem-i Hümayun Cariyeleri**, s.105-110.

⁹²⁹ Ç. Uluçay, **Harem II**, s. 114.

⁹³⁰ “*Berây-ı şehriyye ismetlû Beyhân Sultân hazretleri harem-i muhtereme tesellüm olunan zer-i mahbûb nisfiyye ...35, ...363, 500 gurûş*”, TSMA D. 2411/0086, vr. 2a (Muharrem 1180/ Haziran 1766) Aynı ödenek kardeşi şehzade Mehmed'e ve sonrasında Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'a da verilmişti. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: 1. Bölüm.

⁹³¹ TSMA D. 2411/0086, vr. 2b (Muharrem 1180/ Haziran 1766), TSMA D. 2413/0057, vr. 8a (Ramazan 1182/ Ocak 1769)

⁹³² Hanedan kadınlarına tahsis edilen bu mülkler 17. yüzyıla kadar *paşmaklık*, 18. yüzyılda ise daha çok *has* olarak adlandırılmıştı. A. Akyıldız, **Valide Sultan**, s. 306-308.

yıllık gelir getiren çoğunlukla büyük araziler olmakla birlikte gümrük, maden ocağı, darphane ve tuzla gelirleri de olabiliyordu. Mukataa gelirleri ya devlet tarafından görevlendirilen memurlar ya da açık arttırma ile belirlenen mültezimler tarafından toplanarak tahsis edilen kişiye ödenirdi⁹³³.

Bu arazilerin ve mukataa gelirlerinin çocuklara kaç yaşından itibaren tahsis edildiği konusunda net bilgimiz olmamakla birlikte Beyhan Sultan'ın mukataalarına dair ilk kayıtlar 7 ve 10 yaşlarına aittir. Beyhan Sultan'ın 10 yaşında iken Paşa Livası Şehirköy kazasında bir mukataası bulunuyordu⁹³⁴. Mart 1773 tarihli belgeye göre de Haremeyn Mukataasına dâhilindeki Mihaliç mukataası, Beyhan Sultan'a aitti. Mihaliç mukataası, Mihaliç voyvodası Lütfullah'ın Rus savaşı sebebiyle 300 asker temin ederek Kaptan-ı Derya Vezir Hasan Paşa'nın maiyetine katılmasının istenmesi vesilesiyle belgeye konu olmuştu⁹³⁵. Mihaliç mukataasının Beyhan Sultan'a hangi tarihte tahsis edildiği bilgisine ulaşamamakla birlikte, 7 yaşında kendisine tahsis edilmiş mukataası olduğu kesindir. Ancak öncesinde belirttiğimiz gibi, Nisan 1771 yani 5 yaşını doldurana kadar her ay düzenli ödenen ve bu tarihten sonra belgelerde rastlanmayan tahsisatın yerine bu tarihten itibaren yeni bir gelir tahsis edilmiş olmalıdır. Böylece Beyhan Sultan'a 5 yaşından itibaren mukataa geliri tahsis edilebilme ihtimali yüksek görünmektedir⁹³⁶.

Beyhan Sultan'a çocukluğu süresince tahsis edilen mukataalara toplu olarak ulaşamamak da ileride kayıtlarının düzenli tutulduğu dönemler için mukataa gelirlerinin yerlerini ve gelirlerini hesap cetvellerinden takip edebiliyoruz. Özellikle Sultan III. Selim'in bu konuda kardeşlerine oldukça cömert davrandığı mukataaların çeşitliliğinde kendini göstermektedir⁹³⁷. Beyhan Sultan'ın bu dönemde birçok mukataa

⁹³³ M. S. Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısı", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c. I, editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 1994, s. 543-544.

⁹³⁴ TSMA D. 2842/0001, TSMA D. 2842/0007 (1189/ 1775)

⁹³⁵ BOA C. AS 42984 (evail-i Muharrem 1187/ Mart 1773)

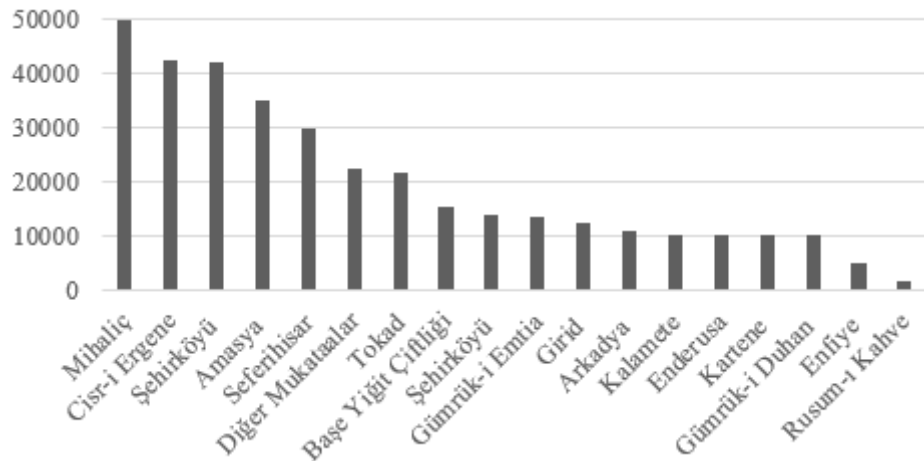
⁹³⁶ Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'a 1778'de doğumundan itibaren çeşitli mukataalar tahsis edilmişti. Yıllık 128.500 kuruş geliri olan bu mukataalar zamanla arttırılmış ve 1800 yılına gelindiğinde 259.500 kuruşu bulmuştu. T. Duran, **Esmâ Sultan**, s. 25-26.

⁹³⁷ Aynı tarihlerde I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'ın da Anadolu, Girit ve Midilli'de arazi, sabun, zeytinyağı üzerinden geliri olan mukataaları vardı. T. Duran, **Esmâ Sultan**, s. 26. 19. yüzyılda ise maaş uygulamasına geçilmişti. Mesela 1857 yılında Sultan Abdülmecid'in kızı Refia Sultan'a 1000 lira maaş bağlanmış, ayrıca esham geliri ilave edilmişti. A. Akyıldız, **Refia Sultan**, s. 18-19.

geliri olmuştur. Anadolu’da Mihaliç, Seferihisar-Çeşme, Amasya, Şehirköyü, Tokat, Rumeli’de Cısr-i Ergene- Uzunköprü, Paşa Yiğit Çiftliği Mora’da Enderusa, Kartene, Arkadya, Kalamete ile Girit’te birçok arazi ve çiftlik geliri ona tahsis edilmişti. Ayrıca kahve, tütün (duhan), enfiye ve emtia gümrüklerinden aldığı gelirleri vardı⁹³⁸.

Beyhan Sultan’a ait mukataalardan gelen gelirlerin toplanması ve idare edilmesi kethüdasının göreviydi. Mukataa gelirleri genellikle iki eşit ya da peşinat ve geri kalanı olmak üzere iki taksitte toplanıyordu. Kahve, tütün (duhan), enfiye ve emtia gümrükleri gelirleri ise her biri üçer aylık olacak şekilde yılda 4 seferde toplanıyordu. Mukataaya ait toplam gelir miktarları yakın yıllar arasında değişmemekle birlikte, taksitle toplanması sebebiyle yıllar arası kaymalar olabiliyor böylece yılsonu toplanan miktarlar farklılık gösterebiliyordu. Örneğin; 1233/1817-18 yılına ait gelirler toplamı 392.400 kuruş iken 1234/ 1818-19 yılı gelirler toplamı 394.900 kuruşu bulmuştu⁹³⁹. Gelirler çoğunlukla aynı yıl içinde toplanmakla birlikte bir kısmının son taksitlerinin toplanması ertesi yılın 6. ayına kadar uzayabiliyordu.

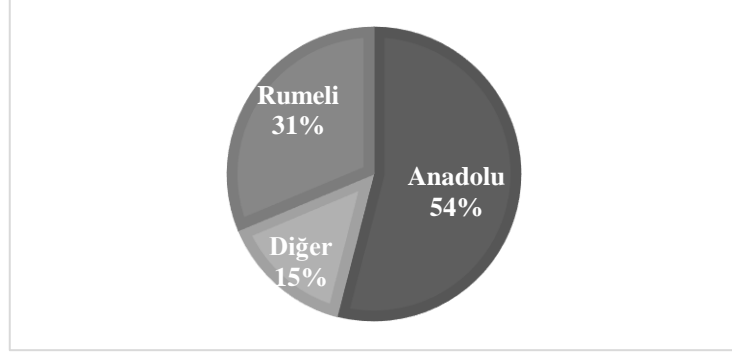
Tablo17: 1234/ 1819 yılında Beyhan Sultan’a ait gelirlerin miktarlarına göre dağılımı (kuruş)

⁹³⁸ TSMA E. 113/7 (1234/ 1819)

⁹³⁹ TSMA E. 113/6 (1233/1817-18), TSMA E. 113/7 (1234/ 1818-19)

Tablo 18: 1234/ 1819 yılında Beyhan Sultan gelirlerinin bölgelere göre dağılımı

Beyhan Sultan'ın gelir- gider kayıtlarına göre; 394.900 kuruşu bulan yıllık gelirlerinin % 92 gibi en büyük kısmı geliri 50.000 ile 10.000 kuruş arasında değişen Anadolu ve Rumeli'deki mukataalarından geliyordu. % 8'lik kısmı ise emtia, duhan, enfiye gümrükleri ile kahve rusûmundan aldığı gelirleri idi⁹⁴⁰.

Mukataalardan tahsil edilen vergi gelirleri her dönemin başında ve ortasında mukataanın voyvodası tarafından sultana gönderiliyor, sonrasında voyvoda tarafından halktan tahsil ediliyordu. Örneğin; 1829 Edirne Antlaşması ile bağımsız Yunanistan'ın kuruluşu öncesi Mora yarımadasında çıkan isyanlar bu mukataalardan gelen gelirleri sonlandırmış ve Mora mukataaları Beyhan Sultan'ın gelir kaleminden çıkmıştı. Hatta Beyhan Sultan'ın Mora Yarımadası Kartene ve Enderusa mukataalarından en son 6 Nisan 1821 tarihinde aldığı her biri 5.000 kuruşdan toplamda 10.000 kuruşluk peşin mukataa geliri iade istenmiş ve Beyhan Sultan tarafından 9 Mayıs 1822 tarihinde geri iade edilmişti⁹⁴¹.

Mukataaların sultanlara tahsisi padişahın izni ve hatt-ı hümâyûnu ile gerçekleşiyordu. Padişahın izin verdiği mukataa ile ilgili çıkan hatt-ı hümâyûn sonrası mukataanın tahsis edildiğine dair bir kaime hazırlanarak Sultan'a gönderiliyordu. III. Selim'in tahta çıkmasının ardından 1789 yılında Beyhan Sultan'a tahsis edilen

⁹⁴⁰ TSMA E. 113/7 (1234/ 1818-19)

⁹⁴¹ TSMA E. 113/10 (17 Şaban 1237/ 9 Mayıs 1822)

Amasya sancağına ait belge de bu şekilde hazırlanmış ve Beyhan Sultan'a malikâne olarak yazılmıştı⁹⁴². Amasya mukataası 20 Eylül 1789'da III. Selim tarafından Beyhan Sultan'ın mutfağına has tayin edilmişti⁹⁴³. Mora Yarımadası'nda bulunan Enderusa mukataasının Beyhan Sultan'a tahsisi ile ilgili 1792 tarihli belgeye göre de; mukataayı tasarruf eden Naşid Bey'in ölümü üzerine mukataa açık arttırma ile satışa çıkmış, yıllığı 2.000 kuruş getirebileceği anlaşılmıştı. Bunun üzerine, mukataanın 6 yıllığına, padişahın kız kardeşi Beyhan Sultan'a gelir tahsis edilebileceği, defterdarlık tarafından sadarete ve sadrazam tarafından da padişaha iletilmiş, padişah da mukataanın geliri söylendiği kadar ise 6 yıl için kardeşine verilebileceğini onaylamıştı⁹⁴⁴. Ancak zamanla muhtemelen ürün ve gelir artışı ile beraber artan enflasyon sonucunda Kartene geliri yıllık 10.000 kuruşa kadar çıkmıştı. Arşiv kayıtlarına göre Kartene mukataası 6 Nisan 1821 tarihine kadar 29 sene boyunca Beyhan Sultan gelirleri arasında yer almıştı⁹⁴⁵.

Bir mukataanın tüm geliri sultana tahsis olabildiği gibi bazen de farklı şahıslar arasında hisse ile bölüştürülebiliyordu. Beyhan Sultan, Paşa livası Şehirköy kazasında bulunan mukataa gelirini daha önce müderris Abdülaziz Efendi ile tasarruf ediyordu. Mukataaya ait yıllık gelir toplanarak kaydedilen evrağın suretleri hem sultana hem Abdülaziz Efendi'ye ayrı ayrı gönderilmekteydi. Mukataa taraflarca 1783 senesine kadar 8 yıl birlikte tasarruf edilmişti⁹⁴⁶.

Beyhan Sultan Mora mukataasından Musa Ağa çiftliğinin gelirlerini de kız kardeşi Hatice Sultan ile paylaşıyordu. İki kardeşin birlikte tasarruf ettikleri mukataanın $\frac{3}{4}$ hissesi Beyhan Sultan'a, geri kalan $\frac{1}{4}$ hissesi Hatice Sultan'a aitti.

⁹⁴² BOA HAT 181/8247 (29 Zilhicce 1203/ 20 Eylül 1789)

⁹⁴³ Hatta bu durum Amasya'da haber alınınca Canik ve Afyonkarahisar-ı Şarki muhassılı Caniklizade Hayreddin Ragıp Paşa ile Bozok mutasarrıfı Çapanzade Süleyman Bey arasında rekabet ederek Beyhan Sultan kethüdası Karahisarlı Kocabaş Ahmed Efendi'ye müracat etmişlerdi. Ancak sarayın durumdan haber olmasıyla iltizam Tokad voyvodası ve kâlhâne emini Mehmed Emin Ağa'ya verilmişti. (evahir-i Zilhicce 1203/ 20 Eylül 1789) Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Yasar, **Amasya Tarihi**, Yayına Hazırlayan: Mesud Aydın, Güler Aydın, Dördüncü cilt zeyli, Amasya Belediyesi Yayınları, Amasya 2007, s. 80

⁹⁴⁴ BOA HAT, 1400/56410 (29 Zilhicce 1206/ 18 Ağustos 1792)

⁹⁴⁵ TSMA E. 113/9 (3 Recep 1236/ 6 Nisan 1821), belgeye göre Mora yarımadasındaki Kartene mukataasından yılın ilk taksidi olan 5000 kuruş alınmıştı. Bu tarihten sonraya ait kayıtlarda, muhtemelen çıkan Rum isyanı ile gelişen olaylar sebebiyle, "alınamadi" yazılmıştı.

⁹⁴⁶ TSMA D. 2842/0001, TSMA D. 2842/0007

Mukataanın 1788 senesi iltizamı için gerekli temessük de iki kardeş adına Beyhan Sultan tarafından yazdırılmıştı⁹⁴⁷.

Beyhan Sultan'a verilen mukataaların hepsi aynı zamanda tahsis edilmemiş, Sultan'ın ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda boşa çıkan mukataalar oldukça tahsis edilmişti. Örneğin; 9 Mart 1802'de Melek Mehmed Paşa'nın ölümü ile boşalan Girit'teki 4 parça mukataası için birçok talipli çıkmış ancak mukataa Beyhan Sultan'a verilmişti⁹⁴⁸.

Beyhan Sultan, mukataalarından sadece vergi almıyordu. Kendisine çeşitli hediyeler gönderildiği gibi kimi zaman yağ, koyun, zahire gibi ihtiyaçları da bu mukataalardan karşılanıyordu. Mihaliç hassından ve Hüdavendigâr sancağından her sene mayıs ayında hidrellez vesilesiyle hediye koyun⁹⁴⁹, Amasya mukataasından ise pirinç⁹⁵⁰ gönderiliyordu. Örneğin; 19 Kasım 1821'de Şehirköy hassı mahsulünden 22 fiçı sadeyağ, aynı yılın sonunda Mihaliç hassından her sene kurban bayramında kurbanlık olarak gönderilen 10 adet karaman koyunu gelmişti. Kandiye'den gelmesi mutad olan hediye'nin Akdeniz'in emniyeti yüzünden gelemediği için durum beyan edilerek bedeli sarraftan karşılanmıştı⁹⁵¹.

Hanedanın *has* olarak kızlarına tahsis ettiği bu mukataa gelirlerinin bir kısmı kendilerine *temlik* edildiğinde yani mülk olarak verildiğinde sultanlar tarafından vakıflarına gelir olarak bağışlanabiliyordu. Valide sultan ve veziriazam başta olmak üzere bürokraside yer alan kimselere temlik edilen araziler ile boş toprakların tarıma açılması, çorak toprakların değerlendirilmesi, vergi gelirlerinin artırılması ve tarımda bir kısım işletme tarzlarının korunması amaçlanıyordu. Mülkleştirme süreci ise uygulama olarak kişinin talebini padişaha iletmesi ile başlardı. Çoğunlukla bu kişiler arazi gelirlerini vakıf kurmak ya da vakıf gelirlerine ilave etmek amaçlı talep ederlerdi⁹⁵². Bu durumda bu mülklerin içeriği vakfiyelerine konu olmaktadır. Böylece

⁹⁴⁷ TSMA D. 2174, vr. 4b (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

⁹⁴⁸ BOA C. SM 39/1982 (5 Zilkade 1216/9 Mart 1802)

⁹⁴⁹ TSMA E. 154/18 (Tahmini tarih 29 Zilhicce 1236/ 27 Eylül 1821)

⁹⁵⁰ TSMA E. 154/20 (Tahmini tarih 29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

⁹⁵¹ TSMA E. 154/6 (23 Safer 1237/ 19 Kasım 1821)

⁹⁵² Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I 1300-1600**, çeviren: Halil Berktaş, İş Bankası Kültür Yayınları, s. 141-149.

Beyhan Sultan'a mülk olan bu çiftliklerin özelliklerini de Sultan'ın vakıflarına yaptığı bağışlar vesilesiyle görebilmek mümkün olmaktadır. Bu çiftlikler genellikle geniş arazi, tarla, ev, değirmen, eşyalar, bağ, ağaçlar ve hayvanlardan oluşuyordu. Sultanlar gelirlerini düzenli alabilmeleri ya da vakıflarının giderlerini karşılayabilmeleri için bu topraklar ve üzerindeki çiftlikler değerlendiriliyordu. Bu çiftliklerin idaresi, isteyen bir kişiye kiralanması suretiyle gerçekleşiyor, elde edilen yıllık gelirlerin peşin yahud taksitli olarak Sultan'a gönderilmesiyle gelir tahsil edilmiş oluyordu.

Beyhan Sultan'ın Anadolu'da Mihaliç kazasında Canbaz Çiftliği'nin iç ve dış kısımlarında birçok yapı, ahır, samanlık, anbar, eski çiftlik yapısı, ağaçlar, bağ, dolap, 3 adet su kuyusu, manda, sığır, koyunlar, keçi, çeşitli hayvanlar ile arı kovanları bulunuyordu. Çiftlik yan tarafındaki nehir üzerinde kurulmuş olup 4 bölümden oluşan bir su değirmeni ve çiftliğe ait üzerinde tarım yapılacak arsalar ile çevriliydi⁹⁵³. Mihaliç mukataası arazisi ise bir kısım yapılar, ağaçlar, hayvanlar ve eşyalardan oluşuyordu. Mihaliç kazası Boğazağzı bölgesinde konumlanan çiftlik ise oldukça büyüktü. İçinde odalar, kiler, anbar, mutfak, hizmetli odaları, ahır ve samanhaneye gibi yapılar ile üzüm bağı, bahçe, değirmen ile büyükbaş hayvanlar ile taylor bulunuyordu. Vakfiyeye göre çiftlikte mevcut bulunan tüm hayvanlar satılarak yerine demirbaş olarak 1000 adet keçi, 3 adet saban demiri, 5 döğen, 3 bel, 3 demir kürek ve 56 adet bakır eşya alınacaktı. Beyhan Sultan'a ait vakıflara gelir olarak kayd edilen arazinin tahminen 38,5 ton (1500 kile)⁹⁵⁴ tohum ekmeye müsait büyüklükte olduğu belirtilirken, içerisinde tarla, arazi, çayır, mezraa, gül bahçesi ve bostan içeren çiftliğin tüm bina, ağaç, bağ, hayvan, alet ve eşyalarının tümünün, yıllık olarak 2.500 kuruş gelir getirmesi planlanıyordu⁹⁵⁵. Verilere bakıldığında sultanlara verilen bu arazilerin

⁹⁵³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 1-40 (1 Rebiülevvel 1219/ 10 Haziran 1804)

⁹⁵⁴ Osmanlı Devleti'nde kile miktarları zamana ve yere göre değişiklik göstermekle birlikte Sultan III. Selim döneminde 1 istanbul kilesi 37 litre olarak kabul edilmektedir. Cengiz Kallek, "Kile", **DiA**, c. 25, Ankara 2002, s. 570. Halil İnalçık ise; standart olarak 1 kile'yi 36 litre= 20 okka= 25.659 kg olarak kabul etmiştir. H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, s. 464-465.

⁹⁵⁵ Çiftliğin üst kısımda; 3 oda, 2 tahtadan dam, 1 kiler, 1 mutfak, 1 anbar, 2 hizmetli odası, 1 öküz ahır ve magaze, 2 samanhaneye ve dışarı tarafta üst kısımda 1 oda, 1 ocaklı sofa, 2 ahır, 1 magaze, 5 adet anbar, yaklaşık 4 dönümlük üzüm bağı, tahmini 3 dönümlük bahçe, akar su üzerinde su değirmeni ile yine çiftlik içerisinde 5 çift manda öküzü, 16 manda ineği, 3'er yaşında 5 manda danası, yine 3'er yaşında 7 manda düğesi, 2'şer yaşında 2 manda danası, yine 2'şer yaşında 3 manda düğesi, 3 manda danası, 2 manda boğası, 1 kara sığır öküzü, 29 adet kara sığır ineği, 4'er yaşında 8 kara sığır tosunu, 2'şer yaşında 23 adet kara sığır düğesi, 29 tane kısırak, 3 yaşında 2 tay ile 2 yaşında 3 tay ve yine 3

oldukça büyük oldukları görülmekle birlikte bu çiftliklerdeki üretim ve tasarrufuna dair sultanların söz sahibi oldukları dikkati çekmektedir.

Beyhan Sultan'ın mülklerine zamanla yeni araziler ekleniyordu. 1810 senesinde Anadolu'da bulunan Mihaliç mukataasının Boğazağzı mevkiinde Küçüksu köyü sınırlarında 21 adet tarla ve 1 bostan, bu arazileri tasarruf eden Hacı Fazlı'nın çocuksuz ölümü üzerine boşa düşmüş ve Beyhan Sultan'a mukataa olarak yazılmıştı. Mukataaya ait bu yeni araziler diğer köylülere ait araziler arasında yer yer ormanla, yolla, değirmenle çevrili olup birbirinden ayrı her biri ortalama 500 kg ile 2,5 ton arasında değişen, toplamda ise ortalama 29 ton tohum ekilebilir 22 parça tarladan oluşuyordu⁹⁵⁶.

Mihaliç kasabası iskelesinin yanında Sağrılık Çiftliği⁹⁵⁷ olarak adlandırılan mukataasının ise; iç kısmında, yukarıda üç oda, bir sofa, bir kiler ve ortada iki oda, bir sofa, bir kenîf ve alt katta dört oda, bir mutfak, iki anbar ve bir buğday anbarı, bir su kuyusu ve içme suyu ve havlı, dış kısmında yukarıda iki oda, bir sofa, ortada bir oda ve divanhane, bir tahta oda, bir büyük ahır, üç küçük oda, iki anbar, bir buğday anbarı, bir hayat⁹⁵⁸, bir çift ahır, bir arpa ve bir yem anbarı, bir samanlık, iki mandıra, bir su kuyusu ve içme suyu ile müstemilatı içeren bir büyük menzil ile içerisinde mevcut iki kara sığır öküzü, iki kara sığır ineği, iki manda öküzü ve iki manda ineği bulunuyordu. Ayrıca menzilin yanında meyveli ve meyvesiz ağaçlıklı tahminen oniki dönümlük bağ, altı dönümlük dut bahçesi, iki dönümlük çiçek ve meyve bahçesi, bir bahçivan odası ile bir dolablı su kuyusu içeren, sekiz dönüm sebze bahçesi, dışbudak ağacı koruluğu ve meşe korusu, yine aynı yerde sokağın üst kısmında çeşmenin yanında iki göz su değirmeni ile çiftliğe tabi ekilebilir araziler bulunuyordu.

tane tay bulunuyordu. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 79-104 (25 Şaban 1220/18 Kasım 1805)

⁹⁵⁶ Beyhan Sultan bu tarlaların gelirlerini yine kendi malından çiftlik için alınmasını istediği 10,3 ton buğday, 5,1 ton arpa, 2,6 ton yulafdan oluşan 18 ton hububat ile birlikte vakıflarına gelir olarak başlamıştı. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 129-137 (11 Cemaziyelevvel 1225/ 14 Haziran 1810)

⁹⁵⁷ Beyhan Sultan bu arazilerin 2/5 hissesine sahipti ve hepsini vakıflarına bağışlamıştı. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 155-178 (7 Şaban 1230/ 15 Temmuz 1815)

⁹⁵⁸ Hayat: Eski evlerde bahçeye bakan, üstü kapalı, önü ve bazen yanları da açık sofa, avlu. **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, c. 2, s. 1220.

Beyhan Sultan'ın tasarrufunda mülkü olan Rumeli'ye bağlı çiftliklerin arazilerinde buğday, arpa, yulaf, susam, keten tohumu, nohut gibi ürünler yetiştiriliyordu. Mesela; Cısr-i Ergene kazası Bazardere köyünde bulunan çiftlikte yapıları ve bir su değirmeni ile çiftliğin içinde yaklaşık 9,3 ton buğday, 2,8 ton arpa, 0,5 ton yem, alef ve 0,75 ton kablîca?, 38,5 kg keten tohumu, 256 kg Tekfûrdağı sisamı vardı. Cısr-i Ergene kazâsına bağlı Beğendik köyü çiftliğinde ise köy içinde bulunan menzil ve 3 tane yel değirmeni ve müstemilatında yaklaşık 26,5 ton buğday, 7,5 ton arpa, 4 ton yem, alef, 1,5 ton kablîca?, 0,4 ton Tekfûrdağı nohudu, 1,3 ton Tekfûrdağı sisamı, 0,5 ton keten tohumu, 1 ton erz?, 0,6 ton çavdar içeren sınırları belirli ve yapıları olan menzil yapıları vardı⁹⁵⁹.

Beyhan Sultan'ın Anadolu ve Rumeli'deki mukataaları dışında başkent İstanbul'da da gelir getiren mülkleri bulunuyordu. Laleli vakfı kayıtlarına göre; kız kardeşi Hatice ile birlikte babaları III. Mustafa'nın Laleli'de inşa ettirdiği cami ve imaretin vakfından da geliri vardı. Vakfa ait tarihi belli olmayan bir irad ve masarîf defterine göre; Beyhan Sultan'a yıllık 12.000 kuruş, Hatice Sultan'a ise 18.000 kuruş veriliyordu⁹⁶⁰. Vakıfların şartları değiştirilemeyeceğinden, bu gelirin padişah III. Mustafa'nın ölümünden itibaren her yıl sultanlara ödendiği düşünülmele birlikte Beyhan Sultan'ın yıllık gelir- gider listelerinde böyle bir gelir kaydına rastlanmamıştır. Ancak bu konuda 1784 tarihli bir belge dikkat çekmektedir. Belgeye göre; Beyhan Sultan'ın satın aldığı 10.000 kuruşluk mücevheratın bedeli masrafları içinde yazılmamıştı. Çünkü ödeme, padişah I. Abdülhamid'in emriyle, Laleli vakfından gelip, mevkufat hazinesine aktarılan meblağ üzerinden yapılmıştı⁹⁶¹.

Beyhan Sultan'ın gelirleri içinde İstanbul'da bazı dükkânlar da bulunuyordu. Tekfursaray'ında bir francalacı fırını geliri vardı. Ancak bu fırın, İstanbul'da kapatılan bir kısım fırın içinde yer almıştı. Gelirleri kesilen fırın işletmecilerince durum hemen Beyhan Sultan'a bir dilekçe ile bildirilmiş, Sultan da kapatılan fırının tekrar

⁹⁵⁹ Sultan bu iki çiftliği içerisindeki tohum ve zahirelerle birlikte vakfına bağışlamıştı. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 181-231 (1 Zilkade 1233/ 2 Eylül 1818)

⁹⁶⁰ TSMA D. 3767/0002, s. 2.

⁹⁶¹ "Ba emr-i Hümayûn Laleli vakfından gelub mevkufen hazine-i Hümayûna vaz' olunan 10.000 guruş İsmetlu Beyhan Sultan tarafından iştira olunan mücevherat behası fi 18 Muharrem [11] 99", TSMA D. 2428/0047 (18 Muharrem 1199/ 1 Aralık 1784)

açılabilmesi için kethüdası Azmi Efendi'ye hazırlattığı takriri saraya, padişaha iletmişti. Bu arada aynı kanunla kapatılıp tekrar açılan 2 fırın da örnek olarak gösterilmişti. Padişah ise; fırın eski ise açılması, yeni ise açılmaması gerektiğini ifade ederek ilgili durumun araştırılmasına karar vermişti⁹⁶².

Beyhan Sultan'ın vakıflarına bağışladığı gelirlerine bakıldığında da İstanbul içinde bazı mülkleri bulunuyordu. Örneğin; İstanbul Atmeydanı yakınlarında Muhyiddin Fenari mahallesinde bir binası vardı⁹⁶³. Binanın arsası Uzun Şecaeddin vakfı mukataası idi ve yıllık kirası 90 akçe olarak ödeniyordu. Binanın üst katında bir oda, bir küçük oda, bir divanhane, dehlîz, abdesthane, kenîf, orta katında bir oda, bir küçük oda, divanhane, dehlîz, bir abdesthane ile dehlîz ve bir küçük tahtaboş ve alt katında bir mutfak, bir kiler, matbah ve kömürlük, bir su kuyusu, tuğla döşeli bir mikdar havlı, bir kenîf ve evin dış kısmında tekrar bir oda, bir mikdar havlı, bir kenîf ve sokak kapısından oluşuyordu.

Beyhan Sultan sahip olduğu mülklerin bir kısmını satın almıştı. Örneğin; Berber Mustafa Ağa ibn Osman ve kardeşi Zübeyde bint Osman'dan, İstanbul Mahmut Paşa mahallesinde vakfa bağlı Servi Baba mescidi sokağında bulunan menzil ve bir taraftan sokak ile çevrili arsayı satın almış, sonrasında da bu arsa ve üzerindeki binaları vakfına bağışlamıştı⁹⁶⁴.

Beyhan Sultan tasarrufundaki emlakından bir diğeri de İstanbul'da Yeni odalar yakınında Ali Fenari mahallesinde bulunan arsasıydı. İçerisinde 2 bahçıvan odası,

⁹⁶² BOA HAT 617/30436 (29 Zilhicce 1225/ 25 Ocak 1811)

⁹⁶³ Bu üç kat ve bahçe içinde yapılar olarak kayd edilen menzil, sultanın evvelce yaptırdığı vakfındaki mektebin muallimine oturması için bir anlamda lojman olarak tahsis edilmişti. "...arsası *ashâb-ı hayrâtdan merhûm Uzun Şecâeddin vakfına senevî 90 akçe mukâta'a-i kadîme ile mûceb temessük tasarruflarında olub ve üzerinde olan bi'l-cümle ebniyesi yedlerinde mülk ve hakları olan Mahmiyye-i İslâmbol'da Atmeydânı kurbunda Muhyiddin Fenârî mahallesinde kâ'in 1 taraftan ba'zen Fatıma Hâtûn ba'zen eşrâf-ı kuzâtdan es-Seyyid Mustafa Efendi menzilleri ve 1 taraftan za'im Mehmed Ağa veresezi menzili ve 1 taraftan [126] sâlifü'z-zikri Muhyiddin Fenârî Câmî'-i şerîfi ve taraf-ı râbî'i tarîk-i âmm ile mahdûd dâhiliyyede 'aliyâde 1 bâb oda ve 1 sagîr oda ve dîvân-hâne ve dehlîz ve abdesthâne ve kenîf ve vustâda 1 bâb oda ve 1 sagîr oda ve dîvân-hâne ve dehlîz ve 1 magsel ve abdesthâne ve kenîf ve 1 sagîr tahtabûş ve süflâda 1 matbah ve 1 kîlâr ve mahtab ve kömürlük ve 1 bi'r-i mâ ve tuğla döşeli 1 mikdâr havlî ve 1 kenîf ve hâriciyyede 1 bâb oda ve 1 mikdâr havlî ve 1 kenîf ve zukâk kapûsunu müştemil 1 bâb menzilin yedlerinde [127] mülk ve hakları olan bi'l-cümle ebniye-i memlûkesin..." Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 125-127 (11 Cemaziyevvel 1225/ 14 Haziran 1810)*

⁹⁶⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 155-178 (7 Şaban 1230/ 15 Temmuz 1815)

büyük bir su kuyusu, sakız dolabı, 1 havuz ve meyve bahçeli 1 adet bostan ile bostanın yan tarafında bulunan bazergan-ı acem vakfına 1.080 akçe ile mukataalı arsa bulunuyordu. Sultan bu mülkünü de vakfına bağışlamıştı⁹⁶⁵. İstanbul'da gelir getiren mülkleri de vardı. Kethüdasının Beyhan Sultan'a gönderdiği tezkirelere göre; İstanbul'da aldığı han kirası bulunuyordu ve bu kiralar her ay düzenli olarak kethüdası tarafından toplanarak kendisine teslim ediliyordu. Han odalarından alınan gelirin miktarı, odaların ay içindeki doluluk oranına göre değişiyordu. Bu yüzden Sultan, hanın o ayki doluluk durumu ve toplanan miktar hakkında düzenli olarak bilgilendiriliyordu. Ekim 1823'de han kirası 359 kuruş olarak tahsil edilmişti ve bir oda 5 gün kadar boş kaldığından tutarın 3 kuruş eksik olduğu bildirilmişti⁹⁶⁶. Şubat 1824'de ise 320 kuruş olarak 1 oda ve 1 mahzen boş olduğundan aylığın eksik olduğu ifade edilmişti⁹⁶⁷. Bir ay sonra ise 353 kuruş kira tahsil edilmişti⁹⁶⁸.

1802-1803 yıllarında İstanbul'a gelen Alman Ulrich Jasper Seetzen'in seyahat notlarına göre de, Beyhan Sultan, Balat'ta beş usta, 30 çırak ve birçok işçinin çalıştığı şişe ve bardak üretilen *Şişehâne* adlı bir cam fabrikasına sahipti ve bu işletmeyi kethüdası vesilesiyle yönetiyordu. Seyahatname'de padişahın kız kardeşi "*Beus Sultan*" olarak geçse de⁹⁶⁹ arşiv kaynaklarında bu konuyu destekleyecek bir bilgiye rastlanamamıştır.

Osmanlı sarayında kadınlara hem çeşitli tahsisatlar hem de kıyafet, eşya, döşemelik, yiyecek, ekmeç, şeker, pirinç, odun gibi çeşitli tayinatlar veriliyordu. Bu tayinatların çeşidi ve miktarı kişinin konumuna göre değişiklik gösteriyordu⁹⁷⁰. Beyhan Sultan ve kardeşlerine de haremde yaşadıkları süreçte çeşitli giyecek, eşya ve mücevher tayinatları verilmişti⁹⁷¹. Beyhan Sultan Topkapı Sarayı'ndan ayrıldıktan sonra da saray uygulamalarından biri olarak bazı saray ihtiyaçları doğrudan devlet

⁹⁶⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1445 (29 Cemaziyevvel 1223/ 23 Temmuz 1808)

⁹⁶⁶ TSMa E. 154/29 (Safer 1239/ Ekim 1823)

⁹⁶⁷ TSMa E. 154/29 (Cemaziyelahir 1239/ Şubat 1824)

⁹⁶⁸ "Receb ayı han aylığı 353 kuruş hak-i pâya gönderildi, 76 rubiyye 1 adet İslambol altını 135 gurûşluk beyaz akçe ve 40 pâre cemân 353 gurûş eder. Vusûlünü iş'âr buyurasız" TSMa E. 154/29 (Recep 1239/ Mart 1824)

⁹⁶⁹ U. J. Seetzen, *İstanbul Günlükleri*, c. 1, s. 252-253.

⁹⁷⁰ A. Akyıldız, *Refia Sultan*, s.20-24, *Valide Sultan*, s. 317-325. B.İ. Arçıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan*, s. 63-74.

⁹⁷¹ Bu konu 2. bölümde detaylı anlatılmıştır.

hazinesinden karşılanmış ya da ücreti devlet tarafından gönderilmişti. Bunlardan biri yıllık 1.500 kuruş olarak verilen odun tayinatı idi⁹⁷².

Sultanlara verilen mukataa ve diğer kira gelirlerinin toplanması işi sultan kethüdalarının görevi idi. Ancak bu gelirlerin toplanması her zaman düzenli ve kolaylıkla olmuyor, çeşitli sorunlarla karşılaşılabiliyordu. Bu hususta ortaya çıkan sorunlar da sultan kethüdası tarafından, gerekli yerlere yazışmaların yapılması ve olay takibi ile çözülmüyordu.

Beyhan Sultan'ın mukataaları ile ilgisi sadece gelirlerinin toplanmasıyla sınırlı kalmıyordu. Bölge halklarının zaman zaman ilettikleri sorun ve şikâyetlerle ilgilenilmesi ve çözüm yollarının aranması Beyhan Sultan'ın gündemini oluşturuyordu. Bölge halklarından gelen mektuplar genellikle kendilerinden haksız yere alınan vergi ve ödenekler ile ilgiliydi. Bazen de avarız olarak gelen bir verginin ya da haksız bir uygulamanın kaldırılması şeklindeki taleplerdi. Tüm bu talepler kethüdanın yazdığı takrirler ile bizzat sadarete ve padişaha ulaştırılıyordu. Çünkü Beyhan Sultan'ın gelirlerini düzenli olarak alabilmesi için sorunların bir an önce çözümlenmesi gerekiyordu.

1786 yılında Beyhan Sultan aldığı cizye maddesi ile ilgili yaşadığı sorunu amcası Sultan I. Abdülhamid'e arzuhal etmiş ve padişahın gereğinin yapılarak miktarı sultana ulaştırılacağı emri çıkmıştı⁹⁷³. Aynı gün bir diğer hatt-ı hümayûnunda da padişah, Beyhan Sultan da dâhil olmak üzere tüm enderun ve birunda bununanlara ait mukataa gelirlerinin tahsili konusuna özen gösterilmesi için defterdara tekrar emir yazılmasını bildirmişti⁹⁷⁴.

Osmanlı geleneğinde tahta yeni oturan padişah ile birlikte sabık padişahın bir göreve tayin etme, ayrıcalık verme ya da gelir tahsisi gibi sebeplerle verdiği berat belgeleri geçerliliğini yitirir, yeni padişahın tuğrasını taşıyan berat ile yenilenir ve bu

⁹⁷² TSMA E. 174/1 (15 Şevval 1205/ 17 Haziran 1791), TSMA E. 113/10 (29 Zilhicce 1238/ 6 Eylül 1823), TSMA E. 154/38 (1238/ 1823).

⁹⁷³ BOA HAT 1666/58 (29 Zilhicce 1200/ 23 Ekim 1786)

⁹⁷⁴ BOA HAT 23/1134 (29 Zilhicce 1200/ 23 Ekim 1786)

işleme *tecdîd-i berat* denirdi⁹⁷⁵. Beyhan Sultan kethüdasının 9 Eylül 1790 tarihli yazısına göre de; Beyhan ve Hatice Sultanların tasarrufunda olan Mora yarımadasındaki çiftliklerden bazı kimseler, padişah III. Selim'in 1789'da cülûsu sebebiyle hem beratlarını yenilemek hem vergilerini ödemek hem de sultanlara hediye sunmak niyetiyle başkente gelmek için yolcu gemisine binmişlerdi. Fakat bindikleri gemi yolda korsan gemisi olarak görüldüğünden, Cezayir-i Garb gemilerince el konulmuş ve Sakız adasına çekilmişti. Bunun üzerine Beyhan Sultan kethüdası saraya yazdığı iki ayrı tahriratta bu kimselerin malları ve hediyeleriyle İstanbul'a ulaşmalarını talep etmekteydi. Durum padişaha iletilmiş ancak padişah yazdığı hattı hümâyûnda Akdeniz'de bu tip yolcu gemilerinin kimi zaman korsanlık yaptığını belirtirken hem korsan ve yolcu gemilerinin bu karışıklığının giderilmesi için belirli bir kural koyulmasını istemiş hem de diğerlerine ibret olabilmesi için gemiye ve içindekilere el konulmasına karar vermişti⁹⁷⁶.

Osmanlı Devleti özellikle savaşların uzun sürdüğü, dolayısıyla askeri personel ihtiyacının fazla olduğu dönemlerde asker, kürekçi, kalyoncu ihtiyaçlarını, halktan karşılamaktaydı. İhtiyaçlar aynı vergi olarak, avarız adıyla isteniyordu. Ancak bu talep halktan gelen itirazlara da sebep olabiliyor, özellikle avarızın sıklaştığı zamanlarda halk istenen askeri göndermemek için çareler arıyordu. 1791 yılında Rus savaşı sebebiyle Beyhan Sultan mülklerinden olan Mihaliç kazasından kış için 200 asker, bahar ayında donanmada görevlendirilmek için ise 100 asker istenmişti. Ancak bölge halkı, geçen yıl sefere gidenlerden kimsenin dönmediği gibi donanmaya gönderilen 50 kişinin de Karadeniz'de yanan gemide şehit olduğunu söyleyerek hemen istenen 100 askeri gönderemeyeceklerini bildirerek, o sene için muafiyetlerini talep etmişlerdi. Mihaliç halkının talebi Beyhan Sultan kethüdası Ahmed Efendi tarafından bir yazıyla padişaha iletiliyse de diğer bölgelere örnek olacağı için karar geri alınmamıştı⁹⁷⁷.

Sultanlara ait mülklerin halkları tarafından gönderilen mektuplar kimi zamanda taşrada yapılan bir haksızlığın Beyhan Sultan aracılığı ile merkeze bildirilmesine

⁹⁷⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1994, s. 124-136.

⁹⁷⁶ BOA HAT 182/8308 (29 Zilhicce 1204/ 9 Eylül 1790)

⁹⁷⁷ BOA HAT 211/11419 (29 Zilhicce 1205/ 29 Ağustos 1791)

vesile oluyordu. 29 Ağustos 1791’de Beyhan Sultan’a Mora halkı tarafından gizlice yazılan Rumca iki mektup gönderilmişti. Mora defter kethüdası ve Mora tercümanı başta olmak üzere, Mora Valisi İsmail Paşa’nın adamlarının, halktan kanuna aykırı hediye, saray tamiri ve mefruşat ücreti gibi taleplerde bulduklarını şikayet eden Mora halkı, zor duruma düşürdüklerinden yakınıyorlardı. Mektuplar Sultan tarafından tercüme ettirilerek, saraya haber verilmiş ve olayın tahkik edilmesi uygun görülmüştü⁹⁷⁸. Olay Beyhan Sultan’a gelen mektuplarla da sınırlı kalmamıştı. Anaboli, Mezistre kadılarının ve Gördes naibinin farklı farklı yazdıkları üç ayrı ilamda ve Anaboli halkının bir adet ve Mora tercümanının iki adet yazdıkları mahzarlarda da valinin yaptığı zulümlerin açıkça ifade edilmesi üzerine valinin görevden alınarak Anaboli kalesine hapsine karar verilmişti⁹⁷⁹.

Beyhan Sultan kethüdasının yazdığı bir diğer tahrirata göre de; Beyhan Sultan’ın malikânelerinden olan Seferihisar mukataasına ait Eğridere ve Kilisalu köyleri, kısa zaman önce Tire kazasına geçmişti ancak tekrar Seferihisar mukataasına geçmesi için emir çıkmıştı. Bu bilgi sicillerde ve emirlerde kayıtlı olduğu halde, Tire ahalesinin ileri gelenlerinden Hacı Mustafa Efendi ve sipahilerden Karayazıcıoğlu Hacı İbrahim bu duruma itiraz etmişti. Olay, Sultan’ın kethüdası tarafından şikâyet konusu olmuş ve Tire kadısına yazılan hükümlerle ahalden itirazda bulunan kişilerin bir daha emre karşı gelirlerse başka yere gönderilmesine dair emir çıkmıştı⁹⁸⁰.

1793 yılına ait bir diğer yazışma Şehirköy mukataasına aitti. Şehirköyü kazası naibi Abdürrezzak Efendi, kanuna aykırı olarak kazanın fakir halkından defter masrafı olarak tam 11.000 kuruş toplamıştı. Konuyla ilgili Beyhan Sultan kethüdası tarafından tahrir yazılması suretiyle naib cezalandırılmıştı. Ceza olarak naibin görevinden alınması, topladığı bedeli geri ödemesi ve Sakız adasına sürgün edilmesi şeyhülislamca karara bağlanmış ve konuya dair yazılan ferman divan-ı hümâyûn çavuşlarından Mehmed Arif Çavuş tarafından Şehirköyü mahkemesine götürülerek

⁹⁷⁸ BOA HAT 188/8914 (29 Zilhicce 1205/ 29 Ağustos 1791)

⁹⁷⁹ BOA HAT 188/8984 (29 Zilhicce 1206/ 18 Ağustos 1792)

⁹⁸⁰ BOA ADVN 2206/30 (10 Muharrem 1208/ 18 Ağustos 1793)

halka yüksek bir sesle okunmuştu. Böylece yeni gelen kadı huzurunda haksız yere toplanan para da ahaliye geri ödenmişti⁹⁸¹.

Mukataaların gelirlerinin toplanması ve bu konudaki engellerin aşılması kethüdaların görevi olmakla birlikte bazen de kethüdaların yetkilerini kötüye kullanmaları, topladıkları gelirleri zimmetlerine geçirmeleri yeni sorunlara sebep olabilmekteydi. Bu durumda da mesele yine padişaha havale ediliyordu. 20 Eylül 1796 tarihli padişah hattına göre Beyhan Sultan'ın eski kethüdası Seyyid Abdullah Efendi, Sultan'a ait 34.500 kuruşluk geliri zimmetine geçirmişti. Ancak Beyhan Sultan'ın isteği ve padişahın talebi üzerine para Abdullah Efendi'den alınarak Beyhan Sultan'ın yeni kethüdası Tezkire-i evvel Arif Efendi aracılığıyla, tahvil karşılığında sarrafına teslim edilmişti. Ayrıca kethüda Abdullah Efendi bu kadarla kalmamış, Cisri Ergene'de bulunan Beğendik Çiftliği'ni de üzerine almıştı. Ancak çiftlik bedel karşılığında geri alınarak Beyhan Sultan gelirlerine yeniden ilave edilmişti. Kethüda Abdullah Efendi'nin yaptıkları karşılıksız kalmamış, görevini kötüye kullanması sebebiyle Bursa'ya sürgün ile cezalandırılmıştı⁹⁸².

Mukataalarla ilgili sorunlar bazen kişilerin ihmalleri dışında mukataanın bulunduğu bölgenin zafiyetlerinden de kaynaklanabiliyordu. Her durumda sorununun çözümü yine padişahın onayı ile mümkündü. Rumeli Valisi Vezir Mustafa Paşa'nın tahriratına cevaben yazılan 3 Haziran 1799 tarihli hatt-ı hümayûna göre Beyhan Sultan'ın mukataalarından olan Şehirköy yakınlarındaki Kızılyokuş bölgesine Arnavud eşkıyası dadanmış ve bölgenin güvenliğini tehdit etmişti. Bölge ve civar yollarının kontrolünün sağlanması için, Sultan'ın mukatasının voyvodalığının Rumeli Valisi'ne verilmesi uygun görülmüş, voyvodalık için gerekli belgenin hazırlanması için durumun Sultan kethüdasına bildirilmesine karar verilmişti. Bu durumda Sultan'ın gelirlerini aynı şekilde almaya devam edeceği ve sorun yaşamayacağı temin edilmişti⁹⁸³.

⁹⁸¹ BOA ADVN 2206/43 (14 Muharrem 1208/ 22 Ağustos 1793)

⁹⁸² BOA HAT 199/10098 (17 Rebiülevvel 1211/ 20 Eylül 1796)

⁹⁸³ BOA HAT 178/7867 (29 Zilhicce 1213/3 Haziran 1799)

Mukataalara ait gelirlerin toplanması bazen de tasarruf etmek isteyen kişiler arasında rekabete sebep olmakta ve bu mücadele Sultan'ın gelirlerin toplanmasını geciktirmekteydi. 1800 yılında Beyhan Sultan'ın Amasya mukataası Tayyar Paşa ve Cebbarzade adlı kişiler arasında kalmış, ancak mukataanın tasarrufu III. Selim'in emriyle her ikisine de verilmeyerek maden eminine bırakılmıştı. Bu esnada Beyhan Sultan'ın alamadığı ücretinde darphaneden ödenmesine karar verilmişti⁹⁸⁴.

Mukataaları tasarruf eden mültezimler vergileri toplamakla mesul olsalar da devletin hiç istemediği şekilde zaman zaman görevlerini kötüye kullanarak köylüye zulmedebiliyorlardı. Bu durumda köylü ulaşabildiği en yetkili kişi üzerinden sorunu merkeze iletmeye çalışıyordu. Ayrıca vergilerin düzenli toplanabilmesi için bölgenin öncelikle siyasi ve sosyal bir düzene ihtiyacı vardı. 7 Mart 1801 tarihli tahrirat Beyhan Sultan'ın Uzunköprü kazası malikânesini tasarruf eden Mehmed Haseki adlı şahısla ilgiliydi. Bu şahsın ahaliye çok fazla zulüm ettiği, bu konuda şikâyetlerin çok olduğu ve şahsın cezalandırılacağı bildirilmekteydi. Bu yüzden Beyhan Sultan'ın zarar görmemesi için malikânenin tasarrufuna daha sadakatli bir kimsenin getirilmesi istenmişti⁹⁸⁵. 13 Mayıs 1801 tarihli yazışma da Beyhan Sultan'a ait olan Amasya mukataası ile ilgiliydi. Bu mukataa daha evvel Canikli Ali Paşa'nın oğulları Mehmed ve Mikdat Ahmed Paşa'ların tasarrufunda iken ahalinin şikâyetleri üzerine onlardan alınmış ve padişahın kız kardeşi Beyhan Sultan'ın gelirlerine ilave edilmişti. Ancak şahısların istekleri bitmemiş ara ara mukataanın yarısını olsun geri istemelerine rağmen padişah tarafından reddedilmişti⁹⁸⁶.

Beyhan Sultan'a ait Mora'daki altı adet mukataanın halkı da İnebahtı Muhafızı Vezir Mustafa Paşa'nın kendilerinden kanuna aykırı olarak *mübaşiriye* adı altında tam 88.878 kuruş aldığına dair şikâyette bulunmuşlar, durumun padişaha iletilmesi üzerine tutarın geri ödenmesi için paşaya hemen ferman gönderilmişti⁹⁸⁷.

1803 yılında ordunun ihtiyacı için Rumeli bölgesinden zahire toplanırken Beyhan Sultan'ın Uzunköprü mukataasından da 256,5 ton arpa ve 128 ton un istenmiş,

⁹⁸⁴ BOA HAT 35/1763 (29 Zilhicce 1214/ 24 Mayıs 1800)

⁹⁸⁵ BOA HAT 75/3100-F (21 Şevval 1215/ 7 Mart 1801)

⁹⁸⁶ BOA HAT 188/8954 (29 Zilhicce 1215/ 13 Mayıs 1801)

⁹⁸⁷ BOA HAT 1485/6 (20 Cemaziyelahir 1217/ 18 Ekim 1802)

kethüdası yoluyla voyvodasına bir çukadar gönderilmesi için hattı hümâyûn çıkarılmıştı⁹⁸⁸.

Beyhan Sultan'ın malikânelerinden olan Mora'daki Arkadya kazası halkı da Mora valisinin kendilerinden aldığı fazla vergi dolayısıyla perişan olduklarını iletmişlerdi. Bu sefalet üzerine padişah kazadan cizye vergisi ve düzenli vergiler dışında herhangi bir isimle başka vergi istenmemesi için yeni valiye ferman göndermişti⁹⁸⁹.

Savaş ve ekonomik zorlukların enflasyonu oluşturduğu da açıktı. Çünkü dönem dönem mukataa gelirlerine zam yapılmaktaydı. 1806 tarihli hattı hümâyûna göre mukataalara yapılacak zamlar için sultanların kethüdalrı tarafından hazırlanan mukataa kayıt döküm defterlerinin padişaha teslim edilmesi isteniyordu. Beyhan Sultan'a ait mukataa defteri teslim edildiği halde Hatice Sultan ve Esmâ Sultan mukataalarına ait dökümler verilmemişti⁹⁹⁰.

Beyhan Sultan'ın mukataalarından aldığı vergiler dışında buralardan İstanbul'a çeşitli ürünler gönderiliyordu. Bu malların İstanbul'da satılmasına dair gerekli iznin alınması sırasında Beyhan Sultan aracı olabiliyordu. Örneğin; 1803 yılında Beyhan Sultan'a ait Kartine mukataasından olan yağcıların İstanbul sokak ve pazarlarında yağ satmalarına izin verilmişti⁹⁹¹. Yine Kandiye mukataasından İstanbul'a zeytinyağı gelmekteydi. Beyhan Sultan kethüdasının 3 Aralık 1808 tarihli arzuhaline göre, Kandiye mukataasının ürünlerinden 2 yıllık toplam 45 ton (35.000 vukiyye)⁹⁹² zeytinyağı mültezim Salih Ağa'nın elinde bulunmakta birlikte, yağın İstanbul'a gönderilmesi için Kandiye valisine gönderilen emir zayi olduğundan tekrar bir emir yazılması talep edilmekteydi⁹⁹³. Gelecek yağ miktarının oldukça yüksek olmasına

⁹⁸⁸ BOA HAT 49/2345 (29 Zilhicce 1217/ 22 Nisan 1803)

⁹⁸⁹ BOA HAT 1488/30 (29 Rebiülevvel 1219/ 8 Temmuz 1804)

⁹⁹⁰ BOA HAT 112/4459 (29 Zilhicce 1220/ 20 Mart 1806)

⁹⁹¹ İstanbul Şerhiyye Sicilleri, **İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H. 1217-1225/ M. 1802-1810)**, C. 83, s. 308, Hüküm No: 206, Orijinal metin no: [79b-3], İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2019.

⁹⁹² Halil İnacık'a göre; 1 vukiyye= 1 kıyye= 1 okka= 400 Dirhem= 1,2822945 kg'dır. H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I**, s, 467. Buna göre; 35.000 vukiyye = 44.880 kg = 44,880 ton'dur.

⁹⁹³ BOA HAT 1507/3 (14 Şevval 1223/ 3 Aralık 1808)

bakılırsa Beyhan Sultan'ın bölgeden alacağı vergi geliri bu ürünün satışı ile karşılanmış olabilirdi.

1809 yılında Beyhan Sultan'ın Amasya mukataası gelirlerinden 24.015 kuruşluk alacağı bulunuyordu ve bu sırada bölgenin vergilerini toplayan mütesellim Ali Bey'in yerine Cabbarzade Süleyman Bey getirilmişti. Ödemeyi tamamlaması gereken Ali Bey öncelikle 19.482 kuruşunu ödemiş, geriye kalan 4.533 kuruşluk açığı sonradan kapı kethüdası ve sarrafı vasıtasıyla Süleyman Bey'e gönderilmişti. Bu arada Beyhan Sultan kethüdası da alacağın tahsilatı için başvuruda bulunmuştu⁹⁹⁴.

Beyhan Sultan mülklerinden olan Tokat kazası Tozanlı nahiyesinde de Sivas Valisi tarafından ayan tayin edilen Cinci oğlu Ömer'in halktan harç taleb ettiği ve halka zulmettiği merkeze yazılan yazılarla sabit olmuş ve suçlunun idamına karar verilmişti⁹⁹⁵. Üç yıl sonra Beyhan Sultan, Tokat halkı için padişahın tekrar ricada bulunmuştu. Tokat halkına, Sivas valisi ve Tokat voyvodası tarafından sebepsiz yere kötü davranıldığını bildirmekte ve durumun düzeltilmesini rica etmekteydi. Konunun önemine binaen hemen hatt-ı hümayûn çıkartılmıştı⁹⁹⁶.

Kaynaklardan örneklendirildiği gibi devlet, köylüden gelen şikâyetleri çok hızlı değerlendirmekte, olayı tahkik etmekte ve görevini kötüye kullanan yönetici ve idarecileri görevden almakta ya da sürgün, hapis hatta idamla cezalandırmakta idi. Beyhan Sultan ise kendi mülklerinin gerçekleşen bu durumlardan genellikle halkın arzuhalleriyle haberdar oluyor ve durumun hızlı bir şekilde padişaha iletilmesini sağlıyordu. Böylece gündeminin konularından birini mülkleri ve mukataaları, bunların idaresi, idarede yaşanan sorunlar, mukataalarındaki ürünler, ürünlerin değerlendirilmesi ve bazı durumlarda satışı, vergilerin düzenli toplanması, bölge halklarının sorunları ve huzurunun sağlanması ile neticede gelirlerini düzenli alması oluşturuyordu. Böylece hem taşradaki sorun ve problemlerden haberdar olurken hem de merkez ile taşra arasındaki iletişim ve sorunların çözümünde rol üstleniyordu.

⁹⁹⁴ BOA HAT 721/34377 (26 Zilkade 1223/ 13 Ocak 1809)

⁹⁹⁵ BOA HAT 504/24854 (29 Zilhicce 1224/ 4 Şubat 1810)

⁹⁹⁶ BOA HAT 724/34494 (29 Zilhicce 1227/ 3 Ocak 1813)

Beyhan Sultan'a ait mukataaların halkları çoğunlukla bölge ile ilgili genel bir durumla alakalı toplu şikâyette bulunsalar da bazen de şahsi durumlarıyla ilgili açıklama yaparak özel talepte bulunuyorlardı. Beyhan Sultan her durumda olayı sadaret yoluyla padişaha iletmekteydi. Beyhan Sultan'ın 2 Aralık 1815 tarihinde sadaret kethüdasına yazdığı mektubuna bakılırsa, Sultan'ın Mora mukataasına bağlı Akartine? kazasının İstemniçe köyünden Palamut oğlu Yenaki Selanik'te bulunan Gelmeriye kalesine sürgün edilmişti. Ancak Beyhan Sultan'ın bölgeden aldığı haberlere göre Yenaki bölgede devlet işlerine karışmamıştı. Bu yüzden suçu varsa bile affedilerek gerekli fermanın gönderilmesini talep etmişti⁹⁹⁷. Belgede şahsın suçu açıkça belirtilmese de olay yılı üzerinden Rum isyanı öncesi bölgede bir hareketlilik olabilme ihtimali yüksek gözükmemektedir ki 6 yıl sonra çıkan Rum İsyanı neticesinde bölge elden çıkacaktı. Beyhan Sultan kethüdasının 1815 yılında defterdar efendiye yazdığı şikâyetine göre de Sultan'ın Mora'da bulunan Arkadya mukataasına ait gelirlerden 1811-1812 yıllarından kalan 5.358 kuruşluk alacağı, talep edildiği halde alınamamıştı. Durum hem Mora Valisine hem de Arkadya kadısına yazılarak çözümlenmeye çalışılmış, tahsili talep edilmişti.⁹⁹⁸

1820-21 yılı ise Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştu. Mora'da başlayan Rum İsyanı ve ardınca gelen olaylar dizisi bağımsız Yunanistan'ın kurulması ve birçok problemi beraberinde getirmişti. Mora'daki bu isyan Beyhan Sultan'ı da olumsuz etkilemişti. Gerek Mora ve gerek Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde ihtilal ve eşkıyanın varlığı artmıştı⁹⁹⁹. 27 Eylül 1821 tarihinde eski Mora valisi Hurşid Ahmed Paşa'dan gelen yazıya göre; Beyhan Sultan tasarrufunda olan Kartene ve diğer 5 kaza ile 2 çiftliğinin 1821 yılına ait olarak 3.239,5 kuruş geliri Harameyn mukataasına gönderildiği halde adada çıkan fesad sebebiyle vergiler toplanamamış olduğundan meblağın Harameyn hazinesince geri iade edilmesi istenmiş ve padişah da talebi onaylamıştı¹⁰⁰⁰. Sultan, Mora'da bulunan Enderusa ve Kartene mukataalarının 1821 yılı ilk taksitlerini alırken hatt-ı hümayûn sonrası her birinden 5.000 kuruş olmak üzere toplam 10.000 kuruşluk geliri 9 Mayıs 1822 tarihinde Hurşid Paşa'nın sarrafına geri

⁹⁹⁷ BOA HAT 1653/23 (29 Zilhicce 1230/ 2 Aralık 1815)

⁹⁹⁸ BOA C. SM 51/2575 (13 Cemaziyelahir 1230/ 23 Mayıs 1815)

⁹⁹⁹ TSMA E. 154/29

¹⁰⁰⁰ BOA HAT 1557/53 (29 Zilhicce 1236/ 27 Eylül 1821)

iade etmişti. İç karışıklıkların getirdiği bu durum Beyhan Sultan'ın önceki iki yıllık 394.900 kuruş olan mukataa faizi gelirlerinin 50.900 kuruş azalarak 344.000 kuruşa inmesine sebep olmuştu.

5.2. Harcamaları

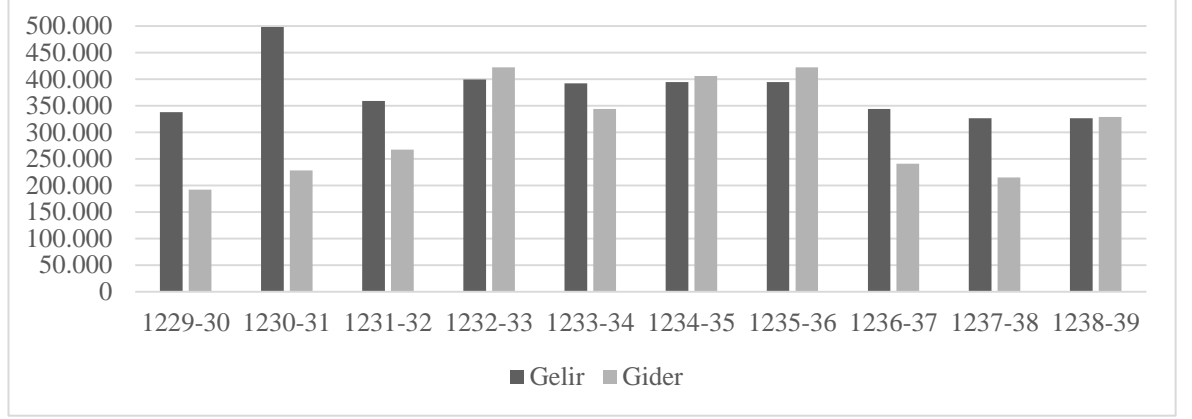
Zorunlu ve lüks ihtiyaçlar olarak toplumsal yapıya, kültüre ve ekonomiye göre değişim gösteren harcama alışkanlıkları her insan gibi sultanların yaşamının da bir parçasını oluşturmuş, ürün ve hizmet seçimleri kişisel farklılıklar yanında güç ve ihtişamlarının da bir göstergesi olmuştur. Sultanların alışverişleri genellikle saraylarında hizmetlilerce yapılmış ve kayıtları tutulmuştur.

Beyhan Sultan'ın kendisine ait bir hazinesi ya da bütçesi vardı. Tüm gelir ve giderleri ay ay gruplandırılarak kaydedilir ve sonunda yıllık mahsupları yapılarak artan miktar bir sonraki yıla devrettirilirdi¹⁰⁰¹. Aslında bu tip düzenli hesap cetvelleri merkez bürokrasisinin, günümüz tabiriyle *bütçe* uygulamasının bir örneğini oluşturuyordu. Merkez bürokrasisinden saray mutfağına, tersaneden darbhaneye kadar saraya bağlı kurumlarda bu tip gelir gider cetvelleri tutuluyordu. Hatta devlet, bürokrasi içinde yer alan kurum ve kişilerden hesaplarını bu tarz kaydetmelerini istiyordu¹⁰⁰². Beyhan Sultan için hazırlanan bu cetvellerde devletin genel mali ve bütçe uygulamalarının neticesi olarak görünmektedir. Bugün Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi belgeleri içinde, masraf pusulaları ve sarraflardan borç almak suretiyle esnaftan satın alınan eşya ve miktarlarını listeleyen oldukça fazla kayıt olmakla birlikte ayrıca bu gelir ve giderlerin yıllık olarak listelendiği cetveller bulunmaktadır. Bu cetveller hicri yılın 12 ya da 13 aylık gelirleri ile masraflarını ihtiva edecek şekilde ve birbirini takip ederek düzenlenmiştir. Her ayın masrafı ayrı ayrı yazılmış, toplamları alınmış, en sonunda yıllık gelir miktarı belirtilerek, masraf miktarı bundan düşürülmüştür. Tüm bu evrak serileri Beyhan Sultan'ın ekonomisi ve harcamaları hakkında oldukça fazla bilgi sunmaktadır.

¹⁰⁰¹ Beyhan Sultan'ın bütçelerine örnek olarak 1235-1236/ 1820-1821 yılına ait gelir-giderleri için bkz: Ek 5.

¹⁰⁰² Erol Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", **Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 1**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 197-198.

Tablo 19: Beyhan Sultan'ın 1229-1239/1814-1824 yıllarına ait 10 yıllık gelir-gider tablosu (kuruş)

Beyhan Sultan'ın yaşamının son 10 yılına ait yıllık gelir giderleri düzenli olarak tutulmuştu¹⁰⁰³. Miktarlar yıllara göre ve gelir-gider tutarları arasında değişiklik göstermekle birlikte yıllık bütçesi 300.000 ile 400.000 kuruş arasında değişiyordu. Bu defterler incelendiğinde bütçesinin daima olumlu fark ile pozitif olarak sonraki yıla aktarıldığı da dikkat çekici olarak izleniyordu.

Beyhan Sultan'a ait olan ve kethüdaları tarafından tutulan bu yıllık bütçeler ile masraf defterlerini incelediğimizde gelirlerinden her ay düzenli olarak bir miktar kendi harcamaları için aldığı eşya, kıyafet ve kumaşlar, hediyeler, saraylarının inşası, saraylarının tamirat ve giderleri, döşemeler, yakacak masrafı, mutfak giderleri, hizmetinde bulunan görevlilerin maaş ve masrafları, cariyeye ve gulam alımı, hinto masrafları vb. çeşitli harcamalar yaptığı izlenmektedir. Gelirlerinin yetmediği ya da savaş nedeniyle zamanında tahsil edilemediği durumlarda ise İstanbul'da bulunan sarraflardan borç alınarak ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Beyhan Sultan'ın gelirleri sınırsız değildi. Kendisine ait özel gelirleri ve harcamalarına ait bir bütçesi vardı. Bunun içinde genel adaba uygun olarak özgürce tasarrufta bulunabiliyordu.

Beyhan Sultan alışverişlerinin ödeme durumlarına göre senet kullanıyordu. Ev eşyası, kıyafet, hediye, mücevher, mutfak malzemesi gibi birçok çeşitli ihtiyaç için

¹⁰⁰³ TSMA E. 113/2, 113/3, 113/4, 113/5, 113/6, 113/7, 113/8, 113/9, 113/10.

yapılan ödemeler sonunda senet alınmıştı. Bu senetler ya peşin ödeme ya da gecikmiş ödemenin sonunda ya da taksitle yapılan ödemelerin son taksidinde borç biterken alınmıştı. Senetlerin üzerinde masrafın cinsi, adedi, tutarı, ödemenin kim tarafından ne zaman yapıldığı belirtilmişti. En altta ise ödemeyi alan tüccarın ismi ve mührü bulunmaktaydı.

Harcama kalemleri incelendiğinde; her ay ilk sırada Beyhan Sultan'a kendi hazinesinden verilen nakit para gelmekteydi. Bu kayıt "*Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan*" diyerek Beyhan Sultan'a hazinesinden verilen 3.000 kuruşluk ödeme idi. Ancak kendisine yapılan nakit ödeme bununla sınırlı kalmıyor, ay içinde sıklıkla tekrarlanıyordu. Bu miktarın bir standardı yoktu, muhtemelen Sultan'ın ihtiyacına göre belirleniyordu. Tek seferde 2.000, 2.500, 5.000, 7.000 hatta 13.000¹⁰⁰⁴ kuruşa kadar çıkabiliyordu. Beyhan Sultan ihtiyaç duydukça, kendi yaptığı harcamalar için, hazinesinden para alıyor ve hazinesinden aldığı bu miktarı ne şekilde harcadığını kendisi özel hesap defterine kaydediyordu. Bu şekilde Sultan'ın bizzat tuttuğu defterlerdeki hesaplar aylık olarak düzenlenmişti. Kendi hesap defterine öncelikle ay içinde hazinesinden aldığı miktarları ardından da harcamalarını yazıyordu. Harcamaların cinsi, miktarı ile alışverişi kimin eliyle yaptırdığını da notlarına ekliyordu. Buna göre özel alışverişlerini sarayındaki çeşitli hizmetlileri aracılığı ile gerçekleştiriyordu. Bu harcamaların içinde her ay parça parça sadakalar, zekâtlar, cariyelere ve görevlilere verilen aylıklar, çeşitli vesileler ile dağıtılan bahşişler, ıydıyyeler, kumaş ücretleri, aylık mutfak harcamalarına ilaveten yapılan bazı ek gıda harcamaları, nadiren de Mihrişah Sultan'ın arabasına, Esmâ Sultan'ın dadısına ve baltacısına gibi aile üyeleri için yaptığı farklı ödemeler yer alıyordu¹⁰⁰⁵.

Beyhan Sultan'ın aylık masrafları içinde ikinci sırayı daima mutfak masrafları oluşturuyordu. Her ayın ilk günlerinde bir önceki ayın tutarı, toplu olarak ödeniyordu. Aylık mutfak masrafları genellikle 2.000 ile 3.000 kuruş aralığında değişirken, bu oran Ramazan ayında 4.000-5.000 kuruşa kadar çıkıyordu. Muharrem ayında yapılan yapılan aşure¹⁰⁰⁶ ya da Ramazan ayında fukaraya verilen iftarlar bu miktarı arttırırken

¹⁰⁰⁴ TSMA E. 113/6 (17 Şaban 1233/ 22 Haziran 1818)

¹⁰⁰⁵ TSMA D. 860 (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822), TSMA D 883 (29 Şaban 1236/1 Haziran 1821)

¹⁰⁰⁶ TSMA E. 113/10 (9 Safer 1239/ 15 Ekim 1823)

özellikle padişahın Beyhan Sultan'ı ziyaretlerinde verilen ziyafetler büyük harcamalara neden oluyordu.

Mutfak alışverişleri Sultan'ın vekilharcı tarafından yapılıyordu. Yeni ay girdiğinde, bir önceki aya ait tüm masraflar Beyhan Sultan'a sunularak tutarı kendisinden tahsil ediliyordu. Sultan'ın gelirlerinin yetmediği durumlarda bu miktarlar da sarraflardan borç alınmak suretiyle ödeniyor, o zaman masrafların detayları sarrafa beyan ediliyordu¹⁰⁰⁷. Yapılan alışverişlerde tavuk, et, balık çeşitleri yanında zahire, çeşitli meyveler, peynir çeşitleri, yağlar, şerbetler yer alırken, Beyhan Sultan'ın kendi yaptırdığı alışverişlerinde alınan ürünü, miktarını ve hatta ödeme şeklini ayrıntılarıyla not ediyordu¹⁰⁰⁸. Çeşitli tarihlere ait mutfak alışverişleri; alınan ürün, miktarı¹⁰⁰⁹ ve bazen kimin ile hangi esnaftan alındığı şeklinde kaydedilirken kimi zaman da yemeklerin bahçivan ya da arap kadına pişirtmesi karşılığında ödenen ücretler sebebiyle yazılmışlardı¹⁰¹⁰.

Mutfak ihtiyaçlarının bir kısmı bakkal yoluyla temin ediliyordu. Bakkaldan yapılan harcamalar her zaman peşin ödenmeyip taksitlendirilebiliyordu. Ancak bunlar büyük yekûnler olmuyordu. Örneğin; 1788 tarihli harcama kaydına göre 63 kuruşluk alışverişin önce 13 kuruşu ödenmiş ardından tekrar 15 kuruşluk alışveriş yapılmış, oluşan 65 kuruşluk borç ise 3 taksitte ödenmişti¹⁰¹¹.

Mutfak masrafları içerisinde gıda dışında, mutfak ve kiler tamir ücretleri de yer alabiliyordu. Sultan 1795 senesinde mutfak kileri yenilemiş ya da ek bir kiler yapılmıştı. Bu işlem kereste, tuğla, kiremid, mermer ve işçilik ücretleri olarak 1.110 kuruşa mal olmuş ve tüm masraflar peşin olarak ödenmişti¹⁰¹².

Aylık masraf kalemlerinden önemli bir kısmını da yakacak giderleri oluşturuyordu. Ahşap yapılar mangal ya da şömineler aracılığıyla ısıtıldığı gibi hamamda ve mutfakta da ocak yakmak için odun ve kömür kullanılıyordu. Özellikle

¹⁰⁰⁷ TSMA E. 154/6 (1237/1821-22)

¹⁰⁰⁸ TSMA D. 2174 (5 Zilhicce 1201/ 18 Eylül 1787)

¹⁰⁰⁹ TSMA D. 860, vr. 12a (29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822)

¹⁰¹⁰ TSMA D. 883 (29 Şaban 1236/ 1 Haziran 1821)

¹⁰¹¹ TSMA D. 2174, vr. 40a (17 Şevval 1202/ 21 Temmuz 1788)

¹⁰¹² Kiler odası masraf defteri için: TSMA E. 173/36 (9 Cemaziyelahir 1209/ 1 Ocak 1795)

kış aylarında ısınma ihtiyacının artmasıyla birlikte odun ve kömür masrafı Beyhan Sultan harcamaları içinde üçüncü sıraya yerleşiyordu. Yıllık odun ihtiyacının 1.500 kuruşluk kısmı devlet tarafından karşılanmakla birlikte bu miktar ihtiyacı karşılamıyordu. Tayinat fazlası olan harcamalar ise Beyhan Sultan'ın kendi hazinesinden karşılanıyordu. Kayıtlara bakılırsa devletin verdiği miktar ihtiyacın oldukça altındaydı. Savaş gibi ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemlerde bu tahsisatın gelmediği de olabiliyordu. 1787 yılına ait odun masrafı kayıtlarına göre¹⁰¹³ o yıl 196,5 ton (786 çeki)¹⁰¹⁴ odun alınabilecek bir ücret verilmişti. Yine aynı kayda göre bir yıl içinde toplam 500 ton (2.000 çeki) odun tüketilmişti. Aynı yılın kömür tüketimine göre de¹⁰¹⁵, bir önceki yıldan kalanla birlikte yaklaşık 56,5 ton kömür (44.100 kıyye)¹⁰¹⁶ yakılmıştı. 1817 yılı hesaplarına göre odun için 4.275 kuruş, kömür için 6.365 kuruş¹⁰¹⁷, 1819 yılı verilerine göre de; odun için 5.858 kuruş, kömür için ise 7.397 kuruş ödeme yapılmıştı¹⁰¹⁸.

Saray ve sahilhanenin, mutfak ve hamam ihtiyacı için miriden gelen odun ücreti alınamayınca, ihtiyaç sarraflardan borç alınmak suretiyle karşılanıyordu. 17 Haziran 1791'de önce 5.041 kuruş, sonrasında 310 kuruş olmak üzere toplamda 5.351 kuruş olarak iki seferde borç alınmıştı¹⁰¹⁹. 1823 yılı masraflarına bakılırsa da toplamda 11.496 kuruşluk odun harcanmış, bunun 1.500 kuruşu düşülerek miriden alındığı belirtilmişti¹⁰²⁰. Ayrıca kethüdasının Sultan'a yazdığı tezkirede; İstanbul Ağası

¹⁰¹³ " 802 çeki İbtida yalıya alınan 19 B

786 çeki Sonra saraya alınan mirisiyle 21 Ş

210 çeki Dahi sonra saraya alınan hamam hatabı 19 L

1.798 çeki Mirisiyle ma'an

202 çeki Alel tahmin 200 senesinden baki kalmış idi. 202 çeki

.....2000 çeki", TSMA D. 2174, vr. 5a (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

¹⁰¹⁴ Odun için 1çeki= 250 kg, H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I**, s, 462.

¹⁰¹⁵ "39.034 kıyye - 25 Zilhicce 1201/ 8 Ekim 1787 (8.000 kadarı aşağı selamlığa döküldü)

5.066 kıyye - Alel tahmin [1]200 senesinden baki kalmış idi, 5.066 kıyye.

44.100 kıyye" TSMA D. 2174, vr. 5a (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

¹⁰¹⁶ 1 vukiyye= 1 kıyye= 1 okka= 400 Dirhem= 1,2822945 kg. H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I**, s, 467. Buna göre; 44.100 kıyye= 56.548 kg = 56,5 ton'dur.

¹⁰¹⁷ TSMA E. 113/5 (13 Şevval 1232/ 26 Ağustos 1817)

¹⁰¹⁸ TSMA E. 113/7 (23 Zilkade 1234/ 13 Eylül 1819)

¹⁰¹⁹ TSMA E. 174/1 (15 Şevval 1205/ 17 Haziran 1791)

¹⁰²⁰ TSMA E. 113/10 (29 Zilhicce 1238/ 6 Eylül 1823)

vasıtasıyla miriden 1.500 kuruş odun ücretinin önceki yıllarda da alındığı, alınmadığında ise bu ücretin sarraf yoluyla temin edildiği ifade ediliyordu¹⁰²¹.

Beyhan Sultan'ın aylık harcamaları içinde sarayındaki hizmetlilerine aylıkları dışında verdiği harçlık ve bahşişler de yer alıyordu. Özellikle her yıl ramazan ayında verilen harçlık miktarları yıllara göre değişebiliyordu. Mesela; 1819 yılında 2.812 kuruş, 1820'de 3.208, 1821'de 3.166, 1822'de 2.911, 1823 yılında ise 2.756 kuruşu bulmuştu¹⁰²².

Harcama kalemlerinden biri de taşıtları idi. Beyhan Sultan'ın sarayında kullanılan talika ve hinto gibi araçların kullanımına bağlı olarak eskiyen kısımları yenileniyor ya da araçlar için yeni atlar satın alınıyordu. Hintonun kayışları sürekli tamir ediliyor, ancak tamir edilemez hale geldiğinde yenisiyle değiştiriliyordu. Çünkü tamirat ile yenilenme arasında oldukça büyük fiyat farkı vardı ve kethüdası ile yazışmalarına bakılırsa Beyhan Sultan bunun muhasebesini yapıyordu¹⁰²³. Ayrıca tüm bu harcamalar kimi zaman ufak miktarlar olarak görülse de toplamda yüksek bir harcama kalemi oluşturuyordu. Fiyatlar malların nitelik ve özelliklerine göre ve yıllar arasında farklılık gösterebiliyordu. Örneğin; 1807 yılında alınan bir adet at için 3.000 kuruş bedel ödenirken¹⁰²⁴, 10 yıl sonra sipariş edilen talika 2.200 kuruşa mal olmuştu¹⁰²⁵. 24 Haziran 1811 tarihli bir tamirat kaydına göre Sultan'ın hintosu için 10 metre kumaş ve kaytan alınmış, hinto boyanmış, perdeleri yenilenmiş, sandık ve demirleri tanzim edilmişti. Tüm malzeme, boya, işçilik ve tamir masrafları, 7 adet cam, keçe, yeşil saçak vs. ve mismarat ile birlikte 1.412 kuruşa mal olmuştu¹⁰²⁶. Sarayları deniz kıyısında olduğundan nakliye ve gezinti için kullanılan kayıklarının da sıklıkla tamir, yenilenme ve boya masrafları oluyordu¹⁰²⁷.

¹⁰²¹ "Devletlû efendim sâir senelerde dahi miriden tayin olan hatabın behâsı olan 1.500 gurûşu İstanbul ağası kulunuzdan ahz edüb Sarraf Hacadur kulunuza teslim ederler imiş kulun dahi ol vechle hareket eyledim saray-ı âlilerine celb olan hatab akçesinin yekününden tenzil olmak iktiza eder deyu sarraf kulunuz bu vechle takrir eder." TSMA E. 154/38 (1238/ 1823)

¹⁰²² TSMA E. 113/7, 113/8, 113/9, 113/10.

¹⁰²³ "Sarı yaftalı bir çift hinto kayışları tamir masarısı 100 guruş, cedid yapılan 2 çift siyah hinto kayışları masarısı 1.750 guruş", TSMA E. 113/10 (5 Rebiülevvel 1239/ 9 Kasım 1823)

¹⁰²⁴ TSMA E. 112/20 (29 Cemaziyelahir 1222/ 3 Eylül 1807)

¹⁰²⁵ TSMA E. 174/19 (1 Rebiülevvel 1232/ 19 Ocak 1817)

¹⁰²⁶ TSMA E. 174/13 (25 Cemaziyelahir 1226/ 17 Temmuz 1811)

¹⁰²⁷ TSMA E. 113/6 (17 Şaban 1233/ 22 Haziran 1818)

Beyhan Sultan'ın en sık rastlanan bir diğer harcama kalemi ise saraylarının ve bunlara ait suyollarının tamirâtı idi. Kullanılan ve zamanla yıpranan yapıların yenilenme ihtiyacının yanı sıra malzemenin ahşap ve sarayların deniz kenarı gibi rutubetli mekânlarda olması muhtemelen bu tamirleri sıklaştırıyordu. Beyhan Sultan'ın aynı anda iki sarayı yani hem Eyüp hem de Çırağan ve sonrasında ise Eyüp ve Akıntıburnu Saraylarını kullanması da harcama tutarlarını arttırıyordu. Sadece Eyüp sarayının tamir masrafı için 8 Ekim 1806'da Agop kalfaya 5.000 kuruş ödenmişti¹⁰²⁸. 17 Haziran 1816'da Bebek sarayında oda, hamam ve camekân tamiri ile yapılan düzenlemeye 28.020 kuruş¹⁰²⁹, iki ay sonra yine aynı sarayın su yolları tamiri için iki gayrimüslüm su yolcuya 7.000 kuruş ödenmişti¹⁰³⁰. Yılın sonunda Eyüp Sarayı'nda oda ve iki hamamın düzenlenme ve tamirâtı için Nikola kalfaya 16.887 kuruş¹⁰³¹ ve yine aynı yıl içinde sarayın hamam, dış boya, iskelenin yenilenmesi, cariye hamamı vs. 2.436 kuruş, Bebek Sarayı için 1.203,5 kuruş ve diğer sarayın diğer tamirâtı 414 kuruş ile toplamda 4.053 kuruşu bulmuştu¹⁰³². 1818 yılında Eyüp sarayında Todori Kalfa tarafından tamir edilen iki hamam ve diğer tamir masraflarına 5.849 kuruş, suyolları tamirinde 1.025 kuruş ödenmişti¹⁰³³. 1821 yılında Eyüp Sahilsarayında düzenlenen oda, yol ve diğer bina işleri 26.945 kuruşa Nikoli kalfaya yaptırılmış¹⁰³⁴ aynı yıl Bebek Sahilsarayı Yağcıoğlu Nikoli kalfa tarafından yenilenmiş ve kalfaya üç seferde toplam 25.000 kuruş ödenmişti¹⁰³⁵. Bir yıl sonra Bebek sahil sarayı için yeniden tamirat gerekmiş ve bu sefer 5.645,5 kuruşa mal olmuştu¹⁰³⁶. Tüm bu kayıtlara bakarak saray tamirat masraflarının genel harcamalar içinde sürekli ve yüksek meblağlar oluşturduğu görülmektedir.

Aylık harcamaları içinde sadakalar, bahşişler, ramazan ayında ise zekât yer alıyordu. Sultan'ın özel harcamalarına göre her ayki ilk kalemi sadaka ve kefareti,

¹⁰²⁸ TSMA E. 174/5 (25 Receb 1221/ 8 Ekim 1806)

¹⁰²⁹ TSMA E. 113/4 (21-25 Receb 1231/ 17-21 Haziran 1816)

¹⁰³⁰ TSMA E. 174/18 (29 Ramazan 1231/ 23 Ağustos 1816)

¹⁰³¹ TSMA E. 113/4 (Safer 1232/ Aralık 1816)

¹⁰³² TSMA E. 113/5.

¹⁰³³ TSMA E. 113/6 (25 Zilhicce 1233/ 26 Ekim 1818)

¹⁰³⁴ TSMA E. 113/8 (19 Rebiülahir 1236/ 24 Ocak 1821)

¹⁰³⁵ TSMA E. 113/9 (3 Receb 1236/ 6 Nisan 1821, 23 Receb 1236/ 26 Nisan 1821, 15 Cemaziyelahir 1236/ 20 Mart 1821)

¹⁰³⁶ TSMA E. 113/10 (27 Zilkade 1237/ 15 Ağustos 1822)

ikinci kalemi tekrar sadaka oluyor ve bu durum ay içerisinde ufak meblağlar olarak sıklıkla tekrarlanıyordu¹⁰³⁷. Bunları farklı kimselere ve yerlere gönderiyordu. Mesela; Çırağan Mevlevihanesine, fukara çocuklara, hatim için Laleli türbesine ve türbedara, pek çok kez adı belirtilmeyen kadınlara, çocuklara, ihtiyar fakire, eski baltacıya, hatim için hocaya vs. farklı kimselere olabiliyordu. Ayrıca Mekke ve Medine fukarasına gönderdiği sadakalar da vardı ve bunlar diğerlerinden daha yüksek meblağlardı. İhtiyacı olan kişilere doğrudan giderek yardıma bulunduğu da oluyordu. Bir keresinde “*rahmetli çocuk hasta oldukda konağa gittiğimde 1.183 kuruş sarf olundu*” diye not almıştı¹⁰³⁸. Mevlid şekeri getirene, mevlid okuyana, aşır okuyana, doğum haberi getirene, mevlid tablası getirene gibi çeşitli sebeplerle de bahşişler dağıtıyordu. Bu harcamaların içinde zekâtlar da vardı. Zekât miktarları yıllara göre oldukça farklılaşıyor izlenimi verse de bu durum muhtemelen yıl içinde zekât parasının ayrılarak sonrasında toplu olarak ya da yıl içinde parça parça veriliyor olmasından kaynaklanmaktaydı. Örneğin; 1814 yılında 500 kuruş zekât verildiği¹⁰³⁹ izlenirken 1818 yılında zekât için 1.000 kuruş ayrılmış¹⁰⁴⁰, 1821 yılında ise oldukça yüksek bir meblağ 15.000 kuruş vermişti¹⁰⁴¹. Ertesi yıl 1822 senesinde zekât olarak 420 kuruş ayrılmış ve dağıtılmasında ihtiyaç sahibi kadınları tercih etmişti. Zekât olarak ayrılan bu miktar 8 kişiye dağıtılırken, bir cariyeye entari ve gömlek alınmış, yine bir kadına entari parası verilmişti¹⁰⁴². Zekâtını hesaplarken eşyalarını da bu hesaba katıyordu¹⁰⁴³.

Aylık masrafları içinde hizmetlileri için alınan eşya ve kıyafetler, cariyelerin gündelikleri, hasta halayık için hocaya ve cerraha, aşçının isteği, halayığın isteği,

¹⁰³⁷ TSMA D. 880 (29 Zilhicce 1234/19 Ekim 1819)

¹⁰³⁸ TSMA D. 876, vr. 2b-4b (Rebiülahir 1229/ Mart-Nisan 1814)

¹⁰³⁹ TSMA D. 876, vr. 2b (Muharrem 1229/ Ocak 1814)

¹⁰⁴⁰ TSMA D. 880, vr. 3a (Muharrem 1234/ Kasım 1818)

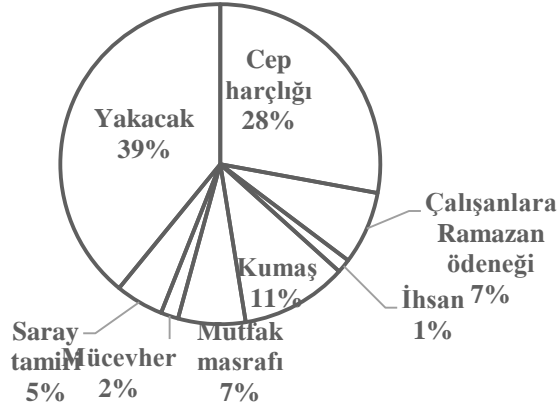
¹⁰⁴¹ Bu miktar diğer yıllara göre en az 15 kat gibi yüksek bir rakam olarak görülmektedir. Bu yüzden miktarın içinde başka kimselerin zekâtlarının olabileceği, rakamın kayıtlara yanlış yazılabileceği ya da diğer harcamalarla karıştırılmış olabileceği gibi ihtimaller düşünülebilir. TSMA D. 883, vr. 7b (1 Receb 1236/4 Nisan 1821)

¹⁰⁴² TSMA E. 154/36 (1237/ 1822)

¹⁰⁴³ “*Bir kese akçenin zekevatı 12 kuruş 20 pare, gümüşün zekevatı 21 kuruş eder. Bizim üzerimize zükut vermek ramazan-ı şerifin altıncı günü farz olacak.*” TSMA D. 850, vr. 85a (29 Zilhicce 1226/ 14 Ocak 1812)

halayığa entari gibi sarayında görevli kişiler için çeşitli sebeplerle yaptığı harcamalar da bulunuyordu¹⁰⁴⁴.

Tablo 20: Beyhan Sultan'ın Ramazan 1237/ Mayıs-Haziran 1822 dönemine ait bir aylık harcama örneği

Beyhan Sultan'ın yıllık bütçeleri üzerinden aylık masraflarını örneklendirebiliriz. Çeşitlilik açısından hicri 1237 yılı ramazan ayını örnek alırsak¹⁰⁴⁵; 1822 yılının mayıs-haziran aylarına denk gelen dönemde en fazla ödeme ısınma ve ocak için yapılmıştı. Bu ödeme bir ay önce alınan ya da kış için daha önce alınan yakacağın o ay ödenen bedeli de olabilirdi. İkinci sırada Sultan'ın kendisine verilen harçlıklar geliyordu Aslında bu miktar yıllık bütçede tek kalem olarak kaydedilse de kendi içinde birçok kalemlle çeşitleniyor ve yukarıda belirttiğimiz gibi maaştan bahşişe, zekât ve sadakadan mutfak masrafına, ev eşyasına kadar çok çeşitli harcamalarının toplam miktarını veriyordu. Üçüncü sırada saraylarla ilgili kısımda belirtildiği gibi kumaş ve döşemelik masrafları vardı ki; bu kumaşlar hem elbise ve çeşitli kıyafetler için hem de perde, minder, yasdık, örtü gibi birçok eşya için kullanılıyordu. Ramazan ayı olması sebebiyle diğer aylardan fazla olan mutfak masrafları ile saray hizmetlilerine dağıtılan Ramazan ödenekleri başbaşa gelmişti. En son sırada ise saray tamiri, mücevher ve ihsanlar için yapılan ödemeler yer almıştı. Bu

¹⁰⁴⁴ TSMA D. 876, vr. 3b (Rebiülahir 1229/ Mart-Nisan 1814)

¹⁰⁴⁵ TSMA E. 113/10 (Ramazan 1237/ Mayıs-Haziran 1822)

tabloda Beyhan Sultan düzeyinde bir kadının en az masrafının mücevher olması dikkat çekicidir.

Tablo 21: Beyhan Sultan Saraylarının 1237/ 1821-22 yılına ait kira bedelleri

Saray-ı Âli için ödenen yıllık kira bedelleri	
Laleli vakfına	80 kuruş
Beşir Ağa vakfına	15 kuruş
Çadırcı Hayreddin vakfına	4,5 kuruş
Zeyneddin vakfına	3 kuruş
Şir? Ali Paşa vakfına	9 kuruş
	111,5 kuruş
Bebek Sahilsarayı için ödenen yıllık kira bedelleri	
Fatıma Hanım vakfına	111 kuruş
Hüseyin Bey vakfına	12 kuruş
	123 kuruş
Akıntı Burnu'ndaki bağ, arsa ve çeşme için Sultan Bâyezid vakfına ödenen yıllık kira bedeli	8 kuruş
Akıntıburnu'na gelen su için Valide Sultan vakfına ödenen yıllık kira bedeli	30 kuruş
Eyüp Sahilsarayı için Şah Sultan vakfına ödenen yıllık kira bedeli	90 kuruş
TOPLAM	362,5 kuruş

Beyhan Sultan'ın saray, arsa, bağ ve üzerlerindeki diğer yapı ve ağaçları kendine, arazileri ise çeşitli vakıflara ait mülklerdi¹⁰⁴⁶. Bu yüzden saray, sahilhane ve çeşmesinin arazileri için ait oldukları vakıflara kira bedeli ödemekteydi. Bu ödemeler, yılda bir kez olmak üzere sarayın üzerinde konumlandığı arazinin bağlı olduğu vakıflara yapılıyordu ve yıllık olarak 362,5 kuruşu buluyordu¹⁰⁴⁷. Diğer masrafları göze alındığında bu miktar yüksek bir meblağ değildi.

Beyhan Sultan'ın harcama kayıtlarının yer aldığı notlar içinde bazen kendi sattığı eşyalar da yer alıyordu. 1821 yılı kayıtlarına göre; Şebnem isimli kadın eliyle

¹⁰⁴⁶ Bu şekilde üzerindeki yapı ve ağaçların tasarruf edene, arazinin ise vakfa ait mülk olarak kabul edildiği vakıf türüne *mukataalı vakıf* adı verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Naif Öztürk, "Mukataalı Vakıf", *DiA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 132-134.

¹⁰⁴⁷ 1238/ 1822-23 yılı kayıtlarına göre, sarayların bir önceki döneme (1237/1821-22 yılları) ait kira bedelleri toplamı 362,5 kuruş idi. TSMA E. 113/10 (Zilhicce 1238/ Ağustos 1823)

sattığı eşyalarda 1.000 kuruş, sattığı 90 adet kuzunun her birinden 6'şar kuruştan toplam 540 kuruş almıştı¹⁰⁴⁸.

Beyhan Sultan'ın aldığı top top kumaşlar, diktirdiği kıyafetler, mücevherleri ile saray döşemelikleri önemli masraf kalemleri içinde bulunuyordu. Kumaş masrafları kumaşların cinsine ve alınan top sayısına göre değişmekle birlikte yüksek meblağlar oluşturuyordu. Elbiseleri için alınan kumaşları toplu olarak alınırken dikim için terziye işçilik, astar ve tülbent ücretleri ödeniyordu. Bu yüzden alınan kumaşlardan ne kadarının kıyafet, döşemelik ya da hediyelik olarak ayrıldığını, bunların içinde ne kadarının Beyhan Sultan için ne kadarının cariye ve çalışanların ihtiyaçları için dikildiğini hesaplayamasak da toplarca alınan kumaş fiyatları üzerinden örnekler verilebilir. Örneğin; 1816-17 yılı verilerine göre, topu 150 ile 600 kuruş arasında değişen fiyatlarda 14 top kılardan çitari, 1.000 kuruşa 1 adet buldar şal, 2.000 kuruşa 1 adet sevayi fermayış şal, 900 kuruşa 7 adet kılardan çitari, topu 1.200 kuruştan 2 top şal¹⁰⁴⁹, 1.800 kuruşa harabi şal üzerine yekpare pullu işleme donluk alınmıştı¹⁰⁵⁰. Kumaşlıklar içinde de pahalı olanlar bulunuyordu.

Beyhan Sultan saraylarında kullanılan eşyalar için de büyük harcamalar yapıyordu. Örneğin; 1795 senesinde Çırağan Sarayı için alınan yastık ve minderlere çit, yapağı, penbe ile bazı eşyalar 2.444,5 kuruş¹⁰⁵¹, dört yıl sonra ipekli oda takımları için 2.372 kuruş ödenmişti¹⁰⁵². Bu miktarlar birbirinden farklılık gösterse de sarayın bir aylık mutfak masrafı olan ortalama 2.000 kuruş üzerinden bir kıyaslama yapılacak olursa oldukça yüksek meblağlar oluşturduğu izlenmektedir.

Beyhan Sultan'ın mücevherleri ve eşyaları içinde değerli taşlarla bezeli olan çeşitli eşyaları da bu masraf listelerini kabartıyordu. Daha önce üçüncü bölümde mücevherlerinin içerisinde anlatıldığı gibi bu eşyalar ve ödenen yüksek ücretler hanedanın zenginlik, güç ve ihtişamını sergilemenin bir aracı oluyordu. Örneğin; 2

¹⁰⁴⁸ TSMA D. 883 (29 Şaban 1236/1 Haziran 1821)

¹⁰⁴⁹ Şal: Keşmir keçisinin tüyünden çubuklu ve çubukların arasında çiçek ve badem şekilli motifler ile dokunan değerli bir yünlü kumaş olup genellikle dokunduğu yere göre İran şalı, Hind şalı, Keşmir şalı diye adlandırılır. R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 213-214.

¹⁰⁵⁰ TSMA E. 113/5 (Cemaziyelevvel 1232-Rebiülahir 1233/ Mart 1817-Mart 1818)

¹⁰⁵¹ TSMA D. 863 (29 Zilhicce 1209/ 17 Temmuz 1795)

¹⁰⁵² TSMA E. 922/27 (3 Şaban 1214/ 31 Aralık 1799)

adet minekârî altın su tasına 4.000 kuruş¹⁰⁵³, gümüş şamdan, sofrası, leğen ve ibrik için 10.667,5 kuruş, 1 adet elmaslı bıçağa 1.650 kuruş, bir diğer mineli elmaslı bıçağa 3.073 kuruş ödemişti¹⁰⁵⁴. 1805 yılında 9.612 kuruşa yaptırdığı altın yaldızlı bir avizeden vazgeçerek 1.500 kuruş cayma bedeli ödemiş¹⁰⁵⁵ bir başka altın avizeyi 12.000 kuruşa almıştı¹⁰⁵⁶. Fiyatlara bakıldığında mücevherlerin değeri anlaşılacakla birlikte Beyhan Sultan diğer harcamalarına kıyasla bu konuda daha rahat davranıyor da olabilirdi.

Beyhan Sultan'ın eşyaları arasında mücevherli olanlar dikkat çekerken muhalefatında birkaç mücevherli eşya dışında kişisel mücevhere rastlanmamış olması da oldukça ilgi çekicidir. Saray kadınlarının en yüksek tutarlı harcamalarını mücevherleri oluşturduğu izlenmekle birlikte Beyhan Sultan'ın genel harcaması içinde kişisel mücevherlere sıklıkla rastlanmamıştır. Farklı zamanlarda alınan mücevherleri diğer harcamalara göre yüksek kalemler oluşturmakla birlikte bunların bir kısmı da padişaha, hanedan mensuplarına, kızına ya da çevresindekilere hediye etmek amacıyla alınmış olmalıdır¹⁰⁵⁷.

Beyhan Sultan'ın sadece mücevher satın almadığı kimi zamanda elindeki mücevherleri satmak amacıyla kuyumcuya gönderdiği izlenir. Kuyumcusu 1821 yılında satmak için gönderdiği elmas çiçeğe, üzerindeki 5.000 kuruşluk elmas ve 1.500 kuruş işçilik masrafına 500 kuruş daha ilave ederek 7.000 kuruş fiyat biçmişti¹⁰⁵⁸. Ardından özelliği belirtilmeyen toplar sildirilip kuyumcuya fiyat sordurulmuştu. Alıcı bulunursa 5.000 kuruşa satılabileceği belirtilmiş ancak bu sırada kuyumcularda alıcı olmadığı ifade edilmişti¹⁰⁵⁹. Sultan aynı günlerde kürklerinden birini de satmak istemiş, 750 kuruş fiyat almıştı¹⁰⁶⁰. Bir miktar mücevherin fiyatı da kuyumcu

¹⁰⁵³ TSMA E. 113/6 (27 Zilhicce 1233/ 28 Ekim 1818)

¹⁰⁵⁴ TSMA E. 113/10 (1237-1238/ 1821-1822)

¹⁰⁵⁵ TSMA E. 174/4 (1 Rebiülevvel 1220/ 30 Mayıs 1805)

¹⁰⁵⁶ TSMA E. 174/4 (1 Rebiülevvel 1220/ 30 Mayıs 1805)

¹⁰⁵⁷ 1785 yılında 10.000 kuruşa satın aldığı mücevherat, diğer alışverişleri içinde nadiren rastlanacak kadar yüksek ancak mücevherleri için orta ölçekli bir harcama olarak gözlemlenmektedir. *"Ba emr-i hümâyûn Laleli vakfından gelub mevkufen hazine-i hümâyûna vaz' olunan 10.000 gurus İsmetlu Beyhan Sutan tarafından işтира olunan mücevherat behası fi 18 M sene 1199"* TSMAD. 2428/ 0047 (29 Zilhicce 1199/ 2 Kasım 1785)

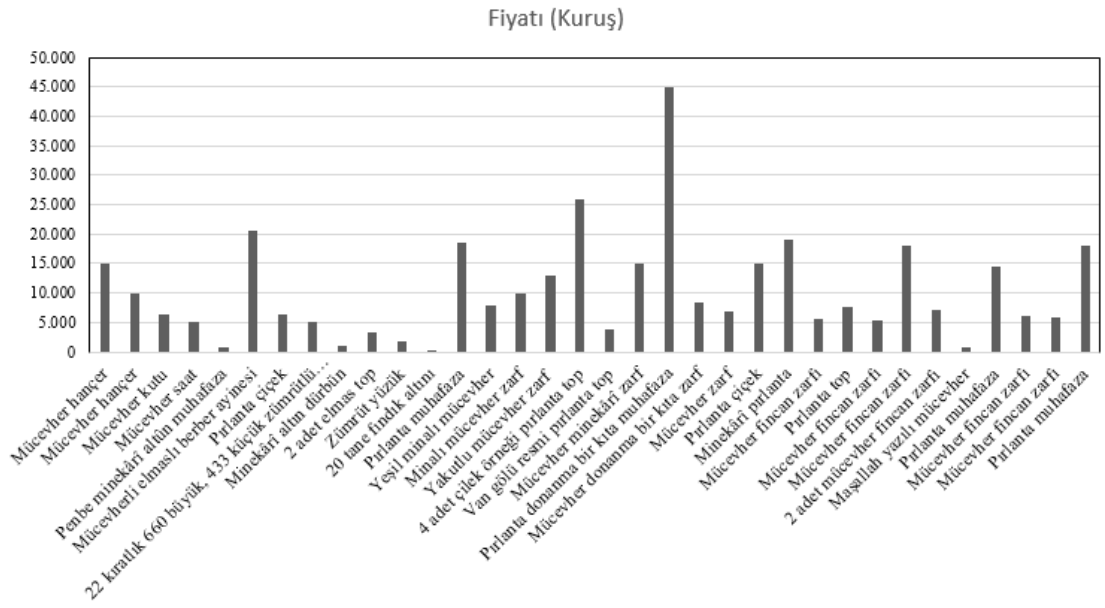
¹⁰⁵⁸ TSMA E. 154/31 (1237/1821)

¹⁰⁵⁹ TSMA E. 154/31 (1237/1821)

¹⁰⁶⁰ TSMA E. 154/31 (1237/1821)

Hacadur'a sordurulmuştu. 1 adet altın mücevher sandık için 450 kuruş, 1 elmas testi kabı 1.000 kuruş, 2 elmas hilal 350 kuruş, altın mücevher kılardan 1.100 kuruş, fincan zarf 450 kuruş olmak üzere 6 parça mücevharat için tahmini 3.350 kuruş fiyat biçilmişti¹⁰⁶¹. Sultan beğenmediği ya da kullanmadığı eşyalarını elinden çıkarmayı amaçlamış olabilirdi. Çünkü bir kısım mücevherini satmak istediği günlerde yenileri için de sipariş vermişti.

Tablo 22: Beyhan Sultan'ın 1817-1822 yıllarına ait mücevherat harcamaları

Beyhan Sultan aldığı mücevherlerin bir kısmını hediyelik yaptırmış olmalıdır. Ayrıca bazen elindeki mücevherlerden bir kısmını sattırıp yenilerini aldığından, hangi tarihte ne tip mücevherleri olduğu, toplam miktar ve fiyatları gibi toplu bir liste oluşturulamamakla birlikte farklı zamanlardaki alışverişlerinden örnekler sunulabilir. Mesela; 1817-1822 yılları arasındaki alışverişleri incelendiğinde, satın aldığı kişisel mücevheratları içinde en yüksek meblağları pırlantalı muhafazalarının oluşturduğu izlenir. Fiyatları 900 kuruştan 45.000 kuruşa kadar geniş bir yelpaze oluşturmaktadır.

¹⁰⁶¹ TSMA E. 173/42 (7 Rebiülahir 1239/ 11 Aralık 1823)

Kişisel mücevherler ise muhafaza ve mücevherli eşyalarından hem sayıca az hem de daha düşük meblağlar olarak görünmektedir¹⁰⁶².

Beyhan Sultan'ın satın aldığı kimi zaman da özel olarak imal ettirdiği hediyelik eşyaları diğer harcama kalemleri içerisinde önemli yer teşkil ediyordu. Özellikle padişah için yaptırdığı hediyelerin fiyatı oldukça yüksek rakamlar olarak dikkat çekiyordu. Masraf kayıtları ve ödeme senetleri hediyelere dair birçok örnek sunmaktadır. Örneğin; ikinci bölümde dateylı bir şekilde anlatıldığı gibi padişah III. Selim'e tahta cülûsu vesilesiyle hediye ettiği altın sorgucu 24.202 kuruşa yaptırtmıştı¹⁰⁶³. Bu miktar Beyhan Sultan'ın bir yıllık gelirinin ortalama % 7'sine, en yüksek mukataa geliri olan Mihaliç'in bir yıllık gelirinin yarısına denk gelecek kadar yüksek bir miktardı. III. Selim'in kendisini ziyareti sırasında hediye ettiği mücevherli bir saat ise 3.500 kuruş değerinde idi¹⁰⁶⁴. Beyhan Sultan'ın 1817'de Topkapı Sarayı için imal ettirdiği hediyelik ayna ise o güne kadar yaptırdığı tüm hediyeleri geçmiş tam 81.619 kuruşa mal olmuştu¹⁰⁶⁵.

Beyhan Sultan'ın Ramazan ve Kurban bayramları vesilesiyle gönderdiği hediyelik kumaşlarda harcama listelerinde yer alıyordu. Bu kumaşlar genellikle muhtelif zamanlarda saraya alınan top kumaşlardan kesildiğinden ücretlerini belirlemek pek mümkün olmamaktadır. Ancak 1785 senesinde bayram vesilesiyle sarayındaki hizmetlilerine dağıtılan 1.457,5 kuruşluk avaide bakılırsa¹⁰⁶⁶, bu miktar da sarayının ortalama 20 günlük mutfak masrafına eşdeğer olan yüksek bir tutardı. Böylece Beyhan Sultan'ın hem hanedan üyelerine hem de çalışanlarına hanedan ailesinin zengin ve ihtişamlı zamanlarıyla yarışır şekilde değerli ve özel hediyeler yaptırttığı, bahşişler dağıttığı ve tüm bunların önemli harcama kalemlerini oluşturduğu izlenmektedir.

¹⁰⁶² TSMA E. 112/20 (1222/1807), 113/4 (1231/1816), 113/5 (1232/1817), 113/6 (1234/1819), 113/7 (1234/1819), 113/8 (1235/1820), 113/9 (1237/1822), 113/10(1237/1822)

¹⁰⁶³ TSMA E. 174/1 (12 Ramazan 1203/ 6 Haziran 1789)

¹⁰⁶⁴ TSMA E. 171/6 (Rebiülevvel 1204/ Kasım 1789)

¹⁰⁶⁵ TSMA E. 113/5 (25 Zilhicce 1232/ 5 Kasım 1817)

¹⁰⁶⁶ TSMA D. 2174, vr. 3b (1199/ 1785)

5.3. Borçları

Beyhan Sultan'ın gelirlerini zamanında tahsil edememesi ya da kimi zaman gelirlerin harcamalarını karşılayamaması sebebiyle İstanbul'da bulunan sarraflardan borç alıyordu. Bu borçlara ait senet ve ödeme belgelerinin mühürlerine göre sarrafları Evannes, Kirkor ve Sarkis idi.

Bir evrak serisine göre Beyhan Sultan 22 Mayıs 1789'dan itibaren sarraflık hizmeti almaya başlamış ve bu tarihten itibaren sultanın masrafları sarrafları tarafından karşılanmış, sonrasında gelen gelirleri ile de borçlar ödenmiş, ödeme karşılığında da sarrafin mührünü taşıyan bir ödeme belgesi alınmıştı. Yine aynı belgeye göre bu durum 8 Aralık 1790 tarihine kadar devam etmişti¹⁰⁶⁷. Elimizdeki arşiv belgeleri içinde sözü edilen dönemde alınan borçlara ait birçok borç senedi bulunmaktadır¹⁰⁶⁸. Borçlanmalar bu tarihten sonra da devam etmişti. Örneğin bir seferinde içlerinde yağlıkçı, kuyumcu ve kalfa sayılan esnaftan dört kaleme yapılan alışveriş 19.050 kuruşu bulmuş ve bu tutar da sarrafdan alınarak ödenmişti¹⁰⁶⁹.

Beyhan Sultan'ın bu borçlanma döneminde masraflarında bir kısıtlamaya gitmediği de izleniyordu. Sarraflardan alınan borçlar dışında kimi zaman esnafa da borç yapılabiliyordu. Yukarıda da belirtildiği gibi, Sultan III. Selim'e cülûs hediyesi olarak yaptırdığı sorguç için mücevherci Tatyos'a 24.202 kuruş borçlanmıştı¹⁰⁷⁰. Borç senedine göre ödeme taksitlendirilerek yapılmış ve 1789 yılında 5 kerede toplam 13.095,5 kuruş, 1790 yılında 4 kerede toplamda 4.500, 1791 yılında 3 kerede 4.250 kuruş, 1793'de 3 kerede 1.856, 5 kuruş ödenerek toplamda 4 yıllık bir sürede 23.702 kuruşluk borç ancak ödenebilmişti. Ödemeler dört yılda tamamlanmış gibi gözükse de durum oldukça problemliydi. Çünkü esnafa olan borç, sarraftan borç alınmak suretiyle kapatılmış böylece yeni bir borç hanesi açılmıştı. Sarraf Kirkor ve Sarkis'den alınan miktar ve Tatyos'a yapılan son ödeme ile toplam 23.702 kuruş borç ödenirken 500 kuruşluk bir borç da geriye kalmıştı¹⁰⁷¹, bu kısım da sonradan ödenmiş olmalıydı.

¹⁰⁶⁷ TSMA E. 175/26 (26 Şaban 1203/ 22 Mayıs 1789- 1 Rebiülahir 1205/ 8 Aralık 1790)

¹⁰⁶⁸ TSMA E. 171/5, TSMA E.171/6.

¹⁰⁶⁹ TSMA E. 174/1 (27 Muharrem 1206/ 26 Eylül 1791)

¹⁰⁷⁰ TSMA E. 174/1 (12 Ramazan 1203/ 6 Haziran 1789)

¹⁰⁷¹ TSMA E. 174/1 (12 Ramazan 1203/ 6 Haziran 1789)

Beyhan Sultan'ın devlet hazinesinden aldığı yıllık odun ücreti de zamanında gelmediğinde sarraftan tahsil edilip, ödenek geldiğinde sarrafa iletiliyordu¹⁰⁷². Böylece sarraf üzerinden Beyhan Sultan'ın gelir kapısı daima açıktı. Bu durum kendisi tarafından nasıl yorumlandığını cevaplayamamak da ekonomik krizin kendisine yansımaması adına geçici bir çözüm olduğu açıktı.

Beyhan Sultan'ın yıllık hesap defterleri genellikle yıllık gelirlerinin harcamalarını karşıladığını gösterse de dönem dönem küçük ya da büyük harcamaların sarraf üzerinden yapıldığına dair de çok fazla belge bulunmaktadır¹⁰⁷³. Hatta Sarraf Evannes yaptığı bu hizmetlerine karşılık Beyhan Sultan'ın ihsanına layık olmuştu¹⁰⁷⁴. Sarraflardan alınan borçlar için ödeme, mukataa gelirleri tahsil edildiği zaman bizzat sultan kethüdası tarafından yapılıyordu¹⁰⁷⁵. Gelirlerin zamanında toplanamayıp borç alındığı bu dönemler halktan da sıklıkla avarız vergisinin alındığı ekonomik kriz yıllarına denk düşüyordu.

Sarraflardan borç alınmak suretiyle yapılan ödemeler dışında kalan diğer harcamaların ödemesi de her zaman nakit para ile yapılmıyordu. Tamamı taksitlendirilmek suretiyle yapılan ödemeler olabildiği gibi tutarın bir kısmı peşin ödenip kalanının taksitlendirilmesi şeklinde de olabiliyordu. Ödemelerin vadeye kalan kısımları bazen çok küçük bazen büyük miktarlar olarak borç defterine kaydediliyordu. Bunlar kimi zaman 10-15 kuruştan 60 kuruşa kadar küçük tutarlar olabiliyor ancak alt alta yazıldığında uzun bir listeyi oluşturuyordu¹⁰⁷⁶.

Tablo 23: Beyhan Sultan'ın 4 Şubat 1787 tarihli borç listesi

	Beyhan Sultan'ın Borçlu Olduğu Kimseler	Borç Tutarı
1	Hemşire	730 kuruş
2	Vekilharç	150 kuruş
3	Bazergan Sarkiz	100 kuruş

¹⁰⁷² "Devletlû efendim sair senelerde dahî mîrîden tayin olan hatabın behâsı olan 1.500 gurûşu İstanbul ağası kulunuzdan ahz edüb Sarraf Hacadur kulunuza teslim ederler imiş kulun dahî ol vechle hareket eyledim sârây-ı âlîlerine celb olan hatab akçesinin yekûnünden tenzîl olmak iktizâ eder deyu sarraf kulunuz bu vechle takrîr eder." TSMA E. 154/38 (1238/ 1822-23)

¹⁰⁷³ TSMA E. 174/8 (7 Rebiülahir 1222/ 14 Haziran 1807)

¹⁰⁷⁴ "3000 gurûş, fi selh-i Ca, Evannes kullarına ihsân buyurulan" TSMA E. 113/4 (30 Cemaziyelevvel 1231/ 28 Nisan 1816)

¹⁰⁷⁵ TSMA E. 112/20.

¹⁰⁷⁶ TSMA D. 2174, vr. 39b, 40a (5 Zilhicce 1201/ 18 Eylül 1787)

4	Sofçu Hekimoğlu	80 kuruş
5	Dülbendci Hoca	90 kuruş
6	Çarıkcı Avusto?.	70 kuruş
7	Kürkçü Vasil	48 kuruş
8	Sofçu Bağdesar	40 kuruş
9	Dülbenci Markiz	490 kuruş
10	Kuyumcu Kablanoğlu	30 kuruş
11	Helvacı Tatar Abdi	30 kuruş [Helvacı Ali yediyle 13 R'de ödendi]
12	Bakırcı	20 kuruş
13	Cigala oğlunda bakkal	60 kuruş
14	Yorgani Emin Ağa	44 kuruş
15	Zeliha? Toto	14 kuruş
16	Kürkçü Manol	10 kuruş
17	Kuyumcu Katırcıoğlu	13,5 kuruş
18	İpekci	50 kuruş
19	Etmekci	10 kuruş
20	Saka	1 kuruş
21	Kuyumcu Keyork	3 kuruş
22	Kızıl kuyumcu	5 kuruş
23	Duhani Mustafa Ağa	3,5 kuruş
24	Bazergan Marko	30 kuruş
25	Astarcı	2 kuruş
26	Köroğlu	6,5 kuruş
27	Hekimbaşı	5 kuruş
28	Hakkak	7,5 kuruş
29	Başeski Teberdar Hüseyin ümmisi?	2,5 kuruş
30	Sarra Karabet	13 kuruş
31	Bürüncükcü Hacı Süleyman	12 kuruş
32	Ehlem?	20 kuruş
33	Savadisin? yediyle bir çubukcuya	65 kuruş
34	Savadisin? yediyle bir terziye	14 kuruş
	YEKÜN	34 esamidir 1.868,5 guruşdur

Örneğin; 4 Şubat 1787 tarihli borçlular listesi¹⁰⁷⁷ zaman içinde ufak borçların yazılması suretiyle uzamış, aralarından ödenenler oldukça da üstleri çizilmiş, kimi ödemeler ise yanlarına ödeme tarihleri ve kimin aracılığı ile ödendiği ile birlikte kayda alınmıştı. Bu listeye göre Beyhan Sultan'ın borçlarının kayıtları düzenli tutulmuştu. 1 kuruştan 770 kuruşa kadar değişen miktarlarda olan borçlar toplamda 1.878,5 kuruş tutuyordu. Borçları içinde en yüksek borç miktarı hemşireye 770 kuruş, en küçüğü ise

¹⁰⁷⁷ "Borçlularım olan kimesnelerin defteridir beyân olunur 15 Rebiülahir sene 1201" TSMA D. 2174, vr. 43b (15 Rebiülahir 1201/ 4 Şubat 1787)

sakaya olan 1 kuruş idi. Borçların içinden ödenilen kısmı, kimin vasıtasıyla ödendiği ve tarihi ile birlikte kayda alınmıştı.

Bir diğer borç senedine göre; Beyhan Sultan'ın satın aldığı eşyalar 5.240 kuruş tutmuş ve kethüdası Ahmed Asım Efendi tarafından bir seferde 2.500 ve diğerinde 2.000 kuruş ödenerek geriye 740 kuruş borç kalıp gerisi için tahvil düzenlenmişti. Tahvilin arkasındaki notlara göre kalan borcun önce 640 kuruşu ödenmişti ve üstüne tekrar 100 kuruş borç kalmıştı. Anlaşılan 100 kuruş daha sonra ödenmişti ki tahvil Sultan tarafından geri alınmıştı¹⁰⁷⁸.

Beyhan Sultan ihtiyacı durumunda işlerini borç yoluyla çözdüğü gibi kimi zamanda ihtiyacı olanlara kısa vadeli borç veriyordu. Moralı Kostanti Aleksandro ve Cündizâde Ömer, Beyhan Sultan'dan 90 gün vade ile 20.000 kuruş borç almışlar ve borçlarına karşılık senet imzalamışlardı¹⁰⁷⁹.

Beyhan Sultan'a ait birçok borç senedi bulunmaktadır. Borcun miktarı ile borç alınma sebebi ve bu suretle alınan eşyaların tek tek özelliklerinin kayd edildiği bu evrakların alt kısmı sultanın mührü ile mühürleniyordu. Bu mühürler tüm belgelerde aynı değildi. Belgelerin arşiv fotoğraflarında siyah-beyaz olarak görebildiğimiz bu mühürler yuvarlak ya da kare şeklinde olup, kimisi sadece "*Beyhân Sultân*" isminin değişik yazılmış halleri¹⁰⁸⁰ kimi ise babasının ismiyle birlikte "*İsmetlû Beyhân Sultân aliyyetüş-şân kerîme-i Sultân Mustafa Hân*"¹⁰⁸¹ olarak yazılmıştı.

Beyhan Sultan öldüğünde borçları bulunuyordu ve bu liste Sultan'ın günlük alışveriş listelerinin bir benzerini oluşturuyordu. Vekilharcı Mehmed Salih'in alacağı 4.041,5 kuruş, her aybaşında düzenli olarak aldığı bir ay öncesine ait mutfak alışverişlerinin toplamı olmalıydı. Mehmed Salih Efendi'nin talep ettiği 34.112 kuruş ise Beyhan Sultan'ın son yıllarında yaptırmaya çalıştığı Beşiktaş Sarayı'nın bina ve inşası sebebiyle keresteci, su yolcu, nakkaş gibi çeşitli esnaf ve ameleyle olan borçlarıydı¹⁰⁸². Bunun dışında yine saraylarının tamir, bakım ve tanzimi sebebiyle

¹⁰⁷⁸ TSMA E. 174/26 (1239/ 1823-24)

¹⁰⁷⁹ TSMA E. 174/20 (11 Rebiülahir 1233/ 18 Şubat 1818)

¹⁰⁸⁰ TSMA E. 174/1 (1 Recep 1206/ 24 Şubat 1792)

¹⁰⁸¹ TSMA E. 171/6(1204/ 1789-90), 174/1 (1 Cemaziyelevvel 1206/ 27 Aralık 1791)

¹⁰⁸² TSMA E. 1203/12 (1 Cemaziyelahir 1240/ 21 Ocak 1825)

neccar, nakkaş, meremmatçı, yıldızcı, keresteci, dülger, işçi, bahçivan, bekçi, su yolcu, bağ bekçisi gibi esnaf gruplarına 50.000 kuruş, taşıtları ile ilgili hintocu kayıkçı, arabacı esnafına 3.400 kuruş, kıyafet ve mefruşatları için şalcı, dülbentçi, yağlıkçı, boğçacı, saçakçı, terziye 13.400 kuruş, ayrıca cevahirciye 4.038, eczacıya 1.195, saatçiye 1.800 ve şarapçıya 156 kuruş borcu gözükiyordu. Günlük alışverişlerinde olduğu gibi en büyük harcamalar yine saraylarına ait olup ardından, melbusat, mefruşat, araç ve diğerleri sıralanıyordu. Cevahirci Kevork'un yetimlerinin 4.038 kuruşluk talebi mücevherat ya da mücevherli eşyalarından kalmış borcu olmalıydı.

Bu borçlar, alacaklıları olan çalışanları ve esnaf tarafından devlet hazinesinden talep edilmişti ve toplamda 130.115,5 kuruşu bulmuştu. Ancak bu sırada Sultan'ın da muhallefati sayılmış, satılmış ve eşyalarının değeri borcunun neredeyse 80 katı bir miktarı 10.189.000 kuruşu bulmuştu¹⁰⁸³. Ancak hazine Beyhan Sultan'ın borcu olarak talep edilen bu miktarlardan az bir kısmını tamamen ödemişti. Çoğunluğunda talep edilen miktarların yarısını, toplamda ise 61.005,5 kuruşluk kısmını ödemişti¹⁰⁸⁴.

Beyhan Sultan'dan kalan hesap defterleri, masraf pusulaları, borç ve ödeme evrakları, sarraflar üzerinden yapılan ödemeler, kethüdaları ile yazışmaları ile daha birçok belge serisi gelir ve giderlerinin düzenli olarak kayıtlara geçirildiğini, yıllık hesap cetvelleri oluşturulduğunu ve yıllık gelir gider dengesini pozitif olarak tamamlayarak kalan miktarların ertesi yıla devrettiğini gösterir. Ancak yıllık bütçesi ne kadar gelirlerinin giderlerinden fazla olduğunu gösterse de Beyhan Sultan bazen esnaftan bazen sarraftan borç alınmak suretiyle hem günlük ihtiyaçlarını karşılanmış hem de hanedan uygulamalarını yerine getirmeye çalışmıştır. Bu durumun bir kısım gelirlerinin zamanında tahsil edilemeyişi ile bazı taksitlerin ileri yıla ertelenmesinden kaynaklanması mümkündür. Ayrıca Beyhan Sultan, aynı dönemde yaşayan ve öldüklerinde muhallefatlarının tutarlarından fazla borçları bulunan kız kardeşi Hatice Sultan¹⁰⁸⁵ ve I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan¹⁰⁸⁶ ile kıyaslandığında oldukça hesaplı biri olarak görülmektedir. Dönemin kayıtları da Beyhan Sultan'ın tutumlu bir

¹⁰⁸³ TSMA D. 2290 (29 Rebiülevvel 1240/ 21 Kasım 1824)

¹⁰⁸⁴ TSMA D. 5226/0002.

¹⁰⁸⁵ Ç. Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, s. 105

¹⁰⁸⁶ Esmâ Sultan, 5 Haziran 1848 tarihinde öldüğünde 845.145 kuruş varlığına rağmen 3.437.867,5 kuruş borcu olduğu tespit edilmişti. T.Duran, **Esmâ Sultan**, s. 89-90.

sultan olduğuna delalet etmektedir. Zira I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'ın aşırı harcamalarından şikâyet eden kethüdasının, Beyhan Sultanı'ı örnek göstererek bin kese fazlası olduğunu belirtmesi¹⁰⁸⁷, Beyhan Sultan'ın maddi durum ve tutumunun saray çevresince de bilindiğini göstermektedir. Her durumda öldüğünde sarayının inşasından ve günlük alışverişlerinden kalan borçları olmakla birlikte geriye bıraktığı çok daha yüksek muhalefatı satılarak bu borçları ödenmiştir.

¹⁰⁸⁷ T. Duran, **Esmâ Sultan**, s. 43.

ALTINCI BÖLÜM

BEYHAN SULTAN'IN VAKIFLARI VE HAYIR İŞLERİ

Türk ve İslâm toplumlarında ülkeler bir baştan bir başa cami, mescid, mekteb, medrese, kütübhâne, çeşme, hamam, darüşşifa, yol, köprü, han, kervansaray, sebil, imaret, gibi birçok dini, iktisadi, sosyal ve eğitim kurumları ile donatılmasını sağlayan ve sanatın her türlüşünün üstlerinde vücut bulduğu vakıf eserleri sanatın ve şehirlerin gelişmesinde etkili olmuşlardır. Sosyal, ekonomik, ticari, sağlık, eğitim ve dini hayatın parçası olarak toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenerek gelişme gösteren vakıflar, günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler¹⁰⁸⁸. Vakfı bağışlayanın ekonomisine dayanması sebebiyle bağışı yapan kişi açısından zenginlik ve cömertliğin de ifadesi olan vakıflar¹⁰⁸⁹, Osmanlı hanedan kadınlarının toplumsal alanda isimlerinin duyulmasına da vesile olmuşlardır¹⁰⁹⁰.

¹⁰⁸⁸ Türk-İslam tarihinde bilinen ilk vakfiye örneği Karahanlı hükümdarı İbrahim Tamgaç Han'a ait olup 458/ 1066 yılına aittir. Bkz: Hasan Yüksel, "Vakfiye-Türk ve Osmanlı Tarihi", **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 467. Tarih boyunca vakıfların en büyük ve görkemli hükümdar ve hanedan üyeleri başta olmak üzere devlet adamları, esnaf, tüccar gibi toplumun nispeten maddi gücü olan kesimlerince vücuda getirilmiştir. Türk ve İslâm dünyasında vakıf sistemi, işleyişi, gelişmesi ve örnekleri üzerine birçok araştırma bulunmaktadır. Vakıfların tarihçesi için bkz: Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 479-486. Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi", **Türkler**, c. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 17-33.

¹⁰⁸⁹ Vakıf kurumu tarihi boyunca dönem anlayışı ve şartları çerçevesinde değişme ve gelişme göstermiş, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaşlar, askeri başarısızlar ve ekonomik sıkıntılarda vakıf sisteminde yansımaları göstermiştir. Yüzyıl içinde vakıf kapsamında olmayan kurumların tamirlerinin yapılması ve çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması konusunda başka bir kurum ve teşkilatın bulunmaması yanında bu sorumluluğu yeni kurulacak vakıflara ve toplumun nispeten zengin kesimlerine bırakıyordu. 1766 Büyük İstanbul depreminden sonra yıkılan ve tamire ihtiyacı olan büyük yapılar Sultan III. Mustafa'nın emriyle devlet hazinesinden yenilense de yüzyıl içinde bir kısım vakıf, tamiratları için dahi gelir ayıramamıştı. Hatta devlet yüzyıl içerisinde kadı ve müftülere gönderdiği emirlerle toplumun hayır yapmaya özendirilmesine çağrı yapıyor, bu durumda çözüm büyük oranda bu sesi duyan tebaya kalıyordu. Bahaeddin Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 44-50.

¹⁰⁹⁰ Osmanlı Devletinde hanedan ailesinde başka valide sultan olmak üzere, hasekiler, şehzadeler, padişah kızı sultanlar gelirleri ölçüsünde vakıflar yaptırmışlardır. Osmanlı tarihi, hanedan ailesi kadınlarının yaptırdığı vakıflar açısından çok fazla örnek sunar. Kanuni Sultan Süleyman'ın hasekisi Hürrem ve kızı Mihrimah Sultan, Sutan III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan, Sultan III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan, Sultan IV. Murad ve Sultan İbrahim'in anneleri Kösem Sultan, Sultan IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan, Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed'in anneleri Gülnuş Emetullah Sultan, Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmialem Sultan, Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan vb. birçok hanedan mensubu kadın İstanbul başta olmak üzere Haremeyn ve Kudüs'te vakıflar yaptırmışlardır.

6.1. Beyhan Sultan'ın Vakıfları

Beyhan Sultan da hanedan ailesinin bir üyesi ve yüksek gelirlere sahip bir kadın olarak vakıf sistemi içinde yer almış dönem anlayışına uygun olarak¹⁰⁹¹ vakıflar yaptırmış ve çeşitli hayır işlerinde bulunmuştu¹⁰⁹². Zaman zaman vakıflarına yeni gelirler ilave ederken yeni şartlar da eklemiştir. Böylece bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiyeleri¹⁰⁹³ ile çeşitli arşiv belgeleri Beyhan Sultan'a ait vakıflar ve işleyişleri hakkında bilgi vermektedir. Beyhan Sultan'a ait vakıfların oluşumu; sultanın iradesi ve kethüdasının vekâletiyle gerçekleştirilmişti. Vakıf işlerini yürütecek mütevellinin tayin edilmesi ile şahitler huzurunda kethüda tarafından ilan edilen şartlar, mahkemenin tayin ettiği kadı vekili tarafından kayda geçirilip, vakfiye oluşturulmuştu.

18. yüzyılda devletin ve toplumun içinde bulunduğu siyasi, iktisadi, sosyal ve ahlaki koşulları içerisinde üç tip vakıf tesis edildiği tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi *hayrî* ya da *şer'î vakıf* olarak adlandırılan; vakıf kurucusunun kurduğu vakıftan kendisi için bir maddi beklenti sağlamaksızın gelirlerini vakfına ya da bir vakfa bağışladığı vakıflardır. İkinci tip ise vâkıfın vakfı ve gelirlerini tamamen kendi elinde bulundurduğu *ailî*, *ehlî* ya da *âdî* olarak adlandırılan vakıflardır. Üçüncü vakıf türü ise *yarı-âilevî* olarak adlandırılanlardı. Bu vakıflarda kişi vakfını oluşturuyor, mülklerini tahsis edip, şartlarını oluşturmakla birlikte idaresi kendisine ya da ailesine ait

¹⁰⁹¹ Devletin tarihi boyunca islamiyetin yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmesi yanında sadakanın ömrü uzattığı, kişinin öldükten sonra amel defterine yazıldığı ve böylece hayrına vesile olduğu gibi sebepler belirtilerek birçok vakıf yapılmıştı. 18. yüzyılda da bu dini sebepler yanı sıra Osmanlı devletinin içinde bulunduğu sorunlara yeni çözümler bulmaktan uzak durağan bir toplum olarak geçmişin taklidi, geleneneğin bir alışkanlık olarak devamlılığı yanında bir kısım sosyal baskılar da vakıfların yapılmasını teşvik etmişti. Özellikle zengin kesimlerin hem farklı yollarla edinilmiş gelirlerini meşrulaştırma hem toplumda kabul edilme hem de bu gelirlerini kendinden sonraki nesillere aktarmada vakıflar önemli ve resmi bir yol üstlenmişlerdi. Ayrıca bu vakıf gelirlerinden beslenen ulema, şeyh ve % 15 oranında bir duacı kesiminin de bulunması kurumun varlık ve devamlılığına katkı yapmış görünmektedir
B. Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi**, s. 55-85.

¹⁰⁹³ Vakfiye; vâkıfın/ vakıf yaptıran kişinin vakfının yönetiminde uygulanacak koşulları bildiren, kadı huzurunda beyan ettiği şartnamesidir. Osmanlı Devleti'nde vakfiye belgesinin şekil özellikleri ve rükünleri için bkz: Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1994, s. 359- 369.

oluyordu. *Yarı-âilevî* vakıf türü kişinin ve ailesinin çıkarlarını koruyarak 18. yüzyılda en yaygın olarak görülen vakıf türü olmuştu¹⁰⁹⁴.

Beyhan Sultan'ın tüm vakfiyelerinde öncelikli olarak, hayatta olduğu süre içinde vakıf gelirlerini arttırıp, eksiltme ve vakıf şartlarını değiştirme hakkının elinde bulunduğu şartı yer almaktaydı. Ekonomik koşullarına göre yeni gelirler ilave ettikçe de bu şarta uygun olarak yeni şartlar ilave etmiş bazılarını da değiştirmişti. Böylelikle Beyhan Sultan'ın vakıflarında, gelirlerini tamamen vakıflarına bağışlaması, vakıf şartlarını oluşturması ve yönetimini kendi elinde bulundurması üzerinden bu vakıfları *yarı-âilevî* vakıf olarak değerlendirebiliriz Diğer yandan hanedan üyesi bir isim olarak hem vakıflarının yönetimini elinde bulundurması hem de ölümünden sonra vakıflarının babası III. Mustafa'nın vakfına dahil edilmesini şart koşması -ki aynı uygulama III. Selim'de de görülür- 1826 yılında *Evkaf Nezareti*'nin kurularak devletin vakıfları tek elde toplayarak merkezileştirmesine giden yolda bir adım olarak değerlendirilebilir¹⁰⁹⁵.

Beyhan Sultan kendinden önceki hanedan kadınları gibi kendisine tahsis edilen mülkleri vakıflarına bağışlamış, hem yeni yapılar inşa ettirmiş hem de şehrin eskiyen yapılarını onartmıştı. Döneminde yaşayan birçok saraylı kadının yaptırdığı çeşmelere o da yenilerini eklemiş böylece şehrin mimari gelişimine ismini yazdıran kadınlar arasında yer almıştı. İstanbul Arnavutköy sahili ve Kuruçeşme'de iki çeşme yaptırırken, Fatih semtinde de bir çeşmeyi yenilemişti.

18. yüzyıl çeşmeleri, önceki dönemlerdeki çeşmelerden hem yapı hem kitabe olarak farklılıklarla inşa edilmişlerdi. Barok tarzda büyük ve abidevi olarak inşa edilen yeni çeşmelerin, daha önce çeşmeyi yaptıranın adı, yapım tarihi ile birlikte su ile ilgili ayetlerin yazılı olduğu kitabelerine çeşmenin inşa sebebi ve yaptıran kişiye ve dönemin sultanına övgü içeren mısralar eklenmişti. Bu çeşme kitabeleri Nedim, Taib, Seyyid Vehbi ve Şeyh Galip gibi 18. yüzyılın sevilen şairleri yoluyla divan edebiyatının günlük hayattaki izleri olmuşlardı¹⁰⁹⁶. Özellikle padişah III. Selim, valide

¹⁰⁹⁴ B. Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 14-19.

¹⁰⁹⁵ B. Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 176-186.

¹⁰⁹⁶ 18. yüzyıla kadar klasik Türk mimarisine göre inşa edilen çeşmeler, genellikle tek bir taştan ve arkasında su hazinesi olacak şekilde daha sade süslemelerle inşa edilirdi. 18. yüzyılla birlikte hem

Mihrişah Sultan ile kardeşleri Beyhan ve Hatice Sultanlara ait eserlerin kitabelerinde Şeyh Galip tarafından yazılan şiirler yer alıyordu¹⁰⁹⁷. Beyhan Sultan'ın Akıntıburnu çeşmesi de bu örneklerden biri olarak inşa edilmişti.

Ayrıca gelirlerinin bir kısmını kendi dönemindeki birçok vakfiyede olduğu gibi medresede okuyan öğrenciler ile medrese hoca, görevli ve duacılarının ihtiyaçlarına tahsis ederken bir kısmını da yine dönemin ve toplumun beklentisine uygun olarak yeni vakıflar yaptırmak yerine eskiyen vakıfların tamiratına ayırmıştı.

Beyhan Sultan'a ait vakıfların vakfiyeleri Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde iki defterde toplanmıştır. Birinci deftere ilk vakfiyesi ile altı adet zeyli ile ikinci deftere ikinci vakfiyesi kaydedilmiştir¹⁰⁹⁸. Beyhan Sultan'ın ilk vakfiyesi kendi isteği üzerine 1822 senesinde birleştirilerek ciltlenmiş ve tezhiplenmişti¹⁰⁹⁹. Günümüzde vakfiyelere siyah- beyaz dijital görüntüleri üzerinden ulaşmak mümkün olsa da daha önce yapılan incelemelere göre; vakfiyelerin kaydedildiği defterler 218 x 321 mm'lik kırmızı deri bir kutu içinde muhafaza edilmekte olup, kutunun üzerinde altından serpmeye üzerine altın çizgiler olduğu nakledilmiştir. Vakfiyenin yayınlanan resimlerine göre de cildi kırmızı olup, Sultan III. Selim'e ait vakfiyeye ait cilt ile benzerlik gösterir¹¹⁰⁰. Beyhan Sultan vakfiyeleri üzerine özenle yapılmış tezyinat ve süslemeleriyle 19. yüzyıl başlarında Türk sanatının özelliklerini göstermektedir¹¹⁰¹.

çeşme sayısında artış hem de çeşme mimarisinde değişiklikler gözlemlendi. Çeşme süslemeleri artarken süslemelerde tek renk yerine farklı renkler ile altın yıldızlar kullanılmaya başlandı. Özellikle 18. yüzyılın ilk yarısında geleneksel Osmanlı üslubu yerini Batı üslubuna bıraktı ve çeşmelerde yabancı motifler görülmeye başlandı. Eskinin meyveli ve çiçekli desenleri süslemeleri yerini Avrupa motifli barok üsluba bıraktı. Yüzeylerinde taş işçilikleri ve ince bezemeler bulunan mermer çeşmeler abidevi olarak inşa edilerek şehrin süsü haline geldi. Hatice Aynur, "18.Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri", **18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 33-36.

¹⁰⁹⁷ "Şeyh Galib Divanı'nda Beyhan Sultan adına yazılmış 3 kaside ve 4 tarih vardır." Naci Okçu, **Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 14.

¹⁰⁹⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444-1445.

¹⁰⁹⁹ Tezhibi için 90 kuruş, vakfiyenin Haremeyn kalemine kaydı için 25 kuruş ve diğer masraflarla 146 kuruş ödenmişti. TSMA E. 154/35 (1237/ 1821-22)

¹¹⁰⁰ B. Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi**, s. 275.

¹¹⁰¹ Tezhip sanatının klasik çizgisi dışında "şemsesi ve kartuşları kabartmasız sürme yeşil altûn yıldızla" kaplıdır. Cildin yan kısımları da kırmızı keçi derisinden imal edilmiş olup üzerinde baklava dilimi şeklinde çizimler vardır. İçindeki ilk vakfiyenin birinci sayfası siyah renkli, yıldızlı sade bir özellik gösterirken ikinci varakın tezhibi barok tarzı olarak nitelendirilmiştir. Sadi Bayram, vakfiyenin ilk iki ve dördüncü senetlerinin süslemelerinde doğu- batı sentezinde bir Türk baroğu etkisinden bahsederken

Bu vakfiye, zeylleri ile birbiri üzerine yeni gelirler ve şartlar ilave edilmesi suretiyle oluşmuştu. Her ilk vakfiyenin hem de zeyllerin başında vakıf şartlarının değiştirilmesinin Beyhan Sultan'ın tasarrufunda olduğu belirtilmiş ve sonrasında da Sultan yeni gelirler ve yeni şartlar ilave ederek bağışlarını arttırmıştı. Sultan'a ait diğer vakfiye ise tek bir belge şeklinde oluşturulmuştu.

Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiyeler üzerinde yapılan incelemeler hem dönemin İstanbul'u, mimarisi ve ekonomisi hem de dönemin taşrası, taşra idaresi, arazisi, çiftlikleri ve mükleri hakkında bilgi vermektedir¹¹⁰².

Beyhan Sultan'ın ilk vakfı annesi Adilşâh Kadın'dan kalan bir vakıf mütevelliliği ile ilgili olarak 10 Haziran 1804 tarihinde oluşturulmuştu¹¹⁰³. Adilşâh Kadın hayatta iken oluşturduğu 26 Mayıs 1795 ve 20 Temmuz 1797 tarihli iki vakfiyesinde İstanbul Edirnekapı Tekfur Sarayı yakınlarında bir ahşap cami inşa ettirmiş ve iki çiftliğini de vakıf olarak bağışlamıştı. Vakıf mütevellisi olarak da Hameyn-i Şerifeyn müfettişleri ile günlüğü 30 akçeliğine kendisini ve sonrasında da kızı Beyhan Sultan'ı görevlendirmişti. Adilşâh Kadın'ın ölümü üzerine vakfın yeni mütevellisi Beyhan Sultan olmuştu. Böylece Adilşâh Kadın vakfı *yarı âilevî* vakıf türünde tesis edilmiş ölümüyle de amacına uygun olarak idaresi ve gelirlerinin tasarrufu kızlarına kalmıştı.

Beyhan Sultan ve Hatice Sultan Adilşâh Kadın'a ait bir kısım mülkleri de annelerinin ruhu için bağışlamışlardı. Hatice Sultan bu konuda tüm haklarını ve yeni oluşacak vakfın düzenlenmesi ile idaresini, ablası Beyhan Sultan'a devr etmişti. Böylece Hatice Sultan'ın tasarrufunda olan İstanbul Mahmud Paşa Camii yakınlarında Hoca Kasım mahallesinde bulunan ve Darüssaade Ağası el-Hac Beşir Ağa vakfına

diğerlerini klasik tarza daha yakın nitelemiştir. Tüm vakfiyelerin ilk sayfası yedi satır, diğer sayfaları onbir satır yazıdan oluşmakta olup boşluk kısımları yaldızlı ve ara kısımları bitki motifleri kullanılarak süslenmiştir. Sadi Bayram, "Beyhan Sultan Vakfiyeleri ve Süslemeleri", **Kültür ve Sanat**, Yıl: 3, Sayı 9, s. 71-73.

¹¹⁰² Vakfiyelere ulaşabilmek amacıyla Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ne gidilerek araştırma yapılmış olmakla birlikte bu inceleme sırasında belgenin asılları ve içinde saklı buldukları kutu görülemedi sadece bilgisayar üzerinden siyah-beyaz fotoğrafları görüntülenerek, kayıt alınabilmiştir.

¹¹⁰³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 1-40 (1 Rebiülevvel 1219/ 10 Haziran 1804)

günlük 1 akçelik mukataa geliri bulunan 200 metre genişliğindeki arsa¹¹⁰⁴ vakfa hayrat olmuştu. Bu arsa üzerine annelerinin ruhuna 1 mektep, 1 hoca odası, dehliz, 2 adet kenif, musluk, su hazinesi, kömürlük, bir mikdar avlu ve sokak kapısından oluşan bir adet mektep yaptırılmıştı. Bu mektebin masraflarını karşılamak içinde ellerindeki gelirlerle aldıkları ve tasarruflarında olan Mihaliç kazasında Canbaz Çiftliğini bağışlıyorlardı. Mütevelli tarafından isteyen birinin işletmesine verilmek suretiyle oluşan çiftlik gelirleri mektebin masraflarına harcanacaktı.

Elde edilen gelirlere mektebin çeşitli masrafları karşılanırken maaş, kapama ücretleri ve çeşitli hizmetlilerin ödemeleri de yapılıyordu. Öğrencilere hafız olan bir kimseden seçilen muallime günlük 40 akçe, mektep halifesine 20 akçe, öğrencilere yazı yazmayı öğretecek hâce-i meşke¹¹⁰⁵ 10 akçe, bevab ve ferraşa ise günlük 20 akçe verilecekti. Görevlilerin kapamaları için ise muallime 15 kuruş, mektep halifesine 10 kuruş verilirken, her gün ikinci saatinde öğrenciler okuldan ayrılırken mektep halifesi tarafından Adilşâh Kadın'ın ruhu için okunacak 1 Mülk suresi, 3 İhlas, Felak ve Nas sureleri için günlük 10 akçe ödenecekti.

Vakıf gelirlerinden öğrencilerin ihtiyaçları da karşılanıyordu. Öğrencilere mektep içinde harçlık kazandıracak çeşitli görevler veriliyordu. Mektepte bulunan eski öğrencilerden 30 tanesinin her birine verilecek görev için günlük 2'şer akçe ödenecekti. Her yıl receb ayı başında mektebin 30 öğrencisinden her birine 1 kapama¹¹⁰⁶, 1 entari, 1 dizlik, 1 fes, 1 çift mest, 1 ferace/ feraceler? kuşağı ve 15 pare na'lça¹¹⁰⁷ parası verilirken öğrenci sayısı 30'un üzerinde olursa, 30'dan sonraki her öğrenciye 20 pare verilecekti.

¹¹⁰⁴ "...ber-mûceb-i temessük tasarruflarında olub mahmiyye-i İstanbul'da Mahmûd Pâşây-ı veli câmi'-i şerîfi kurbunda Havâce [20] Kasım mahallesinde vâkî' arsasının Dârü's-sa'ade ağası esbak merhûm el-Hac Beşir Ağa vakfına yevmi 1 akçe mukâta'a zemînî olan iki taraftan müşârun-ileyhâ Hatice Sultân hazretlerinin ber mûceb-i temessük tasarruflarında olan arsa ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ve bir taraftan ba'zen İzmir kâdısı Ahmed Efendi menzili ve ba'zen tarîk-i hâss ve ba'zen hâne-i hassadan Salim Ağa menzili [21] ile mahdûd terbî'ân 262 zirâ' arsaları..." Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444.

¹¹⁰⁵ Hâce-i meşk: Daha çok yazı ve müzik öğrenmek için çalıştırma yaptıran hoca.

¹¹⁰⁶ Kapama: Eskiden hayır sahiplerinin, vakıflarından mahalle mektepleri talebesine takım elbise alınması için ayırdıkları para. **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, c. 2, s. 1556.

¹¹⁰⁷ Na'lça: Ayakkabı ve çizmelerin altına takılan demir parçası. **Kâmûs-ı Türkî**, s. 1464-1465.

Mektebin bazı ihtiyaçları da yılda bir kez karşılanacaktı: Bunlar ısınma ihtiyacı için her sene kış vaktinde 20 kuruş kömür bedeli, mektebin yıllık 6 kuruş bardak ücreti ve yaz ayında seyahatleri için 50 kuruş seyr ücretiydi. Yapılan harcamalardan geriye kalan ücret vakıf mütevellisi tarafından korunarak mektebin çeşitli tamirat ve ihtiyaçlarına harcanacaktı. Beyhan Sultan hayatta olduğu müddetçe vakfı onun denetiminde olacak, ölümünden sonra ise annesi Adilşâh Kadın'ın vakfına dahil edilecek, vakfin şartnamesine uyulması sırasında sorun çıkması durumunda gelirler muhakkak "*fukara-i müslime*" harcanacaktı¹¹⁰⁸.

Beyhan Sultan bir yıl sonra da kendi sarayının yakınında Akıntıburnu'nda bir çeşme yaptırmıştı¹¹⁰⁹. Vakfiyesinde "*Eşcâr-ı hayrâtın semerâtu dâ'ime ve bihâr hasenâtın izhârı bâkıyye olmağla*" sözü ile yapılan hayırların bir ağaç gibi daima meyve vereceği böylece iyiliklerin baki kalacağı ifade edilen vakfında, yaklaşık 155 metre büyüklüğündeki arsa üzerine yeniden inşa ettirilen bir mâ'-i lezîz çeşmesi ve biri büyük diğeri küçük 2 tane kârgîr su hazînelerini bağışlıyordu. Çeşmeye su getirilmesi için de valide sultanın Bahçe köyünde bulunan yeni bendlerinden Sultan'ın tasarrufunda olanlardan bir kısmının tahsis edildiği belirtiliyordu.

Çeşmenin inşası ile birlikte çeşmenin suyollarının idare edilmesi ve işlerinin görülmesi de gerekiyordu. Bu sebeple vakıf gelirlerinden günlük 20 akçe ile bir kişi, çeşmenin tasının gece saklanıp, gündüz yerine bırakılması için günlük 2 akçe ile bir başka kişi görevlendiriliyordu. Çeşme ve hazineleri için Sultân Bayezid-ı Velî vakfına da senelik 10 akçe mukata'a ücreti ödenecekti. Daha önce yaptırılan mektebin aşağısındaki çeşmeye gelecek suyu idare edecek görevli için de günlük 14 akçe ayrılıyor, bu çeşmenin tasının gece muhafaza edilip, gündüz yerine konulması için de yine günlük 2 akçeyle bir kişi görevlendirilecekti.

¹¹⁰⁸ Şahitler huzurunda kabul edilen vakfiye 5 Ağustos 1804 tarihinde onaylanmıştı. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 1-40 (27 Rebiülahir 1219/ 5 Ağustos 1804)

¹¹⁰⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 51-53 (26 Muharrem 1220/ 26 Nisan 1805)

Resim 8: Akıntıburnu Beyhan Sultan Çeşmesi

(Burçak Ersöz 27.06.2018)

Resim 9: Akıntıburnu Beyhan Sultan Çeşmesi kitabesi

(Burçak Ersöz 27.06.2018)

Vakfiyede sözü geçen ve 1804 yılında İstanbul Boğazı'nın Rumeli kıyısında mermerden inşa ettirilen Akıntıburnu Beyhan Sultan Çeşmesi; barok üslubunda silme ve süslemelerle bezenmişti. Çeşme, Osmanlı dönemi Türk sanatının nadide örneklerinden olup üzerinde Vasıf Efendi'nin üç kıtalık bir tarih manzumesi bulunmaktadır. Boğaziçi'nin tarihi eserlerinden biri olan çeşme cadde genişletme inşaatı sırasında tamamen sökülmüş, 1985 yılında yeniden kurulması söz konusu olmuş¹¹¹⁰ ve yakın zamanda Arnavutköy sahil yolunun kenarına cephesi denize bakar vaziyette yeniden kurulmuştur.

Çeşmenin kitabesi şöyledir¹¹¹¹:

*“Âb-ı rûy- saltanat Sultân Selîm'in zâtını
Su gibi kılmuş aziz ve muhterem Perverdigâr
Devletinde eyledi inşâ bu dil-cû çeşmeyi
Hazret-i Beyhan Sultân gibi bir âlî-tebâr*

*Ma bihî'l maksûd sân-ı hemşîre-i şâh-ı cihân
Mâyeh-bahş-ı bahr u kân sultân-ı ihsân-iştihâr
Tab'-ı sâfi sû-yı hayra meyl idüp cûlar gibi
Su yerine itdi bu hayrâta sîm ü zer nisâr*

*Eyleyüp bu cûyu dil-cû havz-ı Kevser'den akan
Güyâ virmiş gelüp sû-yı Akındı'da karâr
Vâsîfâ şâyetse tahrîr eylesem târîh-i tâm
Yapdı Beyhan Sultân a'lâ tarh-ı dil-cû çeşmesâr 1219”*

Beyhan Sultan vakfiyesine annesinin kabrinin aydınlatılma ve temizliği için de şartlar eklemiştir. Adilşâh Kadın'ın, Laleli Camii türbesinde babaları III. Mustafa'nın yanında bulunan kabrinin aydınlatılması için, vakıf gelirlerinden 2,5 kg zeytinyağı alınarak türbenin baştürbedarına teslim edilecek ve türbede her gece kandil yakılacaktı. Türbedara kandillerin yakılması için günlük 5 akçe, türbenin temizlenmesi ve tozdan arındırılması için ise günlük 30 akçe ödenecekti. Türbenin ab-ı leziz

¹¹¹⁰ Semavi Eyice, “Beyhan Sultan Çeşmesi”, **DİA**, c. 6, s. 65.

¹¹¹¹ **İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı**, c. 1, İSKİ, s. 191.

çeşmesinin tasının korunması için baştürbedara günlük 5 akçe, çeşmeye gelen su ve suyollarının idaresi için görevliye günlük 8 akçe ödenecekti.

Beyhan Sultan çeşmesinin ardından vakfiyesine Mihaliç mukataasından yeni gelirler ilave ederken bu gelirlerden mektep görevlilerinin maaşlarının ödenmesini, okulun çeşitli masraflarının karşılanmasını ve gerekli tamiratlarının yapılmasını şart koşmuş¹¹¹² sonrasında ise¹¹¹³ mektebin muallimine oturması için ev bağışlamıştı. Lojman olarak bağışlanan ev İstanbul Atmeydanı yakınlarında Muhyiddin Fenari mahallesinde bulunan¹¹¹⁴ bahçe içinde üç katlı bir bina idi. Ayrıca muallime tahsis olunan bu evin tamir ve yenilenmesi için yapılacak masraflarla, arsanın mukataası için ödenecek yıllık 90 akçe de vakıf gelirlerinden karşılanacaktı. Beyhan Sultan tüm bu masrafların karşılanması için Mihaliç mukataasının Boğazağzı mevkiinde Küçüksu köyü sınırlarında 21 adet tarla ve 1 bostan yerini vakfa bağışlamıştı.

Beyhan Sultan bağışlarını yaparken bunların nasıl idare edilceğini de şartlarına eklemişti. Bu bağışta vakfettiği tarla ve hububatın çiftlik ile birlikte tasarruf edilmesini şart koşmuştu. Ayrıca ilk vakfiyesinde adı geçen, annesi Adilşâh Kadın'ın türbesinde kandilleri yakmak, çeşmenin tasına bakmak ve türbeyi temizlemek için günlük 40 akçe ile görevlendirilen baştürbedarın ölümünden sonra bu hizmetin varsa büyük oğlu tarafından devam ettirilmesi, eğer evladı yoksa bu hizmetin III. Mustafa türbesinin baştürbedarı kim ise görevin ona verilmesini eklemişti. Daha önce vakıf işleri için bir kâtabin görevlendirilmediği, bu yüzden eli kalem tutan, hesap bilen, dindar ve sofu bir kimsenin vakfın senet ve defterlerini yazması için günlük 15 akçe karşılığında görevlendirilmesini belirtmişti.

Beyhan Sultan vakfının idaresi yapısında da değişiklik yapmıştı. Öncesinde vakfın idaresi konusunda, Adilşâh Kadın vakfi mütevellisi tarafından idare edilmesi şeklinde bir şart bulunurken bu şartı değiştirerek; kendisinden sonra vakfının annesinin değil babası III. Mustafa'nın İstanbul Laleli'de bulunan cami-i şerifi vakfına dâhil

¹¹¹² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 79-104 (25 Şaban 1220/18 Kasım 1805)

¹¹¹³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 114-152 (11 Cemaziyelevvel 1225/ 14 Haziran 1810)

¹¹¹⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 125-127 (11 Cemaziyelevvel 1225/ 14 Haziran 1810)

edilmesi ve kendi vakfının da cami mütevellisi tarafından idare olunmasına karar vermişti.

Beyhan Sultan kimi zaman vakıflarına yeni gelirler eklerken bunları kendine emeği geçmiş insanların ruhuna da bağışlamıştı. Örneğin; Mihaliç kasabası Sağırılık Çiftliği gelirlerini vakıflarına bağışladığı dördüncü vakfiye zeylinde yeni şartlar ilave etmiş özellikle Servi Baba mescidi ve görevlilerinin ihtiyaçlarını gözetmişti¹¹¹⁵. Servi Baba mescidinin sokağında satın alınmak suretiyle vakfa bağışlanan ev, mescidde imam olan kişinin ikametine tahsis edilecekti. Çiftliğe ait 2/5 hisse kiraya verilecek ve bu gelirin 750 kuruşu Beyhan Sultan'ın dayesi Hatice Sultan'ın ruhu için¹¹¹⁶ ayrılırken Servi baba mescidi görevlilerinin vazifeleri yetersiz olduğundan onlar için harcanacaktı. Bu miktarın ilk 547 kuruşundan mescid imamına, müezzine, vaizine seccade ve minderleri temizleyip, koruyan ve tüm bunlara nezaret eden kişilere, tulumbacıya gelir ayrılacak ayrıca tulumba tamiri, mescidin balmumu ve zeytinyağı ihtiyacı ödenecek geri kalan 203 kuruşun mescidin tamirat masraflarına harcanacaktı. Beyhan Sultan sonrasında yenilerini de ilave ettirmişti. Dâyesi merhûme Hatice ustanın ruhuna vakfettikleri dışında, Sağırılık çiftliği gelirlerinin 150 kuruş ile dayesi Hatice Ustanın ruhuna her yıl Rebiülevvel ayında Mahmûd Pâşâ civarındaki Servî mescidinde bir kimseye mevlid-i şerîf okutularak sevabının dâyenin ruhuna gönderilmesini şart koşmuş ayrıca bu vesileyle mescide güzel sesli ve dinine bağlı bir ikinci imam tayin edilerek günlük 40 akçe verilmesini belirtmişti¹¹¹⁷.

Vakıf gelirlerinden 450 kuruş da aynı şekilde Beyhan Sultan'ın câriyelerinden Dilber kalfanın rûhu için¹¹¹⁸ ayrılarak bu miktar ile Beyhan Sultan'ın Kasımpaşa'da Sirkeci Muslihiddîn mahallesinde Pişmâniye mescidi yanındaki Arablar Sokağı karşısında bulunan ve yeniden yaptırdığı mâ-i lezîz çeşmesiyle yine Sultan'ın Boğaziçi'nde Kuruçeşme'de yeniden inşa ettirdiği mâ-i lezîz çeşmelerinin suyollarının bakımı için bir kişi, Sultanın annesi Âdilşâh Kadın'ın ruhu için; mekteblerine

¹¹¹⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 155-178 (7 Şaban 1230/ 15 Temmuz 1815)

¹¹¹⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 166-169.

¹¹¹⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 181-231 (1 Zilkade 1233/ 2 Eylül 1818)

¹¹¹⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 169-171.

bağışladıkları 2 adet mushaf için de mektebin bevvâbı görevlendirilerek günlükleri ödenecek geri kalan 360 kuruş ile de çeşmelerin tamiri yapılacaktı.

Beyhan Sultan vakıf gelirlerinin bir kısmının da annesi merhûme Âdilşâh Kadın'ın rûhu için bağışlıyor bu bağışları da zamanla arttırıyordu¹¹¹⁹. İstanbul'da Cigala Sarayı yakınındaki sarayları civarında yeniden inşa ettirdikleri mektebin vakıf gelirlerinden fazla kalan ile muallime ve mektep halifesine ayrılan kapama ücretlerinin miktarları ile yine mektepte öğrenciler için ayrılan kömür parası ile seyahat ücretleri arttırılacak ve bu mikdar Adilşâh Kadın'ın ruhuna bağışlanacaktı.

Boğaziçi Kuruçeşme'deki Beyhan Sultan Çeşmesi 1801-1802 yıllarında inşa edilmişti. Kuruçeşme Alayemini Sokağı'nda bulunan çeşme, orijinal özelliğini kaybetmekle birlikte çimento ile sıvalı haznesinin ortasında kabartmalı ayna taşının ortasındaki dört satırlık kitabesi şöyle okunmuştu:¹¹²⁰

*“Hazret-i Beyhan Sultânı Hüdâ su gibi itsün azîz ü feyz-dâr
Suyunu buldurdu Kuruçeşme'nin (Kitabe silik) ihsânı olunca katre-bâr
Cümle atşânı reyyân eyledi feyz-i lütfu misl-i ebr-i nev-bahâr
Çıkdı sıfr-ı lüleden târîh ana / İç bu zîbâ âb-ı nâb-ı hoş-güvar
Sene 1216”*

Beyhan Sultan kendi vakıflarının gelirlerini arttırdığı gibi kimi zamanda geliri yetersiz olan başka vakıflara gelir sağlamıştı. Örneğin 2 Eylül 1818 tarihli beşinci zeyline göre¹¹²¹ İstanbul Cumartesi pazarında Atık Ali Paşa çarşısında bulunan Mesih Paşa vakfına ait câmi'-i şerîf, dârü'l-kurrâ, abdest muslukları, caminin dış kısmında bulunan üç çeşme ile caminin yan tarafında bulunan Hasan Paşa mektebi harap bir haldeydi ve tamirat gerekiyordu. Ancak Mesih Paşa vakıf gelirleri tamirata yetmediğinden hatta çeşme musluklarının ve suyollarının da harap olması ve çeşmenin kökten yıkılacak duruma gelmesiyle, Beyhan Sultan mal ve gelirlerinden, hem kendi vakfı hem de Mesih Paşa vakfı mütevellisinin izniyle bağışta bulunmuştu.

¹¹¹⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 171-173.

¹¹²⁰ Eserin üzeri silik ve okunamaz olduğundan kitabenin okunuşu kaynaklardan alınmıştır. **İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı**, c. 2, İSKİ, s. 72.

¹¹²¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 181-231 (1 Zilkade 1233/ 2 Eylül 1818)

Mesih Paşa Câmi, dârü'l-kurrâ, musluklar, çeşmeler, mektep ve bunlara bağlı yapıların tamir edilerek yenilenmesi, çeşmelere ait suyollarının kaynağından çeşmeye kadar olan tamamının yenilenmesi ile gerekli hizmetler ve görevlendirmeler Beyhan Sultan vakfından karşılanacaktı. Beyhan Sultan masrafların kendi vakıf gelirlerinden karşılanması için tasarrufundaki Cısr-i Ergene kazası gelirlerini bağışlamış ve şartlarını belirlemiştir. Mektebe hadis ve tefsir ilimlerinde bilgili fâzıl bir müderris tayin edilerek haftada iki gün isteyenlere şifâ-i şerîf¹¹²² dersi verecekti. Sesi güzel bir kişi vaiz tayin edilecek ve gün namazdan sonra cemaate dini kuralları anlatıp, nasihat edecekti. Ayrıca camide birçok kimseye iş ve günlük gelir sağlanıyordu. Bir kişi hitâbetle görevlendirilirken, iki imam, altı müezzin, bir ser-mahfil devirhân, dokuz devirhân, on cüzhân, iki kişi de duacı olacaktı. Beş kişi İn'âm, Vâkı'a, Mülk ve Nebâ sureleri ile salavât, üç kişi Fetih suresi ve na'at, bir kişi de Yasin suresi okuyacaktı. Camide ayrıca beş görevli, ser-kayyum, kayyum-ı sâni, kandilleri yakacak iki kişi, temizlik yapacak iki ferrâş ile ferrâş-ı musalla, ferrâş-ı kenîf, hâfız-ı kütüb, buhur yakıcı, dârü'l-kurrâda şeyhü'l-kurrâ, şeyhü'l-kurrânın yedi talebesi, bevâb-ı dârü'l-kurrâ, vakıf mütevellisi, vakıf katibi, vakıf görevlisi, nâzır-ı râh-ı âbî, çeşmeler için râh-ı âbî, çeşmenin tasını kaldırıp getiren ve bir de meremmât-ı cami olarak bir çok kişi görevlendirilmişti.

Gelirlerden caminin masrafları da karşılanacaktı. Câminin mihrâbı tarafında bulunan iki adet büyük şamdan üzerinde eksilen balmumu için senelik 280 kuruş, ramazan geceleri ve mübarek gecelerde mihrabda yakılması için balmumu dışında fiske mumu için 24 kuruş, caminin içinde, dışında ve minaresinde kullanılması için 180 kuruş zeytinyağı ücreti, mihrâb tarafında yakılması için şem'-i revgana 12 kuruş ayrılacaktı. Ayrıca Mesih Paşa Camii, mektebi, çeşmeleri ve suyollarının tamir ihtiyaçları için yıllık 2.000 kuruş mütevelliyeye verilerek gerektiğinde ihtiyaca uygun kullanılacaktı.

¹¹²² Eser, Hz. Muhammed'i tanıtmak, büyüklüğünü anlatmak ve sevdirmek amacıyla, Maliki mezhebi imamlarından Endülüslü Kadı İyaz (ö. 544/1149) tarafından 535/1140-41 yılında kaleme alınmıştır. (Ebu'l-Fazl İyaz b. Musa b. Kadı El-Yahsubi Kadı İyaz, **Şifa-i Şerif Tercümesi**, neşreden: M. Cemal, Mahmutbey Matbaası, İstanbul 1314.) Osmanlı döneminde Türkçe'ye tercüme edilen esere hem devlet hem toplumun rağbeti fazla olmuş, camilerde okutulup hatimler yapılmış ve üzerine çok sayıda şerh yazılmıştı. (M. Yaşar Kandemir, "Kâdî İyâz", **DİA**, c. 24, İstanbul 2001, s. 116-118. M. Yaşar Kandemir, "eş-Şifâ", **DİA**, c. 39, İstanbul 2010, s.134-138.)

Mesih Paşa Camii tamir edilirlen civarında yeniden inşa edilen merhûm Hasan Pâşâ Mektebi'nin eksikleri de tamamlanma yoluna gidilmişti. Beyhan Sultan vakfının gelirlerinden mektebin hocasına, öğrencilere hattattan, ta'lîm-i meşk yaptıracak kişiye, ikinci vakitlerinde Mülk ve İhlas surelerini tecvitli ve hoş okuyacak bir kimseye, mektep halifesine, mektepte âbkeş, bevvâb ve ferrâş görevlerini yerine getirecek bir kişiye gelir ayrılacaktı. Mektebin kışın ısınması için kömür ücreti, öğrencilerin yılda bir kereye mahsus seyahat ücretleri, 30 öğrenciden her birine kapama ücreti, kapama ücreti alamayan diğer öğrencilere ücret, mektep hocası, halifesi ve bevvabına yıllık kapama ücretleri verilecekti.

Vakfiyelerde bazen de birbirinden bağımsız çeşitli cami, mescid, tekke, kurrahan ve çeşmeler ile burada görevli kimselere hizmetleri karşılığında gelir tahsis ediliyordu¹¹²³. Gelir tahsis edilen bu mekân ve şahıslar çoğunlukla İstanbul'da olmakla birlikte taşrada da olabiliyordu. Beyhan Sultan 1818 yılına ait vakfiye zeylinde; daha önce Sultan Bâyezid-ı Veli Cami'sine bağışladığı 1 adet mushaf-ı şerîf müstahfızına günlük 10 akçe, Emîr Buhârî yakınındaki Hoca Üveys mahallesinde yeniden inşa olunan kurrâhânenin şeyhü'l-kurrâsına günlük 60 akçe, Sultan Mehmed Han Camii vâ'izine günlük 64 akçe, Yerebatan yakınındaki Üskübi mahallesindeki mescidin vaizine günlük 60 akçe, Alaca Mescid yakınındaki Çakır Ağa mahallesindeki Rifâ'iyye tekkesinin yanında yeniden inşa olunan çeşmenin râh-ı âbîsine günlük 16 akçe, bu çeşmenin tamirine senelik 40 kuruş, Bahçekapı yakınında Meydancık Cami'sinde daha önce okunan mevlid-i şerîf için alınan şeker ve şerbet ücretlerine zam yaparak senelik 210 kuruş, Kastamonu sancağı Nimetler köyündeki cami ve mektebinde görevlendirilecek hatibe senelik 15 kuruş, imamına 20 kuruş, müezzinine 15 kuruş, câminin zeytinyağı ve mum ihtiyacı için yıllık 30 kuruş, cami ile mektebin tamirleri için senelik 20 kuruş, çarşamba pazarı yakınlarında Mismârî Şücâ Mescidi'ne yıllık 100 kuruş yağ ve mum ücreti, Emîr Buhârî yakınlarındaki Cumartesi pazarında bulunan Hoca Üveys Camisi'nin mübarek gecelerde aydınlatılması için balmumu tayinatı olmadığından yıllık 80 kuruş ile balmumu alınarak caminin mihrabı taraflarının aydınlatılması ve bunun için görevlendirilen kimseler vazifelerini hakkıyla yaptıklarında ücretlerinin ödenmesi, görevlerinde kusur ederler ise ödenmemesi, şart

¹¹²³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 181-231 (1 Zilkade 1233/ 2 Eylül 1818)

koşmuştu. Bir başka vakfiye zeylinde¹¹²⁴ de İstanbul Mahmud Paşa yakınında Hoca Kasım mahallesindeki mektep için yapılan bağışlarla ilgili düzenleme yaptırmış, öğrencilere Kur'an öğretecek hocaların günlüklerini arttırırken, öğrenciler için matbû 4 cilt Âmentü şerhî, 1 cilt 'Âvâmil-i cedîd, 2 cilt Birgivî şerhî ve 1 cilt Şurût-ı salavat adlı eserleri vakfa bağışlayarak kitapların mektepte muhafaza edilmesi ve öğrencilerin okumalarına tahsis edilmesini şarta bağlanmıştı.

Beyhan Sultan dönemin uygulamalarına uygun olarak vakıflarında Hz. Muhammed'in ruhu için mevlid okunmasını şart koşmuştu¹¹²⁵. Her sene Rebiülevvel ayının 12'sinde Sultanahmed Camii'nde padişah, vezirler ve ulemanın katılımıyla Hz. Muhammed'in ruhu için mevlid okunması adettendi. Sultan III. Mustafa ve Sultan III. Selim de dönemlerinde bu mevlidlere katılmışlardı¹¹²⁶. Beyhan Sultan da vakfiyesini diğerlerinden ayrı olarak hazırlattığı, 23 Temmuz 1808 tarihli vakfiye zeylinde; bağışladığı bostan ve arsanın kiraya verilerek elde edilen gelire; her yıl Rebiülevvel ayı içerisinde Hz. Muhammed'in ruhları için Bahçekapısı yakınlarında Meydancı Camii'nde mevlid okunmasını şart koşmuştu. Ayrıca mevlid okuyan kimselerin her birine 13 kuruş, bu sırada camide hizmette bulunan müezzin ve kayyuma yıllık 2,5 kuruş, mevlid sırasında Kur'an tilavetinde bulunan 10 hafıza 15 kuruş ödenecekti. Yıllık olarak 75 kuruş şeker ve şerbet ücreti, 2,5 kuruş bardak, 1,5 kuruş testi ücreti, 11 kuruş gül suyu ücreti ayrılacak ve mevlide gelenlere gülsuyu serpilecekti. Gelirlerle arsanın yıllık mukataa ücreti de ödenirken geriye kalan miktar olursa vakıfta saklanarak bostan ve arsanın tamirine sarf olunacak ve geriye kalırsa muhakkak fakirlerin ihtiyaçları karşılanacaktı.

Beyhan Sultan'a ait iki vakfiyesi kendinden önceki hanedan üyeleri gibi yaşadığı şehir ve toplumla ilişkisini, gelirlerinin bir kısmını toplumun ihtiyaçları için harcadığını ve böylece hanedanı toplumda görünülür kılan vakıflara katkıda bulunduğunu göstermektedir.

¹¹²⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1444, s. 233-244 (25 Şevval 1239/ 23 Haziran 1824)

¹¹²⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, D. 1445 (29 Cemaziyelevvel 1223/ 23 Temmuz 1808)

¹¹²⁶ Vak'a-nüvîs Hâkim Efendi Tarihi, s. 1004, Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîhi, s. 254.

6.2. Vakıfların Yönetimi ve Hayır İşleri

Beyhan Sultan'ın vakıflarının konusu mekteb, çeşme ve mescid olarak, eğitim, ibadet ve su üçgeninde topluma fayda sunmuştu. 18 yüzyıl da inşa edilen vakıfların % 70'inin *eğitim ve su* ile ilgili olduğu ve vakıf gelirlerinin % 15 kadarının dua okuyucularına tahsis edildiği¹¹²⁷ düşünülürse Beyhan Sultan vakıflarının da günün anlayış ve beklentileri içerisinde yaptırıldığı görülmüyordu. Vakıf şartnamelerinde Akıntıbunu Çeşmesi dışında yeni yapılar yaptırmaktan ziyade eskiyen ve geliri olmayan vakıfların tamir ve ihtiyaçlarının giderilmesi, cami, mektep ve çeşmelerde görevli hoca, müezzin, vaiz, muallim ve diğer görevli kişiler ile mektepteki öğrencilerin maaş ve ödeneklerinin artırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinin öncelikli olduğu görülmüyordu. Kimi zaman yeni bağışla mektebindeki müderris için lojman olarak ev satın alırken, birinde mektepteki öğrencilere verilecek kıyafet ve seyahat ücretinin, diğerinde hocanın ya da müezzinin maaşının artırılmasını sağlamıştı. Ayrıca vakıflar yoluyla çeşmenin taşıyıcısı, okulun temizlikçisi, mezarlığın aydınlatıcısı gibi şehirde birçok kimseye iş alanı açılmıştı.

Beyhan Sultan vakıflarının şartları ve çeşitliliği dönemindeki diğer vakıflar ile benzerlik göstermiş, şehrin inşası, ekonomi ve sosyal hayatında yer etmişti. Vakıfların sağladığı imkânlar ile şehirde yaşayan insanların yaşamına da dokunmuşken vakfiyelerinde geçen ve o gün hayatta olmayan sevdiklerinin de isimlerini bugüne ulaştırarak daim kılmıştı. Vakıflarına tahsis ettiği gelirlerin bir kısmını kendisine emek veren üç kadın adına bağışlamıştı. Bu kişilerin başında annesi Adilşah Kadın gelirken biri dayesi Hatice Usta diğeri cariyesi Dilber idi. Ayrıca dayesi Hatice Usta adına her yıl mevlid okutulmasını da şart koşmuştu.

Beyhan Sultan sadece vakıflarını oluşturmakla kalmamış vakfiyelerinde belirtildiği ve arşiv belgelerinde de görüldüğü gibi vakıflarının yönetimiyle de ilgilenmişti. Vakfiye koşullarına uyulup uyulmadığı, şartların ne şekilde gerçekleştirildiği Beyhan Sultan'ın günlük meseleleri içinde yer alıyordu. Bir yandan

¹¹²⁷ B. Yediyıldız, XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi, s. 65-82.

vakıfları ile ilgili görevlilerin talep ve ihtiyaçlarına cevap veriyor diğer yandan vakıf gelirlerine ait mülkler üzerindeki halklardan gelen istekleri karşılamaya çalışmıştı.

Beyhan Sultan'ın kethüdarları ile yazışmalarına dair ulaşılabildiğimiz kaynaklara göre de vakfiye şartlarına uygun yönetilmesini kethüdası yoluyla kontrol etmiş ve yapılacak işlere karar vermişti Örneğin; 1821-22 senesinde kethüdası Mehmed Sadık Efendi ile yazışmalarına göre, bir gün önce Eski Ali Paşa mektebinin çocuklara verilen kaftan/kapama behaları ile aynı gün sarayı civarındaki bir mektebin kapama behası ödenmiş ve daha önce yapıldığı gibi zerde ve pilav dağıtılarak çocuk ve fukaranın hayır duaları alınmıştı.¹¹²⁸ Beyhan Sultan mektebin kapama ücretlerinin dağıtıldığı konusunda bilgilendirilmişti. Aynı yıl içinde Beyhan Sultan Vakfı mektebinden mektep hocası ve duacıları Sultan'ın kethüdası Mehmed Sadık'a gelerek Sultan'dan taleplerini iletmişlerdi. Mektepte hafızlığını tamamlayan Hafız Ahmed adlı şahsın Mahmudpaşa Camii'nde hafızlık merasiminin yapılmasını ve fukara olduğundan ihsanlarını beklediklerini bildirmişlerdi¹¹²⁹.

Beyhan Sultan ikinci vakfiyesinde her yıl okunmasını şart koştuğu mevlid hakkında da bilgilendiriliyordu. Örneğin; vakfiyede belirtilen tarihe uygun olarak 22 Rebiüevvel 1237/ 17 Aralık 1821 günü mevlid i şerif okutulmuş ve yine vakfiyeye uygun olarak bir hafta sonra da Mercan camii şerifinde okunmuştu. Yapılan masraflar sonunda kalan 11 kuruş 27 pare ücret de Beyhan Sultan'a gönderilmişti¹¹³⁰.

Beyhan Sultan'ın kendi vakıfları dışında şehir içinde eskimiş ve yıpranmış yapıların yenilenmesine de katkı sağlamıştı. Mahmudpaşa Camii yakınındaki mahalle mescidinin eskimesi üzerine tamirâtı 3.900 kuruşa Karabet Kalfa' ya yaptırılmıştı¹¹³¹. Bir seferinde Alaca mescid tekkesinin çeşmesinin yenilenmesi ve haziresinin tamiri için 1.900 kuruş vermişti¹¹³² Bunlardan biri de vakfiyede geçen ve bugün Fatih Akşemsettin Caddesi üzerinde bulunan Mesih Paşa Camii, mektebi, suyolları ve çeşmenin tamirâtı idi. Kitabesinden inşa tarihinin 1585-86 yılları olduğu anlaşılır

¹¹²⁸ TSMA E. 154/24 (1237/1821-22)

¹¹²⁹ TSMA E. 154/25 (1237/ 1821-22)

¹¹³⁰ TSMA E. 154/34 (22 Rebiüevvel 1237/ 17 Aralık 1821)

¹¹³¹ TSMA E. 174/17 (21 Receb 1230/ 29 Haziran 1815)

¹¹³² TSMA E. 113/08 (15 Zilhicce 1235/ 23 Eylül 1820)

Mesih Paşa Camii için, 20 Haziran 1818 tarihinde “*Mesih Paşa Camii şerifte salata bed’ olunduğu gün hatib ve imamlara ve saire*” denilerek 110 kuruş ödeme yapılmıştı¹¹³³. Aynı ayın son günlerinde ise 57.750 kuruş kadar yüklü bir meblağ “*Tamir ve tevdid olunan Mesih Paşa cami’-i şerif ve suyolları ve mekteb-i şerifin tekmil masarifi*” için ödenmişti¹¹³⁴. Bu yenileme işlemi çeşmenin üzerindeki kitabesinde de izini göstermektedir.

Resim 10: Fatih Mesih Paşa Çeşmesi

(Burçak Ersöz 02.06.2018)

Çeşmenin kitabesinin üstüne Beyhan Sultan tarafından yenilenmesi vesilesiyle yeni bir kitabe daha eklenmişti¹¹³⁵.

*“O ki nûr-i ismet hazret-i Beyhân Sultân kim
Mezîd-i ömr ide zâtın cihanda hazret-i Mevlâ*

¹¹³³ TSMA E. 113/6 (15 Şaban 1233/20 Haziran 1818)

¹¹³⁴ TSMA E. 113/6.

¹¹³⁵ www.suvakfi.org.tr

*Ki bu dil-cû çeşme harabiye müşerref olmuşken
Kemâl-i himmetin sarfiyle elhak kıldı nev ihyâ
Pesendide yapub bu ayn-ı cûdiyle livechillâh
Îmâmeyn aşkına bu âb-ı pâki eyledi icrâ
Anın Kâlâyî târihin didi âb-ı hayat-âsâ
Zehî bu aynı Beyhan Sultan kıldı ihyâ nev zîbâ”*

Beyhan Sultan’ın Mesih Paşa vakfı¹¹³⁶ için sağladığı gelirler ve yaptırdığı tamiratlar dışında da Mesih Paşa Camii, çeşme ve mektebinin ihtiyaçları ile yakından ilgilenmişti. Ertesi yıl vakıf ve görevlilerin yıllık hizmetleri için 1.872,5 kuruş, cami ve mektebin ihtiyacı olan eşyalara 1.733 kuruş, mektebin açılış günü dağıtılan pilav ve zerde için 235,5 kuruş olarak toplamda 3.841 kuruş harcamıştı¹¹³⁷.

Mesihpaşa Camii Mektebi talebelerinin Mirahur Köşkü sahrasına gidecekleri ve orada hafızlığını tamamlayan bir hafızın hafızlık merasiminin yapılacağından Sultan’dan hafıza 100 kuruş ihsan etmesi talep edilmiş, bu arada Nuru Osmaniye civarındaki Selvili Mescid’in tamire muhtaç olan yerlerinin tamir ihtiyacı da kendisine bildirilmişti¹¹³⁸. Beyhan Sultan’ın bu taleplere verdiği cevaplara dair yazılı belgelerimiz olmadığından hafıza verilecek ihsanı onaylayıp onaylamadığını bilemiyoruz. Ancak bir sonrasında duvar tamiri için sarraftan onay alınıp adamlara bir miktar para ödendiği kaydı¹¹³⁹ Beyhan Sultan’ın bu ihtiyaçları borç ile olsa dahi karşılamaya çalıştığına işaret etmektedir.

1824 yılında meydana gelen ve pek çok evin yanmasına sebep olan büyük yangın sonrasında da, Beyhan Sultan’ın kethüdası, Mesih Paşa Cami ve mektebinin yangından nasıl etkilendiğini öğrenmişti. Bir hasar olmadığı ancak mektebin dam ve kiremitlerinin kırıldığı tespit edildiğinden bunların yenilenmesi için gerekenlerin yapılması hakkında durumu Beyhan Sultan’a ilettiği¹¹⁴⁰. Beyhan Sultan vakıflarını idare ediyor ve buradaki görevlilerin talep ve ihtiyaçlarına cevap veriyordu.

¹¹³⁶ Çeşme yakın zamanda restore edilmiş, caminin restorasyonu ise devam etmektedir.

¹¹³⁷ TSMA E. 113/6 (Rebiülahir 1234/ Ocak-Şubat 1819)

¹¹³⁸ TSMA E. 154/27 (1237/ 1821-22)

¹¹³⁹ TSMA E. 154/27 (1237/ 1821-22)

¹¹⁴⁰ TSMA E. 154/15 (1239/ 1823-24)

Beyhan Sultan'ın bağışları ile çevrede eskiyen yapıların onarımına destek olduğu gibi ihtiyaç sahiplerine de maddi destek sağlıyordu. Bir seferinde talep üzerine Surre emini Hayrullah Efendi'nin efendinin ailesine 10.000 kuruş bağışta bulunmuştu¹¹⁴¹. Sultan'ın masraflarına bakıldığında pek çok ay Mekke ya da Medine fukarasına sadakalar gönderdiği izlenmektedir¹¹⁴². Örneğin 1820-21 yılında Medine fukarasına 250 kuruş sadaka göndermişti.¹¹⁴³

Beyhan Sultan kendinden önceki Osmanlı saray kadınları gibi hanedan geleneklerini yaptırdığı vakıfları üzerinden de devam ettirdi. Dönemin dini, ekonomik ve toplumsal yapılarının inşa ve yenilenmesinde, bu kurumların çevresindeki kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında söz sahibi oldu. Sadece gelirlerinin bir kısmını vakıflara aktarmakla sınırlı kalmadı, vakıflarını yönetti. Şehrin sorun ve problemlerinden haberdar oldu, çözüm aradı. Kimi zamanda vakıfları yoluyla sevdiklerinin isimlerini yaşattı. Böylece hem şehrin hem de ülkenin ekonomik ve toplumsal hayatını etkileyen rol sahiplerinden biri oldu.

¹¹⁴¹ TSMA E. 113/10 (Recep 1237/ Mart 1822)

¹¹⁴² TSMA D. 883 (29 Şaban 1236/1 Haziran 1821)

¹¹⁴³ TSMA D. 860, vr. 8a (1236/ 1820-21)

SONUÇ

Beyhan Sultan, Osmanlı padişahı III. Mustafa'nın kızı olarak dünyaya gelmişti. Dünyanın sayılı ve güçlü hanedan ailelerinden birine mensuptu. 18. yüzyıl dünyasının en iyi ve özenli yetiştirilmiş bir prensesiydi. Her türlü maddi zenginliğe sahipti, çevresinde hizmetine hazır insanlar bulunuyordu. Doğumu sadece Osmanlı ülkesinde değil Avrupa saraylarında da duyulmuştu. Onun yaşamı ve yaşantısı sadece ülkenin değil, İstanbul'a gelen yabancıların da ilgisini çekmişti. Sarayının kapıları yabancı görevlilere de açılmıştı. Onun gücü ailesinden, eğitiminden ve ekonomisinden gelse de tüm bunları ayakta tutan aslında kendisiydi. Sarayburnu'nda Eyüp'e, Çırağan'dan Akıntıburnu'na İstanbul'u yaşamıştı. 18. yüzyılın ikinci yarısında hanedanın gücü üstüne doğan bir kız çocuğu olarak başladığı hayat yolculuğundan 58 yıl sonra 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başında hanedana güç katan bir kadın olarak ayrılmıştı.

Beyhan Sultan'ın hayatı öncelikle Topkapı Sarayı, harem ve İstanbul'a dair çeşitli bilgiler içermektedir. Sarayda çocukların doğumu sebebiyle yapılan tebrik, donanma ve kutlamalardan hediyelere, bebek odasının eşyalarından kullanılan renklere, çocuklara verilen ödenek ve tahsisatlardan kıyafetlerine, kumaşların temininden elbise detaylarına, mücevherlerinden odalarında bulunan eşyalara ve aldıkları eğitime kadar 18. yüzyıl sonu saray kültürünü detaylandırarak malzeme sunmuşlardır. Bu malzemenin yeni çalışmalar ile birlikte kendinden önceki ve sonraki yüzyıllar ile kıyaslanarak incelenmesi kültürel değişimi izlemeyi sağlayacaktır.

Beyhan Sultan'ın babasının vefatı ile Eski Saray'a gidişi, evliliği, evlilik yaşı, eşinin seçimi, nişanı, hediyeleri, nikâhı ve bu tüm bu süreç saray adetlerini örneklendirirken genel olarak literatürdeki bilgileri de doğrulamıştır. Beyhan Sultan'ın evliliği üzerinden ki evliliğin annesinin talebi ile padişah ve sadrazamın uygun görülen paşalardan birinin seçilmesi yoluyla gerçekleşmesi kızların evliliklerindeki genel adaba uyulduğunu gösterir.

Beyhan Sultan'a tahsis edilen mukataa ve bir kısım gümrük gelirleri ile harcamaları da hanedan kızlarının ekonomilerini ve boyutlarını örneklendirmiştir. Padişah kızlarının tüm imkânlarla sahip oldukları ve harcamalar konusunda hesapsız olduklarına dair oluşan genel kanının aksine Beyhan Sultan'ın ertesini yıla pozitif

devreden bütçeleri şahsi farklılıkların olabileceğini göstermesi bakımından da önemlidir. Ayrıca masraflarını ödeyerek savaşa gönderdiği askerler, çıkan ferman uyarınca, savaş nedeniyle oluşan hazinenin ihtiyacını karşılayabilmek için diğer hanedan kadınları gibi evindeki gümüş eşyaları darphaneye teslim etmesi, hanedan ailesinin devletin imkânlarından faydalandığı gibi gerektiğinde zorunluluklara cevap verdiğini gösteren bir örnek olmuştur.

Beyhan Sultan'ın yaşamı hem Topkapı Sarayı'ndaki tören, kutlama, hediyeleşme ve bunlarla ilgili âdetleri hem de bu adetlerin sultan saraylarında ne şekilde devam ettirildiğinin örneklerini sunmuştur. Beyhan Sultan borç ile dahi olsa cülûs hediyelerinde gösteriş ve ihtişamdan ödün vermemiştir. Bazı zamanlarda kendisine çeşitli vesilelerle gelen hediyeleri saraydaki farklı kişilere hediye göndermek suretiyle adetleri yerine getirdiği dikkat çekmiştir. Bir taraftan teşrif-i hümâyûnlar, hanedan ailesi içindeki ziyaretler, ziyafetler, sandal sefalrı, tavşan gösterileri diğer yandan aşure pişirilmesi, hırka-i şerif suyu gönderilmesi, ramazanda fakirlere iftar verilmesi, kandil ve bayram kutlamaları ile hediyeleşmeler, Mekke ve Medineye hediye ve sadaka gönderilmesi, mevlid okunması gibi birçok dini uygulama Beyhan Sultan Sarayında devam eden adetler olarak izlenmiştir.

Beyhan Sultan'ın hayatı, saraylı kadınların hayır işlerindeki rollerine dair de fikir vermektedir. Beyhan Sultan hazinesinden aldığı aylık ödenekleriyle önce sadaka ve zekâtını vermiş, ay içinde çeşitli vesilelerle ve şehir gezmeleri sırasında gördüğü ihtiyaç sahiplerine bağışta bulunmuştu. Özellikle muhtaç kadınlar onun önceliğini oluşturmuştu. Mümkün olduğunca ve yaptığı diğer yardımlardan daha fazla miktarlarda kutsal topraklardaki fakirlere yardım göndermişti. Günlük rutin bağışları dışında diğer saraylı kadınlar gibi vakıflar yaptırmıştı. Vakıflarına bakıldığında büyük yapılar olarak görülmesi de dönem kadınlarında yaygın olarak görülen çeşme baniliğine kendisi de katkı sağlamıştı. Vakıf oluşturmakla birlikte vakıflarının yönetiminde de yer almıştı. Çoğu zaman yeni vakıflar yapmak yerine şehirde geliri olmayan vakıflara destek olmayı, eskiyen bir çeşmeyi ya da camiye tamir ettirmeyi tercih etmişti. Vakıf gelirlerinden İstanbul ve taşrada çok çeşitli cami, mescid ve çeşmelerin çevresindeki kişilere gelir sağlaması sultan hanelerinin iletişim kanalları ile etki alanlarının İstanbul ile sınırlı olmadığını göstermiştir.

Belgeler, Beyhan Sultan üzerinden saraylı bir kadının zenginlik, incelik ve zerafeti doğumundan ölümüne kadar nasıl üzerinde taşıdığını göstermektedir. Çocukluğundan itibaren kıyafetlerinde, ev döşemelik ve perdelerinde, arabasının takımlarında telli, pullu, sırmalı, kat kat oymalı, bükmeli, rumi ve hüseyini süslemeler ile kurdeleler kullanılmıştı. Saraylarının genişliğinden hane halklarına, duvar döşemeliklerinden mutfak eşyalarının çeşitliliğine, altın mahfazasından pırlanta küpelerine, altın zarflı, mineli, yakutlu kahve takımlarından çatalındaki gümüşe, pırlantalı mücevherlerinden yakut ve zümrütlü seccadesine, sarayındaki mücevherli elmaslı aynasından duvarlarındaki güneş tasvirlerine, dürbünündeki minelerden Fransa'dan gelen saatine, elmaslı bıçaklarından ikram ettiği tatlıya serptiği yakutta, sunduğu hediyelerden ziyafet ve eğlence şeklinde düzenlediği teşrif-i hümayunlara kadar devletin ihtişam ve zenginliğini üzerinde taşımış, yaşantısıyla göstermiş ve devleti desteklemişti.

Beyhan Sultan'ın hanedan mensubu bir kadın olarak zorunlulukları da vardı. 18 yaşında devlet adabınca, kendisine uygun görülen paşa ile evlendirilmesi onun duygu dünyasını nasıl etkilemişti, ne kadar evlilik öncesi geçirdiği baygınlık ve sorunlarına çözüm olmuştu, belgelerde izini bulamadığımız sorular olarak kaldı. Bu evlilikten bir kızı olmuş, 33 yaşında eşini kaybetmişti. Hanedan mensubu kadınların yeniden evlenmesi mümkünken o yeniden evlenmemişti. Ama bu bir tercih miydi değil miydi, kaynaklar bu konuda da sessiz kaldı. Yaşadığı saraylarda geniş bir hizmetli kesimi bulunuyordu. Hem sarayları ve çalışanları hem mukataaları ve halkları hem vakıfları ve vakıflarında görevli kişiler üzerinden toplumla geniş bağlantıları vardı. Hanedan ailesi içindeki ziyaret ve görüşmeler de hayatında önemli yer almıştı. Beyhan Sultan dönemin en büyük salgını vebadan da etkilenmiş olmalıydı. Vebadan korunma amaçlı dualar yazdırtmıştı. Arabasına inip binerken okuyacağı duaları vardı. Astrolojiye de dikkate alırdı. Hatta sarayının inşasına başlanırken ya da tamirat gerektiğinde uygun saatin seçilmesi için astrolojiye başvuruyordu.

Beyhan Sultan'ın hayatı saraylı bir kadının kültür dünyasını anlamak konusunda da aydınlatıcı olmuştur. Tarihten edebiyata, divandan hadis külliyyatına, tefsirden dua kitaplarına kadar çok çeşitli eserler okuması, sağlığa dair okuyup

öğrendiklerinden notlar oluşturması, vakıf, mukataa ve şahsi bütün hesap işlerini düzenli takip etmesi sultanların aldıkları eğitimin perspektifini sunmuştur.

Beyhan Sultan'a ait belgeler hanedan ailesi içindeki ilişki biçimleri ve görüşmeleri de örneklendirmiştir. Hatice Sultan, Esmâ Sultan, Valide Mihrişah Sultan, Hoşyar Kadın ile olan ilişkileri yanında gündelik yaşamı içinde padişah III. Selim'in özel bir yeri olduğu izlenmekle birlikte diğer hanedan üyeleri üzerine yapılacak çalışmalar bu konuda daha net yorumlar yapmamıza olanak sağlayacaktır. şehir turu sonrası, mevlevihaneden önce, şehirde çıkan yangının izlenmesi ya da iftar sonrası çıkılan sandal sefaları gibi durumlara bakılırsa Beyhan Sultan'ın sarayları bir taraftan padişahın şehir içindeki dinlenme, şehri gözlemeleme hem de eğlenme mekânı olarak dikkat çekmektedir.

Beyhan Sultan'ın yaşamı beş padişah dönemine denk gelmesi bakımından bu dönemlere mukayeseli bakıldığında protokol ve adabda genel çerçevenin devam ettiği izlenir. Hatta III. Selim'in tahttan indirilip Topkapı Sarayı'nda tutulduğu dönemde Beyhan Sultan'ın padişah IV. Mustafa için kendi sarayında özel davet verip saray ağalarını ağırlaması hanedan geleneklerinin yerine getirilmesi yanında değişen güç dengelerinin korunması olarak da değerlendirilebilir. Zira II. Mahmut'un saltanatı ile birlikte de teşrif-i hümayun ve günlerce süren ziyafetler izlenmiştir.

Beyhan Sultan'ın yaşamı 18. yüzyıl sonunda bir padişah kızının ilişki ağlarını göstermesi bakımından da önemlidir. Sorumlulukları sebebiyle sadece kendi sarayından değil şehirde ve ülkede geniş haber kanalları üzerinden bilgi sahibiydi. Padişah, annesi, kadınları, kızları ile hanedan ailesi başta olmak üzere Topkapı Sarayı'ndaki görevliler, kethüdası ile kendi saraylarındaki diğer hizmetliler, köle ve cariyeleri, hizmetlilerinin aileleri, dışardan hizmet aldığı esnaflar, sarayını yaptırdığı mimar, usta ve kalfalar, alışveriş yaptığı tüccar ve sarraflar, elbisesini diken terzilere kadar şehirdeki farklı sosyal gruplardan insanlardan onların durumlarından haberdar olduğu anlaşılmaktadır. İlişkilerinin vakıfları ve mukataaları yoluyla ülkeye yayıldığı da izlenir. Vakıfları İstanbul'da olmakla birlikte vakıf gelirlerinden hem İstanbul da hem de taşrada farklı vilayetlerde kişilere gelir kapısı açması sadece şehirde değil taşradan da kendisine gelen talepleri ve ulaşan kanalları anlatır. Mukataa gelirleri ve

buradaki halklardan zaman zaman Şikâyet mektupları alıyor, bunları padişaha iletiyor, böylece taşrada adalet ve dŐzenin sağlanmasında aracı rol Őstleniyordu. Bu mektuplar kimi zamanda bölge halklarının Şahsi meselelerini içeriyordu. Mukataalarda yaşanan sorunların Beyhan Sultan Őzerinden Topkapı Sarayı'na iletilmesi aslında padişah kızı sultan hanelerinin işlev ve sorumluluklarının boyutlarını göstermekle birlikte, O'nun sarayları Osmanlı hane yapılanmalarının da bir Örneğini oluŐturmuŐtur. BÖylece Beyhan Sultan'ın hayatı Osmanlı hane sistemini sultanların sarayları Őzerinden değerlendirme fırsatı sunmuştur.

Beyhan Sultan'ın biyografisi ana hatlarını Osmanlı hanedanın belirlediği çizgide, izin verilen sınırlar dâhilinde yaşayan, imparatorluğun içinde bulunduğu tŐm durumlardan haberdar, Şehri, gŐndemi ve geliŐmeleri takip eden gŐlŐ bir kadın portresi çizmektedir. 18. ve 19. yŐzyılda soylu bir kadının yaşamını, zevklerini, inanç ve geleneklerini, İstanbul'u, toplumsal ilişki ağlarını, Osmanlı Devleti'ni, Topkapı Sarayı'nı, siyaset, ekonomi ve kurumları anlatmaktadır.

Beyhan Sultan'ın biyografisi Őzerinden bir padişah kızının yaşamını çalıŐmak, Osmanlı Devleti tarihini yeni bir pencereden okumak anlamına gelmiŐtir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-1 Âsafî Tasnifi

ADV.N. 2206/30, 2206/43

Sadaret Defterleri A.}d 351

Cevdet Tasnifi

Cevdet Askeriye (C. AS) 42984

Cevdet Maarif (C. MF) 106/5259, 106/5260, 108/537

Cevdet Saray (C. SM) 25/1262, 39/1982, 51/2575, 55/2764, 67/3364

Bab-1 Defteri

Baş Muhasebe Kalemi

Evrak Tasnifi (D.BŞM)

Defterleri (D.BŞM.d) 3794

Teşrifat Kalemi

Evrak Tasnifi (D.TŞF) 12/4, 13/13, 13/15, 13/16, 13/17, 13/18, 13/20,
13/21

Teşrifat Kalemi Defterleri (D.TŞF.d) 26103, 26064, 26092, 26097

Hatt-1 Hümâyûn (HAT) 112/4459, 1357/53209, 1400/56410, 1432/58734,
1456/38, 1456/41, 1466/26, 1467/25, 1469/78, 1474/13, 1485/6, 1488/30, 1490/32,
1502/68, 1504/7, 1507/3, 1557/53, 1653/14, 1653/23, 1666/58, 174/7521, 178/7867,
181/8247, 182/8308, 187/8815, 188/8914, 188/8954, 188/8984, 193/9473, 199/10098,

211/11419, 22/1080, 23/1134, 238/13224, 238/13250, 271/15828, 35/1763, 49/î,
504/24854, 594/29105, 617/30436, 671/32803, 721/34377, 724/34494, 75/3100-F

İbnül-Emin Hatt-ı Hümâyûn (İE. HAT) 5/443

B. British National Archives

SP 97/43

C. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

Defter Tasnifi (TSMA.D), 841, 842, 843, 844, 847, 848, 849, 850, 851,
852, 857, 858, 859, 860, 863, 867, 870, 876, 879, 880, 882, 883, 2056,
2111/0013, 2111/0014, 2111/0028, 2111/0029, 2111/0030, 2111/0031,
2111/0032, 2111/0033, 2111/0034, 2111/0035, 2111/0036, 2111/0037,
2111/0038, 2111/0039, 2111/0040, 2111/0041, 2111/0042, 2111/0043,
2111/0048, 2111/0049, 2111/0050, 2174, 2290, 2410, 2410/0021, 2410/0031,
2410/0032, 2410/0049, 2411/0086, 2411/0095, 2412/0044, 2412/0045,
2412/0046, 2412/0047, 2412/0048, 2412/0049, 2412/0050, 2412/0052,
2412/0055, 2413/0050, 2413/0051, 2413/0052, 2413/0053, 2413/0054,
2413/0057, 2413/0058, 2413/0059, 2413/0060, 2414/0073, 2414/0075,
2414/0081, 2414/0083, 2414/0085, 2414/0086, 2415/0001, 2415/0003,
2415/0006, 2415/0007, 2415/0012, 2415/0020, 2415/0021, 2415/0023,
2415/0040, 2415/0041, 2416/0003, 2416/0004, 2416/0005, 2416/0009,
2417/0002, 2417/0003, 2417/0006, 2417/0007, 2417/0009, 2417/0012,
2417/0026, 2417/0042, 2418, 2418/0002, 2418/0003, 2418/0004, 2418/0020,
2418/0023, 2418/0025, 2418/0026, 2418/0033, 2418/0040, 2418/0041,
2419/0001, 2419/0002, 2419/0033, 2421/0112, 2427/0001, 2428/0004,
2428/0047, 2430/0014, 2430/0016, 2432/0001, 2439/0038, 2646, 2842/0001,
2842/0007, 2912, 2912/0001, 3033/0001, 3059/0001, 3059/0002, 3151/0001,
3151/0002, 3406/0001, 3767/0002, 5226/0002, 5664, 6489/0001, 9326/0001,
9326/0002, 9326/0003, 9960/0001

Evrak Tasnifi (TSMA.E), 98/3, 112/17, 112/19, 112/20, 113/2, 113/3,
113/4, 113/5, 113/6, 113/7, 113/8, 113/9, 113/10, 113/4, 113/5, 113/6, 113/7,

113/8, 113/9, 122/37, 123/29, 139/23, 154/10, 154/14, 154/15, 154/18, 154/20, 154/24, 154/25, 154/26, 154/27, 154/28, 154/29, 154/31, 154/32, 154/33, 154/34, 154/35, 154/36, 154/38, 154/42, 154/5, 154/6, 171/5, 171/6, 172/10, 172/11, 172/14, 173/23, 173/25, 173/27, 173/30, 173/31, 173/32, 173/33, 173/34, 173/36, 173/40, 173/42, 173/44, 174/1, 174/10, 174/11, 174/13, 174/17, 174/18, 174/19, 174/20, 174/25, 174/26, 174/4, 174/5, 174/8, 175/25, 175/26, 176/12, 176/18, 176/19, 329/1, 395/72, 666/27, 803/52, 807/90, 922/27, 1172/25, 1203/12, 1282/11, 1366/54092-A.

D. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Defter Tasnifi (D.), 1444, 1445.

II. KAYNAK ESERLER

Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Yasar, **Amasya Tarihi**, Yayına Hazırlayan: Mesud Aydın, Güler Aydın, Dördüncü cilt zeyli, Amasya Belediyesi Yayınları, Amasya 2007.

Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1178-1184 / M. 1764-1771), İstanbul Şeriyye Sicilleri, Proje Yönetmeni: M. Akif Coşkun, Editör: Coşkun Yılmaz, C. 75, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2019.

Ahmed Asım Efendi, Mütercim, **Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)**, Yayına Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, İstanbul 2015.

Ahmed Cavid, **Hadîka-i Vekâyi'**, Hazırlayan: Adnan Baycar, TTK, Ankara 1998.

Ahmed Cevdet Paşa, **Târîh-i Cevdet**, c. III, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.

- Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, c. VII, Matbaa-i Osmaniye, 2. bs., Dersaâdet 1309.
- Ahmed Resmi Efendi, **Hâmiletü'l-Küberâ**, Hazırlayan: Ahmet Nezihi Turan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.
- Ahmed Vasıf Efendi, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr**, Yayınlayan: Mücteba İlgürel, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978.
- ALDERSON, A. D. , **The Structure of the Ottoman Dynasty**, Oxford Clarendon Press 1956.
- ARIKAN, V.Sema, **III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme**, TTK, Ankara 1993.
- BAYCAR, Adnan, **Ahmed Cavid Bey'in Müntehabatı (Tahlil ve Tenkitli Metin)**, Doktora Tezi, Danışman: Kemal Beydilli, İstanbul Üniversitesi SBE Yakınçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1999.
- BAYRAM, Ü. Filiz, **Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)**, Doktora Tezi, Danışman: Mahmut Ak, İstanbul Üniversitesi SBE, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2014.
- Cabi Ömer Efendi, **Câbî Târîhi (Târîh-i SultânSelîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlîl ve Tenkidli Metin I-II**, Hazırlayan: Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003.
- Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, **Çeşmî-zâde Tarihi**, Hazırlayan: Bekir Kütükoğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1993.

- ÇINAR, Ali Osman, **Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîhi**, Doktora Tezi, Danışman: Özcan Mert, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ Türk Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1999.
- DALLAWAY, James, **Constantinople Ancient and Modern, with Excursions to the Shores and Archipelago and to the Troad**, London 1797.
- EMECEN, Feridun M., **İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785- 1789) Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi**, Tatav, İstanbul 2003.
- Enderunlu Fazıl, **Zenânnâme Kadınlar Kitabı**, Yayına Hazırlayan: Filiz Bingölçe, Alt Üst Yayınları, Ankara 2006.
- GÜNGÖR, Tahir, **Vak'a-nüvîs Hâkim Efendi Tarihi (Metin ve Tahlîl)**, Doktora Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE, İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2014.
- Haşmet, **Vilâdetname (Üçüncü Mustafa'nın Kızı Hibetullah Sultan'ın Doğum Donanması)**, Yayına Hazırlayan: Reşad Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul.
- HOBHAUSE, J. C., **A Journey Through Albania and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople, During the Years 1809 and 1810**, Philadelphia, published by M. Carey and Son, 8 Mart 1817.

- İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H. 1217-1225/ M. 1802-1810)**, İstanbul Şeriyeye Sicilleri, Proje Yönetmeni: M. Akif Coşkun, Editör: Coşkun Yılmaz, C. 83, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2019.
- Mehmed Hâkim Efendi, **Hâkim Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766)**, C. 2, Hazırlayan: Tahir Güngör, Editör: Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019
- Mustafa Nuri Paşa, **Netâyicü'l-Vukû'ât Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi**, c. I-IV, Hazırlayan: Yılmaz Kurt, Birleşik Kitabevi, Ankara 2008,
- SARIKAYA, Hüseyin, **Ahmed Vasıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr'ı 1209-1219 / 1794-1805 (İnceleme ve Metin)**, Doktora Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE, İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2013.
- Sem'dani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'î't-Tevarih**, Hazırlayan: Münir Aktepe, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978.
- Şeyh Galib, **Hüsn ü Aşk**, Hazırlayan: Muhammed Nur Doğan, Yelkenli Yayınları, İstanbul 2008.
- Tayyârzâde Atâ, **Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn**, c. I, Hazırlayan: Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- Osman Sürûrî, **Divân-ı Sürûrî**, Bulak, Matbaatü's-Sa'ade 1255.
- Vak'anüvîs Es'ad Efendi Tarihi 1237-1241 / 1821-1826**, Neşre Hazırlayan: Ziya Yılmaz, OSAV, İstanbul 2000.

Vak'anüvis Halil Nuri Bey Nûrî Tarihi, Hazırlayan: Seydi Vakkas Toprak, TTK, Ankara 2015.

III. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AÇIKGÖZ, Fatma Ünyay, “Osmanlı Sarayında Aşure Yapımı ve Dağıtımı (XVIII. ve XIX: Yüzyıllar)”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi**, Sayı 90, Ankara 2019, s.99-110.

AFYONCU, Erhan, Zekai Mete, “1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri”, **Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2000**, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2001, s. 85-92.

AKTEPE, Münir, “Abdülhamid I”, **DİA**, c.1, İstanbul 1988, s. 213-216.

AKYILDIZ, Ali, **Refia Sultan**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

_____, “Mâbeyn-i Hümayun”, **DİA**, c. 27, Ankara 2003, s. 283-286.

_____, “Vâlîde Sultan”, **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 494-499.

_____, **Haremın Padişahı Valide Sultan: Harem’de Hayat ve Teşkilat**, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

ALARSLAN, Burcu, **Tersane (Aynalıkavak) Sarayı’nın Yerleşim Planı ve Mimari Özellikleri**, Doktora Tezi, Danışman: M. Baha Tanman, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1999.

ALTUNTAŞ, Zeynep,

19. YY'ın İlk Yarısında Kadın Terekelerine Göre Osmanlı İktisâdî ve İçtimâî Hayatı, YL Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2004.

ARGIT, Betül İpşirli,

Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

_____,

Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

ARSLAN, Mehmet,

Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri, c. 6-7, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2011.

ARTAN, Tülay,

“Aynalıkavak Kasrı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993, s. 485-486.

_____,

“Karaağaç Sahilsarayı ve Bahçesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, s. 439-440.

ASLANAPA, Oktay,

Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.

ATASOY, Nurhan,

“Türk Minyatürlerinden Üç Günlük Hayat Sahnesi”, **Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri**, Sandoz Yayınları, İstanbul 1989, s. 19-22.

_____,

Splendors of the Ottoman Sultans, translated by Tülay Artan, Tennessee Wonders, 1992.

- AYDIN, Mahir, “Cezayirli Gazi Hasan Paşa”, **DİA**, c. 7, İstanbul 1993, s. 501-503.
- AYDÜZ, Salim, **Osmanlı Devleti’nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar**, YL Tezi, Danışman: Ekmelettin İhsanoğlu, İÜ SBE Bilim Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul 1993.
- AYNUR, Hatice, “18.Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 33-42.
- _____, “Osmanlı Edebiyatı”, **Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, c. 3, editör: Suraiya Faroqhi, çeviri: Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 555-596.
- Baron de Tott, **Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul tarihsiz.
- BAŞ, Esra, **Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın**, YL Tezi, Danışman: Ziya Yılmaz, Marmara Üniversitesi SBE, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı İstanbul 2006.
- BAYKAL, İsmail, “Selim III. Devrinde “İmdad-ı Sefer” İçin Para Basılmak Üzere Saraydan Verilen Altın ve Gümüş Avanî Hakkında”, **Tarih Vesikaları**, c. III, Sayı 13, Ağustos 1944, s. 36-50.
- BAYRAM, Sadi , “Beyhan Sultan Vakfiyeleri ve Süslemeleri”, **Kültür ve Sanat**, Mart 1991, Yıl: 3, Sayı 9, s. 70-73.

- _____, “Beyhan Sultan Vakfiyeleri, Tezyinatları ve Türk Tezhib San’atındaki Yeri”, XI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler, 5-9 Eylül 1990, c. III, TTK, Ankara 1994, s. 1127-1139.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayınlayan: Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul 2002.
- BEYDİLLİ, Kemal, **1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana gelişi- Tahlili- Tatbiki)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981.
- _____, “Karadeniz’in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve “Mîrî Ticâret” Teşebbüsü”, **Bulleten**, c. LV, Sayı 214, TTK, Yıl: Aralık 1991, Ankara 1991, s. 687-755.
- _____, “D’ohsson, Ignatius Mouradgea (1740-1807)”, **DİA**, c. 9, İstanbul 1994, s.496-497.
- _____, **Türk Bilim Ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Mühendishâne Matbaası Ve Kütüphânesi (1776-1826)**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1995.
- _____, **Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü**, TATAV, İstanbul 2001.
- _____, “Mahmud II”, **DİA**, c. 27, Ankara 2003, s. 352-357
- _____, “Mustafa III”, **DİA**, c. 31, İstanbul 2006, s. 280-283.
- _____, “Mustafa IV”, **DİA**, c. 31, İstanbul 2006, s. 283-285.

- _____, “Selim III”, **DİA**, c. 36, İstanbul 2009, s. 420-425.
- _____, “III. Mustafa (1757-1774). Kaynarca Öncesi Bir Padişah Portresi”, **Ottoman Studies/ Osmanistische Studien**, Band 8, Herausgegeben von Stephan Conermann, Sevgi Ağcagül, Gül Şen, Bonn University Press, 2019, s. 189- 245.
- BEYHAN, Mehmet Ali, **Saray Günlüğü (1802-1809)**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2007.
- BİLGEN, Abdüsselam, “Nizami’nin Hamsesindeki Eğitici ve Öğretici Nitelikteki Öğütler”, **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, 35,1-1991 (1992), s. 15-34.
- Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han Sergisi Kataloğu**, Topkapı Sarayı Müzesi Has Ahırlar, 24 Aralık, 2008–24 Mart, 2009, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- BOSTAN, Hümeyra, **Defending The Ottoman Capital Against The Russian Threat: Late Eighteenth Century Fortifications of İstanbul**, PhD, Thesis Advisor: Engin Deniz Akarlı, Thesis Co-Advisor: Nicolas Vatin, İstanbul Şehir University, Graduate School of Humanities and Social Sciences, Philosophy in History, January 2020.
- BOSTAN, İdris, “İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz’de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları 1780-1846”, **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, Yıl 1990, İstanbul 1991, s. 21-44.

- _____,
“Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819), **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sayı 35 [Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı], İstanbul 1984-94, s. 177-192.
- _____,
“Rusya’nın Karadeniz’de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)”, **Bellekten**, c. LIX, Sayı 225, Ankara 1995, s. 353-394.
- BOZKURT, Fatih,
Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği), Doktora Tezi, Danışman: Arif Bilgin, Sakarya Üniversitesi SBE, Ağustos 2011.
- CAN, Selman,
Belgelerle Çırağan Sarayı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- CANSEVER, Turgut,
Osmanlı Şehri, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- CARBOGNANO, C.C.,
18. Yüzyılın Sonunda İstanbul, Eren Yayınları, İstanbul 1993.
- CEZAR, Mustafa,
“Osmanlılarda 18. Yüzyıl Kültür ve Sanat Ortamı”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 43-64.
- ÇAĞMAN, Filiz,
“18.Yüzyılda Kağıt Oymacılığı”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 65-73.
- _____,
“Minyatür”, **Osmanlı Uygarlığı**, c. 2, Yayına Hazırlayan: Halil İnalçık, Günsel Renda, Ankara 2003, s. 892-931.

- _____, Zerrin Tanındı, “Firdevsi’nin *Şahnâmesi*’nde Geleneğin Değişimi”, **Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları**, c. 32/1, In Memoriam Şinasi Tekin III (Şinasi Tekin Özel Sayısı III), Harvard University 2008, s. 143-167.
- ÇAKMUT, Feza, “Topkapı Sarayı Müzesi Silâhtar Hazinesi’ndeki Oyuncu Giysileri”, **İlgi**, Sayı 83, Kış 1995, s. 24-30.
- ÇELEBİ, Asaf Halet, “Gaalib Dede (1751-1799) IV”, **Türk Yurdu**, Sayı 266, Mart 1957, İstanbul 1957, s. 669-675.
- ÇETİNTAŞ, Burak, “İstanbul Şehri Yıkarak Tarihe Geçenler”, **NTV Tarih**, Sayı 47, Aralık 2012, İstanbul, s. 60-70.
- ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, “Topkapı Sarayında Çini”, **İstanbul’un Renkli Hazinesi Bizans Mozaiklerinden Osmanlı Çinilerine**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2011, s.254-295.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 4**, İstanbul 1972.
- DELİBAŞ, Selma, “İmparatorluk Hareminde Alışveriş Yöntemleri III. Mustafa’nın Kızı Beyhan Sultan’ın Hesap Defteri”, **Bir Reformcu, Şair ve Müzisyen: Sultan III. Selim Han, Topkapı Sarayı Müzesi Has Ahırlar, 24 Aralık 2008–24 Mart 2009**, s. 83-91.
- DEMİRİZ, Yıldız, “18.Yüzyılda Çiçek Ressamlığı”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 75-90.

- DERİN, Fahri Çetin, “Tüfengçi-Başı Ârif Efendi Tarihçesi”, **Belleten**, Sayı 151, Ankara 1974, s. 379-443.
- DESOUKY, Nahed İbrahim, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunu”, **Osmanlı**, Ankara 1999, c. 4, s. 82-88.
- D’OHSSON, M. de M., **18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul tarihsiz.
- DURAN, Türkan, **I.Abdülhamid’in Kızı Esmâ Sultan’ın Hayatı (1778-1848)**, YL Tezi, Danışman: Ali Akyıldız, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Yakınçağ Tarihi, İstanbul 2007.
- EGEMEN; Affan, **İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil)**, Artan Yayınları, İstanbul 1993.
- ELDEM, Sedad Hakkı, **Türk Bahçeleri**, Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri: 1, İstanbul 1976.
- EKİCİ, Sakine Akcan, **III. Mehmed Döneminde 1596-1601 Tarihleri Arası Ehl-i Hıref Defterlerine Göre Sanatkârlar**, YL Tezi, Danışman: Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Bölümü, İstanbul 2013.
- _____, **17. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Ehl-i Hıref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri**, Doktora Tezi, Danışman: Zeynep Tarım, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Bölümü, İstanbul 2018.
- EMİNOĞLU, Hatice, **Türkçede Renkler Sözlüğü**, Gazi Kitabevi, Ankara 2014.

- ERSÖZ, Burçak, **19.Yy. Osmanlı Sosyal ve İktisadi Hayatında Kölelik**, YL Tezi, Danışman: Erol Özvar, Marmara Üniversitesi SBE İktisat Tarihi, İstanbul 2005.
- ESEMENLİ, Deniz, “Osmanlılık ve Topkapı Sarayı”, **Milli Saraylar: Sanat-Tarih- Mimarlık Dergisi**, Sayı 4, Ankara 2008, s. 21-50.
- _____, “Klasik Dönem Sonrası Osmanlı Saraylarında Harem Mimarisi”, **Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Padişahın Evi: Harem**, İstanbul 2010, s. 30-35.
- EVYAPAN, Gönül Aslanoğlu, **Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri**, ODTÜ, Ankara 1972.
- EYİCE, Semavi, “Beyhan Sultan Çeşmesi”, **DİA**, c. 6, İstanbul 1992, s.65.
- FAROQHI, Suraiya, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağ’dan Yirminci Yüzyıla**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Mayıs 1997.
- FAROQHI, Suraiya, Bruce McGowan, Donald Quataert, Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, c. 2 (1600-1914), editör: Halil İnalcık, Donald Quataert, çevirenler: Ayşe Berktaş, Süphan Andıç, Serdar Alper, Eren Yayınları, İstanbul 2004.
- FİRÜZOĞLU, Safarov Rafik, “Kırım Ve Kafkasya’dan Osmanlı İmparatorluğuna Göçler”, **Osmanlı**, c. 4, Ankara 1999, s. 687-688.
- GENÇ, Mehmet, “Esham”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 376-380.

- _____, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.
- GERMANER, Semra, “18.Yüzyıl Resminde Elçilerle İlgili Törenler”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 131-144.
- GÖKSU, Süleyman, **Osmanlı –Rus Harbi Esnasında Bir Şahidin Kaleminden İstanbul (1769-1774)**, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007.
- GÖNCÜ, Cengiz, **Dolmabahçe Sarayı’nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilat**, Doktora Tezi, Danışman: Zeynep Tarım, İstanbul Üniversitesi SBE Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bilim Dalı, İstanbul 2014.
- GÜLER, A.Sinan, “Onsekizinci Yüzyılda Hassa Mimarlar Teşkilatı”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 145-150.
- HAMADEH, Shirine, **Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- HOVHANNESYAN, Sarkis Sarraf, **Payitaht İstanbul’un Tarihçesi**, çev: Elmon Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- İmparatorluğun Meşalesi: XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea D’Ohsson The Torch of the Empire: Ignatius Mouradgea D’Ohsson and the Tableau General of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century**, Hazırlayanlar Sture Theolin, Carter Vaughn Findley, Günsel Renda, Philip Mansel, Veniamin

- Ciobanu, Kemal Beydilli, Abdeljelil Temimi, Rachida Tlili Secllaouti, Folke Ludwigs, Proje Koordinatörü: R. Hikmet Konuralp, Editör: Fatma Canpolat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- İNALCIK, Halil, **Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- _____, “İstanbul”, **DİA**, c. 23, İstanbul 2001, s. 231.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi - I 1300-1600**, çeviren: Halil Bertay, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- İNCE, Kasım, “III. Selim- IV. Mustafa ve II. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarisi Hakkında”, **Osmanlı**, c. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 276-286.
- İNCİCİYAN, G.V., **Boğaziçi Sayfıyeleri**, düzenleyen: Orhan Duru, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- İNCİCİYAN, P.G., **XVIII. Asırda İstanbul**, çev: Hrand D. Andreeyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956.
- İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı**, Hazırlayanlar: Nurhan Atasoy, Walter B. Denny, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, çeviren: Reyhan Alp, Ayşe Kardiçalı, TEB İletişim ve Yayıncılık, İstanbul 2001.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Enderun”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.

- _____, “Osmanlı Devleti’nde Harem”, **DİA**, c. 16, İstanbul 1997, s. 135-138.
- _____, “Ulema ve III. Selim The Ulema and Selim III”, **İki Asrın Dönemecinde İstanbul - İstanbul at a Turning Point Between Two Centuries**, İstanbul 2010, s. 155- 169.
- İREPOĞLU, Gül, “18.Yüzyıl Betimlemesine Bakış”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 161-172.
- _____, **Levnî Nakış Şiir Renk**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 198-200.
- İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı**, c. 1, 2, editör: Necdet Ertuğ, İSKİ.
- KALFAZADE, Selda, “Çırağan Sahilsarayı”, **DİA**, c. 8, İstanbul 1993, s. 304-308.
- KALLEK, Cengiz, “Kile”, **DİA**, c. 25, Ankara 2002, s. 568-571.
- KANAR, Mehmet, “Nizâmî-i Gencevî ”, **DİA**, c. 33, İstanbul 2007, s. 183-185.
- _____, “Şâhnâme”, **DİA**, c. 38, İstanbul 2010, s. 289-290.
- KARA, Mustafa, “Emîr Buhârî”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s.125-126
- KARAHAN, Abdülkadir, “Nâbî”, **DİA**, c. 32, İstanbul 2006, s. 258-260.
- KARAL, Enver Ziya, **Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1938.

- KAYRA Cahit, Erol Üyepazarcı, **İkinci Mahmud'un İstanbul'u: Bostancıbaşı Sicilleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- KAYRA, Cahit, **İstanbul Mekânlar ve Zamanlar**, Ak Yayınları, İstanbul 1990.
- _____, **Bebek Mekânlar ve Zamanlar**, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul 1993.
- KOCAASLAN, Murat, **IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- KOÇ, Yunus, "Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, c. 8, Sayı 16, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul 2010, s. 171-199.
- KOÇAK, Zülfiye, "1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. XXXII, Sayı 2, İzmir, 2017, s. 459-490
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Bostancıbaşı Defterleri", **İstanbul Enstitüsü Mecmuası**, IV, 1958, İstanbul 1958, s. 39-90.
- _____, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara 1967.
- Konstantiniyye'den İstanbul'a XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi'nin Rumeli Yakası Fotoğrafları**, Pera Müzesi, İstanbul 2006.
- KURAN, Ercüment, **Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri(1793-1821)**, Ankara 1968.

- KUZUCU, Serhat, “XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıttovi Antlaşması (II. Josep ve II. Leopold Dönemi)”, **International Journal of History Studies: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi** [Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı], Samsun 2012, s. 251-261.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. , “Ahidnâme”, **DİA**, c. 1, İstanbul 1988, s. 536-540.
- _____ , “Osmanlı İktisadî Yapısı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c. I, editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul 1994, s. 513-650.
- _____ , **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1994.
- _____ , **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadî Yapısı**, TTK, Ankara 2018.
- Lady Montague, **Doğu Mektupları**, Türkçesi: Murat Aykaç Erginöz, Yalçın Yayınları, İstanbul 1996.
- MACUN, Fulya, **III. Mustafa ve Zamanı (1757-1774)**, Doktora Tezi, Danışman: Mahmut Şakiroğlu, Ankara Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Ankara 1996.
- MADEN, Fahri, “Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Gelişimi ve Mora İsyanı (1821)”, **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi= Journal of Social Sciences**, c. 7, Sayı 39, Aralık 2007, 163-177.
- MAZLUM, Deniz, **1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.

- MICHAUD, J.F.-J.J.F.Poujoulat, **İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830**, Say Yayınları, İstanbul 2014.
- NECİPOĞLU, Gülru, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı Mimarî, Tören ve İktidar**, Çeviren: Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2007.
- NEFTÇİ, Aras, **Lâleli Külliyesinin İnşaat Süreci**, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: İlknur Kolay, İTÜ SBE, İstanbul 2002.
- Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, Editör: Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- OĞULUKYAN, Georg, **1806-1810 İsyancıları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa**, Tercüman: Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.
- OKÇU, Naci, **Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divânın Tenkidli Metni) I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- OKÇU, Naci, **Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.
- OLIVIER, Antonie, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, Hazırlayan: Aloda Kaplan, Kesit Yayınları, İstanbul 2007.
- Osmanlı'da Çini Seramik Öyküsü**, editör: Ara Altun, danışman: Oktay Aslanapa, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul 1999.
- OSMANOĞLU, Ayşe, **Babam Sultan Abdülhamid (Hâtıralarım)**, Selçuk Yayınları, İstanbul 1986.

- ÖNKAL, Hakkı, “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, **Osmanlı**, c. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.330-339.
- ÖZ, Tahsin, “Selim III’ün Sırcatibi Tarafından tutulan Rûznâme”, **Tarih Vesikaları**, c. III, Sayı 1, Ağustos 1944, s. 26-35; c. III, Sayı 14, s. 102-116; c. III, Sayı 15, Mayıs 1949, s. 183-199.
- ÖZER, Tuğrul, **III. Selim Dönemi İstanbul Kültür Ortamlarında Müziğin Yeri**, YL Tezi, Danışman: Zeynep Tarım, İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2016.
- ÖZKAYA, Yücel, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.
- ÖZLÜ, Zeynel, “Osmanlı Sarayında Aşure Geleneği Uygulamasına Dair”, **Milli Folklor**, Yıl 26, Sayı 101, s.209-224.
- ÖZTÜRK, Naif, “Mukâtaalı Vakıf”, **DİA**, c. 31, İstanbul 2006, s. 132-134.
- ÖZTÜRK, Said, **Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo- Ekonomik Tahlil)**, OSAV, İstanbul 1995.
- ÖZVAR, Erol, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, **Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 1**, Hazırlayanlar: Metmet Genç, Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 197-238.

- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. I-II-III, MEB Basımevi, İstanbul 1993.
- PAMUKCİYAN, Kevork, **İstanbul Yazıları Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-I**, Aras Yayınları, İstanbul 2002.
- PARDOE, Julia, **Sultanlar Şehri İstanbul**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- PARLAK, Sevgi, “Şah Sultan Külliyesi”, **DİA**, c. 38, İstanbul 2010, s. 258-260.
- PEIRCE, Leslie P., **Harem-i Hümayûn Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümler ve Kadınlar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- PEROT, Jacques, Frederic Hitzel, Robert Anhegger, **Hatice Sultan ile Melling Kalfa Mektuplar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.
- RACZYNSKİ, Edward, **1814’te İstanbul ve Çanakkale’ye Seyahat**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- REFİK, Ahmed, **Hicri On Üçüncü Asırda İstanbul Hayatı (1200-1255)**, İstanbul 1932.
- SAKİN, Orhan, **Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri**, Kitabevi, İstanbul 2002.
- SALMAN, Fikri, **Türk Kumaş Sanatı**, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2011.
- SARICAOĞLU, Fikret, **Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)**, TATAV, İstanbul 2001.

- SEETZEN, Ulrich Jasper, **İstanbul Günlükleri 12 Aralık 1802- 22 Haziran 1803**, Çeviri: Selma Türkis Noyan, c. 1, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.
- SERTOĞLU, Midhat, **Osmanlı Tarih Lûgatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- SHAW, Stanford J., **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)**, çeviren: Hür Güldü, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.
- SİRER, Münir, “Veladet-i Hümâyûn ve Beşik Alayları”, **Resimli Tarih Mecmuası**, c. IV, Sayı 43, Temmuz 1953, s. 2433-2436.
- ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., “Osmanlı Sarayının Bir Muhteşem Düğünü”, **Resimli Tarih Mecmuası**, c. II, Sayı 16, Nisan 1951, İstanbul, s. 673-675.
- ŞİROKORAD, A. B. , **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı- Rus Savaşları Kırım- Balkanlar- 93 Harbi ve Sarıkamış**, Selenge Yayınları, İstanbul 2009
- TABAKOĞLU, Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul 2000.
- TANMAN, M. Baha, “Bahariye Mevlevîhânesi”, **DİA**, c. 4, İstanbul 1991, s. 471-473.
- _____, “Beşiktaş Mevlevîhânesi”, **DİA**, c. 5, İstanbul 1992, s. 553-554.
- _____, “Emîr Buhârî Tekkesi”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1995, s. 128-129.

- _____, “Mevlevîhanelerin ve Özellikle İstanbul Mevlevîhanelerinin Mimari özellikleri”, **Mevlevî Dünyasında Bahariye Mevlevîhanesi**, İstev, İstanbul 2013, s.51-73.
- TANRIKORUR, Ş. Barihüda , “Mevleviyye”, **DİA**, c. 29, Ankara 2004, s. 468-475.
- TARIM ERTUĞ, Zeynep, “Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerîf Ziyareti”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul, 1998, Sayı 16, s. 37- 45.
- _____, “Osmanlılar’da Teşrifat/Ceremony and Protocol at the Ottoman Court” **Türk Dünyası Kültür Atlası/ A Cultural Atlas of the Turkish World**, Osmanlı Dönemi I/ Ottoman Period I, İstanbul, 1999, s. 428-477.
- _____, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, **Osmanlı**, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.133-142.
- _____, “Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı’nda Bayram Törenleri”, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul 2006, s. 573- 594.
- _____, “Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Sarayı’nda Eğlence ve Meclis”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, c. 4, Sayı 1, yıl 2007, s. 1-15.
- _____, “Osmanlı İstanbul’unda Gündelik Hayata Dair İzlenimler”, **İstanbul, Kent ve Medeniyet**, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2009, s. 101- 121.

_____,
“İstanbul’un Eski Sarayı (İlk Osmanlı Sarayına Dair Bazı Tespitler)”, **İmparatorluklar Başkentinden Kültür Başkentine: İstanbul Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 25- 26 Mayıs 2009, İstanbul.

_____,
“Topkapı Sarayı”, **DİA**, c. 41, İstanbul 2012, s. 256-261.

_____,
“Osmanlı Devlet Teşrifatında Kahve İkramı”, **Bir Taşım Keyif: Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü**, Editör: Ersu Pekin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2015, s. 199-215.

TERZİ, Arzu Tozduman,
Bezmiâlem Valide Sultan, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

TEZCAN, Hülya,
“18.Yüzyıl’da Kumaş Sanatı”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, İstanbul 1998, s. 193- 205.

_____,
Osmanlı Sarayının Çocukları Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Aygaz Yayınları, İstanbul 2006.

TOKAY, Hale,
“Şah Sultan Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 7, İstanbul 1994, s. 127.

Topkapı Sarayı Harem-i Hümayûnu Harem Padişahın Evi, Yürütme Komitesi: İlber Ortaylı, Ayşe Erdoğan, Düzenleme Komitesi: Aysel Çöteliolu, Hande Günyol, Sibel Alparslan Arca, Emine Bilirgen, Canan Cimilli,

- Kıymet İşeri, Arzu Sönmez, Sebahattin Gül, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Haziran 2012.
- TURNA, Nalan, “İstanbul’un Veba İle İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum Ve Ekonomi”, **Studies of The Ottoman Domain**, c. 1, Sayı 1, Ağustos 2011, s. 1-36.
- TÜMERTEKİN, Erol, **İstanbul İnsan ve Mekân**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- UĞURLU, Ayşe Hilal, **III. Selim’in İstanbul’u: Siyasi ve Askeri Dönüşümler Işığında İmar Faaliyetleri**, Doktora Tezi, Danışman: Filiz Özer, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi Programı, Temmuz 2012.
- ULUÇAY, Çağatay, “İstanbul’da XVIII. ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Şenliklere Dair”, **İstanbul Enstitüsü Mecmuası**, c. IV, İstanbul 1958, s. 199-213.
- _____, **Harem II**, TTK, Ankara 2001.
- _____, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, TTK, Ankara 2001.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Saray Teşkilatı**, TTK, Ankara 1988.
- _____, “Nizam-ı Cedid Ricâlinden Valide Sultan Kethüdası Meşhur Yusuf Ağa Ve Kethüdazâde Arif Efendi”, **Bellekten**, c. XX, Sayı 79, Temmuz 1956, TTK, Ankara 1956, s. 485-525.

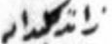
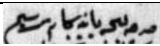
- _____,
“Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Rûznâmesinden 1206/1791 ve 1207/ 1792 Senelerine Ait Vekayi”, **Belleten**, Sayı 148, s. 607-662.
- WITTMAN, William,
Osmanlı'ya Yolculuk 1799-1800-1801 (Türk Ordusu ve İngiliz Askeri Heyeti ile Birlikte Küçük Asya, Suriye ve Çöl Yoluyla Mısır'a Yolculuk), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin,
“Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi”, **Türkler**, c. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 17-33.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin,
XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin,
“Vakıf”, **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 479-486
- YUM, Şule,
“Aynalıkavak Kasrı”, **18.Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı: Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997**, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul 1998, s. 207-217.

EKLER

1- Beyhan Sultan'ın 1824 tarihli muhallefatı

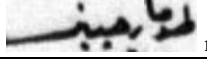

Cennetmekân firdevs-aşiyân Beyhan Sultan hazretlerinin muhallefâtı defteridir ki ber vech-i âtî zikr ve beyân olunur 18 Ra 1240/10 Kasım 1824

Kaynak: TSMA D. 2646

	EŞYA	ADET
1	Tepesi bir ednâ zümrüd ve etrafı ednâ? roze elmas ve lal ile müzeyyen sîm ayine	1
2	Sapı zümrüd ve yakutlu bıçak keskûn	1
3	... tombak donanmalı tesbih	1
4	Ağac resmi sîm şemi'dân maa sofrâ	1
5	Sîm fenâr	1
6	Üçer mumluklu sîm şemi'dân	2
7	Sîm şemi'dân	4
8	Maden şemi'dân	1
9	Sîm mum sofrası	1
	sagîr	1
10	Sîm tepsi	
	vasat	1
	sagîr	2
11	Sîm tabak	5+3+1
12	Sîm leğen maa ibrık	3
13	Sîm maşrûba	2
14	Sîm kahve askısı	2
	ibrık	2
	sagîr	1
15	Sîm gülabdân maa buhûrdân	2
	zâir? gülabdân 	1
	anberdân	1
16	Sırça sîm gülabdân maa buhûrdân	2
	anberdân	1
17	Sîm sagîr şemi'dân	1
18	Sîm 'alem	1
19	Sîm fevvâre	1
20	Sîm çiçek resmi	5
21	Sagîr sîm mankâl	2

22	Sîm yumurta tabesi maa kapak	1
23	Sîm yaldızlı tas maa tepsi	1
24	Maden ıbrık maa bâdya	1
25	Sîm febre/fibreli mum sofrası	6
	sîm kaplama	1
26	Sîm ferrâş	1
27	Sîm kaplama iskemle	3
28	Sîm zarf	16
29	Sîm paftalı rahle	1
30	Tombak el leğeni maa ıbrık	1
31	Tombak şemi‘ dâñ	1
32	Sagîr pirinc tepsi	1
33	Fagfûrî fincan	15
	fincan maa zarf	2
34	Bağa kaşık	1
35	Sagîr sîm kahve tepsisi	1
36	Billûr elmastrâş bardak	4
37	Süleymânî keskûn	1
38	Saksonyakârî el leğeni maa ıbrık	2
39	Sîm saplı mikrân/mikrâz? 	1
40	Saksonyakârî	
	tepsi	3
	tabak	3
	bardak maa tabak	1
41	Billûr sûrahi	2
	desti	2
42	Maden zemzemiye	3
43	Kütahyakârî sûrahi	1
44	Frengî ... 	2
45	Mardînî seccade	1
	banalukakârî	1
46	Mardînî fincan	1
47	Saksonyakârî	
	kavanoz	2
	tepsi	2
	tepsi	4
	tepsi	5
	tepsi	5
	tuzluk	2+1
	tabaklar kâse	1

	kâse maa kapak	39+11+1+5+3+4+1+30+1
	sahan maa kapak	4+4+3+7+5+5+4+8+5
	tabak	25+9+9+5+18+5+3+3+2+2
48	Billûr kâse	3+3+2+1+3+1+3+2+2+4+2+20+1
49	Toplu? billûr sûrahi	1
50	Saksonyakârî musluklu gügüm	1
51	Billûr tabak	12+6+7+13+7+6+6+2+1
52	Sırlı toprak ıbrık	1+1
53	Billûr bardak	13+1+1+2+2
54	Billûr laciverdî kâse maa kapak	1
	yeşil	1
55	Beçkârî tabak	9+5
	sahan maa kapak	18
	kâse	3
	kâse	7
	tabak	7
	kâse	1
	sahan	17
	tabak	5
	tabak	2
56	Yeşim keşkül	1
57	Rub'yye ve sâir altûn	15.000 gurûş
58	Yeşim kâse	1
59	Saksonyakârî bardak	21
60	Frengî bardak	2+1
61	Billûr kâse	3+1
	bardak	1
62	Saksonyakârî kâse	15+26+1+1
63	Elmastraş bardak	2
64	Kebîr ayine	2
65	Tavşankârî kebîr çekmece	1
66	Hırârân? asa 	1
67	Saksonyakârî sahan maa kapak	47
68	Saksonyakârî tabak	46+1
69	Kalemkârî cânfes pencere perde	2
		3
70	Çit yasdık	15
	mak'ad	3
	telli taklîdî şilte yüzü	3
	yastık	4

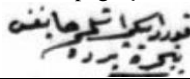
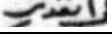
71	Hümâyûn sırma	13
72	Penbe memlû minder	6+6
73	Yaldızlı nuhâs tepsi	2
74	Nuhâs tepsi	1
75	Tombak tepsi	1
76	Pirinc mankâl maa tahta	2
	mankâl	1
77	Maden tepsi	1
78	Frengî üsküre	3
79	Yaldızlı ağac sandalye	2
80	... رها بر مطر çalar kebîr saat	1
81	Billûr sûrahi	22+4
82	Kadife ipeği işleme beyaz atlas makreme	17
	minder	4
	mak'ad	2
83	Yün ipeği işleme bez yasdık	14
	minder	2
	mak'ad	2
84	 mak'ad	3+1
85	İşleme bez mak'ad	1
86	Kebîr ayine	2+2
87	Ağac kebîr çekmece	2
88	Çit döşemeli ağac sedir	4
89	Elvân habbeli avize	3
90	Nuhâs kebîr leğen	3
91	Ağac sandalye	3
92	Levha	3
93	Ağac çaryâ/ çârbâ? 	1+1
94	İngilizkârî çekmece saat	
	vasat	1
	sagîr	1
95	Billûr fânûslu şukûfe	3
96	Yün ipeği işleme bez yasdık	15
	minder	2
	mak'ad	3
97	Hümâyûn perde	8
	çit minder	1
	çit zâr	1
98	Şâl taklidi şilte yüzü	2

	yüz yasdığı	2
99	Maden tabak	1
100	Beçkârî tabak	16+7+2
101	Çanak	12
102	Saksonyakârî kâse	1
	bardak	1
	sahan	1
103	Billûr kâse	1
	bardak	2
104	Habbeli billûrlu fânûs	1
105	Sîm zincirli tabe	1
106	Billûr sûrahi	2
107	Pulâd tepsi	2
108	Nuhâs ıbrık	1
109	Çit minder	5
	şilte	1
	mak'ad	1
110	Taraklı ihrâm	1
111	Köhne bez nihâlî	1
112	Sîm evânî	
	sahan maa kapak	12
	tas	1
	tencere maa kapak	1
	sandık	1
	sagîr el leğeni maa ıbrık	1
	gûlabdân	2
	şemi'dân	2
	sagîr ıbrık	1
	süzgî	1
	kahve askısı	2
	kahve askısı ıbrık	1
	tepsi kebîr	1
	tepsi sagîr	1
113	'Arusek saplı bıçak	2
114	Maden sahan	1
	tencere	2
115	Altûn habbeli ağac çekmece dolab	1
116	Sîm hokkalı tavşankârî çekmece	1
117	Maden kaşık	2
	çatal	4

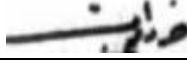
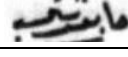
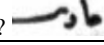

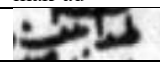

118	Billûr bardak	1
	kâse	1
119	Tombak buhurdân	1
120	Billûr kâse	3
121	Ağac kutu	2
122	Billûr kâse	12
	sûrahi	1
	kâse	1
123	Mütenevvi' a boğca	4
124	Kılabdân işleme sofrâ	1
	hatâyî	1
	çûka	1
	cânfes	1
	işleme gezî	1
	tel işleme bez	1
125	Som/mum? kanef? صدراخانف	7
126	Fagfûrî fincan	22+9
	maden	1
127	Bağa kaşık	1
128	hatâyî	2
129	Laciverd saplı میکرن mikrân/mikrâz?	1
	kemik saplı	1
130	Kalemkârî cânfes boğca	1
131	Çit şilte yüzü	2
	hümâyûn perde	2
132	Şâl taklîdi şilte yüzü	10
	çit	1
133	Banâlûkakârî sof seccadesi	1
134	دوکما dokuma seccade	1
135	Çit zâr perdesi	4
136	Sîm hamâ'il	1
137	Ağızlığı ve bendî altûn ... انلیر و بندلکارت	1
138	Altûn harchlı mütenevvi' a misbah	2
	inciluce nârçil? انجولچا نرچیل	1
139	kaşık	2
	'arusek	3
	bağa	2
140	koyûn saat	1
141	Kalemtraş	7

142	Kemik makta	1
143	Saksonyakârî taklîd tabak	14
	fincan	12
	ıbrık	2
144	Kılabdân işleme bez yasdık	5
	mak'ad	1
145	Billûr sûrahi	2
146	Sîm saplı mikrân/mikrâz?	1
147	Bıçak	5
	çatal	5
	kaşık	5
148	Saksonya sahan	1
149	Ayaklı dürbîn	1
150	يَلْبَازِيَّة yelpâze	1
151	Sîm saplı yelpâze	1
152	Kadife ipeği ve tel işleme ما فاضلك yasdık	18
	minder	2
	mak'ad	3
153	Pul işleme süzenî işleme nohud? تيزرلوقو ايسر atlas yasdık	14
	mak'ad	2
154	Kebîr saçak	3
155	Kadife ipeği ve tel işleme beyaz atlas yasdık	18
	minder	4
	mak'ad	2
156	Billûr bardak	12
157	Frengî bardak	2
158	Kiraz çubuk	95
159	Kiçi? كيجي	3
160	Ednâ? imâmesi? اينا انا	1
161	Altûn el leğeni maa ıbrık	1
	sabunluk	1
162	Sîm kaplama ayine	1
163	Tavşankârî ağac çekmeceli ayine	3
164	İngilizkârî sîm kaplama çekmece saat	1
	bağa mahfazalı	1
165	Maden tepsi	1+1
166	Yaldızlı nuhâs musluklu gügüm	1
	el leğeni maa ıbrık	1
167	Pirinc tepsi	1+2
168 hatryla mushaf-ı şerîf	1 cild

	بیر خطیب و معتمد مسند	
169	Şifâ-i şerîf	1+2 cild
170	Câmiü's-sagîr	1 cild
171	Delâ'il-i şerîf	1 cild
172	Tefsîr-i şerîf	1 cild
173	En'âm-ı şerîf	2+1 cild
174	Zümrüd ve yakud telli sim cildli mushaf-ı şerîf	1 cild
175	Hızb-ı azam	1 cild
176	Mushaf-ı şerîf	1 cild
177	Ed'iyye	4+1 cild
178	Vasiyetnâme şerhi	1 cild
179	Musavver kitâb	2 cild
180	Basma yorgan maa çarşeb	2
181	İşleme yüz yasadığı	5
	basma	5
	şâl taklidi	2
182	Çûka zâr perdesi	1
	pencere perdesi	2
183	Sarı kumaş sancak	1
184	Kılabdân saçaklı pencere	2
185	İşleme bez nihâlî	1
186	Kılabdân işleme bez yasdık	5
	mak'ad	1
187	Cânfes zâr perdesi	1
	bâdista? بارستا	1
188	Bâdista? perde	1
	sandal	2
	çit	1
189	Banalukakârî seccade	1
190	Kılabdân işleme cânfes seccade	1
191	Şâl şilte yüzü	2
192	İşleme atlas sedir	2
193	Güvez غوزین yasdik	19
	minder	5
194	Mardinî nihâlî	1
195	استارین boğca	1
196	Nuhâs tas	2
197	Taraklı ihrâm	1
198	İhrâm üzre kurdele işleme yasdık	5

	minder	2
	mak'ad	1
199	Sırma işleme tel atlas büzme? 	1
200	Hümâyûn pencere perdesi	9
201	Hasır pûşide	2
202	İşleme bez mak'ad	1
203	Şâl taklîdi yasdık	12
	minder	2
	mak'ad	3
204	Sûzeni işleme atlas yasdık	10
	minder	2
	mak'ad	2
205	Kurd? ipeği işleme cânfes pencere perdesi 	14
	kapû perdesi	2
206	Sarı cânfes pencere perdesi	8
207	Mâi cânfes pencere perdesi	17
208	Atlas pencere perdesi	6
209	Köhne ihrâm	1
210	Siyah çûka perde	19
211	Çûka pencere perdesi	15
212	Kurdeleli çûka pencere perdesi	2+1
213	Tirşe çûka perde	13
	kurdeleli	7
214	Elvân çûka perde	22
215	Pul işleme cânfes bâlîn	1
216	Mütenevvi'a bâlîn	2
217	Mütenevvi'a yüz yasdığı	23+5
218	Kilim	2
219	İşleme ve sair mütenevvi'a yorgan maa çarşeb	12
220	Çiçekli şâl yorgan	1
221	Kılabdân işleme bâdista? yüz yasdığı	4
222	Cânfes perde	2
223	Bükmeli çûka yasdık	3
	minder	1
224	Elvân çûka mütenevvi'a pencere perdesi	25+63+3
225	Sırma şeridli çûka perde	4
226	Kurdeleli çûka zâr perdesi	1
	tavanlık	2

227	Kurdeleli çûka pencere perdesi	7+1+4
228	Şâl taklîdi yasdık	2
	şilte	1
	basma yasdık	1
229	Sûzenî işleme penbe atlas yasdık	16
	minder	4
	mak'ad	3
230	Hassa büzme	2
	perde	7
231	Basma zâr perdesi	1
232	Müsta'mel saman memlû sandık	1
233	Yün ipeği işleme bez yasdık	16
	minder	2
	mak'ad	3
234	Penbe kadife yasdık	15
	mak'ad	3
	minder	4
235	Çûka kapû perdesi	1
236	İşleme cânfes yüz yasdığı	12+5+1
237	Yollu işleme cânfes yüz yasdığı	4
238	Kılabdân bükmeli cânfes şilte yüzü	3
239	Şâl taklîdi şilte yüzü	5
240	Sûzenî işleme mâî atlas yasdık	18
	minder	4
	mak'ad	3
241	Hamam takımı	
		2
	beştemâl	1
		2
242	Taraklı beyaz ihrâm	1
243	Bâdista? perde	4
244	Dülbend perde	1
245	Mütenevvi'a dülbend parça	10+2
246	Basma perde	2+1
247	Mütenevvi'a boğca	4
248	Mütenevvi'a perde	7+4+12
249	Müsta'mel çit yasdık	6
	mak'ad	1
250	 cibinlik	1
251	Telli kadife yasdık	1

252	Kutnî parçası	7
253	Cânfes şilte yüzü	2
254	Bükmeli gezî şilte yüzü	3
255	Kurdeleli cânfes kapû perdesi	1
256	 boğca	1
257	Mütenevvi' a şilte yüzü	6+6
258	Kumaş boğca	1
259	Cânfes 	2
260	İşleme şerit makremesi	4
261	Köhne çiçekli boğca	1
262	Mardinî kutu	1
263	Sakızî kutu	2
264	İşleme mütenevvi' a çûka sofa	5+1
	çit	1
265	İşleme hâvî? 	2+4
266	Tel işleme cânfes nihâlî	1
	sûzeni işleme	1
267		1
268	Bez üzre işleme nihâlî	4+1
269	Çarşeb	4
270	Mütenevvi' a bâlîn	6
271	Mütenevvi' a işleme yüz yasdığı	8
272	Yün ipeği işleme yasdık	7
	mak'ad	2
		1
	yüz yasdığı	1
273	Taraklı ihrâm	16
274	Revgan çekmece	1
275	Tel işleme sofa	1
	sade işleme	4
276	Çit büzme	4
277	Dülbend kaplı şilte	2
278	Dîbâ çûka zâr perdesi	1
	kurd? ipekli	1
279	Elvân çukâ pencere perdesi	1
	tavanlık	1
280	Kadife mak'ad	1
281	Kadife eski işleme atlas yasdık	9
	minder	2

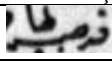
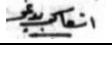
	mak'ad	2
282	Kurdeleli çûka zâr perdesi	1
283	Sedefkârî iskemle	1
284	Kurdeleli kadife yasdık	15
	minder	4
	yüz yasdığı	4
	mak'ad	3
285	Kadife yasdık	12
286	Yaldızlı nuhâs abdest leğeni	5
287	Yaldızlı nuhâs el leğeni maa ıbrık	3
288	Yaldızlı nuhâs ıbrık	3
289	Yaldızlı nuhâs musluklu güğüm	3
290	Tombak gülabdân maa buhûrdân	1
291	Pirinc tepsi	3
	sagîr	2
292	Maden kandil	3
293	Ağac çekmece	1
294	Nuhâs evânî	
	musluklu güğüm	1
	mankâl	1
	ıbrık	2
	tas	1
	kahve ıbrığı	2
295	Pirinc iskemlesi	1
296	Şişe	4
297	Saksonyakârî kâse	1
298	Mütenevvi' a mikrân/mikrâz?	5
299	Beçkârî sahan	1
300	Elmastraş bardak	1
301	Billûr bardak	4
302	Kiraz çubuk	6
303	Şikest imâme	1
304	Penbe memlû şilte	1
	yasdık	4
305	Kilim	1
306	Mütenevvi' a yorgan maa çarşeb	
	şâl taklîdi	8
	frenğî dokuma	4
	basma	5
	şâl taklîdi	2

	basma	1
	çubuklu cânfes	1
307	Cânfes üzre sûzenî işleme yorgan maa çarşeb	2
308	Sûzenî işleme cânfes yüz yasdığı	2
309	İşleme bâdista? yüz yasdığı	15+4
310	Yazma yemeni yüz yasdığı	2
311	Pul işleme şâl yorgan	2
312	Sakızî atlas yasdık	4
	minder	2
313	Basma yüz yasdığı	4
	Şâl taklîdi	3
314	Yüz yasdığı alâmeti	5
315	انزف	1
316	Penbe memlû minder	1
317	Nuhâs evânî	
	leğen	3+2+3
	tencere	5+6+2
	gügüm	2
	ıbrık	3
	saplı tabe	1
	sini	1
	sahan maa kapak	29+24
	tas	3
	tepsi	5
	süzgi	3
	maşruba	1
	tencere	11
318	Sîm şemi'dân	2
319	Maden şemi'dân	1
320	Pirinc tepsi	1+1
321	Saksonyakârî sahan maa kapak	9
	kâse	1
322	Mütenevvi'a kaşık	13
323	Billûr kâse	2
324	Pulâd tepsi	4
325	Ağac iskemle	13
326	Ta'am iskemlesi	3
327	Nuhâs evânî	
	tas	4+1
	yumurta tabesi	8+5

	sahan maa kapak	11
	tencere	1
328	Beçkârî sahan maa kapak	31+7
	kâse	1
	kavanoz	12
329	Mütenevvi' a kapak	52
330	Sîm febre/fibreli? kapak	1
331	Saksonyakârî tabak	5
332	İşleme hâvi?	7
333		1
334	Tel işleme sofrâ	2
335	Çit yasdık	17
	minder	2
	mak'ad	2
336	Şâl taklîdi şilte yüzü	2
	parça	1
337	Penbe memlû minder	6+3+1
338	Hümâyûn perde	5+8+3+8
339	Tavşankârî çekmece kebîr	1+2
340	Billûr sûrahi	3
	kâse	2
	sûrahi	4
	kâse	4
341	Saksonya kâse	2
342	Fagfûrî kavanoz	1
343	Teberter? memlû sûrahi	7
	kâse	4
344	Çiçekli su şişe	8
345	Nuhâs cameşûy leğeni	2+3
346	Sûzenî işleme atlas yasdık	19
	minder	4
	mak'ad	3
347	Şâl taklîdi şilte yüzü	3+4
	şilte	2
	yasdık	6
	yüz yasdığı	9
348	Çit kapû perdesi	2+1
	şilte yüzü	3
	minder	1
349	Çit yasdık	19

	minder	2
	mak'ad	4
350	Sûzenî işleme atlas mak'ad	1
351	Yaldızlı nuhâs ıbrık	1
352	Yaldızlı ayine	2+1+8+2
353	Yün ipeği işleme atlas yasdık	20
	minder	2
	mak'ad	3
354	Çit yasdık	5
	mak'ad	1
	minder	2
	şilte yüzü	1
355	Hümâyûn perde	2+6+7
356	Çit yasdık	4
	minder	1
	şilte	1
	yüz yasdığı	1
	kapû perdesi	1
357	Çit yasdık	6
	minder	2
	mak'ad	1
	erkân	3
	kapû perdesi	1
358	Hatab	1360 çeki
359	Penbe memlû minder	6
	yasdık	7
	şilte	3
360	Beledî nihâlî	1
361	Yaldızlı çaryâ/çarbâ?	1
362	Penbe memlû minder	7+5
363	Penbe memlû şilte	8+6+8
364	Penbe memlû yasdık gilâf	9+93+2+4
365	Yaldızlı sandalye	2+2
366	Çit şilte	1
	minder	7
367	Avize	1+1+1
368	Erkân minderi	9
369	Ağac sandalye	7+6+1
370	Kapû perdesi	1
371	Ayine	1

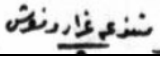
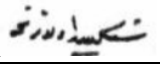
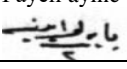
	yaldızlı	2
	yaldızlı	2
372	Frengî nihâlî	6+3
373	Uşşâkî kâliçe	1
374	Kumaş nihâlî	1
375	Ketan şilte	1+1
376	Bükmeli kadife yasdık	4
	şilte	1
	yüz yasdığı	1
377	Penbe memlû yüz yasdığı gılâfî	17
378	Taraklı ihrâm	3
379	Beçkârî kavanoz	5
380	Kilim	3
381	Levha	5+12
382	Muşamma' kapû perdesi	3+3
383	Yaldızlı çâryâ/çârbâ?	1
384	Cânfes pencere perdesi	11
385	Hümâyûn pencere perdesi	13
386	Çit şilte	1+1
387	Şerbet memlû billûr kâse	8
388	Fânûs	2
389	Çiçek şişesi	7
390	Çit yasdık	27
	şilte	4
391	Billûr kâse	24
	sûrahi	6
	kâse	8
392	Billûr kandil	4
393	Nuhâs karlık	1
394	Avize	2
395	Mütenevvi'a kâse	3
396	Revgan ağac çekmece	1
397	Çûka kapû perdesi	4
398	Penbe memlû şilte	2
	yorgan	1
399	Dürbîn	1
400	Taraklı kese	2
401	فانجیو yorgan	3
402	Billûr kâse	12
403	Billûr tabak	13

404	Saksonyakârî kâse	2
	sûrahi	1
405	Maden sûrahi	1
406	Kütüb-i mütenevvi'a	25 cild
407	Lafzatullah	1 cild
408	Musavver Yusuf Züleyhâ	1 cild
409	Câmiü'l-hikâyât	1 cild
410	Buhâri-i şerîf	1 cild
411	Târîh-i Vâsîf	2 cild
412	Menâkıbü'l-Ensâr	1 cild
413	Mütenevvi'a târîh	6 cild
414	Musavver Şâhnâme	1 cild
415	Musavver kitâb	1 cild
416	Tercüme-i Nevâdir	1 cild
417	Dîvân-ı Nâbî	1 cild
418	Sâir kütüb-i mütenevvi'a	5+46+24 cild
419	Şevâhidü'n-Nübüvve	1 cild
420	Şifâ-i şerîf	1 cild
421	Mecmû'a-i Za'îfi	1 cild
422	Tercüme-i Shâh	1 cild
423	Musavver kitâb	2 cild
424	Tezkire-i Şu'arâ	1 cild
425	 takımî sandık	1
426	Müsta'mel telli kadife yasdık	14
	mak'ad	3
427	Çûka mak'ad	5
428	Tente perdesi	5
429	Penbe memlû minder	3
	şilte	3
	yasdık	4
430	Nuhâs tepsi	1
431	Yaldızlı çaryâ/çârbâ?	1
432	Yaldızlı nuhâs abdest leğeni maa ıbrık	1
433	Yaldızlı nuhâs el leğeni maa ıbrık	1
434	Saksonyakârî desti	1
435	İşleme hâvî?	1
436	Sûzenî işleme şâl diz pûşidesi	1
437	 boğca	1
438	Pul işleme şâl kahve pûşidesi	1

439	Sîm zarf	13+8
440	Fincan	13+8
441	Sîm kahve askısı	1
442	Saksonyakârî çift	1
443	Çûka büzme	2
444	Çûka leğen pûşidesi	1
445	Çûka kapû pûşidesi	1
446	Nuhâs el leğeni maa ıbrık	1
447	Çit yasdık	14
	minder	4
	mak'ad	2
448	Penbe memlû minder	2
449	Hümâyûn perde	8
450	فردار جیبی kapû perdesi	1
451	Çit yasdık	4
	mak'ad	1
452	Yün memlû minder	1+2+2
453	Köhne ... kadife yasdık	2+7
454	Çûka mak'ad	1
455	Maden donanmalı hinto koşumu	2 çift
456	Tombak donanmalı hinto koşumu	2 çift
457	Koçu takımı	1
458	Revgan-ı sâde	12 fiçı
459	Nişasta	1 fiçı
460	Yün ipeği işleme yasdık	16
	minder	1
	mak'ad	2
461	Yün memlû minder	4
462	Nuhâs mankâl	2
463	Yaldızlı koçu	1
464	Kurşinî boyalı hinto	2
465	Yaldızlı sandalye	2
466	Kebir kazgân	1
467	Gügüm	1
468	Kömür tahminen	10.000 kıyye
469	Kır bârgîr râht	1
470	Kır hinto bârgiri	1 çift
471	Gayet yaşlı kır hinto bârgiri	1 çift
472	Köhne hinto	4
473	Mâi boyalı hinto maa döşeme	1

	Matbahta ve kilerde olan nuhâs evânî	
474	Mütenevvi'a sahan maa kapak	218
475	Mütenevvi'a tencere maa kapak	83
476	Mütenevvi'a tas maa kapak	16
477	Bâdya	1
478	Saplı tas	1
	tabe	5
479	Süzgî	2
480	Vasat ve sagîr tepsi	15
481	Kapaklı kadâyîf tepsisi	2
482	Pul? tas	9
483	Leğen	2
484	Sâc	1
	Ve sâ'ir ufak tefek	
	Eyüb Ensârî'de vakı' sâhilsarâyda olan eşyâ	
1	Kılabdân işleme hâvî?	1
2	Sûzenî işleme şâl seccade	1
3	Mardînî kutu	1
4	Penbe kılabdân yasdık	5
	minder	2
	mak'ad	1
5	Çit şilte yüzü	1
6	Şâl taklîdi yüz yasdığı	2
7	Çûka pencere perdesi	4
	kapû	1
8	Yün memlû minder	1+2
9	Tel ve kadife ipeği işleme mâi atlas yasdık	19
	minder	6
	mak'ad	3
10	Cânfes şilte yüzü	3
11	Yazma yüz yasdığı	2
12	Çûka pencere perdesi	16
	kapû	2
13	Kılabdân bükmeli mâi? yüz yasdığı	5
	minder	2
	yüz yasdığı	2
	mak'ad	1
14	Penbe memlû minder	6+2
15	Avize	1
16	Ayine	1+1

17	Macun kutu	1
18	Simli sağır bıçak	1
19	Saat zarfı	2
20	Penbe memlû şilte	2
21	Penbe memlû yasdık gılâfi	9
22	Hassa pûşide	4
23	Çiçek şişesi	20
24	Nuhâs sahan	1
	ıbrık kahve	1
25	Tunç havan	1+3+2
26	Çûka kapû perdesi	1
27	Levha	2+1
28	Nuhâs tepsi	1
	kapaklı	1
29	Pirinc tepsi	2
30	Nuhâs gügüm	3
31	Şem-i asel	2+1 sandık
32	Saçak	bir mikdâr
33	Nuhâs evânî	
	sahan	10
	yumurta tabesi	1
	maşrûba	1
	tencere	4
	sele?	3
	kahve askısı	2
	mankâl	1
	leğen	3
	tabe	1
	hokka	2
	tepsi	1
	...	3
34	Maden şemi'dân	1
35	Maden zemzemiye	1
36	Billûr sûrahi	2
37	Billûr kandil	2
38	Pirinc mankâl maa tepsi?	2
39	turmarcin? yasdık	7
	mak'ad	1
40	hassa? şilte	1
	parça	3

41	Mütenevvi'a rahle	3
42	Tel papağan kafesi	1
43	Yaldızlı çaryâ/ çârbâ?	1
	kavukluk	3
44	Billûr fenâr	1
45	Çûka kapû perdesi	3
46	Yaldızlı ıbrık	1
47	Nuhâs ıbrık	3
48	şamak? parça 	4
49	Yaldızlı nuhâs tepsi	2
50 sofra 	2
51	Teymûr mankâl	1
52	... iskemle	1
	Mütenevvi'a	
53		9
54	Muşamma' kapû perdesi	1
55 oturtma 	1
56	Billûr kandil	1
57	Üzeri taş çaryâ/ çârbâ?	2
58	Nuhâs evânî	
	tencere	27
	sahan maa kapak	60
	yumurta tabesi	6+4+4
	sefer tası	1
	tas	1
	bakrâc	1
	süzgî	1
	köhne kevgîr	1
	maşrûba	3
	kahve ıbrığı	14
	tepsi	7
	leğen	4
	bâdya	2
	ıbrık	1
59	levha	11+1
60	Pâyeli ayine 	2
61	Sandık derûnunda şişe	1+1

	... takımı	
62	نقفه طاقص	2
	'Arusek ... ile donanmalı çekmece	
63	عبريل بنو مال	1
64	Ağac çekmece	2+1+1
65	اورما الدبلاط	12
66	Sakızı kutu	1
	Tire boğca	
67	تیره بوغچا	3
	Sırma işleme ...	
68	سیرما ایشلیمه	2
	Sırma işleme çûka	
69	سیرما ایشلیمه چوکا	1
	Banalukakârî ...	
70	بانالوکاکاری	1
	İki aded elmaşlıca inculuca terlik	
71	ایکینجه ادمه ایلماشلیجا اینچولوقا تیرلیک	1 çift
	Sûzenî işleme sandal ...	
72	سوزنی ایشلیمه ساندال	1
73	Sırma işleme yağlık	1
74	Sırma işleme kahve pûşidesi	2
75	Pul işleme telli kahve pûşidesi	2
76	Tel işleme telli kahve kutusu	1
77	Sûzenî işleme kahve kutusu	7
78	Kurdeleli cânfes kahve kutusu	3
	pûşide	3
79	İnculu sırma işleme güvez şâl kahve kutusu	1
80	Tel? işleme büzme	1
81	Müsta'mel yemeni	10
82	مستامله یمنی	8
83	Sîmli şişe	1
	Sîm ... nihâlî ...	
84	سیم نیهالی	1
85	Pûlâd tepsi	33+26
86	Maden şemi'dân	2
	nuhâs	1
87	Saksonyakârî hokka	1
88	Beçkârî kâse	3
89	Maden sagîr tepsi	2
90	Taraklı kese	4
91	Penbe memlû minder	9+1+9+4

92	Penbe memlû şilte	1+13+5+4+2
93	Penbe memlû yasdık gılâfi	58+14+25+36+2
94	Penbe memlû yüz yasdığı	25+11+2
95	Bez pûşide	3+1
96	Tavşankârî ağac çekmece	1
97	Çit kaplu şilte	13
98	Çit kaplu yasdık	7
99	Çûka perde	7
100	Mütenevvi'a işleme yüz yasdığı	10+2
101	Sûzenî işleme şâl yorgan	1
102	Basma yorgan	2+2
103	Çit baş yasdığı	3
104 müstamel yasdık بغیر منخل برید	4
105	Nuhâs tepsi	1
	leğen	1
	ıbrık	1
106	Tûlî ayine طیار ایینه	4
107	Köhne koçu	2
	Beşiktaş'ta vakı' sâhilsarâyda olan eşyâ	
1	Pirinc mankâl maa tahta	2
2	Pirinc mankâl	1
3	Nuhâs bâdya	1
4	Mütenevvi'a kebîr ayine	12
5	Penbe memlû minder	13+1
6	Penbe memlû şilte	12
7	Penbe memlû yasdık gılâfi	80
8	Mütenevvi'a yorgan maa çarşeb	7
9	Mütenevvi'a yüz yasdığı	15
10	Dülbend kaplı şilte	1
11	Çit kaplı şilte	2
	yasdık	6
12	Sagîr pirinc tepsi	1+1
13	Yaldızlı nuhâs el legeni maa ıbrık	2
14	Nuhâs ıbrık	2
15	Nuhâs el leğeni	1
16	Şerbet güğümü	1
17	İşleme havi?	1

	اندره	
18	Sagır ayine	1
19	Tente perdesi	2
20	Maden el şemi' dâni	3
21	Elmastraşı bardak	1
22	Billür bardak	1
	sürahi	1
23	Beçkârî tabak	2
24	Frengî kâse	1
25	Pulâd tepsi	1
26	Yün memlû minder	1
27	Şâl taklidi şilte yüzü	1
28	hatab - 4,5?	120 çeki - 570 kuruş?
29	kömür - 8-her küfesi?	19000 kıyye?
30	1
	Mâbeyn-i hümâyûndan gelen eşyası	
1	Sûzeni işleme çuka seccade	1
2	Müsta'mel şâl seccade	1
3	Hatâyî ta'am yasdık	1
4	İşleme şerit makreme	3+1
5	Sade işleme bez sofra	2
6	Sûzeni işleme atlas boğca	1
7	... şerbet/şerit? kutusu	1
8	Sandık derûnunda mâi saksonya çay takımı	1
9	Sandık derûnunda sarı saksonya çay takımı	1

2- Beyhan Sultan'ın 1179-1187/1766-1774 yılları arası kıyafetleri

Kıyafet cinsi	Adet	Özellik-Desen	Renk	Kumaş	Dikiş detayı	Tarih	Kaynak (T SMA D.)
Entari	1	telli çiçekli	penbe	kermesud		N 1179	2410/0021
Entari	1	telli çiçekli	al	kermesud		N 1179	2410/0021
Entari	1	telli çiçekli	mor	kermesud		N 1179	2410/0021
Entari	1	telli çubuklu	mor			N 1179	2410/0034
Entari	1		nohudi			N 1179	2410/0034
Entari	1		al			N 1179	2410/0034
Kakım Kürk	1	bürüncük üzre pesend işleme				Za 1179	2410/0052
Entari	2	çiçekli				Za 1179	2410/0052
Entari	1	telli		çitari		Za 1179	2410/0052
Şalvar	4					Za 1179	2410/0052
Kakım Kürk	1	şale kaplı	limoni			Za 1179	2410/0052
Entari	1	telli	beyaz	bürünc?		Za 1179	2410/0052
Entari	1	pesend işleme		bürünc?		Z 1179	2410/0053
Kaput	1	pesend telli		bürüncük		Z 1179	2410/0053
Entari	6	telli		çitari, kermesud	şerit ve bükmeli	Z 1179	2410/0053
Entari	1	telli çubuklu				Z 1179	2410/0037
Entari	2	alaca çubuklu sade bükmeli				Ra 1180	2410/0032
Şalvar	10					Ra 1180	2410/0032
Entari	1	telli saçaklı	mor			Ra 1180	2410/0032
Entari	1	telli saçaklı	nohudi			Ra 1180	2410/0032
Entari	1	telli saçaklı	al			Ra 1180	2410/0032
Entari	1	telli çiçekli		kermesud		S 1181	2412/0045
Entari	1	telli çiçekli	güvez	kermesud		Ra 1181	2412/0046
Entari	1	telli	leylaki	kermesud		Ra 1181	2412/0046
Takye?	6	çiçekli				R 1181	2412/0047
Entari	3	telli çiçekli		kermesud		R 1181	2412/0047
Entari	4	telli		çitari		R 1181	2412/0047
Entari	3	sade		çitari		R 1181	2412/0047
Entari	2	telli		acemani		R 1181	2412/0047
Narça - Barça ?	2	telli		acemani sagır		R 1181	2412/0047
Entari	1	nev-zuhur tel çekme çiçekli	penbe			Ca 1181	2412/0048
Entari	1	nev-zuhur tel çekme çiçekli	güvez			Ca 1181	2412/0048
Entari	1	telli		çitari		Ca 1181	2412/0048
Entari	1	telli çiçekli	sarı			C 1181	2412/0049
Entari	1	telli çiçekli	leylaki			C 1181	2412/0049
Entari	1		al	beldari?		B 1181	2412/0050
Entari	1		mor	beldari?		B 1181	2412/0050

Şalvar	1	pesend işleme	nohudi	şal		B 1181	2412/0050
Şalvar	8	pesend işleme	nohudi	şal		B 1181	2412/0050
Samur nafesi kürk	1	nohudi şale kaplu	nohudi	şale	çiçekli şerit	B 1181	2412/0050
Entari	2		altûn	oluk?		B 1181	2412/0050
Entari	2	çiçekli				Ş 1181	2412/0051
Entari	4	çiçekli		çitari		Ş 1181	2412/0051
Şalvar	10					Ş 1181	2412/0051
takye?	7		penbeli			Ş 1181	2412/0051
Entari	1	çiçekli	yeşil	rumi-diba		N 1181	2412/0052
Entari	1		güvez	oluk?		N 1181	2412/0052
Entari	1		altûn	oluk?		N 1181	2412/0052
Entari	1	yeşil pesend işleme	yeşil	rumi- şal		N 1181	2412/0052
Entari	1	telli çiçekli		buldar?		N 1181	2412/0052
Şalvar	5	düz		şal		N 1181	2412/0052
Boğça	1	edna		atlas		N 1181	2412/0052
Entari	1		sarı	frenğî diba	etrafında bükme miskaller	L 1181	2412/0053
Entari	1	pesend işleme	turuncu	şal	etrafında şerit ve bükme miskalli	L 1181	2412/0053
Entari	1	pesend	al	kermesud	etrafında şerit ve bükme miskalli	L 1181	2412/0053
Entari	1	pesend	gümüşi	kermesud	etrafında şerit ve bükme miskalli	L 1181	2412/0053
Entari	1		mâî	altûn oluk?		Z 1181	2412/0055
Entari	3	al buldar ve çiçekli kermesud	al	buldar ve kermesud		Z 1181	2412/0055
Şalvar	3	düz		şal		Z 1181	2412/0055
Entari	2	pesend işleme	beyaz	buruc?		Z 1181	2412/0055
Entari	1	tel çekme		bürüncük	etrafında bükme miskalli	M 1182	2413/0050
Entari	2	frenğî	beyaz			S 1182	2413/0051
Entari	1	çiçekli				S 1182	2413/0051
Entari	1		altûn	oluk?		S 1182	2413/0051
Entari	1	pesend		buruc?		S 1182	2413/0051
Takye?	3	çiçekli				S 1182	2413/0051
Entari	1	zeri?				Ra 1182	2413/0052
Entari	1		beyaz	muhtari?		Ra 1182	2413/0052
Entari	1			çitari		R 1182	2413/0053
Entari	1	telli		çitari	kenarlara bükme	R 1182	2413/0053
Entari	2	sade	beyaz	çitari	kenarlara bükme	R 1182	2413/0053

Entari	1	çiçekli	mor	kermesud		C 1182	2413/0054
Entari	1	çiçekli	güvez	kermesud		C 1182	2413/0054
Entari	1		yeşil	şal	kenarlara bükme	B 1182	2413/0055
Entari	1		güvez	şal	kenarlara bükme	B 1182	2413 / 0055
Libade?	1		turuncu	şali	kenarlara bükme	B 1182	2413/0055
Libade?	1		güvez	şal	kenarlara bükme	B 1182	2413/0055
Entari	1		Nefti	kermesud	kenarlara bükme	B 1182	2413/0055
Entari	1			çitari	kenarlara bükme	B 1182	2413/0055
Entari	1			gezi	kenarlara bükme	B 1182	2413/0055
Kakım kürk	1	şeritli	turuncu	şal		Ş 1182	2413/0056
Şalvar	11					Ş 1182	2413/0056
Kakım kürk	1	sade bend rumi şale kaplı				Ş 1182	2413/0056
Entari	1	pesend		şal		Ş 1182	2413/0056
Entari	2	çiçekli		kermesud		Ş 1182	2413/0056
Entari	1	çadiri düz		kermesud		Ş 1182	2413/0056
Entari	1	telli çiçekli	güvez			N 1182	2413/0057
Entari	1		camgöbeği	buldar		N 1182	2413/0057
Entari	1	telli	mor	buldar		N 1182	2413/0057
Entari	1	telli	güvez	buldar		N 1182	2413/0057
Entari	1		altın	oluk?		N 1182	2413/0057
Entari	1	telli bend	güvez	rumi		N 1182	2413/0057
Şalvar	1	düz		şal		N 1182	2413/0057
Şalvar	2	çubuklu bir yüzü		şal		N 1182	2413/0057
Sandal fistanca	1					N 1182	2413/0057
Boğça	1		beyaz	hatayi		N 1182	2413/0057
Hırka	2	elvan düz		şal	terfil ve bükme	N 1182	2413/0057
entari	1	çiçekli		kermesud		N 1182	2413/0057
Entari	1	bükmeli entari bend rumi		rumi	bükmeler	Z 1182	2413/0060
Entari	1	bükmeli entari çubuklu buldar?		buldar?	bükmeler	Z 1182	2413/0060
Entari	3	bükmeli entari çitari		çitari	bükmeler	Z 1182	2413/0060
Şalvar	1	telli çiçekli			bükmeler	Z 1182	2413/0060
Entari	2	çiçekli			şerit ve terfiller	M 1183	2414/0073
Entari	2			çitari	şerit ve terfiller	M 1183	2414/0073
Entari	1	çiçekli			bükmeli	M 1183	2414/0073
Entari	3	zeri?			bükmeli	M 1183	2414/0073
Entari	1	bend rumi		rumi	şerit ve terfilli	Ra 1183	2414/0075

Entari	1			çitari	şerit ve terfilli	Ra 1183	2414/0075
Entari	2	sade çiçekli			şerit ve terfilli	Ra 1183	2414/0075
Kot?	1		nefti	şali sof	şerit ve terfilli	Ra 1183	2414/0075
Kot?	1		güvez	şali sof	şerit ve terfilli	Ra 1183	2414/0075
Entari	1	pesend		bez		Ra 1183	2414/ 0075
Entari	1	fregî		bez		Ra 1183	2414/0075
Cebe?	1	pesend	al	bürüncük		Ra 1183	2414/0075
Entari	1		altûn	oluk?	bükmeli	R 1183	2414/0076
Entari	1	telli çiçekli	beyaz		bükmeli	R 1183	2414/0076
Entari	1	telli çiçekli	nohudi		bükmeli	R 1183	2414/0076
Entari	1	telli çiçekli	al		bükmeli	R 1183	2414/0076
Entari	1			kermesud	bükmeli	R 1183	2414/0076
Entari	2			çitari	bükmeli	R 1183	2414/0076
Kürk	1	şeritli pesend bürüncük kaplı kakım kürk	sarı	bürüncük		Ca 1183	2414/0077
Kürk	1	şeritli pesend bürüncük kaplı kakım kürk	güvez	pesend şal		Ca 1183	2414/0077
Entari	1		güvez	buldar?		C 1183	2414/0078
Entari	1		mor	buldar?		C 1183	2414/0078
Entari	1	çiçekli		buldar?		C 1183	2414/0078
Takye?	7	çiçekli				C 1183	2414/0078
Takye?	16			dülbent		C 1183	2414/0078
Entari	1	çiçekli sade	nefti	kermesud		C 1183	2414/0078
Entari	1	çiçekli bend rumi	güvez	kermesud		C 1183	2414/0078
Entari	1	çiçekli telli	al	kermesud		C 1183	2414/0078
Hırka	1		morçiver di	şal		C 1183	2414/0078
Şalvar	5			ürengişahi?		C 1183	2414/0078
Kürk	1	güz pesend şal samur nafesi kürk				B 1183	2414/0079
Kürk	1	fistiki şal pesend samur nafesi kürk				B 1183	2414/0079
Kürk	1	penbe pesend şal kaplı samur kürk				Ş 1183	2414/0080
Vaşak Kürk	1	çiçekli laciverdi şale kaplı				Ş 1183	2414/0080
Entari	1		güvez	şerbab		Ş 1183	2414/0080
Şalvar	1	çiçekli pesend şal		şal		Ş 1183	2414/0080
Entari	1	telli	mor	buldar?		N 1183	2414/0081
Entari	1	telli	al	buldar?		N 1183	2414/0081
Entari	1		altûn	oluk?		N 1183	2414/0081
Entari	1	telli	mor	şerbab		N 1183	2414/0081
Entari	1	telli çiçekli	güvez	kermesud		N 1183	2414/0081
Entari	1	telli çiçekli	al	kermesud		N 1183	2414/0081
Şalvar	2			şal		N 1183	2414/0081

Şalvar	1	düz	turuncu	şal		N 1183	2414/0081
Sandal kasaha?	1					N 1183	2414/0081
Boğça	1	taraklı		atlas		N 1183	2414/0081
Entari	1	telli çiçekli	al	kermesud		N 1183	2414/0081
Şalvar	1		al	kermesud		N 1183	2414/0081
Şalvar	1		al	buldar?		N 1183	2414/0081
Samur kürk	1	şale kaplu sırt samur kürk				N 1183	2414/0081
Samur kürk	1	şale kaplu sırt samur kürk	sarı çiçekli	şale		N 1183	2414/0081
Entari	2	pesend işleme şal	penbe	şal		N 1183	2414/0081
Entari	2	pesend işleme şal		şal		N 1183	2414/0081
Entari	1	pesend işleme şal	al	şal		N 1183	2414/0081
Entari	1	telli çiçekli	gümüşi	kermesud		L 1183	2414/0082
Entari	1	sade çiçekli	sarı	kermesud		L 1183	2414/0082
Şalvar	1	telli çiçekli	mor			L 1183	2414/0082
Takye?	9	mütenevvia				L 1183	2414/0082
Samur kürk	1	mâî şale kaplu samur nafesi	mâî	şale		Za 1183	2414/0083
Minkal?	37	kadife çiçekli sarı şerit minkal?				Za 1183	2414/0083
Hırka	1		sincabi	şal		Za 1183	2414/0083
Entari	1	telli	nefti	buldar		Z 1183	2414/0084
Entari	1	çiçekli telli	beyaz	kermesud		Z 1183	2414/0084
Entari	1	çiçekli telli	beyaz	kermesud		Z 1183	2414/0084
Entari	1	çiçekli sade	al	kermesud		Z 1183	2414/0084
Entari	1	çiçekli sade	sarı	kermesud		Z 1183	2414/0084
Hırka	1			şal		Z 1183	2414/0084
Entari	2	beyaz ve telli sarı saçaklı	beyaz	ipekiye	hüseyinili	Z 1183	10544/0001
Entari	3	pesend işleme	beyaz			M 1184	2415/0001
Entari	6	mütenevvia				M 1184	2415/0001
Şalvar	2					M 1184	2415/0001
Entari	2	pesend işleme	beyaz		bükmeli	M 1184	2415/0001
Entari	1	telli			bükmeli	S 1184	2415/0002
Entari	1				bükmeli	S 1184	2415/0002
Entari	1	fitilli	beyaz	dülbend		Ra 1184	2415/0003
Entari	1	frenğî	beyaz	bez		Ra 1184	2415/0003
Entari	4			çitari		Ra 1184	2415/0003
Entari	1	şeritli	al	kadife		Ca 1184	2415/0005
Entari	1	sade düz	sarı	kermesud		C 1184	2415/0006
Entari	1	sade düz	mor	kermesud		C 1184	2415/0006
Şalvar	1			çitari		C 1184	2415/0006
Entari	1	düz	al	kermesud		B 1184	2415/0007
Şalvar	1	düz	al	kermesud		B 1184	2415/0007
Entari	2	telli		buldar?	bükme ve terfilli	Ş 1184	2415/0008

Entari	2	pesend işleme		şal	bükme ve terfilli	Ş 1184	2415/0008
Entari	1		al altûn	oluk?		N 1184	2415/0009
Entari	1	telli çiçekli	laciverd			N 1184	2415/0009
Entari	1	telli çiçekli	sarı			N 1184	2415/0009
Entari	1	telli çiçekli	benati			N 1184	2415/0009
Entari	1	telli çiçekli	turuncu			N 1184	2415/0009
Entari	1	sade çiçekli	mâî			N 1184	2415/0009
Şalvar	1	çubuklu		şal		N 1184	2415/0009
Şalvar	1	çubuklu		şal		N 1184	2415/0009
Şalvar	1	düz	sarı	şal		N 1184	2415/0009
Boğça	1	taraklı		atlas		N 1184	2415/0009
Kaftanca?	1		sarı	sandal		N 1184	2415/0009
Entari	2	telli çiçekli				L 1184	2415/0010
Entari	3	telli çiçekli				Z 1184	2415/0012
Entari	1	ayine hinli?				gurre-i R 1185	2415/0052
Şalvar	1		elvan			gurre-i R 1185	2415/0052
Entari	2	ayine hinli?	altûn	oluk?	bükmeli	gurre-i C 1185	2415/0053
Entari	1		çağla rengi		bükmeli	S 1185	2416/0002
Entari	1		samani		bükmeli	S 1185	2416/0002
Entari	3	hindi çiçekli		İstanbulkari buldar?	bükmeli	R 1185	2416/0004
Entari	1	pesend işleme				R 1185	2416/0004
Entari	1	telli çiçekli				R 1185	2416/0004
Şalvar	3			çitari		R 1185	2416/0004
Entari	1	telli çiçekli	mor	kermesud		N 1185	2416/0009
Entari	1	telli	al	buldar		N 1185	2416/0009
Entari	1	sade çiçekli	sarı			N 1185	2416/0009
Entari	1		nefti	buldar		N 1185	2416/0009
Entari	1	sade çiçekli	al	kermesud		N 1185	2416/0009
Entari	1	telli	güvez	buldar		N 1185	2416/0009
Şalvar	1	düz	turuncu	şal		N 1185	2416/0009
Şalvar	1	çubuklu bir yüzlü	mor	şal		N 1185	2416/0009
Şalvar	1	çubuklu bir yüzlü	güvez	şal		N 1185	2416/0009
Kaftanca?	1			sandal		N 1185	2416/0009
Boğça	1	sade		hatayi		N 1185	2416/0009
Hırka	2			şal	bükmeli	N 1185	2416/0009
Entari	1	düz	sarı			N 1185	2416/0009
Kürk	1	sincabi şale kaplı vaşak nefesi kürk	sincabi	şale		N 1185	2416/0009
Entari	2	telli çiçekli	beyaz	kermesud		Z 1185	2416/0012
Entari	1	telli çiçekli	sincabi	kermesud		Z 1185	2416/0012
Entari	1	telli	penbe			Z 1185	2416/0012
Samur kürk	1	pesend al şale kaplı sırt samur kürk				Z 1185	2416/0012

Entari	1		laciverdi	cânfes	bükmeli	M 1186	2417/0001
Entari	1		güvez	cânfes	bükmeli	M 1186	2417/0001
Entari	2	telli çiçekli	beyaz	hara?		S 1186	2417/0002
Entari	1	telli	al			C 1186	2417/0006
Entari	1	sade	al	buldar		C 1186	2417/0006
Entari	1	telli	al	buldar		C 1186	2417/0006
Entari	1	telli çubuklu	yeşil	muhtarhani		C 1186	2417/0006
Entari	1	çiçekli	yeşil	kermesud		C 1186	2417/0006
Entari	1			diba		C 1186	2417/0006
Entari	1		gümüşi	cânfes		B 1186	2417/0007
Entari	1		sarı	cânfes		B 1186	2417/0007
Entari	1	telli	al	buldar		N 1186	2417/0009
Entari	1	sade	nohudi	buldar		N 1186	2417/0009
Entari	1	bend	yeşil	rumi		N 1186	2417/0009
Entari	1	telli çiçekli	sarı	kermesud		N 1186	2417/0009
Entari	1	telli	mor	buldar		N 1186	2417/0009
Entari	1	sade çiçekli	al	kermesud		N 1186	2417/0009
Şalvar	1	bir yüzlü çubuklu		rızayi şal		N 1186	2417/0009
Şalvar	1	bir yüzlü çubuklu		rızayi şal		N 1186	2417/0009
Şalvar	1	bir yüzlü çubuklu		şal		N 1186	2417/0009
Boğça	1	sade çiçekli		kemha		N 1186	2417/0009
Kaftanca	1			sandal		N 1186	2417/0009
Samur kürk	1	şeritli sarı şale kaplu sırt samur kürk				N 1186	2417/0009
Entari	1	çiçekli		frenğî diba	terfil ve bükmeli	Za 1186	2417/0011
Samur kürk	1	nohudi pesend şale kaplu sırt samur kürk				Za 1186	2417/0011
Entari	1	telli	beyaz			Z 1186	2417/0012
Entari	1	çubuklu telli	mor	buldar		Z 1186	2417/0012
Entari	1	telli	şarabi	kermesud		Z 1186	2417/0012
Entari	1	telli	al	derbe?		Z 1186	2417/0012
Entari	1	sade çiçekli	sarı	kermesud		Z 1186	2417/0012
Entari	2	ayine hüseyinli çifte bükmeli		çitari		gurre-i R 1187	2418/0034
Entari	1	çiçekli	beyaz	frenğî diba		Z 1187	2418/0040
Entari	1	çiçekli telli	şarabi	buldar		Z 1187	2418/0040
Şalvara	2	bir yüzlü çubuklu		şal		Z 1187	2418/0040
Entari	1		al	hara	bükmeli	M 1187	2418/0015
Entari	1	pesend		bürüncük	bükmeli	M 1187	2418/0015
Entari	3			çitari		Ra 1187	2418/0017
Entari	1			çitari	bükmeli	R 1187	2418/0018
Entari	1	telli			bükmeli	R 1187	2418/0018
Entari	1	telli	al	buldar		N 1187	2418/0023

Entari	1	telli	mor	meşheri?		N 1187	2418/0023
Entari	1	çiçekli	sarı	frenğî diba		N 1187	2418/0023
Entari	1	telli	şarabi	üstufe?		N 1187	2418/0023
Entari	1	telli	mâî	kermesud		N 1187	2418/0023
Entari	1	telli	al			N 1187	2418/0023
Şalvar	1	bir yüzlü çubuklu		şal		N 1187	2418/0023
Şalvar	1	işleme		rızayi şal		N 1187	2418/0023
Şalvar	1	bir yüzlü çubuklu		şal		N 1187	2418/0023
Kaftanca	1			sandal		N 1187	2418/0023
İçlik	3			dülbent		N 1187	2418/0023
fes	3					N 1187	2418/0023
Kelle poş?	3					N 1187	2418/0023
Entari	1	çiçekli	beyaz	frenğî diba		Z 1187	2418/0026
Entari	1	çiçekli telli	şarabi	buldar		Z 1187	2418/0026
Şalvar	2	bir yüzlü çubuklu		şal		Z 1187	2418/0026

3- Beyhan Sultan'ın Kethüdarları

Tarih	Kethüdası	Görevi	Eski Görevi	Yeni Görevi	Görevden ayrılış sebebi/	Kaynak
28 Ca 1200/ 29 Mart 1786	Argıdoğlu El-hac Mehmed Ağa	Dergah-ı ali kapucubaşıl arından Matbah-ı Amire Emini ve Beyhan Sultan'ın kethüdası	Galata voyvodası ve Gümrük emini		ölüm	Taylesanizâde Tarihi, s. 140
28 Ca 1200/ 29 Mart 1786	Elhac Salih Ağa		Matbah-ı amire emaneti hizmetleri sabıka Kara Vezir'in hazinedarı			Taylesanizâde Tarihi, s. 140
23 Z 1201/ 6 Ekim 1787	Elhac Salih Ağa			Matbah emaneti		Taylesanizâde Tarihi, s. 226
4 L 1203/ 28 Haziran 1789	Ahmed Efendi			Başmuk atacılık		Taylesanizâde Tarihi, s. 396- 397
11 L 1203/ 5 Temmuz 1789	Arabgirizade Berber Mustafa Ağa			Sipah ağalığın a		Enverî Târîhi, c. III, s. 577, 1036
1205/ 1790- 91	Ahmed Efendi	Küçük Ruznamçeci				
19 M 1207/ 6 Eylül 1792	Ahmed Efendi	Beyhan Sultan kethüdalığı		Çavuşba şılık		III. Selim'in Rûznâmesi, s. 93, Edîb Tarihi s. 351
1792	Kocabaşzade Ahmed Paşa	Matbah eminliği, Beyhan Sultan Kethüdalığı ve Çavuşbaşıl đı		Köstend il Mutasar rıflığına		Nûrî Tarihi, s. 523
1 S 1207/ 18 Eylül 1792	Ahmed Efendi		Çavuşbaşılık	Köstend il Mutasar rıflığına		III. Selim'in Rûznâmesi, s. 97
1792-96	Abdullah Birri Efendi	Sadaret kethüdalığı			Görevleri ni layığı ile yapamadı đından sürgün	Nûrî Tarihi, s. 57-58, 134
1795	Za'imzade Sadık Mehmed Efendi	Hacegan-ı Divan-ı Hümâyûnda n olup Serdarlar Katibi ve Kethüda Katipliği				Nûrî Tarihi, s. 209-210.

29 Z 1211/ 25 Haziran 1797	Arif Efendi					BOA HAT 187/8815
1 Ş1213/ 8 Ocak 1799	Mehmed Arif Efendi	Büyük tezkireci ve Beyhan Sultan Kethüdası		Sadece Beyhan Sultan Kethüda sı	İşlerinin yoğunluğ undan tezkirecili kten alındı	Nûrî Tarihi, s. 13, 844-845
3 L 1216/ 6 Şubat 1802	Arif Efendi			Çavuşba şılık		
1217/ 1802- 3	III. Selim'in ıslahatçılarından Arabacızade İbrahim Efendi	Sadrazam Kethüdalığı ve Beyhan Sultan Kethüdalığı				Tarih-i Cevdet, s. 211
	Ahmed Cavid	III. Selim'e yakın isimlerden, Kütüphane-i Cedid-i Sultani'nin Kaimmakam lığı, Mevkufatçıl ık, Şehreminliğ i ve Anadolu Muhasebeci liği				Ahmed Cavid Bey'in Müntehabatı s. XXIX-XXX
1221-1222/ 1807	İbrahim Nesim Efendi	Sadaret kethüdalığı ve rikab-ı hümâyûn kethüdalığı			1807'de idam	Nûrî Tarihi, s. 155
3 Ca 1222/ 9 Temmuz 1807	Azmi Ahmed Efendi	Şıkk-ı Sani Defterdarı				Nûrî Tarihi, s. 154, Asım Efendi Tarihi, s. 879-924
7 M 1236/ 15 Ekim 1820	Ahmed Arif					TSMA E. 113/ 08
Evail-i B 1239/ 2 Mart 1824	Birri damadı Sâdik Efendi				ölüm	Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi, s. 288
16 B 1239/ 17 Mart 1824	Beyhan Sultan'ın isteği üzere Masraf Katibi Enveri'nin damadı olan Hâcegândan Lâz Mahmud Efendi					Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi, s. 288
4 L 1239/ 2 Haziran 1824- Sultan'ın ölümüne kadar	Lâz Mahmud Efendi	Beyhan Sultan kethüdalığı			Süvârî Mukâbele ciliğine	Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi, s. 319

4- Sultan III. Selim'in Kız Kardeşi Beyhan Sultan'ı Ziyaretleri

	Ziyaret Tarihi	Ziyaret Yeri	Ziyaret Sebebi	Kaynak
1	16 N 1205 Perşembe akşamı		İftara teşrif	Sırkatibi Ahmed Efendi Rûznâmesi s. 14
2	11 Za 1205 Çarşamba	Çırağan	Tebdilen, akabinde Beşiktaş Mevlevihane'sini ziyaret	Rûznâme, s. 26
3	14 R 1206 Cuma		Mahmutpaşa mahkemesi civarında çıkan yangının sönmesini izleyen III. Selim bir- iki saat içinde ateşin sönmesiyle Topkapı'ya geri dönmüştü.	Rûznâme, s. 54
4	8 Ş1206 Cumartesi			Rûznâme, s. 66
5	10 N 1206 Çarşamba			Rûznâme, s. 72
6	23 N 1206 Pazartesi gecesı		Padişah sahurdan sonra Beyhan Sultan Sarayı hariciyesine uğramış, sabah namazından sonra sarayına dönmüştü.	Rûznâme, s. 74
7	10 L 1206 Perşembe			Rûznâme, s. 76
8	4 Za 1206 Pazar		Şehir tebdili tarihiyle hemşiresini ziyaret ederek, akşama kadar eğlendikten sonra geri dönmüştü.	Rûznâme, s. 78
9	14 Za 1206 Çarşamba	Çırağan	Kız kardeşine tebdilen teşrif ve ardından mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 80
10	5 Z 1206 Çarşamba	Çırağan	Tebdilen Çırağan'a ardından mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 84
11	16 Z 1206 Pazar		Tebdilen	Rûznâme, s. 87
12	18 M 1207 Çarşamba	Eyüb	Tebdilen çıktığı bir gün mutad olan mahallere gittikten sonra Beyhan Sultan'ı Eyüb'de sahil sarayında bir süre ziyaret etmiş ve sonrasında gezisine devam etmişti.	Rûznâme, s. 93
13	14 Ra 1207 Salı		13 Ra 1207 Pazartesi gecesı Beyhan Sultan sarayındaki odunluğun yanması üzerine padişah ertesi günü tüm gününü kardeşinde geçirmişti.	Rûznâme, s. 103
14	21 Ra 1207 Salı		Tebdilen teşrif, akşama sarayına döndü.	Rûznâme, s. 104
15	13 R 1207 Çarşamba		Akşama kadar eğlenip	Rûznâme, s. 106
16	3 Ca 1207 Çarşamba			Rûznâme, s. 111
17	19 B 1207 Cumartesi		Akşama kadar eğlenip	Rûznâme, s. 116
18	20 B 1207 Pazar			Rûznâme, s. 116
19	23 B 1207 Çarşamba		Tebdilen	Rûznâme, s. 117
20	12 N 1207 Salı	Eyüb	İftar	Rûznâme, s. 122
21	3 Za 1207 Çarşamba	Çırağan	Tebdilen Beyhan Sultan Sahilsarayı ve mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 130
22	22 Za 1207 Çarşamba	Eyüb		Rûznâme, s. 137
23	13 M 1208 Salı	Kağıthane'de Beyhan Sultan'ın ziyafeti	Valide Sultan ve hemşiresi ile birlikte tavşanlar izlenilip, eğlenilmiş, akşam vakti mehtapta şarkılar söylenmiş ve sandal sefası yapılmıştı	Rûznâme, s. 139
24	15 M 1208 Perşembe	Çırağan	Sultaniye'ye binış yapılacakken yağmurun fazla yağmasından ötürü padişah tebdilen Çırağan Sarayı'na, akşama kadar burada eğlenilmişti.	Rûznâme, s. 139
25	17 M 1208 Cumartesi	Kağıthane	Tebdilen, Eyüb'de Beyhan Sultan Sahilsarayı'nda bulunan Valide Sultan'da kendisine katılmış ve akşama kadar halvetle aram olmuşlardı.	Rûznâme, s. 139

26	21 M 1208 Çarşamba	Çırağan	Tebdilen Çırağan Sarayı'na oradan Mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 140
27	1 Ra 1208 Pazartesi	Eyüp	Rusya Büyükelçisi Asitane'ye geldiğinde, padişah günü tebdilen gittiği Eyüb'de Beyhan Sultan Sarayı'nda geçirmişti.	Rûznâme, s. 144
28	2 Ra 1208 Salı	Sadabad	Sultan III. Selim tebdil binişi ile Sadabad'a gelmiş, Levend Çiftliği'ndeki askerler burada toplanarak talim yapmışlar ve hünelerini sergilemişler ve padişahın atıyyeler almışlardı ki valide sultan ile birlikte Beyhan Sultan da tebdilen bu gösteriye katılmış ve izlemişlerdi.	Rûznâme, s. 144
29	16 R 1208 Çarşamba	Eyüp	Akşama kadar dinlenerek ziyaret	Rûznâme, s. 150
30	6 C 1208 Çarşamba		Tebdilen	Rûznâme, s. 154
31	7 B 1208 Perşembe		Kağıdhane ve oradan Boğaz'a açılmış, sonrasında " <i>Beyhan Sultan'ın der-dest-i inşa olan Çırağan Sahilsarayında salat-ı mağribi eda birle...</i> " sarayına	Rûznâme, s. 155
32	29 B 1208 Pazar		Akşama kadar Beyhan Sultan sarayında geçirmişti.	Rûznâme, s. 160
33	21 N 1208 Pazar	Çırağan	Beyhan Sultan ile birlikte hemşiresinin yaptırdığı Çırağan Sahilsarayını gördü.	Rûznâme, s. 161
34	8 N 1208 Salı		Kardeşi Hatice Sultan'a Defterdar Burnu'nda, Beyhan Sultan'a ise Kılıç Ali mevkiinde yeniden yapılacak olan sahil sarayları yerinde gördü.	Rûznâme, s. 162-163
35	16 N 1208 Çarşamba	Eyüp	İftar yapıp gece 4'te geri döndü.	Rûznâme, s. 163
36	21 L 1208 Salı		Tebdilen	Rûznâme, s. 166
37	29 L 1208 Çarşamba	Çırağan (tahmin en)	Beyhan Sultan Sarayı'nı ziyaret ve ardından mevlevihaneyi ziyaret ederek meşayih ve fukaraya atıyyeler	Rûznâme, s. 167
38	22 Z 1208 Pazar		Günü tebdilen gittiği Beyhan Sultan Sarayı'nda geçirmişti.	Rûznâme, s. 173
39	11 S 1209 Cumartesi	Çırağan	Cumartesi günü Beyhan Sultan'a ait Çırağan Sarayı'nın inşası tamamlandığından, padişah III. Selim diğer hemşiresi Hatice Sultan ve mâbeynciler de yanında olduğu halde geceyi sarayda geçirmiş hatta pazar gününde sarayda dinlenmiş ve o geceyi de geçirdikten sonra pazartesi sabahı tebdilen Beyhan Sultan Sarayı'ndan ayrılmıştı.	Rûznâme, s. 176
40	14 S 1209 Salı		Ertesi gün Salı akşamı tekrar Beyhan Sultan Sahilsarayına gelerek geceyi burada geçirmiş, ertesi günü de mevlevihaneyi ziyaretle burada gecelemişti.	Rûznâme, s. 176
41	18 R 1209 Salı		Tebdilen	Rûznâme, s. 180.
42	19 C 1209 Pazar		Tebdilen	Rûznâme, s. 183
43	10 B 1209 Cumartesi	Çırağan	Tophaneyi ziyaretinin ardından akşama kadar eğlenilip	Rûznâme, s. 184
44	26 B 1209 Pazar	Eyüp	Padişah, Valide Sultan'ın Eyüp'te inşa ettirdiği imarette yapılan duaya katılmış, yemek yenmiş sonrasında Valide Sultan, imarethanenin hemen yanında bulunan Beyhan Sultan Sarayı'na geçmiş, padişah ise Topkapı Sarayı'na dönmüştü.	Rûznâme, s. 185
45	1 Ş 1209 Cumartesi günü		Tebdilen	Rûznâme, s. 186
46	20 Ş 1209 Perşembe	Eyüb	Tebdilen	Rûznâme, s. 187
47	14 N 1209 Cuma		Akşam iftarı	Rûznâme, s. 189
48	17 N 1209 Pazartesi	Eyüb	İkinci vakti padişah, Beyhan Sultan'ın Eyüb'de ki sahil sarayına gelmişti, bu sefer iftarda valide sultan da vardı. Baharriye'de yapılan iftardan	Rûznâme, s. 189

			sonra sahurda Beyhan Sultan Sarayı'nda yapılmıştı.	
49	12 L 1209 Cuma	Topkapı Sarayı	Beyhan Sultan Topkapı Sarayı'na misafir olmuştu.	Rûznâme, s. 190
50	21 L 1209 Pazar	Çırağan	Tebdilen Galata üzerinden Beyhan Sultan'ın Çırağan Sahilsarayı'na	Rûznâme, s. 191
51	28 Z 1209 Çarşamba	Çırağan	Tebdilen Beyhan Sultan'ı ve ardından mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 195
52	16 M 1210 Pazar			Rûznâme, s. 196
53	19 M 1210 Çarşamba		Eyüp'de yangın çıkmış ve padişah şehirde her zaman tebdil-i kıyafet ile yaptığı geziyi, yeniçerinin de yangında olması dolayısıyla terk edip, Beyhan Sultan Sahilsarayı'na gitmişti.	Rûznâme, s. 196
54	18 S 1210 Çarşamba		Beyhan Sultan Sahilsarayı ve ardından mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 198
55	4 R 1210 Cumartesi /18 Ekim 1795	Eyüb		Rûznâme, s. 200-201
56	8 R 1210 Çarşamba / 22 Ekim 1795	Çırağan	Beyhan Sultan'ın Çırağan'daki sahil sarayına gelmiş ancak Sultan'ın Eyüb'de olduğu anlaşılınca buradan mevlevihaneyi ziyarete gitmişti.	Rûznâme, s. 201
57	2 Ca 1210 Cumartesi	Eyüb	Beyhan Sultan "mizaçsız" yani hasta olduğundan, padişah ikinci öncesi hemşiresini ziyaret ederek hatırını sormuştu.	Rûznâme, s. 203
58	19 Ca 1210 Salı			Rûznâme, s. 204
59	3 C 1210 Salı		Tebdilen	Rûznâme, s. 205
60	27 B 1210 Pazar			Rûznâme, s. 209
61	19 L 1210 Çarşamba		Tebdilen Beyhan Sultan Sahilsarayı ve ardından mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 216
62	21 S 1211 Çarşamba		Beyhan Sultan Sahilsarayında akşama kadar süren ziyaret	Rûznâme, s. 228
63	4 R 1211 Çarşamba		Beyhan Sultan'ın ziyaretinden sonra Mevlevihane ziyareti	Rûznâme, s. 231
64	25 Ş 1211 Çarşamba		Tebdilen	Rûznâme, s. 242
65	17 N 1211 Çarşamba		İftardan sonra Beyhan Sultan'ı ziyarete gitmiş ve ancak saat beşte sarayına dönmüştü.	Rûznâme, s. 244
66	11 Za 1211 Pazartesi	Eyüb	Ziyaret	Rûznâme, s. 248
	12 Za 1211 Salı		<i>"Mâbeyn-i Hümâyûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif ve ahşâma dek ârâm buyurulup ahşâma tebdil piyâdesiyle derûn halvete teveccüh ve gice cedvel-i sim'de piyâde ile geşt ü güzâr ve sâz ile mehtâb buyuruldu."</i>	Rûznâme, s. 249
	13 Za 1211 Çarşamba		Mâbeyn-i Hümâyûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif	Rûznâme, s. 249-250
	15 Za 1211 Cuma		Mâbeyn-i Hümâyûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif	Rûznâme, s. 249-250
	17 Za 1211 Pazar		Mâbeyn-i Hümâyûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif	Rûznâme, s. 249-250
	18 Za 1211 Pazartesi		Mâbeyn-i Hümâyûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif	Rûznâme, s. 249-250
	20 Za 1211 Çarşamba		Mâbeyn-i Hümâyûnları olan Beyhan Sultan Sâhilsarâyı'nı teşrif ve 10 günden sonra 21 Zilkade 1211 Perşembe günü Beşiktaş Saraylarına dönüş	Rûznâme, s. 249-250
67	4 Z 1211 Çarşamba		İstanbul'u tebdilen gezdikten sonra günü akşam sarayına dönene kadar, Beyhan Sultan sarayında dinlenerek geçirdi.	Rûznâme, s. 251
68	19 S 1212 Cumartesi	Eyüb	Tebdilen Galata'dan Eyüb'e inerek	Rûznâme, s. 256
69	22 Ca 1212 Pazar	Eyüb	Tebdilen	Rûznâme, s. 264

70	2 Ş 1212 Cumartesi	Kadırga Sarayı?	Beyhan Sultan teşrif ve ahşama dek eğlenilüb avdet buyuruldu	Rûznâme, s. 268
71	21 N 1212 Cuma		İftardan sonra Beyhan Sultan sarayına ziyaret ile padişah sabah beşte kendi sarayına geri döndü.	Rûznâme, s. 271
72	19 Za 1212 Cumartesi	Eyüb	Mutad ziyareti akşama kadar sürmüştü.	Rûznâme, s. 275
73	8 Z 1212 Perşembe		Yeniden inşasına karar verilen Eyüb Sultan Camii'ni ziyaret eden padişah dönüşte hemşiresine kısa bir ziyarette bulunmuştu.	Rûznâme, s. 277
74	6 M 1213 Çarşamba		Beyhan Sultan Sahilsarayına gelen padişah ardından Bahariye'ye geçmişti.	Rûznâme, s. 280
75	3 S 1213 Salı	Çırağan	Hemşiresini ziyaret eden Sultan buradan Beşiktaş'a mâbeyne geçmişti.	Rûznâme, s. 282
76	6 Ra 1213 Cumartesi	Eyüp	Sultan rahatsız olduğundan padişah ziyaretine gelmiş hatırımı sorup Eyüp Sultan'a geçmişti.	Rûznâme, s. 284
77	10 Ra 1213 Çarşamba	Çırağan	Çırağan Sarayı'na uğramış ancak hemşiresi Eyüp'te olup Çırağan boş olduğundan buradan mevlevihaneyi ziyarete gitmişti.	Rûznâme, s. 285
78	23 Ra 1213 Salı	Çırağan	Tebdil binışı vesilesiyle gidilmiş buradan mevlevihaneye geçilmişti.	Rûznâme, s. 287
79	1 R 1213 Çarşamba	Çırağan	Beyhan Sultan Eyüp'te ki sahil sarayında olmasına rağmen, Sultan III. Selim hemşiresine ait Çırağan Sarayı'na Valide Sultan ile birlikte gitmişti. Padişahın bundan sonra ayın yirmi beşine kadar Çırağan'da kaldığı anlaşılmaktadır.	Rûznâme, s. 287-289
80	27 Ş 1213 Pazar	Eyüp	İkindiden sonra Eyüp'te Beyhan Sultan'ın ziyareti	Rûznâme, s. 297
81	10 L 1213 Cumartesi		1213 yılının Ramazan ayında Bosna valisi Silahdâr Mustafa Paşa'nın vefatı nedeniyle hemşiresine taziye ziyareti	Rûznâme, s. 301
82	19 Ra 1214 Çarşamba		Tebdilen şehir gezisine çıkan sultan, bir müddet Beyhan Sultan sarayında dinlenmişti.	Rûznâme, s. 312
83	7 Z 1214 Perşembe		Şehir tebdili sonrası Beyhan Sultan Sarayı'nı ziyaret	Rûznâme, s. 327
84	8 S 1215 Pazartesi	Tersane Bağçesi	Tersane'ye giden padişah, sonrasında da akşama kadar Tersane Bağçesi Sahilsarayında oturan hemşiresi Beyhan Sultan'ı ziyaret etmişti.	Rûznâme, s. 331
85	24 Ra 1215 Cuma	Tersane Bağçesi	Tersane Bağçesinde mukime hemşiresine	Rûznâme, s. 335
86	17 Ş 1215 Cumartesi		Tebdilen	Rûznâme, s. 343
87	7 R 1216 Pazartesi		Tebdilen	Rûznâme, s. 356
88	2 C 1216 Cumartesi	Tersane Bağçesi	Tersaneye gelen padişah, kız kardeşi Beyhan Sultan'ı ziyaret etmişti.	Rûznâme, s. 360-361
89	9 C 1216 Cumartesi	Eyüp	Beyhan Sultan Sarayı'nda kimse olmadığı sırada tebdil binışı vesilesiyle buraya gelip akşama kadar kalmıştı.	
90	16 B 1216 Pazar günü		Tebdilen	Rûznâme, s. 364
91	17 N 1216 Çarşamba		Tebdilen	Rûznâme, s. 366
92	26 L 1216 Pazartesi		Tebdilen	Rûznâme, s. 370
93	16 Za 1216 Pazar		Beyhan Sultan'ın ile birlikte kardeşine yeni yapılan sarayı gezmişti.	Rûznâme, s. 371
94	26 Z 1216 Perşembe		Tebdilen Beyhan Sultan Sarayı'na akşama kadar süren ziyaret	Rûznâme, s. 373
95	7 Ra 1217 Çarşamba		Tebdilen Beyhan Sultan Sarayı'na akşama kadar süren ziyaret	Rûznâme, s. 378
96	30 Ra 1217 Pazar		Tebdilen Beyhan Sultan Sarayı'na akşama kadar süren ziyaret	Rûznâme, s. 382

97	17 Ca 1217 Çarşamba		Yağmurlu bir gün olup şehir tebdiline çıkan padişah, sonrasında akşama kadar Beyhan Sultan Sarayına ziyarette bulunmuştu.	Rûznâme, s. 383
98	10 Ş 1217 Pazartesi		Tebdilen kardeşini sarayında ziyaret etmişti.	Rûznâme, s. 389
99	22 Ca 1217 Pazartesi	Mehmed Paşa Kasrı	Sultan III. Selim, askerlerin atışlarından sonra Beyhan Sultan tarafından gönderilen tavşanları izleyerek eğlenmişti.	Rûznâme, s. 384.
100	11 L 1217 Perşembe		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 114-115
101	11 Za 1217 Cumartesi		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 116
102	15 M 1218 Cumartesi		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 120
103	26 S 1218 Perşembe		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 122
104	14 Ra 1218 Pazartesi		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 124
105	29 Ra 1218 Salı		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 125
106	4 R 1218 Cumartesi	İzzetâbâd Kasrı	Padişah Beyhan Sultan tarafından gönderilen tavşanları izlemişti.	Saray Günlüğü, s. 125
107	29 R 1218/ 18 Ağustos 1803 Çarşamba gecesi		Beşiktaş'ta bulunan padişah III. Selim, yangını izlemek için önce deniz yoluyla Kazasker Mollacık Arapzade'nin evine gelmiş, ancak yangının bu yapıyı da tehdit etmesi üzerine kardeşi Beyhan Sultan'ın Sarayı'na gelerek yangını takip etmiş ancak ertesi gün öğlen vakti yangının söndürüldüğü haberi üzerine sarayına geri dönmüştü.	Saray Günlüğü, s. 75, 127
108	20 Ca 1218 Çarşamba		Tebdil ziyareti akabinde	Saray Günlüğü, s. 128
109	29 Ca 1218 Cumartesi		Tebdil binişi sonrasında	Saray Günlüğü, s. 129
110	2 C 1218 Pazartesi		Tebdilen vaktini akşama kadar Beyhan Sultan Sarayı'nda geçirmişti.	Saray Günlüğü, s. 129
111	4 Ş 1218 Cumartesi		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 133
112	13 N 1218 Pazartesi		Tebdilen, Beyhan Sultan'ın validesi Adilşâh Sultan'ın vefatı sebebiyle taziye ziyareti	Saray Günlüğü, s. 28-29, 135
113	22 N 1218 Çarşamba		Kardeşinin sarayına uğramış ancak iftara kalmamıştı.	Saray Günlüğü, s. 136
114	17 Za 1218 Çarşamba		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 140
115	27 Za 1218 Pazar günü		Şehir tebdilinden sonra	Saray Günlüğü, s. 143
116	3 S 1219 Pazar		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 146
117	17 S 1219 Pazar		Valide Sultan Beyhan Sultan'ın misafiri olduğu esnada Sultan III. Selim de gününü Beyhan Sultan Sahilsarayı'nda geçirmişti.	Saray Günlüğü, s. 147
118	8 Ra 1219 Cumartesi		Padişah, mâbeynden sonra kayıkla Beyhan Sultan Sarayı'na geçmişti ki bu sırada Valide Sultan da oradaydı.	Saray Günlüğü, s. 149
119	15 Ra 1219 Pazartesi		Tebdil binişi sebebiyle kayıkla İzzet Paşa Kasrı'na gelmiş, " <i>Beyhan Sultan serdâbında ve kasırdaki eğlenilüp</i> ", Beşiktaş Sarayı'na geri dönmüştü.	Saray Günlüğü, s. 151
120	2 Ca 1219 Çarşamba		Tebdilen, akşama kadar Beyhan Sultan Sahilsarayı'na ziyaret	Saray Günlüğü, s. 152
121	21 Ca 1219 Pazartesi		Padişah tebdilen yine İzzet Paşa köşküne gelmiş, hava yağmurlu olduğundan akşama kadar Beyhan Sultan Sahilsarayında eğlenilmişti.	Saray Günlüğü, s. 153
122	27 C 1219 Salı		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 156
123	17 B 1219 Pazar		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 158
124	26 Ş 1219 Perşembe		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 160
125	22 L 1219 Çarşamba		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 165

126	20 Za 1219 Çarşamba		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 166
127	17 M 1220 Çarşamba		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 169
128	8 S 1220 Çarşamba		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 171
129	10 Ra 1220 Cumartesi			Saray Günlüğü, s. 173
130	5 Ş 1220 Pazartesi			Saray Günlüğü, s. 182
131	27 Ş 1220 Salı		Şehir tebdilinden sonra	Saray Günlüğü, s. 183
132	12 L 1220 Perşembe			Saray Günlüğü, s. 187
133	13 Za 1220 Pazar			Saray Günlüğü, s. 189
134	26 Za 1220 Cumartesi		Şehir tebdilinden dönerken kısa bir müddet ziyaret	Saray Günlüğü, s. 190
135	1 Z 1220 Perşembe		Şehir tebdilinden sonra " <i>kethudâ beyi görüp ba'zı husûsât müzâkere buyurulmağ için</i> " Beyhan Sultan Sarayı'na gitmişti.	Saray Günlüğü, s. 190
136	18 Z 1220 Pazar			Saray Günlüğü, s. 191
137	17 M 1221 Pazar		Tebdilen	Saray Günlüğü, s. 193
138	30 M 1221 Cumartesi			Saray Günlüğü, s. 194
139	14 Ra 1221 Pazartesi			Saray Günlüğü, s. 197
140	27 Ra 1221 Pazar		Bağ kasrında tebdil binışı vesilesiyle davet edilmiş olan Sultan, burada ata binmiş, kethüdaları ve Vezir İbrahim Efendi'nin sazandeleriyle fasıl yapılmış ve Beyhan Sultan'ın hazırladığı yemekler yenildikten sonra dönüş gerçekleşmişti.	Saray Günlüğü, s. 198-199

5- Beyhan Sultan'ın 1235-1236/ 1820-1821 yılı gelir ve giderleri

Kaynak: TSMA E. 113/08

1235 Senesi Cemâziyelahir guresinden 1236 Senesi Cemâziyelahir gayetine değin 13 aylık masârifâtı (16 Mart 1820/ 3 Nisan 1821)

TARİH	TUTAR	Aylık Toplam (kuruş)	MASRAFLAR	Tutar (kuruş)
1 C 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
7 C 1235	2315		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 cemâziyelevvel	
12 C 1235	30000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
18 C 1235	826		Paris'e gönderilen sâatin masârfı	
		36.141		
1 B 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
3 B 1235	2403		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 cemâziyelahir	
4 B 1235	3000		Yağlıkçı Hamdullah Ağa'ya teslim	
12 B 1235	1458		Eyüb sâhilsarây-ı âlileriyle Çiftesarây-ı âlilerinde tamîr olunan bazı mahallerin tekmiî masârfı	
12 B 1235	2000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
27 B 1235	1000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
		12.861		
1 Ş 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
3 Ş 1235	2433		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 receb	
5 Ş 1235	500		Francâla masârfı için kethüdây-ı alileri efendi hazretleri taraflarına teslim	
9 Ş 1235	19000		Mînâkârî pûrlanta ...sının behâsı kuyumcu İstefan'a teslim	
9 Ş 1235	1500		Patiska üzerine pullu işleme top 1	
18 Ş 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
29 Ş 1235	5500		1 aded mücevher fincan zarfı behâsı	
		34.933		
1 N 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
3 N 1235	2686		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 şaban	
6 N 1235	1600		Patiska üzerine pullu işleme top 1	
6 N 1235	1100		Yapağı çiçekli güniz? şâl	
10 N 1235	5000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
12 N 1235	3208		Etibbâ kullarına yıllık behâ	
		16.593		
1 L 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
9 L 1235	5032,5		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 ramazan-1 şerif	
12 L 1235	2500		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
21 L 1235	500		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
25 L 1235	7473,5		Berây-1 hatab behâ	
25 L 1235	7634		Berây-1 kömür behâ	
		26.140		

1 Za 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 Za 1235	1441		Hasköylü Karabet dülbentekiye teslim	
7 Za 1235	2657		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 şevval	
19 Za 1235	1000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
23 Za 1235	255		Atlas behâsı zirâ' 36,5	
Za 1235	376		Sarây ve sâhilsarây-1 âlilerinin evkâf icâreleri 1234 senesine mahsûben	
			İcâre-i sarây-1 âli Lalelu vakf-1 şerîfi sene 1234	80
			İcâre-i sarây-1 âli an vakf-1 Beşîr Ağa sene 1234	15
			İcâre-i sarây-1 âli an vakf-1 Zeyneddin sene 1234	3
			İcâre-i sarây-1 âli an vakf-1 Hayreddin sene 1234	4,5
			İcâre-i sarây-1 âli an vakf-1 Mahmud Paşa sene 1233	25,5
			İcâre-i sarây-1 âli an vakf-1 Özi? Bahaddin sene 1234	2
			İcâre-i sâhilsarây-1 Bebek an vakf-1 Fatıma Hanım sene 1234	111
			İcare-i sâhilsarây-1 Bebek an vakf-1 Hüseyin Bey sene 1234	12
			İcare-i sâhilsarây-1 Bebek an vakf-1 vekilharç Ali Ağa sene 1234	3
			İcare-i mâ-i lezîz an vakf-1 valide sultan sene 1234	30
			İcare-i sâhilsarây-1 Eyüb an vakf-1 şerîf Şâh Sultan sene 1234	90
		8.729		
			Teşrif-i Hümâyûn vukû'unda alınan mücevherât ve eşyâ-yı sâire	
	79949		Mühürdâr Ali Efendi kulları marifetiyle ahz buyurdıkları mücevherât ve eşyâ-yı sâire	
	48056		Hacadur kulları marifetiyle ahz buyurdıkları mücevherât ve eşyâ-yı sâire	
	4550		Çiftler için nakden	
	115		Kılârcı ve yamâğı ve uşâğına an yed-i vekilharç	
	6000		Okmeydânı için nakden	
		138.670		
1 Z 1235	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 Z 1235	9185		Okmeydânı'na teşriflerini kethüdây-1 aliyeleri efendi hazretleri marifetiyle alınan eşyâ	
3 Z 1235	2417		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 zilcade	
6 Z 1235	2000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
15 Z 1235	3000		Yağlıkçı Hamdullah Ağa'ya teslim	
15 Z 1235	1900		Alâcamescid tekkesinin çeşmesi yolunun tecdîdi ve haziresinin tamîri masârîfi	
25 Z 1235	1000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
		22.502		
1 M 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 M 1236	2000		1 çift araba bârgirleri behâsı	
1 M 1236	2725		Masârif-1 matbah-1 seniyye mâh-1 zilhicce	
10 M 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
22 M 1236	10000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
23 M 1236	150		1 tob kılâbdân çitârî	

23 M 1236	100		1 tob kılabdân çitârî	
		11.975		
1 S 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 S 1236	2884,5		Masârif-ı matbah-ı seniyye mâh-ı muharrem	
1 S 1236	5000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 S 1236	1000		Küçük Arslan terzi Todori'ye teslim	
		11.884,50		
1 Ra 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
5 Ra 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
5 Ra 1236	3243,5		Masârif-ı matbah-ı seniyye mâh-ı saferül-hayr	
9 Ra 1236	9696		Bebek sâhilsarây-ı âlilerinde teşrif-i hümâyûndan mukaddemce tamir olunan mahallerin tekmil masârîfî Nikoli kalfa marifetiyle	
21 Ra 1236	2000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
21 Ra 1236	462			
		21.401,50		
1 R 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 R 1236	109,5		Bebek sâhilsarây-ı âlilerinde tamir olunan su yolu masârîfî	
1 R 1236	2765,5		Masârif-ı matbah-ı seniyye mâh-ı rebiülevvel	
7 R 1236	5000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
19 R 1236	26945		Eyüp sâhilsarây-ı âlilerinde tanzîm olunan oda ve yol ve sair ebniyenin tekmil masârîfî Nikoli kalfa marifetiyle	
23 R 1236	380		1 tulûm serü? kürk behâsı	
28 R 1236	3400		Bâ emr-i âlî 17 yasdık behâsı yağlıkcı Ömer Ağa'ya teslim	
29 R 1236	1100		1 aded fermâyeş şâl behâsı	
		42.700		
1 Ca 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
3 Ca 1236	2480,5		Masârif-ı matbah-ı seniyye mâh-ı rebiülahir	
11 Ca 1236	3000		2 tahta samûr nâfe kürk behâsı	
11 Ca 1236	7500		Tanzîm olunan 1 aded pûrlanta toblu behâsı	
13 Ca 1236	2000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
13 Ca 1236	5500		7 yasdık 3 mak'ad behâsı yağlıkcı Ömer Ağa'ya teslim	
23 Ca 1236	300		2 tob telli Selimiye	
23 Ca 1236	200		2 tob telli Selimiye	
23 Ca 1236	80		2 tob telsiz Selimiye	
		24.060,50		
1 C 1236	3000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
1 C 1236	2405		Masârif-ı matbah-ı seniyye mâh-ı cemâziyelevvel	
11 C 1236	4000		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
15 C 1236	487,5		Düz beyaz buhûrî şâl zira 6,5	
18 C 1236	1500		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
23 C 1236	2500		Nakden hâk-pâ-yı devletlerine takdîm olunan	
		13.892,50		

GELİRLER VE MİKDARLARI			
TARİH	TUTAR	TOPLAM	GELİR CİNSİ
1 C 1235	1200657		Ba'del-hesâb 1 kıta tahvîl kulları mûcibince
3 C 1235	5000		Fâ'iz-i mukâta'a-i Enderusa- taksit-i evvel sene 1235
3 C 1235	5000		Fâ'iz-i mukâta'a-i Kartene- taksit-i evvel sene 1235
13 C 1235	15000		Fâ'iz-i mukâta'a-i Seferihisar- taksit-i evvel sene 1235
29 C 1235	3375		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i emti'a- taksit-i râbi sene 1234
		1.229.032	
29 C 1235	2500		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i duhân- taksit-i sâlis sene 1234
29 C 1235	1250		Fâ'iz-i hâss-ı mukâta'a-i enfiye- taksit-i sâni sene 1234
29 C 1235	375		Fâ'iz-i hâss-ı rusûm-ı kahve- taksit-i râbi sene 1234
3 B 1235	25000		Fâ'iz-i mukâta'a-i Mihaliç- taksit-i evvel sene 1235
3 B 1235	22500		Fâ'iz-i mukâta'a-i Cisir-i Ergene- taksit-i evvel sene 1235
		1.280.657	
3 N 1235	25000		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Mihaliç sene 1235
3 N 1235	20000		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Cisir-i Ergene sene 1235
5 N 1235	5350		Fâ'iz-i mukâta'a-i Arkadya- taksit-i evvel sene 1235
3 L 1235	5000		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Kartene sene 1235
3 L 1235	11200		Fâ'iz-i mukâta'a-i emlâk-i hümâyûn- taksit-i evvel sene 1235
		1.347.207	
3 L 1235	5150		Fâ'iz-i mukâta'a-i Kalamete- taksit-i evvel sene 1235
3 L 1235	20000		Fâ'iz-i mukâta'a-i Şehirköyü- taksit-i evvel sene 35
7 L 1235	3375		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i emti'a- taksit-i evvel sene 1235
7 L 1235	2500		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i duhân- taksit-i râbi sene 1234
7 L 1235	1250		Fâ'iz-i hâss-ı mukâta'a-i enfiye- taksit-i sâlis sene 1234
		1.379.482	
7 L 1235	375		Fâ'iz-i hâss-ı rusûm-ı kahve- taksit-i evvel sene 1235
9 Za 1235	15000		Fâ'iz-i tekml-i mukâta'a-i Seferihisar sene 1235
6 Z 1235	5000		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Enderusa sene 1235
6 Z 1235	5350		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Arkadya sene 1235
6 Z 1235	22000		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Şehirköyü sene 1235
		1.427.207	
13 Z 1235	11200		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i emlâk-ı hümâyûn sene 1235
17 M 1236	3375		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i emti'a- taksit-i sâni sene 1235
17 M 1236	2500		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i duhân- taksit-i evvel sene 1235
17 M 1236	1250		Fâ'iz-i hâss-ı mukâta'a-i enfiye- taksit-i râbi sene 1234
17 M 1236	375		Fâ'iz-i hâss-ı rusûm-ı kahve- taksit-i sâni sene 1235
		1.445.907	
5 S 1236	15500		Fâ'iz-i tekml-i çiftlik-i Bâşe Yiğit der-kazâhây-ı Cisir-i Ergene sene 1235
7 S 1236	5150		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Kalamete sene 1235
15 S 1236	35000		Tekmîl-i fâ'iz-i mukâta'a-i Amasya sene 1236
29 S 1236	3375		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i emti'a- taksit-i sâlis sene 1235
29 S 1236	2500		Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i duhân- taksit-i sâni sene 1235
		1.507.432	
29 R 1236	1250		Fâ'iz-i hâss-ı mukâta'a-i enfiye- taksit-i evvel sene 1235
29 R 1236	375		Fâ'iz-i hâss-ı rusûm-ı kahve- taksit-i sâlis sene 1235
11 C 1236	21500		Tekml-i fâ'iz-i mukâta'a-i Tokat sene 1236
11 C 1236	12500		Tekml-i fâ'iz-i mukâta'a-i Girid sene 1236
11 C 1236	25000		Fâ'iz-i peşin mukâta'a-i Mihaliç sene 1236
11 C 1236	14000		Fâ'iz-i peşin mukâta'a-i Şehirköy sene 1236

11 C 1236	13500		Fâ'iz-i peşin mukâta'a-i Cısr-i Ergene sene 1236
		1.595.557	
		-422.483	1235 senesi mâh-ı cemâziyelahir gûresinden 1236 senesi cemâziyelahir gâyetine gelinceye değin 13 aylık masârifât-ı seniyyeleri varidât-ı aliyyelerinden fer u nihâde ve tenzîl olunduktan sonra sahîhü'l-bâki yalnız 11 yük 73.074 guruş
		1.173.074	
			İcmal-i Masârifât- Seniyye
		36.141	Masârifât-ı seniyye der şehr-i cemâziyelahir sene 1235
		12.861	Masârifât-ı seniyye der şehr-i receb sene 1235
		34.933	Masârifât-ı seniyye der şehr-i şaban sene 1235
		16.593	Masârifât-ı seniyye der şehr-i ramazan-ı şerif sene 1235
		26.140	Masârifât-ı seniyye der şehr-i şevval sene 1235
		8.729	Masârifât-ı seniyye der şehr-i zilkade sene 1235
		138.670	Teşrif-i hümâyûnda olan masârifât der şehr-i zilkade sene 1235
		22.502	Masârifât-ı seniyye der şehr-i zilhicce sene 1235
		11.975	Masârifât-ı seniyye der şehr-i muharremül-haram sene 1236
		11.884,50	Masârifât-ı seniyye der şehr-i saferül-hayr sene 1236
		21.401,50	Masârifât-ı seniyye der şehr-i rebiülevvel sene 1236
		42.700	Masârifât-ı seniyye der şehr-i rebiülahir sene 1236
		24.060,50	Masârifât-ı seniyye der şehr-i cemâziyelevvel sene 1236
		13.892,50	Masârifât-ı seniyye der şehr-i cemâziyelahir sene 1236
		422.483	
İcmâl-i Vâridât-ı Seniyye			
TARİH	TUTARI	TOPLAM	AÇIKLAMA
		10.000	1-Fâ'iz-i mukâta'a-i Enderusa sene 1235
3 C 1235	5000		Taksit-i evvel
6 Z 1235	5000		Tekmîl-i fâ'iz
		10.000	2- Fâ'iz-i mukâta'a-i Kartene sene 1235
3 C 1235	5000		Taksit-i evvel
3 L 1235	5000		Tekmîl-i fâ'iz
		30.000	3- Fâ'iz-i mukâta'a-i Seferihisar sene 1235
13 C 1235	15000		Taksit-i evvel
9 Z 1235	15000		Tekmîl-i fâ'iz
		50.000	4- Fâ'iz-i mukâta'a-i Mihaliç sene 1235
3 B 1235	25000		Taksit-i evvel
3 L 1235	25000		Tekmîl-i fâ'iz
		42.500	5- Fâ'iz-i mukâta'a-i Cısr-i Ergene sene 1235
3 Ş 1235	22500		Taksit-i evvel
3 L 1235	20000		Tekmîl-i fâ'iz
		10.700	6- Fâ'iz-i mukâta'a-i Arkadya sene 1235

5 L 1235	5350		Taksit-i evvel
6 Z 1235	5350		Tekmîl-i fâ'iz
		22.400	7- Fâ'iz-i mukâta'a-i emlâk-ı hümâyûn sene 1235
3 L 1235	11200		Taksit-i evvel
13 Z 1235	11200		Tekmîl-i fâ'iz
		10.300	8- Fâ'iz-i mukâta'a-i Kalamete sene 1235
3 L 1235	5150		Taksit-i evvel
7 S 1236	5150		Tekmîl-i fâ'iz
		42.000	9- Fâ'iz-i mukâta'a-i Şhirköyü sene 1235
3 L 1235	20000		Taksit-i evvel
6 Z 1235	22000		Tekmîl-i fâ'iz
		15.500	10- Fâ'iz-i çiftlik-i Bâşe Yiğit der kazâhây-ı Cısr-i Ergene sene 1235
5 S 1236	15500		Tekmîl-i fâ'iz
		35.000	11- Fâ'iz-i mukâta'a-i Amasya sene 1236
15 S 1236	35000		Tekmîl-i fâ'iz
		21.500	12- Fâ'iz-i mukâta'a-i Tokad sene 1236
11 C 1236	21500		Tekmîl-i fâ'iz
		12.500	13- Fâ'iz-i mukâta'a-i Girid sene 1236
11 C 1236	12500		Tekmîl-i fâ'iz
		25.000	14- Fâ'iz-i mukâta'a-i Mihaliç sene 1236
11 C 1236	25000		Fâ'iz-i peşin
		13.500	15- Fâ'iz-i mukâta'a-i Cısr-i Ergene sene 1236
11 C 1236	13500		Fâ'iz-i peşin
		14.000	16- Fâ'iz-i mukâta'a-i Şhirköyü sene 1236
11 C 1236	14000		Fâ'iz-i peşin
		13.500	17- Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i emti'a an itibar-ı mart
29 C 1235	3375		Taksit-i râbi sene 1234
7 L 1235	3375		Taksit-i evvel sene 1235
17 M 1236	3375		Taksit-i sâni sene 1235
29 R 1236	3375		Taksit-i sâlis sene 1235
		10.000	18- Fâ'iz-i hâss-ı gümrük-i duhân an itibar-i haziran
29 C 1235	2500		Taksit-i sâlis sene 1234
7 L 1235	2500		Taksit-i râbi sene 1234
17 M 1236	2500		Taksit-i evvel sene 1235
29 R 1236	2500		Taksit-i sâni sene 1235
		5.000	19- Fâ'iz-i hass-ı mukâta'a-i enfiye an itibar-ı teşrîn-i evvel
29 C 1235	1250		Taksit-i sâni sene 1234
7 L 1235	1250		Taksit-i sâlis sene 1234

17 M 1236	1250		Taksit-i râbi sene 1234
29 R 1236	1250		Taksit-i evvel sene 1235
		1.500	20- Fâ'iz-i hâss-ı rusûm-ı kahve an itibar-ı mart
29 C 1235	375		Taksit-i râbi sene 1234
7 L 1235	375		Taksit-i evvel sene 1235
17 M 1236	375		Taksit-i sâni sene 1235
29 R 1236	375		Taksit-i sâlis sene 1235
		394.900	

6- Beyhan Sultan'ın 1824 yılında vefatı ile geriye kalan borçları

Kaynak: TSMA D. 5226/0002.

	Beyhan Sultan'ın borçlu olduğu kimseler	Miktarı	Ödenen Kısmı
1	Vekilharıcı Mehmed Salih Ağa	4.041,5	4.041,5
2	Esbak masrafı, Ahmed Efendi	1.082,5	
3	Nakkaş	428	428
4	Neccar kalfası Yağcıoğlu	15.087	7.500
5	Cevahirci Payanoğlu Kevork'un yetimleri	4.038	1.000
6	Dülbendci Haskedil Anton zımmi	2.318	800
7	Cami imamı hafız es-Seyyid Halil Efendi	600	300
8	Bağcivan oğlu Dimitri zımmi	249	200
9	Hintocu Yani zımmi	1066	400
10	Tophaneli kayıkçı Hüseyin usta	110	50
11	Arnabudköylü Küçük Yorgi zımmi	744	244
12	Arnabudköylü Toma zımmi	1.853,5	500
13	Meremmatçı Yorgi zımmi	155	55
14	Agos yaldızcı zımmi	250	100
15	Bağcivan oğullarının karındaşı Kati zımmi	155	80
16	Edirne kapusunda keresteci Sotoris zımmi	23.966	7.500
17	Eczacı Feranes?	1.195	400
18	Kaşıkçı Hanında şalcı Zehar zımmi	8.536	2.000
19	Yağlıkcı Hamdullah Ağa	1.550	1.500
20	Saçakçı yahudi	606	400
21	Fazlı Paşa'da Küçük Arslan derzi zımmi	652,5	389
22	Fazlı Paşa'da Şahan derzi	1.990	700
23	Derzi Arslan oğlu Niko zımmi	1.975	500
24	Şarabdar zımmi	78	78
25	Dülger kalfası Toros zımmi	234	134
26	Eyüb Sarayı bekçisi Mustafa	239	239
27	Su yolcu Osman	340	50
28	Esbak masrafı, Ahmed Efendi'nin 2. talebi	4.500	2.500
29	Şarabdar ve Artin zımmi	78	78
30	Bağcivan İsmar zımmi	77,5	77,5
31	Dülbendci Keyork zımmi	162	70
32	Teberdar Mehmed	24	24
33	Sabık vekilharıcı Salih Efendi, ebniyeden	34.112	22.000
34	Eyüb Sarayı suyolcusu Mehmed	225	100
35	Sandal bezistanında Dimitri zımmi	420	200
36	Boğcacı Ferti zımmi	907,5	400
37	Teberdar İsmail	247	247
38	Bağ bekçisi Ahmed	1.050	1.050
39	Sabık vekilharıcı Salih Efendi'nin ücret-i kayık ve masarıfat-ı sairesi ve ecr-i misli	2.000	750
40	Dülger kalfası Menyal zımminin yevmiyesi, bedel-i ecr-i misli	1.000	500
41	Teberdarlar kethüdası	1.015	1.015

42	Vezir hanında saatçi Serdiye zımmi	1.800	250
43	Meremmatçı zımmi	1.350	350
44	Teberdar İsmail	411	205,5
45	Arabacı Ali	160	
46	Teberdar Uzun Ali	284,5	
47	... Reşid	600	300
48	Şalcı es-Seyyid Ahmed	250	200
49	Keresteci Vasil zımmi	296	150
50	Boğcacı Togos zımmi	720,5	100
51	Teberdar Mustafa'ya ihsan	75	50
52	Boğcacı	839	150
53	Boğcacı Eseyru? zımmi	922,5	150
54	İşci zımmi	1.550	400
	TOPLAMLAR	130.115,5	61.005,5

7- Beyhan Sultan'a ait masraf kaydı örneği

Kaynak: TSMA E. 98/04 (Ra 1228/Mart 1813)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

مصادفات سینه در شهر ریح اولون واجیب

نقداً خاکبای و وزیرنه تقدیم اولان	۵۶۱	۴۰۰۰
مصارف معین سینه ما و صغر الخیر	۰۴۶	۴۹۰۰
وردون همایون نزه سببه کلوزن باش معاصی شکر افایه	۰۹۶	۴۵۰۰
مارچیلی نالسیبا عدد سلا او انسی قولدی معقیبینه	۱۱۶	۱۸۰۰
مچورون براسله او انسی قولدی معقیبینه	۱۱۶	۲۰۰۰
نقداً خاکبای و وزیرنه تقدیم اولان	۱۵۰	۱۵۰۰
یاقونکی زمرونی مچورون براسله	۲۴۱	۱۵۰۰۰
مچورون مچاقف براسله	۲۴۱	۱۶۵۰۰
طلو انسه غلوم براسله	۲۷۱	۱۶۰۰
		۹۸۴۰۰

یاقونکی زمرونی مچورون براسله

دجه مشروطه اوره

اشبو بیلک ایکینوز کیری سکر سنم ماه بیس اولور مصارفاتنا عین بر وجه بانده یاکنوز سکر بیلک ایکینوز ایکی کوز عرونی صرف او انسی بنهلف اخذ اولونوب هبسن محاسبده حسابنر محسین اولون ایکن اشبو کوزن نمبر اولونوب مرسوم بینه اعطا اولورک

TSMA-E 98/4 1

TSMA.E.0098

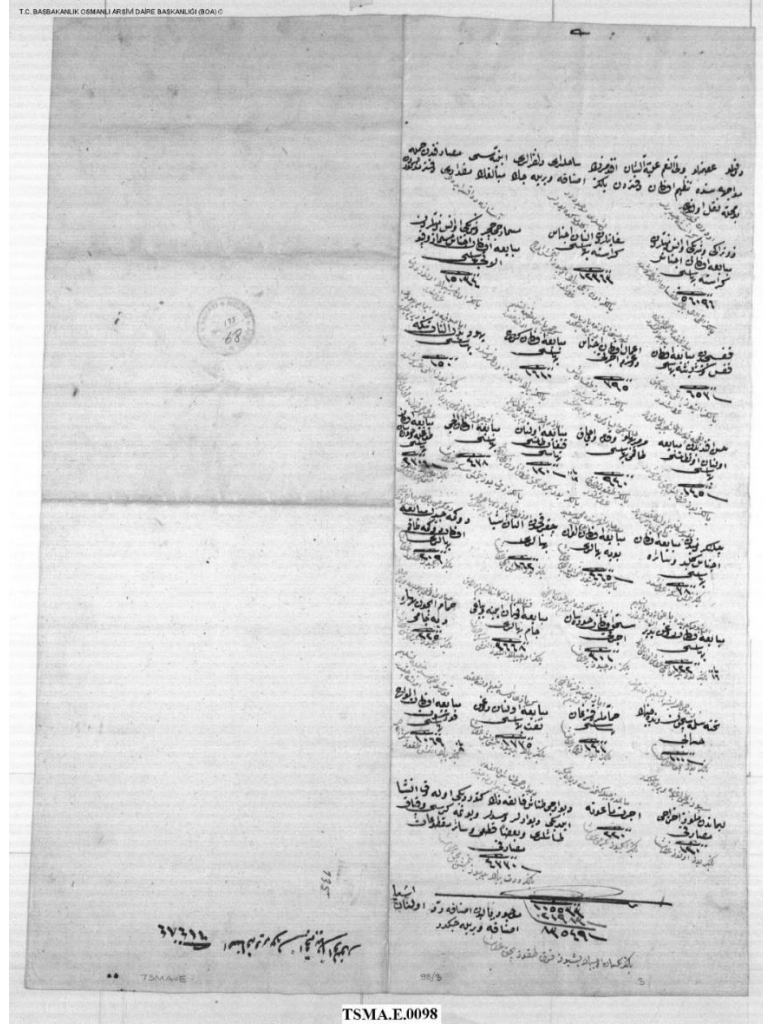
8- Beyhan Sultan için yazdırılan kitap ve alınan kumaşlar

Kaynak: TSMA D. 842, vr. 12a (29 Zilkade 1214/ 24 Mayıs 1800)

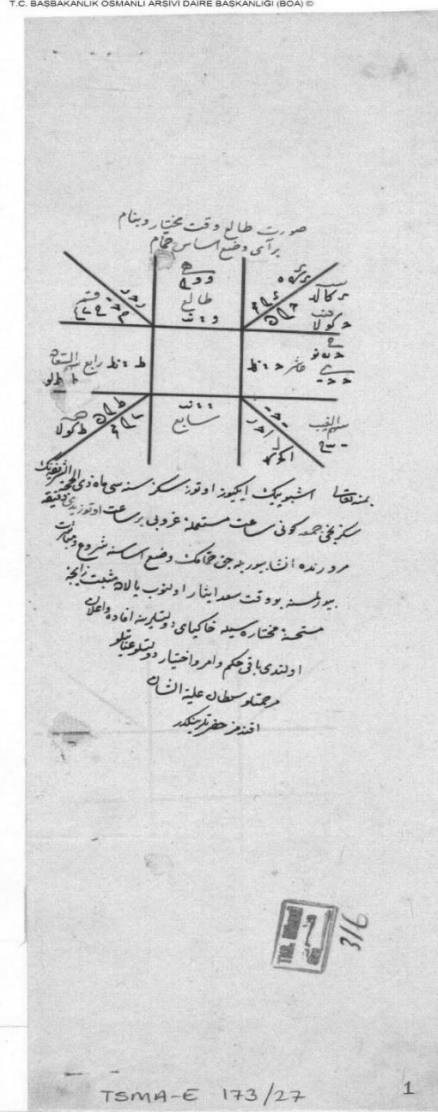
9- Beyhan Sultan Sahilsarayı için yapılan masraflar

Kaynak: TSMA E. 98/03 (3 Receb 1236/ 6 Nisan 1821)

10-Beyhan Sultan'ın sahilsarayında yaptıracağı tamiratın hangi vakitte yaptırmasının uygun olacağına dair zayıçe

Kaynak: TSMA E. 173/ 27 (8 Zilhicce 1238/16 Ağustos 1823)

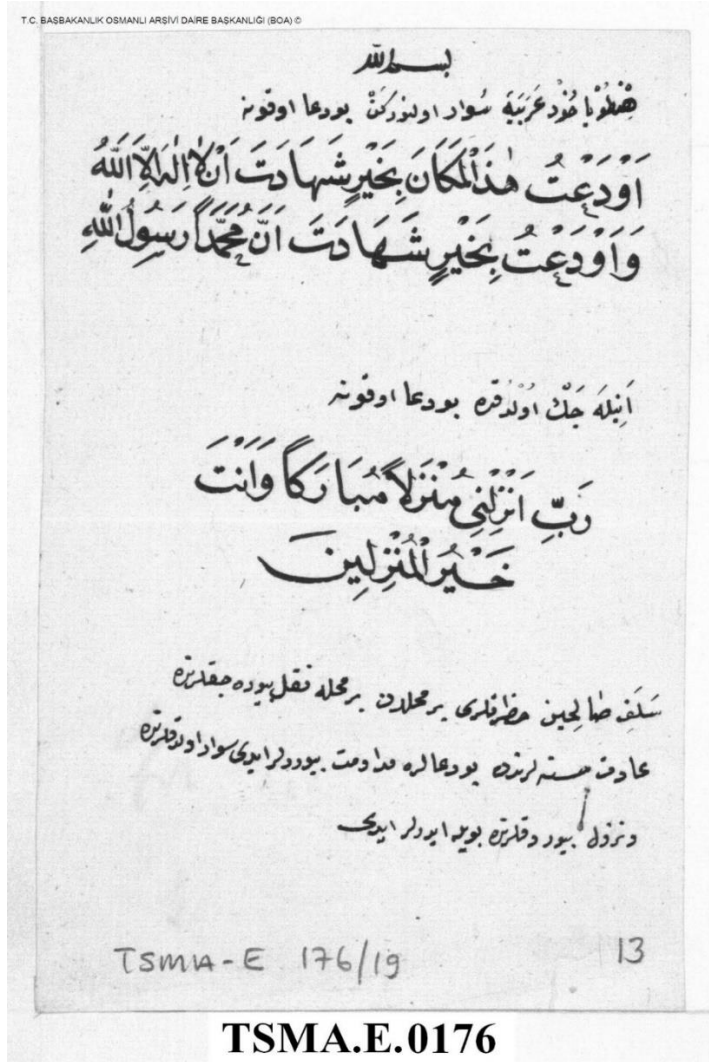
11-Beyhan Sultan'ın hintoya inerken ve binerken okuması için yazdırılan dualar

Kaynak: TSMA E. 176/19

“Hinto yahud arabaya süvar olunurken bu dua okuna”,

“İnilecek oldukda bu dua okuna”,

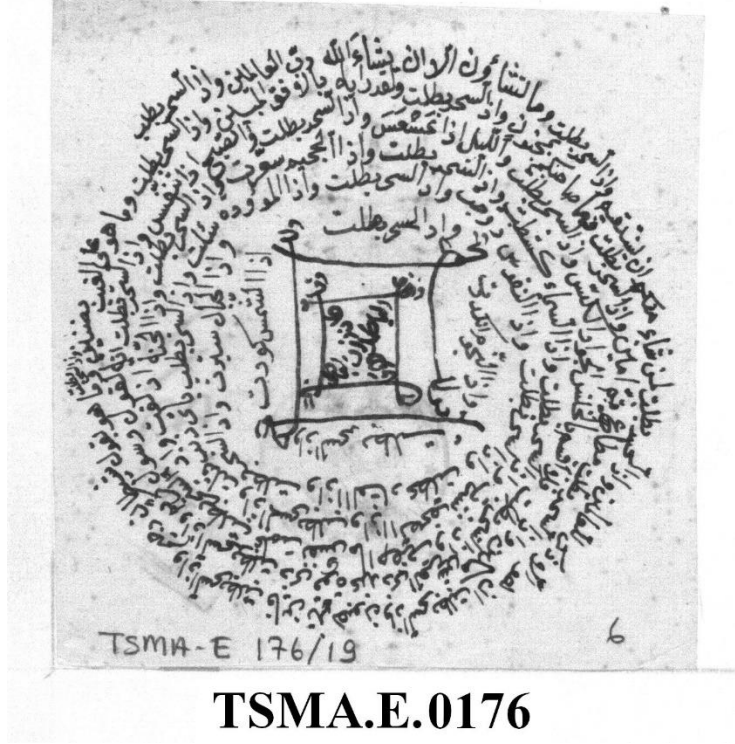
“Selef-i salihin hazeratları bir mahalden bir mahale nakl buyuracaklarında adet-i hasenelerinden bu dualara müdavemet buyururlar idi süvar olduklarında ve nüzul buyurdıklarında böyle ederler idi”.

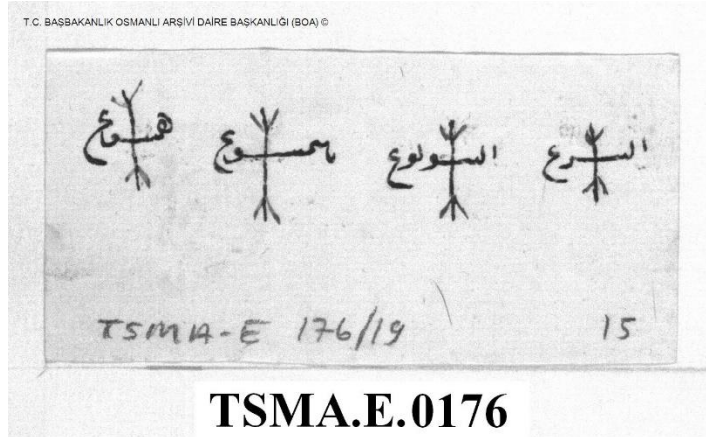
12- Beyhan Sultan için yazdırılan veba duaları

Kaynak: TSMA E. 176/19

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

ÖZGEÇMİŞ

■■■■ yılında ■■■■'da doğdu. İlkokulu İbrahim Alaattin Gövsa İlkokulu'nda, ortaokulu Çapa Ortaokulu'nda, lise eğitimini ise Fatih Kız Lisesi'nde tamamladı.

1993 yılında Anadolu Üniversitesi Halkla İlişkiler programına kaydoldu ve 1995 yılında mezun oldu.

1997 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi ve 2001 Haziran'ında mezun oldu.

Haziran 2001'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Bölümüne girdi ve Haziran 2002'de mezun oldu. Bu sırada Eylül 2001'de İstanbul'da bir devlet okulunda tarih öğretmenliği'ne başladı.

Eylül 2001'de Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Yüksek Lisans programına başladı. 2005 yılında Prof. Dr. Erol Özvar'ın danışmanlığında hazırladığı "19.Yy. Osmanlı Sosyal ve İktisadi Hayatında Kölelik" konulu tezi ile mezun oldu.

2006 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimine başladı.

Doktora çalışması sırasında Ankara Üniversitesi ve Varşova Üniversitesi tarafından düzenlenen iki uluslararası konferansa katıldı.

MEB'de Tarih öğretmeni olarak 2001 yılından beri görev yapmakta olup halen İstanbul Beylikdüzü'nde bir lisede çalışmaktadır. Çeşitli okulların kariyer günlerine katılarak Tarih öğretimi, sosyal bilimci olmak, kendini tanımak, meslek seçimi ve önemi vb. konularda konferanslar vermektedir.

Çalışma alanları; Osmanlı sosyal ve kültür tarihi çerçevesinde biyografi ve kadın tarihidir.